

STENOGRAFSKE BELEŠKE

RAD
USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

IV.

Debata u pojedinostima o nacrtu Ustava i o amandmanima.

Sednica XLI. do LXV.

fu
Pp 18.9.1952
STENOGRAFSKE BELEŠKE

SADRŽAJ

RAD
USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

IV.

Debata u pojedinostima o nacrtu Ustava i o amandmanima.

Sednica XLI. do LXV.

STENOGRAFSKE BELEŠKE

USTAVNOG ODBORA RAD

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

IV.

Debata u pojedinostima o nacrtu Ustava i o amandmanima.

Sednica XL. do LXV.

4/7/22 II

4777 H

SADRŽAJ

XXI. Sednica 1. aprila 1921.

Strana

Dnevni red: nastavak diskusije u pojedinostima o nacrtu Ustava (rezervisani članovi: čl. 42. o Narodnoj Skupštini, dva člana iz III. odeljka o socijalno-ekonomskim odredbama, čl. 70. o sudskoj vlasti, čl. 81. iz odeljka o vojsci).

Govornici: Predsednik D-r Momčilo Ninčić, Jovan Djonović, D-r Ante Dulibić, Etbin Kristan, Jovan Jovanović, Pavle Andjelić, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, D-r Janko Šimrak, Živko Jovanović, D-r Pavle Čubrović, Fehim Kurbegović, Miloš Moskovljević, D-r Jovan Radonjić, Milorad Vujičić, Ljuba Jovanović, Juraj Demetrović

1

XXII. Sednica 2. aprila 1921.

Dnevni red: nastavak diskusije u pojedinostima o nacrtu Ustava (čl. 18. i 64).

Govornici: Predsednik D-r Momčilo Ninčić, Jovan Djonović, D-r Ante Dulibić, D-r Janko Šimrak, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, Ljubomir Jovanović

10

XXIII. Sednica 3. aprila 1921.

Dnevni red: nastavak diskusije u pojedinostima o nacrtu Ustava (članovi o državnim službenicima, čl. 64. o oblasnim upravama i diskusija o prelaznim naredjenjima).

Govornici: D-r Janko Šimrak, Jovan Djonović, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, Etbin Kristan, Živko Jovanović, Milorad Vujičić, D-r Gregor Žerjav, Ljuba Jovanović, Fehim Kurbegović, D-r Jovan Radonić, Jovan Jovanović, D-r Slavko Šećerov, Pavle Andjelić, D-r Ante Dulibić, D-r Laza Marković

12

XXIV. Sednica 4. aprila 1921.

Dnevni red: nastavak diskusije u pojedinostima o nacrtu Ustava (odredbe iz prelaznih naredjenja)

Govornici: Ministar za Konstituantu Marko Trifković, Jovan Djonović, D-r Ante Dulibić, Etbin Kristan, Jovan Jovanović, Juraj Demetrović, D-r Janko Šimrak, Ministar Pravde Marko Djuričić, Fehim Kurbegović, D-r Gregor Žerjav, D-r Laza Marković, Predsednik D-r Momčilo Ninčić

21

XXV. Sednica 5. aprila 1921.

Dnevni red: nastavak diskusije u pojedinostima o nacrtu Ustava (o čl. 13. kancel-paragrafu, odredbe iz prelaznih naredjenja o sudijama, odredbe o agrarnim odnosima i o socijalno-ekonomskim odnosima).

Strana

Govornici: Predsednik D-r Momčilo Ninčić, D-r Gregor Žerjav, Fehim Kurbegović, Jovan Jovanović, D-r Ante Dulibić, Stjepan Barić, D-r Bogumil Vošnjak, Većeslav Vilder, D-r Janko Šimrak, D-r Laza Marković, Jovan Djonović, Miloš Moskovljević, Juraj Demetrović, Milan Bošković, Etbin Kristan, Milutin Jakšić, D-r Žarko Miladinović

32

XLVI. Sednica 7. maja 1921.

Odložena sednica

48

XLVII. Sednica 13. maja 1921.

Odložena sednica

49

XLVIII. Sednica 14. maja 1921.

Dnevni red: izjave D-r Matka Laginje u ime Narodnog Kluba i Jovana Jovanovića u ime Zemljoradničkog Kluba i odgovor Ministra za Konstituantu M. Trifkovića. Zatim: diskusija o amandmanima podnetim na I. odeljak nacrtu Ustava.

Govornici: Predsednik D-r M. Ninčić, D-r Matko Laginja, Jovan Jovanović, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, Stjepan Barić, D-r Ante Dulibić, Milorad Vujičić, Nedeljko Divac, Jovan Djonović, Pavle Andjelić, Ivo Lovričević, Ljubomir Jovanović

49

XLIX. Sednica 16. maja 1921.

Dnevni red: diskusija o amandmanima podnetim na II. odeljak (od čl. 4. do 11.).

Govornici: Predsednik D-r M. Ninčić, Milorad Vujičić, D-r Laza Marković, Nedeljko Divac, Pavle Andjelić, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, D-r Milan Srškić, Fehim Kurbegović, Milorad Vujičić, D-r Jovan Radonjić, D-r Vl. Andrić, Jovan Djonović, Jovan Jovanović, D-r Ante Dulibić

54

L. Sednica 18. maja 1921.

Dnevni red: diskusija o amandmanima za čl. 12, 13, 14, 16. i 17.

Govornici: Ljuba Jovanović, Jovan Jovanović, Nedeljko Divac, D-r Milan Srškić, Jovan Djonović, D-r Laza Marković, Stjepan Barić, Milorad Vujičić, Fehim Kurbegović, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, Vojislav Lazić, D-r Žarko Miladinović, Pavle Andjelić, D-r Pavle Čubrović, Salih Baljić, Sakib Korkut

60

LI. Sednica 19. maja 1921.

Dnevni red: diskusija o amandmanima na čl. 18. i 20. II. odeljka.

Govornici: Predsednik D-r M. Ninčić, Milorad Vujičić, Jovan Djonović, Vojislav Lazić, D-r Laza Marković, D-r Milan Srškić, D-r Vladimir Andrić, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, Ljuba Jovanović, D-r Žarko Miladinović 69

LII. Sednica 20. maja 1921.

Odložena sednica 73

LIII. Sednica 21. maja 1921.

Dnevni red: diskusija o amandmanima na III. odeljak (od čl. 22. do 41.)

Govornici: Potpredsednik Juraj Demetrović, Fehim Kurbegović, Nedeljko Divac, D-r Laza Marković, Mihajlo Todorović, D-r Uroš Stajić, D-r A. Gosar, Ministar Socijalne Politike D-r V. Kukovec, Ministar Prosvete Svetozar Pribičević, Ivo Lovrićević, Jovan Djonović, Pera Marković, Pavle Andjelić, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, D-r Ante Dulibić 74

LIV. Sednica 23. maja 1921.

Dnevni red: diskusija o amandmanima na III. odeljak (čl. 41. do 44.) i na IV. odeljak (čl. 45. do 59.).

Govornici: Potpredsednik Juraj Demetrović, Fehim Kurbegović, D-r Laza Marković, D-r Milan Srškić, Vojislav Lazić, Ismet Karabegović, Sreten Vukosavljević, Nedeljko Divac, Pavle Andjelić, D-r Uroš Stajić, Milutin Jakšić, D-r Žarko Miladinović, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, D-r Slavko Šećerov, Jovan Djonović, Raja Filipović, Jovan Jovanović 81

LV. Sednica 24. maja 1921.

Dnevni red: diskusija o izmenama čl. 16. — o školama nacionalnih manjina.

Govornici: Fehim Kurbegović, d-r Pavle Čubrović, Predsednik d-r M. Ninčić 95

LVI. Sednica 26. maja 1921.

Dnevni red: diskusija o amandmanima na IV. odeljak (čl. 59., 62. i 68.).

Govornici: d-r Laza Marković, Juraj Demetrović, Ministar za Konstituantu M. Trifković, Voja Lazić, Milorad Vujičić, Jovan Djonović, Predsednik d-r M. Ninčić 95

LVII. Sednica 2. juna 1921.

Dnevni red: diskusija o čl. 43. vraćenom Ustavnom Odboru o minimumu i maksimumu zemljišnog poseda.

Govornici: Potpredsednik Juraj Demetrović, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, d-r Uroš Stajić, Milorad Vujičić, d-r Laza Marković, Jovan Djonović, Života Milojković, d-r Ninko Perić, Pavle Andjelić 98

LVIII. Sednica 4. juna 1921.

Dnevni red: diskusija o čl. 50. o pravu pomilovanja i o čl. 56. o nasledju Prestola.

Govornici: d-r Gregor Žerjav, Ministar za Konstituantu Marko Trifković, Pavle An-

djelić, Jovan Jovanović, Predsednik d-r M. Ninčić 102

LIX. Sednica 6. juna 1921.

Dnevni red: diskusija o amandmanima podnetim na VII. odeljak (čl. 69. do 96.).

Govornici: Predsednik d-r M. Ninčić, Pavle Andjelić, Jovan Djonović, d-r Laza Marković, Ljuba Jovanović, Mihajlo Avramović, d-r Ninko Perić, Jovan Magovčević, Milorad Vujičić, Raja Filipović, Ministar za Konstituantu Marko Trifković 103

LX. Sednica 8. juna 1921.

Dnevni red: diskusija o čl. 75. o odlaganju skupštinskih sednica; o čl. 73. o pravu kandidacije za narodne poslanike. Zatim diskusija o amandmanima podnetim na IX. i X. odeljak „o sudskoj vlasti“ i „o državnom gazdinstvu“.

Govornici: Ministar za Konstituantu Marko Trifković, Predsednik d-r Momčilo Ninčić, d-r Laza Marković, Jovan Jovanović, Ljuba Trandafilović, d-r Žarko Miladinović, Jovan Djonović, d-r Voja Veljković, Jovan Magovčević, Milorad Vujičić, Pavle Andjelić, dr. Ninko Perić 113

LXI. Sednica 9. juna 1921.

Dnevni red: diskusija o amandmanima podnetim na XI. odeljak „o vojsci“ i na XII. odeljak „izmene u Ustavu“.

Govornici: Predsednik d-r M. Ninčić, d-r Laza Marković, Vojislav Lazić, Etbin Kristan, Ministar Vojni djeneral St. Hadžić 119

LXII. Sednica 15. juna 1921.

Dnevni red: diskusija o amandmanima podnetim na VIII. odeljak (od čl. 90. do 108. „o upravnoj vlasti“).

Govornici: Predsednik d-r M. Ninčić, Juraj Demetrović, Vojislav Lazić, d-r Vojislav Marinković, Milorad Vujičić, Jovan Jovanović, Etbin Kristan, Pavle Andjelić 122

LXIII. Sednica 23. juna 1921.

Odložena sednica 132

LXIV. Sednica 27. juna 1921.

Dnevni red: diskusija o izmenama u čl. 95. i 96. iz VII. odeljka „Upravna vlast“.

Govornici: Ministar za Konstituantu Marko Trifković, Jovan Djonović, Mihajlo Avramović, Pavle Andjelić, Vojislav Lazić, d-r Laza Marković, Ministar Prosvete Sv. Pribičević 132

LXV. Sednica 27. juna 1921.

Dnevni red: diskusija o podnetim amandmanima na XIII. odeljak „prelazna naredjenja“ i XIV. „zaključne odredbe.“ — Svršetak rada Ustavnog Odbora.

Govornici: Predsednik d-r M. Ninčić, Juraj Demetrović, Jovan Djonović, Mihajlo Avramović, d-r Laza Marković, Vojislav Lazić, Etbin Kristan, Pavle Andjelić, Rad. Filipović, d-r Vojislav Marinković, Ministar za Konstituantu Marko Trifković 136

STENOGRAFSKE BELEŠKE USTAVNOG ODBORA KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA

XLI. SEDNICA USTAVNOG ODBORA USTAVOTVORNE SKUPŠTINE KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 1. aprila 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao: Predsednik **D-r Momčilo Ninčić**

Sekretar: **Milan Bošković.**

Početak rada u 9¹/₂ časova.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Otvaram današnji sastanak. Kao što sam saopštio na prošloj sednici, mi ćemo preći na diskusiju članova koji su rezervisani. Među tim članovima na prvo mesto dolazi 42. Vi znate kakva je po sporazumu, ranije utvrdjenom, redakcija čl. 42. Molim g. Ministra za Konstituantu da izvoli pročitati tu novu redakciju.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Kao što znate, gospodo, ovaj je član bio rezervisan zato što u ovome članu nije bilo predviđeno i zastupništvo manjina. Gospoda iz Ustavnog Odbora — izvesni predstavnici stranaka — insistirali su da se i to unese i onda smo se mi složili da taj član glasi ovako:

„Narodna Skupština sastavljena je od poslanika koje narod slobodno bira opštim, jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem sa predstavništvom manjina.“

Ja mislim da Ustavni Odbor može biti zadovoljan sa ovom i ovakom redakcijom. (Čuje se: To nije ono što smo mi tražili).

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Reč ima g. Jovan Djonović.

Jovan Djonović: Ovo što je kazao g. Ministar za Konstituantu, da se doda jedna rečenica ovome članu a to je „sa predstavništvom manjina“, — to nije, gospodo, ono što smo mi tražili i sa čime možemo biti zadovoljni. Mi smo tražili da Narodno Predstavništvo bude organizovano po načelu srazmernog predstavljanja. To znači, da se utvrdi proporcionalni sistem. G. Ministar kaže, da je to učinio po ovoj redakciji koju je dao. Po njoj izgleda, svega toliko, da nije zabranjeno manjinama da budu u Narodnoj Skupštini. Od prilike to bi bila misao ovoga što je g. Ministar pročitao.

Nama je stalo do toga da svaka socijalna i politička struja, koja ima smisla da postoji, koja može da se razvija, da može poslati svoje predstavnike u Narodno Predstavništvo, a to može biti samo tako ako se garantuje proporcionalni sistem.

Ovo što je g. Ministar izložio to nije proporcionalni sistem. Radi toga sa ovom redakcijom G. Ministra za Konstituantu ne mogu biti zadovoljan, a čini mi se ni ma ko iz opozicije. Stvarno je ostavljeno gotovo isto onako kao što je bilo. Vidite vi niste bili zabranili ni sa ovom prvobitnom redakcijom da može doći u Par-

lamanat i manjina, a sad ste samo konstatovali ovom novom da će ona doći i ništa drugo. Princip pak, pravi demokratski princip, po kome Narodno Predstavništvo treba da se sastavlja, princip srazmernog predstavljanja, niste uneli a to je ono što smo mi tražili.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ja molim gospodina poslanika da se obraća celome Odboru, a ne pojedincima.

Jovan Djonović: Ma da je G. Predsednik malo nervozan, ja bih ga zamolio da nam dopusti da se malo porazgovaramo.

Ja bih molio Ustavni Odbor da ovaj dodatak G. Ministra za Konstituantu ispravi, pa da kaže tačno i jasno da se Narodno Predstavništvo sastavlja po načelu srazmernog predstavljanja.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Molim G. Predsednika za reč radi jednog objašnjenja samo.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Reč ima g. Ministar za Konstituantu radi jednog objašnjenja.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja mislim da je redakcija ovoga člana ovako kako sada glasi mnogo povoljnija i mnogo zgodnija po ove koji traže zastupništvo manjina, od ranije redakcije. Po toj ranijoj redakciji Ustava zakonodavac je sasvim mogao da isključi predstavništvo manjina u Narodnoj Skupštini. Međutim po ovoj sadašnjoj redakciji on mora da ogarantuje predstavništvo manjina u Narodnoj Skupštini. To je razlika, gospodo, vrlo velika.

Ja ću s drage volje da priznam da ova redakcija kako je sada doneta nije onakva kakvu želi g. Djonović; ovde su ostavljene određene ruke zakonodavcu da može da se posluži različnim sistemima predstavljanja manjine.

Ja, gospodo, mislim da mi naš Ustav ne treba tako da ukalupljujemo, pa da posle tri do četiri godine moramo da ga menjamo zato, što smo ga napravili kao jednu geometrijsku figuru, gde je sve kruto i nema elastičnosti i širine, da ne može nigde malo da ostavi slobodu zakonodavcu. Ja mislim da ovaj Ustav, koji nas košta toliko truda i muke, treba da napravimo malo elastičnim, da ne moramo posle tri godine da ga opet menjamo. Ja držim da će se g. Djonović sa ovim zadovoljiti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Gospodo, redakcija koja je predložena od strane g. Ministra ne može da nas zado-

volji, jer mi stojimo na stanovištu da u Ustavotvornoj Skupštini treba da se unese princip srazmernoga predstavnništva.

Gospodo, ako hoćemo da Ustav bude pravi izraz narodne volje onda moramo da se držimo proporcionalnog izbornog sistema. Jedan francuski državnik je rekao da Parlamenat mora biti prema narodu ono isto, što je jedna kopija prema originalu t.j. kopija može biti mnogo manja, ali proporcija mora biti jednaka, ista, tako da Skupština predstavlja pravu volju i mišljenje naroda.

Što se tiče srazmernog prava glasa, ja mislim da nema bojazni da mi vezujemo ruke budućim Skupštinama, jer su toliko različiti sistemi što se tiče tehničke primene ovoga principa srazmernog predstavnništva da je slobodno budućem zakonodavstvu da primeni koji hoće princip. Ovo izgleda paradoksalno da ova naša Skupština koja je potekla iz izbora, koji se vodio na temelju principa srazmernog predstavnništva, sada dezavuiše svoga vlastitoga oca. Ne može se znati koji je pravi razlog zašto se Skupština odriče toga principa i zašto ga na neki način perforešira. Mi smo videli, gospodo, da je ovaj izborni sistem dao dobra iskustva i da je sa njim narod zadovoljan. Nije tu bilo velikih tužbi. Ovaj izborni sistem što se tiče prakse i teorije, danas se zbilja smatra kao najpravedniji, a to i jeste, jer kod njega ne mogu biti razna upletanja vlade, ona razna izborna traženja začkoljica i razne neprijatne ni-anse medju strankama. U svemu se ovaj sistem pokazao zgodan i zato ja imam čast predložiti u ime našega kluba da se u čl. 42. posle reči „glasanja“, umetnu reči „po načelu srazmernog predstavnništva“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Kristan.

Ethin Kristan: Gospodo, ja se sasvim slažem sa ovim što kaže g. Djonović. Ja ne mogu da verujem da će redakcija, koju je predložio g. ministar obezbediti ono što traži opozicija i što moraju tražiti sve demokrate. G. Ministar traži da Ustav bude dovoljno širok da se u njemu zakonodavac može kretati malo slobodnije. Ja opažam da se to traži sa vladine strane samo u onim pitanjima, u kojima je u opoziciji stalo do toga da se unesu i utvrde neki principi u Ustavu.

Ja n. pr. nisam mogao opaziti tendenciju o nekoj širini u tom Ustavu, kad se radilo o tome kako da se organizuju samoupravne jedinice, gde se takodje moglo lepo udesiti da na čelu tih samoupravnih jedinica stoji neki predsednik ili neki predstavnik, ili kako hoćete da ga nazovete. Tamo je vlada veoma strogo tražila da se unese u Ustav da njega imenuje Kralj, odnosno vlada, a nije se dopustilo da sam zakonodavac određuje kako da se ta stvar reguliše. Medjutim ovde nam se priča da zakonodavcu treba ostaviti određene ruke. Pa, gospodo, taj će zakonodavac imati dovoljno određene ruke, kad ima da bira koji proporcionalni sistem da prihvati za izbor u toj našoj Skupštini. Pa ima proporcionalnih sistema veoma različitih, i ako se tu unese onako, kako g. Ministar predlaže, onda bi moglo doći do toga, da se manjini jedne cele oblasti može prepustiti mandat, da ona govori u ime cele oblasti. Tako se to može shvatiti, i ja držim da bi svi reakcionari tako i shvatili i po tome i postupali. Ja zbilja ne razumem zašto se sa vladine strane pojavljuje tolika bojazan kod ovoga pitanja, koje bi moglo donekle da obezbedi demokratiju. Tu uvek ima nekih prigovora, pa ih i sada ovde čujemo. Gospodo, proporcionalni sistem je jedna tečevina poslednjih decenija, koja je prokrčila put u svima modernim zemljama. Vi nam uvek propovedate kako ste liberalni, kako hoćete da budete moderni, a kad tamo a vi se bojite svake prilike, gde bi ovaj modernizam mogao preći u realnost. Ova je Skupština i sama izišla

iz izbora na temelju jednog proporcionalnoga prava. Ja držim, da to proporcionalno pravo koje je vredelo za naš izbor, ni iz daleka nije neki ideal. Ja mislim, s druge strane, da nije bilo toga, da bi na drugoj strani ova Skupština izgledala u nekoliko drukčija, nego što sada izgleda. Ima i u vašim redovima zastupnika, koji imaju samo toj proporciji da zahvale što su ušli u ovu Skupštinu. Vi se veoma varate, ako mislite, da ćete svojim posedstvom obezbediti stanje u tom parlamentu time, ako uvedete jedan reakcionarni sistem. Mogu stvari da se obrnu i protivu vas. Ima tu celih grupa koje bi bile decinirane da nije bilo ovog izbornog prava proporcije. I ako vi mislite da ćete utvrditi svoju silu time, ako proporciju izbacite, onda bi se moglo desiti da se kod prvih izbora ljuto prevarite, da možete ostati u manjini, da ne dobijete ni onoliko mandata, koliko bi vam pripalo. (*D-r Žarko Miladinović:* Radujte se kad mislite da će tako biti). Ja držim, da tako može biti. Nemojte misliti da ja govorim samo s obzirom na interese moje partije. Da sam ja ovde u većini, ja bih i tada veoma žalio da ovde nema manjine, da nema opozicije.

Ja ne verujem, da ima neke većine, koja je nepogrešiva. Ja verujem da demokratija može uspevati samo onde, gde ima kritike i gde su zastupljene sve manjine koje žive u narodu, i mislim, da jedino to obezbedjuje sistem proporcionalnosti. Ja smatram da je mnogo bolje da dodju ovde i da sede najogorčeniji protivnici vlade, no da oni nisu ovde i da nemaju glasa, pa da mesto da rade ovde u Parlamentu, rade u narodu za svoje ideje. Zato svaki koji veruje u demokratiju, mora nastojavati na tome, da se uvede proporcionalni sistem i zato se slažem sa predlogom gospodina Djonovića i Dulibića, koji su oni podneli.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja se ne mogu složiti sa ovim predlogom, koji je g. Ministar za Konstituantu izneo, već samim tim, što je po našem predlogu za Narodno Predstavnništvo unesen jedan sasvim nov princip ili drugi princip, da Narodna Skupština bude sastavljena od poslanika koji su birani po zanimanju i sa mandatima koji su vezani i opozivljivi. Ali ako bi imao da biram između onoga što je vlada predložila, odnosno onoga što je zastupao ministar za konstituantu i ovoga što su g. Gjonović, g. Dulibić i g. Kristan ovde branili, ja bih bio za njihovo mišljenje, da se mesto onoga dodatka u članu 45., koji je Ministar dodao, stavi ovaj dodatak da je Narodna Skupština sastavljena od 300 poslanika, koje narod slobodan bira opštim, jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem po načelu srazmernoga predstavnništva. Ja mislim, da bi se na taj način osiguralo predstavnništvo manjine i da bi ovde u Narodno Predstavnništvo dolazile sve one grupe, koje predstavljaju makar i opoziciono mišljenje u narodu. Na taj način mi bi smo imali uvek jednu dobru skupštinu i jednu dobru opoziciju, opoziciju koja bi stalno kontrolisala rad vladin i upućivala ga na onaj pravi i dobar put. Ovde ja se bojim da je baš ovaj poslednji rezultat izborni učinio, da je on glavni razlog zašto je vlada podnela ovaki predlog, kao što ga je malo čas g. Ministar za Konstituantu pročitao. Ja ne mogu biti za ovakav predlog kakav je g. Ministar za Konstituantu podneo, i moraću glasati protiv.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Pavle Angjelić.

Pavle Angjelić: Što se tiče primedaba koje su pale povodom člana 45. a i prema redakciji kako je data tome članu, te primedbe ne bi bile osnovane, ako bi g. Ministar za Konstituantu bio dobar da da objašnjenje, da će se moći zvesti zakonom i proporcionalno

odnosno srazmerno zastupništvo manjine. Tada bi mogla ova redakcija da ostane svaka sa ovakvim predstavništvom manjine. Gospodin Ministar je maločas u svome govoru napomenuo, da to može da bude, ali nije naročito napomenuo, niti je naglasio, da se to smatra kao objašnjenje, koje ima da udje u komentar za ovaj član da može biti i proporcionalno predstavništvo manjine. Ako ostane samo ovakva redakcija, onda će biti kao što je bilo po srpskom Ustavu od 1903. godine, da sva opozicija u jednom okrugu, odnosno oblasti, da jednog opozicionara, a svi ostali glasovi opozicije pridavaće se većini i na taj način stvoriti jedna kompaktna vlada, koja će raditi što god hoće i kako hoće, kao što smo mi imali iskustva u Srbiji.

To ne valja. To se pokazalo na delu da ne valja. Mnogo je bolje, kao što je rekao g. Kristan, da imamo opoziciju ovde, da imamo opoziciju u Parlamentu. Po svome Predstavništvu manjina kako ga vlada predlaže, opozicija će imati samo jednog predstavnika u celom okrugu. To je bilo po ustavu od 1901. godine. Ja to znam iz iskustva. Ako g. Ministar hoće da izjavi ovde da predstavništvo manjina može biti i srazmerno, onda ću ja glasati za ovaj član, inače ne.

Sem toga, iz stare redakcije, koju je vlada podnela ispušteni su u novoj redakciji ovi stavovi: „pravo biračko ima svaki državljanin po rođenju ili prirodjenju, ako je navršio 21 godinu. Oficiri aktivni i u nedejstvu kao i podoficiri i vojnici pod zastavom ne mogu vršiti biračko pravo ni biti birani“. Isto tako ispušten je i pasus koji govori o pravu glasa ženskima. Ovo, pak, što je bilo u ranijoj vladinoj redakciji rečeno: „Zakon će rešiti i o ženskom pravu glasa“, to je tako nešto ništavno tako neodređeno, da se apsolutno pokazuje tendencija da se ne da ženama da učestvuju u javnim poslovima. Ja bih bio zadovoljen, ako bi g. Ministar pristao da se u ovome članu doda: „ženama se načelno priznaje pravo glasa, i to u opštini odmah, a za ostale institucije da se zakonom opredeli“. Ako ni to ne bi ušlo u ovaj član, onda će me to opredeliti da glasam protiv ovog člana.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: G. predstavnik okruga rudničkog kaže, da će glasati za ovaj član, ako ja budem dao objašnjenje: kako ja razumem odredbu o predstavništvu manjina; da li ja razumem da pod tim predstavništvom manjina može zakonodavac doneti i najčistiji proporcionalni sistem.

Ja sam u svome govoru bio jasan. Ja sam kazao, da se ovim daje jedna elastičnost, jedna širina, jedan mah zakonodavcu, da se on kreće između najrazličnijih sistema koji zastupaju predstavništvo manjina, i kad sam to rekao, razume se da sam mislio, da zakonodavac može usvojiti i uzeti i najčistiji proporcionalni sistem. Ja mislim da će g. poslanik rudničkog okruga moći time biti zadovoljan, i da će posle ovoga glasati za ovaj član. Ima sad još jedna stvar, koju je g. poslanik pogrešno razumeo. Mi smo ranije već primili član 46. Ovo je bio rezervisan član 42. koji je po numeraciji postao član 45. i ima da glasi, kako je sada stilizovan: „Narodnu Skupštinu sastavljaju poslanici koje narod slobodno bira opštim jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem sa predstavništvom manjina. Na svakih 50.000 stanovnika bira se po jedan poslanik, ali ako višak u jednoj izbornoj jedinici bude više od 30.000, biraće se za taj ostatak još jedan poslanik. Narodna Skupština bira se na četiri godine. Blježe odredbe o tome propisane se zakonom“. Sve je ovo ranije bilo usvojeno, samo je bilo rezervisano zbog pitanja o predstavništvu manjina.

Član 46., koji buni g. poslanika, glasi ovako: „Pravo biračko ima svaki državljanin po rođenju ili

prirodjenju, ako je navršio 21 godinu. Oficiri aktivni i u nedejstvu kao i podoficiri i vojnici pod zastavom ne mogu vršiti biračko pravo, niti biti birani. Zakon će rešiti i o ženskom pravu glasa“.

Kao što vidite, g. poslaniče, sve ono što ste Vi želeli u Vašem govoru, sve je to već ranije primljeno, i ja mislim da Vi sasvim mirne savesti možete glasati za ovaj član.

Pavle Andjelić: Ali zašto nije ovde rečeno: ženama se načelno priznaje pravo glasa. U Ustav se unose principi, i za to ovo treba da udje u Ustav.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Mi smo o tome članu diskutovali u Ustavnom Odboru, i taj je član tako primljen, a Vi ste to izgubili iz vida.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. d-r Šimrak.

D-r Šimrak: Ja se čudim, zašto vlada izbegava proporcionalno pravo glasa.

Gospodin Ministar za Konstituantu Marko Trifković nas uverava već po drugi put sa istim rečima, da to vlada čini iz liberalnosti, iz širokogrudnosti, da to čini radi toga, jer neće da budućem zakonodavcu verigama veže ruke. Dakle ona ovo radi iz čistog demokratizma. Neka mi oprost gospodin Ministar za Konstituantu, da posumnjam u njegove intencije, da to nije iz liberalnosti niti radi toga, da se svežu ruke budućem zakonodavcu nego prosto radi toga da se svežu ruke celokupnom našem narodu, zato da Narodno Predstavništvo doista ne predstavlja celokupnu narodnu volju.

Proporcionalno pravo glasa je uneseno u sve novije moderne ustave, pa ga već od g. 1855. nalazimo u Danskoj. U Srbiji ga imamo 5. 6. 1903. u članu 86. Dakle g. 1903. Kraljevina Srbija imade tu ustanovu, ona Srbija, koja se vazda borila za političku slobodu svojih građana, a sada predstavnici Vlade kažu, da nije bilo dobro, što je bilo u tom Ustavu. Ja ne razumijem, zašto naša vlada odnosno njezini predstavnici, koji su se god. 1903. borili za proporcionalno pravo glasa, danas neće da metnu u Ustav to isto pravo u Ustav Jugoslavije 1921. Jer ako onda nije vlada stajala na stanovištu, da se mora dati zakonodavcu široke ruke, neznam, zašto danas tako radi.

U Belgiji takozvani Dontov sistem uveden je 1919. To je jedan najsavršeniji sistem proporcionalnoga prava glasa. Taj sistem uveden je u Italiji, Nemačkoj Austriji. Ja ne vidim nikakvoga razloga, zašto vlada ne kaže jasno i tačno, da hoće srazmerno pravo glasa. Srazmerno pravo glasa, poznato je svima, odgovara pravom duhu demokratije. Demokratija ima dva načela. Prvo je načelo da su svi građani jednaki, a drugo je načelo, pošto su svi građani jednaki, da svi građani imaju pravo jednakoga učešća u vlasti. Ako hoće građani tražiti da imaju pravo jednakoga učešća u vlasti, moraju biti srazmerno predstavljeni u Narodnom Predstavništvu. Narodno Predstavništvo ima potpuno odgovarati pravoj volji naroda. Zakon je onakav, kakav je i narod i kakav ga narod donese. Vlada je onakova, kakav je narod. To je jedino demokratsko načelo.

Meni je vrlo žao, da se moram poslužiti, kazaje gospodin Ministar za Konstituantu, jednom jačom reči, da mi mesto da idemo napred sa napredkom, sa životom, sa svime, što živi u našem narodu, mi se vraćamo aristokratizmu donekle prema granicama srednjega veka, ili ako ne ćete kazati prema granicama srednjega veka, onda se vraćamo onomu, što je filozof Hegl kazao, da je država sve a snjom zakon i car Vilim.

Kao što su gospoda kazala, može to biti i čisto majoritetski sistem. Tu zakonodavac može n. pr. kazati, manjina je zastupljena u jednom okrugu, ili će kazati, u Hrvatskoj ima toliko i toliko okruga, pa će dopustiti,

da u jednom okrugu ima jednoga poslanika, a u drugomu da nema i to će biti opozicija, koja će biti predstavništvo manjine.

S time nije ništa kazano. Recimo imamo 100 okruga i imamo 100.000 stanovnika koji biraju 100 poslanika. Po tome principu ako većina ima 600 a manjina 400, pobjedila je većina. Ako vladina većina ima 700 glasova u svima okruzima a 300 ona druga, tada manjina neće dobiti ni jednoga mandata. Dakle kako vidite gospodo, ovo je čisto majoritetski princip i čisto majoritetsko predstavništvo. Ja mislim da bi se kod ovoga člana, kad nismo to učinili kod predjašnjega člana, koji govori o izbornom zakonu, moralo uvesti ovo obavezno glasanje. Ovo je uvedeno u Belgiji, Nemačkoj i Českoj. Dalje bi se moglo ovde kazati, kad već prije nije rečeno, da čitava naša zemlja čini jedan izborni okrug. Na taj će se način probuditi u našem narodu solidarnost i jačće se ideja narodnog jedinstva, jer kad onaj iz Skoplja bude znao da bira svoje poslanike zajedno sa onima iz Sarajeva i Zagreba ojačće se ta izborna svest. Ja vidim da vlada, premda joj se i sa strane g. Andjelića prigovara, vidim, da neće nikako pristati na ovaj predlog; s toga sam rekao samo ovo nekoliko reči, da ocrtam naše stanovište.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Živko Jovanović.

Živko Jovanović: Tačno je, gospodo, da odredba čl. 45. u prvoj alineji omogućava, odnosno ne isključuje princip srazmernog Narodnog Predstavništva, ali kad bi taj zakon pravila opozicija i kad bi opozicija vršila izbore. Ali ovaj član nosi u sebi princip većine, jer će i zakon doneti vlada i izbore vršiti većina i zato je jasno, da mi ovde od strane vlade imamo zahtev, da joj se i pismeno i u Ustavu odobri ono, što je jednom prilikom g. Drašković u užem odboru izrično kazao: ima da vlada većina, a manjina ima da sluša, i da pita. Ovde se istina pobeglo da se to izrično kaže. Predstavništvo manjine može da znači i tri poslanika manjine, ali to ne isključuje da se unese princip većine. Što je g. Drašković kazao, to je za mene dokaz, da se to ovde baš i želi. U ostalom ako se ne želi taj princip, ako se misli da se i princip srazmernog predstavništva po ovome da uvesti, zašto ne bi izrično kazali. I baš da se poslužim vašim rečima, kao što je g. Manojlović jedanput kazao, istina razume se nešto samo po sebi i ne treba naglašavati, ali se još bolje razume ako se naročito naglasi, pa tako vlada i naglašava kad vama treba. Ja želim da to vaše gledište unesemo i ovde kad treba celoj opoziciji i istinskoj demokraciji, u koliko je u opšte može da bude pri ovome celom izbornom sistemu i vladajućem buržoaskom poretku.

U ostalom, gospodo, vlada i bez toga ima srazmerno predstavništvo. Tim što vrši izbore, ona uvek ima nekih preimućstava u izboru. Ona nešto od principa većine ima već po tome, što sem kuglica ima i aparat vlasti, koji uvek revnosno upotrebljava i zloupotrebljava. I sad još od opozicije traži da joj ona dade da se unese u Ustav još princip većine, koji se ovde šeretski krije u redovima sam po sebi. To bi značilo tražiti od opozicije da donese nešto i da pristane na nešto protiv same sebe. Ali ma koliko gospodin Ministar za Konstituantu hoće da proturi ovaj član posle onoga onako mekog i slatkog uvoda, koji je pokušao da napravi da mu Ustavni Odbor da kompliment ja smatram da se razlozi gospodina ministra ne drže i da je on samo dokazao da vlada hoće taj princip većine, ali onako kroz otkrivena vrata, a ne kroz širom otvorena vrata. Mi to razumemo i mi smo zato protiv ovoga člana i smatramo, da treba jasno i otvoreno uneti u ovaj princip srazmernog predstavništva i celu zemlju pre-

tvoriti u jedan izborni okrug, a svaka partija da ima svega jednu listu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Čubrović.

D-r Pavle Čubrović: Ja ovo gledište, gospodo, o zastupstvu manjina posmatram sa jednog drugog tačnog gledišta, a ne samo sa gledišta opozicije u parlamentu. Opozicija je neosporno potrebna, jer ako bismo mi svi bili jednog te istog gledišta na život, onda ne bi bilo ništa što bi nas podsticalo na drugo mišljenje i ne bi bilo ništa što bi čoveka osnažilo da posmatra što je dobro a što nije dobro. Ja ovu opoziciju smatram za dobru i smatram je kao jedan pametan sporazum, kao jedno odvojeno mišljenje u jednom pitanju da se nešto bolje i korisnije učini.

No pored toga, što imam tako gledište na opoziciju, ja ipak o zastupstvu manjine imam drugo gledište. Zastupstvo manjine to je jedan rezultat eksperimentalne politike današnjeg vremena. Oni stari sistemi koji su bili ušablonjeni od francuske revolucije ovamo oni su većinom bili više aprioristički. Medjutim nama je potrebno da udjemo u najšire narodne slojeve, u najšire narodne mase i da po njihovoj volji konzultiramo narodno mišljenje i narodnu volju; i kad mi konzultiramo kroz tu narodnu volju narodne potrebe i narodni život, onda je neosporno potrebno da se ta narodna volja i poštuje i u isto vreme da se omogući da ona može biti zastupljena i eksponirana i u svakom slučaju zajedničkog društvenog rada.

Ovo je kao što vidite jedna vrlo korisna praksa, jedna vrlo pametna i savremena ideja koja treba da prodi u savremenu politiku. Ja razumem ovde zastupništvo manjina, razumem kao zastupništvo najširih narodnih masa, jer ne mogu nikad da se pomirim s tim gledištem gospodo, da može na pr. jedna većina ma kakva bila većina u isto vreme biti i zastupnik jedne manjine koja može imati druge potrebe i druge poglede na izvesna pitanja. Odstraniti dakle takvo gledište znači odstraniti izvesne slojeve društvene da ne mogu da učestvuju u jednom kolektivnom radu a to je, gospodo, pogrešna politika, i ja nalazim da ona nema ničega korisnog, oportunističkog u sebi.

To je što se tiče toga proporcionalnog principa. Ja mislim da proporcionalni sistem treba naglasiti u Ustavu ne baš zbog toga što je stavljeno tamo široko polje pa može posle zakonodavac primiti ili ne nego baš zbog toga što je korisno što je eksperimentalno utvrđeno treba ga baš zbog te stvari naglasiti i zakonodavcu vezati ruke da ga mora usvojiti. To je moje gledište što se tiče proporcionalnog sistema.

Ima još jedna druga tačka, sa kojom se ne bih mogao složiti. Ovde je kazano da 50.000 birača daju jednog poslanika. (*Ministar za Konstituantu Marko Trifković:* To smo već primili, g. Čubroviću, jedanput i nemojte ponovo da govorite o tome.) Ja samo u svoje ime izkazujem kritiku na ovo, ja nisam imao prilike da ovo čujem. Ako nalazite da nije korisno nešto kazati onda mogu da predjem preko ovoga. Ja nalazim da je 50.000 birača na jednog poslanika jedna parlamentarna anomalija, jer 50.000 birača treba da poznaju dobro jednog čoveka, njegove moralne i intelektualne osobine i njegovu snagu za rad. (*Ministar za Konstituantu Marko Trifković:* Njegova partija ima da ga poznaje.) Ako ste to usvojili, onda ja nemam ništa protiv toga, ja zastupam svoje lično gledište. (Jedan glas: na 50.000 stanovnika dolazi jedan poslanik.) Ja sam protiv toga, ja sam za 40.000.

Predsednik D-r M. Ninčić: Diskusija je zaključena. Ona gospoda koja su zato da se ovaj član primi onako kako ga je pročitao g. Ministar za Konstituantu s objašnjenjem neka izvole sedeti, koji su protiv neka izvole

ustati (Većina sedih) Objavljujem da je ovaj član primljen većinom glasova.

Izvolite čuti član ustava koji smo rezervisali o pomorcima.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: G. Dulibić prilikom diskusije o ekonomskim odredbama predložio je jedan član i g. Ljuba Jovanović pomogao je taj njegov predlog. Razume se onako kako je g. Dulibić predložio nije usvojeno, ali ja mislim da će g. Dulibić i g. Jovanović biti zadovoljni s ovim ovako kako smo sada stilizovali.

„Pomorstvu i pomorskom riharstvu obratiće se naročita pažnja. Naročitim zakonom urediće se obezbeđenje lica pomorskog zanimanja za slučaj bolesti, iznemoglosti i starosti.“

Ja mislim da je ovo dovoljno, g. Dulibiću.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ovo je već regulisano pitanjem o obezbeđenju. Ja stavljam na glasanje ovaj član. Gospoda, koja su zato, da se ovaj član primi neka izvole sedeti, koja su protiv neka izvole ustati (Svi sede.) Objavljujem da je ovaj član primljen jedno-glasno.

Izvolite čuti dalji član.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Je li G. Divac tu? (Glasovi: Nije)

Jovan Djonović: Ja sam ovde.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: G. Divac je učinio jedan predlog odnosno organizovanja radnika. Taj član iz tih ekonomskih odredaba rezervisan je i onda smo se mi ovako složili da ga stilizujemo:

„Pravo radnika na organizaciju rada propisaće se naročitim zakonom“. (Čuje se: Bolje je „regulisaće se“) Ako gospoda misle da je to bolje ja pristajem da se mesto reči „propisaće se“ stavi „regulisaće se“, „naročitim zakonom“ (Živko Jovanović: To nije ništa.) Nemojte g. Jovanoviću, da kažete da to nije ništa, kad se unosi čitav jedan član u Ustav. A na tu primedbu g. Jovanovića imam da kažem da sam ja stavio jedan jači izraz te mesto reči „propisaće se“ pristao da se stavi reč „regulisaće se“. Ja mislim da gospoda sa tim mogu biti potpuno zadovoljna.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovaj je član, gospodo, učinjen po sporazumu. I o ovome članu ne može da se diskutuje mnogo jer je o njemu diskutovano i u Ustavnom Odboru, i na užoj konferenciji, i ovo je jedan maksimum na koje većina može pristati. S toga bih ja molio da se gospoda saglase na ovo našta je i većina pristala.

Ima reč g. Edbin Kristan.

Edbin Kristan: Ja neću da vodim diskusiju, ali želim samo jednu primedbu da kažem. Ja neznam zašto kad g. Ministar drži da je tom redakcijom zagarantovano pravo radnika na organizaciju, zašto se ne bi prihvatio naš predlog koji smo mi predložili, to u toliko pre što g. Ministar drži da je dao još jači izraz sa rečju „regulisaće se“. Onda zašto da ne pristane na onu našu redakciju. Nije to Bog zna šta što smo mi tražili jer smo mi bili veoma skromni u našem traženju.

Ministar za konstituantu Marko Trifković: Kao što je kazao g. Predsednik Ustavnog Odbora, ovaj je odeljak bio predmet široke diskusije i mi smo gledali da što je moguće više izađemo na susret socijal-demokratskoj grupi i to smo učinili koliko kod se moglo više. Ovaj naš predlog to je faktički predlog socijal-demokratske grupe, i vi vidite da sam ja i u tom predlogu dao jedan jači izraz te sam mesto reči „propisaće se“ stavio „regulisaće se“ i ja ne mogu da idem dalje; zato vas ja molim g. Kristane, da primite ovaj predlog.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću, gospodo, da stavim na glasanje. Gospoda koja su zato da se ovaj

član primi onako kako ga je g. Ministar pročitao sa ovom izmenom, neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi.) Objavljujem da je ovaj član usvojen po redakciji g. Ministra za Konstituantu.

Gospodo, i član koji govori o sudovima rezervisan je zbog šerijatskih sudova. Prema tome izvolite čuti kako taj član treba da glasi prema sporazumu.

Pavle Andjelić: Gospodo, ja sam toliko puta naglašavao i u Odboru, i u konferenciji, i tražio sam da se svi ti članovi koji se menjaju prvo izrade i razdadu poslanicima, pa tek onda da se uzmu u rad.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovo je vrlo prosta stvar na koju su svi pristali, zato dozvolite da prvo g. Ministar pročita taj član pa ako gospoda članovi Ustavotvornog Odbora ne mogu da pristanu, pre nego što se taj član razda gospodi poslanicima mi ćemo to učiniti, ali ja mislim da za ovaj član to nije potrebno. Dakle molim vas da prvo saslušamo g. Ministra, pa onda možete reći kako hoćete. O tome članu je i inače bila velika diskusija.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Gospodo, kad je bila diskusija o sudovima, onda je sa muslimanske strane pao jedan predlog, da se u Ustav unese i odredba o šerijatskim sudovima i njihovoj nadležnosti, jer šerijatski sudovi već i inače postoje i sude kao državni sud, pa su oni želeli da ta odredba udje i u Ustav. Mi smo tu stvar rezervisali, i vodio se pretres o tome i u užem odboru i evo ovako smo se saglasili:

Čita: „U porodičnim i naslednim poslovima muslimana sude državni šerijatski sudci.“

Sa muslimanske strane ovaj je predlog primljen, a primljen je i sa strane užeg odbora.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. d-r Pavle Čubrović.

D-r Pavle Čubrović: Gospodo, ja sam odlučno protivan ovakoj odredbi. Glasaću protiv nje, pa i da ceo parlamenat bude glasao za nju, a glasaću protiv iz ovih razloga što se, gospodo, šerijatski sudovi često puta mašaju prava, koje oni ne mogu da raznatraju, a to je imovno pravo. Što se tiče verske strane, n. pr. osnove u bračnom životu, i t.d., razumem da to ostane u nadležnosti i šerijatskih sudova, kao što to ostaje u nadležnosti duhovnih sudova drugih vera. Ali što se tiče čisto imovnog pitanja, apsolutno sam protivan da šerijatski sudovi budu nadležni za takva pitanja i ja bih molio g. g. poslanike da tu stilizaciju prime u toliko da se kaže ovakvo: „Samo u pitanjima religijskim, šerijatski sudovi ostaju nadležni faktori, inače sva druga nadležnost prelazi na građanske sudove“. Jer, gospodo, kad bismo mi dozvolili konsistoriji da rešava o pitanjima i građanskoga prava, mi bismo imali sasvim pogrešnu koncepciju.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Fehim Kurbegović.

Fehim Kurbegović: Gospodo, ja neznam kako g. Čubrović dolazi do toga da se protivi da šerijatski sudovi kao državni presudjuju o naslednim pravima Muslimana. Treba da znate da je kod Muslimana nasledno pravo sastavni deo šerijatskog prava, dakle sastavni deo verskog prava. I ako se vi postavite na to stanovište, da priznate Islam kao veru u ovoj državi, onda dosledno i konsekvnetno tome morate priznati i to. Medjutim na činjenu primedbu od strane jednoga poslanika odmah ću vam kazati, da je razlika između sudova u ženidbenim stvarima kod rimokatolika i nas ta, što kod njih duhovnici u tome odlučuju samostalno i bez ikakvog državnog nadzora, dočim kod nas je uvedena institucija državnih šerijatskih sudova koji po principima nasledjivanja, kako je to propisano u šerijatskom pravu, dosudjuju Muslima-

nima nasljedstvo iza njihovih roditelja i njihovih rođaka. Kao poznavalac opšteg građanskog prava i modernog prava nasljedjivanja, i kao poznavalac i katoličkog naslednog prava, mogu da kažem, da kad biste se bavili sa ispitivanjem našeg naslednog prava, da biste došli do zaključka da se mnogo od ustanova našeg naslednog prava mogu primiti i preneti u opšte građansko nasledno pravo.

Kod nas je bilo često slučajeva da su pravoslavni dolazili do šerijatskih sudova da im vode nasledne parnice i kad god smo ispitivali običaje izmedju Pravoslavnih i Muslimana, došli smo do toga uverenja i zaključka da je uvek bilo u skladu šerijatsko nasledno pravo sa običnim pravom izmedju samoga našega naroda. Pa kad imamo već tu instituciju priznatu od Austrije, kad je ona već uvedena kao državni sud i kad ona vodi svo to poslovanje na taj način, da Ministar Pravosudja i pravosudne vlasti vode najveći i najjači nadzor nad tim poslovima, onda ustati protiv te ustanove, značilo bi raditi protiv samih državnih interesa, a osim toga značilo bi biti protiv Islama kao crkve, jer je nasledno pravo kod Muslimana sastavni deo šerijatskog prava.

Ja znam, da vam to mnogo smeta, da ste vi videli u Makedoniji neorganizaciju, i kod nas je velika razlika izmedju Muftije i šerijatskog sudca. Kod nas Muftije same rade principijelne verske poslove. Recimo dodje na jedanput Muftiji pitanje, ako je jedna pravna norma šerijatska nejasna i dodju mu strane koje su u preporu, i pitaju stvar se objasni ovako je, ovako je. Kad se trefi pod ovim uslovima da li šerijat to dozvoljava ili ne, Muftija nema ništa drugo nego da kaže dozvoljeno po šerijatu ili ne. On je samo nadležan da rešava te norme verske, da odlučuje u koliko vrede i u koliko mogu biti primenjene, dočim šerijatski sudovi po ustanovljenom naslednom ženidbenom pravu presudjuju. Ja se čudim vama da vi baš protiv onoga što možda nije u skladu sa ženidbenim pravom, o bračnim sporovima, da tu niste ustali protiv, nego u onome što je nevino i što ne može da dodje u suprotnost kod ženidbenog prava.

Mi smo zato da šerijatski sudovi ne samo ostanu u Bosni i Hercegovini, nego da se prenesu i na Sandžak i Makedoniju, jer je to u samom državnom interesu. Ja znam vrlo dobro kako su tamo uredjeni sudovi i znam da su vrlo manjkavo uredjeni i jedino će biti vrlo dobro ako se organizuju kao i u Bosni i Hercegovini, jer budite uvjereni da su naši šerijatski sudovi mnogo bolji nego može biti vaši građanski redovni sudovi. Ja to kažem kao sudac. Ja vrlo dobro poznajem tu stvar i ja mislim da vi nemate nikakvog razloga da ustajete protiv jedne ovakve dobre ustanove, kad se ona stavlja pod državni nadzor i kad funkcioniše kao što treba da funkcioniše jedan ured a naročito sud.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Simrak radi izjave.

D-r Janko Šimrak: Ja neću da polemishem sa g. Kurbegovićem nego bih hteo samo da ispravim jednu stvar, a to je da ni katolici, ni pravoslavni, ni hrišćani nemaju takvih sudova. Što se tiče ženidbe u duhovnim sudovima rešavaju se čisto duhovne stvari i nećemo zvati ministra da venčava. A imovne stvari rešavaju civilni, građanski sudovi. To sam hteo da konstatujem da me ne bi krivo shvatili.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović o šerijatskim sudovima.

Jovan Jovanović: Ja ću biti vrlo kratak. Gospodin Kurbegović nam je vrlo lepo objasnio, izneo svoje argumente i sve kazao i to je sasvim prirodno da je to on učinio. Ali i ako je on to nama dobro razložio, mi

ne možemo primiti ovaj predlog kakav je učinio g. Ministar za Konstituantu. Ne možemo ga primiti iz onih razloga koje je g. Čubrović vrlo lepo izneo i zato ćemo glasati protiv takve redakcije, u toliko pre što mi tražimo da se duhovni sudovi bave samo o bračnim sporovima i da ono što se odnosi na imovinske odnose ima da jedan redovni sud rešava.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Moskovljević.

Miloš Moskovljević: Gospodo, g. Kurbegović može biti ima pravo da ovi šerijatski sudovi imaju mnogo dobrih strana, i da je šerijatsko pravo tako isto korisno ne samo za muslimane nego i za državu, ali ima jedna druga stvar zbog čega mi moramo biti protiv toga. Mi smo u svome nacrtu Ustava tražili da se ukinu vojni i duhovni sudovi i sad odjednom mi ne možemo pristati, da kad se ukidaju naši pravoslavni sudovi, da se vraćaju zakonom muslimanski sudovi, jer onda bi i katolici trebali da imaju svoje sudove na verskoj osnovi.

Mi stojimo na principu, da mora biti jedan sud za sve građane, a ne usvajati neke verske sudove, koji su ostaci iz srednjega veka. Jer ako bi tako činili mi ne bi išli unapred nego bi se vraćali natrag. Ako ima potrebe i ako ima dobrih strana kod tih šerijatskih sudova, onda treba reorganizovati naše građanske sudove a ne na verskoj osnovi da postoje neki sudovi pored građanskih sudova. (*Fehim Kurbegović:* Šerijatski sudovi postoje kao državni sudovi a ne kao verski sudovi).

Ne treba da zaboravite g. Kurbegoviću, da su i naši crkveni sudovi u srednjem veku rešavali i sudili stvari koje nisu čisto verske prirode nego i imovne odnose. Toga danas nema, mi smo se oslobodili toga i ne treba da se na to vraćamo (*Fehim Kurbegović:* Šerijatski sud je državni sud). Ali je sud na verskoj osnovi. Mi težimo g. Kurbegoviću, da se što bolje ujedini, da nas u novoj državi ne deli ništa: ni jezik, ni plemenski nazivi, ni vera, a Vi dolazite čak sa zahtevom da se na verskoj osnovi sačuvaju državni sudovi. To bi bila naročita privilegija, to bi bila neka država u državi: to bi bilo vraćanje kapitulacija koje smo imali kad smo bili vazali turske carevine. To je dakle vraćanje na kapitulacije, što mi nismo nikako primiti. Naše je mišljenje ako su naši građanski sudovi nepotpuni, ako nemogu da sude takve stvari koje sude šerijatski sudovi onda naše sudove treba reorganizovati, a ne bazirati muslimanske sudove na verskim osnovima.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Ja želim što se moram malo da zamerim mome prijatelju Kurbegoviću, ali neka me izvini! Nemogu da se složim sa ustanovom šerijatskih sudova, odnosno šerijatskih sudaca, kako veli g. Kurbegović. Zakoni o imovini i nasledju to su opšti državni zakoni i po njima ima da se sudi. Ako ima nešto dobro da se unese iz šerijata neka se to i unese u građanski zakon, ali ne moramo da stvaramo jedno specijalno sudstvo, koje će odeliti muslimane od nas. Ja mislim, da g. Kurbegović ne želi da se odvajamo, nego da se spajamo. Mi hoćemo da stvorimo jedan zakon o naslednom pravu za sve građane, pa onda neka državni sudovi po njemu sude i presudjuju.

Ako je do toga da se zaštiti religija ili izvesna prava koja garantuju pripadnicima religiozni sudovi, onda neka se održe, ali samo za verske stvari, a ne proširuju i na druge imovne odnose. Ja sam protivan da postoje verski sudovi bilo pravoslavni, bilo muslimanski, bilo katolički. Ali ako hoćete da primite verske sudove, neka oni sude samo i isključivo verske stvari. Građanske sporove neka sude samo građanski sudovi, a neka se koriguje naš građanski zakon, u koliko je to potrebno. Ja mislim da g. Kurbegović i

sam vidi, da nema prava da insistira toliko na ovom pitanju za šerijatske sudove i da će odustati od svojih zahteva.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. d-r Jovan Radonjić.

D-r Jovan Radonjić: Ja bih, gospodo, samo kratko rekao nekoliko reči. Posle izlaganja g. Kurbegovića ja mislim da ne bi morali mnogo o ovome razlagati. G. Kurbegović je tako lepo i jasno stvar izložio. Jasno je, gospodo, da pitanje ovih bračnih parnica i pitanje o nasledju spada u muslimansko versko pravosudje. To je sastavni deo muslimanske religije i gospodo, ako bi mi hteli to oduzimati muslimanima, značilo bi biti netolerantan. Ja ću reći samo ovo: ako bi bili protiv predloga, da postoje šerijatski sudovi, mi bi bili mnogo netolerantniji nego tursko carstvo u 16. i 17. veku.

Vi znate, gospodo, da je naša Patrijaršija kao i carigradska Patrijaršija bila ne samo najviše duhovno središte nego i najviše sudište. Tu su spadale u njenu kompetenciju bračne parnice, nasledne parnice i parnice o sirotinji. Turci i Muslimani su dopuštali našim duhovnim vlastima tu istu kompetenciju, koju su u smislu njihovih religioznih zakona imale njihove duhovne vlasti.

Ja mislim kad mi prihvatimo gledište vladino u tome pitanju, da ćemo učiniti moderan korak i zadovoljiti braću Muslimane i mi sebi nećemo ništa time naškoditi. Ne može se reći, gospodo, da ćemo time otići korak unazad za jedan vek, kao što kaže g. Moskovljević. Ja držim da gospoda ovako misle zato što nisu dovoljno upućena u šerijatsko sudjenje i time se neće stvoriti neko naročito popuštanje. Ovde se kaže, da će to biti šerijatski sudci, a to je odeljenje građanskog suda (Čuje se: Ali po Koranu da se sudi). Razume se, da se sudi po Koranu. Ako bi mi odbacili Koran, pokazali bi najveću netolerantnost. Ja izjavljujem da ću glasati za ovaj predlog kako je ovde predložen, jer nema te bojazni koja se ovde ističe.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč gospodin Milorad Vujičić.

Milorad Vujičić: Ja sam hteo da kažem ovo isto, što je rekao i g. Radonjić. Kad u verskim zakonima Muslimanske vere stoji da njihove specijalne šerijatske sudije rešavaju njihove nasledne stvari, a međutim mi smo priznali Muslimansku veru kao i ostale dve naše vere, mi bi se onda ogrešili o verskim stvarima Muslimanske vere, kad ovo ne bi ispunili i kad ne bi to u Ustav uneli. Oni to svoje pravo zasnivaju na njihovim verskim odredbama i mi te odredbe moramo primiti. To je jedno. Drugo, ovi se sudovi isključivo ograničavaju na nasledno pravo, prema tome ničim drugim njihovo pravo neće biti povredjeno. Ovo je to isto, kao kad se dva čoveka sporazumeju da im izborni sud presudi njihovu stvar. Ovde su se Muslimani saglasili da im takav sud sudi u pogledu nasledstva. Za to mislim da treba primiti ovakvu odluku.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč gospodin Edbin Kristan.

Edbin Kristan: Gospodo, ja se vama čudim. Vi stojte na stanovištu državnog ideala (čuje se: Tako je). Ako stojte na tome stanovištu ne znam kako možete prihvatiti da bude u jednoj jedinstvenoj državi različitih prava. (Čuje se: A štrajk?) Molim vas, gospodo, ima samo jedno pravo štrajka a ne deset prava štrajka.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Molim gospodu, da ne upadaju govorniku u reč. Molim vas, gospodine, da se ne osvrćete na upade.

Edbin Kristan (nastavlja): Ma koliko da se propoveda, da su to samo sudije, a da se ništa drugo ne menja, opet ima ovde jedna druga stvar, da te sudije imaju prava da sude po posebne pravu koje nije

regulisala država, a Vi kao ljudi državni ne možete to prihvatiti ako hoćete da budete sami sebi dosledni. Gospodo, ako priznate jednoj verskoj organizaciji ovakvo pravo, onda svaka druga organizacija ima prava da zahteva izuzetan položaj za sebe i onda nećemo moći nikad da ustanovimo jedno pravo, koje će vrediti za sve državljane. Njihovo nasledno pravo, kažu, da je mnogo bolje od onoga što ga ima država. Ako stvar tako stoji, onda neka se oni prime posla i neka rade na tome, da se to bolje nasledno pravo usvoji od države.

Mi ćemo ovde videti je li to bolje ili nije, ali da u jednoj zemlji i u jednom narodu ima da se nasledjuje po jednom pravu u jednim krugovima, a u drugim po drugome pravu, to, gospodo, ne može doprinosti onome jedinstvu, o kome se toliko govori. G. Kurbegović ne sme nikako misliti da ja kad ovako govorim, govorim protivu Islama. Meni je jedna vera kao i druga vera ravna. Ja imam sasvim svoju posebnu veru. (Čuje se: Kako se zove?) Moja vera. Ako gospoda hoće u svojim verskim stvarima da budu sami za sebe, onda Bog s njima, ja protivu toga nemam ništa. Ali, ako ona iz posebne crkvene organizacije hoće da izvode pravo da imaju svoje zasebno pravo različito od državnoga prava, onda to isto može tražiti svaka organizacija i onda nećemo moći nikad regulisati ovakve stvari. Mi ćemo onda imati smetnje i kod civilnog prava i kod drugoga prava. Tu sam kazao jednu šalu, gospodo, malo pre, ali ima tu i jedno jezgro. Ako se bude postupilo po tome da svaka crkvena organizacija može raditi po svome pravu, onda ćemo, gospodo, mi ili komunisti organizovati svoju partiju kao crkvenu organizaciju i tražiti da se i nama dozvoli da možemo raditi šta hoćemo, i kada bi se one počele proganjati, moglo bi se reći da se proganja jedna crkva.

Gospodo, ja bih želeo da ne ulazite u naš način mišljenja, nego da sami sebi budete verni i da postavite državu zbilja na onaj stupanj da ona bude suverena, a ne da se mora klanjati pojedinim delovima, i ako to mišljenje prihvatite, onda ne možete usvojiti traženje kakvo zasniva g. Kurbegović.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Živko Jovanović.

Živko Jovanović: Gospodo, ja želim da dam izjavu po ovome pitanju. Mi stojimo na gledištu da sve sporove imaju da rešavaju redovni sudovi po zakonu i da prema tome duhovni sudovi mogu imati za kompetenciju isključivo verske stvari i stvari crkvene administracije, dok ostale stvari imaju da dodju u kompetenciju redovnih sudova. Zato smo protiv ovoga predloga iz grupe Muslimana.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ljuba Jovanović.

Ljuba Jovanović: Gospodo, ne odriče se država svoga suvereniteta time, što priznaje posebno pravo, a isto tako ne poriče se jedinstvo time, što će se priznati razlike, koje zbilja postoje. A ovo je, gospodo, zbilja jedna osnovna razlika za naše građane i našu braću Muslimane, da o njoj treba voditi računa. Ja vam, gospodo, svraćam pažnju da u Kraljevini Srbiji do 1912. 1913. godine nije davano Muslimanima ovo pravo, i to je bio glavni razlog, ako ne isključivi razlog, da se u Srbiji Muslimani nisu zadržavali, i ono što su neprijatelji Srbije na strani isticali da u Srbiji Muslimana nema i što su mislili da je to posledica nekih nasilja i nekakvog izdvojenog postupka, prema Muslimanima i prema Hrišćanima, imalo je uzrok bar za 99% u tome fakti. I, gospodo, oni koji su znali za to stanje posle 1912.—1913. god, a da se ne bi isti slučajevi i pojave ponavljale u Staroj Srbiji i Makedoniji i izazvalo iselj-

vanje Muslimana iz tih krajeva, rešili su te su Uredbom primili šerijatsko porodično i nasledno pravo i za Staru Srbiju i Makedoniju ostavili muslimanskim sudijama, muftijama, da ta pravna pitanja, kad se pojave, rešavaju.

I, gospodo, onda ste i videli da iz Stare Srbije i Makedonije nije bilo onakvog iseljavanja, kakvo je bilo 1867. godine iz Šapca, Beograda, Užica, Smedereva, i Kladova i kako je bilo 1887. godine i posle toga iz Niša, Prokuplja, Vranja, Leskovca i drugih krajeva. I, gospodo, treba pozitivno da znate, da je politika Kralja Milana posle 1887. godine išla na to, da zadrži muslimanski živalj u ona četiri okruga, ali nije u tome uspela, — po onome što sam ja još u mladosti čuo — u glavnome zbog ovoga.

Meni je, gospodo, ova stvar poznata i dopustite mi da se malo zadržim na njoj, a ja mislim da je i to jedno obaveštenje.

U velikoj francuskoj, u najlepšoj francuskoj koloniji Alžiru, koju neki Francuzi zovu Novom Francuskom, ima dve vrste građana: jedni su francuski građani, a drugi su takozvani indijenci, to su mesni Arabljani. Za njih postoji naročiti režim. Francuski građani imaju sva prava kao i oni građani francuski koji žive u Parizu ili u Marselju, a ovi ih urođenici nemaju. Ali, i ti urođenici stižu sva prava francuskih građana čim izjave da se odriču povlastica šerijatskog prava i da pristaju da žive po francuskom građanskom pravu. I, gospodo, ipak vidite da ti ljudi neće da postanu punopravni francuski građani, nego pristaju da ostaju i građani drugoga reda samo zato što neće da se odreknu toga šerijatskog prava.

Ovo navodim samo kao primer da vidite od kog je značaja za njih to šerijatsko pravo, a vi ne možete navesti ni jedan obrnuti primer, ne možete navesti da su naši Bosanci koji su prilično izglaznjeni s te strane da im se od strane Pešte mnogo izlazilo na susret, ne možete navesti ni jedan primer da se ma kakva bosanska porodica odselila stalno u Peštu, i ako su se iz Pešte stalno hvalili time, da su oni pokrovitelji Muslimana u srednjoj i istočnoj Evropi. Ali što se tamo nije išlo, i opet je tome bio uzrok ovo šerijatsko pravo. Za to vas molim, da mi iz obzira prema zadovoljstvu i miru u našoj državi i iz obzira prema našoj braći Muslimanima pismom ovo ovako, kako je ovde predloženo. A mi smo, gospodo, zato i postali ovako šarena država, ovako nejednoliki, što je naša istorija bila izuzetno pod raznim uticajima i u najrazličnijim prilikama, da su ove razlike između nas i postale i razumno se može misliti da mi ne možemo sada za jedan čas te razlike ukinuti i sve ovo izjednačiti.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Kurbegović i onda je diskusija zaključena.

Fehim Kurbegović: Ja moram naglasiti, da gospoda koja prigovaraju mome predlogu i mome insistiranju, prigovaraju samo radi neobaveštenosti. Nemojte misliti, da ja ovo govorim kao verski fanatik. Ja ovo što ističem i što zagovaram ja to činim kao sudac i kao poznavalac ovih šerijatskih odnosa u Bosni i Hercegovini, kao poznavalac šerijatskog naslednog našega prava. Vidite, vaše ženidbeno pravo, vaše nasledno pravo ima jedan istorijski izvor, izvor koji potiče iz Rima, dok naše ženidbeno i naše nasledno pravo ima sasvim drugi izvor, izvor koji potiče sa Istoka. Kad je došla okupacija i primena sudstva od strane austro-ugarskih vlasti u Bosni i Hercegovini, došlo se do uvidjavnosti, da se ne može drukčije, a da se ne prizna ženidbeno i nasledno pravo kroz šerijatsko pravo.

Jer ako vi priznate Islam ovakav kakav je, dosledno tome morate priznati i ovo. Možete ga ne priznati samo u tom slučaju, ako bi njegove ustanove došle u

sukob sa javnim poretkom i moralom, a ko poznaje naše islamsko pravo, ja mislim da nijedan ne može tvrditi, da će ono doći u sukob bilo sa moralom, bilo sa javnim poretkom. Gospodo, šerijatski sudci u Bosni i Hercegovini nisu samostalni sudci. Ja sam bio kotarski sudija, a šerijatski sudija, to je moj referent. On je radio pod mojim nadzorom i pod mojim paraфом. Ako je on doneo rešenje o jednoj stvari, ja sam ga pregledao. On je stručnjak i on je imao da reši stvar, a ja sam ga samo nadziravao. Isti je njegov rad kao rad gruntovničara. Ja nisam mogao samostalno da radim, jer je on stručnjak i poznaje norme kao praktičar, a ja sam ih znao samo općenito. Još nešto. Ja danas kao redoviti sudija u Bosni i Hercegovini, imam da sudim i nasledne stvari pravoslavnih što se kod nas zove mulkom. Što se tiče mulka, to je ona najrigoroznija svojina i ja sam uručivao ostavštini po šerijatskom pravu, a mirije uručujem po opštem građanskom pravu. Vi znate kakvi su to propisi. Ja kad rešavam o zaoštavštini pravoslavnog, ja onda uzimam spis pred sobom i ako je mulk, ja moram ustanoviti i videti ko su naslednici i onda moram spis da ustupim šerijatskom sudcu da on ustanovi nasledne delove, a ja mirije uručujem po opštem građanskom pravu. Medjutim došla je naredba vrhovnoga suda, da se ispituje i običajno pravo, kaže se u sporazumu sa sveštenikom, i kad god sam raspitivao glede mulka, došao sam do zaključka da je ono većinom u skladu sa šerijatskim naslednim pravom. Ja kao mlađji počeo sam da kod pravoslavnih uručujem mulk po opštem građanskom pravu i kadgod sam tako činio, nisam nikad imao predstavke na Vrhovni Sud, jer je on druga — zadnja — instancija u svim stvarima; kadgod sam uručivao mulk po opštem građanskom pravu, dobivao sam stalno utok i uvek je utok važio i usvajali se razlozi stranke u utoku naznačeni. Stoga kažem vam, ako šerijatski sudac radi kao sudija a on je redovni sudija, njegova je kompetencija različna od kompetencije muftije. Oni su čisto verski zvaničnici dok šerijatske sudije nisu verski zvaničnici. Šerijatske sudije regrutuju se iz državne šerijatske sudačke škole, koja postoji u Sarajevu. U njihovom redu ne možete naći ni jednoga sudca koji nema maturu, a ima već dve godine kako se radi da se ta državna šerijatska sudačka škola izjednači sa pravničkim fakultetom, tako da će te sudije biti nadležne i za druge stvari. Baš radi ove stvari došla je naredba od vlade odmah iza prevrata, a koja se tiče Muslimana, da se sve šerijatske stvari, koje se tiču Muslimana, pošto su građanski sudovi preopterećeni, ustupe šerijatskim sudovima da ih oni rešavaju, pošto su oni sposobni da ih reše. Dakle kao što rekoh, te šerijatske sudije nisu bile državne sudije, no referenti kotarskog sudca.

Šerijatski sudac je onaj organ — referent kotarskog suda isto tako kao što su one vrhovne šerijatske sudije organ Vrhovnoga Suda. Ima još jedna ustanova, gospodo. Ako ja, kao Musliman, nisam zadovoljan da mi kotarski šerijatski sudija sudi u prvoj instanciji, ja imam prava tražiti, da mi prvostepeni sud u toj stvari presudjuje. Ali, do čega tu dolazi? Pošto državne sudije nisu upućene u te naše stvari, oni onda traže u okruženom mestu šerijatskog sudiju kao referenta i votanta, da kao prisednik s njima zajedno o tim stvarima rešava. To je, dakle, čisto podržavljeno. Ako, gospodo, tražite izvor vašem građanskom naslednom pravu, vi će te mu naći izvor u rimskom pravu, a našem naslednom pravu naći će te izvor u suprotnom, islamskom pravu, i ako će te priznati Islam, onda dosledno tome, morate priznati i ovu instituciju, koja je čisto podržavljena. Ovde nema, gospodo, ničega klerikalnog, ničega fanatičkog, nego ovo ide baš za onim, što je ista-

kao i tražio g. Kristan, i ja mislim da ovo možete svi protupuno usvojiti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, stavljam na glasanje ovaj stav člana 81. kako ga je predložio i pročitao g. Ministar za Konstituantu. Gospoda koja su za to, da se ovo primi, neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj stav primljen onako kako ga je predložio i pročitao g. Ministar za Konstituantu.

Sad ćemo preći na drugi stav čl. 81., koji govori o vojnim sudovima. Diskusija je o tome stavu zaključena. Ostalo je samo da se uža konferencija sporazume o redakciji ovoga drugoga stava, u smislu izvesnih primedaba, koje su pale u toku diskusije. G. Ministar Vojni je vodio računa o tim napomenama, i ima sada da učini jedan predlog, koji je u užoj konferenciji primljen. Ima reč g. Ministar Vojni.

Ministar Vojni i Mornarice, General Branko Jovanović: Ja sam spremio jednu redakciju ovoga stava koji govori o vojnim sudovima, kojom će se ogarantovati nezavisnost vojnih sudova i njihov pravilan i zakoniti rad. Ovo sam učinio u sporazumu sa g. Ministrom za Konstituantu i sa Kraljevskom Vladom, a juče sam ovu redakciju izneo i užem Ustavnom Odboru, koji je to primio. Prema tako spremljenoj redakciji, imale bi se u član 81. Ustava uneti još ove tri tačke:

„1. Vojni sudovi su nezavisni. U izricanju pravde oni ne stoje ni pod kakvom vlašću, no sude po zakonima;

2. Sudije vojnog apelacionog suda su stalne, a stalnost sudija prvostepenih vojnih sudova regulisaće se zakonom.

2. Sudija prvostepenog vojnog suda ne može biti tužen, za svoj sudski rad bez odobrenja vojnog apelacionog suda, a apelacioni sudija bez odobrenja Kasacionog Suda. Sudija vojno-apelacionog suda može biti premešten samo po svom pristanku i u slučaju unapredjenja na viši položaj, a sudija prvostepenog vojnog suda prema odredbama zakona“.

Kao što vidite, gospodo, ovde su većim delom unete odredbe iz zakona o građanskim sudijama. Ja mislim, da je ovim potpuno zagarantovana nezavisnost vojnih sudova i da je ovim učinjen jedan veliki korak unapred u tom pravcu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, staviću na glasanje ovaj stav o vojnim sudovima, ovako kako je predložen od strane g. Ministra Vojnog, prema sporazumu sa užom konferencijom,

Jovan Djonović: Ovde je reč o vojnim sudovima, i ja mislim da bi se moglo progovoriti nekoliko reči više. Ovo je, u ostalom, nova redakcija.

Predsednik D-r M. Ninčić: Diskusija je zaključena. Mi smo već imali prakse u tom pogledu. Mi smo rešili pri kraju jedne iscrpne diskusije, koja je trajala cele jedne sednice, da se rediguje nova redakcija, i prema tome sad se ne može dopustiti otvaranje ponovne diskusije. Ja mogu dopustiti da učinite samo jednu izjavu u ime vaše grupe, ali ponovnu diskusiju ne mogu dopustiti.

Jovan Djonović: Ja sam već govorio u odboru protiv vojnih sudova, a govorio sam o tome i u užem odboru. Naglasio sam, da vojne sudove treba ukinuti, sem za disciplinarne krivice. Ja stojim i sada na tom gledištu. Pale su primedbe naročito u užem odboru, da bi bilo nezgodno, da se vojni sudovi ukidaju, nego da bi trebalo da se reformišu, da se poprave, da budu pravi sudovi, da se utvrdi njihova nezavisnost. Većina je tako odlučila.

Gospodin Ministar Vojni pročitao je ovde jednu novu redakciju o vojnim sudovima, iz koje se vidi: da

niže sudije nisu stalni a da ni apelacione sudije, takodjer, nisu stalni, da se i oni mogu premestiti. Ako jedan apelacioni sudija nije ministru po volji, on će ga jednostavno unaprediti i premestiti.

Vojni sudovi su dosada bili ovakovi: kadija te tuži, kadija ti sudi. Ja se bojim, na ovaj način, da će to i od sada biti, stalnost sudija niste zagarantovali. Hoćete, velite da ne ograničavate zakonodavca, kako kažete! Ali ne zaboravite da je to na veliku štetu nezavisnosti i ugleda vojnih sudova.

Što je najvažnije: znamo ko postavlja vojne sudije, ali ne znamo: ko ih bira? Koliko se sećam, predloženo je bilo u užem odboru, ako se ne varam od g. Davidovića, da sudije vojnih sudova bira jedan sudski kolegij. Kad ih bira jedan sudski kolegij, sigurno neće taj kolegij preporučiti i izabrati ljude, koji su nespremni, koji su nesolidni, nego će uvek preporučiti bolje ljude. Ono što bi moglo garantovati, da će sudovi biti bolji, to je izbačeno, to nije primljeno. I radi toga, pored ostalih razloga, ja ću glasati protiv ovoga člana.

Ja sam i ovde i u užem odboru napomenuo jednu drugu stvar, a ta je, da bi trebalo uneti u Ustav garantije građanskim licima od zloupotrebe vlasti vojnih lica. Ako vojna lica u vršenju dužnosti prema građanima pogaze zakon, ako građanskim licima učine štetu, kakovu ćete sankciju predvideti? Šta ćete učiniti, da se građanska lica zaštite od nasilja vojnih vlasti? Ovo je u tesnoj vezi sa ovim članom o vojsci.

Mi smo predvideli, da za rad Ministrov odgovara država, a da Ministar može biti tužen pred jednim naročitim sudom. Vojna lica izuzeta su. Ovde treba neminovno odrediti kako će se postupati sa vojnicima, oficirima, ako pogaze zakon ili ako učine nepravdu ili štetu državljaninu, građanskome licu. Kad smo mogli utvrditi odgovornost Ministra i svih činovnika, treba utvrditi i za vojna lica. Ako to nećete ovde da unesete onda vas molim, da se izuzimanje ne učini u onom članu kojim ste ga učinili.

Predsednik D-r M. Ninčić: To je pitanje već rešeno.

Jovan Djonović: Ovo pitanje nije još rešeno. Pokrenuto je, ali nije rešeno. Mislim nije beznačajno kako ćemo zaštititi građane i njihovu imovinu od nezakonitog rada i nasilja vojnih vlasti. (*Ljuba Davidović:* Nisu izuzeti.) Izuzeti su, gospodine Davidoviću! Pročitajte tekst člana 18. pa ćete videti da se kaže, izuzimaju se Ministri, sudije i vojnici. Zato ja ovo i pokrećem. Potrebno je dati pravo građanima da ih direktno mogu tužiti sudu, ili izbaciti ono ranije ograničenje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Jovan Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja bih samo učinio jednu izjavu, da smo dosledni gledištu koje smo učinili i u užem odboru, a to je, da su vojni sudovi potpuno nezavisni, i da u izricanju pravde ne stoje ni pod kakvom vlašću i najzad da su vojni sudovi nadležni u krivicama vojne prirode, a da to propiše jedan naročiti zakon, dok za sve ostale krivice vojnika, podoficira i oficira trebaju da sude građanski sudovi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj član onako kako ga je predložio g. ministar vojni. Gospoda koja su zato neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je većinom glasova primljen dodatak članu 81. onako kako pa je predložio g. ministar vojni. Imali bismo još nekoliko odredaba ekonomske prirode iz odeljka III. koje još nisu bile rešene. Na užoj konferenciji, gospodo, postignut je sporazum u pogledu ovoga člana i redakcija je razdata gospodi poslanicima, pa ja mislim da su je dobili. Gospodo, izvolite čuti, kako je utvrđena redakcija. Molim g. Demetrovića da je pročita.

Sekretar J. Demetrović čita: „Feudni odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobođenja od tuđinske vlasti. U koliko su gde pre toga roka počinjene nepravde razrešenjem feudnih odnosa ili njihovim pretvaranjem u privatno pravne odnose, ima se zakonom provesti ispravka.

Kmetovi (čivčije), kao i uopšte zemljoradnici koji obrađuju zemlju u kmetskom sličnom odnosu, utvrđuju se kao slobodni sopstvenici držanih zemalja i imaju se ubaštiniti, ne plaćajući za to nikakvu odštetu“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Čubrović.

D-r Pavle Čubrović: Ovaj drugi pasus ovoga člana nije tačno određen. U njemu se kaže: kmetovi (čivčije) kao i uopšte zemljoradnici koji obrađuju zemlju u kmetskom sličnom odnosu (Glas: Treba da se kaže u kmetstvu sličnom odnosu), utvrđuju se kao slobodni sopstvenici držanih zemalja i imaju se ubaštiniti, ne plaćajući za to nikakvu odštetu. „Treba reći mesto „držanih zemalja“ „zemlje koje obrađuju“. Bolja je to stilizacija. Osim toga bi trebalo tačno odrediti „zemlje koju obrađuju ne plaćajući nikakvu odštetu“, „i imaju se ubaštiniti“ i to da dodje na posletku. Sem toga ovde tražim mesto „slobodni“, da se kaže „potpuno pravni posjednici držanih zemalja“. Molim vas da se učini ova korektura.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Kurbegović.

Fehim Kurbegović: Gospodo, sekcija koja je izradjivala ove predloge došla je do sporazuma i iznela ovu redakciju koju ste čuli. Ali pošto u ovoj redakciji imade stvari, koje ne bi mogle tačno opredeliti ona načela, koja je usvojila uža sekcija, to da ne bude ne sporazuma, predlažem, da se diskusija o tom odgodi. Ovde imadete gde se kaže kmetovi čivčije dakle reći i pojmove koja gospoda iz Dalmacije i iz drugih krajeva ne poznaju, jer tamo nisu isti odnosi, a osim toga imade tu još i drugih nejasnoća, koje bi mogle dovesti do

rdjavih rezultata. S toga ja predlažem da se diskusija o tom odgodi, da bi se stilizacija donela malo konciznija prema našem sporazumu. Kasnije na primer vidimo, da smo nešto izostavili ili da nešto nismo dobro stilizovali ili da smo nešto prevideli. Tako je i ovde. S toga predlažem da se sednica prekine.

Predsednik D-r M. Ninčić: Istina je, gospoda su tek danas dobila tu redakciju, stoga predlažem, da se odloži diskusija o tome, i da se današnja sednica zaključi i buduća odredi za sutra. Molim gospodu članove odbora iz grupa vladinih da dodju na konferenciju. (Djonović: Odredite princip svojine zemlje. Molim reč.) Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Kad već govorite o zemli, treba da uzmete principijelno pitanje zemlje i da rešite pitanje posjeda zemle u opšte. Ova redakcija nije dobra i nije puna i vi ćete radi nje imati diskusiju, iz koje nećete moći izaći.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja čujem ovde glasa da bi trebalo da nastavimo sednicu. (Djonović: Molim reč.) Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Ako dozvole gospoda, ja bih hteo da naglasim, da se na osnovu ovakve redakcije ne vodi diskusija, nego da se pre toga reguliše princip o posedu zemlje, jer se samo tako može logično voditi diskusija.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na volju Ustavnom Odboru. Gospoda koja su za to da se sada sednica zaključi, neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv toga, neka izvole ustati. (Ustaje manjina). Objavljujem da smo se sporazumeli o tom da se sada sednica zaključi.

S toga današnju sednicu zaključujem a iduću kazujem za sutra u 9 časova pre podne.

Svršetak sednice u 11 i 30 min.

XLII. SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 2. aprila 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao **Predsednik D-r M. Ninčić:**

Sekretar Milan P. Bošković:

Početak rada u 9 i 30 časova pre podne.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, otvaram današnji sastanak.

Mislim, gospodo, da sad predjemo na one članove ekonomske. Pitanje agrarno molio bih, gospodo, da se odloži za ponedeljak. Molim g. sekretara da izvoli pročitati čl. 18. prema sporazumno utvrdjenom predlogu.

Jovan Djonović: Ja mislim, da ove stvari moraju da idu sve zajedno i da ne možemo izvlačiti jedan član iz drugoga.

Predsednik D-r M. Ninčić: Agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Staroj Srbiji na koje se odnosi ovaj član, to je odvojena stvar, a ovo je agrarno pitanje uopšte, koje ćemo da ostavimo za ponedeljak.

Jovan Djonović: Ja računam, da agrarno pitanje ne možemo da ostavimo, jer to je pitanje o svojini zemlje i te se stvari moraju da rasprave u celini.

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi smo raspravili taj član o pitanju svojine.

Molim g. sekretara da izvoli pročitati čl. 18. prema sporazumno utvrdjenom predlogu.

Sekretar Milan Bošković: čita čl. 18. prema sporazumno utvrdjenom predlogu koji glasi.

- Član 18.

„Feudni odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobođenja od tuđinske vlasti. U koliko su gde pre toga roka počinjene nepravde razrešenjem feudnih odnosa i njihovim pretvaranjem u privatno-pravne odnose, ima se zakonom provesti ispravka.

Kmetovi (čivčije), kao i u opšte zemljoradnici koji obrađuju zemlju u kmetskom sličnom odnosu, utvrđuju se kao slobodni sopstvenici državnih zemalja i imaju se ubaštiniti, ne plaćajući za to nikakvu odštetu.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovo je u vezi sa članom o svojini zemlje koji smo već rešili. Ko se javlja za reč? Ima reč g. Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Hteo sam upozoriti da se ne može raspravljati o ovome pitanju ako nismo na čisto sa stavom člana 17. Jer ako nismo na čisto šta je to kmetstvo, onda nismo na čisto šta znači prvi stav čl. 17. Treba nešto ispraviti.

Predsednik D-r M. Ninčić: To su dve stvari koje su u vezi jedna s drugom ali su različite. Ovde se govori o velikom posedu uopšte a tamo se govori o feudnom posedu uopšte. U pogledu svih zemalja gde kmetstvo nije u sličnim odnosima važi ovaj član.

D-r Janko Šimrak: Ja zbilja, gospodo, ne znam kako možemo raspravljati ovaj član pre nego što raspravimo uopšte šta su to feudni odnosi, šta su to težaci i najzad šta su to kmetški odnosi i njima slični odnosi. Apsolutno je nemoguće govoriti o razdeobi njihove svojine onima koji je obradjuju kmetovi, čivčije i drugi kako se svi zovu, dok ne ustanovimo šta su to kmetovi, šta su to težaci i kakvi su to odnosi.

Medjutim g. Predsednik sili, da se ova stvar raspravlja pre no što se raspravi njena osnova.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Molim dopustite, da vas prekinem. Što se ovo sada iznosi na rešavanje tome je razlog jedini taj, što ima da se svrše još izvesna sporazumevanja. Ovo vam saopštavam toga radi, da nekome ne bi izgledalo da postoji kakav drugi razlog, da se ovo odvaj.

D-r Janko Šimrak: Ja to razumem, ali sporazum se može svršiti i za dva sata, pa onda ćemo ovu stvar lako raspraviti kad imamo tačnu misao o onome, o čemu hoćemo da govorimo i šta hoćemo da raspravljamo. Inače, ovako raditi izgleda nam kao ono iz neba pa u rebra. Mi ovu stvar ne možemo ovako raspraviti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Što se na konferencijama van sednica odborskih vrlo malo radi, to nije moja krivica.

D-r Janko Šimrak: Još manje je moja. Ovo je za sve nas tako važno pitanje, da mi ne možemo iztrgnuti jedan deo koji je podređen onome delu što se raspravlja. Ja mislim da ova stvar treba da se što pre raspravi među vladinim strankama, pa da imamo čitav predlog pred očima.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ma da su ova dela u vezi jedan s drugim, ja ću ipak, kad Jugoslovenska organizacija polaže toliko na to, da se oba ta dela zajedno diskutuju, ja ću ovaj član za sada odložiti i staviti ga na diskusiju u ponedeljak, a sada da diskutujemo o članu 64., koji je odložen.

O ovome članu diskusija je bila zaključena, i sada se mogu činiti samo izjave. Ima reč g. Vošnjak.

D-r B. Vošnjak: Po mome predlogu ovaj član glasi ovako:

Član 64.

Organi oblasne uprave su oblasna skupština i oblasni odbor.

Oblasna skupština bira predsednika koji predse-
dava njezinim sednicama i oblasni odbor.

Zakonom se mogu predvideti za iste struke državnog i samoupravnog delokruga u oblasti zajednička nadležstva.

Veliki župan je vrhovni starešina opšte državne administrativne oblasti, u koliko ne postoje po zakonu za naročite poslove državne uprave i specijalna nadležstva za jednu ili više oblasti.

Zakon odredjuje koje poslove rešava veliki župan po savetovanju sa stalnim oblasnim odborom.

Blize odredbe o uredjenju i nadležnosti samoupravnih tela (opština i oblasti) uredice se naročitim zakonom.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja i ako, gospodo, nalazim da je stilizacija člana 63. u vezi sa članom 62. potpuno jasna i dovoljna i da ne bi trebale nikakve više dopune, ali da bi se izišlo na susret traženju g. Vošnjaka i njedove grupe, ja primam ovaj predlog u ime vlade ovako, kako ga je g. Vošnjak predložio. (D-r Šimrak: Molim Vas, g. Predsedniče, da nam se razda taj predlog iskucan na mašinama).

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću ovaj predlog dati da se umnoži i onda ćemo glasati o njemu. Molim g. Ministra, da nam kaže, koji se članovi mogu staviti na glasanje.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Stavite ono, što je prošlo kroz sednicu užeg Ustavnog Odbora.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto uži Ustavni Odbor nije radio i svršio svoj posao na vreme, ja prekidam današnju sednicu.

Jovan Djonović: Molim, g. predsedniče, da nam date objašnjenje: šta je sa onim članovima iz trećeg, ekonomskog, odeljka, o kojima se nije raspravljalo, kao na primer, o Privrednom Savetu, i t. d.?

Predsednik D-r M. Ninčić: Članovi užeg Ustavnog Odbora rade veoma sporo i izgleda da su zamoreni. Pošto nemamo ništa više za diskusiju, to ja današnju sednicu prekidam za ponedeljak u 9 sati. (Čuje se: U ponedeljak je rimokatolički praznik). Pošto gospoda članovi užega odbora izjavljuju da mogu da svrše posao do danas po podne, to onda možemo sednicu držati danas po podne.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja stojim na raspoloženju i širem i užem Ustavnom odboru u svako doba, pošto sve svoje vreme posvećujem ovome radu. Molim gospodu da prime ovu moju izjavu na znanje.

Jovan Djonović: Ja hoću da konstatujem, da mi nismo oni koju usporavaju diskusiju o Ustavu, nego da je vi usporavate. Prema tome opozicija nije kriva što se ovaj rad ne svršava.

Predsednik D-r M. Ninčić: Primam k znanju napomenu g. Djonovića.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja mislim, gospodo, da Skupština ima prava da ne odobri Ustavnom Odboru dalji rok, jer je Ustavni Odbor imao dovoljno vremena da posao svrši. I ako Skupština ne odobri produženje roka može rešiti da se radi po projektu vladinom.

Jovan Djonović: Tako je, g. Ministre, i zbog toga ja sam i dao ovu ogradu i kazao sam, da opozicija apsolutno nije kriva, što rad u odboru nije produžen i na vreme svršen. Ja to konstatujem, a mi ćemo ako bude potrebno, konstatovati i u plenumu, da do opozicije nema nikakve krivice i da ona nije sabotirala rad Ustavnog Odbora.

Ljubomir Jovanović: Ja hoću da kažem ovo. Ovde bi izgledalo da ima nečije krivice i da neko ometa rad bilo namerno bilo neradom. Medjutim, ja izjavljujem da smo ja i moji neki drugovi malo kad u životu radili toliko, koliko smo radili ovih pedeset dana. To je poznata jedna stvar i gospodi iz Vlade i gospodinu Predsedniku. I prema tome, pošto ljudi unose svu svoju dobru volju u rad za rešenje jednog doista teškog i zapletenog pitanja, pitanja koje je, prema situaciji i u Skupštini i u Ustavnom Odboru, vrlo teško rešiti, nema i ne može biti krivice do užeg odbora, što neće da dopusti da ide tikva niz vodu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja se nadam, gospodo, da će se ubrzati rad u užem odboru, i stoga, zaključujući današnju sednicu, zaključujem iduću za danas u 4 sata po podne.

Sednica je zaključena u 9 i $\frac{3}{4}$ časova pre podne.

XLIII. SEDNICA USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 3. aprila 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao *Predsednik* D-r **Momčilo Ninčić**.

Sekretar **Milan Bošković**.

Početak u 4 i po časova po podne.

Predsednik D-r **M. Ninčić**: Otvaram sednicu, gospodo. Ja mislim da su gospoda članovi Ustavnog Odbora dobili novu redakciju člana 64. Pošto je diskusija o tome članu zaključena, mogli bi dopustiti samo izjave u ime pojedinih grupa, kao što smo to već uobičajili. Zatim ćemo pristupiti glasanju o članu 64. Ima reč g. d-r Šimrak, da učini izjavu u ime svoje grupe.

D-r **Janko Šimrak**: Ja neću polemizirati s Vama, nego samo konstatujem, da je ovaj član 64., u ovoj redakciji koja nam je razdata, nešto posve novo. Taj član je apsolutno bitno promenjen, a u Ustavnom Odboru se o ovoj stvari nije raspravljalo. Ja mislim da je to tako važan predmet, da se možemo bar donekle izjasniti o tome, a ne da se sužavamo na davanje posve kratkih izjava.

U ovom članu se kaže: da oblasna skupština bira predsednika koji predsedava njezinim sednicama i oblasni odbor. Kad se reklo „oblasna skupština“, zašto se nije reklo i sreska i opštinska, jer samouprava, bar vaša samouprava, priznala je i srezove i opštine.

Dakle, moramo ovde umetnuti, da ne samo oblasna, nego i sreska i opštinska skupština imaju da biraju predsednika. Ovaj predsednik, prema ovome predlogu, neće imati nikakve druge vlasti, nego samo da eventualno predsedava oblasnim skupštinama.

Predsednik D-r **M. Ninčić**: Ja mislim da čekamo da dodje g. Ministar za Konstituantu, da bi mogao čuti izjave koje će se ovde učiniti. Mogu ovde pasti primedbe, koje bi on usvojio. Dakle, da sačekamo sa izjavama dok ne dodje g. Ministar, a sada bismo mogli preći na diskusiju redigovanih članova o činovnicima. Molim g. sekretara da pročita te članove. Ti članovi za sada nisu brojno obeleženi već će se to učiniti kad se bude utvrdila definitivna redakcija celokupnog predloga Ustava.

Sekretar **Milan Bošković** (čita): „Državna se nadležstva ustanovljavaju i činovnici se imenuju prema propisima zakona“.

Predsednik D-r **M. Ninčić**: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Ja bih želeo, da se objasni, šta znači ovo „Državna se nadležstva ustanovljavaju i činovnici se imenuju prema propisima zakona“. Ja sam to čuo, ali pravo da vam kažem, ne znam, što to znači. Moglo bi se shvatiti kao da se to odnosi na nadležstva koja se tek budu ustanovljavala. Mi već imamo državnih nadležstava, pa što je sa tima koja već imamo? Dali se na njih odnosi ono „ustanovljavaju“ ili ne? Meni se čini da bi cela struktura ove redakcije bila bolja, da se uzme predlog „Saveza činovnika i državnih službenika“, pa da se po njemu raspravlja. Tamo je to mnogo bolje rečeno. Ja bih molio gospodina predsednika, pošto nema ovdje gospodina ministra, da mi ovo razjasni, i drugo, ako bi se odbor složio, da raspravljamo prema predlogu saveza i da pročitamo njihovu redakciju.

Predsednik D-r **M. Ninčić**: Ima reč gospodin Žerjav.

D-r **Gregor Žerjav**: Ja ću Vam kratko reći, kako

smo mi mislili u užem odboru sa ovim članom: „Državna se nadležstva ustanovljavaju i činovnici se imenuju prema propisima zakona“. Uzmimo n. pr., da treba ustanoviti jedan novi srez ili kako je kod nas kotarsko poglavarstvo. Treba imati propise zakona, ko je nadležan, da se otvori ovaj postupak, dali se ima jedno novo nadležstvo predvidjeti ili ne. Nitko ne zna, ko ima tu pravo. Postoje organizatorni zakoni u svim državama, pa se tako i ovdje predvidja.

Što se tiče drugog dela, da se činovnici imenuju prema propisima zakona, ova je stvar došla iz onog člana, gde se kazalo, da ministri imenuju niže činovnike. Tamo se kazalo s više strana, da to nije praktično, da ministar imenuje najniže činovnike. Pošto se ne može povući granica u ustavu, za koje činovnike treba da bude nadležan ministar ili predsednik apelacionog suda ili načelnik oblasti ili načelnik sreski, najbolje je, da se to prepusti organizacionom zakonu i drugim zakonima.

Time se hoće da isključi da ministar imenuje svakoga i najnižeg činovnika. To je bio smisao naših rasprava u užem odboru.

Predsednik D-r **M. Ninčić**: Reč ima g. Djonović.

Jovan Djonović: Posle ovoga što sam čuo, mislim da bi zgodnije bilo ovo što ću ja predložiti, a vaše je da li ćete primiti ili ne. Ovo što se govori o ustanovljenju državnih nadležstava trebalo bi da bude jedan član sam za sebe, i da se kaže: državna se nadležstva ustanovljavaju po propisima zakona. A zasebno da se kaže, ko može da bude činovnik, kao i u opšte sve drugo što se odnosi na postavljanje činovnika. Odelimo to i recimo ga otvoreno i jasno. Ako nećete tako, onda bar dva stava napravite. Ali bolje napravimo dva člana.

Predsednik D-r **M. Ninčić**: Ja ne vidim razlike. Ja vam ne mogu dati izjave dok ne dodje g. ministar za konstituantu. (Jovan Djonović: Onda predjimo na dalje članove ili prekinimo sednicu.)

Prekidam sednicu dok ne dodje g. Ministar za Konstituantu.

Posle pauze.

Predsednik D-r **M. Ninčić**: Nastavlja se sednica. Ima reč gospodin Djonović radi obaveštenja.

Jovan Djonović: Ja bih molio gospodina Ministra da me izvesti o mome predlogu. Radi se o državnim nadležstvima i o državnim činovnicima. Ja mislim da bi bilo zgodnije da se ove dve stvari koje su po prirodi svojoj sa svim različne, odvoje jedna od druge tako, da se u jednom članu govori o ustanovljenju nadležstava, a u drugom o postavljanju činovnika. Prema tome bi se reklo u jednom članu: „Državna se nadležstva ustanovljavaju prema propisima zakona“. To bi bio jedan član, a drugi bio bi: o postavljanju činovnika pošto je stvar o postavljanju činovnika sasvim druge prirode od ustanove državnih ustanova. To su dve razne stvari, pa je potrebno stvoriti dva člana. Ja mislim da gospodin Ministar neće imati ništa protiv toga?

Ima reč g. Ministar sa Konstituantu.

Ministar Trifković: Neka me izvine gospodin Djonović, ali ja ga nisam razumeo. Meni je gospodin

sekretar ustavnog odbora ovde podneo jedan izveštaj o kojem se mi može biti nismo složili, a koji, kako mi se čini, nije neophodno potreban jer iz ovoga što smo mi već primili u užem odboru ja mislim da se mogu izvesti dovoljne garancije...

Jovan Djonović: Ne gospodine Ministre vi me niste razumeli. Ja sam samo predložio da se ove dve stvari iz ovog člana odvoje jedna od druge, pa da bude zaseban član o ustanovljavanju nadležnosti, i zaseban o postavljanju činovnika.

Ministar Trifković: O tom ćemo se brzo sporazumeti. Učinićemo koncesije kad vi ništa više ne tražite. Vi želite da taj stav glasi ovako: „Državna se nadležnost ustanovljava prema propisima zakona“ i onda: „Zakonom će se propisati kako se imenuju činovnici.“ Pristajem da bude svako od ovoga nov član ili zasebna rečenica, kako god vi to želite.

Jovan Djonović: Ja bih predložio da to budu dva člana.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Etbin Kristan.

Edbin Kristan: Ja bih želeo, gospodo, da se ovome članu nešto pridoda i to, da su sve te državne službe jednako pristupačne svima državljanima pod jednakim uslovima (Jedan glas: to je rečeno). Nije to rečeno nigde, ja sam pregledao sve članove i vidim da nije nigde rečeno. Prema tome treba da ce to unese ili u ovaj član ili u drugi koji za njim dolazi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja ću sad g. Kristane, da pregledam svoje beleške pa ako nema toga što tražite ja ću primiti vaš predlog, jer je to sasvim umesno. Ali evo to je već ranije usvojeno i zbog toga ne možemo nanovo usvajati (G. Kristan: Gde je to?) Evo član 10.: „Sva zvanja u svima strukama državne službe podjednako su dostupna pod zakonskim pogodbama svima državljanima po rođenju i onim državljanima po prirodjenju koji su narodnosti srpsko-hrvatsko-slovenačke. Drugi prirodjeni državljani mogu dobiti službu državnu, samo ako su 10 godina nastanjeni u Kraljevini, a po naročitom odobrenju Državnoga Saveta i na obrazložen zahtev nadležnoga Ministra i pre toga“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Živko Jovanović.

Živko Jovanović: Ja bih samo kod ovoga pitanja bio protiv toga da se zadrži ova odredba: „Činovnici se imenuju prema propisima zakona“. I da se još sada kaže: činovnici dolaze u službu putem stečaja, putem konkursa.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja mislim da g. Živko Jovanović treba da se zadovolji ovim čime se zadovoljio g. Djonović i g. Kristan i da ne traži ništa više. Ovo traženje putem stečaja nema mesta. Mi to možemo, g. Živko, kad budemo pravili zakon za izvesne vrste činovnika usvojiti, ali ne možemo usvojiti za sve vrste činovnika. Možemo usvojiti za izvesne vrste činovnika da se raspiše stečaj i da se ti činovnici postavljaju stečajem i to onda kad budemo gradili novu činovničku pragmatiku. Ja molim g. Živka da odustane a ja ću staviti to u nov zakon, kad ga budemo pravili.

Predsednik D-r M. Ninčić: Diskusija je zaključena. Stavljam na glasanje ovaj član sa redakcijom na koju je pristao G. Ministar za Konstituantu. Gospoda koja su „za“ neka izvole sedeti koja su „protiv“ neka

izvole ustati (Većina sedi) Objavljujem da je ovaj član primljen.

Sekretar Milan Bošković čita: član 106. „Zvanja državne službe, prava i dužnosti, plate i penzije državnih činovnika po svima strukama utvrđuju se zakonom o činovnicima“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja mislim da nema diskusije. Prima li odbor ovaj član? (Prima) Objavljujem da je primljen.

Izvolite čuti dalje.

Sekretar Milan Bošković čita: čl. 107. „Državni službenici su organi državne celine i dužni su da rade u opštem interesu.“

Upotrebljavanje vlasti i položaja državnih službenika u partijske svrhe kao i uticanje starešina na državne službenike u tom cilju kazniće se po zakonu“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Prima li Odbor ovaj član? (Prima). Objavljujem da je primljen.

Izvolite čuti dalje.

Sekretar Milan Bošković čita: Član 108. „Činovnik kome bude zakonom obezbeđena stalnost ne može biti otpušten bez presude redovnog, krivičnog ili disciplinskog suda“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Živko Jovanović.

Živko Jovanović: Protiv dve stvari imam da dam izjavu: prvo protiv toga, što se ne odredjuje stalnost činovnika nego se kaže da samo izvesne kategorije činovnika, kojima bude određena stalnost ne mogu biti otpušteni, a drugo protiv presude disciplinskog suda. Ja smatram da treba da se zadrži samo „redovnog krivičnog suda“, i prema tome da ovaj član glasi: zakonom se obezbeđuje stalnost u javnoj službi i niko ne može biti otpušten bez presude redovnog krivičnog suda“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Milorad Vujičić.

Milorad Vujičić: Ja smatram, gospodo, da ovaj član nije potpun, nije potpun u tome, što se ovde ne predviđa, šta će biti, ako činovnik sam želi da istupi iz državne službe kad on hoće. To je jedan nedostatak kod ovoga člana.

Drugi je nedostatak, molim vas, što se ovde ništa ne predviđa, šta će biti sa činovnikom, koji je telesno nesposoban da vrši i dalje službu. Prema ovoj stilizaciji, kako ovde stoji, izgleda, da jedan čovek, makar i prestareo, mora da ostane u državnoj službi, ne može se ukloniti. Drugo, ako činovnik bude telesno ili duševno nesposoban, izgleda, da se ne može ukloniti iz državne službe. Zato bih bio mišljenja, da se ovaj član dopuni sa ovim: da li činovnik može da izadje iz državne službe kad bude zaželeo, i drugo, šta će biti sa njim, ako je telesno nesposoban da vrši državnu službu. Interes državne službe zahteva, da se ta pitanja rasprave, kad je već predviđeno ustavom, da se činovnik ne može ukloniti iz državne službe.

To sam imao da kažem.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Ja se slažem sa g. Živkom Jovanovićem i tražim, da se u ovaj član unese odredba o stalnosti činovnika. Molim vas, ovde se kaže: „činovnik, kome bude zakonom obezbeđena stalnost, ne može biti otpušten bez presude redovnog krivičnog ili disciplinskog suda“.

Ja mislim da ne bi trebalo činovnike uzrujavati. Trebalo bi to radi njih samih, i radi službe koju vrše, doneti, jer i oni kao i ceo svet očekuju od Ustava mnogo za sebe. Tako bi trebalo kazati: da se činovnicima obezbeđuje stalnost, da činovnik ne može biti protiv svoje volje otpušten iz državne službe, a bez presude disciplinskog suda.

To je, gospodo, potrebno uneti i u interesu službe i u interesu samih činovnika.

Ova primedba g. Vujičića takodje, umesna je, jer činovnika koji neće da služi, ne možete na to naterati. Državna služba nije večita, i treba reći da činovnik može kad hoće istupiti iz državne službe, a naročito ako je fizički ili duševno nesposoban. Te stvari, dakle, treba uneti. Ja se sa tim slažem.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović.

Jovan Jovanović: Gospodo, ja imam samo da izjavim da se pridružujem primedbama gospode Milorada Vujičića i Djonovića i mislim da bi trebalo uneti jedan član u smislu primedaba pomenute gospode, i molim da se to učini.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Janko Šimrak.

D-r Janko Šimrak: Ja se pridružujem napomenama koje su učinila gospoda sa one strane. Gospodo, treba učiniti razliku između ukaznih i neukaznih činovnika. Svaki državni činovnik treba da ima stalnost. Čim se kaže činovnik, onda se zna da je to činovnik koji ima stalno mesto tako da ga Ministar ne može otpustiti za 24 sata kako hoće i ne može biti otpušten bez presude redovnog krivičnog suda. Ja mislim da je bolje kazati redoviti krivični sud, nego disciplinski sud.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Edbin Kristan.

Edbin Kristan: Gospodo ja se slažem sa tim što je g. Djonović kazao, a držim da se disciplinski sud mora sačuvati, jer napokon to je jedna garancija za činovnika, jer je on tamo birao svoje zastupnike i na njih se može osloniti. To je jedno. Drugo, ja imam da učinim jedno pitanje. Pošto izgleda da je ovo poslednji član koji ima da se tiče činovnika, a pošto svi ovi članovi koji su dosada bili na pretresanju i govore samo o državnim činovnicima i službenicima, ja bih pitao šta je sa samoupravnim činovnicima, jer o njima ovde nema ništa. Ja držim, gospodo, da bi ovde trebalo i o njima govoriti. Čuje se: (To je stvar samouprava.) To je javna služba. O samoupravnim članovima nema ni jedne reči i to bi apsolutno trebalo da se obezbedi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Izgleda mi, gospodo, da mi svi hoćemo jedno isto, i da se svi slažemo, samo nam nešto izgleda nerazumljivo. N. pr. ovo. Mi svi želimo stalnost činovnika, želimo da činovnici ne budu direktno na raspoloženju vladi, te da ih može otpuštati kako hoće i kad god hoće. Hoćemo svi da bude ogarantovana stalnost činovnika. Evo ovaj član im to i daje. Gospoda Šimrak i Živko Jovanović kažu a šta će to: „činovniku kome zakonom bude obezbedjena stalnost?“ Znači da će biti jedna vrsta činovnika kojima zakonom neće biti obezbedjena stalnost. Ne. To neće biti. Ali će biti jedan mali staž za činovnike. Ne možete vi garantovati odmah stalnost svima koji budu i čim budu postavljeni za činovnike. Činovnik se postavlja i onda će se u zakonu reći da će biti dve do tri godine, kako zakonodavno telo bude našlo, bez stalnosti da se vidi, da li zbilja ima ne samo one formalne kvalifikacije, dokumenta i svedodžbe, nego da li ima i ono što činovnika stvarno pravi činovnikom, pa kad prodju dve do tri godine, ili koliko bude zakonom predviđeno, onda tek taj činovnik dobija stalnost i ne može biti otpušten ni pretpisom Ministra, niti dekretom Kraljevim.

Da bi činovnik bio otpušten potrebna je presuda disciplinskog ili krivičnog suda ili njegova volja. Ja mislim, da je gospodin Kristan sasvim dobro kazao i sasvim pravilno kazao protivno onome što g. Živko

Jovanović drukčije govori da je disciplinski sud za to da garantuje bezbednost činovniku. Disciplinski sud je tu da kad ga vlada optuži da mu on obezbedi njegovu stalnost ako je neopravdano tužen a redovni sudovi sude za teške krivice, kad činovnik treba da ide u haps. Ja se slažem sa g. Kristanom da ova odredba o disciplinskom sudu ostane. Gospodin Kristan je tražio da se garantuje stalnost i samoupravnim činovnicima. Ja mislim, da mi o tim činovnicima ne treba ništa da govorimo, njih će da postavljaju samoupravna tela (*Djonović:* To nigde nije rečeno.) Mi smo rekli da princip izbora načelno vredi kod sviju samoupravnih tela i onda će se taj isti princip sprovesti i za biranje činovnika (*Djonović:* Ali ja mislim, da ima činovnika samoupravnih koji neće biti birani, ko će n. pr. da bira praktikante.) Neće Skupština ali će ih postavljati oblasni odbor, predsednik oblasnog odbora (*Djonović:* Njima treba dati garantije da ne zavise od njihove volje.)

Odnosno predloga g. Vujičića ja bih ga prihvatio. Evo kako sam ga stilizovao: činovnik, kome bude zakonom obezbedjena stalnost, ne može biti protiv svoje volje otpušten. Hoćemo da može da izadje iz državne službe kad hoće, da bude otpušten po svome traženju.

Milorad Vujičić: Ja bih predložio ovako: Činovnik kome bude zakonom obezbedjena stalnost ne može biti otpušten bez presude redovnog ili disciplinskog suda izuzev ako sam zahteva ili ako je telesno i duhovno nesposoban da ne može da vrši službu što se ima utvrditi od strane tri državna lekara.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja stavljam na glasanje ovako kako je pročitao gospodin Ministar za Konstituantu. Gospoda koja su za to neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv neka ustanu (Većina sedi.)

Objavljujem da je primljeno.

Izvolite čuti prelazna naredjenja za činovnike.

Sekretar Milan Bošković čita prelazno naredjenje koje glasi:

Do novog zakona o činovnicima, predviđenog u članu 106. Ustava važe sadašnji zakon o dužnostima i pravima činovnika. Taj zakon ima sadržavati prelazna naredjenja u cilju revizije i rasporeda upravnog činovništva.

Živko Jovanović: Treba naznačiti da ovaj zakon ima biti donet u što kraćem roku.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja primam predlog g. Živka Jovanovića, da zakon bude donesen u što kraćem vremenu. Ako je to Vaš predlog g. Jovanoviću, ja ga primam. (*Živko Jovanović:* Jeste).

Dakle dodaje se na kraju ovoga člana prelaznog naredjenja i biti donesen u što kraćem vremenu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Prima li Skupština ovaj član prelaznog naredjenja s dopunom g. Ministra za Konstituantu? (Prima).

Objavljujem da je prvi član prelaznog naredjenja primljen sa dopunom g. Ministra za Konstituantu.

Sad se gospodo vraćamo na član 64. Izvolite čuti kako glasi taj član po novoj redakciji.

Sekretar Milan Bošković čita član 64. po novoj redakciji koji glasi:

Čl. 64.

Organi oblasne uprave su oblasna skupština i oblasni odbor.

Oblasna skupština bira predsednika, koji predse-
dava njezinim sednicama, i oblasni odbor.

Zakonom se mogu predvideti za iste struke državnog i samoupravnog delokruga u oblasti zajednička nadležstva.

Veliki župan je vrhovni starešina opšte državne administracije u oblasti, u koliko ne postoje po zakonu

za naročite poslove državne uprave specijalna nadležstva za jednu ili više vlasti.

Zakon određuje, koje poslove rešava veliki župan po savetovanju sa stalnim oblasnim odborom.

Bliže odredbe o uredjenju i nadležnosti samoupravnih tela (opština i oblasti) urediće se naročitim zakonom.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. D-r Janko Šimrak.

D-r Janko Šimrak: Gospodo, ovde se u drugoj rečenici člana 64. kaže: „Oblasna Skupština bira predsednika koji predsedava njenim sednicama i oblasni odbor“. Zašto je ispušteno da sreska skupština i opštinska skupština bira svoga predsednika? Kod ovoga člana ispušteno je ono što je u prvobitnom vladinom predlogu bilo naglašeno da opštinska skupština bira predsednika opštim neposrednim glasanjem. Kad smo mi to raspravljali u Ustavnom Odboru, ja sam tom prilikom kazao da se ima još dodati proporcionalnim, srazmernim i tajnim glasanjem. Medjutim, u novoj redakciji apsolutno se ništa ne govori o tome za oblasne, sreske i opštinske skupštine. Kazao sam i predje da je opština, dotično da srez i oblast čine temelj naše države i da bi se apsolutno to moralo naglasiti u izbornom zakonu.

U trećem stavu čl. 64. kaže se: „Zakonom se mogu predvideti za iste struke državnog i samoupravnog delokruga u oblasti zajednička nadležstva“.

Potrebno je staviti pitanje: ko će postavljati ta zajednička nadležstva: da li samoupravna tela ili će ih postavljati država? (Dobacivanje: to će se zakonom predvideti). Samo ja kažem gospodo, da zakonodavac neće ništa videti, mi moramo gospodo nešto da kažemo, da budući zakonodavac mora nešto videti. Meni se čini iz ovoga što se ovde u trećem stavu nalazi, htelo se kazati kako izgleda, da će to biti čisto državni činovnici i državni šefovi od države imenovani. I tako ste gospodo sistirali i ono malo samouprave što ste je ranije dali. Prema mome shvatanju, gospodo, ova odredba znači potpuno sistiranje samouprave, jer se veli da se za stručne samoupravne poslove postavljaju državni činovnici. Prema tome država može da radi sa samoupravom što je god njoj volja. Samoupravi dakle nije garantovano ni ono malo pravo, što joj je bilo dano. To je gospodo iskrena kritika a ne neko izmišljanje i nabacivanje.

Dalje se, gospodo, veli „Veliki župan je vrhovni starešina opšte državne administracije u oblasti, u koliko ne postoje po zakonu za naročite poslove državne uprave i specijalna nadležstva za jednu ili više oblasti“. Čini mi se da se ovde mislilo kazati ono što smo mi naglasili kod autonomija da mora biti zajednička oblast za čitavu državu, recimo za poštu, telegraf i železnice, ali ovo takodje, nije dovoljno jasno. Neka se dade bar neka izjava, jer se ne zna koji su to poslovi specijalnih nadležstava.

Vi vidite, gospodo, da ste hteli imati dvotračni sistem ili sistem duploga koloseka, kako bi se ovde reklo. Mi smo postavili jedan kolosek. U našim autonomijama ima samo činovnika jednoga reda, što se tiče samouprave, a ono što pripada državi, njenoj suverenosti i jedinstvu, to je naročito isključivo državno. Najpre ste hteli dupli kolosek, a sad se došlo na jedan kolosek, a to je jedan kolosek državni, tako da će samouprave biti potpuno izigrane ili moći biti izigrane.

Kod petoga stava imam da izjavim, kad je reč o izjavama ovo. Ovde se kaže: „Zakon određuje koje poslove rešava veliki župan po savetovanju sa stalnim oblasnim odborom“ — tu mora da se naglasi i kaže „državne poslove“, i neka se jasno kaže „koje državne

poslove rešava veliki župan po savetovanju... i t. d.“. Zašto se ne bi kazalo po „sporazumu“? Šta ste kazali time, što se samo savetuju? Ta se gospoda pozivaju i onda se pripoveda i samo se savetuje. Neka to bude „po sporazumu“ sa stalnim oblasnim odborom. Reč „stalni“ apsolutno je nepotrebna. Svaki odbor koga je izabrala dotična samouprava je stalan, i reč „stalan“ treba izbaciti.

Ovde kod šestoga stava, kaže se: „Bliže odredbe o uredjenju i nadležnosti samoupravnih tela (opština i oblasti) urediće se naročitim zakonom“. Ovde je kazano u zgradi, opštine i oblasti, a ispušteno je „srezova“. Ja sam hteo vas o ovim vašim samoupravama nešto da upozorim, ali nisam hteo da se upuštam u samu stvar, jer je to vaše.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja blagodariam g. Šimraku, što je zbilja iskrene primedbe pravio. Ja bih ga molio, kad se već potrudio da napravi ove primedbe i napomene, da ih i stilizuje kako misli da bi trebale one da glase, da bismo se mogli što pre sporazumeti. (Čuje se: Oblasna, sreska i opštinska). Primate li ovo „oblasna skupština i odbor“? (G. Šimrak: Jeste). Dobro. Pa onda ovo: „oblasna, sreska i opštinska...“ (Čuje se: Metnite tu samo još „sreska“). „... bira predsednika koji predsedava njihovim sednicama i oblasni i sreski odbor“. (Čuje se: To je nezgodno stilizovano). Ovo je samo misao, a posle ćemo preći na stilizaciju.

Sad, dalje, ovde se kaže: „zakonom se mogu predvideti za iste struke državnog i samoupravnog delokruga u oblasti zajednička nadležstva“. Vi ste protiv toga? (I. Šimrak: Šta to znači?)

Iz vašeg govora ja sam video da Vi imate bojazan da će ovo biti izigravanje samouprave. Ako to mislite ja pristajem da se to izostavi. (G. Žerjav: Mi ne pristajemo). Zašto? (G. Žerjav: Jer hoćemo propise jednotračnog sistema u nekim granama. J. Šimrak: Onda prihvatite naš predlog).

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, diskusije ne može biti, jer je ona kod ovoga člana zaključena još pre dve sednice, kad je o ovome članu diskutovano, a sad se mogu činiti samo izjave. Ja ću posle ovih izjava dati pet minuta odmora radi uzajamnoga sporazuma oko redakcije, a sad molim Vas da čujete g. Djonovića, koji uzima reč radi izjave.

Jovan Djonović: Ja bih želeo da g. Žerjav objasni šta ovo znači?

Predsednik D-r M. Ninčić: Pristaje li odbor da g. Žerjav da objašnjenje? (Pristaje). Ima reč g. Žerjav.

D-r Gregor Žerjav: U Ustavnom Odboru ima dve struje, jedna struja je za potpuno, konzekventno provedeni dvotračni sistem i druga struja za jednotračni sistem. Jednotračni je sistem u teoriji i uopšte svuda priznat kao najbolji sistem i mi se sada mislimo kako u oblastima treba da bude. Ima inženjera državnih i oblasnih inženjera, a i jedni i drugi imaju upravo isti delokrug. (Čuje se: Nemaju isti delokrug.) Ima lekara državnih i ima lekara oblasnih.

Drugi primer. Oblasne skupštine će doneti propise sa zakonskom snagom o pravu lova, ali treba naći ko će doneti taj zakon o lovu i ko će kazniti ljude koji učine prestup protiv zakona o lovu. Ta je stvar ovako provedena da državna vlast provadja i da ona kazni. To je provedeni jednotračni sistem. Ili recimo zakon o šumama. Oblasne skupštine će doneti propise kako se šume čuvaju. Pitanje je ko će to provadjati, ko će biti policija i kazniti. Jer se i država interesira za šume i onda ima policijske vlasti koja sa gledišta oblasnog

čuva šume i državne vlasti, koja sa gledišta državnoga čuva šume. Tu će biti najbolje da se ode na jednotračni sistem, jer tu biva konkurencija pa se dešava, da državna nadležstva kažu da nisu nadležna, a autonomna nadležstva teraju ljude u državno nadležstvo. Jedna struja državnoga odbora htela je da za jedne iste struke, paralelne struke, bude jedna vrsta činovnika, da se oni podržave. Ali ova struja nije pobedila i radi toga se prepustilo zakonu o ustrojstvu oblasti da reši ova sporna pitanja kako bude najpraktičnije. Ako se uzme da se zakonom predvidi za iste struke samoupravne i državne delokrug, onda se time ne isključuje da bude i samoupravnih nadležstava. Njih će biti u svakom slučaju u jednotračnom sistemu, potpuno provedenom; biće i činovnika koji će biti potpuno samoupravni i oblasni činovnici. Recimo kod oblasnih preduzeća, oni će biti stalni samo oblasni činovnici, ali tamo gde je nadležstvo ili kako Nemci kažu Amt, praktično je po našem mišljenju da imamo zajednički ured nadležstvo da narod ne bi tražio ko je nadležan a ko nije nadležan.

Pitanje jednotračnog i dvotračnog sistema nije rešeno u Ustavu, ali je dato zakonodavcu da može za neke struke, paralelne struke predvideti jednotračni sistem.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović radi izjave.

Jovan Djonović: Ja nisam zadovoljan i ako ćete dopustiti, ja ću reći zašto.

Predsednik D-r M. Ninčić: Diskusija ne može ponovo da se otvara, ali radi izjave možete govoriti.

Jovan Djonović: Samoupravama i njihovim činovnicima treba ostaviti pravo da se bave svojim poslovima, a državni organi u samoupravama imaju da se bave samo državnim poslovima. Državni inženjeri će voditi računa o državnim putevima i železnicama, a samoupravni inženjeri o oblasnim putevima i železnicama. Uzmimo za primer baš zakon o lovu. Ko će prestepe kazniti? Kazniće samoupravne vlasti. (Čuje se: Ne) Zašto da se i tu meša državna vlast?

Ja bih te stvari podelio, pa neka samouprava vodi računa o svojim stvarima preko svojih organa, a država neka svoje stvari raspravlja opet preko svojih organa. Ja bih dakle to tako udesio i za to se slažem sa g. Ministrom i mило će mi biti, ako on to primi ovako i posle objašnjenja g. Žerjave.

G. Žerjav: Vi hoćete da uvedete oblasnu žandarmeriju.

D-r Janko Šimrak: Ako se samouprava bude ovako uredila, onda će to u stvari biti uništenje samouprave.

Ljuba Jovanović: Ja bih ovde predložio dve izmene, koje mogu zadovoljiti i ono, što gospoda žele. Dakle, u trećem stavu kazao bih: „Zakonom se po izuzetku mogu predvideti za iste struke samoupravnog i državnog delokruga u oblasti zajednička nadležstva.“ Dakle, da se kaže da je ovo samo po izuzetku, tako da nikome ne bi izgledalo da se ovim ide na uništavanje samouprave.

To je jedno. Drugo, dodao bih, tamo gde se odredjuje koje će poslove vršiti veliki župan, ovo: „Zakon odredjuje koje poslove iz državnoga delokruga rešava veliki župan ili „koje državne poslove“, kako hoćete.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Živko Jovanović.

D-r Živko Jovanović: Pošto nam je zabranjeno da o ovom pitanju dalje govorimo, jer je diskusija zaključena, ja ću dati samo izjavu radi motivacije: zašto glasam protiv. Izjavljujem, dakle, da se slažem sa predlogom g. Djonovića radi zaštite samouprave, koju ova treća alineja ovoga člana ugrožava.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Kurbegović.

Fehim Kurbegović: Sasvim je razumljivo ovo, što gospoda žele, jer će se zaista desiti to, da će u jednom kotaru pored državnoga inženjera biti i oblasni inženjer, a tako isto da će oni imati da rade često jedan te isti posao. Zato nalazim da je neumesno da za jedan isti posao mogu biti uposlene dve osobe, koje predstavljaju razne vlasti. Biće, n., pr., mesta gde će biti i državni lečnik i opštinski lečnik i kotarski lečnik, a to je nepotrebno. To samo može izazvati nepotrebne troškove. Biće isto tako pored poreznih ureda i blagajnica za naplaćivanje i to iz državnih i oblasnih, a to je nepotrebno, jer se time nameće narodu više tereta. Zato držim da treba uzeti za bazu redakciju, koju je predložio g. Ljuba Jovanović: da se mogu ustaviti zajednički organi, tako da se spaja zvanje samoupravnih i zvanje državnih organa.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Šimrak.

D-r Janko Šimrak: Predlozi, koji su ovde izneti ne obaraju našu argumentaciju. N. pr., što se tiče šumara, ako samouprava ima svoje šume, imaće i svoga šumara. Naše samouprave obično imaju svoje šumare, a država opet za svoje šume ima svoga šumara. Mi tamo imamo tako malo šuma da se tih stvari ne treba da bojimo.

Mi hoćemo ovo, ako jedna oblast ima svoje imanje ili svoju šumu, ona mora imati i svoga organa, i tu se ne može dogoditi, da država kaže: ovde mora biti zajedničko nadležstvo, pa da na taj način izigra samoupravu.

Drugi primer, koji se tiče lekara. Taj slučaj ovde nije zgodno naveden. Ako u jednoj oblasti država ima svoga lekara, oblast ga neće postavljati i neće ga plaćati. Što se tiče žandarmerije, ova stvar ovde ne spada a da će samouprava imati svoju domaću policiju kao što opština ima svoje stražare, to je sigurno, jer država ima svoje žandarme ali da će i opštine imati svoje neke stražare — policiju, to se po sebi razume.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu **Marko Trifković:** Mi se svi ovde slažemo i prilično smo se sporazumeli. Ovde se radi u Ustavnom Odboru sasvim sporazumno i sasvim složno, i izgleda mi, da je gospodin Ljuba Jovanović našao jednu najsrećniju ideju za rešenje ovoga pitanja. On predlaže, da se izuzetno mogu ustanoviti zajednički organi. Ja mislim, da bi se tim g. Šimrak mogao zadovoljiti i da to može primiti. (D-r Šimrak: Ja to primam:) Tako isto što se tiče velikog župana, da će zakon da odredi, koje poslove ima on da radi, ja mislim, da i to prihvatimo tako, da o ovome više ne diskutujemo, nego da ovu redakciju, koju je predložio g. Jovanović, primimo jednoglasno.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj član sa izmenama koje je učinio g. Ljuba Jovanović, a koje je primio i g. Ministar za Konstituantu. Ko je za taj član, kako je predložen, taj neka sedi, a ko je „protiv“ neka ustane. (Većina sedi). Objavljujem, da je ovaj član primljen sa izmenama, na koje je pristao g. Ministar za Konstituantu.

Sad bismo imali da predjemo na član 13., ali ovaj član da rezervišemo. Onda nam ostaju samo članovi iz ekonomskih odredaba i članovi koji govore o agrarnoj reformi, a sad da predjemo na prelazna naređjena i da o njima diskutujemo. Molim gospodina sekretara da ih pročita.

Sekretar Milan Bošković (čita):

Prelaznja naređenja za nacrt Ustava.

Na prvom sastanku skupštinskom posle proglašenja Ustava. Prestolonaslednik Aleksandar kao namesnik Kralja Petra I. u smislu člana 33. Ustava polaže zakletvu:

„U ime Njegovog Veličanstva Kralja Petra I., zaklinjem se svemogućim Bogom, da ću Ustav nepovredan držati, da ću po njemu i zakonima vladati, da ću čuvati jedinstvo naroda, nezavisnost države i celinu državne oblasti, i da ću u svima svojim težnjama i delima, dobro naroda pred očima imati. Tako mi Gospod Bog pomogao! Amin!“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović radi izjave.

Jovan Djonović: Ja prvo nisam za monarhiju. Ja sam republikanac. To se zna i radi toga, što se zna, hoću da izjavim, da sam protiv člana I. Ja sam protiv ustanove monarhije, pa prema tome konsekvanto protivam i ovome članu.

D-r Živko Jovanović: Kao zastupnik i predstavnik grupe koja je za Sovjetsku Republiku, prema tome kao protivnik monarhije, ja sam uopšte protivan ovom prvom članu u toliko, u koliko on uopšte predviđa odnos monarha prema ostalim organima vlasti i prema narodu. Ali, kad već postoji monarhija, zadržavajući, razume se, pravo i dužnost da se protivu te ustanove i dalje borimo, ja smatram da je ne samo sada bilo potrebno naglasiti tu stvar da se monarh ima da zakune skupštini, nego je još u početku trebalo naglasiti i drugi jedan princip: da se skupština ne zaklinje kralju. Zbog toga, i zbog onog prvog principijelnog gledišta, ja ću glasati protiv ovog člana.

Edbin Kristan: Ja sasvim kratko izjavljujem: kao socijaliste, mi smo republikanci, i zato ne mogu glasati za ovaj član.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto je diskusija zaključena, ja stavljam na glasanje čl. I. prelaznih naredjenja. Gospoda koja su za to da se ovaj član primi, neka izvole sedeti, a koja su protiv, neka izvole ustati (Većina sedi.) Objavljujem da je član I. primljen većinom glasova. Izvolite čuti član II.

Sekretar Milan Bošković čita član II. prelaznih naredjenja, koji glasi:

„Nakon toga narodni poslanici predaće Predsedništvu pismenu zakletvu.

Zakletva glasi: „Ja (ime), zaklinjem se svemogućim Bogom i svim što mi je po zakonu najsvetije i na ovom svetu najmilije, da ću se u svom poslaničkom radu Ustava pridržavati, i da ću dobro Kralja i naroda i jedinstvo države, po mojoj duši i mojem znanju, uvek pred očima imati.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Radonjić.

D-r Jovan Radonjić: Ja bih gospodo, predložio da se prvi stav ovoga člana izmeni tako, da otpadne reč „pismenu“. Ja mislim da je najlepše da narodni poslanici naše Skupštine, koja je sastavljena iz članova raznih konfesija, polažu tu zakletvu pred Predsedništvom i s toga bih predložio da se ovaj član izmeni u tom smislu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Ja smatram da je direktno smešno unositi makar i u prelazna naredjenja odredbu, da poslanici moraju da polažu zakletvu, pa još da se kunu svemogućim Bogom i da će dobro Kralja imati pred očima!

Prvo, gospodo, ovde ima ljudi koji su slobodni mislioci, koji ne veruju u ovog hrišćanskog Boga, kojim će biti prisiljeni da se ovde zaklinju, niti veruju možda ni u Muhameda kako se njima ovde zaklinje. Zašto, gospodo, forsirati te ljude da se kunu u ono, u šta sami ne veruju? To je direktno smešno.

Stenografske beleške

Zatim, ima ljudi koji su antimonarhiste, upravo koji su republikanci. Te ljude opet forsirati da se zaklinju kralju na vernost, i da će raditi za dobro kralja to je zalosno, to je atak na slobodu uverenja.

Mislim da bi bilo bolje mesto zakletve uneti odredbu: da će poslanici dati svoju časnu reč, i to pred predsednikom Skupštine, a ne pred sveštenim licima, da će se u svom poslaničkom radu rukovoditi samo dobrom naroda i dobrom države, da će čuvati Ustav i t. d. Dakle, ja mislim da bi mesto zakletve trebalo uneti takvu odredbu. Ja molim Ustavni Odbor da primi ove razloge da izmeni odredbu o zakletvi kao jedan anahronizam koji ne treba unositi u Ustav. Neka poslanici dadu svoju svečanu izjavu mesto zakletve, i to je dovoljno.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Kristan.

Edbin Kristan: Ja se s tim slažem i ja bih želeo da se ovo ne shvata kao jedna izjava ljudi, koji su za republiku, nego da promislimo, da zbilja ne živimo više u srednjem veku. Ja ne znam, koju svrhu takva zakletva napokon ima. Ako se prilike promene i ako ono na što se ovdje zastupnici kunu, ne bude više umesno, ako prilike same to ne budu mogle uzdržavati, gospodo, nema nikakve zakletve na svetu, koja bi mogla da zadrži te događaje. S druge strane, vi tražite od ljudi, da se kunu po nekim propisima, koje veliki deo članova današnje skupštine može da odobrava, a o kojima ne znam kako će misliti oni, koji će kasnije izabrani biti.

Gospodo, ako pročitate tekst te zakletve malko kritičnije, ja držim, vi ćete mi morati sami priznati da ovo sa modernim duhom ne može biti u skladu. „Zaklinjem se Bogu“. Imade i ateista, gospodo. Ja sam to čuo u ovoj skupštini poslanika, koji je rekao u lice predsedniku vlade odnosno tadašnjemu predsedniku Skupštine, ja ne verujem u Boga, a vi tražite od mene, da se ja kunem Bogu. Ako vam taj čovek sam veli to koliko možete verovati, da će takova prisega vrediti. Osim toga ovo zvuči apsolutno srednjevečki. „Ono što mi je najmilije na svetu, to su nekakve formule, kojima na prosto će se ljudi izvan ove Skupštine i izvan ove zemlje smijati. (Glas „tradicije!“)

Mi smo dosta ovdje čuli, da stvaramo jednu novu državu, pa je trebalo rušiti druge tradicije, a ja držim, ovakove formalne tradicije ne mogu se više tražiti, da ostanu u životu, kad ih je život prešao. Ja se potpuno slažem i ja bi apelirao na vas da se zadovoljite, kako je u drugim parlamentima, jednom izjavom jednim obećanjem, koje izabrani zastupnik daje predsedniku, da će vršiti svoje dužnosti prema ustavu i zakonu. Ja mislim, da bi to dosta bilo.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč gospodin Živko Jovanović.

D-r Živko Jovanović: Kao komunista ja sam u opšte protiv zakletve i u ime ne samo komuniste nego u ime sviju slobodoumnih ljudi ja izjavljujem da moram biti protiv jedne ustanove, protiv jedne ustanove, protiv jedne formule, koja je ostatak prošlosti, ostatak koji se okamenio i koji više nikakvoga smisla ni raison d'etre nema. I ne samo potome, što se kaže ovdje da se zaklinjem na vernost Kralju, jer ovu vernost mi republikanci priznati ne možemo, nego i potom što se niko ne pridržava i ne misli pridržavati i nije nikada pridržavao svoje zakletve, ni onaj koji je verujući obećavao, ni onaj, koji ne veruju u zakletvu. I radikali i drugi pogazili su vernost bivšemu Kralju.

Jer kad dodju u sukob interesi Kralja i interesi naroda, a oni vrlo često dolaze u sukob, mi se ne možemo zakleti na vernost i jednom i drugom; okrenuti u korist i jednoga i drugoga; mi ćemo postupiti protiv

jednoga, a taj će uvek biti Monarh. Tako su postupili u svoje vreme i radikali pa su pogazili zakletvu, a danas nam opet podnose ovako nešto, pa ako nam podnose sa istom željom da učinimo onako kao što su učinili oni, da pogazimo zakletvu, onda bi se mogli razgovarati o tome.

U stvari za jednoga kulturnoga čoveka kazati „zaklinjem se svemogućim Bogom“, ne znači apsolutno ništa i kako mi nemamo nameru da svečano vršimo savršeno prazne svečane i smešne akte, to u ime svoje i moje grupe moram glasati protiv ovoga.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ovde su pala nekoliko predloga koja traže promenu nacrtu kako ga je vlada podnela. Vlada pristaje da se to promeni i radi toga izjavljujem da primam predlog g. Radonjića onako kako ga je on predložio. (Glas: Bez sveštenika). A imao bi da zamolim g. Jovanovića, kad je već govorio o zakletvi, da kaže kad su to radikali pogazili zakletvu i kad je to bilo? (*Živko Jovanović:* Kad je Kralj Aleksandar poginuo).

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam ovaj član na glasanje onako kako je pročitao sa izmenom g. Radonjića, a na koju je pristao g. Ministar za Konstituantu.

Gospoda koja su za to neka izvole sedeti a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj član ovako primljen. Izvolite čuti čl. 3. Reč ima g. Ministar.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Čl. 3. glasi: „Uredbe i privremeni zakoni s Vladačevim potpisom obnarodovani u „Službenim Novinama“ izdani u vremenu od 1. decembra 1918. god. do stupanja u važnost ovoga Ustava ostaju i dalje u važnosti kao zakoni dok se ne ukinu ili zamene drugim zakonima.“

Vlada će Ustavnom Odboru u roku od tri meseca od stupanja u život ovoga Ustava predložiti sve one uredbe donete u vremenu predviđenom u prvom stavu koje će se ukinuti i o tome će Ustavni Odbor doneti svoju odluku što će se Ukazom objaviti.“

Iz ovoga ćete videti da će sve one uredbe koje su do sada izdate važiti kao zakon s time, što će vlada u roku od tri meseca predložiti Ustavnom Odboru koje od tih uredaba treba da prestanu važiti i Ustavni Odbor doneće svoju odluku o tome.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Djonović.

Jovan Djonović: Ovo što je pročitao gospodin Ministar, to je gotovo ono isto što je bilo u članu 3. Ima svega jedan krupan dodatak, a to je da Ustavni Odbor može izvesne uredbe da poništi. Ali koliko je s jedne strane dato Ustavnom Odboru pravo da može uredbe suspendovati, u toliko je, nova odredba pogoršana, što je rok za podnošenje produžen od jednog do tri meseca.

Imam još da primetim, da se ne slažem da vlada sama bira koje će uredbe podneti Ustavnom Odboru da bi bile odobrene ili poništene nego tražim: *da vlada podnese apsolutno sve uredbe, koje je izdala, i sve privremene zakone Ustavotvornoj Skupštini, pa da onda Ustavotvorna Skupština te uredbe i zakone preda odboru, koji će da odabere one koje treba Skupština da poništi.* Jer ako bude vlada sama birala, koja nam je onda garantija, ko će nam garantovati, da će ona izabrati baš one uredbe i zakone koje treba poništiti? Možda će Vlada predložiti da se ponište baš one, koje bi Skupština produžila, a produžiti one, koje bi Skupština poništila.

Pored toga ja se ne slažem s gledištem gospodin Ministra i molim ga da ove moje napomene primi, te da ovaj treći član bude sastavljen tako, da se tačno i

jasno vidi, da vlada u roku od mesec dana ima podneti Ustavotvornoj Skupštini sve svoje uredbe i sve privremene zakone i da Ustavotvorna Skupština ima da odluči, da li će ona sama poništiti uredbe i zakone, za koje nadje da ne treba da postoje, ili će zato ovlastiti Ustavni Odbor.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović:

Jovan Jovanović: I ja se ne mogu složiti sa ovom predloženom redakcijom gospodina Ministra za Konstituantu. I ja se čudim da on nije prihvatio onaj predlog, koji je učinila komisija koja ga je radila. On je mnogo bolji za današnje naše prilike i ja bi bio mišljenja, da se primi onako, kako ga je komisija predložila. Komisija koja je radila ta prelazna naređenja, tako je stilizovala ceo taj član (čita): Svi postojeći pravni propisi protivni ovom Ustavu ukidaju se. U toku od 15 dana posle stupanja Ustava u život, vlada će saglasno s Ustavnim Odborom pregledati sve uredbe koje su sa snagom privremenih zakona bile izdane u vremenu od 1. decembra 1918. god. do stupanja na snagu ovoga Ustava i učiniće predlog Skupštini, koje će od tih uredaba dobiti snagu konačnih zakona. Posle podnošenja ovog predloga koji mora biti štampan i razdan poslanicima, Skupština donosi odmah svoju odluku putem rezolucije o svima uredabama predloženim za ozakonjenje kao o jednoj celini. Ali ako o kojoj uredbi 20 poslanika žele da se rešava zasebno, o njoj će se rešavati i glasati odvojeno od ostalih uredaba. Skupštinska rezolucija o ozakonjenim uredabama podnosi se kralju na potvrdu. Sve uredbe koje su bile izdane sa snagom privremenih zakona u vremenu od 1. decembra 1916. god. do stupanja na snagu ovoga Ustava a nisu bile ozakonjene na gore izloženi način, smatraju se kao ukinute od dana kad se obnaroduje ukaz o ozakonjenju uredaba.“ To je taj predlog koji bi učinio i molim da se o njemu ili diskutuje ili primi.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Slavko Šećerov.

Slavko Šećerov: Predlog gospodina Minisira za Konstituantu ima jedan mali nedostatak. Ja bi molio da se na kraju doda ono: što će se ukazom objaviti. Kao što se vidi vlada će predložiti Ustavnom Odboru one uredbe, koje će se ukinuti i Ustavni će Odbor doneti o tome odluku.

Ali Ustavni Odbor sam po sebi nije nikakvo zavisno telo i prema tome prirodno je da se nekim načinom formalno završi ta akcija a to će biti najbolje ukazom. Zato ću moliti g. Ministra da usvoji ovaj dodatak: što će se ukazom objaviti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu M. Trifković: Ja mogu da primim ovaj predlog g. Šećerova s tim da ova stilizacija ne mora baš ovaka da bude, ona može biti i malo drugačija. O tome bi mogli da promislimo, ali ja primam samu ideju.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Žerjav.

Gregor Žerjav: Osim uredaba sa potpisom Vladaoca ima i uredaba ministarstava bez potpisa Vladaoca i ima uredaba pokrajinskih vlada koje su danas materijalno pravo i koje se ne mogu prosto ukinuti. Budući da je g. Ministar dodao u prvi stav frazu da ostanu sve uredbe s potpisima Vladaoca u važnosti kao zakoni, ja mogu da glasam za ovaj stav, jer se može supponirati da druge uredbe koje su bez potpisa ministarskih i bez potpisa Vladaoca i uredbe pokrajinskih vlada, one koje su danas materijalno pravo i koje se bez haosa ne mogu ukinuti već da će ostati i dalje u važnosti, ali ne kao zakoni. Radi ovog mogu glasati sa ovom ogra-

dom za prvi stav. Što se tiče drugoga stava kad je g. Ministar primio misao da će se ukazom konstatirati ili objaviti da neke uredbe ne važe, ja mislim da ćemo se u tome složiti. Potrebna je jedna generalna revizija svih uredaba kako onih koje su sa potpisom vladaoca i sa potpisima Ministarskim tako i onih uredaba koje su donele pokrajinske vlade. Ja bih želeo da bismo mi ove uredbe menjali i tu je rok od 3 meseca dosta veliki. Po mome mišljenju ima 500—600 takvih uredaba (jedan glas: nema ih) Ima ih, gospodo, vi ne poznajete uredbe koliko ih ima u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni. To su stanbene uredbe koje ne možete od danas do sutra menjati, ali treba predvideti jednu generalnu reviziju i mogućnost ukinuća u celini ili u pojedinostima. Ja mislim da ne bi trebalo da ih ukinemo zakonom jer to bi bilo prekomplikirano, nego da se da Vladi mogućnost da ih ukine u određenom roku u sporazumu sa zakonodavnim odborom, o kome ćemo kasnije raspravljati. Radi toga ja bih molio da izmenimo prvi stav ovako kao što je g. Ministar predložio, a drugi stav ovako da primimo: „Vlada može po odobrenju zakonodavnog odbora u roku od tri meseca od stupanja u život ovoga Ustava uredbe i privremene zakone donete u vremenu od 1. decembra 1918. god. ukinuti uredbom u celini ili u pojedinostima.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Andjelić.

Pavle Andjelić: Uredaba i privremenih zakona ima toliko da kad sam ih kupovao nigde ne piše koje je potpisivao Vlada a koje je potpisivala sama vlada. Prema tome ja neznam koje su te uredbe koje je Vlada potpisivao a koje što su sami ministri potpisivali. One su uredbe i kao takve nisu zakoni. Ima uredaba koje su kontradiktorne. Ja ću navesti samo uredbu o prestanku moratornog stanja, o likvidaciji moratornog stanja. —

Po toj uredbi raspravljana su mnoga materijalna pitanja u našoj državi. Ali tu uredbu nije htela da poštuje Uprava Fondova, koja uživa državnu povlasticu. Ona je to izopačila i dalje i današnjeg dana jednako traži od svojih dužnika toliko da kad se to preobrati u kamatu iznosi po 500% do 600%. Ona traži kovano zlato i odstupa od onoga principa kako je u uredbi. Ja sam imao taj slučaj i tražio sam u Upravi Fondova objašnjenje, i kazali su mi da oni ne priznaju zakon Velizara Jankovića. (Ministar Saobraćaja D-r V. Janković: To nije moj zakon). Tako su mi kazali u Upravi Fondova zato sam ja i kazao: Ja ne znam čija je uredba. (Ministar Saobraćaja D-r V. Janković: Da je moj zakon oni bi ga poštovali, to vam ja kažem). Oni su mi to kazali. Ja ne znam koja je uredba koga Ministra, ja ne znam da li je koju uredbu potpisao Kralj ili ne. I kad nisu hteli da poštuju vlada je prišla Upravi Fondova odnosno njezinim upravnom odboru pa je u finansijski zakon koji mi nije sada ovde pri ruci, dometnula jedan pasus uz jedan član, u kome izvitoperava uredbu i reguliše uredbom o likvidiranju moratornog stanja, da Uprava Fondova može naplaćivati po 500 do 600% na novac koji je dala pre rata. Prema tome ako sve uredbe ne izadju da se revidiraju i pregledaju onda će otići i takvih uredaba koje će biti jedan nov podstrek da narod ništa drugo nema nego da uzme pušku i da ide u šumu, jer onda to nije zakon nego je jedno pljačkanje. Da ne bi bilo toga, neophodno je potrebno, prihvatiti predlog, da se sve uredbe male, velike, moraju izneti pred jedan zakonodavni odbor koji će ih pregledati i radi bolje kontrole izneti pred plenum, pred skupštinom da rezolucijom odluči prima li ih ili ne. Ako se to usvoji i ako bi se to usvojilo, onda bih ja mogao glasati za ovaj član, inače ću glasati protiv.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Dulibić.

Ante Dulibić: Ja bih predložio da se drugi stav čl. 3. sasvim ispusti. Ovde se ima da promeni šta ima vrednost zakona. Gospodo, u drugom stavu govor je o reviziji uredaba koje postoje. To je lepo. Ali ja mislim ako se ima staviti van snage jedna uredba valja je nadomestiti sa novom uredbom.

Jer sve ove uredbe koje su izdate bilo od pokrajinskih vlada, bilo od središnje vlade, još i danas su u kreposti i imaju da vrše svoju stanovitu funkciju. Ne mogu samo da pojmim kako se može urediti da se te uredbe ukinu, a da se ne naknade ničim drugim. I pošto se predviđa ukinuće tih uredaba koje izgleda da nemaju kreposti zakona, ja bih stoga predložio da se ovaj drugi stav kao suvišan ispusti, i ako se ima što odrediti, neka se odredi na drugi način, putem zakona.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. d-r Živko Jovanović.

D-r Živko Jovanović: Ima uredaba koje su propisane od strane vladaoca i izdane u „Službenim Novinama“, a ima i takvih koje to nisu. Ja znam jednu, koja tako nije, a to je „famozna obznana“. Kad bi ona ovde bila obuhvaćena, ja bih bio protivan da ona i do redovnog Ustava važi, ali se ona ovde ne pominje, ne pominje bar posrednim putem u toliko, u koliko se traže te dve kvalifikative koje ona nema. Reč je o ostalim dvema i za njih isto tako ja tražim da prestanu važiti odmah sve, čim bude donet Ustav, budući u opšte protiv režima uredaba koje je današnja vlada zavela.

Predsednik D-r M. Ninčić: Diskusija je zaključena. Stavljam na glasanje ovaj član onako izmenjen kako ga je pročitao g. Ministar za Konstituantu sa dopunama predloženim od strane g. Sećerova. Gospoda koja su zato neka izvole sedeti, a ona koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj član većinom glasova primljen.

Izvolite čuti naredni član.

Sekretar Milan Bošković: (čita):

IV.

„Do donošenja zakona o uredjenju Ministarstava, o Državnom Savetu, o Glavnoj Kontrolji, o poslovnom redu u Državnom Savetu i o Ministarskoj odgovornosti privremeno se proširuje važnost dotičnih zakona Kraljevine Srbije na celu državu sa izmenama i dopunama, koje iziskuje ovaj Ustav, a koje će utvrditi Vlada s Ustavnim Odborom, čija nadležnost traje sve do svršenog posla.“

Na isti način će se postupiti i svuda gde se Vlada i Ustavni Odbor slože.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč gospodin Ministar za Konstituantu, da objasni kako je učinjen sporazum o ovome članu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Mi smo primili u užoj konferenciji celu tačku s tim, što smo izostavili reči: „koje iziskuje ovaj Ustav“ i poslednju rečenicu ovoga člana tako, da ovaj član po sporazumu redakcije glasi: „Do donošenja zakona o uredjenju Ministarstava, o Državnom Savetu, o Glavnoj Kontrolji, o poslovnom redu u Državnom Savetu i o Ministarskoj odgovornosti, privremeno se proširuje važnost dotičnih zakona Kraljevine Srbije na celu državu sa izmenama i dopunama, koje će utvrditi vlada s ustavnim odborom, čija nadležnost traje sve do svršenog posla.“

Dakle, kazano je, „sa izmenama i dopunama, koje će utvrditi vlada s Ustavnim Odborom.“ Ovo je učinjeno zato, što je neophodno potrebno, čim stupi u važnost ovaj Ustav, da imamo izvesne gotove zakone za celu Kraljevinu i to bar one organske zakone o Državnom Savetu, o poslovnom redu u Državnom Savetu i o Glavnoj Kontrolji. Treba, gospodo, prilično vremena, da se ti zakoni izgrade i da mi ne bismo dugo čekali

na njih, mi prihvaćamo sve ove zakone koji važe za Kraljevinu Srbiju s tim, da važe i za celu Kraljevinu.

Razume se, da su izvesne izmene neophodno potrebne, jer što važi za Kraljevinu Srbiju, ne može da važi i za celu Kraljevinu i onda će vlada sa Ustavnim Odborom, u kome su proporcionalno zastupljene sve partije, te izmene i da učini. Stoga vas molim, da ovu stvar kao vrlo potrebnu i vrlo korisnu primite.

Jovan Djonović: Hteo sam da pitam gospodina Ministra, šta znače ove reči: „Na isti način će se postupiti svuda, gde se Vlada sa Ustavnim Odborom složi“?

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: To je ispušteno i ceo član IV. sa sporazumno učinjenim izmenama glasi ovako: (G. Ministar ponovo citira gore pročitani član IV. po sporazumnoj redakciji.)

Jovan Jovanović: Molim jedno objašnjenje. Ovaj Ustavni Odbor, da li se ustanovljava sada kao neki zakonodavni odbor? (Ministar za Konstituantu: Jeste.)

D-r Gregor Žerjav: Ja ću glasati za ovaj stav u najnovijoj stilizaciji, ali sa jednom rezervom. Onda kad budemo u zakonodavnom odboru ove promene stilizovali, onda, gospodo, mi moramo da menjamo samo ono što je potrebno radi novog Ustava i to da ga menjamo in merito. Da kažem samo jedan primer. Zakon o Glavnoj Kontrolji onakav kakav je, smatram kao nesreću za državu i ne bih želeo da se proširuje na celu državu. Mi ćemo doći do ovih zakona a naročito do zakona o Glavnoj Kontrolji bitstvenim meritornim izmenama.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Ja bih molio da se ispuste i zadnje reči: čija nadležnost traje sve do svršetka posla, jer može se, gospodo, Skupština raspustiti, a onda da ostane Ustavni Odbor kao jedna mala Skupština, te da vrši i dalje svoje funkcije, a to je protiv Ustava. Dok traje Skupština, dotle neka i Ustavni Odbor vrši svoje funkcije, ali kad se Skupština raspusti, onda mora i odbor da prestane svojim funkcijama, jer bi nastalo jedno protivustavno stanje i zato ja predlažem, da se ispuste ove reči: „čija nadležnost traje sve do svršetka posla“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Diskusija je zaključena, stavljam na glasanje ovaj član prelaznih naredjenja. Gospoda koja su zato da se primi, neka izvole sedeti; a gospoda koja su protiv, neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj član primljen. Sad, gospodo, ne možemo preći dalje, pošto sporazum još nije postignut.

Gospodo, mi moramo do 5. aprila da svršimo izveštaj, moramo potpuno svršiti a nov rok ne možemo staviti. Gospodo, sad treba nekoga da odredimo, ko će da napiše izveštaj o svemu kako je u Ustavnom odboru primljeno. Ako dopustite da ja predložim jednoga člana Odbora. (Prima se). Ja predlažem g. D-r Lazu Markovića, da napiše izveštaj o ovome što je u Ustavnom Odboru svršeno.

Gospodo, sad da se sporazumemo za iduću sednicu. Skupštinska sednica je zakazana u utorak u 4 časa po podne. Mi, znači, u ponedeljak treba ovu diskusiju da zaključimo. Ima još nekoliko članova iz prelaznog naredjenja o agrarnoj reformi i još nekoliko članova iz trećeg odeljka i član 13.

Gospodin Šimrak kaže da su gospoda koja su otputovala u Zagreb molila da iduća sednica bude u ponedeljak posle podne. Ja ostavljam Ustavnom Odboru da reši. Ako bude sednica u ponedeljak posle podne, moramo je držati dokle god ne svršimo posao.

Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Gospodo, nemoguće je tehnički svršiti posao do 5. aprila, ako budemo radili ovako kako smo dosad radili. Ja molim da držimo sednice, ako ćemo da svršimo posao, sutra pre podne, zatim u

ponedeljak, pre i posle podne, inače apsolutno je nemoguće svršiti posao. Vi se, gospodo, sporazumite večeras da možemo raditi sutra pre podne i u ponedeljak posle podne, inače ne možemo svršiti posao i bićemo prinudjeni da od Skupštine tražimo produženje, a to ne bi bilo lepo. Istina, ja sam to predviđao i kazao sam i ranije da tražimo još pet dana roka, ali vi niste na to pristali.

Ja sam za još jednu stvar hteo da upitam, pošto je ovde g. Ministar za Konstituantu a to je o prelaznim naredjenjima. Ja sam ih pročitao i nisam našao nigde napisano da, ne samo od ovoga momenta, nego i od stupanja Ustava u život i docnije, dokle bude u mogućnosti zakonodavna Skupština da radi, nigde se ne kaže, da Vlada ne može donositi privremene zakone i uredbe bez sporazuma sa nekim parlamentarnim telom. Vi govorite, gospodo, o uredbama koje su već stvorene a ne govorite o onima, koje Vlada sad stvara i koje će stvarati. Svakojako, potrebno je da udje jedan član u prelazna naredjenja, u kome će se kazati: da Vlada ne može donositi privremene zakone ili uredbe dokle ne konzultuje jedno telo, koje Skupština odredi. To je što sam imao da kažem i na šta sam imao da skrenem pažnju g. Ministra za Konstituantu i Ustavnog Odbora.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: To će, g. Djonoviću, da bude poslednja odredba u prelaznom naredjenju, to će biti posledja odredba. Kad se proglasi Ustav, onda je svršeno sa privremenim zakonima i uredbama.

Jovan Djonović: Vi ste zadržali sebi pravo da donosite uredbe i privremene zakone.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja prekidam sednicu za nekoliko minuta radi sporazuma, kad ćemo držati iduću sednicu.

Nastaje mala pauza.

(Posle pauze)

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Molim vas, gospodo, ja sam mislio da zakažem sednicu za ponedeljak posle podne, ako Ustavni Odbor drukčije ne reši.

D-r Ante Dulibić: Ja protestujem da se sutra drži sednica. Ako vi hoćete držite je sami. Vi znate, da opozicija nije odugovlačila ovo pitanje. Ako je moguće da se drži sednica u ponedeljak u jutru ili posle podne, onda je dobro, a to iz toga razloga što se danas stranke većine nisu složile i one bi se mogle sastati sutra pa onda izaći prekosutra pred nas sa gotovim poslom tako, da mi u ponedeljak možemo biti do podne gotovi, ili ako ne možemo biti gotovi do podne ili posle podne, onda ja mislim da možemo posao svršiti u utorak, tako da za sredu imamo svršenu stvar. Ovako briskirati na vrat na nos ne može da se dozvoli.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, postoje dva predloga. Mišljenja su podeljena među članovima odborske većine o tome da li da se drži sednica sutra posle podne ili prekosutra pre podne odnosno posle (D-r L. Marković: Molim vas da o ovome dam reč). U svakome slučaju mi do utorika moramo svršiti posao i ako bi sednicu držali u ponedeljak posle podne mi moramo da radimo do 12 sati u več, dok se posao ne svrši.

D-r Laza Marković: Predlog g. Dulibića izgleda mi vrlo umesan. U nekim pitanjima mi iz većine nismo se složili a potrebno je da se složimo u svim pitanjima i onda u ponedeljak posle podne da dodjemo sa rešenim im pitanjima, a sednicu u ponedeljak možemo da držimo i do 11 sati noću, a da počnemo tačno u 3 posle podne.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, onda ćemo učiniti ovako. Ja zakazujem sednicu za ponedeljak u tri i po časa i radićemo sve donde dok ne svršimo posao. — Današnju sednicu zaključujem.

Sednica je zaključena u 6 i po časova po podne.

XLIV. SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 4. aprila 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao *Predsednik D-r Momčilo Ninčić:**Sekretar Milan Bošković:*

Početak u 4 časa po podne.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, otvaram današnju sednicu. Na dnevnom je redu nastavak diskusije o odredba ma iz prelaznih naredjenja. Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Tričković: Kao što je poznato Ustavnom Odboru, od prelaznih naredjenja mi smo do sada primili četiri člana. Ostali su svi ostali članovi da se u užem odboru stilizuju i da se postigne sporazum, kako bi mogli posle lakše u ovom odboru da se prime. Medjutim mi smo posle ovoga člana 4. doneli jedan nov član 5. Taj je nov član 5. primljen jednoglasno i evo kako on glasi: „Za izjednačenje zakonodavstva i uprave u zemlji ustanovljava se kraći postupak:

Svi predlozi zakonski, koji imaju za predmet izjednačenje zakonodavstva i uprave — podneseni bilo od vlade ili od pojedinih poslanika upućuju se preko Predsedništva Skupštine naročito zakonodavnom odboru sastavljenom od 60 poslanika izabranih po načelu srazmernog predstavništva.“

Kao što vidite, ovaj zakonodavni odbor se povećava, on je veći nego ovaj odbor koji je imao da pregleda i izradi Ustav.

„Izveštaj zakonodavnog odbora sa predlogom koga je odbor usvojio šalje se Narodnoj Skupštini na rešavanje. O ovim zakonskim predlozima Skupština glasa jedanput i u celini, primali ih ili odbacuje. Pre glasanja može po jedan predstavnik svake parlamentarne grupe dati kratku izjavu.“

Ovo je sve uradjeno radi toga da bi se ovakvi zakoni mogli što pre doneti. Zna se da je Skupština i suviše preopterećena poslovima i ovako veliki broj, kao što je 419, teško da bi pored najbolje volje i pored svega najvećeg rada mogli doneti sve one zakone koji su neophodno potrebni, pa se htelo na ovaj način, što se uzeo jedan manji broj, da on pregleda sve to i da on to sve izradi i da se onda Narodnoj Skupštini ostavi pravo da ona to an blok ili primi ili odbaci.

„Ovakav kraći postupak za izjednačenje zakonodavstva i uprave u zemlji može se primeniti za pet godina od dana stupanja na snagu Ustava, ali se taj rok može zakonom i produžiti.“ — Produžice se ako se nadje da je neophodno potrebno.

„Dok traje Ustavotvorna Skupština kao zakonodavna skupština Ustavni Odbor vršice dužnost ovoga zakonodavnoga Odbora pošto se u smislu odeljka drugog ovog člana ispuni sa još 18 narodnih poslanika“. Uzelo se sada da je Ustavni Odbor koji više od dva meseca već radi na Ustavu upoznat sa svima potrebama naše države, da je on tu pročistio svoja mišljenja i da ne bi bilo zgodno menjati ceo ovaj ustavni Odbor pa dovoditi tu neke nove ljude koji bi došli sada ne upoznati sa ovim poslovima, sa novim pogledima, sa novim mislima i u samoj stvari otežali taj posao, nego

se ostavio ovaj odbor kome se dodaju novi 18 članova te da oni donesu nešto novo. Ovaj odbor je dakle veći nego ovaj Ustavni Odbor i to na posletku i sama važnost ovoga posla koji se Odboru dodeljuje zahteva.

Ja bih molio Ustavni Odbor da to primi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović,

Jovan Djonović: Ja moram odmah da kažem, da se sa ovim članom ne slažem, a ne slažem se zato, što smo mi po običaju ostavljali zakonodavcu široke ruke ovim ustavnim projektom, tamo gde nije trebalo, a sada smo našli da je potrebno da suzimo delokrug rada zakonodavne skupštine! Ja se ne slažem sa delegiranjem zakonodavne vlasti, to je jedno; a drugo, ne slažem se, da mi ograničimo buduću redovnu Narodnu Skupštinu u njenom radu, koji je legitiman, i koji izvire iz samog njenog izbora, i iz prava koje smo toj skupštini dali po ovom Ustavu.

Radi toga, ja molim odbor da ovaj predlog izmeni tako, da zakonodavni odbor ne može makar on bio i povećan, na sebe primiti prava Narodne Skupštine i da joj ne može uzeti pravo, da ona donosi i diskutuje zakone u celosti i u pojedinostima, kako je to nužno za jedan parlamentarni zakonodavni rad. Ja mislim da neću preterati kad kažem: ako primimo ovaku redakciju za član 5., da postoji bojazan, da smo udavili zakonodavno telo, da smo udavili Narodnu Skupštinu, da smo joj oduzeli ono elementarno pravo, koje ona ima i koje joj pripada. Stoga sam protivu ne samo roka od 5. godina, nego i protivu principa delegiranja zakonodavne vlasti. Protestvujem i tražim da se ovakva odredba izbac.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Gospodo, odmah moram da kažem da smo mi protiv ovoga člana ovako sastavljenoga. Mi smo stavljeni iznenada pred jednu sasvim novu odredbu koja znači isključenje Skupštine od svakog zakonodavnog rada. Mi smo protiv svake takve odredbe. Ja priznajem da se radi o velikim zakonima čija je struktura i obsežna i teška i priznajem, da je za takve zakone potrebno da se skрати postupak, ali ovo što je tu naznačeno, to nije skraćanje postupka nego ugušenje parlamentarizma.

Po ovom drugom stavu razabire se, da uopšte Ustavotvorna Skupština ili Narodna Skupština koja će doći, neće smeti da raspravlja ni na kakav način bilo u najkraćoj formi o stanovitim zakonima. Glavno težište rada je preneto sve na ovaj zakonodavni odbor koji se time proširuje. Odbor kao takav tu supstituira Skupštinu. Mi moramo ustati protiv toga iz načelnih razloga a naročito radi načina kako je danas sastavljena naša Ustavotvorna Skupština. Naša Ustavotvorna Skupština je sakata, jer u njoj fali jedna osmina narodnih poslanika. Ja neću da govorim o razlozima radi kojih su se neka gospoda odalečila od Skupštine i radi kojih oni odklanjaju jednu dužnost da ovdje rade i sudeluju. Ali svakako ističem, da ova okolnost odsustva jednog velikog dela poslanika poremećuje sav razmer stranaka u ovom Ustavnom Odboru. U ovom Ustavnom Odboru gdje same dve grupe imaju relativnu

i što više apsolutnu većinu. Pogibelj postoji u tome, da plenum Skupštine ne može da ništa preinači, ništa da predloži, ni da diskutuje, jer se ovdje govori izričito da će Skupština kad joj bude donesen zakon od zakonodavnog odbora, morati u celosti glasovati da li ga prima ili ne.

Gospodo, to nije parlamentarno. Vi slobodno skratite postupak u Skupštini, stavimo da se ne može govoriti veoma dugo, da iz svake grupe može govoriti jedan ili dva to je skraćeni postupak a ovo više nije skraćeni postupak nego ugušivanje parlamentarizma. Ja bih molio gospodu iz većine da to ne učine i sada. Ovo nosi u sebi jednu drugu pogibelj. Ja mislim po samome ustavu trebaće da stvorimo sto novih zakona opsežnih zakona i postoji onda bojazan da će se te zakonske osnove jako hitno doneti i nepromišljeno izglasati i izmeniti Gospodo, pašće na naše pučanstvo i na Srbiju kao i na Dalmaciju i na Mačedoniju kao i na Hrvatsku grad takvih zakona kroz kratko vreme da se naša javnost i narod neće umeti snaći i najviše će stradati državna uprava, koja neće moći odoleti po mome mišljenju tako hitrom radu. Ko zna koliko ima tih zakona i koliko se tih zakona ima da promeni, koliko ima ustanova koje traju od stoleća i sve se to mora promeniti. Ja priznajem da se to mora promeniti ali to se ne sme učiniti hitno i nepromišljeno. Mi moramo stvoriti nove zakone koji moraju biti ako ne bolji od starih zakona onda barem toliko dobri koliko i stari zakoni. Inače idemo unazad

Ja sa ovih razloga izjavljujem da sam protivan ovakvom prelaznom naredjenju i isključenju ove Ustavotvorne Skupštine, koliko i u buduće skupštine, od svakog parlamentarnog važnog rada. Ja znam da je ovde predviđen rok od pet godina, ali predviđeno je takodje da se ovaj rok može i produžiti. Po tome može nastati i ta pogibelj da ova Narodna Skupština usled ovog zaključka ustavne odredbe prema tome kakve će biti većine i vlade prestane u opšte da bude telo koje mora biti kakvo je u celome svetu.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Edbin Kristan.

Edbin Kristan: Ja naravno ne bih bio protiv da se stvori jedan takav odbor koji bi imao da pomogne Skupštinu, ali bi bilo u redu, da Skupština dobije gotov materijal o kome treba da se odluči. Ali nikako ne mogu da se složim s tim da taj odbor ima da nadoknadi Skupštinu i da joj oduzme njena prava, a to vi gospodo činite ovde time, što se o predlozima koji dolaze iz odbora ne može dalje niti diskutovati. Od svake grupe dozvoljena je jedna kratka izjava. To znači da bi smo si mi morali utvarati da će svaka mudrost Skupštine biti skoncentrisana u odboru i izvan toga odbora nije ništa ostalo. (D-r Slavko Šećerov: Partija će jedno isto gledište zastupati). Nije tako gospodine. Ja si ne utvaram da sam u svojoj partiji jedini pametan čovek i ako sedim u odboru, mogu raditi ono što po svojoj pameti znadem da je dobro. Ali kad iz odbora to dodje u plenum gde su moji drugovi prisutni koji su može biti pametniji ili se oni dosete stvari kojih se ja nisam mogao dosetiti onda ja ne znam zašto njima oduzeti svaku reč.

Ovde se jednostavno taj zakonodavni odbor pretvara u Skupštinu. Ja, gospodo, ne bih imao ništa protiv da vi tu Skupštinu smanjite ako mislite da je 419 poslanika mnogo. Kad se svrši Ustav, kaže se, da se ova Skupština može raspustiti i birati ona manja. Dobro, ali dok je ta Skupština na okupu, onda ipak ne ide, da jedan odbor preuzme sve poslove i sva prava njena. Čini mi se da je to čudnovata tendencija. Ja sam to opazio već u početku za ovu Konstituantu. N. pr. čim bude izveštaj gotov onda je samo još vlada, koja

može da podnaša svoje predloge, a svi ostali poslanici moraju da šute, ne mogu ništa više da predlože ma da smo svi ljudi, i ma da se svakome može dogoditi da se može dosetiti nečemu pametnijemu čemu se do sada nije mogao dosetiti. Kaže se dalje, da se ovaj kraći postupak za izjednačenje zakonodavstva i uprave u zemlji može primiti za pet godina od dana stupanja na snagu Ustava. Ja verujem, gospodo, da ima mnogo zakona, koje treba promeniti. Ja verujem, da će biti mnogo posla, ali, da se ovako odmah za pola decenija donese jedan ovakav zakon to je odviše, a odviše je da ova Skupština ostane pet godina na okupu a da narod ne bude imao prilike da sam progovori. Zašto se, gospodo preko ove Skupštine podiže taj rok na pet godina. Ja, gospodo, pripadajući socijalističkoj stranci, koja stoji na stanovištu demokratije, ja bih želeo da u važnim pitanjima i sam narod može dati svoju reč iz Skupštine. Mi smo tražili referendum i to bi bilo veoma važno u pitanjima koja su zamašna, ali umesto da biste iznosili narodu to pravo, vi im ga napokon oduzimate u Skupštini samoj i prenašate ga na jedan odbor. Ja verujem, gospodo, da ste se vi složili i da ste toliko složni da nećete ništa oduzeti od toga roka u kojem ste se složili, ali ja ipak konstatujem da je ovo reakcionarna mera za koju ne možemo glasati.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović.

Jovan Jovanović: I mi smo od strane zemljoradničkog kluba zato da se u Narodnoj Skupštini sastavi jedan odbor, koji bi imao za zadatak da ubrza rad Zakonodavne Skupštine kojoj je sve više i više cilj politički rad. A da bi se zakonodavni rad ubrzao, mogao bi da se poveri, po onome našem predlogu jednom naročitom odboru koji bi izrađivao predloge dogovorno sa vladom i pripremao zakone koje bi Skupština naknadno imala da prodiskutuje, pretrese i donese svoje rešenje.

Mislili smo dalje u tom našem predlogu da će za vreme dok Zakonodavna Skupština nije na okupu taj odbor jednom rezolucijom i odlukom Skupštinskom biti ovlašćen da može po potrebi donositi izvesne odluke, u dogovoru sa vladom, koje bi bilo potrebno doneti u toku kad Skupština nije na okupu. Medjutim po ovom novom predlogu koji čini vlada, i ja žalim samo što je on došao tako dockan nama u ruke pred samo otvaranje sednice, on je nešto drugo od onoga što smo mi predlagali. On ima sve one mane koje su mu predgovornici g. Dulibić i g. Djonović pa i g. Kristan bili pridali i zbog toga i ja moram biti protiv ovoga člana i glasati protiv njega.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, diskusija je zaključena. Ja ću staviti na glasanje ovaj član onako kako ga je pročitao g. Ministar za Konstituantu. Gospoda koja su zato da se primi neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj član primljen većinom glasova.

Sad ćemo preći na jedan kratak član koji može doći kao jedan kratak član, a može se dodati članu 4., kad definitivna redakcija bude utvrđena. Molim g. sekretara da izvoli pročitati.

Sekretar Milan Bošković (čita:) „Dok se, u smislu čl. 51 ovog Ustava, ne donese novi statut, ostaje u važnosti statut propisan Kraljem 30. avgusta 1909. god. a objavljen u „Srpskim Novinama“ 26. februara 1911. god.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč je o dvorskom statutu! (Glasovi: dajte nam dvorski statut!) On se nalazi u prečišćenom zborniku, knjiga broj 1. Jedan od gospode poslanika izneo je kako bi trebalo da se upoznaju sa tim statutom koji je već objavljen. Gospodo, ja ću ovu diskusiju o ovome članu ostaviti na kraju prelaznih na-

redjenja a zato vreme dobićemo prečišćeni zbornik da se gospoda upoznaju sa pomenutim statutom.

Gospodo, izvolite čuti novi član 5., odnosno novi član 6.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: G. Miša Trifunović je došao sad i kazao, da su gospoda koja su tamo sedela (pokazuje na desnicu) razumela da će se glasati o ovim predlozima koji izadju iz zakonodavnog odbora ustajanjem i sedenjem. Medjutim ja sam pročitao ovako: *o ovim zakonskim predlozima rešava se poimeničnim glasanjem jedanput u celini.* Dakle ja sam hteo da dam ovo objašnjenje, jer mi sad reče g. Trifunović, kako to da se rešava o zakonodavnim predlozima ustajanjem i sedenjem. Dakle gospodo ne rešava se ustajanjem i sedenjem, nego rešava se poimeničnim glasanjem jedanput u celini.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo izvolite čuti sada član 6 koji je po starome član 5.

Podpredsednik Juraj Demetrović čita član 6., po starome član 5., koji glasi:

Po stupanju na snagu ovoga Ustava ostaju privremeno sadanje pokrajinske uprave, dok se postupno poslovi njihove nadležnosti ne prenesu na ministarstva i oblasne uprave, po zakonima, koji će se o tome doneti. Pokrajinske uprave vršiče za to vreme pokrajinski namesnik preko šefova odeljenja, pod neposrednim nadzorom Ministra Unutrašnjih Dela, a kao organ nadležnih ministara na osnovu dosadanih zakona i uredaba (naredaba).

Zakoni doneseni posle stupanja na snagu ovoga Ustava ne mogu dodeliti pokrajinskim upravama nove dužnosti. Ministarski Savet odlučice koji se poslovi pokrajinskih uprava i pre konačne likvidacije njihove imaju preneti u pojedina ministarstva, u koliko ne sadrže poslove koji po Ustavu i zakonima spadaju u nadležnost oblasti. Isto tako Ministarski Savet odlučice o prenašanju poslova iz pokrajinske uprave na pojedine oblasti, u smislu Ustava. Radi pripreme za prenošenje poslova pokrajinske uprave svaki Ministar za svoj resor odrediće odmah komisiju od tri lica, od kojih jedno predlaže pokrajinski namesnik. Ona će najdalje za tri godine izvršiti sve što je potrebno da se prenošenje izvede u roku, koji posle toga ne sme preći jednu godinu.

Pokrajinskog namesnika postavlja Kralj na predlog Ministra Unutrašnjih Dela.

Dok budu trajale pokrajinske uprave, odeljenja pojedinih ministarstva u pokrajinama dužna su da za svoje predloge opšteg karaktera ili koji se odnose na službeno osoblje, zatraže mnenje pokrajinskog namesnika, pre ministarskog rešenja.

Stranke imaju pravo žalbe Državnom Savetu o administrativnim sporovima, u kojima odlučuje privremena pokrajinska uprava kao prva i poslednja molba. Saobrazno ovoj dužnosti spremiče se u Državnom Savetu šta je potrebno. Administrativni je spor samo između privatnog ili pravnog lica s jedne i upravne vlasti s druge strane; a postoji onde gde je naredbom ili rešenjem upravne vlasti pravo privatnog ili pravnog lica povredjeno protivu zakonskih naredjenja. Po tome nije spor onde, gde je zakonom ostavljeno privremenoj pokrajinskoj upravi ili administrativnoj vlasti, kako da postupi, oceni, ili reši stvar.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč D-r J. Šimrak.

D-r Janko Šimrak: Ova je stvar u članu 6, po starom u 5, kao što vidite kao i drugi predlozi nenadno došla, izmenjena tako brzo da nismo imali ni vremena da je upravo pročitamo kao što valja. Mi smo sa strane Jugoslovenskog Kluba imali prilike više puta naglasiti, da ovu vladu i vladinu većinu ne vodi, gospodo nikakav demokratizam. Verujte mi, gospodo, kad sam pro-

čitao ovaj član 4. koji je primljen i kad čitam sada član 5. zgrnuo sam se, jer nisam nikada mogao očekivati, da će se ovako u najvažnijim pitanjima gaziti demokratska prava. Danas se ne poštuje pravi parlamentarizam, parlamenat se prosto svodi na nekoliko ljudi, koji će obavljati sve ono što ima da obavlja suvereno zakonodavno telo. Ovakvog zakonodavnog odbora kao što je predviđeno u članu 4. nema nigde u čitavoj Evropi, niti ga ima u najreakcioarnijoj zemlji.

Predsednik D-r M. Ninčić: Taj je član već rešen o kome vi, gospodine Šimrače govorite.

D-r Janko Šimrak (nastavlja): Ja kritikujem duh i tendencije, koje su stajale iza člana 5. Ja moram tu stvar što više naglasiti, jer vi dobro znate, da u Ustavnom Odboru nemaju predstavnika 49 poslanika Radićeve stranke, koji bi imali biti zastupljeni. Njih nema ovde a oni imaju sigurno prava da dodju svaki čas u Ustavotvornu Skupštinu. Njima su sada potpuno zatvorena vrata da udju u ovaj Ustavni Odbor, a prema tome zatvorena su im vrata da udju i u budući svaki zakonodavni rad.

Ja sam naglasio neki dan da mi stojimo na stanovištu da se Ustav mora doneti putem sporazuma i budete uvereni da ću ja voditi u tome pravcu borbu, ali i narod će voditi borbu protiv Ustava, koji ne bude donesen putem sporazuma i vi ćete se uveriti u to za kratko vreme.

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim vas da govorite o ovome članu, koji je na redu.

D-r Janko Šimrak: Umesto da se ide na sporazum, ostavljaju se narodne mase da budu nezadovoljne a ja ovde ne govorim u ime 99% Hrvata nego u ime svih 100% Hrvata. (*Većeslav Vilder:* Što pretite, govorite jasno). Šta vi hoćete? Ja ovde govorim jasno i otvoreno (*V. Vilder:* Vi pretite da ćete nešto pokazati). Da li sam ja Vama štogod pretio? Vi tako govorite samo zato što mrzite Hrvate. (*V. Vilder:* Govorite u vetar). (*Čuje se: Kukavica. Nismo ni mi kukavice.*)

Predsednik D-r M. Ninčić: Nije reč o tome ko je kukavica ili nije. (*V. Vilder:* Dobili ste tri glasa.)

J. Šimrak: Dobili smo. I drugi put nećete videti nas ovde nego nekoga drugog (Žagor).

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim gg. Poslanike da se umire.

J. Šimrak: G. Vilder me je izazvao.

Predsednik D-r M. Ninčić: Krivi ste i vi, a kriv je i g. Vilder.

J. Šimrak: Mi možemo da damo ovakvu izjavu i ja mislim da neće urednik „Zagrebačke Riječi“ ovde voditi glavnu reč, i ja imam pravo ovde da govorim i da protestvujem protivu ovakvog terorizma, a najmanje se dajem od g. Vildera zapovedati. (*V. Vilder:* Ni ja od g. Šimraka). Ja g. Vildera nisam ni jednom reči spomenuo.

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim gospodu poslanike da ostave govornika na miru i da mu se ne otežava sloboda govora.

J. Šimrak: Ja sam hteo kod ovoga člana da naglasim sledeće.

Pre kratkog vremena ja sam bio stavio jedan upit na predsednika Ustavnoga Odbora g. Tomljenovića u kome sam ga molio da Ustavnom Odboru da celokupan materijal o tome kakvu su kompetenciju imale pokrajinske vlade i narodna veća, i drugo, u koliko su ministarstva u Beogradu sužavala tu kompetenciju pokrajinskih vlada. G. Tomljenović je odgovorio vrlo kratko, za sebe veoma oprezno, da on nije nikakav ekspert Ustavnog Odbora i da on ovakav materijal ne može da donese. Ja sam primetio g. Tomljenoviću tada da ovaj materijal ne može da se donese zato što niko ne zna šta spada u nadležnost pokrajinskih

vlada, a šta u nadležnost centralne vlade u Beogradu odnosno pojedinih ministarstva ovde u Beogradu i da onda zbog toga sve ovako i ide.

Kod ovoga člana imam da kažem ovo: U prvom stavu kaže se „pokrajinske uprave vršiče za to vreme pokrajinski namesnik preko šefova odeljenja, pod neposrednim nadzorom Ministra Unutrašnjih Dela, a kao organ nadležnih Ministara na osnovu dosadašnjih zakona i uredaba (naredaba).“ Ova mi se stvar čini sasvim suvišna. Tu se predviđaju dva nadzora, jedan Ministra Unutrašnjih Dela, a drugi pojedinih resornih Ministara. Ja neću naročito da kritikujem ovaj vaš član koji neće biti nikad u život proveden, nego samo kažem, i upućujem na to kakva je zbrka ovde napravljena. S jedne strane je nadzor Ministra Unutrašnjih Dela, a s druge strane nadzor pojedinih resornih Ministara. Prema tome ova stvar bi mogla potpuno otpasti. Ali je ovde nešto drugo važnije, a to je ovo. Kroz čitave tri do četiri godine prema ovoj vašoj zamisli, prema ovom vašem članu, imaju ostati pokrajinske Vlade. Sad je pitanje, kome će odgovarati te pokrajinske vlade. Mi smo do sad videli iz čisto praktičnih razloga, da se u centralnom parlamentu, Narodnom Predstavništvu ne može voditi kontrola nad pokrajinskim vladama i zbog toga smo mi zahtevali ovo, ne samo na osnovu našeg političkog programa, nego i na osnovu praktičnih razloga da se u pokrajinskim vladama postave sabori koji će kritikovati i vršiti kontrolu njihovog celokupnog rada. Gospodo moja, hrvatski sabor u Zagrebu je jednom naredbom meni se čini raspušten, ili ne znam šta ukinut. Hrvatski sabor je raspušten, i dalje o tome nema nikakva govora. Zašto ne bi opet stupio u snagu Hrvatski Sabor koji će kontrolisati Vladu u Zagrebu, a koja će biti odgovorna za ovo nekoliko godina tome saboru. Srpska Skupština je bila raspuštena zato jer je ona sama to htela. Ona je sama stvorila tu odluku, pa bi bilo pravo da se sazove i hrvatski sabor i da hrvatski sabor učini ono isto što je učinila i srpska Skupština. To bi bio najbolji put u našoj slobodnoj demokratskoj državi da se ukinu nezadovoljstva i na taj način bi se ovo pitanje najbolje rešilo. Vidite, gospodo, ja ne predlažem kakav žandarmski i policijski predlog nego jedan čisto demokratski predlog. Dozvolite hrvatski sabor i neka on učini kako hoće, hoće li se raspustiti ili ne to je njegova volja. Kad ćete vi ovako prenašati ovo sa pokrajinskih Vlada na Ministarstvo Unutrašnjih Dela, ja sam uveren da će tu nastati jedno komešanje, uveren sam da nikad ova stvar neće biti provedena u život.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. D-r Ante Dulibić.

D-r **Ante Dulibić:** Po ovoj odredbi bar za četiri godine uvadja se ne samo centralizam, no apsolutizam. Prvi stav ovoga člana, po mome mišljenju, ima jedno predoslovlje, jer u prvim rečima se kaže, da će privremeno ostati pokrajinske uprave na vlasti, a posle se kaže, da će za to vreme vršiti tu vlast namesnik. Ja neću, gospodo da lomim koplja za pokrajinske uprave, niti je čas da se govori o tome, te da iznesem razloge, zašto nisam za današnje pokrajinske uprave. Ali, gospodo, one su tu i moramo s njima da računamo. Šta će biti sa tim pokrajinskim upravama, kad vi stvorite namesnike, koji će imati sve pokrajinske uprave u svojim rukama? Gospodo, mi smo imali pokrajinske sabore, i ja mislim, da oni treba da se sazovu da likvidira konačno pojedine pokrajinske uprave. To dosad nije učinjeno i u tom pogledu izgleda mi, kao da sve visi u zraku. Mi imamo u Dalmaciji još jedan zemaljski odbor, koji je emanacija zemaljskog sabora. Razne pokrajine imaju svojih obaveza i sve to treba da se likvidira na pravedan način, inače doći će jedan pokrajinski

namesnik i radiće kako on hoće. Kako vi tek imate da donesete zakon o pokrajinskim samoupravama, a Bog zna kad ćete ga doneti, možda čak i kroz deset godina, mi ćemo živeti za sve to vreme u potpunom apsolutizmu i centralizmu i sa tih razloga ja sam odlučno protivan ovoj odredbi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Diskusija je zaključena. Ja ću staviti ovaj član kako ga je pročitao g. Ministar za Konstituantu. Ko je za ovaj član, kako je pročitao, taj neka sedi, a ko je protiv, taj neka ustane. (Većina sedi.) Objavljujem da je ovaj član primljen većinom glasova.

Izvolite čuti član 6. u štampanom predlogu, a koji sad dolazi kao član 7.

Sekretar Milan Bošković (čita):

„Predsednici sudova i sve sudije zadržavaju se i dalje na svojim položajima i dužnostima u sudu do donošenju novog zakona o uredjenju sudova i o sudijama.

Potrebna popunjavanja upražnjenih predsedničkih i sudijskih mesta vršiče se, do novog zakona po zakonima koji sad postoje.

Kasacioni Sud u Beogradu, stol sedmorice u Zagrebu, vrhovni sud u Sarajevu i veliki sud u Podgorici, radiće do novog uredjenja jednog kasacionog suda za celu zemlju, po dosadašnjem i smatraće se kao odeljenje kasacionog suda.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar Pravde.

Ministar Pravde Marko Djuričić: Ja bih predložio g. predsedniče, da date jednu pauzu da se sporazumemo o ovome članu, pošto će imati izvesne izmene kod njega da se čine.

Predsednik D-r M. Ninčić: Prekidam sednicu za pet minuta radi sporazuma o ovome članu.

(Posle prekida sednice).

Gospodo, da nastavimo sednicu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar Pravde.

Ministar Pravde Marko Gjuričić: Dopustite gospodo, da pročitam ovaj član kako je sada ovde stiliziran, prema postignutom sporazumu. Taj član glasi ovako:

„Predsednici sudova i sve sudije, kojima je Ustavom ili zakonom ogarantovana stalnost, zadržavaju se i dalje na svojim položajima i dužnostima u sudu.

Potrebna popunjavanja upražnjenih predsedničkih i sudijskih mesta vršiče se po zakonima koji postoje.

Kasacioni Sud u Beogradu, Sto Sedmorice u Zagrebu, Vrhovni Sud u Sarajevu, Veliki Sud u Podgorici i Odeljenje Kasacionog Suda u Novom Sadu radiće do novog uredjenja jednoga Kasacionog Suda za celu zemlju, po današnjem i smatraće se kao odeljenje Kasacionog Suda“

Sem toga, gospodo, u prvom stavu, gde se kaže: da se zadržavaju i dalje sudije na svojim položajima, dolazi još i ovo: „U ostalim krajevima sem Kraljevine Srbije, stalnost sudija važiće posle dve godine dana od donošenja ovoga Ustava.“

Dopustite mi, gospodo, da objasnim ovo. Ima, gospodo, sudija, kao na pr. u Vojvodini, koje smo mi morali zadržati u službi, a koji ne znaju srpsko-hrvatski jezik. U nedostatku sudija koje znaju srpsko-hrvatski jezik, tamo se, na žalost, i sada izviđanja moraju vršiti na mađarskom jeziku. I sada, gospodo, ako se ne bi ništa o ovome govorilo, onda bismo mi bili prinudjeni, da i te sudije, i ako ne znaju srpsko-hrvatski jezik, zadržimo na njihovim položajima. Namera je sa iznošenjem ovoga predloga, da se u toku ovoga vremena isključivo te sudije, koje ne treba da ostanu na svojim položajima u nacionalnom pogledu, mogu ukloniti odatle i zameniti drugim sudijama, koje bi odgovarale i svojim

sudijskim dužnostima, prema svojim kvalifikacijama, i koji bi bili sudije koje bi se mogle primiti u nacionalnom pogledu. Druge namere ovde nema da se pravi kakav razmeštaj sudija, kojim bi se vredjalo stanje koje postoji. Dakle, ovo su izazvale isključivo prilike koje danas postoje i potreba njihova sredjivanja. (Jovan Djonović: Onda je gotovo bolje tako i reći!) Teško je sve to nabrajati ovde u zakonskom tekstu.

Predsednik D-r Mom. Ninčić: Ima reč g. Kristan.

Etbin Kristan: Gospodo, gospodin Ministar na jednoj sirani veli, da druga namera ne postoji, a s druge strane veli, da se to ne može kazati radi drugih slučajeva. Onda može biti otvoreno, da ima i drugih namera. To ne vide. Ako je namera samo ta, onda bi se moglo reći, čim nauče srpsko-hrvatski jezik, da će njima biti stalnost jednako zajamčena kao svima drugima, pa onda znamo, da se ne može pod plaštem ovakove ustanove iraditi nešto drugo.

Predsednik D-r Mom. Ninčić: Ima reč g. Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Gospodo, jedina ustanova, koja je do sada može se reći dobro funkcionirala, to su bili sudovi. Ja mislim, da će se sada ovim i ta ustanova poremetiti i da će narod izgubiti poverenje u sudačko znanje. ((Glas: Do sada ga je imao). Jest, do sada je narod imao poverenje u sudove. To sam rekao, da je jedina institucija, u koju je narod imao poverenje.

Gospodo, ovim se stvara jedan veliki odiosum, jer se kaže, ako sam dobro razumeo, neodvisnost i nepomičnost sudija u Kraljevini Srbiji ostaje dalje u kreposti, a u svim drugim krajevima je ta neodvisnost suspendovana za dve godine. Ja ne vidim tome nikakvog razloga, jer kao što je rekao g. Kristan, ako ima zato razlog stručna sprema, može se glede toga u Ustav uneti jedna odredba. Ali ovako, osobito kad se kaže, da u kraljevini Srbiji neodvisnost i nepomičnost sudija ostaje u kreposti, stvara se odiosum. S tih razloga ja sam protiv toga.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja bih hteo da uputim jedno dva tri pitanja na gospodina Ministra Pravde, jer znam, da je pri Ministarstvu Pravde ili Ministarstvu Konstituantne radila jedna komisija za prelazna naredjenja, koja se tiču sudova i ta je komisija čini mi se malo opširnija bila u predlogu na Ministra za ova prelazna naredjenja. Sada vidim da u tim naredjenjima, koja je gospodin Ministar pročitao kao novi predlog, nema tih stvari. Te se stvari u prvom redu tiču povereništva za sudske poslove u Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu i Splitu. Druge se tiču razumevanja pojedinih zakonskih propisa, koji su danas različiti u raznim krajevima u Hrvatskoj, Sloveniji, Bosni i Dalmaciji. I najzad se tiču jedne odredbe, koju je unela komisija, a to je, da opšta sednica Kasacionog Suda može davati svoje mišljenje Ministru Pravde o svakom zakonskom predlogu, koji se tiče sudske struke i ona je mogla činiti predstavke za svaku izmenu i dopunu zakonsku kao i za nove zakonske projekte. Ja bih molio gospodina Ministra Pravde, da dađe objašnjenje, zašto je to izbačeno.

Ministar Pravde G. Marko Djuričić: Gospodinu Jovanoviću mogu da kažem naročito za poslednji stav koji se odnosi na davanje mišljenja od strane kasacionog suda, da on postoji i danas. Taj stav mora uvek biti u tome zakonu i bilo bi apsolutno nepotrebno staviti ga u Ustav. Opšta sednica kasacionog suda ima da se služi time, da se zakoni primenjuju podjednako i da se nejasni zakoni tumačenjem dovodu do jednake primene, koja će odgovoriti onome, što se je tim zakonom htelo postići. Kad nastupe takovi slučajevi bilo od strane suda ili Ministra Pravde, onda se podnosi zakon na Kasacioni Sud, koji će u buduće donositi mišljenje. Prema tome se uvek i po današnjim zakonima donosi mišljenje

kasacionog suda, koje će služiti za buduće sudjenje kao direktiva.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović.

Jovan Jovanović: Ovde se ne pominje ništa o Uredbi koju je gospodin Trifković o izboru sudija doneo. Sta će biti s njome? Ukida li se ona? Ona kaže: Ova opšta sednica Kasacionoga Suda davaće svoje mišljenje Ministru Pravde po svakom zakonskom predlogu koji se tiče sudske struke, a činiće i prestavke za svaku potrebnu izmenu ili dopunu zakonsku, kao i za nove zakonske predloge po sudskoj struci.

Ministar Pravde Marko Djuričić: To imamo u članu 3. prelaznog naredjenja koji glasi: „Uredba i privremeni zakoni doneti u vremenu od 1. decembra 1918 godine do stupanja u važnost ovoga Ustava ostaju i dalje u važnosti dotle, dok se ne ukine ili zameni drugim zakonom.

Vlada će sa ustavnim odborom u roku od mesec dana od stupanja u važnost ovoga Ustava predložiti one uredbe u vremenu u I. stavu, koje neće dalje važiti“. (Jovan Jovanović: Ala ste to isprepletali).

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Reč ima gospodin Jovan Djonović.

Jovan Djonović: Ja sam hteo da kažem nekoliko reči o ovoj stvari.

Ja znam da u našoj zemlji ima sudija, govorim specijalno o Crnoj Gori, koji su nekvalifikovani, ali su morali postati sudije u vremenu ranijih režima i kad nije bilo dovoljno stručno spremnih ljudi, te su na taj način kao polupismeni postavljani za sudije. Ja znam da bi bilo nelogično utvrditi ove ljude kao stalne sudije. Ali je i još nelogičnije praviti izuzetak i dati Ministru i Ministarskom Savetu diskrecionalno pravo da sve takove sudije mogu po svojoj volji, rešiti službe. Jasno je, da je to potrebno reći za sudije koji neznaju našega jezika, ali da ne bi bilo nesporazuma recite glasno i jasno šta hoćete, a dajte principijelno stalnost sudijama. Ako treba da se izvede kakva revizija, te da ljudi koji neznaju našega jezika ili nemaju nikakvih kvalifikacija, ne budu utvrdjeni za sudije, onda recite da ih treba udaljiti iz službe. A ako ima nacionalno neispravnih, onda stvorite jednu komisiju, koja treba da bude sastavljena na izornoj osnovi, neka je bira sudski kolegij, a ona će izabrati zajedno sa Kasacionim Sudom odbor, koji bi zajedno sa Ministrom Pravde izvršio trijaž. Jer, ako damo vladi diskrecionalno pravo da ona može davati sudijama stalnost ili ne, onda, ja mislim da smo, kako kaže gospodin Dulibić, po sudstvu udarili u tolikoj meri, da tu ne može biti govora o nezavisnosti sudija. Kako reko, treba da primite predlog, da se izabere sudski kolegij, koja će zajedno sa Ministrom Pravde to pitanje rešiti.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč gospodin Kurbegović.

Fehim Kurbegović: Gospodo, ja mislim, da bi se mogla napraviti modifikacija u predlogu gospodina ministra pravde, koja bi naše vredne i čestite sudije mogla da umiri. Poznato je i jasno, da mi imamo u našim krajevima sudija, koje bi svakako trebale da dobiju kaznu, koju su zaslužile. Ovakve sudije štititi, mislim, da nije intencija svih nas, ali izvidjavanje neko- rektnosti ovih sudija moglo bi dovesti do toga da naše sudije naše narodnosti nastradaju. S toga mislim, da bi bilo umjestno, ako se misli provesti revizija sudskog staleža, da se ona može provesti za godinu dana iza oživotvorenja ustava i da bi taj rok bio dostatan. Onda ne bi bilo onih nedostataka i nepravde, do koje bi inače moglo doći. Da se uzmogne provesti revizija sudija, koji nisu naše narodnosti, potreban bi bio jedan

duži rok, a zašto? Zato jer ima u našoj državi sudija, koji sude i na mađarskom jeziku, jer inače nije bilo moguće usled maloga broja pravnika i sudske inteligencije dobiti dovoljan broj sudija u našim krajevima; to je svakako jasno. Ja sam bio kod suda gde je u kotaru bilo 46.000 ljudi, a bio sam sam u sudu, premda je bilo predviđeno tamo 5 sudija. Danas tamo imade jedan stari sudija, jedan Rus, koji ne zna jezika i jedan mladi Dalmatinac. Možete si onda zamisliti, kako taj sud labavo ide. Otišao sam u posjete u Bihać. Na jednom su me zamolili da dodjem u senat i čitav dan baš na „bajram“ morao sam da radim s njima. Kako kažem za naše sudije bi bio dovoljan jedan rok od jedne godine dana, a gde nisu sudije naše narodnosti, recimo kao Mađari, koji ne znaju našeg jezika, tu bi trebao da bude duži rok od tri godine. Ja mislim, da će i gospodin ministar pravde usvojiti moj predlog.

Predsjednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč gospodin Šimrak.

D-r Janko Šimrak: Mi smo u ustavu primili i naglasili sa svih strana, kako je temelj sudjenja, da sudci budu nepomični i da mogu nezavisno suditi, i to su vladine stranke same podnesle i poduprle taj predlog. Sada najednput u prelaznim narednjima sasvim se drugačije kaže. Ministar pravde je hteo da obrazloži taj predlog s time, što ima sudaca u nekim krajevima, koji ne razumeju naš srpsko-hrvatski jezik. Dobro je kazao gospodin poslanik Djonović da ako ne razumiju našega jezika, neka vlada izda kakvu posebnu naredbu, koja će kazati, da do toga i toga roka imaju naš jezik naučiti. Ono što je iskazao gospodin poslanik Kurbegović, da su se za vreme rata našli neki sudci, koji su sudili onako kako im se naložilo; ja priznajem, da je bilo i da ima takvih sudaca, ali zato je disciplinarni sud, i zato je krivični zakon, pa neka se dovuku pred sud da im se sudi za njihova zlodela.

Medjutim g. Ministar će dozvoliti da budem iskren i da kažem zašto je izneseno ovo naredjenje. Ja ću kazati zašto je izneseno. Ovo prelazno naredjenje, ovaj predlog iznesen je zato da se sa sudijama postupa, molim vas da oprostite, kao sa običnim žandarmima i da vi možete iz Bosne, Hrvatske, Slovenije, Slavonije, Dalmacije baciti sudca gde god vas je volja onako isto kako se bacaju žandarmi. Ako nije to onda g. Ministre nemate nikakvog drugog razloga za ovu odredbu. G. Dulibić dobro veli da na onaj način ovo apsolutno ne sme da se učini. To će medju naše sudce zabunu i zlovolju uvesti. Mi hoćemo da naša država bude napredna. Ja bih molio g. Ministra, nije molio, nego mislim da bi bilo zgodno za njega da povuče ovu odredbu i da ako hoće umetne unutra da oni sudci, koji su počinili zla dela, koji ne znaju jezik, nauče jezik kroz godinu ili dve dana i stvar je svršena a ne da rušimo ustanovu i donosimo predlog koji će nas sramotiti u svetu.

D-r Laza Marković: Ja molim za pauzu da se sporazumemo o ovom članu.

Predsjednik D-r M. Ninčić: Gospodo diskusija je zaključena. Dokle se ne utvrdi definitivna redakcija ovoga člana prećićemo dalje. Sad ćemo preći na član koji smo odložili privremeno, a to je član o dvorskom statutu. Molim g. Sekretara da ga izvoli još jedanput pročitati.

Sekretar Milan Bošković: (čita)

„Dok se, u smislu čl. ovog Ustava, ne donese nov statut, ostaje u važnosti statut propisan Kraljem 30 avgusta 1909 godine a objavljen u „Srpskim Novinama“ 26 februara 1911 god.“

Predsjednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. E. Kristan.

E. Kristan: Ja, gospodo, izjavljujem kao socija-

lista i republikanac da ne mogu da imadem posla sa ovakvim statutom i moram glasati protiv.

Predsjednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Izjavljujem da se slažem sa g. Kristanom.

Predsjednik D-r M. Ninčić: Diskusija je zaključena. Stavljam na glasanje ovaj član. Gospoda koja su zato, da se ovaj član primi kako je pročitana neka izvole sedeti, koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj član primljen.

Gospodo, pošto su prelazna naredjenja sem odredbe o sudijama primljenja da se sada vratimo na članove koji su odloženi. Imamo čl. 13. o veri.

Gospodo, kao što se sećate diskusija je o tome članu završena i imalo je samo da se glasa o njemu kad smo ga odložili.

(J. Šimrak: Diskusija nije završena.)

Moliću g. sekretara da izvoli pročitati čl. 13. kako je predložen.

Predsjednik D-r Mom. Ninčić: Prekidam sednicu za nekoliko minuta.

(Posle odmora).

Predsjednik D-r Mom. Ninčić: Gospodo, nastavljam sednicu. Molim g. Sekretara da izvoli pročitati član 13. onako kako je sporazumno utvrdjen redakcijom u užoj konferenciji ranije kad smo o ovom članu rešavali.

Sekretar Milan Bošković (čita:)

Čl. 13.

„Ujemčava se sloboda vere i savesti. Usvojene veroispovesti ravnopravne su pred zakonom i mogu svoj verozakon javno ispovedati u koliko se time ne bi vredjao javni moral i ne čine krivična dela.

Uživanje građanskih i političkih prava nezavisno je od ispovedanja vere. Niko se ne može osloboditi svojih građanskih i vojnih dužnosti i obaveza pozivajući se na propise svoje vere.

Usvajaju se one vere koje su u ma kome delu Kraljevine već dobile zakonsko priznanje. Druge vere mogu biti priznate samo zakonom. Usvojene i priznate vere samostalno uređuju svoje unutrašnje verske poslove i upravljaju svojim zakladama i fondovima u granicama ustava i zakona.

Niko nije dužan da svoje versko osvedočenje javno ispoveda. Niko nije dužan da sudeluje u verozakonim aktima, svečanostima, obredima i vedžbama, sem kod državnih praznika i svečanosti i u koliko to odredi zakon za osobe koje su podložene očinskoj tutorskoj ili vojnoj vlasti.

Usvojene i priznate vere mogu održavati veze sa svojim vrhovnim verskim poglavarima ili i inače drugim verskim predstavnicima i van granice države, u koliko to traže duhovni propisi pojedinih veroispovesti. Način kako će se te veze održavati regulisaće se zakonom.

U koliko su u državnom budžetu predviđeni za verozakone svrhe izdaci imaju se deliti medju pojedine usvojene i priznate veroispovesti srazmerno broju njihovih vernih i stvarno dokazanoj potrebi.

Verski predstavnici ne smeju upotrebljavati svoju duhovnu vlast preko verskih bogomolja ili preko napisa verskog karaktera ili i inače pri vršenju svoje zvanične dužnosti i partijske svrhe. Prestupi protiv ovoga propisa kazne se samo na tužbu privatnih lica. Tužba se podnosi neposredno nadležnom sudu, koji sam vrši i istragu.“

Predsjednik D-r Mom. Ninčić: Ovo je pročitani tekst onako kako je redakcija ovoga člana bila utvrdjena u užoj konferenciji prošloga puta. Sad, gospodo, da vidite izmene koje su učinjene kod ove redakcije u ovoj konferenciji. Molim g. Ministra za Konstituantu da izvoli pročitati.

Ministar za Konstituantu, Marko Trifković:

Gospodo, prema traženju izvesnih predstavnika u Ustavnom Odboru, ovaj je član u nekoliko izmenjen. Kod prvoga odeljka koji je glasio: „Ujemčava se sloboda vere i savesti. Usvojene veroispovesti ravnopravne su pred zakonom i mogu svoj verozakon javno ispovedati.“ Ovaj poslednji deo: „U koliko se time ne bi vredjao javni moral i ne čine krivična dela“ izostavljen je.

Ovaj poslednji deo: ukoliko se time ne bi vredjao javni moral i činila krivična dela otpao je, njega više nema. Dalje u trećem odeljku gde se govori da: „usvojene i priznate vere samostalno uređuju svoje unutrašnje verske poslove i upravljaju svojim zakladama i fondovima u granicama ustava i zakona „izbacuje se ovo u „granicama ustava“, ostaje samo u „granicama zakona“. Dalje u petom odeljku gde se kaže da: „usvojene i priznate vere mogu održavati veze sa svojim vrhovnim verskim poglavarima ili inače drugim verskim predstavnicima i van granice države ukoliko to traže duhovni propisi pojedinih veroispovesti, izostavljeno je: ili i inače drugim verskim predstavnicima. Kod poslednjeg odeljka koji počinje: „verski predstavnici ne smeju upotrebljavati svoju duhovnu vlast preko verskih bogomolja“ izostavljeno je: prestupi protiv ovoga propisa kazne se samo na tužbu privatnih lica. Tužbe se podnose neposredno nadležnom sudu, koji sam vrši istragu.“ Mislilo se da je nezgodno unositi toliko o tome i da je bolje da se ovo izbriše. U tome je sva stvar.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, diskusija je kod ovoga člana zaključena, ali je ovo jedan od najvažnijih članova i ako ustavni odbor odobri izuzetno, gospoda koja žele da se jave za reč mogu to učiniti. Samo molim gospodu da budu ovoga puta što kraći. Dakle dopušta li Ustavni Odbor da učinimo izuzetak? (Dopušta.)

Ima reč g. Šimrak.

D-r Janko Šimrak: Ja neću polemizirati sa gospodinom predsednikom, ali stoji to u istini da diskusija o ovome članu nije završena iz prostoga razloga, jer se o ovome članu i nije raspravljalo, tako da nijedan govornik o ovoj stvari nije govorio, i ako je prema vladinom mišljenju ova stvar vrlo važna, onda se mora dozvoliti i diskusija po ovome članu.

Ja ću se, gospodo, na prvome mestu odazvati na jednu stvar iz člana 13. koja glasi: „verski predstavnici ne smeju upotrebljavati svoju duhovnu vlast preko verskih bogomolja ili preko napisa verskog karaktera, ili inače pri vršenju svoje zvanične dužnosti u partijske svrhe“. Ova stvar kad je čitam sigurno je sama po sebi razumljiva i ja vam otvoreno velim apsolutno protiv nje nemam ništa, dapače odobravam i vazda sam tražio da crkva mora stajati izvan svake partizanske politike, da se u crkvu nikako ne sme unašati partizanstvo, pače niti ono što se u širem smislu kaže politika. Ali prvo je pitanje ovo: ko ima pravo presudjivati i ko ima pravo odredjivati, kako će raditi duhovno crkveno poglavarstvo i kako će ono vršiti svoju duhovnu vlast. To je pitanje. Pitanje je dakle prvo o kompetenciji, da li država ima prava mešati se u čiste duhovne crkvene unutarnje stvari, da li ona sme od momenta do momenta presudjivati ovo je partijsko a ono nije partijsko, ovo je politički a ovo nije politički. Jedinu kompetenciju u ovim stvarima ima crkvena duhovna vlast i niko drugi. Vi niste hteli prihvatiti, niti ste se ufali prihvatiti razdeobu crkve od države. Vi se niste ufali da prihvatite, i onda isto tako nemate nikakvo pravo da se mešate u čisto duhovne unutarnje crkvene stvari, jer tu su biskupi koji su postavljeni i imenovani u sporazumu sa vladom i ako vlada vidi da se događaju kakve stvari, koje ne bi htela da se događaju, tu je duhovno poglavarstvo koje će presuditi.

Što se tiče katolika godine 1917. ponovo je izašla naredba od sadašnjeg pape koja glasi: „da svećenici u crkvi nesmeju govoriti o politici, nego samo o onome što spada u spas duše“. Nemojte gospodo postavljati novoga papu, što se tiče nas katolika. Jer mi te vaše ingerencije u čisto duševnim stvarima nikako nemožemo primiti. Ja mislim da će ove moje reči isto tako odbiti gospoda pravoslavne crkve, premda je odnošaj pravoslavne crkve prema državi drukčiji nego odnošaj katoličke crkve prema državi. Ja mislim gospodo, ako bi se stavili na ovo stanovište, onda država nema prava mešati se u čisto duhovne stvari.

Pa gospodo moja, da ja nisam u ovoj stvari osamljen, da ne govorim iz nekoga klerikalizma, evo ima jedan list Slovenski, socijalno demokratski list, organ jedne napredne stranke koji ne govori prema inspiracijama ni slovenačke ni pučke stranke, taj list za koga se može otvoreno i bistro kazati, da brani slobodu i da je uvek stajao za slobodu, a ja govorim to kao njihov protivnik. I eto taj list u svome nedavnom broju od 12. marta 1921. godine piše u svome članku ovako:

1. Mi vemo, da se kapitalizem rad skriva za narodnostno ali pa za verskobožno krinko, *da toliko lažje v kalnem ribari*. Zato je nam treba biti opreznim!

2. Mi vemo, da kaplanom in fajmoštrom nihče ne more braniti dostopa do *posameznih* vernikov — če ne bodo govorili v cerkvi, bodo pa govorili v spovednicah in doma. Zato je vsaka naredba proti „pridigovanju“ iluzorna in odveč.

3. Mi ne poznamo samo „rimskega“ klerikalizma. Klerikalizmov je toliko, kolikor je ver. Tudi ateizem (neverovanje v boga) ima svoj klerikalizem; tega bi se dalo imenovati „znanstveni“ ali pa „lažiznanstveni“ klerikalizem. Zakaj naj bi se socijalisti bojevali le proti „rimske“? Za *socijalizem* sa vsi enako vredni ali nevredni!

Toliko v pojasnilo.

Politično pa smatramo, kakor že omenjeno, vsako protinarodnostno in vsako protiversko naredbo *kot nasilje*, in za *socijalista* kot takega stoji „kancelparagraf“ v isti vrsti, kakor policajdemokratska „obzana.“

Ja neću ništa ovome dodati. Vi ste, gospodo, izdali jednu obznanu odnosno komunista, a sad izdajete drugu odnosno verskih stvari, odnosno crkve.

Gospodo, 1871. godine Bizmark nakon delirijuma jedne radosti, što je slomio Francusku i ujedinio Nemačku, mislio je da može državu postaviti kao jedno božanstvo, kao jedan kumir, kome se mora sve klanjati. Budući da su katolici vazda branili unutra ovu duhovnu slobodu a i hrišćani tako isto, zato se Bizmark obara na najjaču organizaciju, na katoličku crkvu i izdaje protiv nje jednu obznanu; a malo iza toga došla je druga Bizmarkova obznana, a ta je bila protiv socijalizma. Naš današnji Bizmark koji nije železni nego drveni a u brzo ćete gospodo videti kako taj naš Bizmark stoji na staklenim nogama, ti su počeli drugim putem, pa su ponajpre izdali obznanu protiv komunista, a nakon toga dolazi obznana protiv crkve.

Samo kad pogledamo Bizmarkov Kancel-paragraf i ovaj vaš ovde koji predlaže sadašnja Vlada, onda ima ogromne razlike. Bizmark, koji je bio toliki nasilnik, dao je 10. decembra 1871. god. nadopunu čl. 130. i 131. „Sveštenik ili drugi verski službenik koji u vršenju ili povodom vršenja svoga zvanja javno pred mnoštvom ljudi ili koji u crkvi ili na mestu koje je odredjeno za verske obrede pred većinom ljudi obavlja ili raspravlja državna pitanja na način koji ugrožava javni mir, kazniće se tamnicom ili državnim zatvorom do dve godine.“

Ovaj Kancel-paragraf, ako ga poredite sa Kancel-paragrafom prve Jugoslovenske Vlade, koja ne bi smela

izazivati kulturnu borbu i koja bi se po mome uverenju, morala, pre no što bi zadrila u ovo pitanje, donekle razgovarati i sa duhovnim poglavarima, jer ovaj Kancel-paragraf je uperen protiv katolika i on je sto puta gori nego Bizmarkov. Bizmark raspravlja državna pitanja a ne govori o partiji i partijskim svrhama. Šta znači to ovde: „i inače pri vršenju svoje dužnosti u partijske svrhe“. Bizmark kaže: „ko ugrožava javni mir“ a ovde se prosto u duhovnu službu uvadja jedna gadna žandarmska stvar, a mogu slobodno ovde reći, balkanska stvar. Mi nismo, gospodo, naučili na ovakve balkanske stvari. (Larma i protesti. Glasovi: oduzmite mu, gospodine Predsedniče, reč, jer vredja.)

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodine Poslaniče, ja vas opominjem na red ovde. Vi ne smete da vredjate nikoga. (Žagor — *Dr. Janjić:* To je laž, u srpskom Ustavu to nije bilo nikad, to su oni doneli — opet žagor.)

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja vas opominjem na red. Molim vas da se umirite. (*K. Timotijević:* Da li to govorite zato što je Karlo tu blizu?)

J. Šimrak. Vi ste onda jedan čovek sa kojim bi se na drugi način trebalo razračunati. To vi treba da govorite svome Tomljenoviću. (*V. Vilder:* Vi ste, g. Šimrač, kukavica. — Veliki žagor, uzajamno dobacivanje sa sviju strana.)

D-r Ninčić: Gospodo, ja prekidam sednicu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim vas, gospodo zauzmite svoja mesta. Ima reč g. Šimrak da nastavi svoj govor.

Janko Šimrak: Ja sam kazao da Bizmarkov kancel-paragraf prema ovome kancel-paragrafu nije više-manje ništa, i ja sam rekao, da ovo znači provokaciju svih katolika, i ako vi hoćete da se igrate politikom provokacije, vi ćete odgovarati i za posledice koje će doći iza ovoga. (*Todor Božović:* Kako? Provokacije?) Šta ste izvoleli reći? Jeste li vi predsednik? (*St. Barić* nešto dobacuje).

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim vas da se ne upada u reč g. govorniku.

Janko Šimrak: Evo ovaj gospodin (pokazuje na g. Barića) je čuo da je on rekao da se sramim. Gospoda su me prisilila i dovela do ovakvih scena, koje nisu bile potrebne, i to time što su se poslužila stalno denuncijacijama, na koje smo mi morali da reagiramo i reagiraćemo uvek. (*I. Šumenković:* Pa zar to nije uvreda?) Denuncirali su me ovde sa carom Karlom. (*St. Barić:* G. Vilder govori neistine ovde. *V. Vilder:* Ja nisam ništa rekao o Karlu. Nemojte pripovedati ono što nije istina. Čuje se: Pa vi ste prvi bacili uvredu nama i rekli „balkanske stvari“. — Jest oni su Evropljani, a mi Balkanci).

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim gospodu da gospodlna govornika ne ometaju u govoru.

(**I. Šumenković:** On nema prava da vredja.) Nema prava da vredja ali ima prava da govori. Ja molim gospodina poslanika da produži govor. Gospodo, ja imam pravo da činim izvesne sankcije, koje mi zakon daje ako se ovakav način rada ovde nastavi. (Čuje se: Prvo primenite na g. Šimraka).

J. Šimrak: Ja bih molio da me uzmete u odbranu g. Predsedniče, i da uzmete u obzir to da je sad proteklo pola sata, a da ja nisam govorio ni pet minuti.

Ja bih, gospodo, hteo sa razlozima da apeliram ne samo na vaše shvatanje sadašnjeg političkog položaja. Vi znate da ima mnogo nezadovoljstva i zašto hoćete još veće nezagovoljstvo da izazivate? Budite uvereni, a to ste mogli opaziti u našoj javnosti, da ovo znači provokaciju katolika. Ja ne vidim razloga, zašto vi to činite i zašto terate ovakvu politiku. Kad su tamo postavljeni duhovni poglavari, koji u svim ovakvim slučajevima imaju da postupe protiv onih, koji su njima podređeni, zašto

onda da u crkvu uvodite policiju, da crkvu pretvorite u žandarmerijske kasarne i da zbog toga u narodu bude sve veće i veće nezadovoljstvo!

Kad bih kazao da bih hteo apelirati na vašu političku sposobnost, ja bih vam morao kazati i ovo. Vi znate vrlo dobro kako je u Istri, koja je okupirana od Italijana, i u onom delu, koji je došao pod italijansku vlast, crkva i do sada bila i kako će i od sada biti čuvar naše nacionalne jakosti i naše nacionalne svesti.

Crkva je u ovim krajevima bila jedini branič naše narodne svesti i ja sam kazao da se u odbrani naše narodne svesti protiv latinizma i protiv talijanizma, koji je s tim latinizmom uporedo išao, naša glagolica bila jedno moćno orudje. I danas naš narod 500.000 našeg naroda u Istri i u okupiranoj Dalmaciji nema nikakve druge nacionalne odbrane sem crkve, pa ako vi sada uvedete ovaj kancel-paragraf, onda će talijanska vlada pred čitavim svetom da kaže, da se i u Istri niko ne sme služiti glagolicom, da se ne sme služiti staro-slovenačkim jezikom, jer će to značiti da se radi u partijske svrhe protivu Italije. Ona će se dakle povesti za Istru. Crkva je za naš narod jedina prilika gde se narodu može slobodno govoriti i kad vi danas uvodite u crkvu jedan policijski sistem, onda će nam i Italija reći: kad vi možete kod svoje kuće uvoditi ovakav sistem, zašto da ga ja za vas ne mogu uvesti. I mi ćemo svi onda reći da nam je Italija kriva, da je Rim kriv tome. (Većeslav Vilder: Ali Rim baš ne da glagolucul!)

Svaki iznimni zakon je veoma odiozan, kao što je rečeno u socijalističkom listu „Napred“ koji sam malo-čas pročitao.

Ali ako se izuzetni zakon može na najrazličnije načine tumačiti, ako on otvara vrata svakojakom tumačenju, onda se takav izuzetni zakon pretvara upravo u jednu strahotu, a takav izuzetan zakon je ovaj zadnji stav člana 13. Vi ovde kažete: *u partijske svrhe* Evo, ovde su gospoda pravници pa neka kažu, da li u pravnom svetu postoji kakav civilno-pravni ili državno-pravni pojam partije. Kad smo mi stvarali izborni zakonik, onda nismo nigde spomenuli reč partija, nego smo kazali izbornici imaju ovakva i ovakva prava, a nigde nismo kazali izbornici ove ili one partije. Ja konstatujem, da naši stručnjaci u krivičnom i državnom pravu ne znaju ovaj pojam partije ni sa državno-pravnog ni sa civilno-pravnog gledišta.

Kad mi kažemo partija, šta tu podrazumevamo pod partijom? Ona se bavi politikom, a šta je politika? To je ceo naš život. Politika se kreće ne samo u čisto političkim pitanjima, u čisto socijalnim pitanjima, nego u gospodarskim i kulturnim pitanjima, onda dakle nije nešto mrtvo, ona živi sa životom svih ljudi i ide napred. Jedna politička stranka može biti čisto socijalna gospodarska stranka, kao što su na pr. stranke socijalistička i komunistička. One su čisto ekonomske stranke ili kao što naša stranka u novije vreme pretvara se sve više i više u socijalno-ekonomsku organizacija — u jednu profesionalnu organizaciju. Dakle, do čega može doći, ako ostavimo ove reči: „u partijske svrhe“. Danas u glavnom vladaju dve ideologije. Jedna je liberalna, a druga je ideologija hrišćanska sa svojim posebnim nazorima na svet. Svaka od ove dve ideologije nastoje i glede, da pridobiju ceo život za sebe. Ona nastoji i radi u privatnom i u javnom životu i gleda da dodje do svoga izražaja u partiji, i zakonodavstvu i u svima pojavama života. Svaka ideologija gleda, da se oživotvori i inkarnira. Dakle, sa jedne strane je liberalna ideologija, a sa druge strane hrišćanska. Dakle, ove dve ideologije gledaju da dodju do svoga izražaja i u politici i kad vi kažete: „u partijske svrhe“, šta se može dogoditi? Može se dogoditi ovo. Na pr. jedna stranka

postavi načelo i unese ga u svoj program, da bračne sporove sude civilni sudovi, a duhovni sudovi nemaju nikakva posla sa tim stvarima. To načelo na primer usvojila je zemljoradnička stranka, to je ona tražila i to je postavila sebi za cilj. Tako što vaša demokratska stranka ima u svom političkom partijskom programu, da kod ženidbe ne može crkva imati nikakva posla. E, dobro! Sad dodje sveštenik u crkvu i govori protiv ovoga. On to svoje mišljenje može i svakom pojedincu kazati, kritikovati to i kazati, da to ne valja. Ako ovo ostane, onda se tome svešteniku može kazati, da govori protiv ove ili one partije on zato može biti i kažnjen. (Serafim Krstić: U crkvi se ne može o tome govoriti). Sad da se poslužim sa drugim primerom. Uzmimo naše školsko pitanje. Vi stojite kod školskog pitanja i imate u svom programu da treba odeliti potpuno školska pitanja od crkve. Vi stojite na tome stanovištu, a mi stojimo na stanovištu, da što se tiče školovanja dece, da roditelji imaju prvu reč, a ne država, a to su potpuno dva suprotna mišljenja. Vaše je liberalno, da država ima da vodi prvu reč o školovanju, a mi kažemo: ne država, nego roditelji. I sad, ako sveštenik vršeći svoju duhovnu službu sa propovedaonice kaže, a to je deo njegove službe, ili u privatnom životu bude govorio za ovo hrišćansko stanovište, jer on mora stajati na crkvenom stanovištu, a protiv ovoga ateističkog ili liberalnog stanovišta, onda će se kazati, da je govorio u partijske svrhe. Sad će te se smeјati ovom konkretnom primeru, ali to nije za smeh. Sveštenik, na primer, govori za Kralja. Tada republikanac kazaće to vredja moja nazore i šta se on meša u te stvari. To ne sme biti. On vrši dužnost. To je karikatura, ali to se može desiti, ako republikanska stranka dobije većinu. Tada u tom slučaju ona će to što rekoh takom svešteniku, koji pominje Kralja kazati: vi radite za svoju partiju i gledate da je pojačate, a mi ćemo vas na osnovu ustava tužiti i osuditi. (Serafim Krstić: Kad republikanci dobiju većinu, kako on može govoriti za Kralja).

Dopustite da još jednu stvar pomenem. Komuniste, n.pr. smatraju crkvu jednom običnom organizacijom, jednom partijom. Njihovom stanovištu se približuju i socijaliste. Dakle ako se crkva smatra sama po sebi jednom partijom, onda čitava crkva treba da se osudi i da se postavi pod krivični sud i da se prosto napune tamnice sa svima onima, koji se nalaze u toj organizaciji, u toj partiji. Vidite do kakve apsurdnosti, do kakve kontradiktornosti dolazi ovakva zakonska odredba, koja je ovako besmisleno stilizirana. Vi, gospodo, kod ovoga člana u prvom redu velite: „Ujemčava se sloboda vere i savesti“. Sigurno, ta je stvar dobra i poštena. To je najveće pravo koje ima svaki čovek. Ali za nekoliko stavaka iza toga, vi ste odmah porekli ono što ste gore kazali, jer na kraju velite: verski predstavnici ne mogu da brane svoju slobodu. Vi, dakle, dajete crkvi, dajete katolicima potpunu slobodu vere s jedne strane, a s druge strane kažete: da oni ne smeju te slobode braniti. Sloboda se, gospodo, sastoji iz dve stvari. Prvo, sloboda znači da je čovek slobodan. On ne može biti slobodan, ako ga neko napadne, a on ne može da se brani. Sve liberalne stranke, počev od demokratske, pa do komunističke mogu na svakom koraku napadati kršćanstvo, a to kršćanstvo ne može i ne sme da se u crkvi brani, jer će onda odmah ono raditi u stanovite partijske svrhe i onda će se kazniti po zakonu. Ja ću samo ovo konstatovati. Mi znamo da je u katoličkim crkvama dužnost sveštenika da svake nedelje drži propoved. U pravoslavnoj crkvi nije u običaju, a ako hoćete, ja bih vam mogao reći, da se u pravoslavnoj beogradskoj sabornoj crkvi tu skoro govorio jedan čisto politički govor o jednom francuskom

političaru. Ja nemam konačno ništa protiv toga. To je vaša stvar. Ali, moram istaći: da ste vi u pravoslavnoj crkvi govorili o čisto partijskim stvarima, a ovde sada ne date katolicima da brane slobodu svoje vere. (Serafim Krstić: Govorili su o jednom Francuzu koji je radio za našu zemlju). Ja sam kazao da nemam ništa protiv toga, samo kažem, kako vi u vašoj crkvi govorite o partijskim stvarima, a ne dopuštate da sveštenici u katoličkim crkvama brane slobodu svoje vere. (Serafim Krstić: Ja mislim da tu nema ničega partijskog, kad se govori o jednom Francuzu, koji je učinio usluge ovoj zemlji).

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim vas, gospodo, jedino govornik ima prava da govori.

D-r Janko Simrak: Ima jedna poslovice koja veli „Ex ungue leonem“ — poznačeš lava po pandžama. Ja ću izneti ovde jednu stvar, koja će gospodu iz Ustavnog Odbora interesovati. G. Avramović u svome predlogu u nacrtu Ustava izneo je ovu stvar, i ja mislim da neću biti indiskretan, ako kažem, da mi je g. Avramović dva do tri puta izjavio, da je njega na tu stvar prisilila slovenačka samostojna kmetijska stranka. Ja citiram g. Avramovića, i moliću ga da se izjavi o ovoj stvari.

On je kazao, ja sam sam protiv toga, ali oni su rekli, da to kraj slovenskih prilika mora ući amo. Evo tu je „Ex ungue leonem“. Dakle Slovenska kmetijska stranka i Slovenska demokratska stranka hoće upotrebiti sve da mogu naškoditi Slovenskoj ljudskoj stranci i zato je donešen ovaj paragraf. Ovo je čisto politička stvar. Nije to nikakva stvar liberalnosti, da njome hoćete čuvati liberalnost crkve, da bude sačuvan u crkvi duh pobožnosti. Pustite vi to, zato će se drugi već brinuti. Ovo je stvar čisto politička i čisto stranačka, koja je ušla od onih, koji su nedavno ušli u vladu, a to ne treba opetovati, radi kojih razloga su ušli u vladu, jer je to gospodin Avramović jasno i otvoreno kazao i tako štemplirao ovaj rad da ni jedna stranka u parlamentarnome životu nije dobila ovakav udarac.

Gospodo, vi ste usvojili šeriatske sudove. Ja ni jednu reč nisam kazao protiv toga. Ti šerijatski sudovi ne samo da imadu rešavati duhovne stvari, nego se njihova dalatnost i njihov delokrug prenaša i na mnoge imovinske stvari. Vi ste za te šerijatske sudove uneli jedan novi civilni zakonik u pogledu imovinskih stvari. Ja sam kazao, to je stvar muslimanska, neću u tu stvar dirati, pa sam za nju i glasovao. Zato se tim više sada čudim braći Muslimanima, da oni sada ovo iznašaju protiv Katolika. Nije ova stvar protiv Muslimana niti je ona protiv pravoslavnih, nego je u prvom redu protiv Katolika i tako će čitava javnost ovo shvatiti. Mi tražimo najmanju slobodu i rekao sam, da bi zbilja u državi trebalo već jednom prestati sa provokacijama. Izvolite Vi kakav hoćete donesite kancel-paragraf, izvolite graditi tamnice kako god hoćete, izvolite razvijati žandarmerijske sposobnosti kakogod hoćete, to Vam sve ništa neće koristiti. Veći i jači postavili su se protiv katoličke crkve nego što ste Vi, ali su i oni morali uvideti, da iza Bismarka dolazi Canossa. Bismark je izdao Kancel-paragraf, pa ipak i on je morao doći do Canosse, morao opozvati svoj kancel-paragraf, on koji je bio nešto žentlemenskoga. Kad je i on morao doći u Canossu, onda budite uvereni i Vi, da će te konačno doći u Canossu. Vi morate znati to, da će se čitava katolička javnost dići protiv ovoga i ja mogu jasnije i tvrdje sada ovdje kazati, da nikada ovakve odredbe ustave nećemo primiti. Zašto nećemo primiti? Ne iz kakove opozicionalnosti, nego zato jer diraju našu savest i našu veru. Vi hoćete da idete napred putem tamnice, ali znajte, da nećete moći dosta napraviti tamnica za probudjenju

svest ne samo naših crkvenih predstavnika nego i našega celoga naroda.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč G. Kristan.

Edbin Kristan: Meni je vrlo teško da moram govoriti u ovaj čas, jer znam da neću moći nadoknaditi one interesantne scene, koje smo sada doživljavali.

Ako je g. Šimrak mislio da je socijal-demokratska stranka apsolutno protivna tome da se sveštenicima uskrate prava koja pripadaju drugim slobodnim državljanima, onda bi on imao prava.

Socijal-demokratska stranka hoće jednako pravo za sve, pa prema tome ako hoće sveštenik da ulazi u izbornu borbu, njemu je to isto tako jednako slobodno kao i meni kad hoću ja da unidjem u izbornu borbu. Ja držim, da ćemo imati izborni zakon koji će regulisati tu slobodu i dozvoljavati njima da sazivaju javne skupštine i da tamo kao slobodni državljani propagiraju svoje ideje i preporučuju kandidate za koje hoće da unidju u Skupštinu. Ali kako tražimo i jednako pravo za sve to se razume, da ne možemo nikome priznati nikakvih privilegija.

Sveštenik ima apsolutno pravo da ulazi u politiku kao i ja kao i g. Ministar Predsednik, ali ja, gospodo, ne mogu trpeti da mi dodje jedan Ministar i kaže: ljudi, ja sam Ministar i radi toga što sam ministar, Vi morate da glasate za mene, jer ću vam inače svima natrpiti velike poreze. Ili kad bi mi došao župnik ili kapelan pa rekao: ti moraš da glasaš za ovoga jer će te inače Bog osuditi da goriš u paklu. (Burno odobranje sa svih strana). Jednako pravo hoćemo, nikome manjih prava i nikome većih prava i nikome iznimnih prava. Nemam ja, gospodo, posla sa Bismarkom i njegovim paragrafima, jer mi ovde nikada nismo imali one smerove u nama, koje je Bismark imao, s toga je i neprilično kada se to dovodi u vezu sa pok. Bismarkom.

Gospodo, ja ne bih želeo, da sveštenik makar i u katoličkoj crkvi veli: ja sam pristaša klerikalne stranke, naša partija kandidira ovoga čoveka ja Vam ga preporučujem. To bi me malo bolelo, ali ja znam tamo slučaj, kad je već g. predgovornik citirao Istru, ja znam tamo slučaj, kada se župnik nije samo zadovoljio da u crkvi preporučuje kandidata, nego je rekao, sada braćo u Isusu, pričekaite da i ja prozborim sa Gospodinom Bogom, pa je izišao iz oltara, tamo se neko vreme zadržao, povratio se i rekao: Gospod vam preporučuje da birate ovoga!

Upotrebljivanje njegovog prava ja svešteniku dozvoljavam, ali ovo zloupotrebljivanje prava, to se dozvoliti ne može.

Ja sam uvjeren da će se i gospoda od najklerikalnije nianse protiviti ako dodje kakav žandar njihovim biračima pa kaže pokazivajući se na svoj bajonet: ti moraš da ovako biraš; ali grožnja sa paklom, to je jednakosnažna a možda katkada još i snažnija od grožnje sa bajonetom. (Glasovi: Tako je. Glas: Zar se tako bojite pakla?) Ja ga se ne bojim, ali se ga boje oni, koji u taj pakao veruju i koji misle, da bi mogli gorjeti na vjeke vjekova. Ne bojim se ja vaše agitacije poradi sebe; ja imam svoje ubedjenje, ali vi hoćete tu slobodu za one ljude, koji bi mogli misliti svojom glavom, kad im vi nebi došli sa prepisama, da oni tom svojom glavom misliti ne smeju, jer im vi kao svećenici imate pravo u ime Boga zabranjivati da imaju takvo mišljenje. Mi smo protiv kancel-paragrafa u tom smislu, da bi se pravo svećenika sprečavalo. Ali kako privilegije ne mogu da priznajem ni jednom staležu, ni jednom civilnom činu, tako ne mogu da privilegiju priznajem ni jednomu crkvenom činu. Ja sam za apsolutnu ravnopravnost vere, crkve i svijlu ljudi i ja neću imati ništa protiv toga, ako

vi u svojoj crkvi uvadjate obrede koje će se drugim ljudima pričinjavati — oprostite recimo — smešnima. Ja sam video kao i svaki, ko je malo hodao po svetu, stvari od koje se čovek zbilja ne može uzdržati od smeha. Ljudi uzimaju takve stvari za važne. Imate u Americi danas takozvane Flagelante, pa ako hoćete, uvadjajte makar i to, kad ste sami medju sobom, ali zloupotrebljavanje, to se ne može dozvoljavati. Ja ne verujem da i komunisti — kako je gospodin Šimrak rekao — smatraju crkvu nekakvom partijom. Napokon i komunisti su izašli iz naše ideologije, a ovu ja donekle poznajem.

Mi nismo nikada rekli, da je crkva jedna partija, nego smo u našim krajevima imali prilike, da smo se mnogo puta uverili o tome, da se je crkva ili njeni službenici postavili na to stanovište, da oni u crkvi mogu i kao svećenici raditi kao pristaše i zastupnici jedne partije. Mogu, ali treba jedno od drugoga odjeliti. Kad si svećenik, onda si svećenik, a kad si partizan, onda si partizan. I komuniste sigurno neće pristati na to, da se crkva smatra kao jedna partija pa da joj se onda reče: ti možeš slobodno raditi što hoćeš. Ima i drugih stvari, koje valjda crkvi nećete dozvoljavati. Ja apsolutno ne verujem u one glupe bajke, koje su se kad-kada širile o židovima, da kolju kršćanske device i djecu.

Ali molim vas lepo, da dodje jedan ludak pa da ustanovi jednu crkvu koja bi si uzela iz crkve gluposti u svoju veru, vi valjda nećete onda reći: to je verska stvar, nego vi ćete ustati pa zabraniti.

Ja, ako su gospoda iskreno onoliko uznemirena koliko se reklo, načinio bih jednu koncesiju koja bi bila veoma lagana, i to da se u mesto reči „upotrebljuju“ kaže „ne smeju zloupotrebljavati“. Ja mislim da bi time bilo rečeno sve. Ali gospodo, ja imadem što se tiče ovoga paragrafa drugih nekih briga. Ja bih bio zbilja želeo da udje u naš Ustav jasno i tačno reč, da je država posve odeljena od svijlu crkava. I ako to nije baš precizno izrečeno, ja bi bio želeo da se barem iz te ideje povuku konzekvence. A to se ne može reći o tome paragrafu dok on tu govori o nekim usvojenim veroispovestima. Ja, gospodo, ovo ne shvaćam. Na jednoj strani reći: ujemčava se sloboda vere i savesti i da savest može da odvajja čoveka i od svake vere, pa onda se govori kao o nekakvim usvojenim, o nekakvim priznatim verama. Ja, gospodo, ako hoćete da bude to zbilja ravnopravno, onda takvih razlika činiti ne možemo. (Jedan glas: sami ste navadjali razloge tome). Ja držim baš naopako. Ali ima tu baš jedna tačka koja veoma smeta, i to je u poslednjoj stavci. Veli se tu „u koliko su u državnom budžetu predviđeni za verozakonske svrhe izdaci se imaju onda deliti medju usvojene veroispovesti“. Gospodo, ja držim da državni budžet ne može imati ništa predviđeno za verske svrhe. Ja bih priznao crkvi toliku slobodu, da se ona može sama da pobrine za sve ono što je njojzi potrebno za njezinu egzistenciju. Ako njezini članovi, ako njezini vernici hoće da tu svoju crkvu imadu, oni neka je izdržavaju onako, kako im je samima bolje, neka je imadu siromašnu onako kao što je Isus Hristos bio siromašan, neka ju imaju bogatu kao što je papa rimski bogat, to je njihova stvar. Ali da država, mora da prinaša za izdržavanje crkvene svrhe, gospodo, to ne ide, ako ste jedanput prihvatili ove principe, a po gotovu ne, ako vi činite razliku izmedju vera priznatih i vera nepriznatih.

Može jedan čovek imati sasna svoju veru i kad ste priznali slobodu savesti, onda mu morate priznati da po njojzi i živi, da ju onako kako vi velite ispoveda, a vi činite tu razliku izmedju onoga kome tu veru niste priznali i izmedju onoga, kome ste priznali. Jednom hoćete davati potporu, dočim drugi potporu uživati neće.

To je jedna nejednakost, koja se jednim demokratskim ustavom ne može priznati. Zato, gospodo, ako vam je do toga stalo da nešto popravite, onda je ovo jedna tačka, koju tražimo da se popravi. Nemojte govoriti o državnom budžetu i o verskim svrhama. Naša će država u svome budžetu trebati toliko za svoje civilne svrhe, da nama za verske apsolutno ništa preostati neće ako nećemo da zanemarimo ono, zašto bi država zbilja morala da se brine.

Predsednik D-r M. Ninčić. Ima reč g. Žerjav.

D-r Gregor Žerjav: Gospodo, u trećem stavu čl. 13. garantujemo svima verama autonomiju glede njihovih unutrašnjih poslova i glede uprave njihovih zaklada i fondova. Ja bih tu dodao jedan predlog što se tiče uprave poslova i fondova u tome smislu, da se kaže: „uz sudelovanje vernika po načelu izbornom“. Kod svih naših veroispovesti ovaj princip već postoji i odgovara našim demokratskim načelima. Ja ću glasati za ovaj stav sa potpunim uverenjem da je dobro, ako u našoj državi damo autonomiju svima veroispovestima, što se tiče unutrašnjih verskih poslova. Time se ne kaže, da je svaki sveštenik imun za sve što radi u službi i izvan službe. Svaki sveštenik je već i sada u nekim stvarima podložan sudu i za ono što radi u službi. Ako povredi poštenje na propovedaonici sudi ga sud. On se ne može izgovarati na to, da je ovo radio kao sveštenik vršeći svoju službu i ne može pozvati svoga biskupa da ga sudi. Ako učini kakvo veleizdajničko delo, onda dolazi pred civilni sud. I tako ćemo dodati jedan paragraf koji nazivaju kancel-paragraf. Kad sveštenik prekorači neku granicu koju mu daje njegova služba, onda dolazi pod građanski sud. Vi ste zaključili kancel-paragraf za činovnike, zaključili, ste jedan strogi paragraf za sve ono, što činovnici rade u službi ako bi zloupotrebljavali kadgod službu u korist svoje partije. Ja bih najradije glasao u tome smislu, što je predlog g. Kristana, da se potpuno rastavi crkva od države. Ova stvar žalibože još u našoj državi nije zrela i ostaće za sada tako, da će crkva biti u nekakvoj vezi sa državom. Iz ove veze proizilazi, da je sveštenik kod nas neka vrsta javnog nameštenika. On prima iz državne blagajne nešto plate i u opšte kao što vidite iz predposlednjeg člana, država u svome budžetu predviđa izdatke za crkvu.

Na drugoj strani država štiti crkve i njihove slobode. Kod nas je dakle crkva nešto javno-pravnog i svaki sveštenik jedan javni nameštenik „sui generis“ da ne kažem činovnik. Radi toga mislim da mi je dozvoljeno, da i ovoga činovnika „sui generis“ povučemo na kaznenu odgovornost kad on prekorači izvesne granice, koje se moraju održati u interesu tolerancije. Ja ću izneti par primera, kako je kod nas ta stvar, i zašto želimo da uvedemo u Ustav bar načelo za buduće paragrafe, koji će doći u kazneno zakonodavstvo. Ja ću izneti par slučajeva gde ja mislim da treba doći kazna za sveštenike, koji zloupotrebe svoju duhovnu vlast. Kad na celoj liniji pre izbora sa propovedaonice svi sveštenici govore, da je jedino slovenska pučka-ljudska stranka prava i dobra stranka, a svi koji biraju za poslanike ljude iz druge stranke, oni su protivu Boga i Hrista i doći će u pakao, ja mislim kad sveštenik ovako govori, da treba da se računa s time, i da mora doći do reakcije. Obični vernik, koji stoji u crkvi, a koji pripada drugoj stranci, ne sme da kaže ništa, jer u momentu kad on protestuje protiv tog govora sveštenikovog, on dodje pod kazneni paragraf radi huljenja vere. (Čuje se: Pa to je čitav privilegij.) Jeste to je čitav privilegij, ali ima i drugi. Da navedem drugi slučaj koji se desio lanjske godine prilikom izbora gde je u jednom selu bio jedan seljak i pre izbora dodje njegova žena i kćer svešteniku radi

ispovesti ali sveštenik kaže: Ja ne mogu da vam dam apsolutiju jer je vaš suprug u protivnoj stranci i ako vi njega pridobijete našoj stranci ja ću vam dati apsolutiju. (Veliki žagor i graja). Supruga onda odgovori mu: Ja nemam s vama više posla i ode, a kćeri ovoga seljaka on da apsolutiju. Ali drugoga dana kad su došli u crkvu i kad je trebalo dati svetu komuniiju, a to je pričešće, on postoji kod ove malo i onda joj pred celim svetom i narodom odreče pričešće. Kad god su izbori gospodo, onda se u svima crkvama propoveda i moli Bogu samo za korist slovenske pučke stranke. Sveta Misa i sakrement izložen je tada celoga dana. Da vidite gospodo, još kakvih slučajeva ima. Kod nas se dešava kod krštenja ako dodje kum koji je protivnik stranke sveštenikove, on mu kaže vi ste liberal, vas ne preuzimam za kuma, idite. U uredima gde treba sveštenik da da uverenje o siromaštvu, on mu ne da ako je član kmetijske ili demokratske stranke. (D-r J. Šimrak: protestuje.) Ja ću vam, gospodo, izneti dokumenat ako vi to ne verujete. G. Šimrak kaže neka o tome sudi biskup. Ali, gospodo, to je nemoguće kad i sam biskup greši.

Pre par godina biskup ljubljanski izdao je pastirski list, u kome biskup pripoveda, da se je vratio iz Palestine, gde se molio za svetu katoličku crkvu — molim lepo gospodina Šimraka da se ne ljuti — i molio se „za našu Austriju“. Biskup veli, da se vratio u momentu ljute izborne borbe i prikazuje kako je u zemljama gde su liberalne stranke. Kaže, da se tamo crkve zatvaraju, da se svećenici gone, crkvena imanja oduzimaju, a brakovi ruše i u školama se nesme čuti ime Isusa Hrista i Boga. Tamo se, veli biskup, pospešuje prevara i bezobraznost. Zatim biskup u tome izlaganju prelazi na same izbore i kaže, da liberali i socijal-demokrati biju boj direktno protivu Isusa Hrista i protivu Boga. Oni Isusa Hrista mrze i Boga taje, veli biskup. Konačno biskup kaže, da su izbornici dužni Bogu da izaberu muže verne katoličkoj crkvi. No hvala Bogu, „mi ne treba da tražimo ovih muževa, mi imamo slovensku ljudsku stranku. Ovu podupirem ja i podupiru je naši, svećenici. Njezine vodje su postavile kandidate za skupštinu, koji su se svi zakleli na katoličku i slovensku pučku zastavu“. (Dr. Janko Šimrak i Stjepan Barić jako protestuju. Nastaje velika graja prepirka i insulti izmedju d-ra Ive Krstelja, Vildera i drugih sa d-rom Jankom Šimrakom i Barićem, zbog čega je predsednik morao prekinuti sednicu.)

(Posle prekida)

Predsednik D-r M. Ninčić: Nikakva fizička razračunavanja medju poslanicima neću dozvoliti, jer ću svakog takvog poslanika dati izbaciti napolje. Gospodo, ovo se još nikada dosada u skupštini nije desilo.

Molim, gospodo, da nastavimo diskusiju i da čujemo gospodina d-ra Žerjava.

D-r Gregor Žerjav: Ja mislim da ja nisam izazvao scenu. Ja sam sasvim mirno citirao što imam da dovršim.

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim gospodu poslanike da zauzmu svoja mesta.

D-r Gregor Žerjav: Pošto smo izgubili puno vremena, ja ću malo kraće da govorim.

D-r Laza Marković: Gospodo, ja predlažem da prekinemo sednicu i da zakažemo drugu sutra u 9 časova. (D-r Slavko Šećerov: Mi nećemo). Vi ste protivni? Mi ćemo onda da izadjemo ako se ne sporazumemo.

Predsednik M. Ninčić: Usled velike uzrujanosti u sali i usled toga što ne verujem da se može kakav dobar rad sada postići, zaključujem ovu sednicu, a drugu zakazujem za sutra u 9 sati pre podne pa ćemo terati dogod ceo rad ne bude gotov.

Sednica je zaključena u 18 časova i 50 minuti.

XLV. SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 5. aprila 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao Predsednik: **D-r M. Ninčić.**Sekretar: **Milan Bošković.**

Početak rada u 9 i 35 časova.

Predsednik Dr. M. Ninčić: Gospodo, otvaram današnju sednicu. Ima reč g. D-r Žerjav da nastavi reč, koju je prekinuo juče.

D-r G. Žerjav: Gospodo, ja sam se juče javio za reč samo da vam prikažem kakve su faktičke prilike u našim krajevima. Ja ću sa par reči sada svršiti.

Juče sam vam počeo citirati pastirsko pismo ljubljanskog biskupa od pre rata. Ja neću dalje citirati samo vam kažem da se u tome pastirskom pismu na koncu veli ovo:

Ja ću u Ljubljani glasati za slovenačku pučku stranku. Vernici pak neka daju svoj glas istoj stranci na svima biralištima. Očekujem da nećete biti protiv Boga i protiv našeg Hrista. Čnda on ih blagosilja u ime Boga Oca, Sina, Svete Trojice i t. d. (Jedan glas: Ko je to potpisao?) To je potpisao Anton biskup u Ljubljani.

U novoj državi mi imamo istu stvar. Već u 1919. godini izdao je biskup svima sveštenicima zapovest, službenu zapovest, da svaki sveštenik u svome selu mora organizovati organizaciju slovenačke pučke stranke, a osim toga da mora organizovati katoličku omladinsku organizaciju, Marijino udruženje i telovežbački odsek. Sveštenik, koji to ne bi uradio, mora da vodi računa da će ga biskup prognati, što je lako moguće, jer je ukinuta stalnost župnika tako, da će biti premešteni ne samo kapelani nego i župnici, koji su bili pre stalni kao što su kod nas sudci. Oba biskupa u Sloveniji a to je biskup u Mariboru i u Ljubljani izdali su povodom izbora za Konstituantu naročite pastirske liste, koje su se čitale u svima crkvama. Biskup Napotnik u Mariboru izdao je partiski list i pozvao sve vernike da biraju kandidate klerikalne stranke i zapovedio svakom svešteniku da mora ovaj partiski list na poslednju nedelju pre izbora pročitati vernicima sa propovedaonice. Prve nedelje pre izbora moralo se moliti u crkvi rožni venac i litanije za pobedu klerikalaca.

Ljubljanski biskup u oktobru meseca prošle godine, dakle pre izbora, izdao je jedno pastirsko pismo „vernici“, u kome kaže da izborni zakon ne zapoveda da svaki mora izaći na biralište, ali to traži sam Bog, i ko bi izostao, sigurno će imati greha. Vernici su dužni birati samo kandidate klerikalne stranke.

Na praznik Sv. Stevana u svima crkvama se čita njegovo pastirsko pismo, u kome se kaže da treba odbaciti sve novinstvo koje nije klerikalno. Svaki sveštenik mora organizovati naročiti odbor u korist klerikalnog novinstva i mora do 31. marta javiti koliko je dobio novih pristalica, a tako isto koliko ih ima protivnih u dotičnom selu. (Pera Marković: Ima li vlasti tamo?) Ima je, ali one ne rade, ako pak pojedinac protestuje u crkvi onda dodje u zatvor.

Gospodo, ja mislim da u interesu tolerancije treba da se ova agitacija suzbije. Ja kažem u interesu sveštenstva je da se to donese, jer nemojte misliti da

su svi sveštenici toga mišljenja, da to treba sa propovedaonice voditi partijsku politiku. Ima ih ne malo koji ne misle ovako kako mi ovde mislimo, ali oni stoje pod nasiljem biskupa.

Mi ćemo dopustiti da katoličko sveštenstvo indirektno radi u crkvi za klerikalizam ili ako će direktno raditi za svoju partiju izvan crkve, ali treba apsolutno izključiti da se u crkvi direktno agituje za „kaloličku“ stranku. Ja sam juče kazao da biskup ne može biti sudac u ovoj stvari, pošto i sam najviše greši. I onda ovo što mi sada donosimo u Ustav, to će biti samo princip, a definitivnu redakciju izradiće naš krivični zakon po kome će kasnije doći slobodni i nezavisni sudci koji će suditi da li postoji kakav delikt ili ne. U interesu političke slobode u ovoj zemlji molim da se glasa za predlog koji je podnela vlada.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Fehim Kurbegović:

Fehim Kurbegović: Gospodo poslanici, kad je prva redakcija ovoga stava čl. 13. bila podnesena od strane demokratskog kluba ja nisam pristao na nju, jer se njome nije postizavalo ono našta se mislilo i za čime se išlo, nego je izgledalo da će se i sami svećenici bez razlike kojoj veri pripadali, ograničiti u svome političkom delovanju i političkoj slobodi. Ja mogu da kažem da sam odmah na drugu redakciju ovoga člana pristao i to iz jedinstvenog razloga, što se po ovoj redakciji ništa ne smeta da sveštenik može slobodno da ispoveda svoja politička načela i nazore i da upotrebljava svoja politička prava kao i ostali građani. Ali, gospodo, nisam mogao nikako da pristanem da bi se dala mogućnost — ja govorim ovde samo o svojim sveštenicima o imamima i muftijama — da oni u džamijama mogu da propovedaju i govore o politici. U džamijama, gospodo, odža ima samo da propoveda veru i verska načela, jer džamija nije ni za politiku ni za partijske svrhe. Ako hoće odža da pripada jednoj političkoj stranci i da tera partijsku politiku, neka ide na plac na megdan pa tamo neka propoveda kakvu hoće politiku, ali to ne sme da radi u džamiji. Ako bi na pr. naš Muftija Maglaić držao jednu skupštinu kao član jugoslovenske Muslimanske Organizacije, i ja bi bio prisutan toj Skupštini, pa bi on kazao da ja kao Muftija Maglaić pripadam Jugoslovenskoj Muslimanskoj Organizaciji, budite uvereni da bih ja prvi bio koji bi protestovao protiv toga. On može da kaže i ima prava da kaže: ja pripadam toj stranci, ali to pripadam kao Maglaić, a ne kao Muftija, te da on svoje zvanje versko zlorabi, i da silom svoga zvanja propoveda jednu političku i partijsku propoved. Ja se s tim, gospodo, nikad ne mogu da složim.

Sećam se vrlo dobro kad sam bio mali, da je bila borba za našu versko-prosvetnu autonomiju. Oni koji su se sa braćom pravoslavnima borili za versko-prosvetnu autonomiju zvali su se tvrđiši, a oni koji su bili protiv te autonomije zvali su se mekiši. Do čega je to dovelo? Dodelo je do toga da se hodže mešaju u politiku i da nisu dozvoljavale da se pored jednih koji su bili pri-

padnici jedne stranke mole Bogu blizu njih i drugi koji toj stranci nisu pripadali. To su, gospodo, bile ružne scene i ja se još i danas sećam, kako je to bilo gadno videti. Braćo moja, kad je stvar takva, onda zašto mi da pretvaramo naše bogomolje za partijsko-političke svrhe! Zašto da se dozvoli muftijama da se mešaju u političke agitacije! Džamija treba da ostane samo džamija kao verska institucija, u koju se politika ne sme unositi i iz koja treba politika da izidje. Politika i vera nemaju ničega zajedničkog.

Braćo moja, ovde je postavljena jedna sankcija isto onako kao i za činovnike. Gospodo, kad bi ja bio kotarski sudac i kazao da ja kao sudac pripadam Jugoslovenskoj Muslimanskoj Organizaciji, ja bih time zlorabio svoju vlast; ali ako ja nedeljom i praznikom odem i održim političku skupštinu onda to ni malo ne smeta.

Zato smo mi i doneli jednu odredbu, da jedan sudija ne može biti izabran za poslanika na teritoriji svoje nadležnosti, jer je sasvim jasno, da bi se mnogi građani koji se nalaze na tom teritoriju ustručavali da protiv sudije iz istoga teritorija rade i idu, jer bi ih to dovelo do toga da im sudija ne ide na ruku pri presudjivanju. Zato je i bilo potrebno da se unese da sudije imaju pasivno izborno pravo, ali da ga mogu imati samo na drugoj izbornoj teritoriji.

Ja ne znam, gospodo, prigovara se mnogo ovde zašto se u ovom članu zajemčava naša verska prosvetna autonomija a osem toga zašto su usvojeni državni šerijatski sudovi. Ja sam tu neki dan stručno razložio zašto mi hoćemo državne šerijatske sudove i upravo sam objasnio da su oni postali više svetovni sudovi i da je to baš u državnom interesu. Ako vi uzmete izvor vašeg naslednog prava, bilo pravoslavnog, bilo katoličkog, videćete da je to jedan izvor a naše nasledno i ženidbeno pravo ima sasvim drugi izvor i ako priznate Islam kao takav, dosledno tome, morate priznati i sve ono što je sadržano u Islamu a pošto je nasledno pravo jedan deo Islama onda morate priznati da šerijatski sudovi presudjuju stvari iz naslednog i ženidbenog prava.

Gospodo, ja mogu izjaviti, da ova poslednja odredba da se bogomolje ne smeju upotrebljavati za partijske svrhe mene potpuno zadovoljava i da ću glasati za nju.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja nisam mislio da uzimam ni kakvog učešća u ovoj debati, ali je g. Šimrak rekao juče da je g. Avramović učinio njemu jednu izjavu ili u privatnom razgovoru rekao, da smo mi u naš program uneli odredbu koja se slaže od prilike sa odredbom koja se nalazi u predlogu vladinom o pitanju mešanja verske organizacije u partijsko-političke svrhe. Ja ne znam što je g. Avramović kazao, ali ja znam samo to da smo mi od početka bili za to da se vera ne sme mešati u crkvu i da smo se u tom pogledu potpuno slagali i sa našim drugovima iz Samostojne Kmetске stranke, koja je izašla iz naše grupe. Mi smo to učinili i bili smo zato što smo imali ličnog iskustva u Slovenačkoj i videli smo da su sveštenici tamo u prošloj godini doista vršili političku agitaciju u samim crkvama. To je nas odovud, iz Srbije specijalno iznenadilo, jer mi takve primere nismo naučili u crkvi gledati niti slušati ni tolerirati. I baš zato što smo to i sami videli i uverili se koliko to ima rdjavog uticaja na razvoj brzog ujedinjavanja naše države i našeg naroda, mi smo to i prihvatili odmah i uneli u naš nacrt Ustava i bili svi jednoglasno za ovakvu jednu uredbu, i kako smo onda bili tako ostajemo i danas da se mora zabraniti mešanje veroispovesti u politiku kroz crkvu. Ja rekoh da smo imali iskustva. Ja sam lično u

prošloj godini u Koruškoj i van nje a tako isto i g. Avramović koji je pravio jedan mali turne po Slovenačkoj, imali zaista iskustva da nije moglo biti bez ovakve jedne odredbe i bez ovakvog jednog rešenja ovoga pitanja. Samo ono žensko pravo glasa u Slovenačkoj, na kome se lanjske godine toliko insistiralo, je isto jedan dokaz da je trebalo zabraniti verskim organizacijama mešanje u partijsko-političke svrhe i s toga ću i ja glasati za ovu odredbu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč D-r Ante Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Gospodo, ako se prihvati ovaj zadnji stav člana 13. koji sadrži zloglasni kancel-paragraf, onda bi se naša država isključila iz zajednice civilizovanog sveta. Jer nema Ustava na svetu, bar u koliko je nama svima poznato, koji bi sadržavao takvu jednu odredbu, koja zapravo i nebi spadala na Ustav. Kad bi i obstojala jedna parlamentarna većina, koja smatra da je potrebno utvrditi takvu odredbu, ova nikako ne bi spadala na Ustav. I zbilja gospodo, Vi vidite, da u Ustavu mi nemamo drugih odredaba istog karaktera. Vi nemate u Ustavu nikakve odredbe na primer: da jedan carinski činovnik ne sme da agitira u smislu jedne stranke. Odredba, koja to zabranjuje, sadržana je u drugim zakonima a nipošto ona ne spada na Ustav. Ovo je zapravo jedan unikum što se unosi u Ustav takva odredba kao što je ona u zadnjem stavu člana 13.

Gospodo, osim Nemačke i Pruske nije mi poznato da bi koji zakon drugih prosvetljenih država sadržavao odredbu ovakve vrste, kao što je ova. Mi imamo samo u Nemačkoj kancel-paragraf ali i tu je kancel-paragraf unesen u kazneni zakon i udešen je na takav način, da moramo priznati da je prava namera barem pokvarena sa smokvenim listom. Tu nema govora o partijskim interesima, niti izgleda kao da zakon hoće da štiti partijske interese nego državne. Predložena odredba je nerazborita, jer nije nigde definisano šta je to partijski interes. Ima gospodo partija koje pobijaju samu državu; može biti partija, koje imaju u svome programu nešto tako nemoralno, da proti njima moraju ustati sve druge partije i suzbijati ih.

Odredba zadnjeg stava člana 13. naperena je prividno protiv sviju veroispovesti, jer ona sadrži jednu generalnu zabranu. Ali ako uzmemo u obzir povod, i ambijenat u kome je ona nastala, ako uzmemo u obzir njenu svrhu, onda nema nikakve dvojbe, da je naperena samo protiv katoličke crkve i protiv katoličkog sveštenstva (Dobacivanje: Protiv njihovog rada).

Gospodo, Nemačka je takodje stvorila sličnu odredbu, ali iz povesti vi ćete znati da takva odredba ne samo da nije imala uspeha u Nemačkoj nego je dapače rezultat bio sasvim protivan. Jer se baš tom odredbom očeličio katolički elemenat, i došlo se do toga, da je centar u Nemačkoj postao silno jak tako da je svaka vlada morala i njime da računa. Dakle postiglo se je obratno. Ovde se stvara jedna nerazborita odredba, koja vredja i izaziva na brutalan način veliki deo našega naroda. Vi ste iz povesti mogli saznati i naučiti, da ona ne može dovesti do onoga cilja koji vi želite, jer nije dovela ni pre pa neće ni sada.

Jedan je državnik rekao, da državne stranke ne nauče ništa iz povesti, pa tako se i ovde događa. Ovde je bilo dugo govora o partijama. Verska pitanja kod partija igraju veliku ulogu. Ima gospodo partija, koje su negacije verskih osećaja, koje hoće da ruše veru i verske ustanove uopće. Inate dalje gospodo partija, koje su prema veri indiferentne, koje niti napadaju veru niti brane.

Ima najzad partija, kao što je naša, koja stoji na hrišćanskom stanovištu, jer mi uvidjamo, da jedino

rad na temelju hrišćanskih načela može da uspostavi potreban red, koji je svugde poremećen i u obitelji, i u socijalnim prilikama i u ekonomskim odnosima. Dakle, kada vera igra kod stranaka tako veliku ulogu, kako se može sada stvoriti odredba koja hoće da zabrani jednome delu naših građana svaki rad u prilog one stranke koja stoji na stanovištu hrišćanskom, te samo za njih stvara odioznu iznimku. Odsele potom neće moći jedan sveštenik ni katolički, ni pravoslavni, ni muslimanski u vršenju svoga zvanja reći ljudima: čuvajte se braćo, neznabožaca, pazite dobro, da se ne odmetnete od vaše vere, pazite da vaše poverenje poklonite ljudima, koji veruju u Boga, koji su odani svojoj veri itd. Ja ne bih znao zašto sveštenik ne može da opomene vernike u smislu svoje vere, da ih svetuje za njihovo dobro. Ovako, kako je rečeno u ovome članu 13. svaka sveštenikova opomena i pouka smatrala bi se kao nešto strančarskoga. Prema tome ako bi jedan hodža propovedao, da muslimani imaju ostati verni verskim načelima da imaju štovati verske institucije, te se držati ljudi, koji su veri odani — proti njemu će ustati stranke, koje imaju protiverski program, pa će kazati da je to agitacija u partizanske svrhe. Nastaje dakle kaos i zato kažem, da je ova odredba nerazborita osim što je u sebi nepravedna. Nemci su hteli sa kancelparagrafom da pomognu sekti starokatolika. Oko godine 70. pojavio se je tako zvani starokatolički pokret u Nemačkoj. I onda je Bismark mislio, ako zabrani na ovaj način delatnost katoličkog sveštenstva, da će starokatolici tada dobiti maha i da će on tako potpuno utući katoličku veru i katoličko sveštenstvo. To je bila svrha toga paragrafa, a već sam malopre dokazao, da je ta svrha promašena.

Imamo jedan drugi kancelparagraf u Nemačkoj, a to je onaj koji je Pruska uvela, da uguši narodnu svijest Poljaka. Pruska vlada se pobojala, videći da katolički sveštenici, i u crkvi ako hoćete, brane svoj narod da ga upućuje da istraje u svojoj narodnosti, da se ne da ponemčiti, i tada je htjela da onemogući taj rad sveštenstva. Pruska je za to stvorila ovaj paragraf, ali ni on joj nije pomogao, jer se narod Poljski vodjen od sveštenstva borio za svoju narodnost protiv Nemaca i održao se. Gospodo, i ja sam protivan tome, da se zloupotrebljava propovedaonica i crkva uopće u partijske svrhe. Moguće da je bilo gdegod i pogrešaka u tome, ali zato, ako je bilo pogrešaka, ne treba to generalisati i pogoditi na ovakav način jednu religiju i predstavnike te religije, jer opetujem, to nije ni razborito, ni pravo, ni državi korisno. Ovde su bile iznešene neke stvari, neka pisma, itd. što se ne dadu kontrolisati, ali onako kako sam mogao razabrati, ima tu stvari koje ni po ovoj odredbi ne možemo zabraniti. Jer se ne može zabraniti episkopu, niti svešteniku da pouči ljude i da ih opominje, da bi izabrali poslanike, koji su dobri krišćani, koji su odani veri i drže se njezine nauke.

Katoličko sveštenstvo gospodo, dalo je dosta primera i dokaza svoga rodoljublja, — danas Vi to ne uvidjate. Ni Francuska to nije uvidjela dok nije došla u opasnost zbog rata. Ne dao Bog da i naša država dodje u taj položaj, ali tada biste se uverili, da je katoličko sveštenstvo stub ove naše države i vlada će se pre ili posle morati oslanjati na njega. Katoličko sveštenstvo dalo je dokaza da želi samo dobro države, da živo nastoji oko promicanja narodnog boljitka; katoličko sveštenstvo je dalo dokaza, da radi na prosvetnom polju, da ima široka socijalna shvatanja, i taj elemenat ne sme se staviti izvan zakona, kao što ga vi stavljate na ovaj način. Nije li dosta da katolički sveštenik odgovara pred zakonom kao svi drugi građani, da odgovara

i pred svojim starešinama, da je i inače izložen progonu upravne vlasti, nego još treba pooštriti mere protiv njemu ovom iznimnom odredbom? Ja mislim da one partije koje cene da će na ovaj način koristiti svojoj stvari, slabo veruju u dobrotu i jakost svojih ideja i svojih načela. (Čuje se: pa tu nije samo katoličko sveštenstvo.) Ja sam Vam dokazao, gospodo, da je sve ovo napereño samo protiv katoličkog sveštenstva. Ja se nadam da nećete doći do toga da ovaj zadnji stav primite, jer će se u tom slučaju naša država pred celim svetom izložiti i nećete baciti dobru svetlost na naš parlament. Osobito Vi gospodo Srbijanci treba da budete u ovom pogledu sudije. Ovaj zadnji stav o kancelparagrafu ne nalazi se u vladinom projektu ustava, to je partijska stvar, to je donešeno docnije. Ovaj stav je potekao iz naših razmirica i partijskih strasti; plod je strastvenog partizanstva. Ja se nadam, da nećete dopustiti, da se vaše ime veže za ime Nemca i Prusa, koji su sami na svetu takovu odredbu stvorili.

Dopustite mi gospodo da pitam jedno razjašnjenje. U četvrtom stavu ovoga člana stoji: „Niko nije dužan da svoje versko osvedočenje javno ispoveda. Niko nije dužan da sudeluje u verozakonim aktima, svečanostima, obredima i vežbama, sem kod državnih praznika i svečanosti i u koliko to odredi zakon za osobe koje su podložene očinskoj, tutorskoj ili vojnoj vlasti“.

Šta to znači „i vojnoj vlasti“? Mi smo zato, što se tiče očinske i tutorske vlasti, ali što se tiče vojne vlasti postoji bojazan da ljudi ne budu primorani sudelovati u obredima druge veroispovesti. Svakako nema ovde načela po kome niko ne može da bude primoran da vrši kakav akt u kojoj drugoj veri, pa se ova odredba može drugčije tumačiti. Iz tih razloga ja bih želeo da se ovo razjasni bar jednom izjavom od strane vlade.

U formalnom pogledu molio bi g. predsednika da postupa pri glasanju po Poslovniku kao što je u sličnim slučajevima radio te da izvoli staviti na glasanje stavove ovoga člana sve do zadnjega a napose da stavi na glasanje zadnji stav koji se tiče kancelparagrafa, da bi mogla doći do boljeg izražaja volja ovoga Odbora.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Barić.

D-r Stjepan Barić: Gospodo, kad hoćemo da govorimo o ovome kancelparagrafu, treba uvek da povedemo računa o tome, otkuda to da on udje u ovaj Ustav i šta je ratio ove ustanove. Koliko sam mogao da zapazim, zastupnici iz Srbije nisu za ovaj paragraf, ili bar on nije ušao na njihov zahtev. On je unet povodom toga, što su to tražili Slovenska kmetska stranka i slovenski demokrati slovenski liberali. Oni su dali povoda da se ova ustanova unosi u Ustav. (Sa demokratske strane: To i mi tražimo.) Vi ste to sami prihvatili, i ja ću da apeliram na Srbijance da dobro razmisle šta ova ustanova može izazvati i čemu nas ona može odvesti, ako se ona primi i udje u Ustav. Gospoda Slovenci koji su ovde u Beogradu iskorišćavaju svaku priliku da denunciraju sve druge, da ih naprave crnožutim. Medjutim kod svoje kuće oni sasvim drukčije rade: tamo oni agituju s tim, da je Korošec prodao Sloveniju Srbiji, da ju je prodao Kralju Petru. Tamo nas klevetaju, a ovde nas ovako denunciraju. I g. Žerjav kad je ovde čitao razne stvari o biskupu Jegliču, on je trebao pročitati još neke stvari, a ne zadržati se samo na onim koje je pročitao. Mogao je n.pr. pročitati i onaj broj talijanskog „Corriera della Serra“ u kome on kaže da su se naši katolički sveštenici Krek, Korošec pa i biskup Jeglič postavili na čelo jednog dela naroda koji agituje i radi za narodno jedinstvo i narodnu slobodu. To je još ranije pod austrijskom vladom pisao ovaj list o g. Jegliču i kad g. Žerjav iznosi kako se g. Jeglič držao u svome radu, nije trebao preći i preko

ovoga a da to i ne spomene. On, g. Žerjav, mogao se o g. Jegliču informisati od svojih prijatelja koji znaju, da je u Beču već sve bilo svršeno, da se g. Jeglič skine s položaja i da se kazni. Ali i ako je i sam to znao, g. Jeglič se od toga nije uplašio i zato mi smatramo da ni zbog njegovog rada a ni zbog ostalih naših sveštenika nemamo nimalo razloga, da se postidimo već možemo njihovim radom samo da se ponosimo.

Ali mi smatramo da s ovim rekriminacijama treba jedanputa da se prekine. Mi znamo, da su ranije bile dve taktike: jedna je taktika bila ona, koju je imala koalicija, a druga je bila ona, koju smo imali mi. Mi smo bili pristalice toga da odmah treba sve rušiti, a koalicija je vodila politiku oportuniteta. Ona je, vodeći takvu politiku potpisivala i strašne izjave, izjave protivu kojih smo se mi bunili, ali to nikad nije nas navodilo na misao, da je koalicija, da su njeni članovi Pribićević i ostali, za cara Karla.

U Sloveniji bilo je drukče. Tamo je bio Šušteršič. Slovenačka stranka izbacila ga je iz stranke. Zašto, gospodo, da se sad nama stalno prebacuje zbog Šušteršića, koji nije ništa drugo činio i radio, nego drugi ljudi iz Hrvatske u Pešti. I kao što ste bili vi u Pešti Srbi i Hrvati i tamo vodili svoju oportunističku politiku, tako je isto i on radio. Kad se govori o svećenicima katoličkim ovako, onda treba kazati i to, koliko je sveštenika bilo progonjeno i internirano, pa tek se onda može presuditi cela stvar kako treba. Kad bi ja govorio ovde kao partijski čovek, kad bi govorio kao pristaša pučke stranke i kad bi govorio kao katolik onda bi morao da izjavim da ovakav kancel-paragraf može nam samo dodro doći, jer svaki put, a to je sigurno i ovoga puta, kadgog se ovako što donosilo, ono je pojačalo katolički pokret, jer je utvrđeno, da kad se neko goni i kad hoće da se pritisne, onda tek nastaje više žilavnosti i više borbe, i ide se napred te sa te strane vi nama ovim paragrafom činite uslugu, kao i pre i nama neće biti loše.

Ali hoću da vam kažem nešto drugo, kako ovo deluje na narod. To hoću da kažem braći iz Srbije. Narod neće uzeti da su ovu odredbu u Ustav uneli slovenski liberali, jer se zna, da njihov nema toliko da prave većinu, no će kazati, da ovo hoće Srbijanci, da to dolazi iz Beograda i hoće da nam veru unište. Ono veliko nezadovoljstvo koje već postoji kod Hrvata i Slovenaca, ono će se ovim još više pojačati. Nemojte gospodo precenjivati svoju snagu, nego razmislite dobro šta će nastati posle ovoga. Ako vi metnete ovo u Ustav, a možete metnuti i deset puta u Ustav, ja vam izjavljujem, da je isključeno da će se naći ma i jedan katolički sveštenik, koji će to priznati. Ono, što se protivu savesti, pa makar to nalagala i država, makar to nalagala ma koja vlast, to nijedan neće priznati. To priznati neće nijedan ko je pošten i koji ima savesti i hoće po njoj da se upravlja. Takav čovek ne može ovo uvažiti pa makar mu to nalagala vlast pa makar bila zato sankcionisana i kazna u krivičnom zakonu. Ako hoćete ovo da provadjate, dajte nam prvo tamnice. Zidajte tamnice sa toliko ćelija, koliko ima katoličkih sveštenika, jer znajte, da nijedan na ovo neće pristati. Eto, tako će se razvijati događaji. Katolički sveštenici, ljudi su savesni i poštenu, i mi bi smo ih, gospodo, prezirali, ako nebi odgovorili svojoj dužnosti i radili po svojoj savesti. Ako, kao što rekoh, ovaj član prihvatite, znajte, da će sav odium pasti na Srbijance, jer uvođenjem ove ustanove koju hoće Hrvati i Slovenci da prihvate, ne će narod tako razumeti, ne će smatrati kao da se iz Beograda vodi kulturna borba protiv njih. Stoga vi iz Srbije nemojte da prihvatite ovu ustanovu i ja apeliram na vas, da mržnja, koja je inače velika ne bude još veća. Ovu će stvar, kao što rekoh nesa-

vesni ljudi izraditi za sebe i kazati, da to Srbija nameće, i ako hoćete malo da budete popustljivi i malo da izidjete našoj stranci na susret, koja ima i inače težak položaj, onda vas molim, da odustanete od ove odredbe i da je izbacite iz Ustava.

I ako promislite o ovome, ja sam siguran da ćete odustati od ovoga, da ćete to izbaciti napolje iz Ustava, jer toga na koncu nigde nema na svetu, pa ne treba da bude ni kod nas. Gospoda demokrati iz Slovenije rade tako, da taj njihov rad podseća na ono što su radili nekad u Rusiji birokrati. Tamo su agenti provokateri išli u narod i izazivali sukobe samo za to, da bi mogli ostati na vladi. Kod nas je obratan način rada. Kod nas su agenti provokateri u Vladi. Oni ne treba nikoga da šalju u narod. Oni odozgo izazivaju sukobe. Oni znaju da kad se prilike srede, kad se katolici ne gone, kada katolici mogu svuda saradjivati, da oni onda nestaju svuda. A ovako, kada se katolici izazivaju, kad se oni gone, onda njihova cena skače, onda mogu postajati ministri, onda mogu da prave kompromise, onda mogu da trguju i da rade štogod hoće. To je ono što oni hoće. Oni hoće da većina Hrvata i Slovenaca bude nezadovoljna, jer nemaju temelja u toj većini, pa misle da treba da ih dovedu do toga, da budu protiv države. To je njihov ratio. Oni hoće da izazivaju nered kod nas. Oni hoće da nas naprave da smo protivdržavni elemenat, da bi se mogli skupo prodavati. (*Juraj D. me'rovič*: Ko se prodaje? Kako smete tvrditi to za nas? — *Žagor*.)

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim g. govornika, da ne upotrebljava takve izraze, kakve je malo čas upotrebio. (*Ve'elav Vilder*: To je strašno tvrditi takve neistine! — *D-r J. Šimrak*: A znate li šta je juče govorio ovde podpredsednik Ustavnog odbora g. Dementrovič? *Žagor*.)

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim g. Šimraka, da ne ometa govornika.

D-r S. Barić: Ako, gospodo, hoćete mira i reda, ako hoćete, da se prilike ne zaoštavaju kod nas, nego da se sredjuju, onda izbacite ovo iz Ustava; a ako nećete, budite uvereni, da mi, katolici, nećemo priznati to i da ćemo raditi protiv ovoga člana Ustava.

Predsednik M. Ninčić: Ima reč g. dr. Vošnjak.

D-r Bogumil Vošnjak: Gospodo, ja nisam imao namere da govorim u ovome pretresu; ali, kada se reklo: da oni vragovi koji su prouzročili celu stvar, da smo to mi, samostojna kmetijska stranka, ja sam smatrao svojom dužnošću da kažem koju reč o ovoj stvari.

Kad se kaže: da smo mi oni koji smo to tražili, to nije istina. Moguće da smo mi dali inicijativu tome, ali mi nismo bili oni, koji smo ovu stvar provocirali. Ali, kad je ovaj odbor dobio osećanje da je ovde u pitanju izvesna borbenost, onda je to prestala biti naša slovenačka stvar, to je onda postala državna stvar. Ja mislim gospodo, da mi ovde treba da idemo malo dublje. Kroz stoleća bila je velika borba od početka srednjeg veka dalje između crkve i države, i crkva je uvek tvrdila: ja sam viša od države; moj je suverenitet viši od državnog suvereniteta. To je bilo na zapadu. Na istoku nije išla evolucija u tome smeru. Ali, osnovna ideja da je crkva nad državom nije se mogla više sprovesti u današnje vreme. Postavili su jednu drugu tezu: da egzistira suverenitet crkve uz državni suverenitet i da crkva treba da se dogovara sa državom.

To je jedna osnovna ideja kriva, jer ako je državni suverenitet, onda ne može pored njega postojati koji drugi suverenitet, koji bi bio nad njim.

Kad smo stvorili našu državu, mislim, da smo mi svi Slovenci, Hrvati i Srbi pokazali našu širokogrudnost. Čitajre stari srpski Ustav, pa ćete videti, državna crkva je pravoslavna crkva. Tamo ćete Vi čitati, da se zabra-

njuje što bi moglo biti štetno katolicizmu — proseliti-
zam. Sve je to palo u našem ustavnom nacrtu. Ovo je
čudo. Nigde se nije dogodilo, da se je crkva razdrža-
vila, kako se dogodilo ovdje. Ona pravoslavna crkva,
koja je toliko uradila, da se oslobodi jugoslovenski na-
rod, ona crkva, koja je imala historičku opravdanost,
da ostane državna crkva, jednoga dana na jedanput je
prestala biti državna crkva i dopustila je jednakoprav-
nost svim drugim crkvama. Ona nije imala nikakva
straha, premda je ovaj veliki svetski rat dokazao, da
ima jedna velika svetska sila, koja je bila, neću kazati
sa centralnim silama, ali koja je htela čuvati neutralitet,
koji je više bio u korist centralnim silama nego nama.

Gospodo, šta je to drugo, ako se danas tvrdi, da
državna vlast nema posla u crkvi, nego da se stvara
eksteritorijalnost za jednu drugu vlast u državi, za
crkvenu vlast, za ovu suverenu crkvenu vlast. Crkva po
tom shvaćanju, koje razvijaju ovde izvesna gospoda,
bilo bi tako jedno eksteritorijalno središte. Ja mislim,
da je to krivo, čim mi smatramo, da je ovde država,
koja ima pravo u svima poslovima, pa stoga mi ne
možemo dopustiti da vlada ovakav jedan eksteritori-
jalitet.

Gospodo, ja mislim da mi u interesu verskoga
mira treba da prihvatimo ovakvu jednu uredbu kako je
ovde metnuta u ovom nacrtu. (Glas: A posledice?) Mi
ćemo videti, kakve će biti posledice. Ovde se toliko
operisalo sa Bismarkom. Ali za Boga miloga, bilo je
tada drugo vreme, crkva je tada bila u sasvim drugiči-
jem položaju. Nemački centum je bio tada jača sila
nego jedan dio katolika u toj zemlji. Čim smo stvorili
ovu državu, mi smo priznali potpunu jednakost svima
crkvama. Nema više privilegisanih crkava, jer je privile-
gisana crkva bila privilegisana od jednoga najljucjeg
našeg neprijatelja. Ovakovih privilegija mi više ne tre-
bamo. Ja se radujem da je jedan Musliman imao od-
važnosti da je kazao, da sve crkve treba da su jednake!
Ovakav jedan uslov i ovakvu garanciju jednakosti mi
nalazimo u poslednjem stavu ovoga 13. člana. Ne kao
Slovenac nego kao Jugoslaven, kao državljanin ove dr-
žave ja tražim, ne molim Vas, da primite ovaj član.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Vilder.

Većeslav Vilder: Gospodo, načelo ravnopravnosti
i načelo jednakosti, načelo ukidanja svih privilegija,
izrečeno je stavom ovoga Ustava, i poslednjom odred-
bom čl. 13. Mi nećemo gospodo, ništa drugo nego
provesti i u pitanju vere načelo ravnopravnosti.

Gospodo, mi u našoj državi, evo i u ovome Ustav-
nome Odboru imamo raznih konfesija, imamo sveštenika
raznih ispovesti, pa niko nije ustao protiv one ustanove,
nego mala grupa ljudi. Evo i Muslimani su bili za to.
Mi katolici, evo g. Žerjav, ja, g. Vošnjak, mi je usva-
jamo jer ova ustanova, moram naglasiti, nije protiv
katolika niti katoličke crkve, nego protiv jedne male
grupe ljudi, protiv klerikalaca, koji hoće crkvu da izrab-
ljuju u političke svrhe.

Gospodin Dulibić je rekao, da moraju za to imati
ovu slobodu agitacije u crkvi, jer ima raznih stranaka.
Ima stranaka koje su za kršćanski odgoj, a ima ih koje
su protivne verskim osećajima. Najpre da vidimo taj
„kršćanski moral“ i „kršćanski odgoj“ ove gospode.
Svi znamo da je Krist bio jedna sasvim apolitička lič-
nost. Krist je rekao: moje kraljevstvo nije od ovoga
sveta, on je rekao, dajte caru carevo a Bogu božje,
on je odolio onoj kušnji djavola, koji ga je pozvao na
visoku kulu da mu se pokloni rekavši mu, pokloni mi
se, daću ti da vladaš celim svetom. On je otklonio tu
ponudu i ostao je veran sam sebi, religiji ideji vanze-
maljskoj, koja pernoresaira svetovno gospodarstvo.

Ali ova gospoda klerikalci, oni su se poklonili

djavolu, oni su primili njegovu ponudu i hteli da za-
vladaju svetom. I otuda imate borbu ne onih koji su
protivu vere, nego onih koji hoće veru da pročiste od
ovakovih klerikalaca.

Gospodo, ja sam rekao: mi katolici smo za ovo,
jer baš mi katolici osećamo najteže ovu agitaciju i ovu
zloupotrebu vere u političke svrhe, a ne samo mi kato-
lici laici i ovakovi katolici nad kojima se oni g. Šimrak
i Barić ironički smeškaju, nego i katolički sveštenici
koji nisu klerikalci, svi su za ovakovu uredbu.

Veliki duh našega naroda, nadbiskup Štrosmajer
borio se je kroz čitav život protiv klerikalizma i protiv
klerikalaca.

Kad se je osnivala klerikalna stranka u Hrvatskoj,
onda su njezini osnivači došli i velikom biskupu Štros-
majeru pa su mu kazali: mi osnivamo jedno pobožno
versko društvo koje će izdavati molitvenike i sl. pa
Vas molimo, da potpišete naš proglas. I biskup Štros-
majer starac, dobre duše poverovao im i dao svoj pot-
pis. Kad je kasnije doznao u javnosti, da se pod tom
verskom oznakom i pod oznakom katolicizma krije jedan
politički pokret, onda je rekao jednom kanoniku, prija-
telju koji ga je u čudu upitao kako to da je dao svoj
potpis: Dragi sinko oni su mi furtim — kradom oteli
taj potpis. Otuda su dobili i ime furtimaši u Hrvatskoj.
To im je ostalo i to je karakteristika te stranke, da
se pod vidom velikih reči kriju sasvim drugi ciljevi. Ta
karakteristika ostala im je ne od neznabošca i nevernika
Vildera, ni Žerjava, nego od biskupa Štrosmajera.

Ova gospoda hoće da slobodu stranačke agitacije
i zloupotrebe vere i u samim crkvama, u ispovedaoni-
cama da prikažu kao jedan temeljni stub opstanka ka-
toličke crkve i tko protiv toga ustaje, taj da ustaje pro-
tiv same katoličke crkve. Mi opetujemo, da smo mi za
ravnopravnost i mi dopuštamo svakom klerikalcu i, ako
hoćete, svakom neznabošcu da slobodno ispoveda svoja
verska načela, da se za njih bori i radi, ali pod jedna-
kim uslovima.

Čujem dapače da u Sloveniji sada sede kandidati
za opštinske izbore u crkvi i pop da upire prstom:
evo ovaj ovde je pravi za toga imaš glasovati, a ne za
onoga tamo drugoga. Zar da se dopusti da jedna kasta
ili jedan dio te kaste imade toliko privilegije da on
sa jednim verskim osećajem može onako manevrirati i
to u samoj bogomolji, u samoj crkvi a da se tome
nitko ne sme usprotiviti?

Njima crkva služi više u stranačko političke svrhe
nego za službu božju. Ja sam za jedan kompromis. Ja
sam zato da se ovo ukine, da ovo napustimo — ali
dopustite i vi da mi jednako držimo u vašim crkvama
političke skupštine pa da odemo malo iza oltara, da se
porazgovorimo malo sa Bogom, pa da onda kažemo
narodu za koga treba da glasuje. Pristajete li?

Gospodo, danas moramo priznati — da su go-
spoda Barić i Dulibić skrenuli sasvim drugim tonom i
ja naslućujem da je to upliv jednoga pametnijeg nji-
hovog vođe koji je vidio, da onaj vehementni ton, što
ga je juče g. Šimrak uneo u ovu diskusiju, da taj ton
ne dovodi do nikakvog sporazuma, nego da on što
više izazivlje i najmirnijeg čoveka u ovom Ustavnom
Odboru kao i one članove koji nemaju ni pojma o tim
agitacijama po našim crkvama nego koji su tek po g.
Šimraku videli kakvi su ti naši popovi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim da ne govo-
rite o ličnostima nego o stvari.

D-r V. Vilder: Sad ovi apeluju na vas braću
Srbijance: Pomognite nam evo oni vas navode na ne-
kakve strašne stvari, radi čega će se raspasti može
biti i sama država. Danas su uzeli drugu masku. Danas
laskaju Srbijancima, dok se jučer g. Šimrak oborio baš

na neki balkanizam. Kad je postigao kulminaciju svoje optužbe kazao je: mi nismo naučeni na ove metode vaše balkanske, koje ponizuju našu državu. Ja ne znam ja sam tako shvatio i svi su drugi shvatili da to nije bilo upereno na naše liberalce. Mi smo to dobro razumeli kuda je Šimrak nišanio. Zato moramo da mu odgovorimo baš mi pripadnici katoličke crkve da je taj Balkan, o kome prezrivo govori g. Šimrak, uvek znao sačuvati verske slobode kroz stoleća, dok je ostala Evropa, taj njihov zapad, taj njihov Rim, unosio razdor i rat među konfesijama, stvorio svetski klerikalizam. G. Šimrak napao je balkanizam, da onda može agitirati po svima zborovima, po novinama da je opet nešto Beograd skrivio, da tako raspiri konfesionalnu mržnju. Ali ti balkanci, gospodo, su Himalaja slobode i Himalaja demokratskog duha na prema vama, koji ste kroz vekove i vekove gledali i nastojali da zaboravite ljudstvo. (Jedan glas: Dok ih niste pokvarili vi). Sad ipak pokvarili!

Gospodo, ja moram još na g. Barića da se osvrnem sada kad je spomenuo hrvatsko-srpsku koaliciju. Ja moram da konstatujem ovde, da mi od bivše hrvatsko-srpske koalicije koji smo bili ganjani kao veleizdajnici po tamnicama it.d. it.d. nismo nikad u ovome tjelu započeli diskusiju ko je bio veći junak u ratu i nećemo u to da diramo.

Ali se uprav čovek mora zgranuti kad se ljudi, za koje nije niko pre ni za vreme rata čuo ni znao, usuđuju izazivati, kad ti ljudi izazivaju i provociraju debatu pred onima, koji nisu tako pratili naše političke prilike, pa se nadaju u ovu neupućenost i nepoznavanje prilika, da će se usled toga izazvati nekakav efekat i da ćemo se mi, koji smo vodili politiku hrvatsko-srpskog jedinstva u najteže doba na jedanput posramiti pred onima koji do 1917 god. nisu niti srpsko ime priznavali u biv. Austrijskoj monarhiji!

Dakle, ako već mi ne diramo u te stvari, molim vas, nemojte ni vi izazivati, jer onda sam ja siguran, ko će kraći kraj izvući. A ja bih molio g. Barića da se niti iz daleka ne usuđuje upoređivati politiku jednog Šusterčića sa politikom hrvatsko-srpske koalicije. Hrvatsko-Srpska koalicija, samo njeno ime značilo je revoluciju, značilo je potkopavanje temelja Habsburškoj monarhiji, — samo ime, a kamo li čitavo sprovođenje njezine politike kroz 10—15 godina.

G. Šusterčić bio je predstavnik čisto austrijske orijentacije, koji je hteo da slovensku ideju sjedini sa interesima Habsburške dinastije i austro-ugarske monarhije. A to je gospodo, jedna golemo razlika. To je antipod od politike hrvatsko-srpske koalicije. Šusterčić je bio dapace protivan o majskoj deklaraciji. (Stjepan Barić: I vi ste bili protivni majskoj deklaraciji.) Jeste mi smo bili protivni majskoj deklaraciji za to, što je naše ujedinjenje stavila u okvir austro-ugarske monarhije i Habsburške dinastije. Mi smo gospodo tek onda ušli u Narodno Veće, kad je taj okvir pao. Mi smo vazda govorili, da idemo u borbu za narodno jedinstvo sa svima onda, kad ideja narodnog jedinstva bude čista bez granice i kad nema da se ostvari u okviru austro-ugarske monarhije. Eto gospodo, to je ta razlika između nas i vas.

Gospodo, ja bih s tim svršio i ponavljam, da se ovom ustanovom ni malo ne dira u crkvu, nego da protiv obratno ovom ustanovom mi hoćemo da emancipujemo religijske osećaje od svih upliva, koji mogu samo biti na štetu religije. Gospodo, mi imamo sličnu jednu ustanovu u ovom ustavu, kojom smo nastojali, da Kralja podignemo visoko od svih dnevnih događaja. Po toj odredbi mi nismo dali Kraljevim sinovima, da imaju pravo glasa, koje imaju svi ostali građani. Zašto oduzimamo mi to pravo glasa kraljevim sinovima? Mi

to ne oduzimamo zato što hoćemo da ih oštetimo, nego za to, što hoćemo da ih podignemo na jednu visinu daleko, od svake dnevne borbe. Tako isto mi hoćemo i sa ovom ustanovom, da podignemo religiju na njenu pravu visinu i hoćemo da očistimo religiju od političkih korteša i agitatora. I ako hoćemo, da to poredimo sa evanđeljem, onda je gospodo ova ustanova, ona kandžija sa kojom je Isus Hristos terao iz božjega hrama fariseje.

Predседnik D-r M. Ninčić: Ima reč g. D-r Janko Šimrak.

D-r Janko Šimrak: Nakon govora g. Vildera imam da kažem ovo: prvo nije istina, da sam se ja ili ko drugi iz moje stranke hteli isticati ovde, što se tiče narodne borbe za narodne slojeve. To pitanje mi uopšte nismo hteli da iznosimo. U toj konstataciji tu sa moje strane nije pala ni jedna reč i ja nikad ne bi hteo da kažem da g. Vilder nije spomenuo upravo dobacio, da mi podupiremo cara Karla. (Već. Vilder: Ja to nisam kazao.) Ja sam bar tako čuo, a to je posle dobacio g. Kosta Timotijević, da mi podupiremo Karla. Radi toga je došlo onda ono naše razračunavanje. Ja sam, gospodo, uopšte protivan, da se koristim takvim rekriminacijama, i da se te stvari ovde iznose, ali kad se to već upotrebljava protiv nas, onda dozvolite da i ja samo jednu rekriminaciju ovde iznesem. Evo ovde je (pokazuje) list Hrvatska Njiva, broj 3. od 24. ožujka 1917. godine, u kome stoji ovo: „No u jednu ruku neobično hrabro držanje hrvatskih četa, a u drugu ruku državnička pronicavost i energija grofa Tisze kome je svakako mnogo stalo do njegovog prestiža....“ (Već. Vilder: Što ne dovršite do kraja?) Meni je ovo trebalo a evo vam list, pa vi upotrebite ako vam treba.

Molim vas i drugu konstataciju povodom dobacivanja gospodina Vildera lično meni. Tu se pozivam na svedoke, na gospodina d-ra Žerjaviu i da su sada ovde pozvao bih se i na neke druge.

Drugog ili trećeg marta 1918. godine sastali su se u Zagrebu i Hrvati i Slovenci i Srbi iz sviju zemalja. Bile su dve struje: jedna starija i druga mlađa struja. Starija struja držala je da se još mora zadržati stara taktika, dakle da se još mora zadržati taktika okvirne politike. Medjutim mlađa struja bila je i prisilila je i drugu stariju struju da primi ne okvirnu politiku nego politiku čitavog ujedinjenja našeg naroda srpsko-hrvatsko-slovenačku. U tome smislu naša mlađa grupa prodrila je sa g. Žerjavom a dozvolite da kažem da sam i ja bio u toj mlađoj grupi. Ta je mlađa grupa donela zaključak „tražimo svoju slobodnu nezavisnu na demokratskim temeljima ujedinjenu državu Slovenaca Hrvata i Srba“. Vidite da tu o okviru nema apsolutno nikakvog govora. A ovo što kaže gospodin Vilder da srpsko-hrvatska koalicija koja je tada bila na vladi i nije htela da udje u Narodno Veće zato što nije htela okvirnu politiku, to je gospodo ona sama zaplenila!

Dalja konstatacija. Narodno veće je i dalje radilo i sa d-rom Srdjanom Budisavljevićem, Valerijanom Pribevićem i drugima sastajali smo se noću kod župnika Sv. Marka 1916. godine. Mi smo odmah još u početku molili današnju srpsko-hrvatsku koaliciju da nam potajno i noću pošalje dva člana, koji će sa nama o ovim stvarima da raspravlja. Moram konstatirati da su oni odbili svaku saradnju sa nama u to vreme pa su došli tek onda kad je već odavno bio probijen solunski front i Srbi došli na obalama Save i Dunava. Prema tome, gospodo, nije istina da smo mi vodili okvirnu politiku, nego su oni zaplenili našu politiku koja je bila protiv okvirnog ujedinjenja nego je radila za čitavo ujedinjenje čitavog našega celokupnog naroda.

Da ne govorim o starim rekriminacijama, nego sam samo hteo konstatirati ovo. Treća stvar. Gospodin

Vilder sinoć je rdjavo protumačio moje izraze, a meni niti na kraj pameti nije bilo da uvredim srpski deo našega naroda. Bože sačuvaj nego sam kazao i ostajem kod onoga šta sam kazao povodom izjave g. Avramovića.

Gospodin Avramović mi je ponovo izjavio da odu staje od onog kancel-paragrafa i kazao je da ga je samostojna kmetijska stranka kod ove stvari napustila, a kada je ovu stvar trebalo braniti onda je g. Avramović bio taj da se za ovu stvar zauzme.

Kad sam kazao balkanizam hteo sam da naglasim to da među tzv. prečanicima ima ljudi čija čitava politika ide zatim, jer su novi Hrvati počeli sa batinama, a srpski vojnici nisu batinali.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Vilder radi ličnog objašnjenja.

Već. Vilder: Gospodo, ja sam u jednom neugodnom položaju za to što moram govoriti o ovako opšte poznatim stvarima u Hrvatskoj a koje se tiču moje osobe. G. Šimrak je kao najstrašnju optužbu pročitao jednu polu izreku iz jednoga moga članka i sad je to nekakva teška optužba a sve ono što sam ja za vreme rata radio i govorio to sve nije ništa. On nije ovde pročitao do kraja onu izreku. Ona „hrabrost hrvatskih četa“ nije hvaljena u ovome članku, nego iznesena kao razlog za što je došlo do otvorenja hrvatskog sabora usred rata, Tisina pak pronicavost sastojala se u tom, što je znao da zadrži formu ustavnosti. I, gospodo, kao što rekoh, meni je vrlo neugodno inače govoriti o onome šta sam ja u ratu radio. Ja ću spomenuti tek da je moj list „Hrvatski Pokret“ obustavljen 1915. god., u oktobru, baš onda kad je Srbija bila okupirana od austro-ugarske vojske, i to je, nota bene, gospodo, bio organ većine hrvatskoga sabora, odgovorne većine. Tada sam u službenom organu označen kao krivac a razlog je naveden, da sam svojim pisanjem ugrožavao interese ratovanja austro-ugarske monarhije. Ja sam bio za vreme celoga rata pod optužbom veleizdaje i atentata a u hrvatskom saboru sam ja, da mogu još jače nastupiti radi obustave „Hrvatskog Pokreta“ istupio iz hrvatsko-srpske koalicije. Tada sam u hrvatskom saboru usred rata kad je bojna sreća za antantu slabo stojala izjavio da će ideja narodnog ujedinjenja preživeti ovaj rat i da nikakva ideja ne može uništiti ideju narodnog jedinstva Srba i Hrvata. Onda g. Šimrak i njegova stranka u saboru nisu imali ni jednog poslanika, a mi smo imali većinu od 42 poslanika. Zato se je podavala mnogo veća važnost kad smo mi šta rekli ili napisali. (D-r Šimrak: Pa ipak smo imali više kuraži od vas.) Na vašu se „kuražu“ onda nije nitko ni osvrtao. Vi ste već kao klerikalci bili zaštićeni. Ja dalje neću raspravljati šta je koalicija napravila kad je došlo Narodno Veće ali možemo i o tome potanko diskutovati ako vas je volja. Ne stoji, gospodo, da je srpsko-hrvatska koalicija ušla u Nar. Veće, tek kad je probijen solunski front. Srpsko-hrvatska koalicija stajala je kroz čitavo vreme na tome da ulazi u narodnu borbu i ona je vodila tu borbu sama 15 godina i povlačila sve konzekvencije iz te borbe.

Predsednik D-r M. Ninčić: Vi niste g. Vilderu odgovorili na još jednu primedbu g. Šimraka.

Većeslav Vilder: (nastavlja): Ja moram da konstatujem, gospodo, da ovo ne stoji da sam ja rekao g. Šimraku da on govori i radi za cara Karla. Ja mislim da je ovaka izjava dovoljna i ne treba da se opetuje. Oni jučerašnji ispadi nastali su usled izjave g. Šimraka da smo mi bili sluge Austro-ugarske, i da je g. Tomljenović bio konfident austrijski.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč D-r Lazar Marković.

D-r Lazar Marković: U ovo pitanje o veri kao što vidite unosi se mnogo razdraženja i mnogo drugih

momenata koji nisu baš u neposrednoj vezi sa ovim članom. Ja ću biti slobodan da kažem samo nekoliko čisto stvarnih napomena da bi koliko to do mene stoji precizirao kakav je značaj ovoga člana 13., specijalno ovoga poslednjeg stava člana 13. i da bih bar u pogledu svoje ličnosti opravdao svoj glas o ovom predlogu Ustava.

Na prvom mestu g. Vošnjak je lepo istakao da je naša nova Kraljevina napustila ideju državne vere. Ali mi u Ustavnom Odboru nismo primili gledište onih, koji su tražili da vera bude čisto privatna stvar, i da verske organizacije budu organizovane kao obična privatno pravna udruženja. Mi smo stali na jedno srednje gledište. Uzeli smo sve priznate veroispovesti u zaštitu države. Sve priznate veroispovesti imaju karakter, jedan specijalni karakter javno-pravnih korporacija, koje vrše izvesnu vlast i uživaju izvesnu potporu od države, pa čak i materijalnu potporu. Kad je takva stvar gospodo onda se postavlja pitanje, da li država kad već priznaje veroispovestima takav karakter, da li ona ima prava da kontroliše rad organa tih veroispovesti, da li se rad tih organa kreće u onom krugu, koji je obeležen s jedne strane prirodom i karakterom te veroispovesti, a s druge strane onim normama Ustava i zemaljskih zakona, koji određuju pravni položaj takve jedne korporacije? Na to pitanje ja mislim da će i gospoda iz Jugoslovenskoga Kluba morati odgovoriti afirmativno, da država to pravo mora imati. Jer gospodo, ako vi državi ne priznate pravo da ona vodi računa o radu organa jedne od države priznate i od države pomagane javnopravne korporacije, jedne korporacije, koja je tako snažna i obimna kao što su verske korporacije, onda znači da dolaze ta gospoda u kontradikciju sa svojim zahtevom, da država štiti veru.

Mi smo gospodo uneli u nacrt Ustava jednu odredbu, da je činovnicima zabranjeno zloupotrebljavanje svoga službenoga položaja u političku partijsku svrhu i da je obratno zabranjeno starešinama, onim višim državnim organima, da taj svoj položaj zloupotrebljavaju i utiču na niže organe u tome političkom partijskom pravcu. Sad je unet u ovaj član 13. jedan sličan propis. Ja kako razumem član 13. a mislim da ga tako sva gospoda razumeju, on ne govori o verama, on ne tangira verska pitanja kao takva, on govori o pojedinim ljudima, on ima posla sa organima izvesnih veroispovesti ili ima posla sa čovekom. I ako jedan organ ma koje veroispovesti učini jedan zločin, i ako taj organ bude kažnjen, zar onda državna vlast pogadja veru, i ko sme da identifikuje rad jednoga čoveka makar on bio najveći organ crkveni sa samom veroispovešću. Mi gospodo tražimo i očekujemo da organi pojedinih verskih organizacija, svih bez razlike, vrše samo svoju dužnost. Ja moram da se ogradim od mišljenja gospode da se ovim ovde cilja specijalno na katoličku veru — a ja ću gospodo glasati za ovaj član negledajući katoličku veru nego gledajući na sve veroispovesti bez razlike, jer mi moramo kad smo već politički podeljeni i kad se između sebe borimo i svadjamo, da čuvamo da se u toj našoj političkoj i ekonomskoj borbi ne umeša jedan moralni verski elemenat. elemenat savesti koji nema nikakve veze sa politikom.

Gospodo, ja ću da kažem još jednu stvar odnosno same redakcije. Kad smo mi u jednom užem odboru o ovoj redakciji diskutovali, bio je prisutan g. Šimrak i on se ogradio, odmah je skrenuo pažnju da on to nikako ne može primiti i govorio je o mogućim štetnim posledicama, i tom prilikom a i juče prilikom diskusije pala je ovakva zamerka: zar ćete Vi pustiti policiju, zar ćete Vi pustiti državnu vlast da dodje u crkvu i kontroliše šta govori jedan organ crkveni. Da bismo, gospodo, iz-

begli taj prekor s jedne strane i oduzeli mogućnost s druge strane, da ovaj propis posluži ma kojoj vladi da ona goni svoje političke protivnike, ja sam bio slobodan i onda da predložim, i sad se vraćam na tu stvar, jer juče je to izostavljeno, da ovaj poslednji odeljak koji govori, ko će se brinuti o poštovanju ove odredbe i ko će štititi građane od takvih postupaka verskih organa primimo. Ja sam, gospodo, predložio, i to je onda bilo primljeno. Ja ovo ne govorim iz ličnih ambicija što je to moj predlog, nego zato što mislim, da je to korisna stvar, da se upravnoj vlasti bila ona oličena u organima policiskim kakva postoji u Kraljevini Srbiji, bila pak oličena u državnim odvetnicima tužiocima da se upravna vlast isključi potpuno iz ovih pitanja i da se za takve presteupe eventualno kazni samo na tužbu privatnih lica, na tužbu pripadnika jedne partije koja se oseti pogodjena, ugrožena u svome političkom položaju time što predstavnik jedne vere zloupotrebljuje svoju vlast.

U isto vreme ja sam predložio i to da se tužbe podnose ne upravnoj vlasti, nego neposredno sudu i da sud sam vodi istragu. Gospodo, ja sam obavešten, da baš gospoda iz Jugoslovenskog Kluba smatraju ovaj poslednji odeljak kao neko pogoršavanje i naravno, ako ovaj poslednji odeljak bude izostavljen, ja dopuštam da teorijski može biti bolje, ako bi recimo jedna skupština docnije stala na gledište, da ovi prestupi bivaju kažnjeni isključivo od crkvenih poglavara, da se kazne kao disciplinski prestupi. (Čuje se: Onda ne bi bili nikad kažnjeni). Ako gospoda to misle i ako bi zbog toga smatrali da je bolje da ovaj poslednji odeljak ispadne, ja mislim da su oni u jednoj zabludi i moj bi bio predlog da ga i oni potpomognu da primimo ovo, jer je ovo jedna velika garancija da neće biti zloupotreba. Ako mi ovo ne primimo onda tek ovaj član 13., po mome shvatanju, može da dovede do onoga što mi u stvari nismo hteli.

To je gospodo, što sam imao da kažem i ja podnosim predlog da se ovaj član 13. kako ga je juče pročitao g. Ministar za Ustavotvornu Skupštinu dopuni u poslednjem stavu ovim dvema rečenicama, koje su ranije bile a koje je g. Ministar izostavio, a to su: „Prestupi protiv ovoga propisa kazne se samo na tužbu privatnih lica. Tužba se podnosi neposredno nadležnome sudu koji sam vrši istragu“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, diskusija je zaključena. Imaju da govore još g. g. Djonović i Moskovljević radi kratke izjave.

Jovan Djonović: Gospodo, posle onoga lepog, demokratskog i obrazloženog govora g. Kristanovog, ja imam da izjavim, da se s njim doslovce slažem. Ja se sa g. Kristanom slažem, da principi, koji bi trebali da udju u čl. 13. Ustava treba da budu ovi: 1.) da se podeli crkva od države; 2.) da se dozvoli potpuna sloboda vera, i to svih vera, u koliko se one ne kose sa zemaljskim zakonima, i, najzad, slažem se s njim, da se unese odredba da se oltar i crkva ne mogu upotrebiti za političke svrhe.

Gospodo, ja se, isto tako kao i g. Kristan, ne slažem da vere postanu državne, a najmanje da im država čini ma kakve dotacije. Radi toga, što ovde ima stvari, sa kojima se možemo složiti, a ima i stvari sa kojima se ne možemo složiti, molim vas da se ovaj član rasčlani. Ako hoćete da se glasa o ovom članu u celini, a to je da vere ostanu državne i da im država čini dotacije, — ja za nj ne mogu glasati. Ako pak ovaj član podelite na odeljke, onda možemo za neke glasati i mi.

Poslednji odeljak, kojim se kaže, da verski predstavnici ne smeju upotrebljavati svoju duhovnu vlast preko verskih bogomolja i t. d., ja bih, isto tako, kao

što misli i g. Kristan, izmenio tako, da se kaže, da verski predstavnici ne smeju „zloupotrebljavati“ svoju duhovnu vlast preko..... itd. Mislim da bi izraz „zloupotrebljavati“ označio tačno ono, što hoćete da izrazite i zabranite.

Toliko sam imao da kažem.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Moskovljević.

Miloš Moskovljević: Pošto nisu tu ni g. Avramović, ni g. Jovanović, dopustite meni da ja reagiram na neke reči u poslednjem govoru g. Šimraka, u koliko se odnose na g. Avramovića. To je već nekoliko puta da g. Šimrak potrže g. Avramovića u njegovom odsustvu. To je nelojalno. Ne možete se Vi ovde pozivati na ono, što je Vama g. Avramović privatno kazao. Za Vas treba da bude merodavan ovaj naš nacrt, koji je on branio. I u čl. 138. našeg nacrtu Ustava kaže se: „Verske organizacije i njihovi članovi ne smeju upotrebljavati svoju duhovnu vlast na političke smerove.“ Možda je g. Avramović Vama privatno što govorio, ali je u našem klubu kazao: da je njega naljutilo držanje g. Vošnjaka, i on neće lično da se zauzima i da to brani, ali mi smo svi bili za to, što najbolje pokazuje ovaj naš nacrt. Mi nismo za to zbog toga, što je to napereno samo protiv zloupotrebe katoličkih sveštenika, jer je ovo napereno protiv svake zloupotrebe. Katolički klerikalizam postoji, jer Vi sami u svojim listovima pišete o katoličkom klerikalizmu i objašnjavate šta je klerikalizam. Pravoslavni klerikalizam nije postojao, ali ima izgleda da će se i kod nas razviti pravoslavni klerikalizam, pod uticajem vašim, a da toga ne bi bilo, mi smo uneli tu odredbu ovde, i stojimo za to.

Predsednik D-r M. Ninčić: Sad bi trebalo da glasamo o ovome članu, ali, pošto ovde ima predloga o kojima moramo saslušati mišljenje Vlade, kao što je n.p.r. predlog g. Markovića da se ponovo doda onaj stav, ja ću odložiti glasanje, dok ne dodje koji predstavnik Vlade. Molim vas, gospodo, da saslušate sada onaj član o sudijama, o kome je diskusija završena, a čije smo rešenje bili odložili.

Sekretar Milan Bošković (čita): „U ostalim krajevima sem Kraljevine Srbije stalnost sudija može biti obustavljena za dve godine dana po donošenju ovoga Ustava. U tome roku Ministar Pravde obrazovaće komisiju od sudija viših sudova za one krajeve, sa kojom će dogovorno utvrditi za koje sudije poimenično neće važiti ova stalnost“.

Predsednik M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje ovaj ovako redigovani predlog. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi, neka izvole sedeti, a koja su protiv toga, neka izvole ustati. (Većina sedi.) Objavljujem da je ovaj član o sudijama primljen. Time su, gospodo, primljena sva prelazna naredjenja. Sad da predjemo na ekonomske članove iz III. Odeljka. Ima reč g. Demetrović.

Juraj Demetrović: U ime grupa većine čast mi je predložiti ovaj član: „Feudni odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobodjenja od tudjinske vlasti. U koliko su gde pre toga roka počinjene nepravde razrešenjem feudnih odnosa ili njihovim pretvaranjem u privatno-pravne odnose, ima se zakonom provesti ispravka.“

Kmetovi (čivčije), kao i uopšte zemljoradnici koji obraduju zemlju u kmetstvu sličnom odnosu, utvrđuju se kao slobodni sopstvenici državnih zemalja, ne plaćajući sami za to nikakvu odštetu, i imaju se ubaštiniti.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Gospodo, pitanje svojine zemlje, poseda zemlje, to je jedno od najvažnijih pitanja naše ekonomske i socijalne politike. To pitanje interesuje narod kao celinu, a direktno je upleteno u život najmnogoljudnijeg reda u našoj državi, a to je zemljoradničkog reda. I ako se, gospodo, utvrde principi za rešenje pi-

tanja o svojini zemlje tako, kako će zadovoljiti taj mnogobrojniji red u našoj državi, onda možemo reći da naša država počiva na sigurnim plećima, a ako učinimo obratno, onda smo mi, po mom mišljenju, zakopali u temelje državne bure sa barutom, koje će čekati i sačekati svoju varnicu.

Radi toga ja mislim, da na pitanje svojine zemlje, ne možemo gledati sa jednoga čisto pravnoga gledišta, niti sa gledišta momentane političke nužde, kao što to gleda Kraljevska vlada, nego mi na to pitanje moramo gledati sa jednoga socijalnoga gledišta i gledati očima budućnosti.

Ja mislim, gospodo, da je pitanje poseda zemlje i svojine zemlje odvojeno od svakog drugog oblika svojine. To izlazi iz naročite strukture svojine zemlje. U svakoj vrsti radinosti ljudska ličnost igra mnogo veću ulogu, nego što igra u radu na zemlji. U radinosti u opšte, a naročito u kapitalističkoj produkciji, ličnost svojom inteligencijom i svojom okretnošću može raširiti jedno poduzeće do tolikog obima, da se njegovi prvobitni oblici ne mogu poznavati. Medjutim, zemlja, ako se radi kakogod se hoće, ako se unese kolikogod se hoće inteligencije, okretnosti i veštine, ne može se povećati ni za jedan milimetar. Zemlja ostaje kao i što je bila. Otuda i izlazi, da je svojina zemlje nešto odvojeno od svojine u opšte i prema tomu se mora o zemlji odlučivati drukčije nego o svakoj drugoj svojini i drukčije se mora o njoj voditi računa.

S toga, ja mislim, kad je reč o svojini zemlje da je potrebno utvrditi opšti princip, da je zemlja opšta narodna svojina. Sada nastaje pitanje, ko može imati posed zemlje?

Ja mislim, kao što je industrija pojele rada industrijalca, kao što je obrt polje rada obrtnika, bankarstvo bankara, da je tako i zemlja polje rada zemljoradnika. Onako isto kako seljaci ne mogu biti trgovci, bankari, industrijalci, tako isto ni ovi ne mogu biti seljaci. Zemlja je polje rada zemljoradnika, ona je sredstvo njihovih produktivnih moći, zato zemlja mora ostati zemljoradniku. Ja bih u interesu, ne samo zemljoradnika, nego u opštem interesu, kapitalističkoj produkciji zatvorio polje rada na zemlji i ne bih dozvolio eksploataciju zemlje na kapitalističkom osnovu. Kapitalizam na selu mora dovesti do grupisanja malih poseda, time mora neminovno dovesti do pauperizacije sela. To je ono što mi nećemo i ne možemo dopustiti.

Stoga, kad je reč o svojini zemlje, treba utvrditi ove principe: Prvo da zemlja pripada onome, koji je radi; drugo, potrebno je utvrditi, do koje visine može ići maksimalni posed zemlje; i treće: treba utvrditi, koliki mora biti maksimalni posed zemlje, koji ne može biti zadužen, a prema tome ne može biti ni prodan. Od tuda izlazi: prvo, što se neće dopustiti da kapitalizam udje na selo, da grabi tamo zemlju, zemlja će ostati zemljoradniku; drugoorganičiće se stvaranje velikih poseda, a tim ograničavanjem postići će se to, da će se stvoriti srednji posed. Neće se dopustiti, da se duh kapitalizma prenese iz varoši u sela, da se grupišu veliki posedi. I napokon time ćemo doći dotle, da se zemljoradničkim porodicama osigura minimalni posed zemlje, koji mu je potreban za život, a da se osiguraju od svakih eventualija pa i od nepravilnoga rukovanja imovinom starešina seoskih porodica.

Sada nastaje pitanje, pošto naša zemlja nije tako izdelfjena, da postoji samo srednji i mali posed, nego imamo i velikih poseda, kako ćemo izvesti to raspoređivanje velikih poseda i stvaranje malih i srednjih?

Šta ćemo učiniti sa velikim posedom: da li ćemo ga uzeti sa naknadom ili bez naknade?

Ako podjemo pri rešenju ovoga pitanja sa čisto

pravnoga gledišta, onda moramo uzeti da su veliki posedi takvi, da imaju čisto kapitalističku osnovu, dakle da ih moramo platiti, dati naknadu. Ostalo bi da se mogu uzeti bez naknade samo oni posedi, koji imaju feudalnu osnovu, kojima s toga možemo kontestirati pravnu stranu. Ali ja nalazim da ovako rešenje ne bi bilo ni pravo i da ne bilo ni celishodno. Ne bi bilo pravo zbog toga, što na celu zemlju moramo gledati kao na jedan odvojeni oblik svojine. A nije celishodno radi toga, što država, ako u načelu primi takvo rešenje, rešenje naknadom, onda će imati da plaća tolike sume da im ne će moći odoleti. Najzad, te velike dažbine pale bi na ledja ekonomski slabijega, na ledja baš onoga maloga seljaka, onoga koga mi mislimo da zaštitimo.

Gospodo, ne treba se varati: najveći teret pada na ekonomski slabijega, a u prvom redu na zemljoradnika za to što je njihova imovina takve prirode, da se ona ne može sakriti. Seljak ne može da sakrije svoju njivu ni svoj drugi mal. Njegova imovina očigledno ne može da izbegne oporezivanje. A da li je takav slučaj i sa drugima?

Vi znate, gospodo, da trgovci, industrijalci, bankari i drugi bogataši uvek nadju načina da svoju imovinu ne prijave, i na taj način izbegnu državne dažbine, izbegnu potrebno oporezivanje. To dolazi donekle otuda što je njihova imovina takve vrste da je vrlo teško utvrditi njenu veličinu. To je kod njih stvorilo jednu osobitu psihologiju: da se staraju da kroz vratnice prevare prilaze državi. Ja ću navesti samo jedan primer da vidite, kako se čak i najveći bogataši staraju da izbegnu plaćanje državnih dažbina, da vidite koliko je kod njih jaka moć navike da prevare državu. Pre nekoliko meseci pročitao sam u Newjork „Heraldu“ da je Rokfeler kažnjen za lažnu prijavu poreze. Eto, i taj najbogatiji čovek na svetu, taj čovek koji je izdao i ogromne sume novaca da pomogne humane ustanove svuda u svetu, koji je svojim priložima pomogao mnoge ustanove i u Americi i u Evropi, naročito ustanove za pomoć deci, pa kad i taj čovek koji ima humane osećaje, koji pomaganjem ovih ustanova vraća narodu deo onoga što je od njega uzeo, — kad i taj čovek ide na to da obmane državu, da joj ne kaže tačno svoju imovinu, da ne bi bio koliko treba oporezan, šta je onda ostalo za naše bogataše, za naše rokfelerčiće, koji su po mentalitetu niži, koji po pravilu uzimaju a ništa ne daju? Ti će ljudi, po pravilu, gledati da obmane državu. I kad je tako, onda je sasvim prirodno, da će državni tereti pasti na onoga, koji je slabiji, u prvom redu na zemljoradnika. Za to sam ja odsudno protivan tome, da se za posede, velike posede, ma kakve prirode oni bili, dā i pet para naknade. Bogatašima, onima koji su imali zemlje više nego što je može imati jedan zemljoradnik, prema maksimumu koji se utvrdi za seoski posed, pored onoga što su već zaradili neka im za oduzetu zemlju bude naknada moralna uteha što su državi, društvu i narodu dobra učinili. Moja se savest neće ni malo buniti, ako ih ostavimo s tom moralnom naknadom, a buniće se ako im isplatimo ma pet para.

Najzad, gospodo, ako država ima da daje i pomaže, a ona mora to imati, onda treba da počne pomažanje i davanje od onih, koji su slabi. Neka daje naknadu onima, koji su izgubili decu u ratu, koji su izgubili oči, ruke, noge za otadžbinu, neka dade onoj sirotinji, koja je ratom upropašćena, a ne da daje naknadu onima, koji imaju i koji su imali, do juče mnogo. Davanje bogatašima bilo bi kao pljuvanjem povećavati more. Ostavimo to za drugo vreme, pa kad država bude imala na pretek sredstava kad ne znade šta će sa novcem, onda neka im i dadne! Ali ja mislim da to vreme neće doći.

Stoga, ja sam zato, da se pri regulisanju svojine

zemlje unesu ovi opšti principi: da je zemlja narodna svojina a da posede mogu imati samo oni, koji zemlju već rade ili koji žele da je rade. Zatim, da se utvrdi maksimum dopuštenog zemljišnog poseda, kao i minimum zemljišta potrebnog zemljoradniku, koje ne može biti prodato; a da se onima, od kojih se oduzme višak zemlje, ne da nikakva naknada. Ja sam protivnik da se za oduzetu zemlju spahijama, pa bilo da se oni krste ili klanjaju, daje ma kakva naknada. Stoga, ceo ovaj odeljak, a ne samo ovaj član, treba da se udesi tako, da ova osnovna ideja, koju sam izneo, ako je prihvatite, udje u nj. Inače, ja se ne mogu i neću složiti sa ovakom redakcijom koja se predlaže.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ante Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Gospodo, ovaj prvi stav člana 17. glasi: „U koliko su gde pre toga roka počinje nepravde razrešenjem feudnih odnosa ili njihovim pretvaranjem u privatno-pravne odnose, ima se zakonom provesti ispravka.“

Gospodo, ja ne razumem šta ovo znači, i šta hoće time da se postigne, a da je zaista ovaj član nerazumljiv, ja ću vam za dokaz toga navesti jedan primer. Mletačka vlada u Dalmaciji je davala lasno te feude uz plaću, a davala ih je i besplatno i može biti nemate nijedne opštine, gde se ne može pokazati da za poslednjih 200—300 godina nisu postajali takvi feudelni odnošaji. Ja se sad toga bojim, da se ova odredba krivo ne interpretira, pa da se te porodice, koje su sasvim izgubile to svoje pravo, i koje ne vrše sto godina, da ne iskopaju stare pergamente i dokažu svoja prava tražeći od države naknadu koju im ovaj član daje. Tu se može da radi o ogromnim svotama. Ima grdnih feudalnih odnošaja u Dalmaciji, koji su postajali nekada, ali koji su prestali zato što su bili protivni zakonu, te se bojim da ne bi oni to pravo koje nemaju sada tražili. Ja bih želeo da se to na neki način izbegne, a to je najbolje da se da zvanična interpretacija da se ova odredba ne odnosi na zastarele odnošaje. Po propisima koji vladaju tamo, ta feudalna prava nisu prolazna, te se plašim da država ne bude imala štetu od toga. S toga molim, da se u ovaj član umetne izvesna odredba, po kojoj bi bila isključena ova mogućnost i ova bojazan koje sam naveo.

Drugo, gospodô, što bih želio glede ovoga člana jest da se ovo pitanje — što je kmet i što je kmet-ski odnošaj — da se ono ipak malo nešto bolje utvrdi. I ja sam za to da se kmetovi oslobode i da postanu sopstvenici pa ne bih bio rad da me rđavo shvate.

Mi imamo oko 10.000 ljudi koji su iz Dalmacije otišli u Ameriku, koji se tamo nalaze već duže vreme. Svoju zemlju dali su na obradivanje uz stanovite uvjete. Posednici tih zemalja zovu se nekako kmetovi. To je jedan naziv koji nikako ne odgovara tome njihovom odnošaju, jer ovi pridržavaju te zemlje na temelju jednoga sasvim drugoga naslova. Ali može se dogoditi, da se i taj odnošaj pretvori u pravo svojina i da ti ljudi kad se jednom vrata svojim kućama vide da su deposedi-rani. To je jedna nepravica i u tom pogledu bi trebalo te ljude zaštititi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Bošković.

Milan Bošković: Gospodo, kako je pred nama rešavanje agrarnog pitanja, koje je prema ekonomskim interesima zemljoradnika jedno od najvažnijih pitanja, ja u ime grupe zemljoradnika molim članove Ustavnog Odbora, da ovome pitanju poklone naročitu pažnju, i da ovo pitanje reše onako, kako je naša grupa učinila predlog.

Naša je grupa dovoljno proštudirala ovo pitanje i u čl. 102 i 103 svoga nacrtu Ustava, koji je pred

odborom, unela je jasno i određeno principe po kojima bi ovo važno pitanje trebalo regulisati.

Dakle naše je mišljenje, da bi ovo agrarno pitanje trebalo regulisati ovako. Dozvolite da pročitam ono što imate pred sobom i što se specijalno odnosi na rešenje agrarnog pitanje. U čl. 102 našega nacrtu rečeno je ovako:

Čl. 102. — Zemlja pripada onima koji je sami obraduju. Svi dosadašnji oblici držanja i svojina zemlje koji su protivni ovom načelu ukidaju se u koliko se zakonom ne odrede izuzetci. Nigde ne smeju postojati nikakvi kmet-ski, čivčijski, kolonatski ni njima slični odnosi. Za raskidanje takvih odnosa u korist onih, koji su zemlju radili ne priznaju se naknade. Naknada se ne priznaje ni za posede: 1.) koje je tuđinska vlast pretvorila iz feudalnih u makakve druge oblike; 2.) koje je tuđinska vlast darovala pojedincima besplatno ili uz nisku prodajnu cenu; 3.) koji su postali samovlasnim prisvajanjem državne i opštinske zemlje.

Zemljoradnicima, koji bi raskidanjem ovih odnosa ostali bez dovoljno zemlje, daće se druga u zamenu. Zakonom će se odrediti na koji će se način pomoći onima, koji su raskidanjem ovih odnosa ostali bez sredstava za život, a nemoćni su za samostalan rad.

Podela velikih poseda radi davanja zemlje potrebitim zemljoradnicima vrši se redom od najvećih ka sve manjim.

Sa pravom svojine nad zemljom skopčana je i dužnost posednika da je razumno obraduju i iskorišćuju. Od onih koji toj dužnosti ne budu odgovarali svojom krivicom, zemlja će se oduzimati i davati potrebitima.

Naslednici zemlje biće zakonom zaštićeni od lakoumlja, nemara i raspikućstva njihovih roditelja ili staralaca. Zakonom će se utvrditi i najmanja površina koja se ne može deliti medju naslednike niti otudjiti. Isto tako zakonom će se onemogućiti i stvaranje novih velikih poseda preko utvrdjene granice.

U čl. 103. rekli smo: u vezi sa snabdevanjem potrebnih zemljoradnika zemljom izvodice se naseljavanje pomoću slobodno organizovanih naseljeničkih zadru-ga. Osim zemlje naseljenici moraju biti snabdeveni i neophodnim sredstvima za uspešnu proizvodnju.

Prvenstvo pri naseljavanju imaju potrebite porodice izginulih ratnika, ratnih i vojnih invalida i dobrovoljaca. Dakle naše je mišljenje da bi ovo agrarno pitanje trebalo regulisati ovim članovima.

I ako je naša vlada koju ovde predstavlja Ministar za Konstituantu Gospodin Trifković — bar kako on kaže — izlazila u punoj meri na susret željama zemljoradnika, ja bih rekao da ovde nije baš tako darežljiva ma da bih Ministra Gospodina Trifkovića za izvesne stvari i mogao pohvaliti. Ja verujem, da je on u ovom pitanju tvrdje ruke samo za to, što je ova stvar, odnosno ovo agrarno pitanje pre nekoliko dana bilo na parlamentarnom vladinom pazaru, što su se o njemu dugo cenkali i Vlada i zainteresovani i na kraju po-svršenoj pogodbi sada vlada ne može da odustane od već utvrdjenog sporazuma.

I vlada i predstavnici vladinih grupa treba da znaju i da potpuno veruju da od predstavnika zemljoradničke stranke niko više ne vole napaćenog, izmučenog i ogolelog zemljoradnika. Dakle, predstavnici zemljoradničke grupe najviše vole i zemljoradnike muslimanske vere pa i sve druge zemljoradnike bez obzira vere i plemena.

Grupa zemljoradnika je ta, koja najviše ceni, vole i poštuje onu — da kažem svetu izreku — njegovog Visočanstva Prestolonaslednika Aleksandra istaknutu u prestonoj besedi: „Pravda svima delovima našeg naroda;

pravda svima veroispovestima, pravda i velikim i malim, jakim i slabim; pravda svima koji i nisu našeg imena i plemena ali su naši sugradjani.“

Po principu ove svete izreke Prestolonaslednikove treba rešiti i agrarno pitanje i ne dozvoliti, da se ono reši u korist velikih i bogatih na štetu malih i siromašnih.

Ja držim da su prohujala vremena agovanja i robovanja. Ne treba više da važi ona narodna izreka: sirotinja radi a spahija sladi. Vreme je da svako živi od svoga truda i znoja. Jedino za ovo, za brazdu svoju, za prag svoj i za svetu pravdu borio se je zemljoradnik. On nema petospratnu kuću, on nema milione plasiraže u izvozne i uvozne banke i druga spekulativna poduzeća, on s pravom traži parče zemlje da ga u znoju svome obzirati i time svoju decu hrani.

Zemljoradnik je za ovo sejao grobove svojih najboljih sinova širom celoga sveta. Od zemljoradnika je sada najveći broj kljastih i bogaljastih, nemih i slepih, njihove je najviše siročadi, koja se zlopiti bez hranitelja i branitelja. Pa kad je, gospodo, sve tako, što ja smelo tvrdim — onda je red da vlada i predstavnici vladinih grupa povedu ozbiljnih računa o interesima zemljoradnika, da ne dozvole stvaranje proletera u masi zemljoradnika, jer kad to bude, onda neka niko ne kaže: pa kriv je Sima, Živko, Pavle, Janko ili Marko, što su se ostvarile ideje komunističke i boljševičke. A to će, gospodo, neminovno sledovati, ako se samo ne osigura položaj zemljoradnika i ako se njemu učini nepravda u rešenju agrarnih pitanja i ostalih pitanja, koja su u tesnoj vezi sa zemljoradnjom.

Ja verujem da će se zemljoradnicima učiniti velika nepravda ako se u pogledu agrara u naš Ustav ne unesu odredbe o svemu onako, kako je u nacrtu zemljoradnikov stava rečeno i kako sam napred pročitao, pa za to ponovo molim i predstavnika Vlade i Ustavnog Odbora da moj predlog izvole primiti.

Pred ednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Kristan.

Edbin Kristan: Gospodo, čini mi se da je interesovanje odbora za ovaj posao prilično veliko što je sasvim shvatljivo. Meni se čini da će se o tome pitanju malo više govoriti u plenumu gde će možda biti više razumevanja i zanimanja za ove stvari. Kad je g. Djonović pre nekoliko dana predložio da nam se predloži za rešavanje ovih pitanja jedna druga redakcija i kad je izneo nekakve principe koji bi morali da udju u ta naredjenja, ja sam se nadao da ćemo zbilja dobiti jednu stilizaciju koja bi odgovarala tim zahtevima. Prevario sam se u tome i nisam nikakav optimista pa zato već računam u to da će gospoda prihvatiti ono što su međusobom zaključili, pa zato ću sasvim kratko da velim ono što se danas ovde može da reče i rezervisati ću sebi pravo da u plenumu više o tome govorim.

Ja se slažem s tim da bi se pre svega moralo utanačiti to da je zemlja svojina celoga naroda. (*Šćerov:* neće seljak to.) Hoće seljak ako vi njemu kazete da će ta zemlja ostati u njegovom posedu zbilja dotle dok se obradjuje. Ali, gospodo, ako neko danas obradjuje zemlju a za 10 godina to napusti pa ide u Paris i tamo se zabavlja a ovde treba da drugi za njega rade onda bi narodu uvek moralo biti rezervisano pravo da sa tom svojom svojinom opet disponira onako kako je celishodno. Pa evo gospodo, baš je rekao gospodin jednu reč o stvari na koju sam hteo da se svratim. Vi ovde nekako hoćete da regulišete agrarne odnose a mislite da će to stvoriti fikciju kao da je u našoj zemlji nastao raj a to gospodo, nije. Ja pod agrarnom reformom ne mogu razumevati samo to da se ukidaju feudalni odnosi nego jedna agrarna reforma bila bi

komplektna samo onda ako bi zbilja svi oni koji zemlju obraduju dobili onoliko koliko im treba za život. Imade kod nas tako zv. kajdžara, ljudi koji rade na zemlji ili koji nikad ne mogu zaraditi onoliko da bi preživeli sebe a kamo li da bi preživeli porodicu a iz ovih ustanova koje vi nama predlažete ne može se razabrati da će to pomoći tim ljudima da će narod od nekud dobiti zemlje koliko bi trebalo da mogu od nje da žive. Sve su ove ustanove tako nejasne da se mogu tumačiti kakogod hoćete. I nema tu nikakvih velikih načela koja bi morala biti izražena. Ja n.pr. gospodo, držim da nije zemlja samo zato ovde da jedna porodica od nje živi, nego da mora ceo narod od nje imati što najveće koristi, pa zato ja držim da bi morao taj narod organizovan u svojoj državi imati nekakvo pravo glede na obradivanje te zemlje, koju je dao u posed drugim ljudima. Ako ljudi neracionalno obraduju tu zemlju onda bi moralo narodu biti rezervisano pravo da on to preinači.

Ako ljudi pola zemlje obraduju a pola puste u nemar onda bi država imala pravo da to korigira. Ako neko hoće da sadi nešto što na toj zemlji ne može da uspeva, a narodu treba nešto što bi na toj zemlji moglo da raste, onda bi država imala pravo da i na to upliviše. (*D-r S. Šćerov:* — Onda bi to bila birokratija). Nije to birokratija nego to je pametno pospešavanje poljoprivrede, o tome nema govora.

Gospodo, ima i jedna ideja koja sebi prokrčava put u novoj ekonomiji i koja bi se morala primeniti na poljoprivredu a to je zadugarstvo. Nije istina gospodo, da se može sa individualnim radom i privatno i u interesu celine najbolje uspevati na zemlji nego i tu je jedan zajednički organizovani rad mnogo bolji nego li posvema individualni. (Jedan glas: Neće to seljaci). Gospodo, neće seljaci dotle, dokle neće praktično videti koristi koje zaista od toga imaju. A ako vi njima pomognete kod države da se takve zadruge provedu, da takve zadruge dobiju strojeve, da dobiju semena da dobiju stoke od pasme itd, oni će uvideti, koliko je to bolje i po njih i po ceo narod. I zato bi apsolutno takva stvar morala biti unešena u zakon. Ali u ustavu barem bi moralo to biti stilizovano tako, da bi zakonodavac mogao razabrati kuda se hoće da podje. Ovo je gospodo samo nekakva redakcija koja bi htela na jednoj strani da uteši begove da će dobiti milione a na drugoj strani da bi ipak rečima, izlišnim praznim rečima utešila zemljoradnike. Nije to dovoljno ni na jednoj ni na drugoj strani. Zato gospodo, jerbo nema ni najmanje nade da će se u ovome odboru izgraditi jedna bolja redakcija, ja jedinstveno izjavljujem da ću protiv cele stilizacije glasovati.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Šimrak.

J. Šimrak: Ja se pridružujem predlogu g. Dulibića. Prvi stav glasi: „feudni odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobodjenja od tudjinske vlasti u koliko su gde pre toga roka počinjene nepravde razrešenjem feudnih odnosa ili njihovim pretvaranjem u privatno pravne odnose ima se zakonom provesti ispravka.“ Ovo je, gospodo, nejasan stav kao što je naglasio g. Dulibić i može dovesti do parnice, koje će se kao što je običaj uvek, obesiti na siromašna seljačka ledja. Onaj koji je bogatiji i koji je, da upotrebim reč, oteo od seljaka tu zemlju kod vlasti kojega zaštićuje, taj ima više kapitala i novaca i on će se moći na svaki način bolje braniti nego li siromašni seljak tako, da u mnogim slučajevima seljak neće hteti niti da započne ovu parnicu koja jako mnogo staje. Meni su gospodo ove stvari poznate jer ja dolazim iz kraja gde su se siromašni seljaci neprestano borili sa ovakvim parnicama. Neka se dakle stvar nešto jasnije stilizuje. Čini mi se da je od ovoga sadašnjeg predloga bolji onaj predlog koji je stav-

ljen u privremenu odredbu za rešavanje agrarne reforme od 25 februara 1919 god., u kome se jasno kaže:

U krajevima gde su bivši kmetovi (podanici) segregacijom oštećeni u korist vlastelina (spahije) ima se na zahtev oštećenika provesti revizija. — Meni se čini da je ova stilizacija mnogo jasnija. Vi kombinujete svoju stilizaciju sa ovom, ali je ova baš za naše prilike u Hrvatskoj i Slavoniji mnogo jasnija. Naš seljak zna šta znači seagregacija. Kad kažete seagregacija, nama je taj pojam jasan. Naša vlastela u Hrvatskoj i Slavoniji najveću su nepravdu činili kod ove reči i oni se zato nisu dogovorili pre 20, 30 i 50 godina unazad, nego su u nedavno doba to uradili da je vlastelin zauzeo, prigrabio, kad je došla seagregacija, najbolje šume, a seljaku ostavio baždrljake. Isto tako vlastela su podelila najbolje njive na osnovu te seagregacije, a seljacima su ostavili da vode neprestane parnice. Seljaci opkoljavaju jednako Ministarstvo za agrarnu reformu, ali vide da im ni tu nema nikakvoga leka. Ja mislim, gospodo, da će ovakom odredbom koja je dosta tamna, čitav rad ostati kao što je i do sada bilo, to jest na papiru. Dakle mislim da bi trebalo primiti ovu stilizaciju i dapače da bi se još jasno naglasilo tako, da bi drugi organi, državni organi samo ex hoco provodjali reviziju, a ne da revizije padaju na pojedine sudove, tako, da seljaci od toga imaju samo velike teškoće. To sam imao da naglasim što se tiče ovoga stava.

Kod drugoga stava mislim isto tako da bi se moralo kazati šta su to kmetovski odnošaji, jer o kolonatu ništa se ne kaže.

Kolonatski odnosi nisu isto što i kmetovski. Ima kolonatskih odnošaja koji su jednaki sa kmetovskim, a ima ih i koji nisu. To je delikatna stvar. Ne radi se sad o jednoj stvari, nego o hiljadama i hiljadama porodica, i zakonodavac treba tačno da se drži naše stilizacije. Neka ona stoga bude obširnija, ali treba jasno da kaže šta mi hoćemo.

Jedan Rimljanin je kazao, mislim da se zove Plinije: „Veliki posedi su uništili rimsku državu“. Sigurno da je agrarno pitanje jedno od najvećih naših političkih pitanja. Poznato je da je srpski narod stolicima vodio borbu za slobodu zemlje. I sad ta borba treba da se nastavi. Ali, gospodo moja, kad mi govorimo o ovoj stvari, ja ću samo nešto da napomenem — nemojte misliti, da ja tu govorim iz kakve propogande — nego govorim iz sveg srca. Kad mi rešavamo agrarno pitanje, kad govorimo o ovoj stvari, onda moramo i nešto drugo da unesemo u zakon, a to drugo, to je da se ekspropriacija protegne i na one koji u gradovima imaju po 5 do 6 pa i više kuća, a koje im nisu potrebne, i da se socializacija sprovede i na kapitale i na velike banke. Ja ne znam zašto da se ostane samo kod zemlje i zašto da se ta reforma ne sprovede dalje. Nećete dozvoliti, valda, da neko ima u gradu po 5 do 6 kuća, a sirotinja da spava na ulicama. I onda nećete valjda ostaviti da se ošteta daje samo za zemlju, nego neka se daje i za kuće.

Isto tako što se tiče kapitala, ja znam da je i to teška stvar, i da se reforma tu ne da odmah sprovesti, ali se daje da se veliki kapital koji nam izjede naš mozak, bar stavi pod državni nadzor dotle, dok se sa tim kapitalom neće učiniti isto što mi tražimo ovde za same zemlje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, diskusija je zaključena. Stavljam na glasanje ovaj član. Gospoda koja su zato da se ovaj član primi neka izvole sedeti, a ona gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Prema tome objavljujem da je ovaj član primljen. Izvolite čuti sledeći član.

Potpredsednik D-r Juraj Demetrović čita član 43. koji glasi:

Eksproprisane velikih poseda i razdeoba njihova u svojini svima koji zemlju obraduju, regulisaće se zakonom. Zakon će odrediti i kakva će se naknada dati za eksproprisane posede. Za velike posede koji su pripadali članovima bivših tudjinskih dinastija i za one koje je tudjinska vlast poklonila pojedincima, neće se davati nikakva naknada.

Naseljavanje će se izvoditi prvenstveno pomoću slobodno organizovanih naseljeničkih zadruga, starajući se zato da naseljenici moraju biti snabdeveni i neophodnim sredstvima za uspešnu proizvodnju.

Pri naseljavanju kao i pri razdeobi eksproprisanih zemljišta imaju prvenstvo potrebiti ratnici, koji su se borili za oslobodjenje Srba, Hrvata i Slovenaca, i njihove porodice.

Zakonom će se utvrditi najmanja površina zemljoradnikove zemlje i slučajevi u kojima se ona ne može podeliti medju naslednike niti ma kojim načinom otudjiti.

Ova sva tri prethodna predviđena člana spojili smo u jedan, jer po svoj sadržini spadaju za pravo zajedno.

Predsednik D-r M. Ninčić. Ima reč g. D-r Janko Šimrak.

D-r Janko Šimrak: Gospodo, zadnjim stavom ustanovljava se jedan minimum koji svako mora imati da bi mogao živeti i kaže se: „zakonom će se odrediti najmanja površina zemlje koja se može deliti medju naslednicima ili otudjiti“.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Kaže se da ima slučajeva gde se zemlja ne može niti podeliti niti otudjiti.

D-r Janko Šimrak: Ovaj predlog mi smo stavili još ranije kad smo govorili o agrarnom pitanju, ali mi imademo još jedan dodatak koji je potekao iz zemljoradničkoga kluba i koji je veoma važan, a to je da bi se zakonom u načelu moralo reći: da će zakon odrediti i maksimum koliko ko sme imati najviše zemlje, jer i nakon provedene reforme prema ovome zakonu vazda će se javljati struje koje će ići zatim da svoje zemljište povećavaju. Dakle, zakonodavac u načelu treba da pristane na to da se obeleže mere do koje može neko da nakupuje zemljište i da ga poseduje. Mora se kazati: da će se zakonom ustanoviti i najveća površina zemlje koju ko sme imati. Ako vi gospodo uvedete ovu odredbu za maksimum zemljišta, onda ste rešili najvažniju stranu agrarne reforme. Dakle gospodo molim Vas unesite još ovu stvar: „zakonom će se odrediti i najveća površina zemlje koju ko sme da poseduje“. Time biste apsolutno stvorili jednu vrlo dobru odredbu i meru preko koje niko nesme više zemljišta da poseduje i time ste jasno pokazali, kako će se pristupiti pri izvođenju agrarne reforme. Time se odmah daje videti da se pred očima moraju imati dve stvari, dve mere: prvo minimum zemljišta, koje neko može imati da može živeti i drugo maksimum zemljišta koje neko sme imati. To bi gospodo bio kratak predlog za zadnji stav.

Što se tiče prvoga stava, najjasnije mi je ovo: „za posede koji su pripadali članovima bivše tudjinske dinastije i koje je tudjinska vlast poklonila pojedincima, neće se davati nikakva naknada“.

Ja sam pre kratkog vremena istakao ovde da mi nije jasno šta je to tudjinska vlast i ko je to tudjinska vlast. Jesu li ta tudjinska vlast osmanlije koji su došli u Bosnu i zauzeli je i zauzeli najveća imanja u Bosni, ili se pod tudjinskom vlašću misli na austrijske careve, ili na mađarsku krunu, ili se time mislilo na crnogorskog kralja Nikolu, ili se mislilo na sve one koji su dovedeni na primer u Makedoniju i Staru Srbiju i drugde.

Ovo je za mene tako važna stvar, da se u zakonu mora kazati ko je ta tudjinska vlast. Ja imam ovde jednu knjigu koju je napisao gospodin Ljuba Radić, koja je prilično dobro izradjena. On kaže: što se tiče begovskih odnosa u Bosni kaže P. M. Nenadović (str. 19.) „Mnogi ugledniji turci, koji su zazirali od radnje, dolazili su kod janjičarskog aga u Stambolu, gde su se upisali u janjičare. Svaki se je od njih nazivao agom, sinom sultana i nije se pokoravao nikome. Na čelu od nekoliko momčadi, navalio bi onda taj aga na jedno kaursko selo, koje bi mu se svidelo, sakupio bi seljake i držao bi im od prilike ovaj govor: „Rajo, ja sam sin sultana i aga, prodajte se meni a ja ću vas braniti od svake sile.“ Seljaci bi se isprva opirali takovoj želji, ali im opiranje nije služilo ništa. Tada bi im dao 200—300 piastra i otišao bi u spahije, da mu učini ispravu, kako su mu svi ti seljaci predali svoja imanja. Tako je on postao vlasnik tih seljačkih dobara a brao bi od njih toliko daće koliko i spahija a kad-kada i više.“ (Dobacivanje: To je kod drugoga člana). Molim baš kod ovoga člana, gde se govori o ekspropriaciji. Po statistici od 1910. god. Muslimana posednika kmetova bilo je 9537 t.j. 91%, Srba samo 633 t.j. 6%, a Katolika 267 t.j. 2½% a ostalo samo 26% 0, 25% dakle minimum. Prema tome aga bilo je 10463 i tih 10463, bosansko-hercegovačkih aga, od kojih su 9537 muslimani posedovali su 1906. god. ¾ celokupnog bosansko-hercegovačkog zemljišta, koje iznosi u celini 1.700.000 hektara. Ja sam, gospodo, kazao, kako su većinom nastale te promene odnosa u koja neću ulaziti i sa njima se dalje baviti jer je to gospodi sigurno poznato. Ja sam u tim stvarima što se tiče odštete svoje stanovište naglasio kad sam govorio pre neki dan i raspravljao o ovoj stvari. Mislim zato da i prijatelji muslimana neće ni smeti kazati da ja možda govorim protiv njih kao što su oni govorili protiv mene i prilično se poneli nakon toga što su oni govorili protiv mene i prilično se poneli nakon toga što su dobili da u šerijatskim sudovima imaju pravo raspravljati o svojini. Mislim, da je kod rešavanja agrarne reforme učinjen jedan precedens i Vi se nikako, pa ma šta radili, makako se savijali i davali izjave, makako govorili da je potrebno radi ovoga i ovoga, učinili jedan precedens i vi se toga ne možete otresti, Vi ste jednu stvar praktičnim načinom rešili.

I sad gospodo kad je ta stvar ovako rešena, a koji su to motivi, ja to neću spominjati, jer neću ovde političku debatu da započinem, ali tu je za nas stvoren jedan precedens i vi nemožete čitavu stvar u drugi tok skrenuti, da će moći reka drugim putem da teče.

U Bosni su kao što sam kazao imanja koja su dobivena od tudjinske vlasti već otkupljena, već su isplaćena. (Dobacivanje: neće ih ni isplaćivati). To neznam, to je njihova stvar. Kako Vi možete sada za druge ostale krajeve kazati, da za ona imanja u Hrvatskoj i Sloveniji dobivena od krune Sv. Stevana nećete dati nikakvu oštetu. Ja neću pledirati ni za kakvu oštetu, ja hoću samo da naglasim svoje stanovište i samo velim stvoren je precedens.

Ako Vi sad kažete samo je rešeno agrarno pitanje za Bosnu i Hercegovinu, a za ostale krajeve nije, to je jedna nekonzekvencija. Vi nemožete rešiti agrarno pitanje samo za Bosnu i Hercegovinu, nego morate ga rešiti za čitavu državu. Tu treba rešiti celokupno pitanje agrarne reforme, ja tako shvatam stvar i mislim da i gospodin Kurbegović neće se tome protiviti. To nije nešto specijalno za Bosnu i Hercegovinu, odnošaji su samo gotovo isti kao i u drugim krajevima, to valja priznati. (Fehim Kurbegović: Kmetско pitanje u Bosni nije i to se mora napose rešiti). Oko Mostara je drugčije, tamo su posebni uslovi a tako isto posebni su uslovi

za Banjaluku i onda po toj logici treba doneti poseban zakon za agrarne odnose oko Mostara i poseban zakon za odnose oko Banjaluke. Ako se tako radi, onda će svaka strana kazati da mi platite još nešto, pa da udjemo u vladu. Ja mislim da to nije ispravno, i to sam samo hteo konstatovati i ništa drugo.

Gospodo, stara odredba u ovoj stvari naglašena u predhodnim odredbama u agrarnoj reformi od 25. februara 1919. g. čini mi se da je mnogo bolja. Tu se u toj odredbi o posedima kaže bez oštete uzimaju se ovi posedi:

1. Svi posedi Habsburške porodice i članova Habsburške dinastije.

2. Svi posedi podanika neprijateljskih zemalja.

3. Svi posedi koji su negda darovani tudjincima za usluge učinjene Habsburškoj dinastiji, a nisu do sada prešli u treće ruke.

Moram biti otvoren i iskren. Vi ćete reći govori pop popu. Čitava naša crkvena imanja su darovale tudjinske vlasti, ali nisu izravno došla u njihove nego kroz treće ruke, a ima ih koja su prošla kroz četvrte ruke, i tako je sve dalje išlo.

Meni se dakle čini da bi bilo bolje reći i u ovome članu 43. koji govori o agrarnom pitanju odnosno poseda po trećoj tački ako nisu prešla u treće ruke.

Dakle samo sam hteo naglasiti nejasnost ove stilizacije i prema tome ja ću glasati protiv zadnjega stava ovoga člana 43., a i protiv prvoga stava, jer vidim da ovo nije nikakav napredak u rešavanju agrarne reforme, nego nazadak prema onome što smo učinili u prethodnim odredbama za rešavanje agrarne reforme od 25. februara 1919. god.

Drago mi je što je ovde unesena i kolonizacija, jer smatram da je kolonizacija najvažniji deo rešenja agrarne reforme, ali mi je žao da je opet i tu početo nekako rđavo. Šta mislite vi seljaci po Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji kako ćete srećno da živite, kad se u ovome članu kaže da naseljenici moraju biti snabdeveni i neophodnim sredstvima za uspešnu proizvodnju. Ovo je vrlo lepa odredba, i vi ćete biti njome zadovoljni. Ali bi bilo mnogo bolje da se u Ustavu kaže nešto što je konkretnije, kao što su predlagali zemljoradnici, i kao što smo predlagali i mi, da se od državnog budžeta dodeli jedna izvesna suma, i da se kaže, da je ta suma za kolonizaciju i da će se od te sume kupovati volovi i marva za seljake, da oni mogu zemlju obradivati, jer se mnogim ljudima nije davao potreban kapital, da mogu nabaviti ono, što im je potrebno, da obraduju zemlju i usled toga je na mnogim mestima sprovođenje agrarne reforme potpuno zaostalo. Ja znam jedan primer u Bačkoj gore, da su zemlje oduzete seljacima i porodicama siromašnim i date dobrovoljcima. Dobrovoljci nisu imali konja, kola i plugove i naravno nisu radili ništa, i šta je onda učinjeno? Oni su prodali docnije zemlju i otišli neznano kud, a zemlja je ostala neobrađena. Tako se je dogodilo i sa kolonizacijom. Kolonizirani su ljudi iz Dubice i oni su otišli u jedan drugi kraj odakle su se morali vratiti natrag jer nisu mogli opstati, te je zemlja ostala neobrađena a onda je na taj način čitava agrarna reforma došla u ćorsokak.

Gospodo, ja sam rekao da odvajam i odobravam potpuno poslednji stav, gde pri razdeobi ekspropriisanih zemljišta imaju u prvom redu dobiti zemlju porodice izginulih ratnika, invalida i dobrovoljaca, ali ne bih bio rad da se ta stvar sprovodi onako, kao što se do sada sprovadjala. Ja otvoreno kažem, da ne bih želeo da od dobrovoljaca, koji imaju ogromnih zasluga, za našu zemlju stvorimo jednu kastu. Ja ne bih hteo da se stvori kasta ni od ratnika, ni od invalida, što se do sada u raznim prilikama iz partijskih svrha činilo.

Ako se već hoće ovim ljudima da daje zemlja, onda neka im se ona daje na drugi način, neka se ona oduzme od onoga koji se nije borio a koji ima dosta, a ne da se oduzima siromašnim seljacima i porodicama, koji nisu imali prilike ili nisu mogli da se bore, pa da se oni ostave da gladuju sa svojom ženom i decom. Ja imam primera da je zemlja oduzimana siromašnim seljacima i data dobrovoljcima, koji su sinovi bogatih roditelja i onda samo za to što su čuli da postoji neka ministarska naredba da imaju da dobiju po 8 jutara, oni su tražili zemlju, pa su je i dobili.

Gospodo, ja ovde nisam govorio protivu dobrovoljaca i moj je govor potpuno jasan u kome sam ja pravcu govorio. Ja sam stavio primedbe na ovaj član ne zato da ga ja koregiram, jer je to vaša stvar da ga vi koregirate, već zato da iznesem svoje gledište.

Predsednik D-r Mom. Ninčić: Ima reč g. Jakšić.

Milutin Jakšić: Gospodo, meni se ne dopada ovakav predlog kakav je ovde predložen o eksproprijacijama i konfiskacijama dobrima i o tome kako će se izvesti agrarna reforma. Meni se ne dopada zato ovakav predlog što se predlaže nešto, što mislim da smo mi trebali da izvedemo. Mi u Ustav ne možemo doneti agrarno zakonodavstvo, ali možemo i trebalo bi, i zato nas je narod ovde poslao, da damo tačnije uputstvo kako zakonodavac ima izvršiti ovaj posao i doneti agrarne zakone. Ja mislim da je ovoj neodređenosti, ovome odlaganju, prenošenju na zakonodavstvo one dužnosti koju smo mi trebali da izvršimo, uzrok u pometnji i neprečišćenim pojmovima, u dopustljivosti eksproprijacije i konfiskacije. To se osetilo to se pokazalo i u našim konferencijama gde se je eksproprijacija a osobito konfiskacija žigosala kao boljševizam, ja bih želeo radi toga, što ima te pometnje o našem javnom mnjenju, da govorim o zemljišnoj svojini i da pobijem predrasude i uništim po mogućstvu onu bojazan, koja se u našem celom društvu pa i ovde u Ustavnom Odboru javlja protiv ovakve korenite reforme kakvu smo već počeli izvoditi. Ovde postoji protivnost između dva pogleda — između stajališta staroga prava i stajališta pravde, socijalne pravde, kao što mi to sad zovemo. Strogo uzev pravo ima svoj koren u rimskom pravu. Mi stojimo pod uticajem rimskih pojmova o svojini pa i o zemljišnoj svojini. Nije nikakvo čudo što je to tako striktno stajalište tako nemilostivo i što ne vodi računa o socijalnoj pravdi, jer oni koji su stvarali te poglede o svojini, bili su eksploatatori i što se tiče javnog privatnog prava. Rimljani su bili osvajači. Oni su što se tiče međunarodnog prava podčinili svojoj vlasti gotovo sve kulturne narode poznatog starog sveta. Što se tiče privatnog prava njihovo je društvo bilo osnovano na ropstvu. Dakle oni su imali naročite pojmove o eksploataciji javnog i privatnog prava i ti njihovi pojmovi išli su na njihovu rođenu štetu, jer su nagomilavanjem bogatstva i blagostanja, ubrzali kraj i raspadanje one velike njihove države koja je u starome veku bila najveća država.

Taj pogled na svojinu prešao je na druge narode, a osobito na Germane, koji su sa velikim delom rimsku državu nasledili pa nasledili i karakter i osobine Rimljana i pravne pojmove iz rimskoga prava recitirali. Germani su bili takvi isti osvajači i imperijalisti kao i Rimljani; i oni su razvili taj pojam o sili dotle, da su prešli u pravo ludilo. Oni su, ne respektujući pravdu, proglasili da je moć sila nad pravom i nad pravdom i stvorili su, kao što je poznato, u najnovije vreme jedan gospodski moral koji je ismevao socijalnu pravdu, koji je hrišćanstvo nazvao otrovom judejskim šta više povodom poslednjeg ustanka robova mislili su Germani da je treba uništiti i ugušiti. To je bilo stanovište koje je samo u sebi nosilo klicu propasti, jer tu je kao što

je kazao jedan govornik iz opozicije, država sama sebe oblagotvorila i ona je morala da pretrpi, pošto je mesto pravde proglašena sila kao vrhovno načelo života, i moralo je da dočeka ono što po našoj narodnoj poslovi biva: da je svaka sila za vremena, pa je nastalo ono, što pravda zahteva. Tako je isto i sa pravdom u svojini. O tom ograničenom zemaljskom posedu stoji od starog vremena pojam ekvitetu, pojam pravde, pojam da na zemljinom posedu ne može biti ograničenja. Kod Jevreja n. pr. bila je praksa i ako u Mojsijevom zakonodavstvu stoji, da čovek ne treba da poželi što je tudje, postojala je kod njih praksa, da se svakih 50 godina deli zemlja nanovo, t. j. što se u toku tih 50 godina usredsredi u jedne ruke, da se zemlja vraća onima, čija je pre toga bila. To je bila pravda socijalna koja nije toliko respektovala ugovore, ma koliko oni bili zakoniti, koja im nije pripisivala večitost kakvu mi pripisujemo ugledavši se na propise rimskoga prava. I ta pravda dobila je svog izražaja u proglašenju ljudske jednakosti. Apostol Pavle kao što znate došao je u sukob sa oličenjem rimske imperije, sa onim čudovištem, propovednikom najprostije i najsurovije sile, sa Neronom, i on je podlegao: bio je mačem pogubljen.

Ali zato, gospodo, oni principi jednakosti i ljudstva, oni su preživeli rimsku državu. I tako se dogodilo da i ako je to načelo proglašeno u ono vreme, nije se moglo u život da privede zato što masa naroda nije bila spremna da primi ono, što su pojedini veliki umovi već tada ustanovili kao jednu istinu.

U najnovije vreme dogodio se sukob između pravde i strogoga prava. Viljem je hteo jednim potezom tako reći, da odrubi glavu ne jednom čoveku, nego jednom narodu, a to je našem narodu, a dogodilo se to, da je izveo protivno onoga što je hteo, a to je, da je izazvao jedan pokret, koji je doneo slom njegove osvajačke politike i onog njegovog načela, da je sila nad pravdom. I došlo je do toga da mi realiziramo načelo jednakosti među ljudima. To je ona velika deklaracija prava naroda, koju je zastupao Vilson i samoopredelenje naroda, koje je dalo jak početak i jak temelj stvaranju novih država, koje su postale iz Austro-Ugarske. Zajedno sa tim oslobodjenjem naroda radi se i na oslobodjenju ljudi. Ti narodi koji su dobili svoje samoopredelenje dužni su da oslobode i pojedince, i to oslobodjenje treba da se izvrši deobom velikih poseda, koji se ovim ustavnim naredjenjem ima da inauguriše.

Ako hoćemo da izvršimo ovaj posao kao što treba, onda moramo zauzeti položaj i odrediti tačno kako da se izvede podela velikih poseda, i kako da se ekonomski oslobodi narod. Ova odredba kako je predložena mislim da nije, dobra, ma da se njome zadovoljava veliki deo. Što se tiče velikih poseda, onih, koji su dobiveni na poklon, ili kao što neki misle, da su kupljeni uz neku naknadu od tudjinskih vladara, ti posedi kupljeni bez naknade, ili dobiveni na poklon od stranih vladara, imaju se razdeliti onima, koji zemlje nemaju, bez naknade. Ja držim, da je to opravdano, jer taj posed napokon su dobili od države, koja je do toga prava oružjem došla. To je u toliko pravičnije, što se nije ni onda davala naknada onima, koji su pre toga posedovali tu zemlju, nego samo onima, kojima je država davala, oni su davali naknadu državi. Nije se davala naknada nikakva onima, koji su tu zemlju imali pre rata Leopoldovog sa Turcima, nego je država proglasila tu zemlju za svoju. Sva ta dobra proglašena su za patrimonium domus Austriensis.

Bez ikakve naknade prešla je svojina na državu, i država je pojedincima davala i delila zemlju i od njih uzimala neku naknadu. Može, dakle, biti govora o naknadi samo državi za one troškove, koje je imala da

uloži da bi došla do toga zemljišta. Ako na te velike posede primenimo onaj način kako su oni postali, mi danas ne bismo imali davati nikakve naknade vlasnicima, nego bi samo moglo biti govora o tome, da zemljoradnici, koji dobiju te posede, dadu nešto državi. Ali, o kakvoj naknadi velikim posednicima, spahijama, ne može biti govora.

Što se tiče ostalih velikih poseda, ja mislim, da i za te velike posede ne bi trebalo davati nikakve naknade; ne bi trebalo davati naknade već za to, što narod i ne može podneti one terete, koji bi se na njega natovarili. Ako bi narod morao kroz decenije to isplaćivati, to bi samo značilo produžavati ropstvo, u kome je bedni zemljoradnik živeo za staroga vremena.

Na kome pravnom osnovu možemo mi deliti bez naknade one zemlje, koje su stečene kupovinom i koje su zakoniti posed, koje nisu poklonjene itd. Ja mislim da je tu osnov velika nužda. Nužda je zakonodavac. Nužda je jedan od najvećih zakonodavaca. Nužda zakon menja. Kad je za rata velika nužda ovladala, onda se država mešala u privatnu svojinu; onda je država naredjivala lordovima da dadu zasejati sva ona lovišta i parkove, koje su podigli za svoje uživanje.

Onda je država posegnula i za pokretnom svojinom. Donela je bila odredbe o rekviziciji, o maksimiranju cena i t. d., jer da toga nije bilo, došlo bi ne samo do gladovanja, nego i do umiranja naroda od gladi. U toj krajnjoj nuždi je i opravdanje što se posegnulo za nečim, što se pre smatralo za neprikosnoveno, a to je privatna svojina. Ja mislim, gospodo, da ta nužda ne samo da je postojala za rata, nego da postoji i danas. Ova prevelika skupoća, ovi tereti, koje narod teško podnosi, motiviraju potrebu da se i veliki posedi, koji su inače zakonita svojina, mogu bez naknade konfiskovati, uzeti od strane države i deliti među siromašan narod, među bezzemljače. Ti veliki posedi, zakonito pribavljeni, kupljeni, ne razlikuju se u mnogome od velikih poseda darovanih od tudjinskih vladara. Oni su najčešće nastavak onoga posedovanja, koje su pre toga uživali oni, koji su te posede na poklon dobili.

Tako su isto upotrebljavali svoj posed kao i spahije. Oni su pod istim uslovima eksploitalisali radni narod kao što i spahije i njima to sve ne treba, narod bez toga biti ne može. Država platiti ne može, narod ne može snositi ove terete. Ako ćemo dati pravednu nagradu, i pravednu odštetu, kao što stoji u članku o izvlašćenju svojine, onda ćemo natovariti na narod takav teret, koji narod neće moći podneti. Kao što parceliranje zemlje od raznih banaka zbog toga, što je cena bila prava, nije urodilo plodom, jer narod nije mogao da odgovara svojim dužnostima, tako bi bilo isto, ako bi mi veliki posed zakonito stečen uz pravednu naknadu i odštetu narodu parcelirali.

Što se tiče srednjih poseda, ja mislim, da bi tu trebalo naknadu primeniti. Srednji posedi, ja računam, srednji posed od 100 do 500 lanaca koji su se mogli trudom steći ili bar delomično trudom, dok veliki posed nije nikada imao toliku veliku radnu snagu, da je mogao trudom steći desetak hiljada lanaca, ali koju stotinu lanaca je jedna generacija svojim trudom mogla lako steći. Zato je naknada opravdana. Ali srednji posed moramo dodirnuti, što ima krajeva, gde nema velikih poseda i stoga ne možemo, ako hoćemo radni narod snabdeti sa zemljom, ostaviti netaknute ni te srednje posede.

Ima u našim krajevima, u bivšoj Vojničkoj Krajini, mesta, gde nema velikih poseda ili barem nema ih u dovoljnoj, meri, u Srbiji nema takodje velikih poseda, svega ima tri poseda preko 300 hektara, pa mislim, da bi se i tu moralo pristupiti eksproprijaciji uz potpunu naknadu, jer se ne mogu ostaviti bez zemlje oni veterani,

koji su 6 do 7 godina ratovali, na oslobodjenju srpskih i jugoslovenskih krajeva i koji su pomogli, da se povrati otadžbina, i u toj otadžbini svi veliki i mali posedi treba da pripadaju narodu, koji je pretendiran na višestvo, pa stoga ne bi bilo dostojno, da se ti veterani, koji su toliko žrtvovali, ostave bez zemlje. Zbog toga ja mislim, da bi se moralo pristupiti i eksproprijaciji srednjih poseda.

Ja bi drukčije rešio ovo pitanje, ali pošto je to odloženo na zakonodavnu skupštinu, odnosno na zakonodavstvo, ja ću samo učiniti predlog, da se ono izmeni što mislim, što ne može ostati u ovom članku, ako hoćemo kazati ono, što smo hteli. Stoga ću predložiti jednu dopunu, koja ne treba da izostane. Ovde stoji: za one posede, koje je tudjinska vlast poklonila pojedincima, ne će se davati nikakova naknada. Ovde ova reč „poklonila“ može se rdjavo shvatiti, kao što sam primetio da se tako shvaća kod nekih članova našega Ustavnog Odbora, kad smo razgovarali na konferenciji.

Poklon, ako se shvati u smislu da je samo ono poklon, što je bez svote dato, onda bi gotovo svi spahiluci ostali spahijama ili bi se uz naknadu mogli uzeti. Medjutim te svote, koje su date za spahiluke, to nije kupovna cena, nego je to dato za darovane spahiluke i od te takse nije niko oslobodjen.

Bilo je takvih donacija dve vrste: Donacija miksta i donacija pura. Donacija pura je čista donacija bez protu usluge odnosno bez svote, a donacija miksta gde je plaćeno.

Naš Dalj je na pr. kupljen za 36.000, ali ta svota nije kupovna cena to je taksa, a da je taksa, dokaz je baš u tome što je za 1½ forintu kupljen lanac zemlje u Dalju. Dakle da ne bi bilo krivoga shvatanja predlažem, „da se ovo dopuni odnosno izmeni“. Poklonila tudjinska vlast, a u zagradi da se metne, da je darovano, donaciju miksta ili pura. To je jedno, a drugo mislim da bi trebalo dodati rok, kada da se donese agrarno zakonodavstvo. Velika je potreba da se to pitanje što pre skine s dnevnoga reda, jer je narod veoma nestrpljiv. Pored toga će biti štete i sa ekonomske strane i po narod i po državu, ako narod ne bude znao koje će mu zemlje pripasti. Jer zemlju za koju ne zna da je njegova ne će da radi i djubri. Pored toga može biti od štete i za mir društva i države. Ako to neće moći ova Ustavotvorna Skupština doneti, treba da se metne ovde jedan dodatak da prvi posao zakonodavstva treba da bude donošenje agrarnog zakona. S toga mislim da bar ovaj drugi dodatak, odnosno ova dva dodatka, da su bezuslovno nužna, pa da agrarna reforma bude onako izvedena kao što narod želi od nas.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Moskovljević.

Miloš Moskovljević: Gospodo, ja ću biti kratak. Ja hoću samo da izjavim da mi ovo agrarno pitanje mnogo šire shvaćamo nego što je obuhvaćeno predlogom vlade. To se lepo vidi iz nacrtu Ustava. On je najbolji izraz shvatanja i želja našega naroda.

Ako je ko pratio poslednjih dana zborove u Bosni i Hercegovini, on je mogao da čuje kako narod tamo misli o rešenju agrarnog pitanja. I baš iz toga možete videti da smo tačno pogodili njegove želje u našem nacrtu koje su u čl. 102. u drugoj stavci, gde se govori o naknadi, a koji glasi: „Zemljoradnicima koji bi raskidanjem ovih odnosa ostali bez dovoljno zemlje daće se druga u zamenu“, pa onda kaže, zakonom će se odrediti na koji će se način pomoći onima koji su raskidanjem ovih odnosa ostali i bez sredstava za život a nemoćni su za samostalan rad“.

Iz toga, gospodo, vidite, da mi ne priznajemo pravne naknade onim bivšim tzv. imaćima tih imanja, jer kao što ne priznajemo neko legitimno pravo na ove oblasti ni bivšim vladarima Austrije i Madjarske, isto tako ne

priznajemo nikakva prava ni onim ljudima, koji su se dosada zvali sopstvenicima tih imanja. I zato smo protiv svake naknade učinjene njima.

A što se tiče onih koji će ostati bez sredstava za život, a nemože im država da pomogne kao što smo mi već predvideli ranije u jednom članu gde se kaže (čita): „Država se brine da se svim građanima stvori mogućnost da se sprema za privredne poslove kojima naginju i da razvijaju nesmetano svoju privrednu spremu i snagu“, o tome ću da kažem nešto. Država se stara da svako može slobodno vršiti svoje privredne poslove. Ako se država ne može na taj način da postara, onda je ona dužna, da tim ljudima pomogne i mi samo u toliko izlazimo na susret onim ljudima koji su dosada bili sopstvenici.

Ovde je ponešto ušlo iz našeg predloga, ali je krnje. Tako u čl. 19. stoji (čita): „Zakonom će se utvrditi i najmanja površina koja se ne može deliti među naslednike niti otudjiti“. To je uzeto od nas ma da je to u nekoliko i dosada bilo. A mi predlažemo završetak toga koji glasi (čita): „Isto tako zakonom će se onemogućiti i stvaranje novih velikih poseda preko utvrđene granice“ a to je vrlo važno. Ovo agrarno pitanje valja shvatiti u njegovoj celokupnosti a ne kao lokalno pitanje, koje se tiče Bosne i Hercegovine. Ti feudalni odnosi po nesreći još i danas postoje, a oдавna su već trebali da prestanu. To je jedan anakronizam. Agrarno pitanje biće vrlo oštro u našoj zemljoradničkoj zemlji. Mi svi govorimo da je naša zemlja zemljoradnička, a svi ćutke prelazimo preko tog pitanja kako treba ono da se reši. Mi njegovo rešenje smatramo u njegovoj celokupnosti, jer se ono odnosi na celu našu zemlju a ne samo na Bosnu. Zato smo mi i tražili da se ovde osigura naša zemlja i naši zemljoradnici od stvaranja velikih poseda. (D-r Krizman: Ti se stvaraju i ne mogu se stvoriti). Oni se stvaraju i ako Ustav i zakoni ne stanu tome na kraj, vi ćete videti stvaranje proletarijata. Taj proces počeo se širiti kod nas u Srbiji još pre rata i zemlja je sve više i više dolazila u ruke advokata. Tomu treba stati na put i zato smo tražili da se u Ustavu napomene i zakonima da se onemogući stvaranje velikih poseda. U vezi s time mi ćemo glasati protiv ovih predloženih članova.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Stjepan Barić.

Stjepan Barić: Gospodo, ovde imam nešto da pomenem. Ovde nisu dane neke glavne crte u agrarnom pitanju.

Ja bih imao da učinim samo jednu napomenu. Prije toga reći ću samo da je za muslimane pakt što su ga sklopili s vladom nesreća i teško da će im ova odredba koristiti. Bogatiji će možda imati korist, ali na drugoj strani stradaće sirotinja i stvaraće se novi proletarijat. Neću da govorim o prvoj Obznani, ni o drugoj Obznani, kojom se u Bosni brani da se u opće govori o tom paktu. Eto u slobodnoj državi, u toj demokratski uređenoj državi, gde vlada sloboda i gde imamo sve što hoćemo, dolazi na jedanput jedna Obznana zatim druga Obznana. Čudim se samo zemljoradnicima da tu Obznanu i ne spominju. Iz svega se samo jedno jasno vidi, kako demokratija iskreno misli i kako demokratija provadja te zakone i svoj program. (Jedan glas: Zašto baš demokratija?) Zato što su najviše demokrati o tome govorili i s time se hvalili; zato što su demokrati uzeli agrarnu reformu u zakup; zato što je demokratima agrarna reforma bila na izbornom barjaku; zato što su baš demokrati od toga socijalnog pitanja nažalost napravili političko pitanje. Eto, zato demokrati. Zato što su se oni najviše time ponosili, zato na njih najviše i ide. (Jedan glas: Dobili smo tek dva poslanika.) Narod je bio pametan i znao je kako ste vi iskreni i šta o

tome mislite. I nije se prevario dao vam je dva poslanika a da dodju sutra izbori, nećete dobiti ni jedan mandat.

Hoću kod zadnjeg stava nešto da se osvrnem. Sigurno je jedno da bi agrarno pitanje moralo da se smatra jedino kao socijalno pitanje. U zadnjem stavu stoji da će u prvom redu imati prednost porodice izginulih ratnika, invalida i dobrovoljaca. Ne bih se osvrnuo na to, da tu nije i bilo loše prakse. Da nije bilo slučajom kao u Keresturu, gde se seljacima oduzimala zemlja i davala dobrovoljcima, koji su zakupninu zapili i sa isprošenim novcima kući putovali.

Takvih je slučajeva bilo više. Bilo bi loše ako se ovako nastavi. Samo ako su ratnici, invalidi i dobrovoljci u istim socijalnim odnosima, ako su potrebni zemlje i ako će biti u stanju da obradjuju zemlju, u tom slučaju treba i neka im se da. Još bih posle reči invalidi... metnuo „i onih“, zato da se ne bi uzelo ekskluzivno, da ta pogodnost vredi samo za ratnike i dobrovoljce koji su bili samo u srpskoj vojsci. U austrijskoj vojsci bilo je takodje vojnika koji su se borili za slobodu. Na talijanskoj fronti mi smo se složili da tu frontu treba držati. Ja znam inteligentne ljude, oficire koji su tražili da idu na talijanski front i hteli su se tući sa Talijanima, jer su znali da ono što Talijani uzmu, rado natrag ne daju.

Predsednik D-r Mom. Ninčić: Reč ima g. Miladinović.

Žarko Miladinović: Posto je kratko vreme za raspravu, to ću biti kratak, inače bih voleo da imam vremena da se osvrnem na sve mnoge zamerke gg. predgovornika, gde se govori o uzimanju zemljišta sa naknadom i bez naknade — eksproprijacijom i konfiskacijom. Pravi se razlika gde će se izvršiti eksproprijacija a gde konfiskacija.

Što se tiče velikih poseda ovde se kaže „koji su pripadali članovima bivše Austro-Ugarske dinastije kao i onih poseda koji su pojedincima darovani kao tudjinskoj vlasti ima da se izvrši konfiskacija.“ Ima gospode, koja se boje da će se ova stvar koja govori o donacijama tudjinskih vlasti pojedincima moći rdjavo tumačiti.

Kad je reč o pojedincima nije govor o narodu. Ono što je pomenuo g. Jakšić o Dalju stoji da je patrijarh dao 36000 forinti za izdržavanje austrijske vojske i da je prvo data zemlja kod Sečuja pa posle u Dalju. Nije to dato patrijarhu što je dao 36000 forinti nego zato što je bio predstavnik srpskog naroda, to je dao srpskom narodu za one velike njegove usluge što je učinio čitav srpski narod prema Turcima, jer je srpski narod mislio da će pomoću Austrije suzbiti Turke i vratiti se natrag odakle je došao. Nije učinjena dakle ovde donacija pojedincu. Tako isto, što se tiče katoličke crkve, nije dao pojedincima. Tu nema bojazni da bi se mogla ova ustanova rdjavo primeniti t. j. na štetu naroda na štetu takvih ustanova koje se ne mogu podvrći pod ovaj stav koji govori o donaciji pojedincima.

Što se tiče ekspoprijacije ovde se ne govori u pojedinostima o njoj ali svakako će se to regulisati zakonom kao što se ovde kaže, a u zakonu će se sigurno reći, da će naknada za zemljište, koje se ima dati, biti regresivna, t. j. što veće imanje, to će se tim manje za pojedine zemljišne (jutra) jedinice davati naknada. Razume se to će biti opet stvar računa. A svakako regresivno moraće se izvesti naknada, a kad se izvede ta naknada tim putem, onda će biti mnogo bolje za narod i za siromašne klase, a to se baš hoće da postigne ovim članovima, jer se njima hoće da zaštite mali i slabi tako da u ovoj borbi materijalnoj može slab, mali da se oporavi i da ojača i da ne bude više isisavan od jačega. Baš gospodin predgovornik iz zemljoradničke stranke govorio je kako bi trebalo da se

ustanovi i maksimum, preko koga ne može da predje veće imanje, to jest granica, preko koje se ne može ustanoviti veliko imanje. Ja držim da i bez toga ustanovljavanja indirektnim putem biće onemogućeno povećanje velikih imanja, jer kad mali čovek dobije zemlju, kad zemlju bude mogao raditi i skidati s nje plodove biće jači, biće on, koji će obradivati zemlju, a veliki posednik neće imati radnika, neće imati ko da mu obrađuje i biće primoran da prodaje svoju zemlju ili da traži pomoći od seljaka da mu obrađuju zemlju i da mu dade veliki deo prihoda. Ja držim da na ovaj način nećemo postići u članovima koji su prošli da onemogućimo stvaranje velikih poseda, inače bi hteo da kažem samo neke izmene ili dopune u onome članu koji govori o zabrani otudjivanja. Otudjivanje i zabrana otudjivanja to nije jasno rečeno u predlogu i ako bi ostalo kako ovde stoji, značilo bi, da se samo onaj, koji ima imanje, sprečava da dalje otudjuje, ali time ne bi trebalo sprečavati da poverioci traže od njega predaju zemljišta i da izigra na taj način ovaj zakon. Stoga predlažem da se dodadu reči „*na kojim načinom*“ ispred reči otudjiti. Stoga bih predložio da se u članu, koji govori o zabrani otudjivanja posle reči: „zakonom će se utvrditi najmanja površina zemljoradnikove zemlje i slučajeve u kojima se ona ne može podeliti medju naslednike niti“ dodadu reči „*na kojim načinom*“ otudjiti, pa onda ću posle preći na pojedinosti, kako to ima da se izvede i da se razume.

Sad bih hteo da kažem još ovo. Imao bih da dodam jednu svoju izmenu ovde gde se govori o ratnicima i invalidima. Ovde se kaže: „Ratnici, invalidi koji su se borili za oslobodjenja Srba, Hrvata i Slovenaca i njihove porodice“ i ja bih stavio drukčiju stilizaciju, jer bih ne samo kod invalida trebalo praviti razliku na invalide koji su se borili za oslobodjenje i na one koji se nisu borili, i već taku razliku treba praviti i kod ratnika onda bi trebalo ovako kazati: Ratnici i invalidi, koji su se borili za oslobodjenje Srba, Hrvata i Slovenaca i njihove porodice“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, diskusija je zaključena. Ima reč samo g. Gjonović radi kratkog objašnjenja.

Jovan Gjonović: Ja sam rekao i ranije, da je potrebno bilo, da se sa ovom redakcijom koja govori o zemlji, reši i pitanje svojine zemlje u opšte. Sa svima ovim što je pročitano ovde, to nije učinjeno i dosledno principima, koje sam ja ranije izneo, imam da kažem: prvo, da se ne slažem sa davanjem naknade za oduzete velike posede, odnosno više oduzete zemlje, koji su preko maksimuma dozvoljenoga poseda; i drugo, nalazim da je apsolutno nužno utvrditi maksimum poseda zemlje, kao što je ovde recimo; i treće zaštititi minimalni posed. Stoga, gospodo, ako ne primite ove ideje, ja ne mogu glasati za odredbe koje ste nam podneli.

Predsednik D-r M. Ninčić: Diskusija je zaključena. Ja ću staviti na glasanje ovaj član sa izmenom onom „*na koji način*“. Gospoda koja su za ovaj član sa ovom izmenom gospodina dr. Žarka Miladinovića neka izvole sedeti a oni koji su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj član primljen većinom glasova. Izvolite čuti sledeći član.

Sekretar Milan Bošković: „Za izradu socijalnog i privrednog zakonodavstva ustanovljava se privredni Savet. Bliže odredbe o sastavu i nadležnosti određiće se zakonom“. (Čuje se sa svih strana: Prima se).

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospoda koja su zato, da se ovaj član 13. o veri primi neka izvole sedeti, a ona gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj član 13. primljen.

Gospodo, sad bismo imali da izaberemo izvestioca. Ako dopustite da ja kandidujem (odbor odobrava) za izvestioca odborske većine za izveštaj koji će iz odbora da izadje, dozvolite da vam ja kandidujem g. dr. Lazu Markovića, koji bi taj izveštaj imao da napiše i njemu da damo još kao zamenika g. Demetrovića i g. Kurbegovića za izveštaj odborske Većine. Prema tome, gospodo, još bismo imali da održimo jednu sednicu na koju će se pročitati izveštaj odbora. Pošto u 4 sata po podne imamo sednicu Skupštine, ja predlažem, da se naša sednica održi u 3 i po sata radi primanja odborskog izveštaja. (Prima se). Današnju sednicu zaključujem. —

Sednica je zaključena u 13 sati i 15 minuta.

XLVI. SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 7. maja 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao g. D-r Momčilo Ninčić.

Sekretar, g. Milan Bošković.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Molim Vas, gospodo poslo ima amandmana veoma mnogo i pošto medju njima ima i takvih, o kojima ćemo morati prilično dugo da diskutujemo i na kojima ćemo se zadržati, ja mislim da će najbolje biti da sačekamo da Ustavotvorna Skupština reši pitanje Ustava u načelu tako, da ona može da zakluči svoju sednicu 12. ovog meseca. Jer po svoj prilici sednice će se držati i pre i posle podne i stoga bi bilo veoma teško da i mi utrpamo svoje sednice u to vreme. Stoga mislim, da će najbolje biti da mi svoj rad za sada odložimo i da iduću sednicu imamo 12. ovog me-

seca u 4 časa posle podne, ako se Ustav bude svršio do 12. ovog meseca pre podne. Za to vreme, gospodo ja sam već naredio da se svi amandmani izrade na mašini u dovoljnom broju primeraka i razdadu gospodi narodnim poslanicima iz Ustavnog Odbora. Ovi amandmani iz odeljka prvog i drugog koji su novi, već su izradjeni na mašini i sad će biti gospodi članovima Ustavnog Odbora razdani. Ja molim gospodu da sačekaju da prime ove amandmane iz odeljka prvog i drugog nacrtu Ustava koji nisu bili podneseni Ustavnom Odboru.

Dakle, gospodo, ovu sednicu zaključujem, a drugu zakazujem u četvrtak u 4 sata posle podne.

(Sednica je zaključena u 17 i 10 minuta.)

XLVII. SEDNICA USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 13. maja 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao Predsednik: D-r M. Ninčić.

Početak rada u 10 i 50 časova.

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim vas, gospodo, otvaram današnji sastanak.

Pošto, kao što vidim, nema dovoljnog broja čla-

nova Ustavnog Odbora na sednici, niti je tu g. Ministar za Konstituantu, ja ovu sednicu zaključujem, a novu zakazujem za sutra u 10 časova, nadajući se da će g. članovi Ustavnog Odbora biti sutra uredniji.

Sednica je zaključena u 10 i 55 časova.

XLVIII. SEDNICA USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 14. maja 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao Predsednik: D-r M. Ninčić.

Zamenik sekretara: Fehim Kurbegović.

Početak u 11 i po časova.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, otvaram današnju sednicu. Sad bismo trebali prvo da se sporazumemo o postupku u Ustavnom Odboru u pogledu amandmana, ali g. poslanik Laginja mi je saopštio, da bi imao da učini jednu izjavu sada o amandmanima. Hoćete li, g. poslanice, odmah učiniti tu izjavu ili pošto se sporazumemo o postupku.

D-r Matko Laginja: Ja bih želeo odmah da učinim izjavu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Izvolite. Ima reč g. Laginja.

D-r Matko Laginja: Poštovani Odbore! Preksinoć je predsednik Narodnog kluba, g. D-r Drinković, neposredno pred glasanjem o prihvatu vladinog nacrtu Ustava za podlogu detaljne rasprave u plenumu Konstituyente izjavio, da taj njezin deo t. j. članovi Narodnog Kluba ne mogu da pri onom činu sudeluju ni pri daljem pretresu ustavnog nacrtu i obrazložio je taj naš korak.

Premda se prema parlamentarnim običajima nijednoj stranci ne može zameriti, ako u suprot jedne načelne oporbe protiv stanovitom predlogu zakona, ipak sudeluje u podrobnoj raspravi istoga, namerom, da pognogne popraviti koji detalj, ipak, gospodo, ja moram izjaviti, da u nazočnom slučaju nikako ne može da bude ni to, dokle god Vlada ne korigira jedno svoje neispravno stanovište, iz koga je već do sada poteklo dosta zla; kažem: dok vlada ne korigira to jedno svoje stanovište, jer sam osvedočen, da kad bi prvaci nekih stranaka, koji danas sačinjavaju vladu naše države, ljudi poznatog uma, upliva i temperamenta, hteli svojim uplivom da korekturu izvedu, osvedočen sam, da bi na to pristao i bolji deo stranaka, kojima oni stoje na čelu i da bismo mi — osim možda jedne jedine stranke, koja

načelno negira naš današnji društveni poredak, svi do jednoga mogli konačno prihvatiti za našu svima nam milu domovinu jedan Ustav, koji bi se u istinu mogao označiti da je plod sporazuma sviju građanskih stranaka u svima glavnim pitanjima, koja zanimaju sva tri naša plemena i sva naša sadanja upravna područja.

Ja idem dapače još dalje. Ja držim, da bi se i najkrajniji među nami — komunistička stranka u Konstituantu — bar smirili s Ustavom, koji bi se temeljio na potpunom sporazumu građanskih stranaka.

Zašto gospodo? Zato, jer bi takav Ustav, uz korekturu, koju mi pitamo i o kojoj ću odmah govoriti, bio popravljen u slobodoumnijem pravcu u ustanovama o pravima državljana, naročito o ličnoj slobodi i slobodi štampe, jače bi zaštitio zaradu i jače zajamčio uživanje plodova njenih za onoga koji proizvadjia i za njegovu obitelj proti presizanju kapitalizma, jer bi u takvom Ustavu bila odredjena mogućnost i toga da se bar djelomice kapitalizam podredi u svojoj ekonomnoj funkciji opće korisnim uslovima za opstanak i prospjeh svega stanovništva naše države, ispravilo bi se odnosne propise i nazore, koji su na žalost do sada pogrešno provedeni u pogledu funkcije onog kapitalizma, koji se očituje u vlasništvu prevelikih te stoga ne uvijek potrebnih zasebnih poseda zemlje.

Eto, gospodo, čak i našim komunistima dana bi bila mogućnost, da se bar smire s takvim Ustavom, kakav mi na sporazumni prihvata predlažemo, jer su i oni Slaveni kao i mi svi drugi, jer se i oni čute sinovima istog našeg naroda, tko Srbin, tko Hrvat, tko Slovenac pak bez dvojbe i oni uvidjaju bistro, da je dosta, dosta što se je najveća slovenska zemlja okupala u vlastitoj krvi za sve ono, što će nama i celom svetu dobro doći iz dosadanjeg kaosa Rusije i iz dosadanih žrtava njezinih, pa da daljnje nasilje s nijedne strane nije više potrebno.

U čemu bi, se, gospodo, sastojala ta korektura stanovišta naše vlade, koju mi od nje pitamo, odnosno i od

stranaka, koje sadašnju vladu drže, a da se dodje do Ustava prihvativog za sva tri naša plemena i za sva naša dosadašnja upravna područja, da dodjemo do Ustava koji bi bio u istinu plod sporazuma i umirenja za nas sviju?

Ta korektura nazora i postupka vlade sastojala bi se u tom, da se stanovište nas hrvatskih poslanika *oceni pravedno* i da prema toj *pravednoj* oceni predloženi Odborov nacrt Ustava i prelazna naredjenja budu izmenjeni i popunjeni.

A u čemu bi bila ta *pravedna ocena* našeg stanovišta? Ona bi gospodo, bila u tom, da se zahtjevi naši, bilo federalistički, bilo i samo autonomistički, već a priori ne smatraju kao nešto napereno i svesno ili nesvesno upravljeno protiv jedinstva naše države, a na njezino uništenje.

To je ogromna pogreška ne samo parlamentarne taktike, nego i pogreška *političkoga naziranja*, koje u svojim konzekvencijama može dovesti do nepreglednih a pogubnih posledica za narod i za državu.

Nama se prigovara, da rušimo *unitet* naše države. Ja moram još jednom s ovog mesta najsvečanije protestovati protiv toga. Mi smo u našem Ustavu uzakobili oblik države monarhistički, jer smatramo, da je taj oblik već stvorenom jedinstvu najpodesniji. Mi smo uzakobili dinastiju Karadjordjevića za to, jer je po narod najzaslužnija od svih drugih obitelji, na koje smo mogli pomišljati i jer je već dala dokaza dovoljno, da protiv volje naroda ne će vladati niti išta poduzimati. Mi smo uzakobili jedinstvo teritorija države, jednu vojsku, jednu zapoved nad njom, jedno spoljašnje zastupanje, jedan novac, jedne finansije, jedan budžet, jedan parlamenat za sve državne poslove, pa kad je to sve od nas prihvaćeno i priznato, onda nam je, obzirom na naše postojeće osobine, na razliku u meri kulture na razliku čuvstva ekonomskih i drugih potreba i obzirom na dužnost da se narod zainteresuje na javnoj upravi sa uporabom svih svojih energija, bilo dozvoliti i pristati na naš zahtev, da se javna uprava širokih teritorija dade u ruke naroda, da narod odnosnih teritorija ima i vlast zakonodavstva i vlast izvršbe, u koliko nije dana Kralju, u svojim rukama za sve poslove osobene dotičnom delu države i da ti široki teritoriji budu, dok sam njihov narod ne bude odlučio, i u koliko ne bude odlučio inače, dosadani upravni teritorij, ne isključujući pri tom stanovite sporazumne korekture, ako i u koliko bi se svestrano pokazale nužnima već sada.

To je suština onoga, što vlada označuje kao tobož preširok naš federalizam, dapače joj je i forma autonomije, kako ju je uobličio jugoslovenski klub, nešto skroz neprihvatljivo.

A zašto, gospodo? Zato, jer vlada hoće potpunu *centralizaciju* svega javnoga života i države i pojedinih joj delova zato jer vlada stoji, bar do sada, na stanovištu, da sve štogod ide preko one, niti tog imena vredne samouprave, kakvu je ona nakanila uvesti, nosi u sebi klicu raskomadanja, uništenja države. Kažu zastupnici tih nazora, a to su pristaše vlade, da svaka autonomija nosi u sebi klicu rastvora države. To ne stoji. Nasuprot prema našim osobitim prilikama čak federalistička, ali svakako ili bar i samo autonomistička unutarnja uredba naše države, nju bi jačala, narod bi jedinstvo države laglje shvaćao, i nju samu ljubaznije susretao. Ali ako je svako iole jače sudjelovanje naroda pri upravi svojih javnih poslova na stanovitom prostoru i za stanoviti broj stanovnika, klica rastvora države, onda je, gospodo, silom okolnosti i ljudskog napretka, svaka pa i najmanja samouprava pogibelj za državu. Nu to je baš stanovište najžešćih centralista, negacija svakog napretka.

Proti takovom stanovištu govore odnošaji svih onih najvećih i najmanjih država celoga sveta, koje su osnovane i koje se vladaju sistemom decentralizacije, zvala se i bila ona samo pokrajinska autonomija, bila federacija ili čak i konfederacija!

Proti takovom stanovištu jesu danas najbolji umovi i najpatriotičniji elementi u onim državama, koje su prošlog i ovog veka bile vladane sistemom potpunog centralizma, te nastoje decentralizaciju započeti kao n. pr. Italija, ili pristupaju već njezinom provadjanju kao n. pr. Francuska.

Naša je država, osobito sadašnja vlada kušala i kuša vladati posve centralistički. Prema tome hoće i takav Ustav. Poradja se usled tih pojava nezadovoljstvo, osobito medju Hrvatima i Slovencima, koji vide, kako na primer jedan Tirol do pred kratko vreme prototip zemlje despotije centralizma i političkog ropstva, danas ima kud i kamo veću samoupravu, nego li bi ju po nacrtu Ustava imali n. pr. Hrvati u svojoj vlastitoj državi, naročito pak oni Hrvatske i Slavonije, koji su i od najgorih gazitelja slobode drugih naroda, naime, od Mađara imali zakonom priznat osebni politički teritorij Hrvatske, Slavonije i Dalmacije kao posebni politički narod. —

Gospodo, mi našim nacrtom Ustava toga danas ne pitamo. Mi smo naš državni teritorij i našu političku narodnost uneli u novu zajedničku narodnu državu. Ali za sve što nužno ne spada na državu, hoćemo *široku samoupravu*, hoćemo *vlast naroda* nad samim sobom i vršenje uprave kroz njega samoga. I dok to pitamo za Hrvate, ne može nego koristiti i Slovencima i Srbima za sve one teritorije, gde su naseljeni sami, ili pomešani s drugima, jer i najšira samouprava stanovitog teritorija ne može, nego koristiti narodu istog teritorija, bez razlike imena i plemena.

Tim nazorima želimo, da se približi vlada i stranke, koje nju drže. Čim to bude, a još nije kasno, nitko sretniji od mojih sumišljenika i od mene, da sudelujemo u ovom velikom delu.

Izjave, naročito one od prošle srede g. Spalajkovića, ona od prekjueher g. Svetozara Pribićevića i ona od prekjueher najpače predsednika vlade, još su daleko od onoga, što mi smatramo nužnim u interesu svega naroda i cele države.

Dok ne dobijemo vidljivog dokaza o tom, da se kurs vlade korigira u pravcu, koji sam ovde naveo, poslanici Narodnog Kluba ne mogu da tvorno sudeluju pri raspravama Ustavnog Odbora i moraju se proti svojoj najboljoj nakani ograničiti na ulogu posmatrača, gde god i kad god to budu smatrali potrebitim u tvrdom osvjedočenju, da će Hrvatska i Hrvati sretno prebroditi i ovu kušnju, i da će njihovi nazori prodrati budi kada.

Na vladi je, a osobito na onim pojedincima u njoj koji hoće, da čim pre izniviraju svu prošlost Hrvatske i Hrvata i uopće svega, što opstoji predratnoga izvan bivše Srbije, na njima je, da za doba uvide, kako to nije ona tobožnja stabilizacija, koju toliko žele, već je izvor nezadovoljstva i pogibelj, da se razdvaja i uništjuje i ovo malo jedinstva i dobre volje, što amo tamo još postoji.

Gospodo, mi poslanici Hrvati ne teramo *nikoga iz vlade*, ali vlada, osobito neki njezini članovi neka ne teraju nas *iz države*.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović.

Jovan Jovanović: Gospodo, zemljoradnička stranka još u svojim pregovorima sa vladom izjavila je da se ne slaže sa izvesnim odredbama u predloženom nacrtu Ustava. Ipak smatrajući da naša zemlja i zbog spoljašnjih i zbog unutrašnjih prilika treba što pre da

dobije jednu zakonitu bazu za svoj dalji život i za celokupno svoje uređenje, zemljoradnička stranka je dala svoj glas u načelu za predloženi nacrt Ustava. Ona je taj svoj glas dala sa uverenjem da će se i u Ustavnom Odboru a zatim i u Ustavotvornoj Skupštini prilikom specijalnog pretresa kod pojedinih članova učiniti izmene na bolje. Zemljoradnički Klub je u tome smislu i podneo jedan čitav niz amandmana i nada se da će vlada izići na susret i pristati na izmene u smislu tih amandmana. Ne učinili to, onda Zemljoradnička stranka zadržava sebi pravo, da se pri glasanju pojedinim članovima i u Odboru i u Ustavotvornoj Skupštini prilikom specijalnoga pretresa opredeli.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Povodom izjave koju je dao g. Laginja hoću da kažem da mi izgleda da gospodin Laginja nije izvesne stvari, tačno predstavio.

Baza, na kojoj je vlada počela, to je baza sporazuma i želja, iskrena želja za što većim i što širim sporazumom. Ko god je pratio rad Ustavnog Odbora, njemu nije potrebno dokazivati da se u Ustavnom Odboru radilo na najširem sporazumu. I ako je našim Poslovnikom predviđeno da se diskusija vodi po odeljcima, — ovde u Ustavnom Odboru, ona je vodjena po članovima, pa često puta i po pojedinim stavovima dotičnih članova.

To je, gospodo, najbolji dokaz za to, da se htela što jača kritika ustavnog nacrtu koji je Vlada podnela i rezultat toga rada bio je to, da je nacrt Vladinog Ustava ovde primljen. Te izmene nisu dolazile poglavito od Viadine većine, nego su dolazile poglavito od opozicionih stranaka. Vi u tome ustavnom nacrtu, koji je predložen od strane Ustavnog Odbora, imate izmena, koje su direktno potekle od Zemljoradničkog Kluba i Socijal-demokratske stranke, od Narodnog Kluba i Jugoslovenske Pučke Stranke. I kad, gospodo, to stoji, onda se ne može tvrditi da Vladi nije stalo do sporazuma. Osim toga, gospodo, imamo jedan očigledan dokaz, da je Vlada radila svim svojim snagama da se postigne što širi sporazum a to je sporazum koji je postigla sa Jugoslavenskom Muslimanskom Strankom i samostalnom kmetijskom strankom. Ko je hteo u istini sporazum, taj je mogao i da se sporazume, ako je tražio kapitulaciju sa njime se zbilja nije moglo sporazumeti. Onako kao što je dosad Vlada i skupštinska većina izlazila na susret opoziciji, ja ni malo ne sumnjam da će i pri ovom specijalnom pretresu Vlada i skupštinska većina izlaziti na susret i dalje. Jer ne treba zaboraviti, da to nije mala ni sitna stvar, kad se u projekat Ustava unese ceo jedan nov odeljak o socijalnom i ekonomskom problemu, koji nije postojao u Vladinom nacrtu Ustava. I tim povodom pale su nekakve izjave, da će se glasati za Ustav povodom tih odredaba. Ja skrećem na to pažnju gospodi koja su učestvovala pri tim razgovorima. Izgleda mi malo nezgodna tvrdnja gospodina Laginje, da u Tirolu ima više samouprave nego što će je Hrvatska imati po ovom nacrtu Ustava, i da su Hrvatska i Slavonija imale više samostalnosti i političke delatnosti do sada nego što će ih imati po nacrtu ovoga Ustava. Po ovom nacrtu Ustava, gospodo, i Hrvati i Slovenci dobijaju mnogo više prava, istinskih prava, nego što su ih oni do sada imali i u Hrvatskoj i u Slavoniji i u Slovenačkoj. Po ovome nacrtu Ustava, Hrvatska će u opštinama biti potpun apsolutni gospodar. Sva rešenja od opštine zavisice samo od njih i neće tu biti ni komesara redovnih, ni komesara vanrednih. Tako isto u kotarima, tako isto u oblasti, biće građani potpuni gospodari svega onoga, o čemu kotari, odnosno oblasti imaju da rešavaju. Pa, gospodo, od tih istih građana Hrvata i Slovenaca zavisice, kako će oni

biti predstavljeni u Narodnoj Skupštini i u Vladi. Oni posredstvom opšteg prava glasa i tajnim načinom biranja poslanika moći će u Skupštinu da pošlju prave, istinske, verne predstavnike hrvatskog i slovenačkog naroda.

I od umešnosti tih poslanika zavisice, kako će oni umeti tu u Skupštini da iznose njihove tegobe, njihove nezgode i njihove nevolje, i kako će oni umeti da brane njihova prava u Narodnoj Skupštini. Od političkog takta i od državničke uvidjavnosti tih poslanika zavisice, kako će oni biti zastupljeni i u centralnoj vladi, u kojoj oni nikada nisu mogli biti zastupljeni u Madžarskoj. (Živo odobravanje.) I ja hoću i ovom prilikom da podvučem, da je u jednom momentu bilo u ovoj centralnoj vladi 5 Hrvata: g. Trumbić na čelu spoljne politike, g. Šurmin, g. Kovačević, g. Drinković i g. Krnic; da je bilo 3 Slovenca: g. Korošec na čelu celokupne saobraćajne politike, g. Roškar i g. Fran Janković na čelu ministarstva vera; da su bila dva Srbina iz bivše Ugarske: gg. Peleš i Miletić i da je bilo svega nas sedam Srbijanaca u tome kabinetu. I to, gospodo, ne treba zaboraviti, da je to bilo u onim prilikama, kad je srbijanska vlada bila ukinuta, kad mi ovde, u Srbiji, posle svih onih nesreća i opustošenja koja smo pretrpeli, nismo imali našu srbijansku vladu, a Hrvati su imali svoju hrvatsku vladu i Slovenci svoju slovenačku vladu, pa je ipak u kabinetu bilo pet Hrvata, tri Slovenca, dva Srbina iz bivše Ugarske i nas svega sedam Srbijanaca. Kad stoji takva situacija, i kad po Ustavu zavisi od političkog takta i državničke uvidjavnosti predstavnika Hrvata i Slovenaca, da mogu u istoj srazmeri biti zastupljeni u vladi, onda se ja sa čudjenjem pitam: kako nas može g. Laginja da upućuje na Tirol i na ona prava koja je Hrvatska imala pod Madžarskom?! A neću propustiti da ovde kažem, da su i g. Korošec i g. Trumbić dolazili u ozbiljnu kombinaciju da budu predsednici vlade. G. Trumbić se iz Pariza depešom od toga ogradio, da se ne uzima u kombinaciju, zbog izvesnih važnih poslova, koje je tamo imao da svrši. (Glas: I Smodlaka je bio u kombinaciji!) I Smodlaka je, gospodo, takodje dolazio u ozbiljnu kombinaciju za predsednika vlade. Pa kad imate, gospodo, takvu jednu situaciju, onda davati onakve izjave, ja, pravo da vam kažem, ne mogu to da razumem.

Ja mogu samo to da kažem, i da završim svoju reč time, da će Vlada biti uvek spravedljiva spram sviju stranaka, u koliko to od nje zavisi, i da će gledati i dalje da izlazi što je moguće više na susret svima strankama, kako bi ovaj Ustav bio što potpunije i što savršenije zajedničko delo. Toliko sam imao da kažem.

Predsednik D-r M. Ninčić: Posle ovih izjava, da predjemo, gospodo, na posao. Prvo bi trebalo da se razgovorimo o načinu rada u Ustavnom Odboru sada, povodom ovih amandmana. Vi se sećate, da smo se odmah prve sednice Ustavnog Odbora sporazumeli, da će dok Ustavni Odbor drukčije ne reši, važiti po analogiji Poslovnik za Ustavotvornu Skupštinu. Mi smo od toga Poslovnika u mnogim slučajevima odstupali. Tako smo, n.pr., odstupili i rešili da diskutujemo po članovima, a ne po odeljcima. Sad imamo jedan nov posao. Imamo da rešavamo o amandmanima. Ogromna većina tih amandmana bila je već pred Ustavnim Odborom. O njima smo mi diskutovali, i doista diskutovalo se veoma opširno, diskusija je bila svestrana, i tek na osnovi te svestrane diskusije, donosili smo svoja rešenja. Nemoguće je zamisliti, da se povodom tih istih predloga ista diskusija ponovo vodi. To bi značilo voditi opstrukciju prema ustavnom predlogu. Nema sumnje da niko od vas to ne želi. Stoga bih ja predložio, da mi, u pogledu sadašnjeg načina postupanja prema amandmanima, usvojimo ovaj postupak: Da zadržimo i

dalje, kao što smo i do sada radili, rešavanje po članovima. Da rešavamo o svakom amandmanu, a ne kao što bi se moglo pretpostaviti i donekle s pravom tražiti, da se oni odbace za to što je o njima već diskutovano, nego o svakom amandmanu da rešavamo, ali da diskusiju skratimo. Ta diskusija ne može biti više ona koja je bila. Ne možemo ponavljati ono, što smo već kazali.

Ja predlažem, da se diskutuje, i rešava o svakom amandamentu napose, ali da predstavnici grupa ne mogu govoriti više od 10 minuta, a pojedini govornici da ne mogu govoriti duže od 5 minuta. To treba da budu opširnije izjave od strane predstavnika pojedinih grupa, pojedinih govornika. Ja mislim, da će se s ovim postupkom svi složiti i da je ovo jedini način, koji za država potpuno pravo diskusije o svakom pojedinom amandamentu i dopušta, da se rad vodi sa izvesnim bržim tempom, koji odgovara samoj stvari.

Prema tome, ja stavljam svoj predlog na rešavanje. Moj predlog je ovaj, da se diskutuje i rešava o svakom članu i o svakom amandamentu, ali da govori o tim amandamentima ne mogu biti od strane predstavnika pojedinih grupa duži od 10 minuta, a od strane pojedinih govornika pet minuta.

Ima reč gospodin Djonović.

Jovan Djonović: Ja sam hteo jednu napomenu učiniti. Svakako o onim stvarima, o kojima se već ranije govorilo, može se kazati u deset pet minuta sve ono što se misli. Ali može biti da će biti i stvari novih. Ima predloga, o kojima još nije bilo govora u Ustavnom Odboru, ima novog materijala, i ja bih molio, da se za te nove stvari, o kojima se još nije diskutovalo, dozvoli šira diskusija.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ja mislim, ako se pojave novi predlozi, da se mi onda možemo sporazumeti, da diskusija može biti duža, a kod drugih predloga, o kojima je već bilo govora, da diskusija bude onako kako sam predložio.

Ima reč gospodin Barić.

Stjepan Barić: Ja mislim, da se mi svi slažemo u tome, da diskusija bude što kraća. Samo bih ja molio, da se učini izuzetak kod onih stavova, gde se radi o važnim stvarima. Ja mislim, da će biti važnijih stvari, kod kojih se mi moramo duže zadržati.

Predsednik D-r M. Ninčić: O svakom izuzetku, gde je važna i nova stvar, Ustavni Odbor će rešiti, da li diskusija da bude duža ili kraća.

Ima reč gospodin D-r Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Gospodin predsednik nije kazao, kako misli da se postupa u pogledu glasovanja. Po poslovniku izgleda, da bi se moralo glasovati o predlogu vladinom, pa onda o amandmanu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Glasaće se o svakom amandmanu napose.

Ja molim gospodin poslanik Vujičića, da referiše o podnetim amandamentima kod prvoga člana.

Sekretar Milorad Vujičić: Kog prvoga člana imamo tri predloga. Jedan je predlog g. Voje Lazića, drugi je predlog socijalistički, a treći je predlog Jugoslovenskog kluba. To su tri predloga, koji govore o izmeni prvoga člana.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja bih molio g. poslanika, da pročita svaki predlog, da se vidi, kako glasi.

Sekretar Milorad Vujičić: Predlog Jugoslovenskog kluba glasi. Član 1. Kraljevina Jugoslavija — država Srba, Hrvata i Slovenaca je ustavna parlamentarna nasledna monarhija.

Socijalistički je predlog, da se naša država nazove republika Jugoslavija.

Gospodin Voja Lazić predlaže, da se naša država nazove Jugoslovenska država Srba, Hrvata i Slovenaca.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ja ću staviti na glasanje predlog socijalno-demokratskog kluba koji traži da naziv države glasi: „Država Srba, Hrvata i Slovenaca, je nezavisna, jedinstvena, nedeljiva, ustavna i demokratska republika, uređjena na osnovu socijalne i ekonomske ravnopravnosti i pravičnosti. Službeni naziv države je: „Republika Jugoslavija“, sva državna vlast pripada narodu.“

Medjutim javio se za reč g. Nedeljko Divac. Ima reč g. Nedeljko Divac.

Nedeljko Divac: Ja se ne zanosim iluzijom tom da mi možemo monarhiju pretvoriti u republiku sa ovoga mesta. Ali zaista insistiram na tome, i klub socijalno-demokratskih poslanika insistira na tome, da naša država nosi ime „Jugoslavija“, da dobije jednostavni državni naziv. Ja smatram da to ni malo ne bi bilo na štetu narodnoga imena Srba, Hrvata i Slovenaca. I ranije kad je ovaj predlog bio na diskusiji u Ustavnom Odboru ja sam kazao da državi treba dati ovo ime koje se traži sa više strana, jednostavno ime da bude „Jugoslavija“ a sva tri narodna imena i dalje će ostati u upotrebi i Srbi, Hrvati i Slovenci. I zaista to je pitanje od praktične vrednosti, i ja mislim da bi se to moglo usvojiti, i ja i ovoga puta insistiram na tome.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Jovan Djonović.

Jovan Djonović: Ja tako isto, kao i g. Divac, znam, da ne možemo preglasavanjem ovde da napravimo republiku. Za sada je takva situacija da je ovde na ovome mestu i u ovome vremenu napraviti ne možemo. Mi konsekventno ostajemo republikanci i pored toga. Ali, u prvome članu ima nešto drugo što možemo da napravimo, a da ne povredimo ničiju osetljivost. Ja sam o tome govorio i u Ustavnome Odboru i u plenumu Skupštinskome. Neznam u opšte koji bi nas razlozi terali da zadržimo naziv državni ovakav kakav je predložen u ovome nacrtu Ustava? Ja ne znam zašto ne bi smo mogli uzeti jedno ime kao naziv državni? Pa, gospodo, ako hoćemo da se stopimo, da se ujedinito, počnimo bar od reči, od najlakšega, od najprostijeg!

Mi većito pričamo da smo jedno, da hoćemo da budemo jedno, a jedan naziv nemožemo da stvorimo. To je nelogično. Zato vas molim, ako nećete da izmenite naziv tako da se zove „Republika Jugoslavija“ ili „Jugoslovenska Republika“, onda bar nazovite je „Jugoslovenskom monarhijom“, ili „Jugoslavijom“, ili Jugoslovenskom državom“, što bi bilo, čini mi se, jezično pravilnije.

To sam hteo samo da vam rečem i da vas zamolim da bar na ovaj drugi deo obratite malo više pažnje, kad o onom prvom nećete da povedete računa.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ako hoćete da pročitam predlog jugoslovenskog kluba (čita): „Kraljevina Jugoslavija, država Srba, Hrvata i Slovenaca je ustavna parlamentarna i nasledna monarhija.“

Ja mislim da stavimo to na glasanje, da li Ustavni Odbor prima ovaj član po ovoj redakciji, pa ćemo onda preći na rešavanje o ovim amandmanima.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. ministar za konstituantu.

Min. Konstituante Marko Trifković: Ja sam, kad je bila diskusija ovoga člana ranije u Ustavnom Odboru, izjavio u ime vlade, da vlada traži da ostane onako, kako je predložila i da od tog vlada pravi pitanje. Ja sada imam čast u ime vlade tu istu izjavu da ponovim.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti ovu stvar na glasanje. No pre ima reč gospodin Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Posle odgovora g. ministra Konstituantne smatram za dužnost da izjavim ovo:

Kad već Vlada nalazi za potrebno da o tako malo stvari stavlja ultimatum da Ustavni Odbor primi raniju redakciju Ustavnog Odbora i povodeći se za šovinizmom i separatizmom u centru, ja sam protivan isto tako tome separatizmu kao što sam bio protivan za sve vreme rada Ustavnog Odbora separatizmu koji je vodjen sa desnice. Zbog toga, ako g. ministar ne da ovde obaveznu izjavu da će bilo kod čl. 1. ili kod čl. 19. da pomene reč „jugoslovenska država“, ja ću glasati protiv ovoga člana.

Predsednik D-r M. Ninčić: G. Ministar ne daje nikakvu izjavu. Ja ću staviti na glasanje ovaj amandman.

Jovan Jovanović: Hoćete li mi kod našega predloga dopustiti da kažem štogod?

Predsednik D-r M. Ninčić: Hoću.

Stavljam na glasanje ovaj amandman koji sam pročitao od strane Socijal-demokratskog Kluba. Gospoda koja su zato, da se primi ovaj amandman neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Većina je ustala. Onda je ovaj predlog odbijen.

Gospodo, ja ću Vam pročitati drugi amandman Jugoslovenskog Kluba. Po predlogu Jugoslovenskog Kluba čl. 1. treba da glasi ovako: „Kraljevina Jugoslavija, država Srba, Hrvata i Slovenaca je ustavna, parlamentarna i nasledna monarhija“. Ovde je razlika samo u nazivu. Gospodo, ja ću staviti na glasanje ovaj amandman Jugosloven. Kluba Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman odbijen. (Jedan glas: Nastaje zbrka kad ovako glasamo). Gospodo poslanici, po poslovniku je tako da oni koji su za predlog sede, a koji su protiv ustaju. U ostalom, mi možemo svoj poslovnik da udesimo, ako vi mislite da treba.

Predlog zemljoradničkog kluba, gospodo, glasi ovako: Kod čl. 1. predloga ust. odbora predlažemo da se mesto reči „država Srba, Hrvata i Slovena“ stavi „Jugoslovenska država Srba, Hrvata i Slovenaca je politička, privredna i kulturna zajednica; na čelu njenom stoji kralj“.

Lovričević: Molim za reč.

Pr. dsednik D-r M. Ninčić: Vi ste zamenik, molim da se prijavi svaki zamenik. Ima reč g. Lovričević:

Ivo Lovričević: Gospodo, meni je vrlo žao što opažam, izvinite na reči, da se tako lakomisleno glasuje i raspravlja o tako punovažnoj stvari, kao što je ime naše države.

Gospodo, ja ću citirati reči našeg velikog naučnika profesora Cvijića koje je onomad izrekao u Dubrovniku na jednoj skupštini, da ime naše ubrzava ili zakašnjuje naše ujedinjenje za punih 50%. On je mišljenja da ime Jugoslavija može da ubrza naše ujedinjenje za punih 50%. I ja sam toga mišljenja, gospodo. Svaki je za narodno jedinstvo čuo sa sviju strana izjave narodnog jedinstva. Medjutim Hrvati su za nekakvu autonomiju koju su imali pod Magjarskom, a Srbi su za nekakvu bezbojnu eshaeziju. To nije ujedinjenje, to nije narodno jedinstvo.

Ako imamo da budemo jedan narod, treba da imamo jedno ime. Tako shvaća stvar ja mislim ispravno jedino Dalmacija, koja danas sluša i pazi šta će se ovde danas da izglasa, onaj narod koji je svoje narodno jedinstvo dokazao u dve godine kušnje po stradanjima i patnjama tudje sile i kod koga narodno jedinstvo nije prazna reč. Ime S.H.S. je jedna rugoba, monstrum, a ime Jugoslavija ima mnogo neprijatelja i stim valja računati. Da li je pravilno ili ne ja to neću sada da ispitujem, konstatujem samo, da ono nije popularno. Ja ću uzeti

u pretres samo dva prigovora, koja su po mome mišljenju najiskrenija protiv imena Jugoslavije.

Prvi je prigovor, da to nije naše narodno ime, da je to više tudjinska i latinska pa čak i germanska skovnica. A drugi je prigovor, da ima u našem narodu ljudi, koji iskreno sa nekakvom iskrenom sentimentalnošću ne mogu da se odreknu svoga plemenskog imena. Ta su dva prigovora stvarna i naš klub, gospodo, ta dva prigovora kvitira.

Ime Jugoslavija nije po duhu našeg jezika i zato predlažem jednu čisto slovensku formu a to je *Jugoslovenska* prema onome, kako naš narod kaže: Češka, Krajnska, Štajerska i t. d. (D-r J. Radonić: I to ne valja, jer bi se Češka zvala Severna Slovenska). Kad se uzme u obzir da se naš narod ne može odreći svoga plemenskog imena, onda da uzmemo naziv Jugoslovenska država Srba, Hrvata i Slovenaca.

Prema tome mi predlažemo da se naša država zove Jugoslovenska država Srba, Hrvata i Slovenaca. To je najispravnije ime i ja u ime pravih Jugoslovena, a to je cvet naše inteligencije, pozivam vam vas da vi to ime usvojite i izglasate.

Predsednik D-r M. Ninčić: Staviću na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su zato da se prime neka izvole sedeti, koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje).

Gospodo, 9 su zato da se ovaj amandman primi, a 13 su zato da se odbije. Prema tome ovaj amandman je odbačen.

Molim g. Vujičića da čita dalji amandman.

Milorad Vujičić: Kod čl. 2, gospodo, ima predlog Jugoslovenskog Kluba koji glasi ovako: Pošto će naša trgovačka mornarica bez dvojbe razviti veliku delatnost, potrebno je, da se ustanovi trgovačka zastava. Stoga predlažemo, da se čl. 2. nadoda kao zadnji stav: —

„Trgovačka zastava biće državna zastava sa državnim grbom posred plavoga polja.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovo je predlog, koji je već bio pred Ustavnim Odborom i nije o njemu rešavano samo za to, što je ostavljeno, da se reguliše specijalnim zakonom. (D-r A. Dulibić: Ja pravim pitanje o tome).

Onda ću ja staviti na glasanje ovaj vaš predlog,

Jovan Djonović: Molim vas, gospodo, kad imamo državnu zastavu na suvu, zašto je ne bismo imali i na vodi? Ja ne znam, zašto bi vlada i g. ministar odbili, da se to sada reši i u Ustav unese?

Stjepan Barić: To je zastava, koja će da nosi ime po celome svetu.

Ministar za konstituantu Marko Trifković: Gospodo, Ustav ima da donese odredbu o državnoj zastavi, a kad dodje red i na trgovačku zastavu, mi ćemo to regulisati zakonom i u tome neće biti nikakvih teškoća. Ja pristajem da to bude predmet zakonske odredbe, a ne i predmet ustavne odredbe.

Jovan Djonović: Molim vas lepo, kada ste mogli, da u Ustav unesete mnoge druge stvari, koje bi se mogle regulisati specijalnim zakonima zašto biste onda ovo odbili?

D-r Ante Dulibić: Neću vam dugo govoriti o tome, nego hoću samo da kažem, da taj predlog nisam izneo iz nekakvih stranačkih razloga, nego za to, što sam video da je ta stvar unesena i u mnogim drugim ustavima, u kojima je predviđena trgovačka zastava i što sam video, da razne države imaju svoju specijalnu zastavu, kojom se trgovačke mornarice ponose. Stoga razloga sam i ja predložio, da se unošenjem ovakve odredbe u naš ustav pokaže i blagonaklona pažnja i

da zadovoljenje našem pomorstvu. Siguran sam, da ovo većina ne bi mogla odbiti.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Niko ovde ne prigovara gospodinu Dulibiću, da je ovaj predlog podneo u nekakvoj partijskoj svrsi, nego naprotiv svi znamo, da ga je podneo u najlepšoj nameri. Gospodin Dulibić zna, da sam ja u Ustavnom Odboru primio nekoliko njegovih predloga. Samo što se tiče ovog predloga mislim, da se to može ostaviti da se unese u zakon. Ja bih molio g. Dulibića, da se sa ovim zadovolji.

Ljubomir Jovanović: Koliko ja znam, gospodine niko nije protivan da trgovačka zastava ima iste boje, kao i državna zastava. Nego se neko uzdržava zbog onoga dela predloga g. Dulibića, koji govori o grbu, da on bude na tome mestu, t. j. na plavome polju. Medjutim u predlogu, kako je usvojen u Odboru o državnoj zastavi, govori se samo kakve će boje imati, a ništa se ne govori o grbu. Može biti, da ćemo se složiti na ovo, ako kažemo: „državna i trgovačka zastava je plava, bela i crvena u vodoravnom položaju prema uspravnom koplju.“ Molim g. ministra da razmisli o ovome.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja mislim, da je ipak najbolje da kažemo da će se trgovačka zastava regulisati zakonom.

Stjepan Barić: To ne treba uraditi. Ako nećete da usvojite i da regulišete u Ustavu, to nama ne treba,

jer je to samo po sebi razumljivo da će se regulisati zakonom.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje ovaj predlog g. Dulibića. Gospoda koja su za to, da se on primi neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Većina ustaje, prema tome objavljujem da je predlog većinom glasova odbijen, izvolite čuti dalje.

Sekretar Milorad Vujičić: čita predlog socijal-demokratskog kluba za izmenu čl. 3. koji da glasi: službeni jezik u državi je srpsko-hrvatski, za Sloveniju i slovenački. Jezička prava u narodnim masama pred državnim vlastima, sudovima i u školi urediće se naročitim zakonom.

Predsednik M. Ninčić: Ja ću staviti ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su za taj predlog socijal-demokratskog kluba, neka izvole sedeti, a ona gospoda, koja su protiv, neka izvole ustati. (Većina ustaje). Većina ustaje, prema tome objavljujem, da je ovaj predlog većinom glasova odbijen.

S tim smo, gospodo, svršili prvi odeljak i pošto će se danas razdati svi amandmani, to ja mislim da današnju sednicu zaključimo, a da iduću zakažemo za ponedeljak u 10 sati pre podne.

(Usvaja se).

Današnju sednicu zaključujem.

Sednica je zaključena u 12 $\frac{1}{2}$ časova.

XLIX. SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 16. maja 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao Predsednik D-r Momčilo Ninčić:

Sekretar Milorad Vujičić.

Početak u 10 časova i 35 min. pre podne.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, otvaram današnji sastanak.

Gospodo, ja ću vam saopštiti jedan akt koji sam dobio od Glavnog Narodnog Ženskog Saveza. Vi ćete videti iz ovoga akta šta se traži.

Sarajevo, 10. aprila 1921.

USTAVOTVORNOM ODBORU

BEOGRAD.

Sa velike ženske skupštine održane u Sarajevu 10. aprila 1921. šalje se naslovu sledeća rezolucija.

Uverene, da je ne samo zahtjev pravednosti nego i socijalne nužde, da se sve energije naroda iskoriste u radu oko sagradnje nove države zahtijevamo, da budemo u privatnome i javnome pravu posve izjednačene s muškarcima. Princip države, da su pred zakonom svi građani jednaki neka se provede do kraja, ne ogriješivši se o žene, koje čine polovicu naroda.

Da se taj princip što prije provede, tražimo, da se za stvaranje novih zakona pozovu već sada na saradnju i žene.

Za skupštinu:

Predsjedn.

Tajnice:

prof. Jagoda Truhelka s. r.

prof. Cvijeta Cihlar s. r.

Bosiljka T. Švrakić s. r.

Za sazivački odbor predsednice društva:

Dr. Staka Bokonjić s. r. ispred društva za prosvetivanje žene.

Ljubica Hećimović s. r. ispred društva „Napredak“.

Zlata Bradač s. r. ispred zadruge Jugoslovenske.

Zorka Grdjić s. r. ispred Kola Srpskih Sestara.

Ilka Bem s. r. ispred jevr. društva „La Humanidad“.

Hermína Dizdarević s. r. ispred hrv. katol. ženskog udruženja.

Gospodo, sekretar Ustavnog Odbora nije ovde. Ako hoćete dopustiti da zamolim gospodina Milorada Vujičića koji je i prošle sednice već vršio dužnost sekretara, da je vrši i sada i da nam referiše u opšte o ovim članovima i amandamanima. (Prima se).

Sekretar Mil. Vujičić: Sada dolazi na red drugi odeljak, koji govori o osnovnim pravima građana i njihovim dužnostima.

Kod čl. 4. ima jedan predlog izmene čl. 4. od strane socijal-demokrata. Taj predlog glasi ovako: „U čl. 4. drugi postat da se dopuni: ukida se ordenje i druge vrste odlikovanja. Od strane države državljanima ne smeju primati nikakve titule ordenja ili odličja.“

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, ja ću odmah ovaj predlog socijaldemokratskih članova Ustavnog Odbora staviti na rešavanje. Gospoda koja su „za“, da se ovaj predlog primi, neka izvole sedeti, a gospoda koja su „protiv“, t. j. da se ovaj predlog odbaci, neka izvole ustati.

D-r Lazar Marković: Molim vas, gospodine Predsedniče, mi nismo razumeli stvar kako da se stvar glasa.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, da se pre glasanja sporazumemo, jer je i prošloga puta bilo zabune.

Ja sam postupao onako kako poslovnik propisuje t. j. da oni koji su za podnesene predloge sede, a oni koji su protiv podnesenih predloga ustaju. Pretpostavka je Poslovnika bila, da će većina uvek biti za ono što se predlaže, a manjina protiv toga. Mi, gospodo, uvek imamo pravo da to izmenimo. Ako vi mislite, kao što je u izgledu, da će većina biti za to, da oni koji su protiv predloga sede, a oni koji su za predlog ustaju, potrebno je dakle da se sporazumemo o načinu glasanja.

Nedeljko Divac: Bilo bi pravilno da oni koji su „protiv“ ustaju, a koji su „za“ sede. Nećete valjda da okrećete.

Pavle Andjelić: Vi treba da stavljate na glasanje predlog Ustavnog Odbora, da li on ostaje ili će da se menja.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodin Andjelić misli da treba glasati o članovima Ustava po predlogu Ustavnog Odbora, da li se oni primaju ili se izmenjuju. Mi smo se sporazumeli prošloga puta da se rešava o svakom amandamanu jer o jednom članu Ustava u Ustavnom Odboru može biti više amandmana. Bilo bi prostije što predlaže g. Andjelić.

Reč ima g. Marko Trifković.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja vidim da je g. Predsednik dobronameran čovek, jer želi da većina koja pomaže vladu u projektu Ustavnog Odbora bude komotniji malo i da ne mora da se diže kada su u pitanju pojedini članovi. Ali, pravo da vam kažem, kada su gospoda iz opozicije mogla da se potrudu i da napišu amandmane, onda je u redu da im mi damo tu privilegiju da mogu da sede kad se o tim amandmanima rešava. Od članova Ustavnog Odbora ja i g. Ljuba Jovanović smo najstariji po godinama, pa ipak nemamo ništa protiv toga što ćemo ustajati.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto je i Vlada mišljenja da se ostane onako kako je Poslovnik propisao, onda će tako i ostati.

Sekretar je pročitao amandman koji se predlaže kod čl. 4., a koji potiče od socijal-demokratskih članova Ustavnog Odbora. Vi ste čuli ovaj predlog, koji je g. sekretar pročitao i kojim se ukidaju ordeni.

Gospodo, ja stavljam taj predlog na glasanje. Gospodo koja su „za“, da se predlog Ustavnog Odbora primi neka izvole sedeti, a koja su „protiv“ neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je većina glasala za predlog Odbora i da je ovaj amandman prema tome odbačen.

Gospodo, kod člana 5. g. Andjelić zamolio me je da mu dam reč.

Pavle Andjelić: U članu 5. mogao bi da se doda jedan stav koji bi bio pretposlednji i umetnut posle reči „rešenje je sudsko izvršno...“ koji bi glasio ovako: „Isledna vlast ne može pritvorenika držati duže od 3 meseca u pritvoru pod isledjenjem bez ponovnog odobrenja suda.“ Na taj način ne bi mogla isledna vlast držati pritvorenika po godinu i više dana u pritvoru i da onda tek dodje pred sud i sud da kaže, da je nevin. Po sporazumu, za ovu dopunu čl. 5, ja sam bio kod g. Ministra Pravde i g. Ministar se složio potpuno da se ovaj dodatak u čl. 5 umetne. Zbog toga bih molio Ustavni Odbor da primi ovo i kao svoj predlog učini

Ustavotvornoj Skupstini predlog kako bi se redakcija čl. 5. ovim dopunila.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Srškić.

D-r Milan Srškić: Gospodo, ja se ne slažem sa ovim predlogom. Ova redakcija izgleda, da je zasnovana na pometnji, koja je nastala usled toga, da mi imamo različite zakone i krivične postupke. Prema tome krivičnom postupku, koji vlada u svima krajevima biv. Austro-Ugarske monarhije, isledna vlast ne može u opšte dalje od 48 sati pridržavati u pritvoru jednoga čoveka. Mora ga uputiti sudu i sud je onaj, koji vrši dalje tu islednu funkciju. Ako mi donesemo u Ustav kao opštu regulu, da isledna vlast posle 3 meseca ima da preda stvar sudu — znači, da mi imamo da pokvarimo ono što je dobro u našem krivičnom postupku i da to produžimo na tri meseca. To je veliki rok, a kao što znate, tendencija krivičnog postupka ide za tim, da stegne funkciju policijske isledne vlasti na najkraće vreme. Tačno je da u Srbiji policijske vlasti vrše islednu funkciju, da je tamo otvoreno polje za najstrašnije zloupotrebe i da se može mesecima i godinama odugovlačiti isledjenje. To treba popraviti, a da se to popravi ne možemo učiniti u Ustavu nego u prelaznim naredjenjima, koja se odnose samo na Srbiju. Stoga sam mišljenja da ostane kako je, a u prelaznim naredjenjima, naravno, da se unese redakcija kako je g. Andjelić predložio i treba da se odnosi samo na Srbiju.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. d-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, meni je žao što moram da govorim protivu predloga, za koji je predlađač kazao, kao da je načinjen nekakav sporazum. Po mome uverenju, ako bi ovakva dopuna ušla, onda bi pokvarila ceo sistem krivičnoga postupka, koji mi mislimo da uvedemo za celu Kraljevinu. Mi smo uneli u čl. 5. sve garantije potrebne za ličnu slobodu i kad je jedno lice po odluci suda zadržano u pritvoru, pitanje o dužini pritvora i trajanju istrage mi ne možemo rešavati Ustavom, a niko nas ne nateruje da mi to pitanje redovnim zakonodavstvom ne rešimo čak i bolje no što predlaže g. Andjelić. Ako bi ovo sad uneli ovako kod čl. 5., onda bi Ustav rešio procesno pitanje, a na tome mestu ovako lakonski, jednom rečenicom ne možemo dobiti pametno rešenje. Ja sam dakle protivu predloga.

Što se pak tiče napomene g. Srškića da bismo mogli u prelaznim naredjenjima reći da je u onim krajevima gde policijska vlast vrši istragu, ta vlast dužna istragu da završi u roku od tri meseca a inače da mora tražiti odobrenje od suda, imam da kažem ovo. Gospodo, ako se to smatra kao velika kakva garancija, ja bih to mogao primiti. Ali ja smatram da to isto mi možemo ovako postići mnogo brže, jer su organi, koji danas vrše istragu u bivšoj Kraljevini Srbiji, u rukama g. Ministra Unutrašnjih Dela i u rukama Vlade, koji od nje zavise. S druge strane ti organi ne mogu učiniti i svršiti istragu tako brzo baš zato, što postoje propisi krivičnog sudskog postupka o formama, koje propise vi sad treba da ukidate, ili ako hoćete da ih poštujete, onda mora da dodje do ovoga spora i postupka. Mi se sada nalazimo u položaju da s jedne strane hoćemo da postupak bude kratak, a s druge strane kad hoćemo da postupak bude kratak mi rizikujemo da ugrozimo pravosuđe i da garantije u formama, koje se nalaze u krivičnom sudskom postupku, ukinemo. Vi morate ili da promenite postupak redovnim putem, reformama, ili da promenite te formalnosti sada i onda bi se ovo postiglo. Ali ako hoćete jednom rečenicom da donesete da se svaka istraga svrši za tri meseca, onda ste ugrozili Ustav. Sad da kažem jednu dve o predlogu g. Andjelića. Gospodo, taj predlog može da dovede do ne-

zgodnih posledica, jer ako isledna vlast drži jedno lice u pritvoru duže od tri meseca, ipak je ta isledna vlast pod jednom kontrolom, pod kontrolom jedne svoje predpostavljene vlasti, pa onda pod kontrolom članova Vlade. Dalje pod kontrolom parlamenta posredno i pod kontrolom javnosti. Kad vi dajete pravo da jedan pritvorenik, ako istraga nije završena za tri meseci, da on automatski izađe iz pritvora, ako ne odobri sud, onda su to moguće zloupotrebe. Jer sud kaže: ne odobravam dalje držanje, i onda je stvar gotova. Onaj čovek ide u slobodu i pravosudje je ugroženo. (Jedan glas: Bolja je garancija da sud kaže, nego policijske vlasti).

Gospodo, sud može da produži pritvor, ali se ja bojim da ne nastupi jedan slučaj, gde će se sud napraviti nevešt, pa ne odobriti da se produži pritvor.

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi smo se, gospodo, sporazumeli, da gospoda, koja govore u ime kluba, govore 10 minuta, a drugi samo 5 minuta. Dakle, ima li još sada koga za reč? Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja mislim da bi bilo nezgodno da jedno pitanje koje dolazi u proces krivičnoga prava unosimo u Ustav. (Jedan glas: To je lična garantija). Mi moramo sada da izvršimo reformu celokupnog krivičnog zakonodavstva. Vi znate da postoji jedna komisija za rad u koju su ušli najpriznatiji pravници i kojoj je stavljeno u dužnost da izvrši reformu našeg kaznenog prava. Taj se posao urgira i ja mislim da će on biti brzo gotov. Ja se bojim da ako bismo uneli ovako što neproučeno u Ustav da bi smo na taj način donekle vezali ruke gospodi koja rade na reformi. Ova će stvar doći pred Narodnu Skupštinu ili zakonodavni odbor, i onda će ta stvar biti regulisana. Nemojte tu stvar unositi u Ustav.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Ja nemogu da razumem zašto g. Ministar za Konstituantu ovo neće da usvoji, kad sam ja bio kod Ministra Pravde i s njim se na dugo i na široko objasnio, i on je potpuno pristao da je ovo umesno objašnjavajući, da je ovo vrlo dobro i sa ovom činjenicom da svaki put, kad dotični pritvorenik bude pod isledjenjem, dodju akta pred sudski kolegijum i da kolegijum vidi da li je sve isledjeno ili nije. I ako sud nadje da je sve isledjeno, on može predmet odmah uzeti u pretres i rešavati ga i ne tražeći da se dosledi ono što je isledna vlast bila zamislila kao potrebno. Ako sud uvidi iz celokupne radnje isledničke vlasti da dotični ne treba da bude u pritvoru, on će moći da ga pusti. A kad sud već reši da ga pusti, onda, znači da on nije kriv. Time se dakle isledničkoj vlasti oduzima jedno sredstvo da dotičnoga pritvorenika kinji. Kontrola nad isledničkim vlastima o kojoj je govorio g. Marković, ta kontrola pokazala se danas u praksi kao rdjava. O tome smo do sada imali toliko primera, i ja sam baš i razgovarao sa g. Mišom Trifunovićem i još nekim članovima i čuo od njih da ima takvih primera dosta u Srbiji i danas ostaju ljudi po godinu dana u pritvoru, i kad izađu pred sud, kaže se da su nevin. Ako se ovaj pasus unese u član 5., onda će se moći kod člana 18. predvideti da ljudi koji su nevino osudjeni, da im se od strane države učini neka moralna ili materijalna naknada. Ako ovoga ne bude da sud rešava ponovo svaka tri meseca, onda se nema garancije za ličnu slobodu. Zato bih molio g. Ministra da ovo primi.

Ja nemam ništa protivu toga i sve mi je jedno da li će ovo ući u prelazno naredjenje ili ovde. Svakako ja bih molio da se ovo usvoji i da g. Ministar pristane na ovo, te da ova stvar udje u Ustav.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja

ne mogu pristati da to udje kog ovoga člana, a kad dodjemo do prelaznih naredjenja, onda ćemo o ovoj stvari razgovarati. Samo imam da napomenem, da ova stvar nije tako prosta, kao što izgleda g. Andjeliću. Sudovi su pretrpani poslom, to je notorna stvar, i dok sud izvidja najteža krivična dela na pretresu, dotle pojedini sudije koji su učesnici u sudjenju tih dela rešavaju druge stvari: odobravaju pritvore, rešavaju o stavljanju pod sud i drugo. I sad vi hoćete da njima, tako preopterećenima, namećete još i ovu stvar, tako da oni neprestano o njoj imaju da rešavaju (D-r Srškić: Pritvor je po zakonu hitna stvar). Jeste hitna, i sud će je odmah i uzeti u pretres, samo neće to moći učiniti sa onom pažnjom koju bi trebao da pokloni takvom jednom poslu (Pavle Andjelić: A dotle pritvoreni da leži u apsu!) Gospodin Andjelić govori o ovoj stvari tako, kao da sud nema nikakva druga posla nego da samo ima da čeka na to da mu ovakav jedan pritvor dodje pa da ga odmah reši. To je ono što g. Laza kaže da ubija ugled pravosudju. Stvar je ova, gospodo, nesumnjivo stvar čisto procesualnog prava i za to je ne treba ni ovde unositi, u toliko pre što se sada radi krivični postupak te će se tamo uneti sve što je najbolja garancija i za pravosudje i za slobodu građana. (Pavle Andjelić: Ovo je predviđeno i u engleskom Ustavu. Čitajte Stojana Protića pa ćete to videti tamo). Ne ču ni da čitam ni gospodina Protića ni engleski Ustav, jer mi pravimo Ustav za našu Kraljevinu, pa ćemo u njega uneti ono što mi nalazimo da je za nas najbolje. A g. Andjelić treba da mi veruje da sam o ovim stvarima čitao bar toliko koliko on i da me ne upućuje šta treba da čitam.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Nedeljko Divac.

Nedeljko Divac: Ja držim da je najbolje ono rešenje koje je predložio g. Srškić i ja mislim da g. Ministar za Konstituantu nema razloga oduprti se tome da ova stvar udje u prelazna naredjenja, jer ova inače ima da traju samo izvesno odredjeno vreme, pa posle ova stvar ima da udje u procesualno pravo. Iz razloga, koje je već izložio g. Srškić, ovu stvar ne treba uneti generalno, zato što u krajevima koji bi bili pod Austro-Ugarskom, ta je stvar već regulisana pravilno.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Najbolje je da ovu stvar odložimo za prelazna naredjenja, a evo samo jedna ideja kako bi od prilike trebala ova odredba da glasi u tim prelaznim naredjenjima: „Dok se ne donese krivični postupak za celu Kraljevinu, u svima krajevima gde istragu vrše policijske vlasti, ako istraga ne bude završena u roku o tri meseca, dužne su tražiti odobrenje od nadležnoga suda: da li će moći i dalje zadržati pritvorenika u pritvoru.“

Pavle Andjelić: Ne tako nego ovako: Isledna vlast ne može držati pritvorenika duže od tri meseca u pritvor pod isledjenjem bez ponovnog odobrenja suda, pa ma isledjenje vodio sudija a ne policijska vlast. Ja mislim, da i tamo neće ništa smetati ako se i tamo svaki predmet iznese ponova na rešavanje kod suda, jer se tim daje veća garancija ličnoj slobodi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja predlažem i mislim, da ćete se složiti s time, da ova odredba ostane i unese se u prelazna naredjenja. (Pavle Andjelić: Ako se primi, treba da udje u član 5). Većina je Ustavnog Odbora, gospodo, zato, da se jedna odredbe u smislu predloga g. Andjelića unese u prelazna naredjenja, a kako će redakcija istoga glasniti, o tome ćemo odluku naknadno doneti. (Prima se).

Zam. sekretara Milorad Vujičić: Sad je na redu član 7. Kod ovoga člana postoji predlog d-ra Momčila

Ivanića i drugova, koji glasi ovako: „Svaki pritvorenik ima pravo zahtevati, da bude sudjen. Niko ne može biti u pritvoru neosudjen, ni kod koje vlasti duže od posle šest meseci, ako nije sudjen, mora biti pušten u slobodu na jemstvo ili bez jemstva.

Svaki pritvorenik može biti pušten na jemstvo na slobodu na odgovornost suda, odnosno istražne vlasti.

Za svako delo krivično, za koje nije po zakonu veća kazna od 3—5 godina zatvora, a nije iz koristoljubljia učinjeno, sud (odnosno istražna vlast) je dužan primiti ponudjeno jemstvo, ako ono odgovara ovim propisima:

„Jemstvo je punovažno kad najmanje dva sposobna građanina dadu punovažnu obavezu na jemstvenu sumu, koja se odmah, bez ikakvih daljih formalnosti, može naplatiti od svakoga od njih ili od sviiju zajedno čim okrivljeni ne prestane sudu na prvi poziv njegov. Visinu jemstvene sume određuje sud, odnosno istražna vlast. Jemci imaju pravo ako opaze da će okrivljeni pobeći, zahtevati, da se okrivljeni pritvori ili ga privedu sudu i tražiti njegov pritvor.“

Jedan niz okrivljenih leži, danas prosto u beskonačnost po zatvorima, i po neki je već toliko odležao koliko bi bio kažnjen U Južnoj Srbiji znam sasvim pouzdano ovo je jedan od razloga za odmetništvo. Otuda su ovakve odredbe prava nasušna potreba kako s obzirom na građane, tako i u interesu suda i države.

Predsednik M. Ninčić: Ovaj predlog g. Ivanića u vezi je sa predlogom g. Andjelića koji smo u načelu primili. (Laza Marković: Molim za reč, jer u ovome predlogu ima i novih stvari). Ima reč g. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, jedna tačka ovoga predloga g. Ivanića nesumnjivo stoji u vezi sa predlogom g. Pavla Andjelića. Ja o njoj ne ću da govorim, pošto će o tome biti govora docnije prilikom pretresa prelaznih naredjenja. Što se tiče pak drugih predloga, ovo su sve stvari koje dolaze u krivični postupak i koje mi ne možemo ovde brzo da rešavamo i kad bi imali najbolju volju, ne možemo ni da ih primimo ni da ih odbijemo, jer nismo u stanju da procenimo posledice koje će nastupiti ako ovaj predlog primimo, odnosno ako ga odbijemo, jer mi pravimo Ustav, a ne krivični postupak. Ja ovo ne bih mogao da primim kao ustavni propis i da dajem neka specijalna prava pritvorenima, jer ne mogu zato da snosim odgovornost. Koliko ja znam, ne postoji nigde, niti se u ovakvoj formi to može da primi. Zakon o krivičnom sudskom postupku mora da se postara za zaštitu okrivljenih, pa da predvidi izvesne garantije za njihovu ličnost i zaštitu njihovu, ali ovako unositi ovu stvar u Ustav i u ovoj formi, ja ne mogu da primim i zato ja ne mogu za nju da glasam.

Pavle Andjelić: Povodom ovoga mog predloga, ja sam bio kod g. ministra pravde, i onda sam mu pokazao ovaj amandman g. Ivanića. On mi je kazao, da ovo ne prima. Drugo, g. ministar je i sam izjavio, kao što je i g. Marković ovde rekao, da je ovo stvar krivičnog postupka, i da zbog toga ne može da primi da to udje u Ustav. Medjutim, ja bih hteo samo jedno objašnjenje odnosno člana 5., koji se dodiruje predlogom g. Ivanića, da li je primljen u načelu moj predlog, s tim, da se unese u prelazna naredjenja.

Predsednik D-r M. Ninčić: Predlog je u načelu primljen, i kad dodjemo kod prelaznih naredjenja, ima samo da se utvrdi redakcija u smislu predloga Vašeg i g. dr. Markovića s tim, da to ima važiti samo za Srbiju.

Pavle Andjelić: Ja se slažem sa g. Markovićem, da je to što predlaže g. Ivanić stvar zakonodavstva.

Fehim Kurbegović: Ovo, što je g. Marković istakao glede predloga g. Ivanića, to je tačno. Mi ne mo-

žemo unositi u Ustav pojedine detaljne odredbe, koje spadaju u krivični postupak. Predlog g. Ivanića sadrži pravila pod kojima će se okrivljenik puštati na slobodnu nogu i kakvi će biti odnosi između sudske vlasti i državnog odvjetništva. Ako bi se to unelo u Ustav, moglo bi dovesti do toga, da bikomisijska koja izrađuje novi krivični postupak, morala možda promeniti čitav sistem i čitavu proceduru, što bi izazvalo veliku zabunu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje amandman g. Ivanića. Gosпода koja su za to da se taj amandman primi, neka izvole sedeti, a koja su protiv, neka izvole ustati, (Većina ustaje). Objavljujem, da je većinom glasova ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje. Ima reč g. Vujičić.

Milorad Vujičić: Sad je na redu član 9. Kog toga člana ima dva predloga: predlog Jugoslovenskog kluba i predlog Socijal-demokratskog kluba. Predlog socijal-demokratskog kluba glasi ovako: Član 9. da glasi: „Ukida se smrtna kazna za sve vrste krivica“. A predlog Jugoslovenskog kluba glasi ovako: „Pošto su drugi i treći stav člana 9. sasvim suvišni, a inače spadaju na krivični zakon, i pošto njihovo uvrštenje u Ustav može dati povoda pogrešnim tumačenjima i kontraverzijama, predlažemo: „Neka se drugi i treći stav člana 9. ispusti.“ To su ta dva predloga.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. dr. Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Mi smo predložili da se briše drugi i treći stav člana 9. samo s toga razloga, što po našem uverenju, može nastati velika pometnja u tumačenju, šta znači čisto politička krivica. Po stavu drugom i trećem člana 9., može se tumačiti, n. pr., da i jednostavno umorstvo može biti čisto politička krivica, što ja, na priliku, ne mogu priznati. Ako se počinu jedno umorstvo makar i iz čisto političkih motiva, to za mene nije politička krivica, ali moglo bi se protivno tome tumačiti prema drugom i trećem stavu ovoga člana. Za to smo i predložili da se ta dva stava ukinu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Po sebi se razume ova odredba, kako je ja shvatom, da umorstvo ne može nikad biti politička krivica. Atentat se izuzima za to, što se u ovoj ustavnoj odredbi izrečno spominje kao jedan izuzetak i sâm pokušaj atentata. Ima reč g. d-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, ovaj član o smrtnoj kazni dao je povoda u samoj Skupštini izvesnim pogrešnim tumačenjima i ja bih bio za to, da se to u nekoliko popravi, da naša misao, što smo hteli, bude jasno i precizno iskazana. Član 9. kaže: Smrtna se kazna ne može ustanoviti za čisto političke krivice. Član je jasan, zabranjuje zakonodavnoj vlasti, da ustanovljuje smrtnu kaznu za čisto političke krivice. Za ostale krivice ostavlja zakonodavnoj vlasti da može ustanoviti smrtnu kaznu. Pitanje, dali će biti smrtne kazne ili ne, ostavljeno je zakonodavnoj vlasti. To stoji u prvom stavu. Sada dolazi drugi stav, kojim se daje jedan izuzetak, gde se kaže, da za slučaj izvršenja ili pokušaja atentata na ličnost vladaoca ili na članove vladalačkog doma, ako bude određena kazna u krivičnom zakonu, neće se smatrati povredom stava I., jer se izuzetno veli, da se odobrava, da se za te slučajeve ne smatra delo kao čisto politička krivica. (Glas: Pročitajte treći stav.)

Gospodo, ja samo tumačim ovaj stav. Ovaj drugi stav znači to, ako bi krivični zakon propisao smrtnu kaznu za pokušaj atentata ili ubistvo šefa državne vlasti, da se ne bi kazalo, pa to je politička krivica, za koju državna vlast ne može propisivati smrtnu kaznu, došao je stav drugi, koji kaže, da zakonodavna vlast u tom pitanju ima više slobode, ona može propisati smrtnu kaznu.

Ne znači ovaj stav, da zakonodavna vlast mora propisati smrtnu kaznu za ta krivična dela, niti da se

zakonodavna vlast direktno gura, da propiše smrtnu kaznu.

Sada je došao treći stav, u kome je rečeno, da se izuzimaju takodjer slučajevi, u kojima je uz čisto političku krivicu učinjeno još neko kažnjivo delo, za koje je u krivičnom zakonu određena smrtna kazna. Jer bi onda izašlo, da čovek, kad učini obično ubijstvo, može biti streljan, a ako učini uz obično ubijstvo i političku krivicu, da onda ne bi mogao biti streljan, dakle da bi imao lakši položaj, ma da je počinio dva kažnjiva dela. Zato je ovaj dodatak. (Glas: To je stečaj dvaju zločina!) Jest, to je sticaj dveju krivica, jedna je politička, a druga je nepolitička krivica.

Došao je onda još jedan četvrti izuzetak, gde se izuzimaju slučajevi, koje vojni zakon kazni, jer je teško razgraničenje, dali u pojedinom slučaju, koje vojni zakon kazni, postoji politička ili nepolitička krivica.

Gospodo, sad postoji predlog, da se ukine smrtna kazna. Mi smo o tom već diskutovali i znate, da smo ostavili, da to pitanje reši komisija odnosno zakonodavno telo, na osnovu onih momenata, koji opredeljuju zakonodavca, dali će biti za ili protiv smrtne kazne. Ovim pitanjem mi nismo prejudicirali smrtnoj kazni. To sam imao reći i zato nisam za ove predloge. Ja mislim da oni stvarno ništa ne doprinose.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. D-r Srškić.

D-r M. Srškić: I ako na prvi mah izgleda da je ovo što predlažu gospoda iz Jugoslavenskog Kluba ono isto što predlažu gospoda socijalisti, ipak to izaziva jedno razmišljanje, koje je sasvim izlišno. Mi isključujemo smrtnu kaznu kod političkih krivica, ali mi nismo razmišljali o tome, što su to političke krivice. Tako se može desiti, da mogu biti krivice i mnogo teže a da se provuku bez smrtne kazne, dok može biti s druge strane krivica, koje imaju mnogo lakše okolnosti a da budu providjene smrtnom kaznom. Krivična politička dela ili su samo po sebi takova kao: zločin veleizdaje, ili je u krivičnom delu motiv političke naravi. Npr. ako ja iz čisto političkih razloga, u afektu, ubijem jednoga ministra uzmimo za pr. g. dr. Ninčića. Sporno je, dali je to politički zločin ili nije? Ja dodjem u vatru ovde u Skupštini i u raspravi ubijem ministra. Jeli to politički zločin ili nije. Inače mi on može biti simpatičan, ali kako sam došao u vatru zbog jednog političkog pitanja, ja ga ubijem.

Kako bi bilo da mesto ovoga što kažemo (čita): „Smrtne se kazna ne može ustanoviti za čisto političke krivice“ — da kažemo i da spomenemo te političke krivice, da ih redom naredimo. To bi bilo mnogo jasnije nego ovako neodređeno kazati, jer onaj koji tumači zakon biće svagda u dvoumici.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. dr. Radonjić.

D-r J. Radonjić: Gospodo, pošto se ovim članom 9. ne prejudicira zakonodavnoj vlasti u pogledu smrtne kazne ništa, ja mislim, da bi u trećem stavu trebali učiniti izmenu pa kazati umesto: „izuzimaju se osim toga i slučajevi, u kojima je uz čisto političku krivicu učinjeno još neko kažnjivo delo za koje je u krivičnom zakonu određena smrtna kazna i.t.d.“ dakle mesto toga „za koje je određena smrtna kazna“ trebalo bi kazati „za koje je u krivičnom zakoniku bila određena smrtna kazna“. Treba reći i staviti ovaj „bi“ a ne ovako kategorično.

Sem toga mislim da je u ovom drugom stavu toga člana suviše oštro kazano da se eventualni pokušaj atentata kažnjava smrtnom kaznom. Ovde bi takodjer trebalo uslovno kazati, pa reći „za koje je određena bila smrtna kazna u krivičnom zakonu a ne za koje je određena.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč d-r Kurbegović.

Fehim Kurbegović: Držim, da je ispravan ovaj predlog g. Radonjića jer ovde po ovoj stilizaciji izgleda da bi se moglo tumačiti da će se krivičnim zakonom odrediti smrtna kazna samo treba navesti za koje čine.

Što se tiče napomene g. dr. Srškića kažem da je zaista veliko pitanje što je sve politički zločin.

Ali ovde u Ustavu mi ne možemo da to umetnemo, jer bi onda nabrajali. Ja mogu počinuti na jednoj osobi danas umorstvo van ove Skupštine, a da to ne bude politički zločin. Mogu u Skupštini to isto učiniti a da ne bude politički zločin. Ako se to unese u Ustav, kad se kaže „smrtna se kazna ne može ustanoviti za čisto političke krivice“, onda ne znamo princip koje će biti političke krivice, to će biti taksativno u kaznenom zakonu određeno. Ovde nema smisla nabrajati.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Andrić.

D-r VI. Andrić: Ja bih molio da mi g. d-r Marković objasni ovde, drugu alineju ovoga člana; suviše mi je nejasna cela stilizacija u koliko se govori o atentatu na vladaoca. Kaže se atentat na ličnost može da se razume iz toga efektivno šta je atentat. Je li to napadaj samo na integritet tela ili nije? Po mome mišljenju trebalo bi jasnije da se kaže ograničenje izvesnih pravnih objekata koje krivični zakon štiti, a to bi bilo sloboda, život i zdravlje. Meni je ovako suviše usko i nejasno: koja su pravna dobra zaštićena, je li tu život zdravlje i sloboda? Neka se to izrično kaže, jer posle može biti o tome spora.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

J. Djonović: Iz ove redakcije mogli ste da vidite koliko je ispravno gledište socijalističkog kluba i naše kad smo tražili da se ukine smrtna kazna u opšte. Vidite, odmah čim smo počeli da govorimo o ovim stavovima, odmah se uvidelo da ne može tačno da se kaže, ni šta je politička krivica, ni koji su slučajevi na koje treba primenuti smrtnu kaznu. G. Andrić na primer kaže da nije dovoljno precizirano: šta je atentat na ličnost vladaočevu. Treba kaže reći da je to napad na slobodu, fizičku ličnost, zdravlje itd. Neka me izvini g. Andrić, ali to može čoveka dovesti do krivog zaključka. Može jedan baštovandžija n. pr., doneti salatu u dvor, koja nije čista i kojom se može vladalac zaraziti; može neki kasapin doneti meso u dvor koje je pokvareno, koje kralju može doneti stomačnu bolest ili smrt možete li ih zbog toga osuditi na smrtnu kaznu?

Najbolje će biti, vidite, ovako, da vi primite naš predlog, da ukinete smrtnu kaznu u opšte.

Kad se već izvrši smrtna kazna popravke nema, a kakvu god drugu kaznu izrečete možete je ispraviti, možete dozvoliti obnavljanje procesa, da se nevino postradalome vrati sloboda i eventualno naknada da. Ukiđanjem smrtne kazne sprečićete to, da nevin čovek ne može biti ubijen. Zato bi bilo najbolje ukinuti smrtnu kaznu, a ljude koji učine zločin kazniti robijom, koja je često, gotovo najčešće puta, mnogo teža za onu ličnost koja je podnosi, nego smrtna kazna.

Predsednik D-r M. Ninčić: Vi govorite o svom amandmanu. Vi ste to predložili i mi ćemo rešavati o vašem amandmanu.

Gospodo, onda ćemo pristupiti rešavanju ovoga člana 9.

D-r Voja Marinković: Prvo ima da se rešava o amandmanu socijaldemokratskom i republikanskom, jer je on opštiji.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Povođom govora g. Radonjića hoću da kažem da stav: „za koje je u kaznenom zakoniku određena“, ne znači u sadaš-

njem kaznenom zakonu, koji danas postoji, nego uopšte u kaznenom zakoniku, koji u dotičnom vremenu bude važio.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovo objašnjenje g. Ministra na Konstituantu uči će u zapisnik i služiće kao merodavno tumačenje ovoga člana.

G. Djonović je izneo i sada amandman svoje grupe i mi ćemo sada da rešimo o oba amandmana. Gospoda koja su zato da se primi ovaj član prema predlogu Ustavnog Odbora, neka izvole sedeti, a koja su protiv, to znači koji su za amandman predložen od g. Djonovića, neka izvole ustati.

Jovan Djonović: Mi nismo sada ovde došli da nanovo pretresamo nacrt Ustava Ustavnog Odbora nego da rešavamo o amandmanima.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Vi ste izneli vaš amandman usmeno.

Jovan Djonović: Naš amandman i socijalistički je isti. 'Mi ne možemo glasati o članovima nego o amandmanima.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ja nemam ništa protiv toga da glasamo zasebno o amandmanima.

Stavljam ponovo na glasanje. Gospoda koja su zato da se primi amandman podnet od strane Jugoslovenskog Kluba neka izvole sedeti, koji su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je amandman odbačen. Dajem reč g. Vujičiću da pročita amandman, predložen od strane republikanskog i socijalističkog kluba.

Milorad Vujičić: Čl. 9. da glasi: „ukida se smrtna kazna za sve vrste krivica.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su zato da se ovaj amandman primi neka izvole sedeti, koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Milorad Vujičić: Sada je na redu čl. 10. Kod čl. 10. ima predlog g. Lazića i drugova koji glasi:

„Kod čl. 10 predlažemo da se izostave ove reči iz prve alineje od reči *osim u slučajevima* do kraja. T.j. to će ovo da kaže: Čl. 10 glasi ovako: „Ni jedan građanin ne može biti izgnan iz države. On se ne može proterati u zemlji iz jednoga mesta u drugo ni zatočiti u jednome mestu“. Ovo što dolazi sada traži g. Lazić da se izostavi: „Osim u slučajevima koje je zakon izrečno predvideo.“ To predlagač predlaže da se izostavi.

Jovan Jovanović: Nije tako. Mi smo spojili oba odeljka i treba izostaviti od reči *osim u slučajevima*... do kraja.

Milorad Vujičić: Čita:

„Kod člana 10 predlažemo da se izbace sve reči iz prve alineje od reči „osim u slučajevima“ do kraja celog člana.

Jovan Jovanović: Molim vas, gospodine Predsedniče, dali bi ste dopustili da kažem da je ovakva redakcija kako ju je pročitao g. Vujičić slučajno tako izašla, a međutim treba naš predlog da se odnosi i na poslednju alineju čl. 10. Kada smo mi predlagali izmene ovoga čl. 10., mi smo to učinili iz prostoga razloga što smo računali da je lična sloboda isto tako kao i imovna i da onda treba da bude i potpuno zaštićena.

Nas je više interesovalo ovo ovde da se građanin ne može proterati iz svoga zavičajnog mesta i da se uopšte ne može proterivati bilo iz jednog mesta u drugo, bilo zatočiti, jer bi to bilo ograničenje slabode, pa smo zato i hteli da se ta kazna i ne unosi u Ustav i da se niko uopšte ne može proterati. Ako ima ko da bude kažnjen neka sud donese svoju odluku i neka ga kazni, ali ne da se proteruje, jer, gospodo, kad se neko iz jednoga mesta protera u drugo i tamo se opet vlasti moraju sta-

rati da ga čuvaju. Nije istina da će on u jednom mestu biti gori u drugom bolji.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, diskusija je zaključena. Molim Ustavni Odbor da primi ispravku g. D-r Jovana Jovanovića da se predlog Zemljoradničkog Kluba odnosi i na poslednju alineju čl. 10. (Prima se).

Gospoda koja su za amandman Zemljoradničkog Kluba neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje).

Objavljujem da je amandman Zemljoradničkog Kluba o čl. 10. većinom glasova odbijen. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Milorad Vujičić: Gospodo, kod čl. 11. imamo dva peddloga: jedan od strane socijalističkog Kluba, a drugi od strane Vojislava Lazića i drugova.

Predlog socijalističkog Kluba kod ovoga člana glasi ovako: Da se druga postat dopuni sa „i na osnovu sudske odluke.“

Po istom predlogu u trećoj postati istoga člana a u poslednjem redu na mesto „prizvana građanina“, da se stavi „nezainteresovana građanina.“

Predlog Voje Lazića i drugova traži da se posle reči „propisao“ doda „i uvek po predhodnom i pismenom i obrazloženom rešenju nadležnoga suda.“ To su dva predloga kod ovoga člana.

Nedeljko Divac: Gospodo, ja mislim da se ne bi imalo razloga protiviti usvajanju ovih izmena koje je predložio socijal-demokratski Klub, jer ovaj dodatak koji je predložio socijal-demokratski Klub u prvoj postati „i na osnovu sudske odluke“ došao je otuda da bi se dala jedna garancija više ličnim slobodama. A ova izmena mesto „prizvana građanina“ da se stavi „nezainteresovana građanina“, vrlo je važna, jer često policijske vlasti mogu pozvati građane koji zainteresovani u samoj stvari i u tome smislu posao policijskih vlasti ne bi bio uvek ispravan i mogle bi se činiti zloupotrebe. Zbog toga mislim da nema nikakva razloga da se protiviti tim izmenama.

Ako bi bilo želja od strane onoga prema kome se vrši da su ljudi zainteresovani onda se može da utvrdi.

Milorad Vujičić, zamenik sekretara: Ja, gospodo, potpuno razumem brigu Socijal-demokratskog Kluba i poštovanog predgovornika da se u ovom slučaju što bolje zaštite prava naših građana, ali ja mislim ako bi se ovaj dodatak uneo, ako bi se usvojio ovaj predlog da bi onda istražna vlast došla u jednu nemogućnost. Ako bismo mi tražili prilikom pretresa i sudsku odluku, onda bismo mi vrlo često došli u nemogućnost da se pretres izvrši, jer se pretres često vrši momentalno. Skloni se neki zločinac u nečiji dom i u takvom slučaju izašlo bi, da bi trebalo tražiti sudsku odluku. Nego tu mora vlast odmah da izvrši pretres, a ako bi ta vlast učinila štogod na svoju ruku, onda bi ona odgovarala za zloupotrebu vlasti.

Što se tiče drugoga predloga gde se traži, da se stavi: „nezainteresovani građani“ u tome, takodje leži velika nezgoda i teškoća. Vrlo je nezgodno u danom momentu utvrditi da li je dotični građanin zainteresovan ili nezainteresovan, i onda bi glavna stvar propala i ne bi se postiglo ono što se želi dotičnim pretresom i istragom. S toga sam ja mišljenja da se obadva amandmana odbiju i da se ostavi redakcija kao što je predložena.

Fehim Kurbegović: Juče smo u Ustavnoj sekciji zaključili da se o ovoj stvari sporazumemo sa g. Ministrom Pravde. Mi smo otišli g. Ministru Pravde i on je usvojio da se ovaj član 11. uzme iz Ustava Kraljevine Srbije od 1903. god. koji glasi:

Čl. 11.

„Stan je nepovredan.

Vlast ne može preduzeti nikakvo pretresanje ni istraživanje u stanu građana, osim u slučajevima koje je zakon predvideo i načinom kako je zakon propisao.

Pre pretresa dužna je vlast predati licu čiji se stan pretrese pismeno rešenje istražne vlasti, na osnovu kojega se preduzima pretres. Protiv ovog rešenja ima mesta žalbi Prvog stepena Sudu. Ali žalba ne zadržava izvršenje pretresa. Pretres će se vršiti uvek u prisustvu dva građanina.

Odmah po svršenom pretresu vlast je dužna predati licu čiji je stan pretresan uverenje o ishodu pretresa i potpisani spisak stvari oduzetih radi dalje istrage.

Noću mogu policijski organi ući u privatni stan jedino u slučajevima preke nužde kao i onda, kad budu iz stana u pomoć pozvani. Tome radu vlasti prisustvovala Predsednik opštine ili dva prizvana građanina, osim u slučajevima prizivanja u pomoć.“

Pa se onda ima nadodati iz našega člana: Noću mogu organi vlasti ući u slučaju preke nužde u stan građanina kad su pozvani, ali u tom slučaju prisustvuju predsednik opštine i dva građanina. G. Ministar Pravde je ovu redakciju primio i ja predlažem da se ovakva redakcija i primi. Onda bi ovakvu redakciju usvojio i Zemljoradnički Klub i Muslimanski Klub i sačuvala bi se nepovrednost stana.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja imam da izjavim da u ime zemljoradničkog Kluba primam ovakvu redakciju.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč D-r Ante Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Gospodo, ja imam jedan dodatak ovome članu da predložim. Ja se sećam da smo mi prema Ustavu Jugoslovenskoga Kluba predložili ovde jedan dodatak. Taj dodatak glasio bi ovako: Organi vlasti koji bi skrivili kazni će se za nezakonitu povredu stana. Ovo treba primiti i staviti u Ustav kao sankciju svima odredbama čl. 11.

Predsednik M. Ninčić: Ja ću staviti prvo na glasanje predlog g. Kurbegovića za čl. 11.

Nedeljko Divac: Ja se odričem predloga socijalističkog kluba kod čl. 11. u korist amandmana g. Kurbegovića.

Predsednik D-r M. Ninčić: Onda gospodo postoji samo predlog g. Kurbegovića da se ovaj čl. 11. izmeni.

Fehim Kurbegović: Može se desiti da ja pozovem u pomoć policijski organ i policijski organ treba prema ovome članu da traži dva građanina i ovde bi se napravila karikatura predloga Zemljoradničkog Kluba.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje čl. 11. po predlogu g. Kurbegovića sa ovom popravkom koju je sad izneo g. Kurbegović. Ona gospoda koja su za to, da se primi čl. 11. po redakciji g. Kurbegovića neka izvole sedeti, a ona gospoda koja su protiv, neka izvole ustati. (Svi sede).

Objavljujem da je predlog g. Kurbegovića primljen jednoglasno.

D-r Ante Dulibić: Ja molim, da se primi i dodatak koji sam ja predložio: Organi vlasti koji bi skrivili, kazniće se za nezakonitu povredu stana. (Glasovi; To se može primiti kao sankcija čl. 11.).

Predsednik M. Ninčić: Nema gospodina Ministra koji treba da izjavi da tu sankciju prima.

D-r Ante Dulibić: Molim Vas g. predsedniče takvu smo sankciju primili i kod drugoga člana i onda možemo i ovde primiti.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Dobro, da primimo. Stavljam na glasanje dodatak gospodina Dulibića. Ona gospoda koja su za to, da se dodatak gospodina Dulibića primi neka izvole sedeti, a ona gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Svi sede osim g. Voje Marinkovića).

Objavljujem, da je dodatak g. Dulibića primljen sa svima glasovima sem, g. D-r Voje Marinkovića. Izvolite čuti dalje.

Zamenik sekretara Milorad Vujičić: Na redu je gospodo čl. 12. Kod čl. 12. ima dva predloga: predlog Socijalističkog Kluba i Jugoslovenskog Kluba.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Ljuba Jovanović.

Ljuba Jovanović: Ja predlažem da prekinemo rad do 5^{1/2} časova posle podne zbog važnosti ovoga člana.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Pošto je ovaj član 12. tako važan, ja ću sednicu prekinuti i zakazujem drugu u 6 časova posle podne, da imaju sve grupe vremena da se sporazumeju o svima članovima ovoga odeljka.

Molim gospodu članove Ustavnog Odbora da sad odmah dodju na dogovor u Ministarsku sobu.

Sednica je zaključena u 12. časova u podne.

L. SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 18. maja 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao Predsednik D-r Momčilo Ninčić.

Potpredsednik J. Demetrović.

Sekretar Milorad Vujičić.

Početak u 11 časova pre podne.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, otvaram današnju sednicu. Ima reč g. Milorad Vujičić.

Sekretar Milorad Vujičić: Sad je, gospodo, na redu čl. 12. Kod ovoga člana ima dva amandmana: so-

cialističkog kluba i Jugoslovenskog kluba. Predlog Jugoslovenskog kluba glasi ovako:

„Na član 12.

Pošto niže naznačene odredbe člana 12. vredjaju verske osećaje velikog dela našeg naroda i protivne se ustanovama verskim katoličke veroispovesti, predlažemo:

- a) da se iz 5. stava čl. 12. ispuste reči: način kako će se te veze održavati regulisaće se zakonom;
b) da se zadnji stav čl. 12. posvemu ispusti.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, vi ste čuli predlog Jugoslovenskog kluba. Ima reč g. Ljuba Jovanović.

Ljuba Jovanović: Dopustite, gospodo, da kažem nekoliko reči o poslednjem stavu čl. 12. Pitanje je takvo, da bi trebalo i više govoriti, ali, prema postignutom sporazumu o kratkoći diskusije, ja ću biti kratak. Meni je žao, ali moram kazati da ovaj zahtev Jugoslovenskog Kluba u suštini svojoj nije opravdan. Nije opravdan za to, što ja mislim da predstavnici vere doista ne treba da zloupotrebljavaju, prilikom vršenja svoje službe, svoju dužnost u partijske ciljeve, i da u tom pogledu ne treba učiniti apsolutno nikakav izuzetak ni prema kojim predstavnicima verskim.

Isto tako mislim da je neopravdano, kad Jugoslovenski Klub rdjavo shvata ovo što je u nacrt Ustavnog Odbora uneseno; rdjavo shvata po tome, što se ovim ne radi ono, protivu čega predstavnici Jugoslovenskog Kluba ustaju. Ja sam u prošloj diskusiji čuo od strane govornika Jugoslovenskog Kluba da kažu ovo: Ako hoćete da suzbijate zloupotrebe od strane predstavnika crkve i iskorišćavanje njihova položaja i službe za partijske ciljeve, tužite ih vlasti koja je za njih nadležna, tužite ih biskupu. Pa zar ovo mora značiti nešto drugo, gospodo? Ovde se ne govori o tome: ko će tužiti, kome će tužiti, i ko će suditi, ko će kažnjavati, nego se samo kaže, da nije dopuštena takva radnja; a takva radnja, po mome mišljenju, i ne treba da bude dopuštena. Ovde se dakle ne prejudicira kome će se tužiti i ko će biti nadležan da sudi. Prema tome, ova odredba potpuno dopušta da bude i onako, kako gospoda žele, t. j. da biskupi primaju tužbe i po tim tužbama rade. Za to ja mislim, da ne bi bilo osnovanoga razloga ustajati protivu ove odredbe.

Ali, gospodo, mi smo doživeli, upravo još onoga istoga dana kad je ovakva odredba u odboru predložena, jedan oštar protest i oštro iskazivanje velikog nezadovoljstva od strane predstavnika Jugoslovenskog Kluba, a i od strane nekih drugih narodnih poslanika.

Pa ne samo gospodo, da je to bilo, nego smo u brzo još videli, da je ovaj stav postao jedan elemenat onoga pokreta, koji mi svi stvarno duboko sažaljevamo, pokreta koji se javio u jednom delu našega naroda. A moramo priznati, — ja bar sa mnogim prijateljima to osećam i priznajem — da ne treba ništa da učinimo što nije u interesu države, što bi dalo maha ili povoda za jačanje toga pokreta. Kao što sam rekao, ja mislim, u redovnim prilikama, pa da nema ovakvih pojava zloupotrebe i nesavesne agitacije protiv velikih interesa i državnoga i narodnoga jedinstva, da o ovom pitanju ne bi trebalo u opšte govoriti. Ali, kada stoji fakat, da se pre svega javlja taj neželjeni i nemili pokret i drugo da se u taj pokret unosi i ovaj momenat i da se prikazuje kao da su katolička crkva i katolička vera u opasnosti od tendencija ovoga stava, onda ja mislim, gospodo, da treba da tu zastanemo. — To je dakle razlog, zašto ja stajem pred ovim rešenjem i, pravo da vam kažem, ja ću danas glasati protiv ove odredbe a u korist predloga Jugoslovenskoga kluba, rezervišući se da sa svojim prijateljima razmislim kako ću se držati u Skupštinskom plenumu, jer smatram, da je ovo pitanje političko a ne samo ustavne prirode s obzirom na agitacije, i na pokret, koji kao što sami znate, uzima i razmer i tendencije, koje nas ozbiljno u pogledu državne budućnosti mogu zabrinuti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović.

Jovan Jovanović: Gospodo, prošloga puta, kad smo raspravljali u Ustavnom Odboru ovo pitanje, ja sam bio za ovaj poslednji paragraf u ovom članu 12. našega nacrtu Ustava. Ja sam bio iz razloga koji sam onda izneo, a to je agitacija, koju su zaista katolički sveštenici činili u crkvi u političkim svrhama. Ja sam sâm bio svedok takovih agitacija u Slovenačkoj. Ali, gospodo, danas ja odustajem u ime Zemljoradničkoga kluba od onoga našega ranijeg mišljenja i za to sam, da se ovaj § izbaci iz člana 12. iz onih razloga, koje je g. Jovanović izneo, da ih ja ne bih ponavljao.

Ja mislim, da zaista treba i Ustavni Odbor i Ustavotvorna Skupština, da se dobro zamisli, dali treba ovakvim donošenjem uredbe još bacati ulje na vatru jer mi se čini, da su ona gospoda sa desnice nama dobacila čak jednu pretnju kazavši, ako primite, to će biti na štetu Vašu, pa će ući u politiku i borbu. Zbog toga mi odustajemo i molimo, da i Ustavni Odbor primi, da se izbaci ovaj paragraf.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Divac.

Nedeljko Divac: Gospodo, ja smatram za potrebno, da i ovoga puta naglasim gledište socialne demokratije, koje je jedino ispravno. Da bi se izbegli svi ovi sporovi, najumesnije i najbolje je u opšte odvojiti crkvu od države i veru proglasiti sasvim privatnom ličnom stvari, a sva verska udruženja, kolikogod ih ima, bila ta udruženja pravoslavne crkve, bila katoličke crkve, bila ona muslimanske crkve, bila ova verska udruženja jevrejske, protestantske ili koje druge crkve, da treba podvrći odredbama zakona o udruženju.

Na taj bi način izbegli sve ove sporove i trenja, koja vidimo da stupaju s jedne strane izmedju težnja i želje onih koji se nalaze na upravi državne vlasti danas i s druge strane izmedju pojedinih konfesija i verskih grupa.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Srškić.

D-r Milan Srškić: I ja sam mišljenja da predlog jugoslovenskog kluba treba usvojiti s istih razloga koje je izneo i gospodin Ljuba Jovanović. Svaka ustanova u ustavu treba da ima jednu svrhu. Ova stvar § 12. tako je stilizovana da ona apsolutno ne može postići nikakve praktične svrhe i nikakvog efekta. Ona je tako stilizovana, da je možemo nazvati prosto jednom deklaratornom formulom. Ona je još više oskudna u sankciji nego obična lex imperfecta. Da je tu rečeno verskim sledbenicima „se zabranjuje“, ne, nego tu se veli da oni „ne smiju“. Tu nema nikakve sankcije. Ovo je stvar koju mi možemo prepustiti redovnom zakonodavstvu da ono odredi efikasnije mere u koliko je potrebno da se zloupotreba položaja verskih službenika u političke svrhe ograniči. A da to mećemo u Ustav, nema smisla, jer kako je lepo obrazložio g. Ljuba Jovanović, time se samo pojačavaju oni elementi, koji hoće da prikažu kao da se kod donošenja ovoga Ustava ide za tim, da se majoriziraju verski i plemenski delovi našega naroda. S toga ja predlažem, da se ova ustanova izbaci.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Grupa socijalističkih i naših poslanika podnela je jedan amandman o čl. 12. Ustava. Mi stojimo na gledištu, kao što je to istakao g. Divac, da crkvu treba potpuno odeliti od države i protestujemo protiv toga, što se vere u opšte podržavaju. Mi smo za to da veru treba od države odeliti i da se verske organizacije imaju smatrati isto onako kao i druge organizacije, i da se na njih ima primenjivati zakon o udruživanju. Mi protestujemo protiv toga, što se predviđa u projektu Ustava, koji je podnela većina odbora, da se verama dadu dotacije. Jer, ako država treba da dotira udruženja to treba dotirati u prvom redu kulturne ustanove, ustanove koje potpomažu kulturni i ekonom-

ski napredak naroda. Zatim, mi tražimo da se religiozna nastava ni u kojoj formi ne učini obvezatnom.

To je kunzekventno sa tim, što smo tražili da se vera potpuno odeli od države. Zato ćemo glasati protiv svakoga drugoga amandmana i protiv ovoga člana Ustava, koji bi verama davao ma kakva prava koja stoje u opreci sa ovim što smo mi tražili.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, ovo pitanje, kao što znate, bilo je predmet jedne velike diskusije. Mi smo na osnovu te diskusije došli do jedne sporazumne redakcije. Ja nalazim da kad nema sporazuma za izmenu čl. 12., a toga sporazuma nema, da mi treba da glasamo za ovu redakciju odborskog nacrtu Ustava. Ja sam protiv predloga Jugoslovenskog Kluba i smatram da se on u ovom momentu ne može da usvoji. Ako bi bilo načina da se dodje do nekog sporazuma do trenutka kad se ovaj član bude rešavao u samoj Skupštini, mi imamo sredstva, poslovnik nam to dopušta, da ovaj predlog naknadno usvojimo. U ovom momentu kad nema sporazuma, kao što ja vidim da ga nema, ja molim naročito svoje drugove da ostanu pri odborskoj redakciji.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Barić.

St. Barić: „Način kako će se te veze održavati regulisaće se zakonom“, držim da je nepotrebna rečenica u stavu 5. čl. 11. i molim da se izostavi. Dakle, držim da je to nepotrebno i da nema pravih razloga sa kojih bi tražili da se to meće unutra. Dakle vera ne stoji u neprijateljskim odnosima prema državi, nego u prijateljskim, i ovako kako se misli u katoličkim crkvama urediti odnose sa konkordatom, nikakvog uzroka nema da se to meće unutra. Kad biste hteli da pogledate i druga društva koja se kud i kamo bave više politikom, uzmite n. pr. kapitalističke organizacije mogu raditi šta hoće, imate tajna ili polutajna društva slobodnih zidara, koja mogu da rade bez ikakve kontrole, a ovde za crkvu uvadjate unutra neku kontrolu. Osim toga to nije provodljivo, tu korespondenciju vrši na koncu konca biskup. Ako bi trebalo provoditi onda bi značilo da celu korespondenciju građana stavimo pod nadzor.

Radi toga držim, da je potrebno da se ova zadnja stavka u stavu 5. ispusti napolje.

Što se tiče kancelparagrafa, držim da nećemo o tome ponovo da razgovaramo. Imam jedno da naglasim da se sa ovim ustanovama nije označila sama stvar. Nije precizno rečeno šta su partijske svrhe, i kad bi hteli da govorimo o tome ne bi mogli pogoditi šta hoće ovaj paragraf time da pogodi. Ovoga nema nigde. Ja razumem da se može doći do toga, da izvesne stranke traže kancelparagraf. Ja razumem da možete kasnije tražiti da dodje u zakon unutra, a ne vidim razloga da ovakvu ustanovu mećete u Ustav, i mislim da to treba s obzirom na ugled, a ne obzirom na partiju, jer obzirom na partije nema izrabljavanja vani. Ako vi hoćete da metnete unutra to je za našu partiju dobro, mi ne tražimo to iz partijskih interesa, nego što traži ugled naše države. Toga nigde nema pa zašto mora da bude ovde.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, diskusija je završena. Ja ću staviti na glasanje ovaj amandman onako kako je predložen od strane Jugoslovenskog Kluba i kako je pročitao. Ima gospode koja ga nisu čula, i ako žele možemo ga još jedanput pročitati. (Glasovi: „Nije nužno“. Ljuba Jovanović: „Imamo dva dela u predlogu“). Molim g. Vujičića da pročita predlog Jugoslovenskog Kluba. Jugoslovenski Klub predlaže dva amandmana, odnosno dva predloga kod ovoga člana. Prvi je predlog da se iz 5. stava čl. 12. ispuste reči: „Način kako će se te veze održavati regulisaće se zakonom.“ To je prvo. A drugo da se zadnji stav čl. 12. ispusti. Taj odgovara kancelparagrafu.

Ja ću staviti na glasanje prvo prvi amandman, kojim se predlaže, da se u petome stavu čl. 12. poslednja rečenica izostavi: „Način kako će se te veze održavati regulisaće se zakonom.“ Gospoda, koja su za to, da se ovaj amandman primi, neka izvole sedeti, koja su protiv, neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je većinom glasova ovaj amandman odbačen.

Staviću na glasanje drugi amandman, koji se odnosi na kancelparagraf, da se ceo poslednji stav čl. 12. izostavi. Gospoda koja su za to, da se ovaj amandman primi, neka izvole sedeti, koji su protiv, neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je većinom glasova ovaj amandman odbačen.

Ima reč g. Milorad Vujičić.

Milorad Vujičić: Sada ima predlog socijalističkog kluba koji glasi:

Čl. 12. da glasi: „Zagarantovana je sloboda ubeđenja i vere. Vera je privatna stvar, verske zajednice podleže propisima zakona o udruženjima.“

Niko ne može biti gonjen ili oštećen u svojim pravima zbog izražavanja svog uverenja i vere, niti od strane vlasti niti od strane privatnih lica.

Niko ne može biti prinudjen da sudeluje u verskim obredima i veronauci ili da slavi verske svečanosti, osim ako je podvrgnut očevoj ili starateljskoj vlasti, u koliko to zakon utvrđuje.

Uživanje državlanskih i političkih prava je nezavisno od ispovedanja ubeđenja i vere.

Niko ne može biti oslobođen od svojih državlanskih dužnosti pozivanjem na propise svoje vere, ili pozivanjem na svoje ubeđenje.

To je predlog socijalističkog kluba.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su za to da se primi neka izvole sedeti, koji su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem, da je i ovaj amandman odbačen većinom glasova.

Milorad Vujičić: Sad je na redu čl. 13. Kod čl. 13. ima pet amandmana: prvi je amandman g. Sakiba Korkuta i drugova, drugi Socijalističkog Kluba, treći g. dr. Momčila Ivanića i drugova, četvrti g. Vojislava Lazića i drugova i peti Jugoslovenskog Kluba.

Predlog g. Voje Lazića i drugova glasi ovako:

„Kod čl. 13. predlažemo da se izbaci iz ovoga člana poslednja alineja, pa da se doda ovakva redakcija: „Pisac je odgovoran za spis. Kad je pisac nepoznat, ili kad ne stanuje u Kraljevini, ili je nesposoban za odgovornost, odgovorni su urednik lista ili štampar, ili vlasnik ili rasturač.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi ćemo prvo glasati o ovom amandmanu Zemljoradničkog Kluba.

Jovan Jovanović: Ja ne bih imao ništa da kažem nego može biti, da bi bilo bolje da nam kažete kako ste se sporazumeli, pa da vidimo da ne bi vodili diskusiju.

Milorad Vujičić: Ja ću, gospodo, pročitati ceo ovaj član 13. On ima da glasi ovako:

„Čl. 13.

Štampa je slobodna.

Ne može se ustanoviti nikakva preventivna mera koja sprečava izlaženje, prodaju i rasturanje spisa i novina. Cenzura se može ustanoviti samo za vreme rata ili mobilizacije i to za stvari zakonom unapred predviđene. Zabranjuje se rasturanje i prodavanje novina ili štampanih spisa koji sadrže: uvredu Vladaoca ili članova Kraljevskog Doma, stranih državnih poglavara, Narodne Skupštine, neposredno pozivanje građana da silom menjaju Ustav ili zemaljske zakone, ili sadrže tešku povredu javnog morala. Ali u tim slučajevima vlast je dužna za 24 časa po izvršenju zabrane sprovesti delo

sudu, a ova je dužna takodje za 24 časa osnažiti ili poništiti zabranu.“

Fehim Kurbegović: Kod ovog čl. 13. dolazi ovaj dodatak: „U protivnom slučaju smatra se da je zabrana dignuta. Redovni sudovi odlučuju o naknadi štete nezavisno od sudske odluke o poništenju zabrane“.

Izvestilac Milorad Vujičić: Sad dolazi drugi stav: „Za krivice štampom učinjene odgovaraju: pisac, urednik, štampar, izdavač, vlasnik i rasturač. Naročitim zakonom o štampi odrediće se kad će i u kojim slučajevima koje od napred pobrojanih lica i na koji način odgovarati za krivice štampom učinjene. Sve krivice štampom učinjene sudiće redovni sudovi“.

Kao što vidite ovde se posle reči: „naziv zakona o štampi kaže odrediće se obim i način“. Ove dve reči *obim* i *način* brišu se i tu dolazi: „odrediće se kad će i u kojim slučajevima koje od napred pobrojanih lica i na koji način odgovarati za krivice štampom učinjene“. I sad dolazi ova poslednja rečenica koja je i u starom projektu: „Sve krivice štampom učinjene sudiće redovni sud“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja mislim, gospodo, da se ovim izmenama izišlo prilično u susret amandmanu naročito Zemljoradničkog Kluba. (Čuje se: tako je). Sad je, gospodo, prvo reč o amandmanu Zemljoradničkog Kluba. Ja ću taj amandman staviti na glasanje.

Jovan Jovanović: Ja, gospodo, imam samo to da kažem, da ću ja u specijalnoj debati imati da govorim o ovom članu. (Prima se k znanju).

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, stavljam na glasanje: Gospoda, koja su za to da se primi ovakav amandman kakav je podnet od strane Zemljoradničkog Kluba neka izvole sedeti, ko je protivan neka izvoli ustati. (Većina ustaje). Objavljujem, da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac Milorad Vujičić: Sad dolazi na red predlog g. Sahiba Korkuta i drugova koji žele da ovaj član 13. glasi ovako: „Za krivice štampom učinjene odgovara pisac, a ako nije tu pisac onda urednik. Sve krivice štampom učinjene sudiće redovni sudovi“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću da stavim na glasanje predlog g. Korkuta. Gospoda koja su za to, da se taj predlog primi neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac M. Vujičić: Sad dolazi na red predlog g. Momčila Ivanića koji glasi: „Novinama i drugim štampanim stvarima može se zabraniti dalje rasturanje i prodavanje, ako sadrže uvredu Vladaoca, ili članova Kraljevog doma, ili uvrede stranih državnih poglavara, ili neposredno ili posredno pozivanje građana da silom menjaju Ustav ili zemaljske zakone. Uvreda postoji onda kad se neposredno ili posredno, rečima ili silom, vredja ugled ili čast jednog fizičkog ili pravnog lica, a ne navodi se nikakav odredjeni fakt. Zabranu izriče sud rešenjem ili presudom na prijavu ili tužbu svoga državnog tužioca. Zahtev o zabrani smatra se kao hitna stvar.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospoda koja su zato da se ovaj amandman primi neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman većinom glasova odbačen.

Sekretar Milorad Vujičić: Kod ovoga člana 13. ima i amandman socijalističkog kluba koji traži da se u drugoj postati izostave reči „ili mobilizacija“, jer to može biti predmet mnogobrojnih zloupotreba, kaže se u njihovom amandmanu.

Nedeljko Divac: Dakle, cenzure može biti samo za vreme rata, zato što ima mobilizacija, koje nisu skopčane s ratom.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, staviću na glasanje ovaj amandman socijalističkog kluba. Gospoda koja su za ovaj amandman neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen većinom glasova.

Nedeljko Divac: Gospodine predsedniče, većina sedi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim da se ovaj amandman ponovo pročita, pa ću ga ja ponovo staviti na glasanje.

Sekretar M. Vujičić ponovo čita gornji amandman socijalističkog kluba.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam ponovo na glasanje i to kao probu obrnuto: gospoda koja su za taj amandman neka izvole ustati, a gospoda koja su protiv neka izvole sedeti. (Manjina ustaje).

Objavljujem da je ovaj predlog socijalističkog kluba odbačen.

Nedeljko Divac: Nije svršeno, gospodine predsedniče. Treba sada staviti na glasanje drugi odeljak.

Sekretar M. Vujičić: Prema istom predlogu socijalističkog kluba, treća postat treba da glasi „za štampane stvari odgovara pisac, a u slučaju da ovaj nije poznat, urednik, izdavač ili štampar.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Divac.

Nedeljko Divac: Ja i dalje insistiram na tome da kolektivne odgovornosti ne može da bude u štamparskim krivicama u koliko je isključuje ova nova redakcija koja je danas pročitana. Ja to nisam mogao da razumem i za mene je još i dalje ostalo nejasno da li je kolektivna odgovornost za štamparske krivice isključena. (D-r Laza Marković: Nije!) Ako nije, a meni se čini da ipak i ovom novom redakcijom nije isključena, onda ja najenergичnije glasam protiv tog novog predloga i tražim, da se naš amandman primi.

Dalje, ovde je izostala još jedna stvar. Trebalo je da se unese da ni kaucija ne može biti propisana za štampane stvari, kao što je bilo u starom srbijanskom Ustavu.

Fehim Kurbegević: Gospodo, ovom redakcijom o odgovornosti pisca, urednika, vlasnika i rasturača isključena je ukupna kolektivna odgovornost svih lica. Ne može se odmah postaviti na stanovište da nikako, ni u kom slučaju ne može biti kolektivne odgovornosti. (Nedeljko Divac: Onda je to jasno!) Gospodine Divče, imade mnogo slučajeva kada baš treba i urednik i pisac solidarno da odgovaraju. Ovom redakcijom nestaje kolektivne odgovornosti za sva ova lica, ali se ne isključuje da se u pojedinim slučajevima odredi naročitim zakonom o štampi. Stoga ja držim da je ova redakcija koju smo mi iz većine Ustasnog Odbora predložili sasvim umerena i da isključuje opštu kolektivnu odgovornost.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ja žalim što ponovo moram da se vraćam na izvesne elementarne stvari. Nema u krivičnom pravu kolektivne odgovornosti, nego ima samo lične odgovornosti. Gospoda predlažu da i kad se utvrdi da su dva lica kriva za jednu štamparsku grešku da ne mogu oba da odgovaraju, nego da mora da odgovara ili jedan ili drugi. E, gospodo, to mi ne možemo da primimo. To nijedan pravnik, niti čovek koji vodi računa o stvarnoj odgovornosti ne može da primi. Vi hoćete da se unapred ako dva lica zajednički izvrše jednu krivicu putem štampe da se Ustavom onemogućiti kažnjavanje obadva lica. (Nedeljko Divac: Jeste, gospodine, tako je i u drugim državama). Nije, nije, navedite mi jednu od stranih država. (Nedeljko Divac: Česka, Austrija, Nemačka i Francuska. Ja sam sve pročitao i nigde nisam mogao naći ono što g. Marković tvrdi). Nigde nema toga samo u Francuskoj.

Jovan Djonović: Ja bih hteo da čujem i g. Ministra za Konstituantu, šta on misli o ovoj stvari. Ja ne mogu da se lično složim sa g. Markovićem da ako se utvrdi lična odgovornost onoga koji je napisao stvar, da bi time izvukli onoga koji bi napravio delikt. Naprotiv, ako je on učinio krivicu on će i odgovarati. No, g. Marković dozvolice, da je nezgodno uvesti saučešće. (*Dr. Laza Marković:* Zakonu je ostavljeno). Vi ste zakonu ostavili da može da utvrdi saučešće, mi se sa time ne slažemo, mi tražimo da svako odgovara za svoju krivicu. Vi znate šta su to štamparske krivice, to nije ubijstvo, razbojništvo, tu neka odgovara onaj koji je napisao.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Na pitanje g. Djonovića ja imam da izjavim da se u svemu slažem sa onim što je d-r Laza Marković kazao, nalažim da je ono što je on kazao tačno. Imao bih da dopunim njegovu reč u toliko što mi ovim Ustavom ne predviđamo ni kolektivnu ni pojedinačnu odgovornost, ni odgovornost dva ili više lica. Mi smo ovde jasno kazali, da će to zakon, dakle narodna volja, odrediti. Ja mislim kad se to ostavlja zakonu, da zakon to mora regulisati, onda ni g. Divac ni g. Djonović ne treba da se protiv toga uzbunjuju. G. Divac koji je čitao engleski i francuski i neke druge Ustave, on će lepo kad se bude pravio zakon o štampi, ako nekom padne na pamet da unosi kolektivnu odgovornost ustati i dokumentovano izneti da nigde u svetu, kao što on kaže, nema toga da za jednu štamparsku krivicu odgovaraju dva lica. (*D-r Momčilo Ivanić:* To g. Divac neće moći dokazati).

Nedeljko Divac: To vas je g. Stojan Protić pogrešno obavestio.

D-r Momčilo Ivanić: Vi to sigurno ne znate.

Nedeljko Divac: Da sam ja lično čitao sve pomenute Ustave, ja vas mogu uveriti i ako hoćete da vam donesem sve te Ustave.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: (navestavlja:) I kad gospodin Divac bude sa zakonom u ruci ovde u plenumu Narodne Skupštine dokazao to, što on tvrdi, on će uza se imati ne samo celokupnu štampu a dozvolite da je štampa veliki faktor. (*Divac:* samo u vašoj ruci). Ja u mojim rukama nemam ni jedan list to je poznato i g. Divcu. Kao što rekoh imaće gospodin Divac uza se ne samo štampu, nego imaće uza se i sve slobodoumne ljude, a imaće i omladinu uza se i ja mislim da gospodin Divcu neće biti teško u Narodnoj Skupštini da svoje mišljenje u delo sprovede. I zato držim da gospodin Divac može biti zadovoljan sa ovom redakcijom kao što je sada. (*Nedeljko Divac:* Bože sačuvaj, ja nisam zadovoljan to je jedna najnejasnija redakcija).

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, imamo dva amandmana kod poslednjeg stava čl. 13.: Imamo onaj amandman koji je pročitao gospodin Vujičić po želji gospodina Jovanovića, koji je utvrdjen na konferenciji medjupartijskoj koji ostavlja da se zakonom reguliše ta odgovornost. I imamo drugi amandman gospodina Divca. Ja ću prvo staviti na glasanje onaj prvi amandman.

Ima reč g. D-r Milan Srškić.

D-r Milan Srškić: Treba da se ispravi ovo što je gospodin rekao. Objašnjenje gospodina Ministra za Konstituantu smatra se kao autentičan govor o mogućnosti kolektivne odgovornosti. To se apsolutno nepriznaje. Predpostavlja se kolektivna odgovornost da može da odgovara neko za jedno delo koje nije učinio. Te kolektivne odgovornosti nema, a ima subjektivne ko-

lektivne odgovornosti, to je nešto sasvim drugo, da neko kao saučesnik odgovara

Nedeljko Divac: Mi vrlo dobro znamo smisao ovoga amandmana.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč sekretar g. Vujičić.

Zastupnik sekretara M. Vujičić: Da ne može biti kolektivne odgovornosti najbolje ćete videti ako još jedanput pročitam staru redakciju poslednjeg stava i novu redakciju kako je utvrdjena na medjupartijskoj konferenciji. Poslednji stav člana 13. po redakciji Ustavnog Odbora glasi: „za krivice štampom učinjene odgovara pisac, uredjivač i rasturač“.

Kad bi tako ostalo kako je po ovoj redakciji, onda bi moglo biti reči o kolektivnoj odgovornosti. Ali kad dalje ovo dolazi naročitim zakonom o štampi odrediće se koja od napred pobrojanih lica odgovaraju u kojim slučajevima, onda ćete videti da je to nešto sasvim drugo.

Ovde se dalje kaže da će se naročitim zakonom o štampi odrediti kad će i u kojim slučajevima ko od napred pobrojanih lica i na koji način odgovarati. Dakle, ovde se izrekom kaže kad će ko od ovih lica i u kojem slučaju odgovarati za krivice učinjene štampom. Ovde je jasno i precizno da ne može biti kolektivne odgovornosti. (*Jovan Djonović:* Po objašnjenju g. Laze Markovića i g. Ministra za Konstituantu može).

Predsednik D-r M. Ninčić: Diskusija je dala jasne rezultate da kolektivne odgovornosti ne može biti. Uopšte nema krivičnog zakonika na svetu koji bi odredio da za jedno delo kad ga učine dva lica, odgovara samo jedno.

Ja ću staviti na glasanje ovaj predlog učinjen sporazumno od strane grupa iz većine, gospoda koja su za to da se on primi neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je predlog učinjen sporazumno od strane grupa iz većine primljen. (*Vojislav Lazić:* Nas dvojica smo pogrešno razumeli predlog, te smo rdjavo glasali). Vaša dva glasa ne čine ništa.

Vojislav Lazić: Nije stvar do toga da li naša dva glasa nešto čine ili ne čine, i da li će oni imati uspeha na rezultat glasanja, već je moja namera da iznesem da smo rdjavo glasali i da nismo za taj predlog koji je stavljen na glasanje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja sam hteo da kažem da ste vi tim protivu predloga, ali da vaše glasanje ne menja rezultat glasanja što se samo time konstatuje. Ima reč g. Vujičić.

Milorad Vujičić: Gospodo, imamo peti predlog Jugoslovenskoga Kluba, po kome poslednji stav ima da glasi:

„Štampa ne može da bude podvrgnuta administrativnim opomenama. Pisac je odgovoran za spis. Kad je pisac nepoznat ili kad ne stanuje u Kraljevini ili je nesposoban za odgovornost, odgovorni su urednik lista, štampar ili rasturač.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi možemo da glasamo i o ovome amandmanu, ma da bi taj amandman trebao da otpadne. Ima reč g. Barić.

S. Barić: Ovde se u drugome stavu kaže da se ne može ustanoviti nikakva preventivna mera, koja sprečava izlaženje, prodaju i rasturanje spisa i novina. Ja mislim da bitu trebalo dodati reči „niti tražiti kakvom kauciju“. Ovo se nadam svakako može primiti, jer bi ostalo malo sumnjivo, ako bi bez ovoga moga ostalo kako je napisano.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Da bih zadovoljio g. Barića ja izjavljujem, da vlada pod preventivnim merama smatra i kauciju. (Čuje se: To je dovoljno. (*S. Barić:* Onda odustajem od predloga).

Predsednik D-r M. Ninčić: G. predlagač odustaje od svoga amandmana. Izvolite čuti dalje.

Milorad Vujičić: Na redu je čl. 14. Kod čl. 14. imamo predlog Socijalističkog Kluba, koji glasi, da se u prvoj postati, u drugome redu, izbaci „u granicama zakona“, i da se stavi: „Bliže odredbe o tome doneće zakon“.

Ja mislim da je ovo jedno isto, g. Divac. (N. Divac: Nije).

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Divac.

Nedeljko Divac: „Gradjani imaju pravo udruživanja, zbora i dogovora u granicama zakona“. Tako se predlaže ovde, a mi tražimo izmenu: Bliže odredbe o tome doneće zakon“. Mi imamo izvesne zakone koji postoje i kojima je određeno pravo zbora i dogovora. Samim tim zna se kako je sada pravo zbora u Srbiji, Bosni, Dalmaciji i Hrvatskoj itd. i ono je različito prema raznim krajevima. Dalje, gospodo, ovo znači ovako da će bliže odredbe propisati zakon, a kad se kaže „u granicama zakona“ znači, da se ograničava do izvesnih granica pravo zbora samom ovom odredbom. (Čuje se: Treba da se kaže „u ciljevima koji se protive zakonu“.) Ovo ograničenje zbora i dogovora ovako kako stoji samo po sebi znači ograničenje, a kad se kaže: „Bliže odredbe o tome doneće zakon“, to je onda nešto drugo. (D-r Milan Srški: Tako je).

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč G. Min. za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: G. Divac govori o ovome, a g. Srškić ga pomaže, a ja pravo da vam kažem ne mogu da vidim u čemu je ta razlika kad se kaže: „u granicama zakona“ i kad se kaže „zakon će to propisati“, jer šta će zakon drugo da propiše nego opet granice u kojima će biti zborova i udruživanja. Svaki zakon daje s jedne strane pravo a s druge strane postavlja granice tim pravima i ova odredba „u granicama zakona“ ima se smatrati tako da gradjani imaju ta prava, ali onako kako to zakon bude odredio. Mi ne možemo ovde iznositi ceo zakon. (Čuje se: To je već jedno ograničenje). Jeste, svaki je zakon ograničenje. (S. Barić: U poslednjem stavu imamo već jedno ograničenje).

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Milan Srškić.

D-r Milan Srškić: Ja neću da ulazim u pitanje koje je bolje ili gore, ali ovo što g. Divac kaže ima pravo, a g. Ministar nema. Ova izmena znači nešto. Jer po redakciji Ustavnog Odbora gradjani imaju pravo udruživanja, zbora i dogovora u granicama zakona, što znači da obim toga prava može budućim zakonom da bude širi ili už, a to znači da ovo involvira pravo zbora i dogovora. Redakcija odbora je takva da pravo zbora i dogovora ne bude apsolutno slobodno, dok redakcija g. Divčeva kaže: „gradjani imaju pravo udruživanja, zbora i dogovora.“ Sad dolazi tačka. „Bliže odredbe o tome doneće zakon“, što znači da je ovo pravo apsolutno koje se ne može ograničiti, samo zakon donosi bliže odredbe. Zakon će recimo kazati da zborovi mogu da se zadrže u ograničenom prostoru i t. d. Hoćeli se primiti jedno ili drugo stvar je većine, samo napominjem da je u toliko redakcija Divčeva drukčija.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Žarko Miladinović.

D-r Žarko Miladinović: Gospodo, dozvolite meni da kažem šta ja mislim o ovoj redakciji koju je stilizovao g. Divac. Šta treba da znači ovo što se u odborskom projektu kaže: „u granicama zakona“. Ovim hoće da se kaže da ustav daje pravo udruživanje zbora i dogovora a zakon će obliže da donese i da reši kako će to biti. Glavno je da princip udruživanja zbora i dogovora po-

stoji. (Čuje se: Ali Ustav to ne daje). To je jedno isto Vi kažete da će bliže odredbe doneti zakon, ali i to može biti ograničenje. (Čuje se: Ne može). Može se udruživati, to je princip a kako će se udruživati, to će zakon kazati. Mi imamo jednu ustavnu ustanovu da pravo udruživanje zbora i dogovora postoji, a druga je zakonska ustanova kojom zakon ima da reši ovo pitanje izblize.

O ograničenju može biti reči samo kad je u pitanju onaj poslednji stav gde se kaže da se dopušta samo u smerovima koji nisu po zakonu kažnjivi, ali ovde, u ovome prvom stavu, nema ograničenja, nego se samo zakonodavcu daje pravo da on docnije donese rešenje po ovom pitanju, i ništa više. Dakle, ja vidim da je jedno i drugo isto i za to ne uvidjam potrebu da ovu stilizaciju treba menjati. (Žagor).

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi ne možemo dopustiti jedan opšti razgovor. Stvar je jasna, ali ako je slična, zna se šta se htelo ovom odredbom. Nije se htelo, to je sigurno, da bude potpune slobode zbora i udruživanja, da nikakvo regulisanje zakonom ne može da dodje. Ovo je uzeto iz srpskoga Ustava, a što je tamo značilo, to se zna. Ja sam za to da ne diskutujemo više o ovoj stvari nego da preglasamo.

Pavle Andjelić: Ja sam samo hteo da svratim pažnju na to da se jedna ista stvar ponavlja. Jedanput se kazalo: „Gradjani imaju prava udruživanja i zbora“, a posle toga opet se kaže: „Gradjani imaju prava udruživati se“. Za to nalazim da ove ponovne reči: „Gradjani imaju prava udruživati se“, treba da se izbrišu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Kao što sam i maločas kazao, ne izgleda mi da ima neke stvarne razlike između onoga: „u granicama zakona“ i onoga: „bliže odredbe o ovome propisaće se zakonom“. Ali kad g. Divac polaze na to i kad on ozbiljno misli da ako ostane ovako kako je sad u Ustavu predviđeno da će to biti jedna vrsta naročitog ograničenja, koje Vlada hoće nekako da prokrijumčari kroz odbor, — da se ne bi mislilo da je Vladi stalo do tog naročitog ograničenja, ja izjavljujem: da je Vladi sasvim svejedno hoće li biti ovako kako je sada u Ustavu, ili će biti onako kako g. Divac predlaže. Vlada želi da imamo jedan u istini slobodouman Ustav, i ako vi mislite da će se to bolje postići ako ova stilizacija bude onakva, kako je g. Divac predlaže, da će dakle time otpasti jedno ograničenje, koje bi se eventualno moglo ustanoviti, onda ja nemam ništa protivu toga da se primi ovo kao što g. Divac predlaže.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj predlog g. Divca. On predlaže da se mesto reči: „u granicama zakona“, stave reči: „bliže odredbe o ovome regulisaće se zakonom“. Koji su za to da se predlog g. Divca primi neka izvole sedeti, a koji su protiv neka izvole ustati. (Svi sede.)

Objavljujem da je predlog g. Divca jednoglasno primljen.

Kod člana 14. postoji amandman zemljoradničkoga kluba, da se u prvom stavu iza reči: „Nadležnoj vlasti“ doda reč „najmanje“. Prema tome ovaj član glasio bi ovako: „Gradjani imaju prava uživanja zbora i dogovora u granicama zakona. Na zborove se ne može dolaziti pod oružjem. Zborovi pod vedrim nebom moraju se prijaviti nadležnoj vlasti najmanje 24 časa ranije.“

Gradjani imaju pravo udruživati se u ciljevima, koji nisu po zakonu kažnjivi.

Ministar za konstituantu Marko Trifković: Ja primam ovu izmenu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovu izmenu predloženu od strane zemljoradničkog kluba. Gospoda koja su za ovo neka sede, a koja su protiv neka ustanu. (Većina sedi). Objavljujem, da je ova izmena primljena.

Sekretar Milorad Vujičić: Kod člana 16. postoji predlog socijalističkog kluba, koji glasi ovako: „U članu 16. da se izbaci sedmi postat, jer mi smatramo da versku nastavu treba ukloniti iz škole i ostaviti je crkvama i verskim udruženjima. Pored drugih važnih razloga zato, za nas ima jedan osoben razlog, a to je čitavo versko šarenilo, koje vlada sada u našoj državi. Usled toga će škola verskom nastavom biti osuđena na jedan izlišan i potpuno beskoristan teret.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja stavljam na glasanje ovaj predlog socijalističkog kluba. Gospoda koja su sato da se ovaj predlog primi, neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem, da je ovaj predlog odbijen. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Milorad Vujičić: Kod ovoga člana 16. postoji i predlog Jugoslovenskog Kluba koji predlaže, da ovaj član 16. glasi ovako:

„Umetnost i nauka su slobodni i uživaju osobitu zaštitu i potporu države.

Univerzitetska nastava je slobodna.

Pored javnih škola mogu se osnovati privatne pod zakonskim pogodbama.

Osnovno je školovanje obavezno. Ono je besplatno i javno u osnovnim školama.

Roditelji odlučuju o verskim i opće etičkom uzgoju. Država se brine za umni i socijalno-etički uzgoj, koji ima biti u skladu sa verskim načelima roditelja.“ Ovo Jugoslovenski Klub traži stoga, što su prema nacrtu Ustavnog Odbora oduzeta roditeljima osnovna prava glede uzgoja dece i stoga je potrebna predložena izmena“.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Za reč se nije prijavio niko. Molim gospodu koja su zato, da se ovaj amandman prihvatiti neka sede, a koja su protiv neka ustanu. (Većina ustaje). Amandman je odbačen.

Prelazimo dalje.

Sekretar M. Vujičić: Kod ovoga čl. 16. postoji i amandman gospodina Vojislava Lazića, koji predlaže, da se pred član 16. umetne ova rečenica: „Zavodima za sistematsko opšte vaspitanje narodnih slojeva, davaće državne i samoupravne vlasti redovnu pomoć, koja će se odrediti naročitim zakonom“.

Razlozi za ovaj predlog su, a) što našoj državi treba da bude osnova vaspitanje narodnih, seljačkih masa, isto kao što se uzima za osnovu „zemlja je onoga koji je sam obradjuje.“ Za ujedinjavanje, za ujedinjavanje unutra, kao i za izradjivanje nečega novoga u državi, nečega našega, je to od eminentne potrebe, b) u Danskoj, Engleskoj, Švedskoj i Francuskoj ima takvih ustanova, u kojima se dobija opšte obrazovanje za manje školovane ljude iz naroda; one bi bile ne za stručno, profesionalno obrazovanje, nego za delotvorni rad u državi, c) u Ustav se unosi, da bi se o tome zakon što pre doneo“.

D-r Laza Marković: Gospodo, ako mi dopustite da kažem, mi smo se na našoj konferenciji složili da uzmemo iz ovoga predloga g. Lazića ono što je glavno i da dometnemo jedan nov stav u članu 16., koji bi bio predposlednji i koji bi glasio ovako: „Država će pomagati rad na narodnom prosvetivanju.“ Ostavljajući to da posle zakon reguliše kako i kojim načinom.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Ministar za konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja mislim da će se predstavnici Zemljoradničkog Kluba zadovoljiti sa ovom izmenom, i ja izjavljujem da pri-

mam ovu izmenu onako kako je pročitao g. Laza Marković.

Potpredsednik J. Demetrović: Reč ima g. Voja Lazić.

Voja Lazić: Gospodo, ja mogu izjaviti napred, da tako kako je usvojeno može se smatrati da je učinjeno u nekoliko popuštanje u tome pitanju. Ali žalim, što gospoda koja su se sporazumevala u nekom užem odboru nisu našla za potrebno da pozovu u taj uži odbor i članove ostalih grupa iz Ustavnog Odbora da i oni sudeluju u tim sporazumevanjima, te da se olakša posao. Mi vidimo iz dnevnih listova da postoji neki Uži Odbor Ustavnog Odbora, dok međjutim u tome Odboru nije i naša stranka zastupljena. Nismo pozvati da učestvujemo u tome Odboru, da bismo mogli da brže rešavamo te stvari i da se olakša sporazum.

Potpredsednik J. Demetrović: Gospodinu Laziću, ja bih odgovorio na ovo. Ne radi se o nekom užem odboru Ustavnog Odbora, nego se grupe Vlade većine sporazumevaju izmedju sebe o pojedinim pitanjima. Nema nikakve zapreke da se i gospoda iz Zemljoradničkog Kluba priključe Vladinoj većini, pa da i ona sudeluju u tim sporazumevanjima.

Gospodin Lazić se izjasnio za amandman g. Lazara Markovića. Ona gospoda koja su za amandman Lazara Markovića neka izvole sedeti a koja su protiv amandmana neka izvole ustati. (Svi sede). Oglašujem da je amandman g. Lazara Markovića jednoglasno primljen.

Molim g. Sekretara da izvoli čitati dalje.

Sekretar Milorad Vujičić: Gospodo, kod čl. 17. ima dva amandmana, i to, predlog g. Voje Lazića, koji glasi, da ovde kod reči „telegrafski“ treba dodati još reč „i telefonski“, i predlog Socijalističkog Kluba, koji glasi, da se u čl. 17. izostavi u drugome redu reč „mobilizacije“. To su dva amandmana.

Potpredsednik J. Demetrović: Ima reč g. Jovan Djonović.

Jovan Djonović: Gospodo, potrebno bi bilo faktički da se ovaj amandman g. Voje Lazića primi. Onako isto kao što je važno da se zaštititi tajna pisama i privatnih saopštenja, tako isto je važno da se zaštititi i privatni telefonski razgovori. Ljudi koji se bave trgovinom i prometom, oni će tek moći da ocene koliko je važno da bude zagarantovana tajna telefonskih saopštenja. Ti ljudi će tek moći da ocene koliko je važno da bude zagarantovana tajna telefonskih razgovora, pošto se vrlo važni poslovi u trgovini i industriji vrše putem telefona. Tako isto ljudi koji se bave politikom znaju šta znači zaštititi tajnu telefonskih saopštenja. Meni se čini da g. Ministar za Konstituantu ne bi imao nikakva razloga da ovaj amandman odbije.

Ja bih u isto vreme pitao g. Potpredsednika Demetrovića, da li se jednovremeno razgovara o oba amandmana, i o amandmanu g. Voje Lazića i o amandmanu koji je podneo socijalistički i republikanski klub?

Potpredsednik Juraj Demetrović: Jeste, oba zajedno.

J. Djonović: Onda bih hteo da dodam i ovo, da je neophodno potrebno, da se izbaci reč „mobilizacije“. Vi ste zadržali i u članu o štampi reč „mobilizacije“, da može štampa da bude cenzurisana za vreme mobilizacije. Sada zadržavate i ovde u ovome čl. 17. da tajna pisama, telegrafskih i telefonskih saopštenja ne može biti zagarantovana u slučaju mobilizacije. Gospodo, ja mislim da je to mnogo! Vi znate da ima mobilizacija koje nisu skopčane sa ratom. Stoga mislim, ako se dozvoli da može biti povredjena tajna pisama i telegrafskih i telefonskih saopštenja, da se misli samo na slučajeve mobilizacije, koja je vezana sa ratom. Ako je tako, onda bar dodajte reč „opšte“ mobilizacije. Inače,

neučinite li to, može se misliti i na političke mobilizacije, i da možete i onda, kao god što ustanovljavate cenzuru na štampu, da tako isto ustanovite cenzuru na pisma, telegrafska i telefonska saopštenja.

To, gospodo, ne bi bilo lepo. To ne bi svedočilo da imamo dobru nameru, da izgradimo jednu demokratsku državu. Sve grupe su mislim jednako zainteresovane: da dobijemo državu slobodnomno organizovanu i s toga ja apelujem na vaš demokratizam i vaše slobodoumlje, da se ova greška, koja je možda slučajno ušla ovamo, izbaci, da se ne bi reklo, da neko u ovoj kući ima nameru da stvara izvesne političke smicalice da omogućava političke mobilizacije, da bi mogao zaviličiti štampu i povrediti tajnu pisama, telegrafskih i telefonskih saopštenja.

Potpredsednik J. Demetrović: Ima reč g. Jovan Jovanović.

Jovan M. Jovanović: Ja bih hteo prvo da pitam g. zastupnika Predsednika Ustavnog Odbora: hoće li se posle uzeti u diskusiju i ovaj drugi stav ovoga člana, u kome se kaže: „Zakon će odrediti itd.“ ili će jednovremeno da se diskutuje o celome članu.

Potpredsednik J. Demetrović: Ja bih molio da se diskutuje o celome članu, pa će se posle glasati o svakom amandmanu.

Jovan M. Jovanović: Mi smo napravili jedan amandman, i taj se amandman tiče i prvog i drugog stava čl. 17. ovoga projektovanog Ustava. U prvome stavu naš je predlog, da se posle reči: „Telegrafska“, doda „i telefonska saopštenja“, i vidim da ste to primili. To je dobra stvar. Ja se slažem sa g. Djonovićem da bi bilo dobro, da se iz prvog stava ovoga člana izbaci reč „mobilizacija“. To je suviše generalno rečeno. Može biti kakve probne mobilizacije, a može biti, kao što on reče, i kakve političke mobilizacije.

Kod drugog stava ovoga člana, naš je amandman, da se ovaj drugi stav, koji glasi: „Zakon će odrediti koji državni organi odgovaraju za povredu tajne pisama, telegrafskih ili telefonskih saopštenja“ zameni ovim stavom: „svi oni koji povrede tajnu pisama, telegrafskih ili telefonskih saopštenja, kazniće se po zakonu.“ Mi dakle, hoćemo, da i državni organi i privatna lica odgovaraju za ovu povredu. Ja mislim da će g. Ministar za Konstituantu, koji je od jutros raspoložen da daje koncesije i levo i desno, učiniti i ovu koncesiju.

Potpredsednik J. Demetrović: Ima reč g. Vujičić.

Milorad Vujičić: Ne mogu se složiti sa mojim poštovanim prijateljem g. Gjonovićem, da ovu reč: „mobilizacija“ treba ovde izbaciti. Mobilizacija je mobilizacija. Nikakvoj vladi nije do takve šege, da vrši mobilizaciju, da potroši stotine i stotine hiljada dinara na mobilizaciju, bez stvarne potrebe. Takvog slučaja nema. To što vi mislite, to može biti samo pozivanje vojnika na vežbu. Drugo je pozivanje na vežbu, a drugo je mobilizacija. Mobilizacija kadgod se vrši, znači da je već nešto, što grozi državi kao takvoj. Hoće li biti opšta mobilizacija, ili samo delimična, to je sporedna stvar. Delimična je mobilizacija obično onda, kad se zove jedan red ljudi pod zastavu, zove se prvi ili drugi poziv itd. Kad tako stvar stoji, onda bi bilo nezgodno da mi lišimo državu, da u takvom slučaju nema prava kontrole nad korespondencijom koja se vrši u zemlji za vreme kad se vrši mobilizacija. Stoga vas molim, da ostane ovako kako je predloženo u ovom članu, a da se ovaj amandman odbaci.

D-r Žarko Miladinović: Hoću da opravdam zašto je u prvom stavu izostala reč „telefonska saopštenja“, a u drugom stavu ima govora o telefonskim saopštenjima. O tome je bilo rasprave u Ustavnom Odboru. (D-r L. Marković: To smo primili. Ne treba objaš-

njenja!) Ja znam da smo razgovarali o tome. Ja neću glasati za ovo. Može i privatno lice da čuje telefonski razgovor, i ako slučajno o tome pripoveda, onda je to izdavanje tajne.

U drugom stavu govori se o činovniku, on mora odgovarati za sve. Drugo je za slučaj rata. Vi nemate prava da pripisujete sadržaj tuđih pisama. Ja sam zato, da ostane onako, kao što je bilo to jest da nema govora o telefonskim vestima u prvom delu.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč gospodin Divac.

Nedeljko Divac: Gospodo, ja mislim, da bi zaista trebalo garantovati i tajnu telefonskih razgovora. Ne slažem se sa tumačenjem, koje je ovde palo o značenju mobilizacije. Ima opšte mobilizacije, koja redovno stoji u vezi sa potrebama rata. Ja donekle razumem u tom slučaju, da pisma i saobraćaj pismeni može biti podvrgnut cenzuri. Ali ima parcijelnih mobilizacija, koje ne stoje ni u kakvoj vezi sa ratnim potrebama. Uzmite probnu mobilizaciju, ako vlada slučajno smatra, da je potrebno, da iz budi kakvih političkih razloga izvede jednu probnu mobilizaciju, naročito onda, kada bi htela da udari po izvesnim drugim građanskim pravima, koja su joj u neku ruku od smetnje. (Glas: To je vrlo skupo). Jest vrlo skupo, ali reakcija ne preza od onoga, što je skupo. Imali smo mi u Srbiji slučajeve takove mobilizacije. Za vreme pokojnoga kralja Milana i Aleksandra bilo je takvih slučajeva, da se odredila mobilizacija, koja je bila skupa, ali je narod i zemlja plaćala.

Drugo imade ovakvih mobilizacija, na primer radničkih, kao što je bio slučaj prigodom štrajka rudarskih radnika. Donesena je jedna uredba, o kojoj može u slučaju da radnici u rudnicima napuste posao, vlada izvršiti mobilizaciju radnika. Vlada striktno tumačeći odredbe Ustava može celu korespondenciju podvrgći u slučaju takve mobilizacije cenzuri. Zbog toga bi reč „mobilizacija“ ili trebalo izostaviti ili protumačiti je tako da se odnosi samo na opštu mobilizaciju, koja bi stajala u vezi sa ratom. Ako bi se i to izbegavalo, onda bi ja morao ostati pod utiskom, da se zaista ide na to, da se vladi ostavi mogućnost, ako treba, da čini zloupotrebu od građanskih i političkih prava.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč gospodin Čubrović.

D-r Pavle Čubrović: Ovo je mišljenje g. Divca potpuno opravdano. Mobilizacija ide u vezi s ratom. Rata ne može biti bez mobilizacije i u tom slučaju je prirodna stvar da će korespondencija doći pod kontrolu. Ona je bila pod kontrolom i onda gde nije bilo zakona, jer je sila prilika bila takova, da se kontrola morala upotrebljavati za vreme rata. Medjutim mobilizaciju za vreme rata treba lučiti od mirnodopskih mobilizacija ili režimskih mobilizacija. Može se naime upotrebiti mobilizacija, ako je Vladi do toga, da upotrebi kakove mere protiv štampe. Zato, da se nebi takova mera od Vlade mogla upotrebiti, tu je Ustav, koji bi trebao da to spreči. Dovoljno je, da se umetne „ratna mobilizacija“.

Potpredsednik J. Demetrović: Ima reč g. d-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, da kažem samo dve reči, neću da govorim dugo. Ako bi smo mi primili ovaj predlog onda bismo jedan krupni interes zemaljske odbrane ugrozili time što bi se trebali braniti od režimske mobilizacije. Zamislite da se izvrši mobilizacija za odbranu jednoga kralja zemlje i Vi hoćete da državna vlast nema mogućnosti da kontroliše dali postoje vesti o kretanju vojske. (To je već ratna mobilizacija).

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Gospodin potpredsednik je malo pre na primedbu gospodina Voje Lazića napomenuo, kako većina koja pomaže sadanju vladu — ima jedan svoj uži odbor u kome se pretresaju sve izmene koje su predložene; i kad se slože onda se izlazi pred ustavni odbor. Ja mislim da je gospodin Čubrović, koji pripada toj vladinoj većini trebao da iznese svoje razloge pred tim užim odborom koji bi možda primio njegove razloge, ali nezgodno je da sada gospodin zastupa jedno drugo mišljenje protiv kojega smo mi svi ostali.

Što se tiče predloga gospodina Jovanovića da se i u prvi odeljak ovoga člana unese reč telefonski moram da kažem, da smo mi taj odeljak podelili na dvoje. U jednom se odeljku garantuje tajna pisama i tajna telegrafskih saopštenja u opšte a o telefonskim saopštenjima se ne govori ništa, nego se ostavlja to da prema prilika u zemlji zakonodavac reguliše; a u drugom odeljku se govori da su činovnici, državni organi, dužni čuvati tajnu ne samo pisama i telegrama, nego i telefonskih saopštenja. Ako gospoda u zemljoradničkom klubu ostaju pri tome da to udje, mi nemamo ništa protiv toga.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Lazić.

V. Lazić: Gospodo, to tehnički nije moguće, ali je moguće to da onaj činovnik koji sluša ovaj razgovor nesme drugome to saopštiti. Zato se može uneti ova odredba „telegrafski i telefonski“, jer on može slušati taj razgovor. Ja sam kao vojnik imao prilike da čujem razne razgovore ali sam bio dužan čuvati to kao tajnu. Isto tako je činovnik i državni organ, ako je čuo privatni razgovor, dužan da tu tajnu čuva i nesme nikome to saopštiti. Zato mi stojimo na tome, da se ova reč telefonski unese i u prvi odeljak tako da to bude pojačano s time.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima gospodin Andrić.

D-r Vlad. Andrić: Ja držim da je to ugrožavanje interesa građana. Onaj koji telefonira, treba da pazi da se njegov razgovor ne sazna, jer se celom svetu ne može začepiti usta. Onaj koji govori, on treba da pazi i da za sobom zatvori vrata, a ne treba uneti to da na taj način drugi paze na njegove razgovore.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima gospodin Baljić.

Salih Baljić: Ja mislim, gospodo, da nije potrebno staviti i telefonska saopštenja. Ako npr. ja telefoniram nekome i slučajno je pruga otvorena na jednoj strani, onda me neko čuje i dali je sada on kriv. Ne, kriv je u prvom redu činovnik koji znade, kako treba da barata sa aparatom. Tako, ako vojska sama saopštava nešto i onda dodje nenadano jedna nepozvana osoba i čuje to sve sasvim slučajno. U tom slučaju kad vojska govori, gde ne sme druga osoba da čuje taj razgovor, zatvoriće se pruga i govoriće se samo s onim s kojim se želi. Ako je aparat savršen doći će se lako u trag onome, koji bi slušao. Zato je odgovoran činovnik koji daje mogućnosti da neko drugi uzmogne za taj telefonski govor saznati. Zato je u drugom odeljku gde se kaže da je državni organ odgovoran za povredu telefonskih saopštenja, zagarantovana, tajnost telefonskih saopštenja time, što je zato odgovoran onaj činovnik.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, ja se nisam nadao da će ovaj telefon dati toliko posla, ali vidim da gospoda nemaju iskustva o tome. Može jedan čovek koji nije činovnik jednim malim ručnim aparatom da se prikači

na slušalicu Beograd—Zagreb i da sluša armijske razgovore, vi smatrate da je to dopušteno.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Srškić.

D-r Milan Srškić: Meni se čini da ovde ima jedna pobuna medju nama. G. referent izgleda da tumači stvar drukčije nego što je tumače članovi većine. Mi kad smo ovu redakciju doneli, to jest odbili da u prvu alineju dodje reč „i telefonski“, onda smo mislili da privatni telefonski razgovori u opšte nisu zaštićeni nepovrednošću tajne telefona, a g. referent tumači da jesu. Ako ko svesno metne slušalicu i sluša, mi mislimo da jesu. Predpostavimo da svako može čuti. Ne možemo predpostaviti da će službeni organi prokazati tajnost ali da će uspeti neko nehotice ili hotimice čuti taj razgovor, to mi predpostavljamo. Ako neko povredi tajnu jer je čuo da neko glasno razgovara ulicom i to je kažnjivo. I ja Vas pitam dokle ćemo onda doći?

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Korkut.

Sakib Korkut: Gospodo, ja ću ovde da kažem jednu stvar kao novinar. Na telefonu Milan Srškić vodi razgovor sa okružnim predstojnikom i ja uhvatim to. Ja jedva čekam da to mogu uhvatiti i zar ako ja uhvatim to zar sam onda ja kriv, on je kriv, i neka se štiti kako zna. Novinari jedva čekaju da uhvate poverljive vesti, da mogu s njima izići pred javnost, a Vi sada hoćete njih da ganjate. Ovo što je rekao g. Marković ako neko dodje i prikači slušalicu na telefon da čuje nekakav razgovor, to je druga stvar. Ja mislim da ovo mora da bude kažnjivo, jer ovo je svesno izigravanje telefonskog razgovora. (*Laza Marković:* A za novine kad to uhvate nije svesno!) Ako se uhvate za novine i konstatira da je prikačio slušalicu, i ako ja slučajno dodjem i radi neopreznosti onoga koji govori doznam, to je njegova krivica, jer na ovaj način telefon ne može biti, mora se oduzeti da se telefonom može priopćiti tajna. Jer ako se stavimo na gledište da je dozvoljeno prikačiti slušalicu na telefon, onda ga treba odbaciti, ako dodje ovo tumačenje g. Laze Markovića.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazimo na glasanje. G. Voja Lazić i drugovi predlažu, da se iza reči „telegrafski“ dodadu reči „i telefonski“. Ko je za to neka izvoli sedeti, ko je protiv neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Konstatujem da je ovaj amandman primljen da se dodadu reči „i telefonski“. Dalje g. Lazić i drugovi predlažu da se drugi stav zameni ovom redakcijom: „Svi oni, koji povrede tajnu pisama telegrafskih i telefonskih saopštenja kažniće se po zakonu.“ Ko je za taj amandman neka izvoli sedeti, ko je protiv, neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Konstatujem da je i taj amandman primljen.

G. Divac stavio je predlog da se u drugome redu izostavi reč „mobilizacije“. Ko je za tu izmenu neka izvoli sedeti, ko je protiv, neka izvoli ustati. (Većina ustaje). Konstatujem da je ova izmena odbačena.

Gospodo, budući da je dockan, predlažem da današnju sednicu zaključimo i sutra u 9 sati održimo novu. Ako su gospoda s tim sporazumna, zaključujem današnju sednicu, a drugu uričem za sutra u 9 časova. (Glasovi: Ne može u 9 časova!)

(Stepan Barić: Mi iz opozicije molimo da se drži sednica tačno u vreme, kad se zakaže, a ne kad se sednica zakaže u 10 sati da počne u 11, a mi da dolazimo u 10 i da čekamo).

Gospodo, sednica je zaključena, a iduća sednica će biti sutra u 10 sati.

Sednica je zaključena u 12 i 45 časova.

LI. SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 19. maja 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao Predsednik D-r Momčilo Ninčić.
Sekretar Milorad Vujičić.

Početak u 10 časova pre podne.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, otvaram današnju sednicu. Ima reč g. Vujičić.

Sekretar g. M. Vujičić: Sad je na redu, gospodo, član 18. Kod ovoga člana ima 3 predloga: socialističkog kluba, Voje Lazića i drugova i Momčila Ivkovića i drugova.

Predlog socialističkog kluba glasi ovako: „U članu 18. da se izbaci drugi postat, jer smatramo da i Ministrima, sudijama pa i vojnicima pod zastavom treba da sude redovni sudovi i da u tom pogledu ne treba činiti nikakva odstupanja.“

Predlog g. Mom. Ivanića i drugova glasi: „Svaki građanin ima pravo neposredno i bez ičijeg odobrenja tužiti sudu državne i samoupravne organe za krivična dela koja učine prema njemu u službenom radu. Pravo na ovu tužbu prestaje posle proteklih 6 meseca od učinjenog dela.“

Ako sud nadje da je tužba neozbiljna ili lakomislena, on će kazniti tužioca zatvorom od 1—3 meseca ili globom od 300—900 dinara. Ako sud nadje da je tužba zlonamerno podnesena, onda će kazniti tužioca od 6 meseca do jedne godine zatvora.

Ovaj prethodni stav ovoga člana u koliko se odnosi na kaznu ima karakter zakonski.“

I predlog g. Voje Lazića i drugova glasi ovako: „Svaki građanin ima pravo da neposredno i bez ičijeg odobrenja tuži sudu državne i samoupravne organe za povredu i za nevršenje zakonskih propisa u službenom radu.“

Za štete koje učine građanima državni ili samoupravni organi nepravilnim vršenjem službe, odgovara država ili samoupravno telo neposredno pred redovnim sudovima. Državna i samoupravna tela imaju pravo da traže naplatu od svojih organa u slučaju njihove grube pogreške.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti na rešavanje prvi amandman, predložen od strane socijalističkog kluba, sa demokratsko-republikanskim klubom.

Ima reč g. Gjonović:

J. Djonović: Gospodo, vi ste čuli ovaj naš amandman: tražimo da Ministri, sudije i vojnici pod zastavom ne mogu biti izuzeti, nego, za zloupotrebe koje bi učinili prema građanima vršeći službu, da odgovaraju i oni kao i svi ostali državni činovnici. To je princip. Vi ste ministarsku odgovornost uneli, istina, u jednom daljem paragrafu, ali procedura oko tuženja Ministara je tako velika i zamašna da ne može biti reči više o pravoj, stvarnoj, ministarskoj odgovornosti. Dakle, oni su izuzeti, i to nije ni pravo ni logično. Sudije i vojnike pod zastavom opet izuzimate ovim članom, a nigde dalje niste rekli da građani mogu tražiti barem naknadu štete za dela nezakonita koja bi prema njima učinili ili sudije ili vojnici! Mi smo insistirali i ranije u ustavnom odboru, kad je bilo reči o vojsci, naročito za vojnike da se unese barem principski jedna

odredba da za štete i zloupotrebe koje bi vojna lica učinila prema građanima odgovara država i da i ti činovnici mogu biti tuženi. Medjutim to se nije htelo primiti. Pa smo, onda, tražili da se izostavi ovo izuzimanje u čl. 18.

I to nije primljeno. Sad smo došli još jedan put da razgovaramo o tome, i ja vas molim da raniju grešku koju nismo hteli ispraviti, ispravimo sada. Ja mislim da vi svi znate da su vojna lica baš ona, koja mogu građanima učiniti štete daleko veće i opasnije, nego ma koji državni službenici i ma koji drugi državni organi.

Ako ostane ovako kao što je već većina odborska bila jedanput predložila, da građani ne mogu tužiti sudu, nikakvom sudu, vojna lica da ne mogu tražiti naknadu štete, onda ona anarhija koja je već u vojsci, u koliko znam produžiće se i dalje, građani će biti maltretirani, njihova lična imovina biće vrlo često izložena ako hoćete, i zlonamernoj pljački od strane vojnih lica. Zato bi bilo u interesu građana i ugleda državnog da se utvrdi princip, da ne može niko, koji se ogreši prema građanima, vršeći svoju dužnost, ostati nekažnjen. Kao što smo mogli predvideti da svi činovnici mogu biti tuženi i odgovorni, proširimo te principe i na sudije i na vojnike pod zastavom, jer su i oni državni činovnici.

Mi ostajemo pri svom amandmanu i u koliko se kose svi drugi amandmani s našim, mi ćemo glasati protivu njih.

Predsednik D-r M. Ninčić: Sad je na rešavanju amandman socijaldemokratski. Gospodo, ako hoćete da vodimo diskusiju i o zemljoradničkom amandmanu. (Glasovi: Možemo).

Ima reč g. Vojislav Lazić.

Vojislav Lazić: Gospodo, i mi smo podneli jedan amandman o celokupnoj izmeni ovoga člana. Mi smo tražili da se ceo ovaj član izmeni i tako izmenjen ovaj član obuhvatio bi i ovo traženje socijal-demokratskog kluba. I mi stojimo na tome da Ministri treba da odgovaraju pred redovnim sudom, a tako isto i da se ukinu i vojni sudovi, da sve vojne stvari sude građanski sudovi. Prema našoj stilizaciji koju smo mi predložili ispada ceo pasus koji govori za ministre i za vojnike pod zastavom. Za ministre, sudije i vojnike pod zastavom važe naročite odredbe i prema našoj stilizaciji ispada ceo pasus, te prema tome mi usvajamo ovaj amandman, koji su podneli socijal-demokrati, a u isto vreme usvajanjem njihovog amandmana i predloženim našim amandmanom to se pitanje rešava. Dalje mi se ne slažemo sa ovom redakcijom Ustavnog Odbora u tome što ovde kako Ustavni Odbor predlaže kaže se: „Svaki građanin ima pravo neposredno i bez ičijeg odobrenja tužiti sudu državne i samoupravne organe za krivična dela, koja bi oni činili prema njemu službenom radu.“ Ali za nerad činovnika koji oni čine prema građanima zato, što neće da rade, ili zato što ne vrše svoju dužnost, nema ovde nikakve odgovornosti. Zato smo i mi tražili da se ova stilizacija zameni mnogo boljom, koja bi glasila: „Svaki građanin ima pravo da neposredno i bez ičijeg odobrenja tuži sudu državne i sa-

moupravne organe i za povredu i za nevršenje zakon-
skih propisa u službenom radu.“ Jer često puta či-
novnik ne vršeci svoju dužnost, ne vršeci svoju službu,
oštetiti pojedinca i on i za taj njegov nerad, nevr-
šenje službe ne može da dodje do odgovornosti, jer
će on onda biti zaštićen, jer kaže: ja nisam učinio ni-
kakvo krivično delo.

A međjutim njegovim neradom što jedan predmet
stoji godinama nesvršen, on je oštećen i zato treba da
odgovara. Zatim mi smo tražili da se izbaci poslednja
rečenica koja govori da tužba za naknadu štete zasta-
reva za 6 meseci. Često puta dešava se slučaj da se
baš posle toga roka može da podnese tužba, jer je ošte-
ćeni tek tada mogao da sazna da je oštećen i zato on
pre toga nije mogao ni da podigne tužbu. Prema tome,
zašto da se ograničava rok. Kad već dajemo pravo gra-
đanima da mogu da tuže nekog činovnika za oštetu,
onda zašto da ga mi ograničavamo za rok. Zato molim
da se taj amandman zajedno sa socijalističkim usvoji.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. L.
Marković:

D-r Laza Marković: Gospodo, meni se čini, a
to je upravo i moje uverenje, da član 18. zadovoljava
potpuno opravdane želje g. poslanika Lazića. Član 18.
u prvom stavu kaže da svaki građanin može slobodno
da tuži državnog ili samoupravnog organa sudu, ako
taj učini kakvo krivično delo prema njemu. Stav treći
toga člana kaže: ako bi ipak jedan organ ne učinivši
krivično delo nepravilnim vršenjem službe učinio kakvu
štetu, onda je potencirano, pojačano pravo građana da
dobije naknadu štete. Pojačano u toliko, što u svakom
slučaju on dobija od države naknadu štete. Nije nemo-
gućno da ako neko i tuži toga organa, da taj organ ne
može ni da da neku veliku naknadu štete, i onda za tu
naknadu štete treba da odgovara država.

Gospodo, po pojmovima, po pravilima i po pro-
pisima odgovornosti o naknadi štete, šteta se može
učiniti nepravilnim vršenjem službe ili zlonamerno ili
nehatom, ili čak i zlonamernim nevršenjem službe. Dakle
i nevršenje službe koje ima nameru da nekome učini
štetu, obuhvaćeno je ovim trećim stavom. Ako pak g.
Lazić hoće nešto drugo, ako hoće da svaki građanin
može da vodi kontrolu nad radom činovnika, to ne može
naravno da se primi, jer su zato pozvati nadležni organi
da kontrolišu rad činovnika, a građani vrše kontrolu
preko poslanika odnosno preko Vlade koja je njihov
predstavnik. Tu kontrolu nad činovnicima vrše pozvani
administrativni organi i ako kao što rekoh jedan postupak
organa nevršenjem službe prouzrokuje štetu po propi-
sima građanskog zakona, odmah se primenjuje ovaj
stav treći, i zato odgovara država. Ja dakle mislim da
je to taka garancija da može potpuno da zadovolji
predlagače.

Što se tiče napomene g. Djonovića, smatram za
potrebno da kažem da ovaj član 18. ne oslobodjava ni
ministre, ni sudije, ni vojna lica, niti ma koga činovnika
od odgovornosti. Na prvom mestu od odgovornosti za
štetu, jer ovaj stav treći govori o odgovornosti države
za štetu koju nekome učine bilo državni bilo samo-
upravni organi i zato je to naročito stavljeno pod treći
stav i on se podjednako primenjuje na sve organe bilo
civilne ili vojne. Što se tiče krivičnih dela koje bi učini-
li sudije ili vojnici ili ministri, za ta krivična dela pre-
vidjeni su posebni zakoni. Tako za ministre postoji na-
ročiti zakon o ministarskoj odgovornosti, a za sudije i
vojna lica postoje zakoni o sudijama i o vojsci. Prema
tome postoji mogućnost da se to predvidi ako vi na-
đete za potrebno da tu treba kakve garancije da to
sude redovni sudovi i ako se sa tim vašim mišljenjem
složi onaj parlamenat koji bude to rešavao.

Vaša primedba ima izvesne vrednosti, ali ona ne-
tangira suštinu stvari, jer ovaj stari ovaj propis kao i
ova redakcija baš zadovoljava i vas.

Jovan Djonović: Gospodine Markoviću, ovde o
tome nije čak ni rečeno nigde, nije naglašeno, da će
vojno lice odgovarati za zloupotrebu vlasti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, pošto je
diskusija o amandmanima zaključena i pošto je gospo-
din Lazić usvojio amandman socijal-demokratskog kluba,
ja ću staviti na glasanje ovaj predlog Ustavnog Od-
bora onakav, kako je učinjen. Ako se ovaj predlog
Ustavnoga Odbora primi, onda znači, da su istovremena
odbijena oba amandmana.

Ima reč D-r Milan Srškić.

D-r Milan Srškić: Predlog gospodina Lazića i
drugova sastoji se iz dva dela. Sad dolazi ovaj drugi
deo i ja nalazim, da treba da bude ovo što predlaže
gospodin Lazić i drugovi, da se metne iza reči u trećem
pasusu ovoga člana 18. „odgovaraju država ili samo-
upravno telo“, dakle da se doda „neposredno pred re-
dovnim sudovima“. Jer gospodo, može da bude kao što
je bila praksa u zakonima mnogih krajeva bivše Austro-
Ugarske, da za štetu, koju počine organi odgovara dr-
žava i to pred administrativnom vlasti. Ne treba, go-
spodo, da bude kao ono „Ko ti sudi? — Kadija. Ko
te tuži? — Kadija“. Zato je potrebno, da se doda „ne-
posredno pred redovnim sudovima“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. d-r Vla-
dimir Andrić.

D-r Vladimir Andrić: U pogledu zastarelosti tužbe
za oštetu u roku od 6 meseci u predlogu odbora nije
jasno određeno, od kad to zastarevanje ima da se
računa: da li od momenta, učinjenoga dela, ili od mo-
menta, kad ošteta nastaje, ili kad za oštetu sazna
oštećeni.

Trebalo bi, da se tačno ustanove uslovi tog zasta-
revanja i trebalo bi posebnim zakonom odrediti uslove i
načine pod kojima se određuje odgovornost za štetu
stanovnika.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, ima
novih predloga, koji se čine i zato bi bilo potrebno sa-
slušati mišljenje gospodina Ministra za Konstituantu. Ja
stoga predlažem, da ovu sednicu za vrlo kratko vreme
prekinemo, dok ne dodje gospodin Ministar za Konsti-
tuantu.

(Nastaje pauza).

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar
za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Po-
vodom ovih predloga koje su činili g. Srškić i g. Andrić
mogu da izjavim da pristajem da se ove naknade štete
traže pred redovnim sudovima i da rok za zastarelost
ne bude 6 meseci nego 9 meseci.

D-r Vladimir Andrić: Ja, gospodo, držim u opšte
da nema smisla da se stavlja ovaj rok nego da treba
da vredi opšti princip. (Ministar za Konstituantu: Ne
može, ne može!) Dozvolite mi, g. Ministre, da kažem;
ja ću da govorim iz iskustva našega naroda. Učini li
činovnik štetu, a taj činovnik ima svakako izvesnu vlast,
izvestan autoritet u krajevima Bosne i Hercegovine, gra-
đanin treba za svaku štetu da se obraća molbom na
zemaljsku vladu, ministarstva, itd. Taj čovek, koji ne
zna put ili padne u ruke nesavesnog čoveka, ne pod-
nese molbu u određenome roku i izgubi svoje pravo.
Ja držim, da tu treba da vredi opšti princip za naknadu
štete po građanskom zakonu. Ako činovnik pravi štetu
treba da damo građaninu mogućnost da se brani, ali
ako se ostavi ovaj rok od 9 meseci, onda građanin
može da izgubi to svoje pravo.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja mislim, gospodo, da ovo nije tačno što kaže g. Andrić. (Jedan glas: Tačno je). Ja ponavljam da nije tačno. (Jedan glas: Vi mislite da je tačno!) Ja znam da nije tačno. Verovatno je, da je to do sada moglo tako biti, da je narod bio neobavešten, da se je plašio činovnika, da nije smeo da podiže tužbu protivu njih i da je čekao da činovnik umre ili da se preseli u drugu zemlju. Zbilja to je moglo da bude, jer to je dosad bila tuđa država, a ne njegova. Partijski život nije bio razvijen onako kao što se sad razvija i kao što će biti razvijen. Narodni poslanici i oni koji rade za narodne poslanike, prijatelji narodnih poslanika, svi su ti sada prijatelji naroda, svi će ti ljudi otvarati četvore oči i tražiti dlaku u jajetu činovnicima i činovnici neće smeti da rade kako su radili, a ako budu radili tu su, kao što rekoh, narodni poslanici, tu je štampa, tu su interpelacije, tu su pitanja te činovnici neće moći biti onaki kakvi su nekad bili. I zato ja mislim da je dovoljno kad se ostavi rok od 9 meseci. Da je to, gospodo, dovoljno najbolje dokazuje to što vidite da je ova odredba prošla i kroz uži i kroz širi Ustavni Odbor i niko nije pravio primedbe o tome. Da je to nekakva velika narodna potreba da se taj rok produži to bi se osetilo odmah, videlo bi se, govorilo bi se. Činovnik ne može da ostane, gospodo, pod onom odgovornošću koja je prepisana u građanskom zakoniku t. j. da za tri godine odgovara za naknadu štete, jer činovnici se premeštaju s jednog kraja na drugi i ostaviti ga tako dugo pod odgovornošću bilo bi neopravdano. Posle tri godine onaj činovnik izgubio je sve potrebne dokaze, izgubio je evidenciju onih prilika u kojima se je nešto dogodilo i kad ga posle tri godine tuže, on se ne može da odbrani. Tako se činovnik dovodi u vrlo nezgodan položaj a mi smo pozvani ne samo da branimo građane nečinovnike, nego i građane činovnike i kad mi ostavljamo rok od 9 meseci da se može tužiti bez icažeg odobrenja ja mislim da smo dovoljno zaštitili građane i ja ne bih mogao drukčiji da primim.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ljuba Jovanović.

Ljuba Jovanović: Gospodo, ja mislim, da mi treba da se ograničimo na pretresanje amandmana, koji su izneseni pred nas načinom kako je to Poslovnik predvideo, inače može biti svakojakih izmenadjenja. Ovaj posao je vrlo delikat, da bi se smeli upuštati, da rešavamo o predlozima, koji nisu dovoljno razmišljeni, o kojima se nije moglo dovoljno razmisлити. Neka mi ne zamere g. Srškić i g. Andrić, mi bi mogli od toga odstupiti samo u nekim detaljima, ako bi se nešto slučajno provuklo. (*Jovan Jovanović:* ovo ima sve napisano i u jednom i u drugom amandmanu).

Meni se čini da je predlog g. Srškića sasvim nov. (Dobacivanje od strane zemljoradnika: Pročitajte amandmane, pa ćete videti da nije tako).

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim Vas, gospodo, ja hoću da konstatujem, da ovaka praksa ako se produži, biće od štete za naš rad. Mi smo jednom ceo predlog svršili, i sad treba da diskutujemo o onim amandmanima, s kojima smo upoznati, koji su prošli kroz Skupštinu i da o njima damo svoje mišljenje. A da mi sada iznova radimo ceo posao, to ne možemo. Takav način rada protivan je Poslovniku, protivan je brzom svršavanju ovoga velikoga posla, za koji smo došli, da ga svršimo. Tako raditi znači voditi opstrukciju u Ustavnom Odboru, a ja to ne mogu dopustiti.

Miloš Moskovljević: Mi smo dali najboljega dokaza da se najbolje svršši posao; u amandmanima imate dovoljnog dokaza za to.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Ljuba Jovanović.

Ljuba Jovanović: Što se tiče same stvari, ja vas molim, gospodo, da obratite pažnju na ove poslednje što do sada nismo imali. Gospodo, treba da se misli i na državu. Nisu ovde u pitanju samo građani i činovnici, na prvom mestu država ima da odgovara za štete koje činovnici učine. Činovnik će i umreti, pa su u pitanju njegovi naslednici, koji ne treba za to da odgovaraju, ali u svakom slučaju tu je država. Treba misliti, gospodo, da tu državu treba braniti. Ko će je braniti? — Mogu je braniti oni, koji znaju kako je taj posao napravljen i zašto je nešto tako uradjeno.

A da ostavimo gospodo, da se posle toliko godina pokreće pitanje o ošteti, kad nema živih činovnika, kad su može biti izgubljena i upropaštena akta i dokazna sredstva za neko pravo privatno i državno, to znači izlagati državu vrlo velikim mogućim štetama. I zato bih vas molio da ostane na ovome kao što je g. Ministar za Konstituantu predložio a docnije da ostavimo mogućnost onima koji posle nas dodju, da oni dalje od ovoga odu što smo mi učinili.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Vojislav Lazić.

Vojislav Lazić: Pošto g. Ministar za Konstituantu nije bio prisutan kad sam ja malo pre izneo gledište našega Kluba povodom našega amandmana, ja bih molio da g. Ministar da objašnjenje, dali je dovoljna redakcija trećega odeljka ovoga člana: da će i činovnici odgovarati i za nerad, jer mi smo našim amandmanom zahtevali, da se prvi stav izmeni i da glasi na kraju ovako: „da se činovnici mogu tužiti sudu za povredu i nevršenje zakonskih propisa u službenom radu.“

G. D-r Laza Marković objasnio je da je dovoljna odredba trećega odeljka ovoga člana koja kaže za štete koje učine državni i samoupravni organi nepravilnim vršenjem službe odgovara država ili samoupravno telo.

On iznosi i misli da je time dovoljno kazano da će činovnici odgovarati i za svoj nerad. Medjutim mi nalazimo da to nije dovoljno i da činovnik treba lično da odgovara za svoj nerad dok treći odeljak kaže da će odgovarati za naknadu štete ako je činovnik nanese građaninu u nevršenju službe. Naša je želja da se taj činovnik natera da radi i da za svoj nerad odgovara.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Gospodin traži objašnjenje kako se ima razumeti III odeljak čl. 18. koji kaže: „Za štete koje učine građanima državni ili samoupravni organi *nepravilnim vršenjem službe*, odgovaraju ...“ i t. d. Da li se tu samo razume kad dotični činovnik vršeći svoju službu učini kakve štete građanima, ili se razume i to kad on neće da vrši svoju službu? Jasna je stvar i nije potrebno naročito objašnjenje. Kao činovnička krivica razume se i kad on vrši službu i učini kakvu štetu i kad je ne vrši onako kako to zakon naredjuje. Uzmite jedan očigledan primer da ima u nekom zatvoru izvestan broj ljudi bilo da su pritvoreni, bilo da su zatvoreni i da se njima ne daje hrana i voda i oni pomru od gladi. Tu je stvar čista. Činovnik ih nije ubio, ali nije vršio ono što mu zakon naredjuje da im da hranu i vode, i on će onda snositi odgovornost i krivičnu i građansku. Ja mislim da ovde nema straha i plašnje. Činovnik odgovara i kad službu vrši nepravilno i kad je ne vrši onako kako treba da je vrši.

D-r M. Srškić: Dozvolite mi, gospodo, samo nekoliko reči o poslovniku da kažem. Mi moramo raspraviti opšte pitanje, koje je pokrenuo g. Ljuba Jovanović: da li se diskusija u Ustavnom Odboru ima kretati u

okviru predloga, koji su stavljeni propisno po poslovniku, ili mi imamo prava po poslovniku kao odbor da činimo i druga pitanja i da usvojimo predloge i eventualno koju lepu misao, koja je do sada u diskusiji u plenumu ili inače iznesena kao dobra. Pošto g. Jovanović misli da mi možemo samo ono što je po poslovniku predloženo da rešavamo, a g. Predsednik Odbora kaže da je protivno poslovniku da mi drukčije radimo, dozvolite mi da i ja kažem svoje mišljenje, da se g. Predsednik vara. Po poslovniku se kaže da Ustavni Odbor i Vlada mogu predložiti preinačenja, ali kako će Ustavni Odbor učiniti predlog kad je diskusija isključena. To je važna stvar. Mi ćemo možda prilikom tečaja rasprava u Odboru imati mnogo stvari koje poslanici nisu mogli predložiti kako se to propisuje pa bi onda značilo da mi mnoge dobre i pametne stvari moramo da odbacimo. Ja mislim da mi treba da usvojimo kao princip u našem radu da to možemo činiti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ovo je rasprava o poslovniku i mi možemo tu diskusiju staviti na dnevni red. Na dnevnom redu je sada član 18, i ja ga stavljam na glasanje. Možemo ga staviti na glasanje na dva načina, da amandmane socijal-demokrata stavimo na glasanje ili možemo, pošto su ta dva amandmana združena ujedno da stavimo na glasanje predlog Ustavnog Odbora, koji je podnet Ustavotvornoj Skupštini, i onda ako bi se taj član po ovome predlogu usvojio znači da oba amandmana otpadaju. Ja ću staviti taj član na glasanje sa izmenom na koje je pristao g. Ministar za Konstituantu, a on je pristao na ovu izmenu koju će vam g. sekretar pročitati.

Zast. Sekretara M. Vujičić (čita): „Za štete, koje učine građanima državni ili samoupravni organi nepravilnim vršenjem službe, odgovara pred redovnim sudom država ili samoupravno telo. Dotični organ odgovoran je njima. Tužba za štetu zastareva za 9 meseci.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću sad staviti na glasanje ovaj član sa izmenom na koju je pristao g. Ministar. Ona gospoda koja su „za“ neka izvole sedeti, a koja su „protiv“ neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj član primljen sa izmenom na koju je pristao g. Ministar za Konstituantu. Izvolite čuti dalje.

Pavle Andjelić: Molim za reč. Imam da učinim jednu izmenu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, mi moramo da svršimo izveštaj o amandmanima, a o novim predlozima može biti reči, ali mora biti naredjena sednica. (P. Andjelić: Kad?). Može se sazvati posle ovoga, ali je nezgodno, ako sad primimo tu praksu, jer mi onda nećemo biti sa stvari gotovi. Mi smo sinoć produžili diskusiju o prvom odeljku samo zato, što ne možemo da predjemo na drugi odeljak. Kada ćemo mi da predložimo izveštaj i da ga damo u štampu? Ja pristajem da govorimo danas o tome na kraju sednice, ako svršimo ovu stvar do kraja. Dakle mi treba prvo da svršimo amandmane, pa ako imamo vremena onda o ovome drugome da razgovaramo. (P. Andjelić: Dobro).

Predsednik D-r M. Ninčić: Nesumnjivo je u duhu poslovnika da ovako radimo kako smo uvek radili a ako se mi složimo, mi možemo sami sebi da stvorimo poslovnik u pojedinim konkretnim slučajevima. U ovoj stvari mi moramo da se držimo reda koji je izneo g. Marković i da svršimo posao koji nam je u dužnost stavila Ustavotvorna Skupština, da svršimo diskusiju i rešavamo o poslatim amandmanima, posle toga možemo rešavati o ostalim predlozima van tih amandmana.

D-r Žarko Miladinović: Gospodo, ja mislim da ovde postoji jedna mala zabuna. Nisu ovo prvobitne sednice Ustavnog Odbora. Onda, kada smo pre radili, mogli smo staviti takve promene i izmene a danas imamo gotov izveštaj i izradjen nacrt Ustava Odborskog. Mi možemo sada samo o podnesenim amandmanima da rešavamo u sednici. Druga je stvar ako bi Skupština kazala da imamo neke stvari ponovo da rešavamo.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Sad prelazimo na član 20. Ima reč g. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Dozvolite mi samo jednu reč o poslovniku da kažem. U poslovniku izrečno stoji ovo: da predloge u toku debate mogu činiti samo Vlada i Odbor. Dakle mi možemo predloge činiti kao Odbor, i podnesene predloge mi ne smemo menjati. Mi kao odbor možemo osobene predloge predlagati, ali to možemo da učinimo pošto svršimo glavni posao za koji nas je odredila Skupština. (Čuje se: Koji?) Amandmane.

Predsednik D-r M. Ninčić: Izvolite čuti amandman kod čl. 20.

Milorad Vujičić (čita): U članu 20. drugi postat da se dopuni sa „isto tako ne smeju se izdavati ni politički krivci“.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Divac.

Nedeljko Divac: Mi stojimo načelno na gledištu političkog azila. Taj je razlog čisto demokratski i mi smatramo da jedna demokratska zemlja političke krivce ne samo da ne treba nego i ne može da izda drugoj zemlji.

Evo imamo sada slučaj sa Rusima. Kod nas je došlo oko 10.000 Rusa i to Rusa koje jedni baš iz naše sredine, iz ove Skupštine smatraju za reakcionare, a mi ne samo da smo smatrali za dužnost da ih prihvatimo, da ih zadržimo u našoj sredini, nego smo smatrali za dužnost i da ih materijalno pomognemo da mogu opstati. Kakvi su razlozi za to? Zbog toga što su oni umakli ispod pritiska reakcije, koja sada vlada u Rusiji. Ali, ono što jedni od nas smatramo za reakciju, drugi smatraju za obrnuto, za najsavršeniju demokratiju. Vidite, dakle, da u tim političkim stvarima može biti najrazličnijeg shvatanja o jednoj istoj stvari. Zbog toga je najbolje stati na to gledište da uopšte političke krivce, pa ma kako se o njihovoj krivici sudilo, ne treba izdavati. Na tome stanovištu socijal-demokratska stranka stojala je još od svoga postanka, na tome stanovištu mi i danas stojimo i smatramo da je potrebno da se ono i u Ustav unese.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ovaj je predlog i ranije bio pred Odborom; on je diskutovan i u užem i u širem Odboru i on je odbačen. Ja mogu da razumem i g. Divca i g. Gjonovića koji insistiraju na ovome predlogu, ali, pravo da vam kažem, ne mogu da razumem neke od članova odbora koji su ranije glasali za ovaj predlog ovakav kakav je u izveštaju odborskom, pa sada menjaju svoje mišljenje i hoće da prihvate predlog g. Divca. Mi, gospodo, radimo ovde Ustav za našu državu i mi hoćemo da obezbedimo prava i slobode naših državljana i mi nećemo sada, zbog tih stranih državljana, da stvaramo nezgode svojoj državi. Ja kao Ministar ne mogu ovo da primim.

Predsednik M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje. Gospoda koja su za to da se primi predlog socijal-demokrata, neka izvole sedeti, a koja su protiv toga predloga, neka izvole ustati. (Glasovi: „Većina sedi“; „većina je ustala“).

Kako rezultat glasanja nije jasan, ja ću napraviti jednu probu. Glasaćemo ponovo i to sada obrnuto; go-

spoda koja su za predlog socijal-demokrata neka izvole ustati, a koja su protiv predloga neka izvole sedeti. (Većina sedi).

Objavljujem, da je ovaj amandman odbačen većinom glasova.

Ovim smo sada svršili sve amandmane i iz drugog odeljka. O prvom odeljku mi smo već napisali izveštaj, a sad imamo da spremimo i za ovaj drugi odeljak.

Sad bismo imali, gospodo, da diskutujemo o novim predlozima, kao što je predlog koji ima da učini g. Angjelić; ali, gospodo, ja vas molim, ili da zaključimo sednicu, ili da neko drugi predsedava, jer ja sam bolestan, i došao sam u sednicu samo zbog toga, da svršimo ovaj posao, kako bi smo mogli podneti izveštaj o drugom odeljku. Predlog g. Angjelića diskutovaće se na prvom mestu u narednoj sednici. (Pavle Angjelić: To bi se moglo obuhvatiti u ovom izveštaju). Ovo je izveštaj o amandmanima. Molim vas, gospodo, da se sporazumete hoćete li da birate drugog predsednika, koji će predsedavati sednici, jer ja ću morati da idem. Tražio sam g. potpredsednika Demetrovića, ali on nije tu a ja ne mogu dalje ostati.

Ima reč g. Vujičić.

Milorad Vujičić: Mi smo, gospodo, završili prvi i drugi deo ovoga projekta. Prvi deo je već štampan, a drugi deo se sada štampa. Za Skupštinu, dakle, ima dovoljno rada. Sem toga, pošto su ovi amandmani iz trećega dela tek danas razdati članovima Ustavnog Odbora, da bi ih oni mogli proučiti, ja mislim da je najbolje da usvojimo predlog g. Predsednika, pa da dalji rad odložimo za sutra, jer za sada Skupština ima

dovoljno materijala za rad. Ne treba da radimo na vrat na nos, jer onda dolazi do nesporazuma. Treba prvo da proučimo ove amandmane, pa onda rešavamo o njima.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ju ću zaključiti sednicu. Daj-m samo reč g. Djonoviću, radi kratke izjave.

Jovan Djonović: Gospodo, ja sam hteo o jednoj drugoj stvari da progovorim nekoliko reči, koja, možda, nije u vezi sa ovim našim poslom, a to je ovo, gospodo:

U toku našeg dosadanjeg rada, tehničko osoblje stenografskog biroa savesno i marljivo je radilo svoj posao i svojim marljivim radom učinilo je koristi nama u našem poslu. Mi smo, gospodo, redovno dobijali stenograme i mogli se koristiti njima. Takav posao tražio je veće napore i prekovremeni rad. Ja mislim da ću biti tumač raspoloženja svih vas, ako umolim g. Predsednika, da u ime Ustavnog Odbora podnese predlog predsedniku Skupštine, da tehničkom osoblju Stenografskog Biroa izvoli odrediti honorar za njihov naporan i prekovremeni rad, i to od početka odborskog rada pa sve dok mi ne završimo rad.

Pr. dsednič D-r M. Ninčić: Ja nisam protivan predlogu g. Djonovića, ali o njemu gospoda članovi Ustavnog Odbora treba da se malo obaveste. (Čuje se: O tome je rešavano juče u Administrativnom Odboru!) Mi o tome nemamo da rešavamo, već imamo samo da učinimo predlog, a o tome ima da rešava Administrativni Odbor.

Današnju sednicu zaključujem, a drugu zakazujem za sutra u 10 časova pre podne.

Sednica je zaključena u 11 1/2 časova.

LII SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 20. maja 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao Potpredsednik Juraj Demetrović.

Sekretar Milan Bošković.

Početak u 10 časova pre podne.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodo, kako su za danas sazvani razni klubovi, pa prema tome ne može većina poslanika da sudeluje na današnjoj sednici Ustavnoga Odbora, s toga razloga nećemo moći ovu sednicu da održimo, ja predlažem da iduću sednicu sazovem za sutra u 4 sata posle podne. Prema tome, ako ste sporazumni, ja ću ovu sednicu odložiti, pa sutra u 4 sata posle podne da se sastanemo. Sutra pre podne biće skupštinska sednica i uopšte ćemo u buduću morati posle podne držati sednice Ustavnoga Odbora, jer će se Skupštinske sednice držati pre podne, kako sam ja obavešten.

Prema tome, ovu sednicu zaključujem.

Milorad Vujičić: Sutra je posle podne subota i ne možemo da radimo, jer svaki ima nekog posla subotom. Skupština ima dovoljno materijala za rad, da pretresa drugi odeljak odnosno i treći odeljak koji smo svršili.

D-r Laza Marković: Ja molim da sutra sednica Ustavnog Odbora bude u 5 sati posle podne.

Pavle Andjelić: Ja molim, g. Potpredsedniče, da se svaki put ovde istakne objava kad počinje sednica Ustavnog Odbora, jer, kao što vidite, nema svih članova na sednicama.

Potpredsednik J. Demetrović: Primam predlog g. Laze Markovića i zakazujem iduću sednicu Ustavnog Odbora za sutra u 5 časova posle podne.

Sednica je zaključena u 10 i 15 čas. pre podne.

LIII SEDNICA USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 21. maja 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao *Potpredsednik Juraj Demetrović.*

Zamenik Sekretara Fehim Kurbegović.

Početak u 17 i po časova.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodo, otvaram današnju sednicu. Na redu je da pretresemo amandmane, podnete kod trećeg odeljka. Molim g. Kurbegovića da referiše o podnetim predlozima, i to kako su stigli. Na redu su amandmani kod čl. 22.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Kod člana 22. podneta su dva amandmana socijalističkog i jugoslovenskog kluba. Amandman Socijalističkog kluba glasi ovako: „U članu 22. u poslednjem redu da se izostavi: „siromašne“ jer je to jedan i suviše neodređen pojam. Mi smo zato da država pomaže školovanje sve sposobne dece. To je predlog Socijalističkog kluba. Pa onda predlog Jugoslovenskog kluba. On glasi ovako: „Uredjenje gospodarskoga života mora odgovarati načelima pravednosti u cilju, da se svima obezbedi obstanak dostojan čoveka. U ovim granicama je osigurana gospodarska sloboda noiedinca.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Divac.

Nedeljko Divac: Ja bih molio da se usvoji ova izmena koju smo mi predložili, jer nema sumnje ako se zadrži ovo: „siromašne dece“ ovako, onda ova odredba može biti sasvim beznačajna. Jer recimo zakon propiše ko je siromašan, a ko nije siromašan, i kaže se: siromašan je onaj koji plaća 5 dinara neposredne poreze kako je to bilo kod nas, i da deca samo takvih roditelja mogu dobiti pomoć. A desi se da čiji roditelji plaćaju 6 dinara neposredne poreze, i ta deca ne mogu uživati državnu pomoć, ma koliko se pokazala sposobna za školovanje. I tako imovno stanje jednoga takvoga roditelja koji plaća ne 5 nego 10—20 dinara neposredne poreze savršeno mu ne da mogućnost da školuje svoju decu. Stoga bi najbolje bilo izostaviti ovo, jer je to jedno strogo ograničenje toga ko može da uživa državnu pomoć za školovanje, a kad ne može, i neka se ostave otvorena vrata zakonu da on to reguliše. Dakle, da se ostavi jedna vrsta elastičnosti.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. d-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, ova redakcija potpuno zadovoljava ono što traži g. Divac, jer se ovde ne vežu ruke zakonodavcu da on odredi od koga stepena počinje stanje siromaštine, a g. Divac nije želeo da država pomaže školovanje i dece imućnih roditelja nego se samo boji da se ne desi to, da se školuju manje sposobna, a da se ne školuju više sposobna deca zbog te jedne neznatne razlike u plaćanju poreze. Dakle ovde nije prejudicirano koja su deca siromašna, to je ostavljeno zakonodavcu, i čak ako hoćete, ostavljeno je administrativnoj vlasti. Ona će propisati pravilnike koja su deca isromašna, a koja nisu.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazimo na glasanje. Koja su gospoda za to da se ovaj amandman primi u redakciji Socijalističkog Kluba neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Kon-

statujem da je ovaj amandman odbačen. Ko je protiv amandmana Jugoslovenskog Kluba? (Glasovi: Nismo ga čuli).

Izvestilac Fehim Kurbegović čita ponovo amandman Jugoslovenskog Kluba kod člana 22.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazimo na glasanje o tome amandmanu. Koji je za taj amandman neka izvoli sedeti, a koji je protiv neka izvoli ustati. (Većina ustaje). Konstatujem da je ovaj amandman odbačen.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazimo na daljnji član. Imamo amandman kod člana 23. Izvolite čuti g. izvestioca.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Kod člana 23. ima amandman Socijalističkog Kluba, i taj glasi:

„Član 23. da glasi: „Radna snaga stoji pod zaštitom države.“

Zakon određuje posebne mere za bezbednost i zaštitu radnika u svima preduzećima, reguliše minimalne plate, i radno vreme, koje za najamni rad ne sme biti veće od 8 časova dnevno ili 48 časova nedeljno, osim u koliko zakon ne bi predvideo izuzetke.

Rad ubitačan za žene i neodrasle zabranjuje se.

Primenjivanje svih tih mera kontrolišu nadzornici, koje biraju sami radnici“.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Divac.

Nedeljko Divac: Ja mnogo polažem na to, da u ovaj član, koji će služiti docnije kao osnovica za izradu zaštitnog radničkog zakonodavstva, udje i odredba o ograničenju radnog vremena za najamne radnike. S toga je klub Socijaldemokratskih poslanika i smatrao za potrebno da učini ovaj predlog, da u Ustav udje: da dužina radnog vremena za najamne radnike ne može biti veća od 8 sati dnevno, ili 48 sati u jednoj nedelji. Mi smo, u isto vreme, vodili računa i o izuzetnim okolnostima, koje mogu nastupiti, i gde se može ukazati potreba, da dužina radnog vremena zaista bude veća. Ima takvih poslova, gde se dužina radnog vremena ne može striktno da ograniči. Stoga, smo mi u svome predlogu i ostavili jedan ventil, da zakon može napraviti izuzetak u tom pogledu. Na primer, u oblasti poljoprivrednog rada neosporno se, gotovo redovno, javlja potreba, da dužina radnog vremena bude veća od osam sati. Pa onda u izvesnim granama zanatskih poslova može se takodje ukazati ta potreba. Pa onda u oblasti industrijske proizvodnje, s vremena na vreme, može se ukazati potreba, da se radno vreme produži za jedan do dva sata. Taj je ventil dakle ostavljen u ovom našem predlogu. Ali, gospodo, ima izvesnih oblasti rada, gde kategorički treba zabraniti da dužina radnog vremena može biti veća od osam sati. Uzmimo sve rudarske poslove, koliko ih ima. Tu je van diskusije, da dužina radnog vremena može biti tu veća. To kategorički treba prosto zabraniti kod tih poslova. I ja mislim, gospodo, da se ne samo ne bi pogrešilo, nego bi se učinilo veoma dobro, ako bi se primio ovaj predlog kluba socijaldemokratskih poslanika ovakav kakav je, za to što on

daje mogućnosti, u onim poslovima gde se ukaže potreba, da se dužina radnog vremena može povećati.

Obraćam vam pažnju i na ovo, da je gotovo u celom svetu na dnevnom redu ovo pitanje o ograničenju radnog vremena za najamne radnike na osam sati dnevno.

Pre nekoliko dana, u senatu belgijskom donesen je takodje zakon o zaštiti radnika, i tim zakonom ograničeno je maksimalno vreme za osam sati. Za taj zakon je glasalo 80 senatora, a protiv svega 7.

Možete misliti, koliko je ta ideja u opšte postala popularna i koliko se uvidjela potreba njezinoga usvajanja. Ja mislim, da ne samo ne bi mi pogrešili, ako bi primili ovo i uneli ovo u Ustav, nego bi pogrešili ako bi drukčije postupili. Ja bih molio, gospodu, da pomognu ovaj predlog, koji nije naš, koji ne treba da bude naš, nego treba da bude celokupne naše Ustavotvorne Skupštine.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Želi li ko reč od gospode? Ima reč gospodin Laza Marković:

D-r Laza Marković: Gospodo, i mi delimo mišljenje, da u pitanju radnoga vremena treba država da interveniše. Mi nismo stajali na gledištu, da se to pitanje odmah reši Ustavom. Ali povodom ovoga predloga Socijalističke grupe mi želimo, da postignemo izvesan sporazum sa Vladom i molimo, da se odloži diskusija odnosno glasanje ovoga amandmana, dok ne vidimo, u koliko možemo izaći u susret ovom zahtevu. (Glasovi: Dobro!)

Potpredsednik Juraj Demetrović: Mislim, da se Odbor saglašuje s time, pa odložimo rešenje o ovom amandmanu. (*Andjelić:* Postignut je sporazum sa gospodinom Ministrom). Ali nije bio ovlašćen da se izjasni u ime Vlade. Reč ima g. Todorović.

Mihajlo Todorović: I moja grupa podnela je zahtev za osmočasovni rad. Ja hoću da napomenem, da prilikom ugovora o miru i naša država u tom pogledu primila je izvesne obaveze i na žalost posle konferencije rada u Vašingtonu, kad su te obaveze primljene na toj konferenciji i naša država primila angažman, da ih izvrši, već su te obaveze pogažene.

Još godine 1919., kad je ta konferencija održana pokret radnički jugoslavenski odjavio je, da bude zastupljen zato, što nije imao poverenje u sastav ove konferencije, jer ta konferencija nije sastavljena tako, da bi radništvo koliko toliko bilo sigurno, da će sa svojim zahtevima prodrati. Medjutim, konferencija je istakla princip osmočasovnoga radnoga dana i sve države, koje su bile na toj konferenciji u Vašingtonu prisutne, obvezale su se, da u izvesnom roku provedu osamčasovni radni dan.

Medjutim je kod nas sasvim obratno. Mi smo dobili jednu uredbu, kojom se proglašuje osamčasovni radni dan za sve radnike osim radnika zastupanih u poljoprivredi. Medjutim 8. aprila o. g. izišao je jedan dodatak ovoj uredbi, kojom se poništavaju prava radnika na osmočasovni radni dan. Istina tamo se veli, da se ta odredba sa desetčasovnim radnim danom mesto osamčasovnim odnosi na radnike u malim zanatima, gde je zaposleno najmanje pet radnika.

Gospodo, ko poznaje prilike baš kod nas u malim zanatima, znaće da su često puta s obzirom na higijenske odnose u radionicama, uslovi rada daleko teži, nego u velikim poduzećima. Ja mislim da je Ministarstvo Socijalne Politike koje je izdalo ovaj naknadni dodatak i pogoršalo uslove rada za čitava dva časa, ne samo učinilo veliki greh, nego da je poništilo i obaveze date na međunarodnoj konferenciji rada u Vašingtonu.

Ja molim da se u trećem odeljku osigura osmočasovni dnevni rad u principu.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Stavljen je predlog za odgađanje ovoga amandmana. Jesu li gospoda sporazumni da se odgodi? (Jesu). Prelazimo dalje na amandmane raznih grupa. Reč ima gospodin izvestilac.

Fehim Kurbegović: Socijalisti su podneli svoj amandman na čl. 24. i to da se izostavi. Isto je tako i kod zemljoradnika.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Samo je nov predlog jugoslavenskoga kluba. Molim g. izvestioca da ga pročita.

Izvestilac Fehim Kurbegović: (čita) „Svaki državljaniin je obavezan prema svojim sposobnostima na produktivan ili inače socijalno koristan rad.

Sloboda je rada zajemčena u koliko se ne protivi društvenim interesima.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč im d-r Uroš Stajić.

D-r Uroš Stajić: Čl. 24. koji je unet u nacrt Ustava, uzet je iz našega zemljoradničkoga Ustava, ali ne u celini i zato on ovde ovako prenet ne čini organsku vezu, te smo zbog toga tražili da se izbaci; inače da je primljen ceo član i ceo nacrt Ustava, onda bi ostali pri tome da i on ostane, ovako tražimo da se izbaci.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima d-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: Meni je zadovoljstvo što govornik zemljoradničkoga kluba odustaje od ovoga člana. Ja sam i ranije govorio protiv ovoga člana i dokazivao njegovu štetnost. Kad ga oni povlače, onda mi u toliko pre treba da primimo to.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Andjelić.

Pavle Andjelić: U isto vreme ću da dodam da ovaj amandman socijalista ima na kraju odeljka jedan bezimeni član sa kojim se ovaj član zamenjuje.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ja bi to primio. Ali grupe većine su konferisale i ako se prihvate neke, stvari, to je onda stvar samo paginacije, da se onaj član stavi na ovo mesto. Stvar se sastoji konačno u tom da se označi kojim redom ide koji član. Mormao ići redom kako su pojedini amandmani podneti. Pošto se niko više ne javlja za reč predlažem da glasamo. Podneti su predlozi da se ovaj član izostavi. Ko je za taj predlog da se taj član izostavi neka izvoli sedeti, a ko je protiv neka izvoli ustati (Svi sede). Konstatujem da je ovaj član jednoglasno izbačen. Prelazimo na glasanje amandmana Jugoslovenskog Kluba.

D-r A. Dulibić: Ja bih predložio da se stavi posebice na glasanje najpre jedan stav, onda drugi stav toga člana Jugoslovenskog Kluba.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Sada bi glasio 24. čl. prema predlogu Jugoslovenskog Kluba ovako (čita): „Svaki državljaniin je obavezan prema svojim sposobnostima na produktivan ili inače socijalno koristan rad. Sloboda rada je zajemčena u koliko se ne protivi društvenim interesima.“

Potpredsednik Demetrović: Ko je za taj amandman neka izvole ustati (Ustaje manjina). Konstatujem da je manjina; prema tome je odbačen taj amandman. Prelazimo na amandman 25. člana.

Izvestilac Kurbegović: Ovde ima samo jedan predlog od jugoslovenskog kluba. Ovaj član bi glasio po njihovoj redakciji ovako (čita): „Sloboda ugovaranja u privrednim odnosima priznaje se u koliko se ne protivi društvenim interesima.“

Potpredsednik Demetrović: Reč ima d-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: Ja sam slobodan u ime grupa većine izjaviti da mi želimo da primimo ovaj amandman.

Potpredsednik Demetrović: Za reč se niko više ne javlja prema tome prelazimo na glasanje. (Divac. Molim za reč). Ima reč g. Divac.

Nedeljko Divac: Ja bih molio za jedno pitanje. Ja sam ostao miran i nisam hteo tražiti reči sve dotle dok g. Marković nije kazao da usvaja taj amandman, i to zbog toga što nisam razumeo njegov pravi smisao. Ja bih molio g. autora toga člana, da nam objasni šta to znači „Da se ne protivi društvenim interesima“. To može da znači nešto s čime se ja ne bih mogao složiti.

Potpredsednik Demetrović: Reč ima g. Gosar.

D-r A. Gosar: Smisao ovoga člana je taj, da mogu n. pr. dva poduzetnika slobodno ugovarati. U slučaju da bi dva ili tri poduzetnika stvorila jedan kartel koji bi imao zadaću da eksploatira konsumente onda se može ta sloboda ugovaranja ograničiti. Rečima: „U granicama zakona“ nije ništa kazano, jer treba direktive za zakon i baš s time „u koliko se ne protivi društvenim interesima“ s time imate smer za zakon.

Potpredsednik Demetrović: Za reč se nije niko javio, prelazimo na glasanje. Ko je protiv ovoga amandmana Jugoslovenskog Kluba neka izvoli ustati (Sjede skoro svi). Konstatujem da je taj amandman primljen.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodo, prelazimo dalje. Na redu je amandman čl. 26.

Zastupnik sekretara Fehim Kurbegović: Za čl. 26. podnesen je samo jedan amandman od Jugoslovenskog kluba, koji glasi:

„Nad svim rudarskim, saobraćajnim, industrijskim i drugim krupnim privrednim privatnim, akcionarskim, državnim i samoupravnim preduzećima vrše kontrolu stručna gospodarska vijeća, koja se sastoje od zastupnika preduzimača, radnika (nameštenika) i potrošača.

Nad svim gospodarstvom u pokrajinama vrše kontrolu i daju direktive pokrajinska, a u državi državno gospodarska vijeća.

Gospodarska vijeća imaju pravo inicijative glede svih gospodarskih zakona“.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Želi li kogod reč o ovome amandmanu? (Niko se ne javlja za reč). Za reč se niko nije prijavio. Prelazimo na glasanje. Ko je za ovaj amandman Jugoslovenskog Kluba neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). To je manjina; prema tome ovaj amandman je odbijen.

Prelazimo na amandman čl. 27.

Zastupnik sekretara Fehim Kurbegović: Za čl. 27. podnesena su dva amandmana: jedan od socijalističkog kluba, a drugi od g. d-r M. Ivkovića i drugova.

Od socijalističkog kluba podnesen je ovakav amandman:

„U čl. 27. u prvom redu, posle „se stara“, da se doda „prema odredbama posebnih zakona“ i da se izostavi na završetku člana „siromašni građani“.

Amandman g. Ivkovića i drugova glasi:

„Država se stara: 1. o popravci opštih higijenskih i socijalnih uslova, koji utiču na narodnu zdravstvenost.“

Drugo ostaje sve.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Želi li kogod reč o ovim amandmanima?

Ima reč g. Nedeljko Divac.

Nedeljko Divac: Ja bih molio da se primi ova izmena koju smo mi predložili, jer sva ova pitanja moguće je jedino urediti kako valja zakonima. I kao god što sam u 22. članu bio protiv toga da se još u Ustavu postavi ograničenje, da će se pomoć lekarska i u lekovima ograničiti samo na siromašne članove, ja mislim da tako isto to i ovde treba izbeći i ostaviti da to pitanje zakon reši.

Potpredsednik D-r Juraj Demetrović: Ima reč D-r Laza Marković.

Izvestilac Laza Marković: Gospodo, grupe većine su raspoložene da prime, ovaj amandman, koji je podneo g. D-r M. Ivković.

Što se tiče predloga socijalističkog kluba, mi taj predlog, žalimo, što ne možemo da usvojimo, jep ne možemo državi da natovarimo obavezu da svima građanima daje besplatno lekove.

Nedeljko Divac: Ne. Našim predlogom se to ne tovari državi nego se izbegava striktno ograničenje.

Potpredsednik D-r Juraj Demetrović: Gospodo, prelazimo na glasanje. Ko je za predlog g. D-r M. Ivkovića t. j. da se doda na početku čl. 27. još: „1. o popravci opštih, higijenskih i socijalnih uslova, koji utiču na narodnu zdravstvenost“ neka izvoli ustati, ko je protiv neka izvoli sedeti (Većina ustaje). To je većina, konstatujem da je ovaj amandman *primljen*.

Prelazimo na glasanje o amandmanu socijalističke grupe. Ko je za amandman socijalističke grupe neka izvoli ustati.

D-r Uroš Stajić: Naša je grupa za amandman socijalističke grupe,

Potpredsednik D-r Juraj Demetrović: Sad se glasa o tome amandmanu.

Ko je zato da se amandman socijalističke grupe primi neka izvoli ustati, ko je protiv neka izvoli sedeti (Manjina ustaje). To je manjina, konstatujem, da je taj amandman *odbačen*.

Prelazimo na amandman člana 28.

Zastupnik Sekretara Fehim Kurbegović: Na čl. 28. ima jedan amandman Zemljoradničkog Kluba, koji predlaže dopunu:

„Građanski brak ima se uzakoniti za celu zemlju.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Želi li ko god reč u ovom amandmanu? (Niko se ne javlja za reč). Za reč se niko ne javlja, prelazimo na glasanje. Ko je za ovaj amandman, što je podnela zemljoradnička grupa, neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). To je manjina, prema tome ovaj je amandman *odbačen*.

Prelazimo na 29. član i amandmane koji su nam podneti. Prvo, amandman Jugoslovenskog kluba.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Za 29. član predlaže Korošćeva grupa ovaj član da glasi: „Udruživanje pojedinaca radi zaštite ili unapredjenja interesa pojedinih privrednih redova štiti zakon i podupire je ova uprava. Ovakvim udruživanjima, zadrugama ili njihovim savezima daje se pod jednakim uslovima prvenstvo pred svim privatnim preduzećima. Država je dužna prema potrebi davati kreditnim produktivnim i konsumnim zadrugama kredit. Sem toga država je obavezna: davati svake godine 6 od tisuću od ukupnoga državnoga budžeta u zadrugne svrhe. Ovaj će se doprinos srazmerno podeliti među pokrajinske zadrugne saveze.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Želi li ko god reč o ovom amandmanu? (Niko se ne javlja za reč). Za reč se niko ne javlja, prelazimo na glasanje. Ko je za ovaj amandman neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). To je manjina, prema tome ovaj je amandman *odbačen*.

Prelazimo na član 30. U 30. članu podneo je Jugoslovenski klub jedan amandman.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Ovaj član da glasi: „Zemljoradničko pravo ujemčava zemljoradniku dom, minimum potrebne zemlje, blaga i pokretnine, te osiguranje u slučaju starosti i nesposobnosti. Sem toga brine se država za osiguranje protiv požara, pomora stoke, štete od grada i drugih vremenskih nepogoda. U tu svrhu i u svrhu opšteg unapredjenja poljoprivrede država će unositi u svoj budžet potrebitu svotu.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Želi li ko reč o ovom amandmanu.

(Niko se ne javlja za reč). Za reč se niko ne javlja. Prelazimo na glasanje. Ko je za ovaj amandman neka izvoli ustati, ko je protiv neka izvole sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina prema tome i taj amandman je odbačen.

Prelazimo na amandman o 31. članu.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Ima najpre predlog Socijalističkog kluba koji glasi: da se doda posle „starosti“ i „smrti“, jer je za radnike potrebno osiguranje pomoći i u slučaju smrti, jer oni mahom nemaju čim ni sahranu da izvrše. Jugoslovenski klub predlaže da ovaj član glasi ovako: „Radna snaga stoji pod naročitom zaštitom zakona. Država će doneti jedinstveno radno pravo. Radničko pravo određuje posebne mere za bezbednost i zaštitu radnika u svim preduzećima, naročito osnivanje radničkih Veća kod preduzeća sa pravom uvida u upravu i vođstvo preduzeća i odlučivanja u svim stvarima koje se tiču radničkih interesa. Žene i nedorasli imaju se posebno zaštititi kod štetnih poslova po njihovo zdravlje. Iza člana 31. neka se umetne ovaj član: Postepeno, se uvadja potpuno, opšte i obavezno osiguranje sviju radnih redova bez razlike, koje uključuje osiguranje u slučaju bolesti, nezgode, starosti, iznemoglosti, bezposlenosti, kao i osiguranje ne obezbeđenih članova porodice.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Želi li ko god reč? Za reč se javio g. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, grupe većine primaju ovaj amandman Socijalističkog kluba da se član 31. dopuni rečju „i smrti“, tako da se obezbeđenje radnika i na slučaj smrti ima da uredi posebnim zakonom.

Što se tiče amandmana Jugoslovenskog kluba, žalim što taj amandman ne možemo da primimo, a ono što se traži tim amandmanom jednim delom već je predviđeno u čl. 31.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ko je za ovaj amandman socijalističkoga kluba neka izvoli ustati, a ko je protiv neka izvoli sedeti. (Većina ustaje). Većina ustaje, konstatujem, da je ovaj amandman *primljen*.

Sad prelazimo na glasanje o amandmanu Jugoslovenskoga kluba kod ovoga čl. 31. Gospoda, koja su za amandman Jugoslovenskoga kluba neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Manjina ustaje). Manjina ustaje, konstatujem, da je ovaj amandman Jugoslovenskog kluba *odbijen*.

Prelazimo na čl. 32.

Zastupnik sekretara Fehim Kurbegović: Gospodo, kod ovoga člana imamo dva amandmana, jedan g. Milorada Vujičića, a drugi socijal demokratskoga kluba.

Amandman socijal demokratskog kluba traži, da se u drugoj postati u drugome redu posle „ratne siročadi“, doda „kao i siročadi uopšte.“

Amandman Milorada Vujičića traži, da se prvi stav čl. 32. izmeni i da glasi: „invalidi, ratna siročad, ratne udovice i siromašni i za rad nesposobni roditelji poginulih ili u ratu umrlih uživaju naročitu državnu zaštitu i pomoć.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. ministar za socijalnu politiku.

Ministar socijalne politike D-r Vjekoslav Ku-kovec: Sa neke strane predlaže se, da se u čl. 32. u prvome stavu, koji govori o državnoj pomoći i zaštiti, metne još i neka napomena u znak priznanja. To su primili drugovi većine i mislim, da je to samo omaška, kada je iz ovoga predloga ispalo. (J. Djonović: Ovo je ustavna poezija, dobro neka bude i to).

Potpredsednik J. Demetrović: Ima reč g. D-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, u ime grupa većine izjavljujem, da mi primamo predlog g. Milorada Vujičića. Ovaj drugi predloženi amandman ne možemo da primimo za to što će se pitanje staranja o sirotinji regulisati posebnim zakonom. O sirotinji treba da se staraju opštine a ne država.

Potpredsednik J. Demetrović: Za reč se niko više nije prijavio. Prelazimo na glasanje. Imamo predlog socijalističkoga kluba, da se u čl. 32. u drugome stavu posle reči: „ratne siročadi“ doda „kao i siročadi uopšte“. Ko je za ovaj amandman neka izvoli ustati, ko je protiv neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). Manjina ustaje, prema tome objavljujem, da je ovaj amandman socijalističkoga kluba *odbijen*.

Čuli ste drugi amandman kod ovoga člana, amandman g. Milorada Vujičića i drugova. Staviću ga na glasanje. Ko je za ovaj amandman neka izvoli ustati, a ko je protiv neka izvoli sedeti. (Većina ustaje). Većina je ustala, gospodo, prema tome amandman g. Milorada Vujičića i drugova kod ovoga člana *primljen* je.

G. Ministar za Socijalnu Politiku podnosi po želji raznih klubova, a u ime Vlade predlog da se još doda na kraju: „U znak priznanja“.

Stavljam ovaj Predlog na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati, a gospoda koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina ustaje). To je većina. Predlog je *primljen*.

Prelazimo na član 33.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Za 33. član ima jedan predlog za izmenu a taj je Socijalističkog Demokratskog Kluba koji glasi: U čl. 33. u drugom redu umesto „propisao se zakonom“ da se stavi „zagaran-tovano je“. Pravo na sindikalno udruživanje radenika jeste jedna od osnovnih potreba radničke klase i stoga im to pravo treba izrično i direktno priznati Ustavom. Koaliciono pravo radnika ne sme biti izloženo nikakvim ograničenjima.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Ministar Prosvete da da izjavu u ime Vlade,

Ministar Prosvete Svetozar Pribičević: Poštovani Odbore, ovaj predlog Socijal-Demokratskog Kluba bio je pretresan u Vladi i Vlada je sporazumna da se taj predlog može prihvatiti.

Jovan Djonović: Nisam razumeo g. Pribičevića, da li je Vlada sklona da taj predlog prihvati ili ga je prihvatila.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Vlada je pristala da se prihvati taj predlog socijal-demokratskog kluba.

Izvestilac Laza Marković: Ja želim da dopunim ovu izjavu. Većina odborska još ranije je primila ovo i ova izjava g. Pribičevića znači samo to da je Vlada s time saglasna.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Za reč se niko nije prijavio.

Prelazimo na glasanje o amandmanu socijal-demokratskog kluba, koji je Vlada prihvatila. Gospoda koja su za amandman neka izvole ustati, a gospoda koja su protiv njega neka izvole sedeti. (Većina ustaje).

To je većina. Konstatujem da je taj amandman *primljen*.

Prelazimo na amandmane kod 35. člana.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Za član 35. ima samo amandman Zemljoradničkog Kluba koji glasi: U čl. 35. da se između reči „Opšti državni“ unese jedno „i“ te da glasi „opšti i državni interesi zahtevaju.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Želi li ko reč o ovom amandmanu? Reč ima g. Lovričević.

Ivo Lovričević: Mi mislimo, gospodo, da se stavi jedno „i“ između reči „opšti državni“, jer to nije isto. Opšti i državni interesi imaju da budu samo strategij-

ski interesi kao što su u nekim pokrajinama saobraćajna sredstva. U nekim predelima opšti interesi mogu da traže takva saobraćajna sredstva, koja su potrebna samo onome delu naroda i onome delu zemlje, a koja nisu potrebna državnim interesima. Prema tome predlažem da izmedju reči „opšti državni“ stoji reč „i“.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Laza Marković:

D-r Laza Marković: Gospodo, povodom ovoga predlog Zemljoradničkog Kluba imam da izjavim u ime grupa većine: mi smatramo da ima državnih interesa i da ima izvesnih opštih interesa koji nisu državni nego su lokalni ili opštinski ili sreski ili najzad oblasni. Ovim se članom predviđa da se država stara samo o takvim interesima koji su opšti državni; što se pak tiče onih interesa koji nisu državni, o njima se staraju samoupravna tela. Ali ima jedan propis u nacrtu Ustava tamo gde se govori o sredstvima samoupravnih tela, koji kaže da ako jedno samoupravno telo ne može svojim sredstvima da ostvari koji od svojih zadataka, da je država dužna ili da mu da sredstva za to ili sama to da izvrši.

Prema tome, ovo što želi kljub zemljoradnika već je predviđeno u onome članu.

Potpredsednik J. Demetrović: Ima reč gospodin Djonović.

Jovan Djonović: Posle objašnjenja gospodina Laze Markovića hoću da kažem da baš treba primiti predlog Zemljoradničkog Kluba, a evo zašto. Lepo je objasnio g. Laza Marković da tamo, gde se govori o oblastima, da one poslove koje ne mogu oblasti da izvrše da će ih država pomoći. Pa lepo, kad će država pomoći oblasti, onda zašto da odbijemo da se to konstatuje u ovome članu i da kažemo, država će se starati o držanju svih saobraćajnih srestava gde god to opšti državni interesi zahtevaju? Posle njegovoga objašnjenja, ja neznam zašto bi se to odbilo.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Kod ovoga čl. 35. imamo jedan amandman Zemljoradničkoga Kluba, da se doda jedno „i“ kod reči opšti državni interesi i da se kaže „opšti i državni interesi“. Ko je za amandman Zemljoradničkog Kluba da se unese rečica „i“, neka izvoli ustati, a ko je protivan neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman Zemljoradničkog Kluba odbačen.

Prelazimo na član 36.

Zamenik sekretara Fehim Kurbegović: Kod čl. 36. imamo amandman Jugoslovenskoga Kluba koji predlaže da član 36. glasi ovako: liхва svake vrste se kažnjava.

Pravni poslovi koji su protiv dobrih običaja (Contra bonos mores) ne važe.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. D-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: U ime grupa većine imam da izjavim da mi imamo ovaj amandman, ovu dopunu: da je lihvarstvo svake vrste zabranjeno i ona kaže to isto što i ovaj amandman Jugoslovenskog Kluba.

Što se tiče drugoga dela amandmana, on je nepotreban potpuno, jer građanski zakoni a i ovaj sad koji postoji a i budući građanski zakon koji će važiti za celu zemlju, nesumnjivo sadržavaće princip da su pravni poslovi koji se protive moralu, nevažeći po samom zakonu.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Za reč se nije niko javio više. Glasaćemo najpre o ovome predlogu koji je izneo D-r Laza Marković da se prihvati ovako i glasaćemo zatim o stilizaciji Jugoslovenskoga Kluba.

Amandman Jugoslovenskoga Kluba glasi ovako: „liхва svake vrste se kažnjava. Pravni poslovi koji su protiv dobrih običaja ne važe“.

Ko je za to da se amadman Jugoslovenskog Kluba primi, neka izvoli ustati a ko je protiv neka izvoli sedeti (manjina ustaje).

Prema tome objavljujem da je amadman Jugoslovenskoga Kluba odbačen.

Sad dolazi predlog gospodina d-r Laze Markovića koji glasi: lihvarstvo (zelenaštvo) svake vrste zabranjeno je. Ko je za ovu redakciju g. D-r Laze Marković, neka izvoli ustati, a ko je protiv, neka izvoli sedeti? (Većina ustaje).

Objavljujem da je član 36. primljen po predlogu g. D-r Laze Markovića.

Prelazimo na član 37.

Zamenik Sekretara Fehim Kurbegović: Kod čl. 37. imamo dva predloga: predlog g. Radosavljevića koji predlaže da se čl. 37. doda ovaj stav:

„U onim slučajevima gde je izvršenim organizacijama šumskih kompleksa povredjena privatna svojina sa koje bilo zakonske formalnosti (zakašnjenje sa žalbom) ima se izvršiti revizija samog ograničenja. U krajevima gde ima državne utrine u dovoljnoj meri nepošumljene a podesne za ziračenje i ispašu, ustupiti jedan deo okolnim selima, naročito sirotinji bez dovoljno zemlje za sejanje useva i ispašu stoke“.

Sad dolazi drugi amandman Socijalističkog Kluba da se u drugoj postati reči „uz pravičnu naknadu“ izostave.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Pera Marković.

Pera Marković: Molim vas, gospodo, potrebno je da se o ovoj stvari razmisli, naročito o prvom delu. U nas je ograničavanje šuma izvršeno pred rat i poslednji zakon o šumama, dao je rok od 5 godina da se izvrši revizija šumskih sporova, ali usled rata to nije svršeno i ostalo je ovo pitanje nerešeno. I zato sam ja bio da se prva polovina primi a druga polovina može da otpadne a da se ostavi jedan rok, jer od 1912. god. do 1921. god. šumske komisije nisu radile i nije se stiglo da se izvrši revizija šumskih kompleksa. Zato bih molio, da se primi amandman, koji je predložio g. Radosavljević. Ja bih molio g. izvestioca da o ovome razmisli i da se ovo primi bar u prelaznim narednjima kad je izgubljeno ono što je potrebno tamo i tada je ograničenje vršeno.

Potpredsednik J. Demetrović: Ima reč g. Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Ja se slažem sa predlogom g. Markovića u toliko što znam da u okrugu rudničkom ima takvih slučajeva kao što ih ima i u okrugu kragujevačkom i kruševačkom, gde su mnoga zemljišta pojedinih privatnih ljudi komisije oduzele dok su ljudi bili odsutni a blagovremeno nisu mogli podneti dokaze o svojini tih zemljišta. Posle su nastali ratovi i zemljište je pripalo državi. Da bi se pogreška ispravila, potrebno je izvršiti reviziju presuda šumskih komisija, koje su radile neposredno pred rat. Na taj način će se mnogim i mnogim selima i privatnim sopstvenicima dati prava na jedan deo, koji su čitava sela imala kao svoju sopstvenost, a koji je pripao državi, pošto su sela izgubila prava. Sela sada stoje pred dilemom ili da se rasele odatle kao što je slučaj u Jezevcu, koje je selo imalo veliki kompleks šumskog imanja ili da ostanu tu gde su a da im mi izadjemo na susret i da im mi dodelimo jedan deo šuma i imanja koje je komisija na brzu ruku prisvojila za državni račun dokle sela nisu bila u mogućnosti da podnesu dokaze pred komisiju i da tamo budu zastupljena kao što treba. Vi znate, da je posle nastao rat, da su presude postale izvršne, i da su i sela i seljani tako ostali bez zemlje. Mi bi molili Odbor da unese u ovaj član ili u prelazna naredjenja odredbu da se na-

redjuje revizija sviju dosadašnjih ograničanja šumskih komisija koja su izvršena pre rata.

Jovan Djonović: Ja se slažem sa g. Andjelićem i g. Peroim Markovićem.

D-r Uroš Stajić: Isto tako, gospodo, Zemljoradnički Klub želio bi da se učini ta izmena u nacrtu Ustava.

D-r Laza Marković: Gospodo, mi ne možemo da pobijamo opravdanost i tačnost ovih fakata, koje je izneo g. predlagač, a koje su potkrepili g.g. Andjelić i Marković, ali mi stojimo na gledištu da se Ustavom ne mogu ovakve, stvari koje dolaze u administraciju, rešavati. Ja sam obavešten od g. Ministra Šuma i Ruda g. Krizmana da se on ovim pitanjem bavi i da će ga raspraviti administrativnim putem i prema tome je apsolutno izlišno da takva jedna čisto specijalna odredba koja se tiče samo nekoliko slučajeva ulazi u Ustav. **D-r Vladimir Andrić:** Molim vas, gospodo, ja držim da je amandman iscrpljen ustanovom § 41. koji govori o šumama, jer veliki privatni posedi i onako će se eksproprijisati, a pravo seče i drvarenja biće seljacima za njihove potrebe zakonom uređeno.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Pera Marković.

Pera Marković: Dozvolite da odgovorim g. izvestiocu. Država je dobila tapije i zato se unosi u Ustav i pravi jedan izuzetak za državu. Država je uspela da ograniči i da dobije tapiju dok su dokazi privatnih lica izgubljeni za vreme rata i zato što je država povukla linije i postavila medje, ona neda nikome da pristupi. Privatna su lica izgubila pravo na žalbe u roku koji je bio određen da mogu protestovati i zato bi, gospodo, trebalo izostaviti ovaj izuzetak. Ja razumem ovo što se kaže da se ovakvi pojedini slučajevi ne treba da unose u Ustav. Ali ovo je izuzetak od pravila da se oduzme od države, koja ima pravo svojine ili državine i zato bi se mogla ostaviti jedna revizija.

D-r Laza Marković: Mi smo pretresali ovu stvar u klubu većine, rasmotрили je i stali smo na gledište da se ovakva pitanja pored najbolje volje ne mogu Ustavom rešiti. Ja molim gospodu da se time zadovolje, a za ovo što oni žele ima mogućnosti, ako je država i dobila tapiju da se redovnim zakonodavstvom izvrši revizija.

Jovan Jovanović: Ja mislim da se svi slažemo sa time i mislim da bi bilo dobro da se ova želja dostavi g. Ministru Šuma i Ruda Krizmanu da on tu stvar raspravi.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ja bih mogao odgovoriti da sam povodom ovoga govorio sa G. Ministrom Šuma i Ruda g. Krizmanom i on mi je rekao da će tu stvar rešiti redovnim putem, i sasvim je razumljivo da ova stvar ne treba Ustavom da se reši, nego administrativnim putem. Prema tome, gospodo, sada prelazimo na glasanje. Podneta su dva amandmana. Prvi amandman socijalističke grupe da se u drugoj postati završetak. „Uz pravičnu naknadu“ izostavi. (N. Divac: Molim za reč). Onda ćemo da izvršimo glasanje. Žele li predlagači da se izvrši glasanje?

Nedeljko Divac: Ja hoću motivaciju, gospodine Predsedniče, da kažem jer ona ovde nije iznesena.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ja, gospodo, mislim da prvo svršimo ovo što smo raspravili o amandmanu g. Radosavljevića i drugova i ako oni žele onda da o tome glasamo. Ako bi se oni zadovoljili sa ovim izjavama, onda nije potrebno glasanje. (Čuje se: da glasamo). Pošto predlagači žele da se glasa, ja ću onda staviti na glasanje ovaj amandman.

Ko je za amandman g. Radosavljevića i drugova neka izvoli ustati.

Pavle Andjelić: Molim vas, g. potpredsedniče, ja odustajem od drugoga dela, a pristajem da se primi prvi deo amandmana.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Molim vas, ja prekidam sednicu na pet minuta, jer je ovo savršena konfuzija.

(Nastaje pauza).

(Posle odmora)

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodo, sednica se nastavlja.

Ja sam zamolio g. Ministra Šuma i Rudnika da dodje ovamo radi objašnjenja i mislim da će on još stići, a sad predlažem da odložimo rešenje o ovom predlogu, dok on ne dodje.

Imamo još predlog gospode iz Socijalističkog Kluba. Ima reč g. Divac.

Nedeljko Divac: Gospodo, u predlogu odborskog izveštaja ovaj stav o eksproprijaciji glasi ovako: Eksproprijacija privatne svojine dopuštena je na osnovu zakona uz pravičnu naknadu.

Klub Socijal-demokratski predlaže da se izostave ove reči: „uz pravednu naknadu“. Razlozi su nam za to ovi; što je dovoljno kad se istakne da će se eksproprijacija vršiti na osnovu zakona i što se zna da će zakon predvideti: da li, gde i kako treba vršiti eksproprijaciju uz naknadu. Ima slučajeva gde naknadu nikako nebi trebalo dopustiti a po ovome kako je ovde stilizovano čini se, da je naknada već unapred obavezna za svaki slučaj eksproprijacije. Tu takvu stilizaciju mogu kapitalisti eksploatisati za svoju korist. Ja ću vam navesti samo jedan primer. Na primer, sprovede se železnica kroz imanje kakvog velikog posednika i, sasvim je prirodno, da se od toga imanja mora upotrebiti izvestan deo na železničku prugu ili i na železnička postojenja. Po ovakvoj stilizaciji tome sopstveniku morala bi se dati naknada po punoj vrednosti. Pa gospodo, kad se uzme u obzir da je ovo imanje dobilo nekoliko puta veću vrednost samim tim što je železnica kroz njega prošla, da li je pravično da se sopstveniku toga imanja dapauna naknada? Drugo, ako taj sopstvenik ima možda još i 200 hektara zemlje, zar je pravo onda da mu se za ovu zemlju da naknada i ošteta. Zbog toga mi nalazimo da Ustav ne treba da predvidja ovu naknadu, već da to treba prepustiti zakonu pa da zakon definiše kako je najbolje da se u pojedinim slučajevima postupi.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: U Ustav se mora uneti princip. Ako se on ne unese u Ustav, onda se ne može unositi u zakon. A u zakonu će se već reći ovo što kaže g. Divac: Kad železnica prodje kroz nečije imanje, koje je planina ili pustoš i koje zbog železničkog puta, koji tu prodje, dobije izvesnu ekonomsku vrednost, onda se po sebi razume da se sopstveniku njegovom neće dati nikakva naknada za oduzeto mu zemljište. To u zakon mora da se unese, a ovde tome nije mesto.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Pošto nema više prijavljenih govornika, preći ćemo na glasanje. Ko je za to da se podneti predlog Socijal-demokrata primi neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Većina je sedela.) Većina je sedela, prema tome predlog je odbijen.

Prelazimo na član 38. Tu postoji predlog Socijalističkoga Kluba: „Zakonom će se urediti u kojim preduzećima, u kojoj meri i na kakav način radnici mogu učestvovati kod dobiti i u upravi preduzeća.“

D-r Ante Dulibić: Ovde je pogrešno naznačeno da se radi o članu 38. Upravo, treba da se stavi mesto člana 38. nov član. 37 a, i taj bi član morao doći odmah

posle člana 37. A isto tako ima nastavak tome našem predlogu član 38 a., i član 38. b., to su takodje dva nova člana i morala bi stajati između člana 37. i 38. Zato bih molio predsednika da se to popravi.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Sad je na rešenju član 37a. Prema izjavi g. Dulibića on glasi: „zakonom će se urediti u kojim preduzećima u koliko meri i na kakav način predništvo učestvuje kod dobiti i uprave preduzeća“.

Ko je za ovaj amandman taj neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Većina sedi). Prema tome ovaj je amandman odbijen.

Izvestilac F. Kurbegović čita: „Produktivna preduzeća mogu se pretvoriti, kad to zahtevaju socijalne potrebe i kako određuju naročiti zakoni u kolektivnu svojinu. Nosilac kolektivne svojine mogu biti zadruge, opštine, okruzi, pokrajine i država“.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Kako se niko ne javlja za reč o ovom amandmanu, to prelazimo na glasanje. Ko je za ovaj amandman neka sedi, a ko je protiv neka ustane. (Većina ustaje). Prema tome ovaj je amandman Jugoslovenskog Kluba odbijen. Izvolite čuti član 37 c. „Radničko pravo ujedinjava radniku stan i minimum egzistencije u plati.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ko je za ovaj amandman taj neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Većina sedi). Prema tome ovaj je amandman odbijen.

Sad prelazimo na član 39. (Čuje se: Ima još jedan član 37 d. Izvolite čuti čl. 37 d. po predlogu Jugoslovenskog Kluba.

Izvestilac Kurbegović: (čita): „Ko stoji kao nameštenik ili radnik u službenom ili radničkom odnosu, slobodno mu je izabrati državljanska prava. Mora imati prijema za vršenje poverene mu javne časne službe.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ko je za ovaj predlog Jugoslovenskog Kluba neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Većina sedi).

Prema tome, ovaj je predlog odbačen.

Prelazimo na amandmane kod čl. 39. Ovde ima dva predloga Jugoslovenskog Kluba i socijalističkog.

Izvestilac F. Kurbegović: Predlog Jugoslovenskog Kluba kod čl. 39 a. glasi: „Uvadj se pre svega progresivni porez na rentu od zemljišta i kapitala, a iza toga prema potrebi i progresivni porez na dohodke od rada.“

Imanje koje je potrebno za život dostojan čoveka, slobodno je od poreza“.

Zatim čita čl. 39 b. „Monopoli, trošarina na opšte važne životne potrebe ukidaju se. Uvadj se porez na luksusni i imućan život“.

Kod ovoga člana postoji i predlog Jugoslovenskog Kluba i po njihovom mišljenju član 39. ima da glasi ovako: „zakonom o porezu na nasledje ima se obezbediti državi obilno učešće uzevši u obzir rodbinski stepen i vlastiti imetak naslednika.“

Država nema poreznoga učešća kod nasledja zemljoradničkoga, radničkoga i zanatlijskoga, koje ne prekoračuje minimuma određenog zakonom.“

Potpredsednik J. Demetrović: Za reč se nije niko prijavio, pa ćemo preći redom da glasamo o ovim amandmanima.

Najpre će se glasati o amandmanu Socijalističkog Kluba, da se posle reči: „na nasledje“ doda i reč „darovi“. Ko je za predlog Socijalističkog Kluba neka izvoli ustati, a ko je protiv neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina, prema tome taj je amandman odbijen.

Prelazimo na glasanje o predlogu Jugoslovenskog Kluba.

Najpre je predlog za promenu 39. člana. Glasamo o tome predlogu. Ko je za taj predlog neka izvoli ustati, a ko je protiv njega neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina, prema tome taj je predlog odbijen.

Imamo sad da glasamo o predlogu Jugoslovenskog Kluba, koji je ovde označen sa 39 a. i koji bi imao da dodje kao jedan nov član. Ko je za predlog Jugoslovenskog Kluba označen sa 39 a. neka izvoli ustati, a koje protiv neka izvole sedeti. (Manjina ustaje). Prema tome taj je predlog odbijen.

Sad imamo da glasamo o predlogu Jugoslovenskog Kluba, da se unese jedan nov član, označen sa 39 b. Ko je za taj predlog neka izvoli ustati, a ko je protiv neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina. Prema tome taj je amandman odbijen.

Prelazimo na član 40. Ovde imamo amandman gospodina Milorada Vujičića.

Izvestilac F. Kurbegović čita amandman g. Milorada Vujičića, koji glasi: „član 40. Uzimanje potreba za vojsku vrši se samo uz pravičnu naknadu van toga što bi obveznik bio dužan dati po samoj svojoj vojnoj obavezi“.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. D-r Laza Marković.

D-r **Laza Marković:** Gospodo, u ime grupa većine izjavljujem da ovaj amandman ne primam.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazi se na glasanje. Ko je za predlog g. Milorada Vujičića i drugova neka izvoli ustati, a koje protiv neka izvoli sedeti. (Niko ne ustaje). Pošto niko ne ustaje, taj je predlog jednoglasno odbijen.

Prelazimo na amandmane čl. 41.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Ovde imamo dva amandmana. Jedan je od Socijalističkog Kluba koji glasi: „U članu 41., u trećoj postati, u petome redu posle reči „zemljoradnici“ da se doda i ostali građani.“

Zatim dolazi predlog Jugoslovenskog Kluba, koji glasi: „Šume imaju služiti narodu“. Svi veći šumski kompleksi postaju društveni, to znači zadružna opštinska (opštine, zemljišne zajednice, imovne opštine), ili pokrajinska svojina.

„Pokrajinska Šuma daje se na uživanje narodu prema potrebi na temelju posebnog zakona.“

Pravo suvlasništva ovih opština i opštinskih pripadnika koji do sada nisu imali učešća u uživanju šuma, urediće se posebnim zakonom.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Želi li kogod reč o tim amandmanima? Reč ima gospodin Divac.

Nedeljko Divac: Ja mislim da je potrebna ova dopuna, koju je predložio Socijalistički Klub zbog toga, što naročito u selima pojedinim pored zemljoradnika čistih ima i poluzanatlija. Takav je slučaj naročito sa selima preko Save i Dunava. U celoj Vojvodini imate ovakve slučajeve: imate zanatlje koje niti su čiste zanatlje niti su čisti zemljoradnici. I ako ima razloga da se korišćenje šumama dopusti zemljoradnicima čistim, onda ima razloga isto toliko da se korišćenje dopusti državnim i samoupravnim šumama i tim poluzanatlijama. I još više, ima i ovakvih slučajeva u tim selima. Te poluzanatlije nemaju ni kuće i onda od opštine dobiju zemljišta da podižu kuće. Za te kuće treba gradje, i kad treba pomoći zemljoradnika, onda ja mislim da treba pomoći i zanatlje da mogu da dodju do krova nad svojom glavom i da mogu onda da sklone svoju porodicu.

I zbog toga ja mislim da i sami zemljoradnici, koji su manje više naročito uticali na donošenje redakcije ove poslednje postati, nebi imali ništa protiv toga.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Kurbegović.

Fehim Kurbegović: Gospodo, ovaj član glede drvarenja, seče japije i služenja sa šumom redigovan je tako, da se može sasvim pristrano i nepravilno po naše građane provadjati. Nemam ništa protiv toga, da težaci, zemljoradnici, imaju sva prava da se koriste šumom. To je naročito potrebno, obzirom na njihovo gospodarstvo. Ali treba da znate, gospodo, da u malim, pa i većim gradovima, naročito u nas, u Bosni i Hercegovini, ima mnogo gradske sirotinje, koja živi od šume. Ja znam da je u zadnje vreme u Bosni i Hercegovini Zemaljska Vlada izdala jednu naredbu, da građani ne smeju da seku šumu, da ne smeju doneti tovar drva iz šume. I dešavalo se, gospodo, da jedan zemljoradnik, koji ima pet stotina ovaca i dvadeset krava, ode sa svojom decom u šumu, naseku drva, natovare ih i donesu u grad, gde ih prodadu onoj sirotinji, koja ne može da zaradi ni pet do šest dinara dnevno i nema da večera. Toj sirotinji oni prodaju drva za pet do šest dinara, jer oni iz grada nemaju prava na seču. Mi imamo po gradovima malih zanatlija i radnika, i prema ovome, oni ne bi imali prava da se koriste sečom šume. Ako bi ostala ta redakcija, mi bismo na taj način prikratili naše siromašne građane. Nisam za to da se bogati građani, građanski gavani koriste time, ali treba znati, da u gradovima ima dosta malih i sitnih ljudi, kojima je potrebno da se koriste šumom. Ako bi se zadržala ovakva odredba u Ustavu, oni naši bednici postali bi još veći bednici. Ima dosta siromašnih i bednih ljudi, koji imaju po petoro do šestoro dece, pa odu u obližnju šumu, gde je dopušteno, odseku tovar drva i na taj način održe sebe i svoju decu. A ako ovako ostane u ustavu, onda će tim ljudima to biti uskraćeno, a to ne bi bilo pravo. Nisam za to da se bogati građani time koriste, ali oni koji su siromašni i sitni pogotovu treba da imaju mogućnosti koristiti se šumom.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Grupe većine bile su sporazumne s tim, da se izvrši sporazum s onim

grupama, koje su podnele predloge za izmenu. Ja mislim da je potrebno da se o svemu tome dogovorimo na jednoj konferenciji i da utvrdimo stilizaciju tih članova. Ovo je potrebno tim pre, što je sada došao g. Ministar Suma i Ruda, koji ranije nije bio ovde. Potrebna su izvesna detaljna objašnjenja, i potrebno je upoznati g. Ministra sa onim što je do sada ovde uradjeno, pa onda utvrditi samu stilizaciju odnosnih članova. Za to ja mislim da će biti najbolje, da sada zaključimo sednicu i pretvorimo je u konferenciju, a iduću sednicu da zakažem za ponedeljak, ako su gospoda sporazumna s tim. Dakle, ja predlažem da se ova sednica zaključi, i da održimo sada konferenciju, a iduću sednicu da zakažem za ponedeljak, u 4 i po sata po podne. Prima li odbor ovaj predlog? (Prima.)

D-r Ante Dulibić: Molim za reč.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. dr. Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Mi smo glasali malo čas, da će se osigurati radnici za slučaj smrti. Sada upozoravam slavni odbor, da o osiguranju pomoraca nema ovoga nadodatka za slučaj smrti, pa bih ja molio, da se to nadopuni u članu 34. druga alineja.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Mi smo taj član već rešili.

Ante Dulibić: Nije bilo predloga. To je posledica jednog glasanja u članu 31. gde je primljena dopuna o osiguranju za slučaj smrti. (D-r Laza Marković: Možemo primiti).

Potpredsednik Juraj Demetrović: Predlog gospodina Dulibića ovako glasi: kod člana 34. u vezi izmene između člana 32. da se doda u drugom stavu reč: „i smrti“.

To je jedna logična izmena, pa mislim, da je Ustavni odbor s time saglasan. (Glasovi: Prima se).

Zaključujem današnju sednicu, a iduću zakazujem za ponedeljak u 4^{1/2} sata posle podne.

Sednica je zaključena u 19 časova.

LIV SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 23. maja 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao **Potpredsednik Juraj Demetrović:**

Za sekretara izvestilac Fehim Kurbegović:

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodo, otvaram sednicu. Mi smo stali kod člana 41. Mi bismo imali da rešimo amandmane koji su podneseni o tome članu. Ja bih molio g. Kurbegovića da pročita ove amandmane ponova, pa onda da predjemo na glasanje.

Zam. sekretara Fehim Kurbegović: Amandman Socijalističkog Kluba na član 41. u petome redu posle reči: „Zemljoradnici“ da se doda „i ostali građani“.

Izvestilac D-r Laza Marković: Predlog Jugoslovenskog Kluba glasi ovako: „šume imadu služiti narodu.“

Svi veći šumski kompleksi postaju društvena, to znači zadružna opštinska (opštine, zemljišne zajednice, imovne opštine) ili pokrajinska svojina.

Stenografske beleške

Pokrajinska šuma daje se na uživanje narodu prema potrebi na temelju posebnog zakona.

Pravo suvlasništva onih opština i opštinskih pripadnika, koji do sada nisu imali učešća uživanju šuma, urediće se posebnim zakonom.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Mi smo, gospodo, juče zaključili sednicu radi toga da uzmognemo postići sporazum između grupa o izmeni ovoga člana. U koliko se ja sećam bilo je reči u toj konferenciji da bi se ovaj član izmenio, ovaj poslednji stav ovako: „Zakon o šumama odrediće uslove pod kojima se zemljoradnici i oni koji se uzgred bave zemljoradnom mogu koristiti sečom drva za gradju i ogrev, kao i za ispašu stoke u državnim i samoupravnim šumama“.

Ja mislim da sam ispravno zapamtio i ja Vam to saopštavam radi ravnjanja kod glasanja. Najpre ćemo glasati o predlogu Socijalističkog Kluba da se iza reči

„Zemljoradnici“ doda „i ostali građani“. (Ljuba Davidović: zašto ne predložite novu redakciju?) Ja sam u smislu poslovnika za to da glasamo o svima amandmanima, jer o svakom amandmanu mora se naročito glasati. Dakle ko je za ovaj predlog Socijalističkog Kluba neka izvoli ustati, a koji je protiv neka izvoli sedeti (manjina ustaje). To je manjina. Prema tome ovaj amandman je odbačen.

Predlog Jugoslovenskog Kluba je malo pre pročitao. Ko je za ovaj predlog neka izvoli ustati, a ko je protiv neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina. Predlog je odbačen.

Prelazimo na glasanje o sporazumno utvrdjenoj stilizaciji, t. j. da se doda iza reči „zemljoradnici“ „i oni koji se uzgred bave zemljoradnjom“.

Ko je za ovaj predlog neka izvoli ustati, a ko je protiv neka izvoli sedeti. (Većina ustaje.) To je većina, prema tome predlog je primljen.

Prelazimo na amandmane člana 42.

Zastupnik sekretara F. Kurbegović: O članu 42. imade amandman Zemljoradničkog Kluba koji glasi ovako:

Kod čl. 42 mesto toga člana ovakav:

„Zemlja pripada onima koji je sami obradjuju. Kmeti, čivčiji, kolonatski i njima slični odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobođenja tuđinske vlasti. Za raskidanje takvih odnosa u korist onih koji su zemlju radili ne priznaje se naknada. Naknada se ne priznaje ni za posede: 1) koje je tuđinska vlast pretvorila iz feudalnih u ma kakve druge oblike: 2) koje je tuđinska vlast darovala pojedincima besplatno ili uz nisku prodajnu cenu: 3) koji su postali samovlasni prisvajanjem državne i opštinske zemlje kmetovi (čivčije) kao i u opšte zemljoradnici koji obradjuju zemlju i u kmetkim, kolonatskim i njima sličnim odnosima utvrdjuju se kao slobodni sopstvenici državnih zemalja, ne plaćajući ništa zato.“

Zemljoradnicima koji bi posle raskidanja ovih odnosa ostali bez dovoljno zemlje, dodaće se potrebne zemlje iz zemalja koje stoje na raspoloženju državi. Zakonom će se odrediti na koji će se način pomoći onima koji su raskidanjem ovih odnosa ostali bez sredstava za život, a nemoćni su za samostalan rad“.

Predlog Socijalističkog Kluba o čl. 42 glasi ovako:

„Zemlja je svojina celokupnoga naroda. Naročitim zakonom ima se propisati način podele i ekspropriacije zemlje po načelu, da je mogu dobiti u posed samo oni koji je obradjuju, u koliko ne ostaje u posedu državne vlasti sreza ili opštine. Jedino ovim telima i zakonito organizovanim poljoprivrednim zadrugama dopušteni su veliki posedi.“

Feudalna zemljišna prava ukidaju se. Najamnici, čivčije i beglučari dobiće u posed zemlju, koju obradjuju.

Radi zaštite od kapitalističke eksploatacije i radi pomoći zemljoradnicima za nabavku svih potrebnih sredstava za rad država je dužna osnovati kreditne zemljoradničke banke.

U interesu celine država ima pravo da odredi način obradivanja zemlje i njezina je dužnost, da se brine za unapredjenje celokupne privrede do najvišega stupnja, koji je moguć, s obzirom na savremena tehnička i naučna sredstva“.

Potpredsednik J. Demetrović: Gospodo, vi ste čuli predloge koje su podneli zemljoradnički klub i socijalistički klub.

Reč ima g. Milan Srškić

D-r Milan Srškić: Ja, gospodo, držim da je ova redakcija koja se odnosi na agrarno pitanje u § 42. i 43. vrlo nesretno ispala. Poznato je i odmah se na prvi pogled vidi da je ova redakcija plod jednog političkog kompromisa i već kao takva po svojoj naravi nema

mesta u Ustavnom zakonu. Ustavni zakoni koji po svojoj formi kako nastaju i kako se menjaju mnogo su krući i principi koji se unutra uglave, stabiliziraju i učvrste, može biti za duže vreme i učine nepromenljivim. Ti ustavni zakoni mogu primiti u sebi onu materiju u socijalnoj politici, glede koje su nauka život i vreme već prečistili poglede.

Politički kompromisi, koji se drže od danas do sutra, nemaju mesta u ustavnome zakonu. U čl. 42. nacrtu Ustava uglavljeno je jedno zdravo načelo, da se feudni odnosi ukidaju. Uglavljeno je, ali da odmah već u drugoj rečenici bude strmoglavo izvrnuto. U drugoj rečenici se kaže: „U koliko su gde pre toga roka počinjene nepravde razrešenjem feudnih odnosa ili njihovim pretvaranjem u privatno-pravne odnose, ima se zakonom provesti ispravka.“ Vlada se potrudila, da na vreme donese uredbu i zakon tako, da znamo šta znači zadnja rečenica.

Poznato je, da su za vreme austrijske vlade, pošto su bili primljeni svi stari zakoni, uredbi i običaji iz turskoga vakt, veliki broj kmetova isterani iz čifluka na osnovu famozne seferske naredbe. O tome su presudjivale političke vlasti koje su se rukovodile ne objektivnim kriterijumom pravde, i još manje socijalne pravde, nego obzirima političkog oportuneteta, tako da je ogroman broj kmetova oteran sa čifluka i lišen svoje kuće i zemlje postao u pravome smislu reči proleterski.

Ovaj ustavni zakon treba sada tu stvar da ispravi. A ispravlja je, kako uredba kaže na taj način, što će se te presude izvoditi pred jednim forumom. Austrijske vlasti trudile su se da sve te presude imaju i sa formalne strane i sa materijalne strane onako na oči zakonski izgled. I sada kad ta presuda, koja je donešena pre dvadeset i trideset godina, za koju su dokazi puguubljeni, dodje pred jedan sud, onda razume se, da sud ove presude neće moći anulirati, nego će ih rešiti u korist spahija, a ne seljaka. Poznato je, da je veliki broj kmetova prisiljen rdjavim odredbama sefera morao često puta, da sklapa nagodbe, i da se odreče jednoga tela, da bi samo sačuvao drugi deo zato što mu se prigovaralo, da zemlju nije dobro obradjuvao.

Potpredsednik Juraj Demetović: Skrećem pažnju, da je sporazumom utanačeno, da jedan govornik u ime svoje može govoriti 5 minuta.

D-r Milan Srškić: Ja mislim, da ovo pitanje zaslužuje, da se tretira više nego pet minuta. (Lj. Davidović: Gospodin je iz grupe, koja pravi sporazum.) Ja sam protiv toga sporazuma bio uvek. Zamislimo da jedna zainteresovana strana izidje sa kakvim naravnjanjem pred sud, i zatraži, da se to naravnjanje poništi. Razumljivo je, da sud ovo naravnjanje ne će poništiti, jer i formalno i materijalno ima zakonske vlasti i stvar će biti rešena na štetu seljaka. Kratko se može reći, da će 95 procenata ovih presuda, gde su kmetovi isterani sa čifluka, biti izvodjeni u korist spahija, a najmanje u korist seljaka.

Dakle, gospodo, ako neko ima takvu nesreću da ima spahiju koji dobro stoji sa predstojnikom, on će ga skinuti sa čifluka i neće mu dati pravo. Stoga ja mislim, da ovaj član treba tako redigovati da na kraju umesto: „ima se zakonom provesti ispravka“ a posle rečenice: „u koliko se gde pre toga roka počinjene nepravde razrešenjem feudnih odnosa ili njihovim pretvaranjem u privatno pravnih odnosa“, da dodje: „postupaće se i sa ovim dobrima kao i sa feudnim“, t. j. i ova dobra ima da pripadnu seljacima.

Isto tako ispušten je jedan vrlo važan problem a to je pitanje kako će se rešiti sopstvenički odnosi na takozvanoj beglučkoj zemlji. § 43. govori samo o eksa proprijaciji velikih poseda u Bosni i Hercegovini. Im-

ih vrlo malo i kako znate agrarno pitanje treslo je tri godine ceo naš kraj. To agrarno pitanje odnosi se najviše na takozvanu beglučku zemlju. Ta beglučka zemlja bila je po svojoj naravi sastavni deo jedne seljačke ekonomije. Vazda je bila u posedu i u držanju seljačkom, bilo kmetova bilo onih koji nisu kmetovi i sad treba tu beglučku zemlju dati na slobodno raspoloženje spahijama, kako je to ovom uredbom već rešeno.

Stoga ja mislim da bi trebalo u članu 43. metnuti da se beglučka dobra i velika dobra eksproprijšući se razdele u svojinu onima koji tu zemlju obrađuju, a dalje neka ostanu kako jeste.

Slobodan sam još skrenuti pažnju gospodi iz Odbora da i ovi kmetovi koji su seferskom naredbom oterani sa zemlje i oni beglučari koji traže begluke da i jedni i drugi drže tu zemlju. I ako se donese ovakav Ustav kakav je sad, biće na 10 hiljada porodica oterano sa zemlje, da se izvrši ovo kako je ovde predloženo.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Lazić.

Vojslav Lazić: Gospodo, mi smo podneli jedan predlog za izmenu ovoga člana. Po tome predlogu zemlja pripada onima koji je sami obrađuju. Ja ću biti slobodan da obrazložim šta smo mi smatrali pod ovom rečenicom. Mi nalazimo da agrarno pitanje treba rešiti za celokupnu zemlju tako da zemlja pripada onima koji je zaista i obrađuju, da oni koji se ne bave zemljoradom ne mogu imati zemlju. Odustalo se u Odboru od ovoga principa, odnosno on nije usvojen. Ali mi zastupajući svoje gledište, ostajemo pri ovoj redakciji i tražimo da se ona kao jedno opšte načelo usvoji i primi, jer samo će se na taj način moći najlakše sve nezgode koje se pojavljuju u agrarnom pitanju rešiti.

Dalje ovde se kaže, u drugom odeljku člana 42., „kmetovi kao i u opšte zemljoradnici koji obrađuju zemlju u kmetstvu sličnim odnosima“. Ova je stvar, odnosno ova je reč, odnosno ova je rečenica tako rastejljiva i nejasna da će za zakonodavca apsolutno biti nemoguće da utvrdi šta znači to: „u kmetstvu sličnim odnosima“. Ja bih želeo da g. izvestilac ili g. ministar objasni ovu rečenicu kao i to zašto je izostavljeno da se i kolonatski odnosi ukidaju. Mi smo stali na to stanište da se i kolonatski odnosi ukidaju, ali oni se ovom redakcijom ne ukidaju. Prema tome kako je ta rečenica izostavljena i kako je ovo jedan vrlo širok pojam, ja bih želeo da čujem objašnjenje po ovome, kao i po tome da li se i odnosi gradjana u Dalmaciji rešavaju ovakom stilizacijom i ovakvom odredbom.

Zamenik sekretara Fehim Kurbegović: Gospodo poslanici, ništa nije rdjavije, nego kad se govori o jednoj tako važnoj socijalno ekonomskoj odredbi, a kad se hoće da govori kroz prozor (dobacivanje od strane zemljoradnika: to nije istina, vi govorite kroz prozor!) Čim su došli ovde u Skupštinu predstavnici Muslimana iz Bosne i Hercegovine, osetilo se da oni ne idu za tim da štite veleposednike, da ne idu za tim da štite gavane, uživaoce starih prava. Od njih nije niko tražio, da se nadalje podržavaju kmetski odnosi, nije niko tražio da se i nadalje zadrže veliki posedi. Dapače, ja sam nekoliko puta i u Ustavnom Odboru i u Plenumu ove Ustavotvorne Skupštine kazao: neka se to zemljišno pitanje reši po jednom principu, mi ćemo biti zadovoljni, pa kako ono ispadne za sve državljane, neka tako ispadne i za nas. Ali da se jedno tako važno pitanje socijalno-ekonomske naravi rešava parcijelno, samo obzirom na nas Muslimane i da se stvaraju naročite uredbe koje idu čisto za tim da nas Muslimane unište gospodarstveno u Bosni i Hercegovini, mi smo bili protiv toga.

Gospodo, za ove dve godine mnogo se govorilo o agrarnom pitanju i mnogo ljudi ima u ovoj Ustavo-

tvornoj Skupštini a bilo ih je i u Privremenom Narodnom Predstavništvu koji su govorili o rešavanju agrarnog pitanja u Bosni i Hercegovini, a nisu zapravo znali, kako i na kojoj bazi ti odnosi stoje. Ja sam uveren, gospodo, da ima u ovoj Skupštini više od $\frac{2}{3}$ poslanika, koji ni danas nemaju pravoga pojma o agrarnim odnosima u Bosni i Hercegovini i rešavanju agrarnog pitanja a hoće da o njemu govore i da ga rešavaju. Gospodo, kad bi vi otišli u Bosnu i Hercegovinu, koji ne poznajete te odnose i zašli od mesta do mesta, šta bi tamo našli? — Našli bi bedu i nevolju medju Muslimanima. — Zašto? — Zato što se tri godine harangiralo protiv nas i dovelo je do toga da se bez obzira na to da li postoje agrarni odnosi otima se najzadnji komad zemlje sirotinje muslimanske a oni koji imaju 500 dunuma zemlje, oni dobijaju i dalje. U Bos. Novom zemljoradnička i ribarska familija Alagića ima 27 malodobne dece i njihovi očevi bavili su se zemljoradnjom i izumrli su. Ta su deca davala svoju zemlju težacima iz Dvora i Zamoča da im obrađuju zemlju i oni su im davali prema odredjenom godišnjem zakupu izvestan prihod. Šta je uradio kotarski predstojnik Manojlović? Pod uticajem agitacije oteo je malodobnicima zemlju i dao je onima iz Poljanice, iz Bosne koji nisu nikada preko te zemlje prekoračili. Prem su ovi razrešenjem kmetskih odnosa dobili dosta kmetovske zemlje; malodobnicima dapače ne daju ni prihoda koji bi ih imao po običaju. I sad ta malodobna deca skapavaju od bede i od gladi, a oni se drugl koriste, odnosno dobijaju po 100 i 300 dunuma zemlje, a ovi ostaju bez išta. U Petrovom Kotaru jedna muslimanska žena dala je naseljenim Muslimanima iz Hercegovine svoju beglučku zemlju u zakup i oni tu zemlju obrađuju 33 godine, ali došla su braća pravoslavna iz susedstva i otela svu zemlju od kućnog praga, i zato što imaju blaga kod kuće ne može da održe, jer im krepava pošto nemaju čime izdržavati i hraniti. U Petrovačkom kotaru imade 3600 kmetovskih porodica i medju ovima samo jedna muslimanska u kojoj su malodobna deca sa ludom materom, ta se obitelj nalazi u selu Rajnoviću i toj su malodobnoj deci oduzeli njihovi susedi njihovu zemlju i prem je rešeno da im se povraći i proces se vodi tako tri godine dana, oni ne daju. I kad je Ministarstvo tu parnicu svršilo na moju intervenciju, ti susedi neće da se maknu sa toga imanja. Kotarski predstojnik kaže: „ja nemam petlje da to učinim.“ Eto šta govore kotarski predstojnici, i on veli dalje: kad ove odredbe budemo izvršili, šta će biti sa mnom? ja ću biti ubijen, a viša me vlast ne štiti.

Jer se tako raspoloženje ovde stvara. Je li zemlja muslimana seljaka, ona odmah treba da potpadne pod agrarni odnos. U ključkom kotaru muslimanski seljak daje zemlju svome pravoslavnom komšiji da je obrađuje godinu dvije po ugovoru i sad usled dvogodišnjega arendiranja ta mu se zemlja otima i uzurpira, a kad traži od vlasti zaštitu, on se odbija i veli mu se da zemlja potpada pod agrarni odnos. Danas ćete naći mesta gde žive muslimani, a koji žive u najvećoj bijedi, jer nemaju zemlje da je obrađuju, jer im se i zadnji komad zemlje oduzima i daje onima, koji imaju dosta zemlje. Ja nemam ništa protiv toga da zemljoradnici dobiju zemlju, ali imam protiv toga, ako se ovim ljudima otme i poslednji komad zemlje pa ovim drugima, koji već imaju zemlje, daje. Na ovaj način, koji predlaže g. Srškić, to bi se i izvelo. U Bosni postoji već jedno veliko harangiranje za otimanje zemlje muslimana; parola je sada „oduzmi od brata muslimana, što više zemlje da se zadrži, jer se neće vraćati“. Zašto? jer se kaže da vlasti neće biti u stanju da te ljude sa zemlje skinu. To je parola naše braće zemljoradnika.

Beglučka odredba je specijalan zakon stvoren za

Bosnu. On je sada koregovan ali na naše zadovoljstvo. Mi smo izgubili 95% zemlje i zar sad hoćete da braći svojoj oduzmete i poslednjih 5%. To, gospodo, ne vodi bratskoj politici, nego politici nebratskog uništavanja.

Ismed Karabegović: Gospodo, dozvolite i meni da kažem dve tri reči o ovoj stvari jer smatram za svoju dužnost da i ja o tome progovorim. Gospodo, vama je poznato da zemljoradnici, i to mnogi od njih, već imaju zemlju i da su mnogi do nje došli kupovinom za novac. Sada se međjutim traži da se pojedincima ukine to pravo, upravo da se udari to da oni nemaju svoju zemlju. Pošto je ovo na našu štetu ja sam predložio kod ovoga pitanja, da se ti ljudi na nekakav način osiguraju, i molio Klub da, ako je cilj samo uništenje i ukidanje feudnog odnosa, to i ostane da se ti feudni odnosi, ukidaju, a pitanje na koji će način da se razdeli zemlja, treba da ostavimo zakonodavstvu da ga reši. To je, gospodo, moj predlog.

Vojislav Lazić: Gospodo, ja bih želeo da čujem da li g. Kurbegović govori kao izvestilac odborski, ili govori u svoje ime.

Fehim Kurbegović: Ja govorim u ime svoje grupe.

Potpredsednik Juraj Demetrović: G. Kurbegović govori u ime svoje grupe. On je ovde zamenik i ne funkcioniše kao izvestilac.

Vojislav Lazić: Ja sam tražio mišljenje g. izvestioca i želeo bih da ga dobijem.

D-r Laza Marković: Pričekajte malo gospodine, nisam ja zato ovde da ustajem kad ko hoće.

Sreten Vukosavljević: G. Ismed Karabegović, naš raniji partijski prijatelj, koji je kao član demokratske stranke izabran u Ustavni Odbor, učinio je ovde jednu izjavu, koju po mome mišljenju, po dobrome redu ako bi ga se mi držali, ne bi imao prava da učini, jer sad nije predstavnik one grupe koja ga je delegirala u Ustavni Odbor.

Ali, gospodo, sa žaljenjem sam primetio to, da su oni istupili iz kolaboracije jer je njihov postupak jedno istupanje iz kolaboracije na teškome poslu koji je trebalo rešiti u duhu pravičnosti i pomirljivosti i za čije je rešenje bilo potrebno učešće ovih interesenata. Pošto je ipak g. Karabegović i ako nije predstavnik grupe demokratske sada predstavnik jedne druge grupe o čijem se mišljenju mora voditi računa, to je dobro što je ovde i ako prilično nejasno dao jednu izjavu o gledanju te grupe na ovu stvar. Ova izjava nije bila dovoljno jasna i ne bi se moglo mnogo o njoj govoriti, ali će mi gospodin dopustiti da ja sam protumačim ono što je on mislio i hteo kazati i to pomoću onih izjava, koje su učinjene u javnosti i da govorim ne samo o ovome što je ovde kazao nego i onome što je pod potpisom u intervju i u jednoj izjavi preko javnosti rekao. Prvi njihov zahtev, a on ga ovde nije izneo, je ovaj da se po 30 hektara od čiflučke zemlje ostavi svakome posedniku. Oprostite što ću se izraziti oštrije. Ovakav zahtev to je samo jedna osmanlijska igra jer ovaj zahtev za koji kaže da je čedan znači ni više ni manje nego da se 70% svih čivčija u Južnoj Srbiji oteraju sa svoga imanja. Jer je posednika, koji imaju preko 30 hektara zemlje vrlo mali broj. Znači, gospodo, da mi dovršujemo ono delo u Sandžaku, Metohiji i Kosovu i dolini Vardara, koje su osmanlije bili na dobrom putu da dovrše 1912. god. da mi izbrisemo srpsko obeležje cele naše tamošnje pokrajine, da učinimo jednim gestom i potezom ono što osmanlijske vlasti u svojoj sili nisu smele da učine bilo zbog unutrašnjih nereda bilo zbog spoljnih uticaja, jer ni one nisu smele da ponište prava koja su turski zakoni garantovali. Jer u jednom delu Južne Srbije postoji seferski zakon a u drugome građanski zakon po čijim propisima se određuje jedno naročito telo

medžlis-idare, koje ima da te odnose rešava. Mi bi sad imali jednim gestom i potezom te odnose da promenimo u privatno-pravne odnose i da ceo narod ostavimo tamo i dalje porobljen. G. Karabegović bi trebao da se nauči od g. Kurbegovića, da ono što traži g. Kurbegović ne traži Karabegović. G. Kurbegović se brani ako mu se podmeće da on želi da održi stare odnose. Međjutim g. Karabegović što traži to je mnogo i mnogo gore no što su stari odnosi u Turskoj bili. Ja se moram čuditi i diviti smelosti tih ljudi, koji u današnje vreme imaju kuraži da tako što zahtevaju. Pedakcija koja je ušla u § 42. jeste jedna komponenta svih težnja koje ovde postoje, s obzirom na situaciju u Skupštini i teškoću situacije u celoj državi, kao i velike poslove koja ova Skupština ima da svrši, mi se slažemo sa ovom redakcijom i ja molim, a govorim u ime onih iz Južne Srbije, da redakcija ovakva kakva je ostane.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Nedeljko Divac.

Nedeljko Divac: Gospodo, socijal-demokratski klub nije se mogao zadovoljiti s čl. 42., kako ga je predložila većina Ustavnog Odbora. Razlozi su dvojaki. Prvo, mi načelno stojimo na jednom drugom gledištu što se tiče privatne svojine zemlje. Drugo, što ovaj član sam po sebi čak na kraju krajeva, ako se i ne bi vodilo računa o našem načelnom gledištu o svojini zemlje, ipak ne bi zadovoljio jednu našu praktičnu potrebu, a to je, izvodjenje agrarne reforme onako kako je to potrebno u današnjem vremenu. U ovome članu kaže se, da se samo feudni odnosi smatraju pravno ukinutim od dana oslobodjenja od tudjinske vlasti. Ja ću odmah da napomenem, da mi stvarno imamo veoma malo poseda koji nose na sebi čisto feudni karakter danas. Ja ne znam čak koliko taj karakter nose čak i oni posedi u Bosni i Hercegovini. Što se tiče tih odnosa u Vojvodini, Hrvatskoj, Slavoniji i Sloveniji, tu stvarno ima više feudnih poseda u pravom smislu te reči. To su bivši feudni posedi koji su dobili karakter velikih kapitalističkih preduzeća. Gospodo i ja mislim, da i na te posede koji danas ne nose više karakter feudnih poseda već velikih kapitalističkih preduzeća, kao što je to slučaj sa svima tim velikim posedima u Vojvodini, Hrvatskoj, Slavoniji i Sloveniji, treba postupiti na taj način, što će se bez ikakve oštete zemlja tih poseda podeliti narodu koji nema zemlje. To bi najpravičnije rešenje bilo. To je jedno. I to je moguće samo izvesti ako se primi gledište koje mi imamo na svojinu zemlje, a to je, da zemlja uopšte ne može biti privatna svojina, već neka se zemlja proglasi svojinom celoga naroda i da zemlju može imati samo onaj koji je radi. Seljak se slaže s tim. I evo predstavnika zemljoradničke stranke ovde, koji takodje stoji na tome istom stanovištu, da zemlja bude onoga koji je radi.

Iz toga razloga ja bih molio da se primi čl. 42. ovako kako ga je predložio socijal-demokratski klub, a da se odbije član 42. ovako kako ga je predložila većina Ustavnog Odbora.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, g. poslanik Lazić želeo je objašnjenje o tome, šta su to „kmetsvu slični odnosi.“ On je taj zahtev obrazložio sam od svoje strane jednim objašnjenjem, koje pokazuje vrlo jasno šta se ovom redakcijom kazalo. Gospodin Lazić je rekao, da je ova odredba vrlo široka. Ja to potvrđujem: ona je zbilja široka, i ona je namerno široka zato, da bi se svi oni odnosi koji su u istini po svojoj prirodi i po svojoj suštini ravni kmetskim odnosima da bi i oni bili obuhvaćeni ovim ustavnim propisima. Mi nismo mogli, a mislim i g. Lazić će se složiti s tim, da sve

one raznovrsne agrarne odnose koji postoje i u Staroj Srbiji, koji postoje i u Dalmaciji, koji postoje i u Bosni i Hercegovini, da sve te raznovrsne odnose detaljno ispitamo i poimenično tačno nabrojimo, jer bi se onda rizikovalo da se nešto ispusti, a nešto drugo da se unese što ne bi trebalo da se unese. I zato je to ostavljeno onima koji budu ove ustavne propise izvršivali, da oni precizno odrede na osnovu podataka stvarnih odredaba, koji odnosi tu dolaze u pitanje. To se ovom odredbom mislilo i to je objašnjenje koje ja mogu da dam.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazimo, gospodo, na glasanje. Prvo će se glasati o predlogu zemljoradničkoga kluba, koji ste vi već čuli (M. Srškić: Molim da se konstatuje da ja neću glasati.)

Ko je za taj predlog neka izvoli ustati, a ko je protiv njega neka sedi. (Većina sedi.) Većina je sedela, prema tome je taj predlog odbijen.

Sad prelazimo na glasanje o predlogu Socijaličkog Kluba. Ko je za taj predlog neka izvoli ustati, a ko je protiv neka sedi. (Većina sedi.) Kako je većina sedela, to je ovaj amandman odbijen.

Gospodin poslanik Srškić podneo je ovaj predlog da čl. 42. glasi ovako: „Feudni odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobođena od tuđinske vlasti. U koliko su gdje pre toga roka izvršena razrešenja feudnih odnosa i pretvaranja njihova u privatno-pravne odnose postupaće se i sa ovim dobrima kao sa feudnim.

Kmetovi (čivčije), kmetovi skinuti sa čifluka kao i opšte zemljoradnici koji obraduju zemlju u kmetstvu sličnom odnosu, utvrđuju se kao slobodni sopstvenici državnih zemalja odnosno zemalja na kojim su bili kao kmetovi, pa skinuti, ne plaćajući sami za to nikakvu naknadu, i ubaštiniće se.“

Ko je za ovaj predlog g. Srškića neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Većina sedi) Prema tome i ovaj je amandman odbijen.

Ima reč g. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Ja bih molio Ustavni Odbor za objašnjenje da reši pitanje, da li ćemo mi ovaj predlog g. Srškića da unesemo u izveštaj koji ćemo podneti Skupštini da je on odbijen, ili ćemo smatrati kao predlog, koje je pao u samom Odboru i nije usvojen, te da ne treba da ulazi u izveštaj. Ovo se pitanje gospodo, postavlja za to, što po Poslovniku misimo dužni da podnesemo izveštaj Skupštini o onim amandmanima, koji su podneti Skupštini u propisanom roku. Takav slučaj nije sa predlogom g. Srškića. Sa druge strane Ustavni Odbor ima prava sam da čini izmene u svom vlastitom predlogu i da čini predloge Skupštini i u toku debate i posle onoga roka od pet dana. Ako se Ustavni Odbor složi u toj stvari, onda on podnosi samostalno predlog Skupštini da se jedan član predloženoga nacrtu izmeni, ako se ne složi onda to ostaje interna stvar Ustavnog Odbora. Stoga molim da se to pitanje reši da znamo da li da predlog g. Srškića unesemo u izveštaj ili ne.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč gospodin Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Pitanje koje je g. Marković izneo, mi smo već kad je bilo reči o drugom odeljku rešili i kazali smo, da predlozi u toku rada mogu poticati od pojedinih članova Odbora i ako te predloge Ustavni Odbor usvoji, onda oni ulaze u izveštaj, a ako se ne usvoje, onda se ti predlozi ne unose u izveštaj. (Tako je). I kad je tako, onda, kad je moj predlog kod člana 5. jednoglasno usvojen, zašto, nije ušao u izveštaj? Taj drugi odeljak prošao je kroz Odbor izašao pred Skupštinu, a u izveštaju nije štampan. Stoga je potrebno da se to utvrdi u Ustavnom Odboru i da se pogreška ispravi time, što će se naknadno dati jedno objašnjenje

pred Ustavotvornom Skupštinom, da bi se o dodatku člana 5. moglo diskutovati. Zbog toga mislim, da ako se predlog koji je g. Srškić danas podneo ovde primi, da to treba da udje u izveštaj, a ako se odbije, da ne treba da ulazi u izveštaj.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima dr. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Na ovu primedbu g. Andjelića dopustite da odgovorim ovo. G. Andjelić je izneo jedan predlog, u toku rada, za izmenu jednog člana iz drugog odeljka. Taj predlog nije ovde primljen. (Glas: Niste Vi bili ovde). Molim, molim. Taj predlog nije primljen, ali je primljeno, saglasnošću članova, da se to pitanje diskutuje i reši kod prelaznih naredjenja, i to je obaveza za nas. Mi ćemo kod prelaznih naredjenja rešavati o tome pitanju. Ja ne znam, g. Andjeliću, zašto ste vi nezadovoljni. (P. Andjelić: Zašto se to nije iznelo pred Skupštinu?) Ali, tome nije mesto u drugom odeljku. To će se pitanje rešiti kao što rekoh, kod prelaznih naredjenja.

D-r Milan Srškić: Ja mislim da ovo tumačenje Poslovnika, nije tačno i ne odgovara intencijama onoga, koji je gradio Poslovnik, i koji je sigurno imao nameru da diskusiji dade određene i slobodne ruke.

Po poslovniku, imamo tri vrste predloga: ili one amandmane koje su podneli pojedini poslanici u propisanom roku, ili one predloge, koje iznese Ustavni Odbor, ili one koje podnese Vlada. U ovom konkretnom slučaju radi se o jednom predlogu, o kome je Ustavni Odbor raspravljao. Ustavni Odbor ga je odbio, i Ustavni Odbor će svoj predlog da iznese kao predlog o kome se ima rešavati u Skupštini. Ali, nastaje pitanje: da li da ovo pomene u izveštaju ili ne. Ja ne znam kakva je svrha zatajivati Skupštini ono, što se za kulisama u Ustavnom odboru dogodilo. Ako Ustavni Odbor smatra da može braniti ono što predlaže, onda ne treba da beži od toga i netreba da dopušta da se oni prigovori i predlozi, koji su zbog manjine propali u odboru, zataje i kriju od Skupštine. Ako hoćemo savesan izveštaj da podnesemo, moramo izneti vernu sliku svega što se radi i govori u odboru, i time motivisati opravdanost predloga koje Odbor iznosi, a ništa ne zatajivati.

Potpredsednik J. Demetrović: Ovde se, pre svega ne radi ništa za kulisama. Ovde se vode stenografske beleške, i uvek ima mogućnosti da se vidi ko je šta govorio, ja držim da je gledište o ovome pitanju koje se pretresa moguće samo na osnovi člana 56. i 57. Poslovnika. Član 56. odnosno čl. 57. Poslovnika kaže: da poslanici imaju pravo u određenom roku podneti svoje predloge, potpisane i obrazložene. O tim amandmanima ovaj odbor rešava, i o onim amandmanima koje odbor ne usvoji potpuno, odbor podnosi izveštaj. To je predviđena procedura, da se ti amandmani podnesu u određenom roku, da odbor o njima raspravlja, i o onima od tih amandmana, koje odbor nije potpuno usvojio, da podnese svoj izveštaj. Inače ako odbor usvoji potpuno amandman, tim se amandmanom zamjenjuje odgovarajući član u odborskom predlogu.

Sad, u čl. 57. Poslovnika kaže se: da amandmane u toku posebnog pretresa mogu predlagati vlada i odbor. Dakle, ako se odbor složi i podnese jedan amandman, onda se on eo ipso smatra kao nova redakcija dotičnoga člana u odborskom nacrtu ustava. Ja mislim da je sasvim ispravno da se ovo pitanje reši u tom pravcu, da se u ovom članu o tome amandmanu nema podnositi izveštaj Skupštini, jer taj amandman nije bio stavljen onako kako to propisuje član 56. Poslovnika, i s tim članom nije se sporazumela većina odbora i, prema tome, ne može da dodje na mesto prvobitne odborske redakcije.

Ja molim da odbor usvoji ovo moje tumačenje, da bi se i u drugim takvim slučajevima moglo tako postupiti. (Glasovi: Prima se! Ne prima se!) Ko je za ovo moje gledište, koje sam izložio neka izvoli ustati. (Većina ustaje). Konstatujem da je to većina, i da je ovo moje gledište primljeno.

Prelazimo na amandmane, koji su podneseni čl. 43. Molim g. Kurbegovića, da izvoli te amandmane pročitati.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Kod ovoga člana postoji predlog Vojislava Lazića, koji glasi (čita): Mesto prvog stava čl. 43. „ekspropriisanja“, da se stavi: „Podela velikih poseda radi davanja zemlje potrebitim zemljoradnicima vršiće se redom od najvećih ka sve manjem.“

U trećoj alineji, da se ovako izmeni: „Prvenstvo pri naseljavanju imaju potrebite porodice izginulih ratnika, ratnih i vojnih invalida i dobrovoljaca.“

U četvrtoj alineji posle reči: „načinom otudjiti“ dodati: „Isto tako će se zakonom onemogućiti i stvaranje novih velikih poseda preko utvrđene granice.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima još predlog g. Milorada Vujičića, koji se sastoji u tom, da se izbaci poslednji stav čl. 43., koji glasi: „Zakonom će se utvrditi najmanja površina zemljoradnikove zemlje i slučajevi, u kojima se ona ne može podeliti među naslednike niti ma kojim načinom otudjiti.“

Zatim imademo još jedan predlog socijalističkog kluba i molim g. Kurbegovića da taj predlog pročita.

Izvestilac Fehim Kurbegović: (čita): U članu 43. u prvoj postati da se izostavi sve počev od „zakon će odrediti“ i t. d. pa do kraja postati.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. dr. Stajić.

D-r Uroš Stajić: Gospodo, mi smo podneli u čl. 43. amandman u prvom stavu, koji glasi: „Podela velikih poseda radi davanja zemlje potrebitim zemljoradnicima, vršiće se redom od najvećih ka sve manjem.“ Ovo smo tražili zbog toga, što bi hteli, da se prilikom ove podele ekspropriacije uvede neki red i želimo, da prva podela, koja će se vršiti, ima da pogodi velika dobra.

Dalje u trećem stavu tražili smo, mesto ovoga, kako glasi ovde redakcija, da se metne: „Prvenstvo pri naseljavanju imaju potrebite porodice izginulih ratnika, ratnih i vojnih invalida i dobrovoljaca.“

Kako stoji u predlogu Ustavnoga Odbora, nema tamo „porodice izginulih ratnika, ratnih i vojnih invalida“. (Glas: Ima). Imadu prvenstvo potrebiti ratnici, ali se ne spominju dobrovoljci. (Glas: I to su ratnici, dobrovoljci).

Naročito u poslednjem stavu treba da se doda: „Isto tako će se zakonom onemogućiti i stvaranje novih velikih poseda preko utvrđene granice.“ Mi smo time želeli, da zemlja ne bude predmet spekulacije, da se više ne stvaraju veliki posedi. Jer mi ćemo doći, kako reče g. Divac, pošto mi nemamo feudalnih zemljišta i poseda, do opasnosti, da oni postanu kao neka poljoprivredna industrijska dobra, koja se mogu stvarati u većoj razmeri, nego što su bila. Ja bih molio Ustavni Odbor, da ove redakcije primi, jer smatram, da bolje pogadjaju smisao nego kako je ovde u čl. 43.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Jakšić.

Milutin Jakšić: Ja hoću da se izjasnim o predlogu g. Vujičića koji predlaže da se izostavi poslednja alineja ovoga člana. Ja nisam za to da se ona cela izostavi, jer ima nešto sa čime se slažem i što bi bilo dobro da ostane. Nalazim da treba da se izostavi ono „može se podeliti među naslednike“, to bi bili zaista fideikomisi. Ona motivacija koju je dao g. Vujičić dobra je, jer

bi mi opet stvorili nove fideikomise, kad bi apsolutno zabranili da se jedna zemaljska ostavina može deliti među decom na ravne delove i ostavili da ona mora ostati stalno u jednim rukama, da se posedi zemlje ne bi sitnili. To bi bilo praktično, ali zakonom mi ne možemo to naturiti našim ljudima, jer to se izvodi običajem. Na primer Nemci regulišu nasledstvo tako što ostave jednome sinu, na primer najstarijem, zemljište, a druge upute na druge pozive i zanimanja, na primer na zanate ili trgovinu. Ali kao što rekoh, to se može izvesti samo običajem koji je jači od prava, a kad bi mi pokušali da ovo zakonom naturamo, onda bi to moglo dovesti i do krvnih osveta, kao što reče g. Vujičić, ako bi nasledio samo jedan sin a drugi ne. Ja primam da ispadne ovo: „da se zabrani podela među naslednike.“ To neka izostane, a ovo drugo: „ma kojim načinom otudjiti“, neka to ostane. Ja mislim da nije dobro u apsolutnom smislu zabraniti otudjivanje zemlje, jer može biti i takvih slučajeva da je neko prodao zemlju zato, što je sina spremio za neki drugi poziv, na primer za trgovca, a kao što se zna trgovcu je potreban Betribskapital i opravdano je da on može da proda zemlju. Ne treba dakle apsolutno zabranjivati otudjivanje zemlje jer naš narod ne treba da ostane samo zemljoradnik nego treba da se bavi i drugim pozivima, na primer industrijom.

Što se tiče otudjivanja, nalazim da za neke slučajeve treba ostaviti zakonodavcu mogućnost da zabrani otudjivanje zemlje, a to je u onim slučajevima, kad je zemlja dobivena od Agrarne Reforme. Jer, porodice koje tu zemlju dobiju nisu naučile da je čuvaju kao one koje su imale zemlje pre Agrarne Reforme, te je lako mogu prodati i usitniti i tako opet ostati bez zemlje. Može se, na primer, staviti ograničenje da se takva zemlja ne može otudjiti za 20 godina. Zato je dobro da ostane ovo: „ma kojim načinom otudjiti“, pa da zakon docnije opredeli u kom će se slučaju zabraniti otudjivanje. Kao što rekoh, ja mislim da to treba da bude slučaj onda, kad je zemlja dobivena od Agrarne Reforme. Zato bih ja bio da se primi predlog g. Vujičića što se tiče podele među naslednike a da izostane ovo drugo, te da ostane kao što je u redakciji ovoga člana.

Potpredsednik J. Demetrović: Reč ima dr. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, u ime grupe većine mogu da izjavim, da ove predložene amandmane, kako su predloženi mi ne možemo da primimo. Ne možemo da ih primimo zato, što bi time ceo ovaj sistem kako je predviđen u čl. 43. bio poremećen. Ono što želi g. Stajić da se prvo ekspropriše veliki posed, pa onda srednji, to se razume samo po sebi. Kažem, to se samo po sebi razume kao jedno pravilo, koje ne možemo da sprovodimo bezuslovno, tako da eksproprišemo jedan veliki posed bez ikakva obzira na druge momente, a da ostavimo jedan srednji, koji bi trebalo pre njega ekspropriisati.

Sto se tiče predloga g. Vujičića da se ovaj poslednji odeljak izostavi, mi taj predlog ne možemo da usvojimo, ali pošto je ovaj poslednji stav tu prilično nejasan, mi smo se složili u tome, da ga malo izmenimo. Nova redakcija bi prema tome glasila ovako (čita): „Zakonom će se utvrditi slučajevi u kojima se najmanja površina zemljoradnikove zemlje ne može podeliti među naslednike niti kojim načinom otudjiti“. Tako smo ostavili malo više elastičnosti, da se ovo pitanje o minimumu zemlje što bolje može da reši zakonskim putem.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Žarko Miladinović.

D-r Žarko Miladinović: Sto se tiče prigovora da bi rebalo uvesti i odrediti da bi prvo trebalo podeliti

veća, pa onda manja i najmanja zemljišta, o tome je govorio g. dr. Laza Marković. Ja mislim, da o tome to manje možemo govoriti kako je to hteo prigovarač, što se u Ustavu nigde ne kaže što se ima smatrati velikim posedom. To ima tek da se utvrdi zakonom! (glas: To je određeno). Nema nigde tačne odredbe. Posle kad dodje zakon o tome, to se može tamo tačnije izvesti. Što se tiče onoga maksimuma preko kojega se nebi smela zemlja sticati, ja sam već o tome govorio u Ustavnom Odboru, da to nije potrebno, to će već sama stvar po sebi doneti, t.j. deoba zemljišta medju siromašnije klase dovešće dotle, da ljudi koji se ne bave zemljoradnjom ili koji ne žive o zemljoradnji, da će morati polako svoju zemlju da prodadu, jer neće biti kadri da ju obradjuju i u toliko manje će moći da spekuliraju i da stiču veća imanja. U ostalom kako mi opet možemo zakonom da eksproprijšemo zemljište i da ne damo da se stiče veliki kapital u zemlji to će samo po sebi dovesti dotle, da se ne može gomilati zemlja u rukama jednog čoveka, kao što je to bilo do danas pod onim starim predjašnjim prilikama i pogodbama. (Uroš Stajić: to će postati kapitalističko preduzeće, to neće biti feud).

Ja vam kažem, da neće imati ko da radi zemlju. Seljak će imati svoju zemlju pa će od nje da živi, a na osnovu zakona o eksproprijaciji moći će se oduzeti zemlja. I ja sam protiv tih spekulantskih preduzeća. Ali kažem ako podjemo istim putem kojim hoćemo to da izvedemo, izvešćemo i ono t. j. eksproprijaciju. Drugo, kažem same prilike će sprečiti da neko može velike zemlje u svoje ruke da gomila i u toliko manje će moći što ima danas ova ustanova koja hoće da spreči rasparčavanje malog imanja i otudjivanje. Ja se slažem da je već jednom rečeno i da su zakonodavcu određene ruke t.j. da može u pojedinim slučajevima ustanoviti tako kad se sme ostavina zemljišna deliti medju naslednike i kad se ne sme imanje otudjivati. I ono „ma kojim načinom“ metnuto je ne samo za to da ne sme biti dobrovoljne prodaje, nego da ne može biti ni prinudne prodaje, t. j. sudskim putem. Na taj način biće mali čovek zaštićen. Na posletku ja primam onaj amadman koji je izneo g. referent.

Potpredsednik J. Demetrović: Reč ima g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Hoću da dam objašnjenja povodom govora g. Stajića. G. Stajić je zahtevao da u treći odeljak člana 43. udje kao jedna dopuna, da i dobrovoljci imaju pravo na naseljavanje i pri razdeobi eksproprijisanog zemljišta. Ja hoću da u ime Vlade dam obaveštenja da je Vlada primajući treći odeljak člana 43. smatrala pod ratnicima i dobrovoljce. „Ratnici“ to je jedan opšti, jedan generalni izraz za one koji su ratovali, i nije se htelo detaljisati: stalni kadar, prvi poziv i t. d., nego se uzeo jedan opšti izraz „ratnici“, jer ako bismo detaljisali pojedine vrste ratnika, onda bi bilo opasnosti da neka vrsta ratnika ne bude pomenuta, a ako kažemo ratnici, onda se pod tim izrazom obuhvataju i dobrovoljci i oni će imati pravo na razdeljivanje i eksproprijaciju zemljišta.

Potpredsednik J. Demetrović: Reč ima g. Stajić radi ličnog objašnjenja.

D-r **Uroš Stajić:** Ja sam hteo da istaknem, da prvenstvo imaju porodice izginulih i umrlih ratnika, jer može se desiti ovo, da traži jedan živi ratnik i traže deca umrlog ratnika, ja bih pre dao deci umrlog nego živog ratnika koji može biti i zdrav ratnik. Zbog toga da ne bi bilo kakvih zloupotreba trebalo bi ovo istaći.

Potpredsednik J. Demetrović: Reč ima Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja mogu da umirim g. Stajića, da se pod ratnicima razumu i njihove porodice. Cilj je ovoj odredbi, da tako reći nagradi sve one koji su doprineli da se naša otadžbina uveća i da se naš narod ujedini. Nije dakle, cilj da samo oni koji su živi imaju koristi, a oni koji su mnogo više dali koji su izginuli ili u ratu pomrli, da sada njihova deca ostanu na ledini i potučaju se. Ja mislim da će se g. Stajić zadovoljiti ovim objašnjenjem, da se pod ratnicima razumu i njihove porodice i da imaju sva prava kao i živi ratnici, što se u ostalom jasno vidi i iz same odredbe o kojoj je reč.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. d-r Slavko Šećerov.

D-r **Slavko Šećerov:** Gospodo, član koji predlaže g. Voja Lazić i drugovi da se podela velikih poseda vrši redom od najvećih do najmanjih u načelu, u teoriji sasvim je tačna. Ali ja bih hteo da vam obratim pažnju da vidite kako to izgleda u praksi. Ako bi stali na načelno stanovište da se podela vrši od najmanjih do najvećih poseda, tada bi izgledalo da se agrarna reforma dobrim delom ne bi mogla sprovoditi na teritoriji Bačke i Banata, jer najveći tamošnji posedi iznose oko 40.000 jutara zemlje. Posed Sekulićev opkoljen je najvećim delom življem, koji nije nacionalan. Taj posed ima u okolini samo dva sela i kad bi podelili i zadovoljili sve stanovnike siromašne i potrebite tih sela, još bi uvek ostajao veliki kompleks. Mi imamo velikih poseda u čisto madžarskim krajevima. Kao što znate specijalitet madžarskih odnosa jeste veliki posed i upravo Madžari su bili dobrim delom radnici na spahilucima, i ti veliki spahiluci koji leže u rukama madžarskog stanovništva, zaustavili bi podelu drugih manjih poseda. Medjutim socijalna nužda koja je osnova agrarnoj reformi, traži, da se zadovolje naši stanovnici i naši zemljoradnici u prvom redu sa zemljom. I ovde je socijalna nužda glavnije načelo nego ovo čisto formalističko. Ja bih molio zemljoradnike koji stoje na stanovištu iskrene i korenite reforme, da ovo razumeju da u Banatu i Bačkoj gde je ogroman i veliki deo velikih poseda, na koje se odnosi odredba ovoga člana, u tome slučaju ne bi se mogla sprovoditi agrarna reforma, ako bi se ovo formalističko stanovište usvojilo. Sem toga treba da imate na umu ovo: ova privremena agrarna reforma, koja se sprovodila dobrim delom je već obuhvatila velike razmere i posede. I po uredbama koje postoje verovatno najveći deo toga zemljišta, koje se nalazi u rukama seljaka, neće se vratiti natrag. Medjutim ako bi stali na to stanovište, da se podela vrši od najvećih do najmanjih, trebalo bi od $\frac{3}{4}$ sadašnjih držaoca zemalja oduzeti zemlje, pa da čekamo dokle se veliki posedi ne oduzmu. Prvi motiv ekonomski agrarne reforme jeste socijalna nužda a ne ova tako čisto formalna podela poseda od najvećih do najnižih. Ja bih molio zemljoradnike da ovo razumeju i da od ove promene odustanu. Ja smatram da je predlog koji se odnosi na to da zakonom treba onemogućiti stvaranje velikih poseda preko granice opravdan, ali već u samim uredbama to je predviđeno, i ako se usvoji, kao što će se usvojiti prelazno naredjenje koje se nalazi u Ustavu, tada će i to stvaranje velikih poseda biti onemogućeno. U principu i načelu ja ne bih bio protivan tome da se čak i ovakva odredba unese: „Zakonom će se onemogućiti stvaranje velikih novih poseda“, a evo zašto.

Za to što baš i oni, koji stoje na stanovištu čistoga kapitala, treba da teže, da svoj kapital investiraju u industriju, a ne u zemlju, jer zemlju treba ostaviti zemljoradnicima. Medjutim, ako oni svoj kapital investiraju u zemlju, oni ga onda time vezuju i vezuju na

štetu industrijskih preduzeća. To je najglavniji ekonomski razlog zašto bi trebalo te kapitale sterati sa zemlje i naterati ih u industrijska preduzeća.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Jovan Djonović.

Jovan Djonović: Ja sam hteo prvo da ispravim, jednu grešku, koja se potkrala u amandmanu, koji smo podneli. U našem amandmanu treba ovako da stoji: da će otpasti u prvoj postati rečenica „zakon će odrediti i kakva će se naknada dati za eksproisane posede“.

Mi tražimo, da ova rečenica ispadne radi toga, što stojimo na gledištu, da zemlja treba da bude opšte dobro. Prema tome, za oduzete velike posede zemlje, ne treba davati nikakve naknade. Zato ima vazdan razloga i mi smo ih izneli, kad smo govorili o ovome članu i odeljku, još ranije u Ustavnom Odboru, a sada da naglasim samo toliko, da država, ako primi ovakvu obavezu, ona je ne može ispuniti. Ne može je ispuniti jer ona onda neće imati sredstava i ne može da vrši druge svoje socijalno-ekonomske funkcije. Te obaveze, koje bi država primila na sebe, ako bi ova rečenica ostala u Ustavu, pale bi na teret baš tih najsiriomašnjih seljaka. Pored onoga principijelnoga razloga ima i razloga političkih, koji govore zato, da se za velika eksproisana imanja ne daje nikakva naknada.

Izjavljujem, da se slažem i sa dodatkom, koji su po ovome članu, 43. predložili zemljoradnici, a naime, da se zakonom onemogućiti stvaranje novih velikih poseda preko utvrđene granice. Gospoda predlagači izneli su razloge zato, i ja mogu reći svega, toliko, da mi, ako dozvolimo da se mogu stvarati novi veliki posedi, time ne završujemo celokupni naš rad oko razdeobe velikih poseda, već naprotiv otvaramo to pitanje ponovo, a to nema smisla. Najglavnije je da se utvrdi, da je zemljoradnicima obezbeđena dovoljna količina zemlje, da je dobije besplatno, i da se uopšte onemogućiti stvaranje velikih poseda.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Raja Filipović.

Raja Filipović: Gospodo, samo nekoliko reči povodom predloga g. Milorada Vujičića o poslednjem stavu čl. 43. Gospodin Vujičić je lepo uočio i predložio, da se ovaj poslednji stav čl. 43. izbaci sa razloga što je vrlo nezgodno da se u Ustav unosi odredba, koja bi branila da se i najmanji deo zemljišta može deliti ili otudjiti. To bi bilo nezgodno kažem, zbog toga, što se mogu desiti slučajevi, da na jednom malom i najmanjem imanju od naših 5 hektara recimo, posle očeve smrti ostanu braća, i zato što se ona ne bi mogla deliti, oni bi se mogla krviti i svadjeti oko tog imanja i nasilno živeti u zadrugi. Ili ako se to ne bi dozvolilo, morao bi recimo, jedan brat da proda svoj deo i ići u varoške radnike i sitotinju. (*J. Djonović:* Onda bi država delila zemlju). Mi smo imali odredbu u našem zakonodavstvu, § 471, gradj. sud. post. koji je branio otudjivanje zemljišta za naplatu privatnih dugova. Ta odredba u koliko je bila i dobra, bila je i nezgodna. Ali ona je imala i tu dobru stranu, što je suzbijala zelenaštvo, i ona bi mogla da ostane, pa bi stoga ja predložio i molio, da se usvoji, ovakva redakcija, da se iz poslednjeg stava izbaci rečenica, koja kaže, da se zemlja ne može podeliti medju naslednike, a da se ostavi da se izvesni deo zemljišta ne može ni na koji način otudjiti.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Vojslav Lazić.

Vojslav Lazić: Moj drug g. Stajić izneo je stanovište zemljoradničkoga kluba u pogledu čl. 43. pa prema tome ja nemam potrebe, da ga ponovo iznosim

nego hoću samo da odgovorim nekoliko gospodi predgovornika, koji su pobijali naše tvrdjenje i naše zahteve.

Odgovoriću g. Šećerovu na ovo: G. Šećerov kaže da je nemoguće unositi načelo da se razdeoba počne vršiti prvo od najvećih pa sve dalje ka manjima. To je, onako prosto da se izrazim, i smešno. (*D-r Šećerov:* To je formalistički). To nije formalistički, nego je to ideja i mi ovom stilizacijom, kako je ovde uneseno, nismo ni rešili, ni dali ideju, nego smo kazali, da se ostavlja zakonu i biće onako kako zakon reši. (*D-r Šećerov:* Nama je stalo da seljak dodje do zemlje). Ja mislim, da mi treba da usvojimo jedno načelo i da damo ovom odredbom, za koju želimo da ne bude nepravedna, da damo pravac kako će se rešavati a ne da ostavljamo zakonodavcu, i da se kaže rešiće se zakonom. To znači neće se ni rešavati, nismo mi rešili, nego smo ostavili drugome da reši. Vi ovde kažete ekspropiacija velikih poseda regulisaće se zakonom. To znači mi ne rešavamo, ne regulišemo ovo pitanje i ceo član 43. ne rešava, ne daje ništa, nema nikakvog značenja. I onda ovim se udaljavamo od načela koje smo mi istakli da zemlja pripada onima koji je obrađuju, ovde neće da se usvoji to načelo.

Čuli smo i g. Šećerova i g. Miladinovića da kažu da je nepotrebno unositi u Ustav da se zabranjuje stvaranje velikih poseda i da će se stvoriti jedna maksimalna visina preko koje se ne sme preći. To je, gospodo, vrlo nužno i potrebno i baš to treba Ustavom ograničiti i kazati da će sledovati takvi zakoni kojim će se to sprečavati. Ovako kako je stilizovano znači da veliki posedi ostaju i da se mogu nagomilavati. Nema nikakve odredbe koja misli na to, da će se tome stati na put i da će se postaviti granica preko koje se ne može preći.

Mi, gospodo, ne možemo biti zadovoljni takvom preporukom koju nam Vi g. Šećerov preporučujete, oštejemo na svome stanovištu i molimo da se ovo naše stanovište primi.

Tako isto ne možemo biti zadovoljni odgovorom g. ministra o ovoj redakciji koja govori da će se prvenstveno davati zemljište ratnicima koji su se borili za oslobodjenje Srba, Hrvata i Slovenaca i njihovim porodicama. Mi smo u našem predlogu u tome pogledu mnogo jasniji, jer mi kažemo ovako: prvenstveno pri naseljavanju imaju potrebite porodice izginulih i umrlih ratnika, invalida i dobrovoljaca. Dakle njih ističemo pre živih i sposobnih ratnika a po Vašem predlogu izgleda da su ratnici došli napred a ovi posle. A kako se pod vidom ratnika može da smatraju ljudi koji su bili daleko od rata, od fronta mi hoćemo prvo da se zadovolje porodice ratnika i invalida.

Molim, da se ova redakcija primi.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Šećerov radi ličnog objašnjenja.

D-r Slavko Šećerov: Gospodo, g. Lazić je tvrdio da sam ja bio protiv toga da se unese u ovaj član odredba, kojom će se onemogućiti stvaranja velikih poseda. To nije tačno. Ja sam naprotiv, saglasan sa Vašim predlogom, to sam naročito istakao i molim da se to ispravi.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Gospoda iz Zemljoradničke stranke toliko insistiraju na tome da se unese izraz „i porodice ratničke“.

Nedeljko Divac: To stoji ovde ali rdjavom stilizacijom su te reči došle na kraju ovoga člana i ako primite predlog zemljoradnika ne činite nikakvu žrtvu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Pa lepo neka ostave ovako. Mene je strah, gospodo, kako

mi svaki čas ispravljamo pojedine članove, da se može desiti da na izvesnom mestu umetnemo jedan izraz, a da zaboravimo da ga na trećem i četvrtom mestu tako isto umetnemo, i onda tumačenjem da se kaže ovde se odredba odnosi na porodicu, a tamo se ne odnosi. Primam da gde je reč o ratnicima da se tu imaju razumeti i njihove porodice. Na taj način ćemo najdalje rešiti ovo pitanje.

Jovan Djonović: Molim da pročitam taj stav člana 43. On glasi: pri naseljavanju kao i pri razdeobi eksproprisanog zemljišta imaju prvenstvo potrebiti ratnici, koji su se borili sa oslobodjenje Srba, Hrvata i Slovenaca i njihove porodice. Ove reči „i njihove porodice“ treba metnuti napred.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja to primam. Molim g. Djonovića da mi kaže kako on misli o ovoj odredbi. Kako misli da glasi ovakva odredba.

Nedeljko Divac: Stilizacija je malo teška. Primanjem ove redakcije vi Gospodine Ministre ne činite žrtvu, ja hoću da vas demaskiram.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja ovde u odboru nisam nikada rekao da podnosim žrtve, nego činim koncesije, koje nalazim za potrebno da treba učiniti u interesu opšte stvari i sporazumna rada a to g. Divac neće moći osporiti.

Vojislav Lazić: Primite našu redakciju, ona je jasnija.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja hoću da ostane samo izraz „ratnik“.

Vojislav Lazić: Ratnik može biti i onaj u štabu. Danas se svaki razmeće sa ratništvom. Mi bi smo hteli da se ovo precizira i zato smatramo, da je redakcija Zemljoradničkog Kluba jasnija.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja se sa ovim ne slažem, ja smatram da su ratnici i oni koji su bili u štabu, kao i oni koji su bili u rovu.

Uroš Stajić: Mi smatramo da su ratnici oni koji su se borili sa puškom u ruci.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Mi vodimo ovde jednu izlišnu diskusiju. To će se detaljno regulisati zakonom mi ovde u Ustavu iznosimo principe, dajemo direktivu zakonodavcu, a on će detaljno uneti što treba. Kad mi kažemo „ratnici“, zakon će praviti tačnu razliku.

D-r Uroš Stajić: Principi koje mi unosimo u Ustav treba da budu što jasniji i što precizniji.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodo, prelazimo na glasanje. Glasaće se prvo o amandmanu zemljoradničkog kluba. Ko je za predlog zemljoradničkog kluba neka ustane, a koje protiv neka sedi. (Manjina ustaje). To je manjina, te je prema tome, predlog zemljoradničkog kluba odbijen.

Prelazimo na glasanje o predlogu socijalističkog kluba, koji ide za tim da se iz prvoga stava čl. 43. izbaci „Zakon će odrediti kakva će se naknada dati za eksproprisanu posedu“... i td.

Ko je za taj predlog neka ustane, a koje protiv neka sedi. (Manjina ustaje). To je manjina. Predlog je odbačen.

Imamo predlog g. Milorada Vujičića da se izbaci čitav poslednji stav čl. 43. koji glasi: „Zakonom će se utvrditi najmanja površina zemljoradnikove zemlje i slučajevi u kojima se ona ne može podeliti među naslednike niti ma kojim načinom otudjiti.“

Najpre ćemo glasati o predlogu g. Vujičića i ako se ne primi onda ćemo glasati o predlogu koji je u isto vreme i predlog većine g. D-r Laze Markovića. Koje za predlog g. Vujičića neka ustane a koje protiv neka sedi. (Ne ustaje niko). Ne ustaje niko, prema tome, predlog g. Vujičića je odbačen. Prelazimo na predlog

g. d-r Laze Markovića, koji je podnet u ime grupa većine i koji glasi: „Zakonom će se utvrditi slučajevi u kojima se najmanja površina zemljoradnikove zemlje ne može podeliti među naslednike niti ma kojim načinom otudjiti“.

Ko je za ovaj predlog neka ustane, a koje protiv neka sedi. (Većina ustaje). Većina ustaje, te je prema tome ovaj predlog primljen. Prelazimo na predloge Jugoslovenskoga kluba, naznačen brojevima 43 a, b, i v. Molim da se pročitaju.

Sekretar F. Kurbegović: (Čita) 43. a). „Obradivanje zemlje i iskorišćavanje prirodnih blaga dužnost je vlasnika prema društvu.“

43. b.)

„Samostalnost seljaka i maloga zanatlije štiti zakon i podupire javna uprava. Pod naročitom zaštitom stoji zanatlija na selu.“

43. v.)

„Porast vrednost zemljišta, koji je nastao bez ulagana rada i kapitala treba obratiti u opšte dobro.“

Potpredsednik J. Demetrović: Najpre ćemo glasati o prvom predlogu koji glasi: „Obradivanje zemlje i iskorišćavanje prirodnih blaga dužnost je vlasnika prema društvu“.

D-r Laza Marković: Ovo što će traži ovim novim članom predviđeno je u članu, koji govori o pojmu svojine, da iz svojine proističu obaveze i prema tome je ovaj dodatak izlišan.

Potpredsednik D-r J. Demetrović: Ko je za predlog Jugoslovenskog Kluba neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Manjina ustaje). Manjina ustaje. Prema tome je predlog odbačen. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Kurbegović (čita): čl. 43 b. „Samostalnost seljaka i maloga zanatliju štiti zakon i podupire javna uprava. Pod naročitom zaštitom stoji zanatlija na selu“.

Potpredsednik D-r J. Demetrović: Prelazimo na glasanje. Ko je za ovaj predlog neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Manjina ustaje). Manjina ustaje. Te je prema tome predlog odbačen. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Kurbegović (čita): Čl. 43. v. „Porast vrednosti zemljišta, koji je nastao bez ulagana rada i kapitala, treba obratiti u opšte dobro“.

D-r Laza Marković: Gospodo, u ime grupe većine, imam da izjavim ovo: da mi stojim na gledištu da onaj višak vrednosti koji dobija ekonomsko dobro nezavisno od njihovoga truda, bar jednim znatnim delom treba da pripadne celini a ta celina ne mora uvek biti država. Potrebno je da taj višak vrednosti posluži samoupravnim telima u prvom redu varošima jer kod njih i vidimo to povišenje. Zato mi to ostavimo zakonodavstvu, da to pitanje reguliše u korist varoši.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Niko se više ne javlja za reč. Stavljam na glasanje, ko je za predlog jugoslovenskog kluba neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Manjina ustaje). Manjina ustaje te je prema tome predlog odbačen.

Prelazimo na čl. 44.

Izvestilac F. Kurbegović: G. Ivković je podneo predlog da se čl. 44. sasvim izbaci.

Vojislav Lazić: Gospodo, pošto zemljoradnički poslanički klub stoji na stanovištu da se izbori vrše po zanimanjima, to mi ne možemo primiti ovakvu redakciju čl. 44. i mi se slažemo sa podnesenim predlogom g. Ivkovića, da se ovaj član sasvim izbaci, jer je i ovo vrlo daleko od onoga što mi tražimo i čemu mi težimo. Mi bi smo po ovome stvorili samo jedan izlišan trošak i ništa više.

D-r Laza Marković: Gospodo, ovaj član je postao jednim sporazumom grupa većine i jednim velikim

delom po zahtevu zemljoradničke grupe. Mi primamo k znanju zahtev zemljoradničke grupe, ali pošto su i druge grupe iz većine kod ovoga člana dale mišljenje da on treba da se primi, mi smo za to da on ostane.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog g. Ivkovića da se član ovaj u celini izbací, neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Ustaje manjina) Manjina ustaje, te je prema tome predlog g. Ivkovića odbačen.

Mi smo, gospodo, suspendovali odluku o članu 23. i sada bi smo mogli da se sporazumemo.

Nedeljko Divac: Hoće li doći na glasanje dopunski članovi?

D-r Laza Marković: Hoće, hoće. Gospodo, mi smo o ovome članu diskutovali i ja imam da izjavim u ime grupa većine da mi iz amandmana socijalističke grupe hoćemo da primimo prvi deo i to deo koji govori o regulisanju radnoga vremena, u čl. 23. u stavu 3. mi predlažemo da se unese jedan dodatak. Ovaj stav po prvobitnoj redakciji glasi: „Zakon određuje posebne mere za bezbednost i zaštitu radnika u svima preduzećima“. Dodatak je u tome što se ispred reči „u svima preduzećima“ ima da stave reči „i reguliše radno vreme“ tako da sa ovim dodatkom ovaj stav glasi: „Zakon određuje posebne mere za bezbednost i zaštitu radnika i reguliše radno vreme u svima preduzećima.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog g. Laze Markovića neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Većina ustaje). Većina je ustala, te prema tome je predlog g. Laze Markovića primljen.

Prelazimo na amandman g. Radosavljevića kod čl. 37. Ima reč g. Ministar Šuma i Ruda.

Ministar Šuma i Ruda, D-r H. Krizman: Gospodo, predlog g. Miloša Radosavljevića i Pavla Andjelića postao je suvišan da udje u Ustav radi toga jer je izradjen nacrt uredbe o ograničenju državnih šuma, koja će za kratko vreme da dodje pred Ministarski Savet.

Ja ću gospodi poslanicima pročitati nekoliko najvažnijih članova ove Uredbe, iz kojih će uvideti u kom pravcu mislim da uputim ovaj posao oko ograničavanja državnih šuma. Tako, član 12. Uredbe te glasi:

Po prijavama, koje se odnose na zemljišta na kojima su kuće, staje ili dvorišta ili su već preobražena u voćnjake, njive ili livade, bez obzira na njihovu veličinu, kao i na zemljišta pod šumom, pašnjake ili suvate u veličini do pet hektara, — komisija će suditi o svojini po propisima Gradjanskog Zakonika, u koliko ovom Uredbom nisu izmenjeni.

Odluke komisije donose se većinom glasova, i protivu njih se može izjaviti žalba Prvostepenom Sudu u roku od pet dana.

Žalba se predaje komisiji koja je izrekla presudu.

Prvostepeni Sud je dužan doneti odluku kao po predmetima hitne prirode iz § 511. Gradjanskog sudskog postupka, i njegova je odluka izvršna.

Član 23.

Opštinama i selima, koje ne bi imale svoju šumu ni zemljišta za podizanje šume, i koje bi ispustima stešnjene bile, a u njihovom bi se hataru ili u blizini nalazilo državnih šuma i šumskih zemljišta, komisija će na njihovu molbu odrediti od državne šume i šumskog zemljišta izvestan prostor da im se ustupi u svojinu, — kad podatcima o imovnom i brojnom stanju domova, poreskih glava, celog stanovništva i stoke po vrstama, kao i ostalim privrednim odnosima dokažu potrebu za to. Ovo može biti naročito s okrajcima i okukama od državnih šuma, koje bi otežavale zaokružavanje granice i nadzor nad ograničenim prostorima, kao i s onim zasebnim državnim šumama, koje su manje od 200 hektara...

Član 24.

Ako se u blizini sela nalaze i takva šumska zemljišta, na koja je država do sad polagala pravo svojine a koja su manjeg prostora i ispresecana ziratnim zauzećima te su usled toga nepodesna za šumsko gazdinstvo, Ministar Šuma i Rudnika ih može, na obrazloženi predlog naročito određene stručne šumarske komisije, a po saslušanju Ministarskog Saveta, ustupiti u svojinu opštinama ili selima u čijim se hatarima nalaze.

Član 125.

Isto takogd e na žalbu okolnog stanovništva, preko naročite stručne šumarske komisije, Ministar Šuma i Rudnika nadje da je granična linija za one državne šume koje su već poograničene i na koje je država dobila tapiju, povučena tako, da su njome obuhvaćena privatna ziratna imanja, kuće, staje i voćnjaci, a ove se lako mogu ispustiti van granice državne šume može na predlog ove komisije a po saslušanju Ministarskog Saveta izmeniti tu liniju tako, da van nje ostanu sva ova zemljišta.

U ovoliko bi se izvršila i korekcija tapije.

S ovim članovima, koje sam sada pročitao, mislim da je sasvim udovoljeno predlogu g. predlagagača, i za to je apsolutno suvišno da udje u Ustav ovo što on sada predlaže, jer se time ovo pijanje ne bi rešilo.

Potpredsednik J. Demetrović: Ima reč g. Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Predlog g. Miloša Radosavljevića, koji sam i ja potpisao, traži ovo što je g. Ministar sada izjavio da će ući u Uredbu i da će se ozakoniti. Stoga ja odustajem od svoga predloga.

Potpredsednik J. Demetrović: Gospodo, predlog je povučen, i prema tome nema potrebe da se o njemu glasa.

Prelazimo na predloge koje je podneo Socijalistički Klub a koji bi se imali dodati kao nastavak članovima III odeljka. Prvi član koji oni predlažu kao dodatak ovom odeljku glasi:

Ekonomski odnosi države uređjuje država zakonom. Celokupno socijalno i ekonomsko zakonodavstvo mora se kretati u pravcu socijalne ravnopravnosti svih državljana.

Ima reč g. Divac.

Nedeljko Divac: Ja još jedanput plediram za to da se ovo načelo unese u III odeljak. On ima značaj jedne čiste deklaracije. Ta deklaracija obeležava jednim potezom u kom pravcu treba da se kreće celokupno socijalno zakonodavstvo u državi.

I sa te strane ovaj bi član dao jedan naročiti kolorit ne samo ovom trećem odeljku nego celokupnom našem Ustavu i mislim da Ustavni Odbor ne samo što ne bi pogrešio kad bi ovaj član prihvatio nego bi čak šta više učinio uslugu našem Ustavu i zadovoljio bi potrebu naše zemlje koja će se u budućnosti naročito javljati.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Za reč se nije javio niko. Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog Socijalističkog Kluba, kako je pročitano, taj neka ustane, a ko je protiv neka sedi. (Većina sedi). To je manjina. Prema tome predlog je odbačen. Molim g. izvestioca da izvoli pročitati dalji član.

Izvestilac Laza Marković: Drugi član koji predlaže Socijalistički Klub da se unese u treći odeljak Ustava glasi ovako: „Industrija i trgovina moraju služiti potrebama naroda koji mora zbog toga imati svu kontrolu nad njima. Država ima pravo uzeti u svoje ruke svako proizvodjačko i saobraćajno preduzeće i osnovati nova preduzeća.“

Zakon reguliše način uprave i obrta; u Upravi moraju biti zastupnici države, proizvodjača i potrošača.

U državnu nadležnost spadaju: železnice, brodarstvo na moru i unutrašnjim vodama, vazduhoplovstvo, pošta i telegraf i telefon. Lokalna saobraćajna sredstva mogu biti pod upravom opština, okruga i pokrajina, koje mogu biti i sopstvenici industrijskih i zanatlijskih preduzeća, koje služe lokalnim potrebama i u smislu odredaba naročitog zakona.

Državi pripada dužnost unapređivanja i usavršavanja proizvodnje u interesu narodnog dobra.

Potpredsednik J. Demetrović: Za reč se nije javio niko. Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog socijalističkog Kluba taj neka ustane, a koje protiv neka sedi. (Većina sedi). To je manjina. Prema tome, predlog je odbačen. Molim g. izvestioca da izvoli pročitati dalji član.

Izvestilac D-r Laza Marković: Socijalistički Klub predlaže i ovaj član: „Radnicima je zagarantovano pravo kontrole i saradnje u Upravi preduzeća u kojima radi kao i učešća u dobiti.

Potpredsednik J. Demetrović: Za reč se nije javio niko. Prelazimo na glasanje. Ko je za ovaj predlog taj neka ustane, a koje protiv neka sedi. (Većina sedi). To je manjina. Prema tome ovaj je predlog odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r L. Marković: Socijalistički Klub predlaže i ovaj član: „zakon će odrediti potrebne odluke za progresivno podržavanje banačnog sistema“.

Potpredsednik J. Demetrović: Za reč se nije javio niko. Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog Socijalističkog Kluba taj neka ustane, a koje protiv taj neka sedi. (Većina sedi). To je manjina. Prema tome predlog je odbijen. Prelazimo dalje.

Izvestilac D-r L. Marković: Soc. Klub predlaže još jedan nov član koji treba da glasi: „Država će se starati za sredstva, koja su potrebna za oglede, pronalaskes i otkrića u interesu materijalnoga i umnog napretka naroda“.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Za reč se nije javio niko. Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog Soc. Kluba taj neka ustane, a ko je protiv taj neka sedi. (Većina sedi). To je manjina. Prema tome predlog je odbijen. Prelazimo dalje.

Izvestilac Laza Marković: Soc. Klub podneo je još jedan nov član koji bi glasio: „Proizvodi umnoga rada su sopstvenost autora i uživaju državnu zaštitu kao i svaka zakonom priznata svojina. Država ima prvenstveno pravo na otkup, koje može preneti i na somoupravne jedinice. Zakon određuje trajanje autorovog prava.“

Gospodo, kod ovoga člana imam da izjavim u ime grupe većine, da većina prima prvi deo ovoga člana i to da se unese jedan nov član u odeljak treći koji bi imao da glasi: „Proizvodi umnoga rada su sopstvenost autora i uživaju državnu zaštitu.“

Ovaj član, ako bude primljen, mi predlažemo da se označi kao član 24., i da se unese na mesto onoga člana, za koji je malo čas Ustavni Odbor svojom odlukom rešio da se izostavi, tako, da se paginacija članova nebi menjala.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazimo na glasanje. Najpre ćemo glasati o predlogu Socijalističkog Kluba kao takvom, pa onda o modifikaciji toga predloga, kakvu je izneo g. dr. Laza Marković. Dakle, ko je za predlog Socijalističkog Kluba, onako kako je podnet u celini, neka izvoli ustati, a ko je protiv, neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). Manjina je ustala, predlog je, dakle, odbačen.

Ko je za predlog kako ga je podneo g. dr. Laza Marković, neka izvoli ustati, a ko je protiv, neka izvoli sedeti. (Većina ustaje). Većina je ustala, predlog je,

dakle, primljen, s tim, da će se ovaj član staviti na mesto bivšeg člana 24.

Izvestilac D-r Laza Marković: Socijalistički klub predlaže još jedan član, koji bi imao da glasi: „Spomenici umetnički, istorijski i prirodni uživaju državnu zaštitu.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazi se na glasanje. Ko je za predlog Socijalističkog Kluba neka izvoli ustati, a ko je protiv, neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). Manjina je ustala, predlog je, dakle, odbačen.

Nedeljko Divac: O članu 28. nije se još glasalo, a to je naš predlog.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Molim, izvolite pročitati taj član, pa da i o njemu glasamo.

Nedeljko Divac: Naš je predlog bio, da se na mesto člana 28. stavi ovakav član: „Brak je slobodan. On stoji pod zaštitom države. Njegovi se uslovi i odnosi regulišu opštim građanskim pravom. Samo po zakonu sklopljen brak priznaje se. Bračne sporove rešavaju redovni građanski sudovi. Ukida se razlika između bračne i vanbračne dece. Žena je potpuno politički i pravno izjednačena sa muškarcem“.

Hoću da kažem samo nekoliko reči u prilog ovoga predloga. Ako ne možete sasvim u celini da primite ovaj član, neosporno ima u njemu izvesnih elemenata, koje bi bezuslovno trebalo primiti. Kao jedan od tih elemenata ja smatram da je ukidanje pravne razlike između bračne i vanbračne dece. To je nešto, što je u praksi neophodno potrebno da se danas primi. Za mene ne bi bilo ni malo preterano, čak da se i svi ostali delovi ovoga predloga prime.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ne želi više niko. Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog Socijalističkog Kluba, neka izvoli ustati, a ko je protiv neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). Manjina je ustala, prema tome predlog je odbačen. Time je, gospodo, završena rasprava o amandmanima kod trećeg odeljka. Prelazimo na amandmane četvrtog odeljka. Kao što je poznato, tu su predneti predlozi od strane Socijal-Demokratskog Kluba. Ima reč g. Dulibić.

D-r Ante Dulibić: Ovi članci ovoga odeljka koje smo sada prihvatili stoje u nelogičnoj vezi jedni s drugima. Ja neću činiti formalan predlog, ali bih izjavio želju, da naš izvestilac grupiše ove članke logički i sistematično, kao što treba. Na primer, odredba o invalidima stoji između odredbe koja se tiče obezbeđenja radnika i odredbe koja se tiče koalicije. Dakle, to bi sve trebalo sistematski grupisati i ove članke potpuno drukčije rasporediti.

Potpredsednik J. Demetrović: Reč ima g. dr. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Gospodo, ovaj predlog gospodina poslanika Dulibića sasvim je umestan. Mi ćemo konačnu redakciju dati, pošto budu svi odeljci primljeni i prema glasanju u celini u smislu poslovnika. Mi ćemo onda konačno doneti redakciju i pagiranje i sve stilistički urediti.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazimo na odeljak 4. Tu su podneta 3 predloga socijalističkoga kluba. Molim g. izvestioca, da redom pročita te predloge socijalističkog kluba.

Izvestilac Fehim Kurbegović: Za 4. odeljak podnio je socijalistički klub sledeće predloge (čita): „U čl. 45. posle reči „vlasti“ da se doda „proističu iz naroda“.

Potpredsednik J. Demetrović: Za reč se nije niko prijavio, pa prelazimo na glasanje. Ko je za ovaj predlog socijalističkoga kluba neka izvoli ustati, a ko je protiv toga predloga neka izvoli sedeti. (Ustaje manjina). Ustaje manjina, prema tomu je predlog odbačen. Molim g. izvestioca da pročita amandman k čl. 46.

Izvestilac Fehim Kurbegović: (čita): čl. 46. da glasi „Zakonodavnu vlast vrši narod putem parlamenta ili referenduma“.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Za reč se nije niko prijavio. Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog socijalističkog kluba neka izvoli ustati, a ko je protiv predloga neka izvoli sedeti. (Ustaje manjina). Ustaje manjina, prema tomu je predlog odbačen.

Molim g. izvestilaca, da pročita amandman k čl. 47.

Izvestilac Fehim Kurbegović (čita): U čl. 47. u prvom redu mesto „Kralj“, da se stavi: „Vlada sastavljena od odgovornih ministara“.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Gospodo, ja mislim, da upravnu vlast vrši vlada, a ne Kralj. Kad je stvarno tako, zašto da se to izrično ne reče Ustavom? Našto da se podmeće. Kralju nešto, što on ne radi?

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. d-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: Ja sam imao prilike, da odgovorim na ovakvu primedbu. Takav je sistem ustavne parlamentarne monarhije. (J. Djonović: To su forme). To nisu forme. Obrazloženje predloga socijalističkoga kluba nema vrednosti, jer čl. 54. kaže da nijedan čin kraljevske vlasti nema snage niti se može izvršiti, ako ga nije potpisao nadležni ministar. Prema tome ne može se kazati, da je kralj neodgovaran, da ne može vršiti vlast.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja bih hteo zamoliti g. ministra za konstituantu, ili g. izvestioca, da mi objasne, kako oni razumeju u čl. 44. ovu rečenicu: „Sve državne vlasti vrše se po odredbama ovoga Ustava.“ (D-r L. Marković: Taj je član dovršen.)

Potpredsednik Juraj Demetrović: Taj je član dovršen, pa se ne može o njemu više govoriti.

Predlog socijalističkog kluba k čl. 47. je završen. Za reč se nije niko više prijavio, pa prelazimo na glasanje. Ko je za ovaj predlog socijalističkog kluba neka izvoli ustati, a ko je protiv neka izvoli sedeti. (Ustaje manjina). Ustaje manjina, predlog je odbačen. Gospodo, rasprava o amandmanima za IV odeljak je završena. Prelazimo na odeljak V. Molim g. izvestioca da pročita amandmane k čl. 50. (Glas: A obaveštenje?) Ima reč g. d-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: Obaveštenje, koje želi g. Jovanović, mogu dati odmah. Ovaj propis znači to, da nema nijedne vlasti, koja može vršiti druge neke funkcije, nego one, koje su joj ustavom određene. Prema tome, ako bi bio vaspostavljen bilo neki državni organ bilo, da bi postojećim organima bila data nekakva nova funkcija, ako nije predviđena u Ustavu, on to ne može vršiti.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Djonović.

Jovan Djonović: Čl. 48. glasi ovako. „Sudsku vlast vrše sudovi. Njihove presude i rešenja izriču se i izvršuju u ime kralja na osnovu zakona.“ Ja mislim gospodo da bi ovo „u ime Kralja“ moglo da ispadne. Valjda nećete ljude streljati u ime Kralja!

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodine Djonoviću, to nije zatraženo objašnjenje, nego to je jedan formalan predlog za izmenu toga člana. Mi smo već svršili amandmane u tim članovima.

Jovan Djonović: Ali čl. 48. nije rešavan.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Kod njega nema amandmana pa smo ga prešli bez toga.

Jovan Djonović: Ja imam pravo da podnesem amandman.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Onda izvolite reći da imate predlog.

J. Djonović: Ja Vas molim da se ovo „u ime Kralja“ izbaci.

Potpredsednik J. Demetrović: Reč ima g. dr. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Da bi zadovoljio g. Djonovića, treba da mu dam jedno objašnjenje. Ona reč „u ime Kralja“ ne znači da se zločinac osuđuje u ime kralja, nego znači, da sudija koji izriče tu presudu, ima uredno ovlašćenje, da je on postavljen u ime kralja, da izriče presude, a krivac se kažnjava na osnovu zakona. (Djonović: Onda je rdjava stilizacija, treba drukčije stilizirati).

Potpredsednik J. Demetrović: Prelazimo na raspravu amandmana petom odeljku. Prvi amandman je g. Čeda Kostića 50 članu. Molim gospodina izvestioca da ga pročita.

D-r Laza Marković: Kod čl. 50. predlaže g. Kostić, da se kod pitanja pomilovanja, kod onih dela koja se kazne na tužbu privatnog tužioca, omogući da može biti pomilovanja, ako privatni tužilac na to pristane i zato da se na kraju poslednjega stava u tom članu doda: „ako privatni tužilac na to pristaje“. Po našoj redakciji moglo se je misliti, da toga nije moglo biti. Po redakciji čl. 50. kaže se (čita): „Kralj ima pravo pomilovanja. On može dosudjenu kaznu oprostiti, smanjiti ili ublažiti. Ovo ne vredi za dela kažnjiva samo po privatnim tužbama“. Time se htelo da se sačuva pravo privatnog tužioca, kad dobije sudsko zadovoljenje, da ne može upravna vlast jednim aktom da to poništi. Gospodin Čeda Kostić se boji da u slučaju, ako privatni tužilac nije oprostio do momenta izrečenja presude, da ne može biti pomilovanja. Moram da istaknem, da ja ovo govorim u svoje ime, jer nema ovde g. Ministra i molim da se ovo primi.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Žarko Miladinović.

D-r Žarko Miladinović: Što se tiče zakona koji ovde u Srbiji važi, privatni tužilac može i posle punovažne osude da oprost i da kazna ne bude izvršena. Po našem kaznenom zakonu preko, privatni tužilac posle punovažne osude ne može ništa pomoći osuđenome. Kod nas ne vredi da mu tužilac oprašta, i pošto ne znamo kako će u buduće glasiti kazneni zakon, opravdano je, da se sve ove posledice mogu skinuti, u ovakvom slučaju da pomilovanje ima moć ako privatni tužilac na to pristane.

Potpredsednik J. Demetrović: Reč ima g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja, gospodo, primam ovu izmenu: Ako bi privatni tužilac pristao da optuženi bude pomilovan, onda on može dobiti pomilovanje.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Fehim Kurbegović.

Fehim Kurbegović: Ja sam gospodo, protiv ovoga predloga, protiv ove nadopune. Do sada nikada nije bilo gotovo u našim kaznenim zakonima u običaju da se neko može pomilovati, dokle je još postupak kazne u toku na privatnu tužbu. Čim je osuda izrečena, čim je postala pravomoćna, onda privatni tužilac se odatle gubi i onda dolazi samo izvršenje osude. Tada izvršenje osude prelazi na državu, i sasvim je prirodno da onda može vladar da oprost kaznu. U toku pak postupka, sasvim je naravno, da tu ako privatni tužilac ne pristaje pomilovanja ne može biti.

Prema predjašnjoj redakciji, ovo je sasvim jasno. Tu je izvedeno tako da tek posle toga kada osuda bude pravomoćna Vlada može da oprost, a dok osuda nije izrečena, dotle Kralj ne može da oprost.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. d-r Vladimir Andrić.

D-r **Vladimir Andrić:** Ja se gospodo zbilja čudim što se ovim hoće tako reći da trguje sa pravdom. Ako privatni tužilac pristaje da optuženi bude pomilovan, onda je s time i stvar gotova, a ako privatni tužilac ne pristaje na pomilovanje, onda nijedna upravna vlast ne može izvršiti to pomilovanje. Nemojmo dakle da pravdu izlažemo, da bude predmet trgovine. To je čisto i jasno.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Po dosadašnjem srpskom zakoniku kada privatni tužilac odustaje od tužbe, onda se prekida svaki dalji rad. Pa i posle osude kad privatni tužilac izjavi, da ne traži izvršenje, onda se ta presuda ne izvršuje. Medjutim mi smo imali slučaj, da bude recimo učinjena neka telesna povreda ili uvreda, da bude kakav stari čovek, čestiti, ugledan, vidjen, izazvan da učini kakvu krivicu i da bude osuđen. Zašto da taj čovek ne bude pomilovan, ako privatni tužilac čiji je interes najviše povredjen pristaje da on bude pomilovan.

Potpredsednik J. Demetrović: Za reč se nije niko prijavio. Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog gospodina Čede Kostića tj. da se na kraju doda tako, da ova poslednja rečenica glasi: „Ovo ne vredi samo za dela kažnjiva po privatnim tužbama, ako privatni tužilac na to ne pristane“. Ko je za taj predlog neka izvoli sedeti, a ko je protiv neka izvoli ustati. (Ustaje manjina). To je manjina, prema tome taj je predlog primljen.

Potpredsednik J. Demetrović: Prelazimo na amandman o čl. 51.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 51. postoji predlog Jugoslovenskog kluba, da se doda na kraju toga člana jedna nova rečenica koja će glasiti ovako: „Ako zemlji bude oglašen rat, ili ona bude napadnuta, ima se odmah sazvati Narodno Predstavništvo“.

Potpredsednik J. Demetrović: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja izjavljujem da vlada prima ovaj predlog Jugoslovenske Pučke Stranke.

Potpredsednik J. Demetrović: Gospodo, prelazimo na glasanje. Predlog Jugoslovenskog Kluba primila je vlada i on je pročitao. Ko je za taj predlog neka izvoli ustati, ko je protiv neka izvoli sedeti. (Većina ustaje). To je većina, i prema tome predlog je primljen.

Prelazimo na amandman člana 52.

Izvestilac D-r L. Marković: U čl. 52. predlaže socijal-demokratski klub, da se na kraju šeste alineje doda: „Raspuštanje skupštine na jednom istom pitanju vlada ne može izvršiti više no jedared.“

Potpredsednik J. Demetrović: Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r L. Marković: Gospodo, ja sam imao samo da kažem ovo: da raspuštanje Skupštine politički biva na jednom pitanju, ali pravno taj akt raspuštanja nije vezan ni za kakvo pitanje. Prema tome ovakva odredba apsolutno ne može da se unese u Ustav, jer nema pravni karakter. Akt raspuštanja je jedan akt monarhove vlasti, vezan naravno za premapotpis celog Ministarskog Saveta. Bojazan, koju izriču predlažaći, mislim da ne postoji u parlamentarnim zemljama, kakva je ova naša zemlja.

Potpredsednik J. Demetrović: Gospodo, prelazimo na glasanje. Ko je za predlog socijal-demokratskog

kluba neka izvoli ustati, ko je protiv neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina, prema tome predlog je odbačen.

Prelazimo na amandman članu 54.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 54. Jugoslovenski Klub predlaže da se uz drugi stav doda još jedan nov stav.

Drugi stav glasi:

„Za čine Kraljeve kao vrhovnog zapovednika vojske odgovara Ministar Vojni i Mornarice.“

Jugoslovenski Klub predlaže da se doda:

„A izuzetno u ratno vreme i načelnik glavnog štaba vrhovne komande u koliko bi ti akti bili van domašaja nadležnosti Ministra Vojnog i Mornarice.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Za reč se nije niko prijavio. Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog Jugoslovenskog Kluba neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). To je manjina, predlog je odbačen.

Prelazimo na amandman 56 članu. Molim g. izvestioca da ga izvoli pročitati.

Izvestilac D-r L. Marković: U čl. 56. socijal-demokratski Klub predlaže da drugi odeljak glasi:

„Kad Kralj nema muškoga potomstva, onda će se i pitanje o daljem obliku vladavine i pitanje o nasledju prestola rešiti putem plebiscita.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Za reč se niko nije prijavio. Prelazimo na glasanje o ovome amandmanu socijal-demokratskog Kluba. Ko je za predlog socijal-demokratskog kluba neka izvoli ustati, ko je protiv neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina, prema tome predlog je odbačen.

Prelazimo na amandman zemljoradničkog Kluba. Molim g. izvestioca da izvoli pročitati predlog Zemljoradničkog Kluba.

Izvestilac D-r Laza Marković: Zemljoradnički Klub — Vojislav Lazić i drugovi predlažu da druga alineja ovoga 56 člana glasi: „Ako nema muškoga potomstva nasledje prelazi na Kneza Pavla Karagjorgjevića, u slučaju da se on ne primi ili da ostane bez potomstva naslednik će biti odredjen po sporazumu izmedju Kralja i Narodne Skupštine. Zato je rešenje potrebno polovina više jedan od celokupnog broja članove Narodne Skupštine.“

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja ću ponovo da obrazložim ovaj amandman, o kome smo mi jedanput razgovarali u Ustavnom Odboru. Ja se bojim da ovom redakcijom člana 56. ovakva kakva je, ako ne dodamo i ne odredimo definitivnu stalnost u nasledjivanju do krajnjih granica, da ćemo mi (**Jovan Djonović:** ubrzati pad monarhije). Nećemo ubrzati pad monarhije, ali možemo imati u zemlji trzavicu. (**Jovan Djonović:** To se traži). Ne traži se to. Ova redakcija kako smo je mi predložili ovde, imala je u prvom redu želju i smisao da u ovom Ustavu član ovaj koji govori o nasledju utvrdi za što duže vreme stalnost u zemlji. Utvrđujući nasledje posle, ja sam i onda naglasio naš Kralj je živ, njegov sin Prestolonaslednik Aleksandar je mlad, on se danas sutra može oženiti, imati potomstvo i to će biti dobro, utvrdiće se ta stalnost koju mi ovim članom unosimo. Ali ipak On se do danas nije oženio i mi moramo računati sve dotle da treba utvrditi jednoga naslednika i zato smo mi predložili da to bude knez Pavle Karagjorgjević i molim Ustavni Odbor da primi našu redakciju, kako smo mi predložili u svom amandmanu.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Molim vas, mi smo već ovaj predlog imali ranije. O njemu smo mi vodili diskusiju i Ustavni Odbor je odbacio ovaj

predlog. Ja mislim da mi ostanemo i sada pri onom ranijem rešenju.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Prelazimo na glasanje. Ko je za predlog Zemljoradničkog Kluba neka izvoli ustati, ko je protiv neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina, objavljujem da je predlog odbačen.

Prelazimo na amandmane kod 59. člana. Predloge su podneli g. Čeda Kostić i drugovi i g. Momčilo Ivanić i drugovi.

Izvestilac D-r Laza Marković: Predlog g. Momčila Ivanića i drugova glasi: Čast nam je predložiti da se u članu 59. predloga Odbora u prvom stavu posle reči „ako se pokaže“ doda reč „izuzetno“. Taj član 59. glasi: Ako se pokaže potreba, da Kralj ide iz zemlje na kraće vreme, zastupa ga po pravu Naslednik Prestola. Predlagač traži da se doda „izuzetno“ posle reči „ako se pokaže“.

U ime grupe većine imam da izjavim da mi ne možemo primiti ovaj predlog zato što pojavljivanje potrebe ne biva ni po pravilu ni po izuzetku, nego po okolnostima koje ne zavise ni od Ustava ni od nas.

Potpredsednik D-r Juraj Demetrović: Reč ima g. J. Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja bih hteo da kažem nekoliko reči u prilog predloga g. Ivanića i mislim da je opravdano, i ako je objašnjenje koje je dao g. Marković pravilno, da je kralj u zemlji, a izuzetno putuje i ide u inostranstvo. Ova reč ovde koju on dodaje „izuzetno“ to je zato da se navika vladareva, da se bavi dugo na strani ne stvori kao pravilo, a izuzetak da bude da ostane kod kuće.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Laza Marković.

D-r Laza Marković: Ja sam zaboravio da pročitam još jedan stav predložen od g. Momčila Ivanića i drugova, da se drugi stav ovoga člana izbaci. On predlaže da se umetne reč „izuzetno“ u prvom stavu i da se ceo drugi stav izbaci. Taj drugi stav glasi ovako: „zastupništvo Ministarskog Saveta može trajati najduže 6 meseci, o isteku toga roka stupaju u važnost ustavni propisi o namesništvu.“

Potpredsednik Demetrović: Glasaćemo o predlogu g. Momčila Ivanića. Ko je za njegov predlog neka izvoli ustati, a ko je protiv neka izvoli sedeti. (Manjina ustaje). Manjina ustaje, prema tome je predlog g. Ivanića odbačen.

O istome članu 59. imamo i predlog g. Čede Kostića i drugova. Molim g. izvestioca da ga pročita.

Izvestilac D-r Laza Marković: Predlog g. Čede Kostića i drugova je, da se u čl. 59. Ustava doda nov odeljak, koji da glasi: „Za vreme odsustva Kralja ili Naslednika Prestola Vlada nema prava raspuštanja i odlaganja Narodne Skupštine, davanje činova u vojsci i pomilovanja političkih krivaca“. (J. Djonović: Onaj prvi deo je vrlo dobar). Gospodo, u čl. 59. nalazi se jedan stav, koji izgleda, da je predlagačima ispaao iz vida, a u kome se kaže: „Zastupništvo se vrši po uputstvima, koja Kralj daje u granicama Ustava“. Kao što vidite gospodo, zastupništvo se vrši u sporazumu sa Kraljem. Ako je Kralj sporazuman da može biti takvih akata, onda zašto da ih ne bude i ako on nije s time sporazuman, onda ih neće ni biti. To je moje mišljenje lično, a ne kao izvestioca.

Na drugom mestu ja ne bih bio i za taj predlog što mi izgleda, da on znači potenciranje kraljevske vlasti, a dosada su grupe stalno tražile, umanjivanje te vlasti. (J. Djonović: Ja mislim da bi trebalo usvojiti ovaj prvi deo g. Kostića, jer drugi deo ide u prilog kralju, s čime se mi ne slažemo).

Fotpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. dr. Jovan Jovanović.

D-r Jovan Jovanović: Gospodo, ja mislim, da bi trebalo usvojiti predlog g. Kostića, jer je to sasvim dobar predlog, kojim se nimalo ne potencira kraljevska vlast, a ograničava se državna.

Potpredsednik D-r Juraj Demetrović: Ima reč g. Raja Filipović.

Raja Filipović: Gospodo, ja sam za to, da se usvoji ovaj predlog g. Kostića, pored razloga, koje sam naveo, još i zato, što nalazim, da bi bilo nezgodno, da u odsustvu vladaoca vlada vrši punu kraljevsku vlast jer bi u tome slučaju vlada po tome imala punu izvršnu vlast, a to bi bilo nezgodno. Ali kako je ovaj predlog veoma važan i kako je ovaj čl. 59. u vezi sa čl. 60., ja bih molio g. Ministra, da predloži, da rešavanje o ovome članu odložimo, jer poslednji stav ovoga člana kaže: „Zastupništvo ministarskog saveta može trajati najduže šest meseci. Po isteku toga roka stupaju u važnost ustavni propisi o namesništvu.“ Stoga, gospodo, ako bi usvojili ovaj predlog g. Kostića, vidite da bismo morali razmisliti i o poslednjem stavu, pa bi stoga najbolje bilo, da rešavanje o ovome članu odložimo, dok se ne sporazumemo.

Fotpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. ministar za konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Značaj ovoga predloga, gospodo, nije mali. Zato bih molio Ustavni Odbor, da mi ovu stvar odložimo i da se ja sa vladom o tome sporazumem. (J. Djonović: Vodeći računa i o našem mišljenju) i o raspoloženju Ustavnoga Odbora. (J. Djonović: Da vam kažem i naše mišljenje. Znam da ste protiv ovoga predloga. (J. Djonović: Jer se ovim predlogom učvršćuje kraljevska vlast.)

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodine Djonoviću, molim vas da ne upadate u reč, nego da je tražite. Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Kada je g. Ministar hteo da zna mišljenje opozicije, onda sam ja hteo da kažem i naše mišljenje. Ovaj prvi deo predloga g. Kostića treba da se primi, a ovaj drugi deo ne bi trebalo primiti. Gospodo, narod kaže „mnogo je mačku govedja glava“. Ne treba dati pravo vladi, da raspusti Skupštinu. Jer ako Kralju jednoga dana Skupština nije po volji, on odputuje a Vladi ostavi da je raspusti i svrši posao na svoj račun. To je mnogo. Neka se vide, gospodo, svi faktori koji raspuštaju parlament. Zato bih ja primio ovaj deo predloga g. Kostića.

Ovaj drugi deo predloga je za kontestiranje sa našeg gledišta i mi ga apsolutno ne možemo primiti. Kad Vlada vrši funkcije mesto Kralja, nužno je da može da postavi jednog podporučnika ili jednog sitnog činovnika. Toliko se poverenja može imati kad je i Parlament tu. Kad bi Vladu vezali da ne može ni jednog sitnog činovnika postaviti bez odobrenja Kraljevog, to bi već bilo dati Kralju mnogo. Zato smo mi protiv drugog dela predloga.

Sad, g. Ministre, možete u Vladu odneti i naše mišljenje. (Ministar za Konstituantu: Hvala!)

Potpredsednik Juraj Demetrović: Predlažem da odložimo rešnje ovome amandmanu i ujedno da današnju sednicu zaključimo, ako je Odbor sporazuman. (Prima se).

Današnju sednicu zaključujem, a iduću sazvaću pismenim putem, jer ne znam ovih dana zbog praznika kako će Ustavni Odbor moći da radi.

Skupština će sutra imati sednicu u 9 časova pre podne, međjutim ne znam kako će Skupština disponirati s vremenom.

Sednica je zaključena u 19 časova i 15 minuta.

LV SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 24. maja 1921. godine u Beogradu.

Početak u 18 časova

Predsednik D-r M. Ninčić: Pre. no što počnemo rad imamo da održimo konferenciju. (Nastaje konferencija).

Posle konferencije

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, otvaram sednicu Ustavnog Odbora. Molim gospodu da zauzmu svoja mesta. Ima reč g. Kurbegović.

Fehim Kurbegović: Gospodo poslanici, s obzirom na predlog g. D-r Trumbića, koji je usvojen sporazumno sa izvestiocem D-r Lazom Markovićem, mi smo ovu stvar pretresli, poslednju alineju člana 16., i rešili smo da ova stavka ostane s malom promenom. Predlažemo da poslednja alineja ovako glasi: „Manjinama druge rase i jezika daje se osnovna nastava na njihovom maternjem jeziku pod pogodbama koje će propisati zakon“. Mi smo se, gospodo, na ovo odlučili, da se mi u školskoj politici ne pozivamo na međunarodne ugovore, nego da te odredbe budu osnovane na našem temeljnom zakonu — Ustavu. Mi hoćemo da se ne pozivamo na međunarodni ugovor nego na naš Ustav. Ja molim Ustavni Odbor da ovako redigovani stav člana 16. usvoji.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, ja stavljam na glasanje ovaj predlog. Ona gospoda koja su za to da se primi neka izvole sedeti. (Svi sede).

Objavljujem da je ovaj predlog primljen jedno-glasno. Ima reč g. Čubrović.

D-r Pavle Čubrović: U ovome članu ima jedna odredba koja govori o osnovnim školama, da je osnovna nastava državna. No kako se u ovome ne dodiruje važno pitanje ko će izdržavati škole, to bih ja molio gospodu da ovo pitanje malo ozbiljnije shvate i da o njemu razmisle više, jer svi znamo koji se bavimo prosvetnim poslovima, sa koliko se teškoća bore naročito osnovne škole u pogledu izdržavanja. Tu je pitanje ogreva, sundjera, krede i svih tih najmanjih potreba koji često puta ometaju nastavu koja ne može niti jedno-vremeno da se otpočne niti jednoobrazno da izvrši. Zbog

toga pokazuje se velika diferencija u aplikaciji nastavnog plana i programa i to sve ide na štetu prosvetčivanja i osnovne nastave. Razlog da se prihvati uopšte jedna takva odredba, da se svi troškovi stave na teret države leži u tome da bi nastava mogla svuda jednovremeno i jednoobrazno da se izvršuje. U pogledu finansijske strane do sada su opštine izdržavale škole. Taj novac, koji su opštine prikupljale može da se umetne i troši kao državni budžet, samo što će biti druga inicijativa za prikupljenje. Mi znamo vrlo dobro razliku između osnovnih škola i gimnazija. Nastava u gimnazijama može jednoobrazno i jednovremeno da se izvršuje, a u osnovnim škoplama ne može. Primenu budžetskih pozicija na izdržavanje škola mnogo je lakše izvršivati državi kad su one u njenim rukama, nego kad su u rukama takozvanih samoupravnih jedinica. Ovo apsolutno neće škoditi našim finansijama, niti otežati budžet državi a olakšaće nastavi i upravi državnoj. Ja bih dakle molio da se osnovna nastava i izdržavanje osnovnih škola prenese na teret države. Ako ne bi bili za to spremni onda da se to vrati u odbor, da bi se moglo prodiskutovati.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja ne bi mogao ovaj predlog g. Čubrovića staviti na glasanje u Ustavnom Odboru, zato što je čl. 16. vraćen u Odbor samo radi poslednjega stava koji se odnosi na škole narodnih manjina. Gospoda koja misle da bi ovo pitanje bilo korisno na brzu ruku rešavati, neka učine što treba pa da Ustavotvorna Skupština nama ovaj stav koji govori o osnovnoj nastavi vrati u Odbor i onda tek to možemo rešavati. Ustavotvorna Skupština ne očekuje od nas rešenje pitanje ko će izdržavati osnovne škole; ona očekuje od nas samo mišljenje o poslednjem stavu čl. 16. Ja molim dakle da ostane ovako kao što je primljeno, i današnji sastanak zaključujem, a idući sastanak zakazujem u četvrtak u 4 časa posle podne.

Sednica je zaključena u 18 i 1/4 časova.

LVI SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 26. maja 1921. godine u Beogradu.

Predsednik D-r M. Ninčić:

Zamenik sekretara Fehim Kurbegović

Početak u 16:45 časova.

Predsednik D-r M. Ninčić: Otvaram današnji sastanak. Molim gospodina D-r Lazu Markovića da pročita amandman Čede Kostića i drugova koji ima da se još reši iz odeljka IV.

D-r Laza Marković: U IV. odeljku ostao je ne-rešen amandman Čede Kostića i drugova, da se u čl. 59. doda nov odeljak, koji ima da glasi: „Za vreme odsustva Kralja ili Naslednika Prestola, Vlada nema prava raspuštanja i odlaganja Narodne Skupštine, davanja činova u vojsci i pomilovanja političkih krivaca“.

Mi smo ovo rešenje odložili, dok ne čujemo mi-

šljenje gospodina Ministra za Ustavotvornu Skupštinu. Pošto je gospodin Ministar ovde, a to je pitanje u Vladi raspravljeno, to ja onda nemam šta dalje da kažem, nego da čujemo gospodina Ministra.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja u ime Vlade imam da izjavim: pošto je predlog gospodina Kostića i drugova naišao na potporu poslanika iz drugih grupa, to Vlada prima da se iz ovoga amandmana primi, da Vlada u osustvu Kralja ne može raspustiti Skupštinu, a ono ostalo da ostane po starom.

Predsednik D-r Mom. Ninčić: Ima reč g. Demetrović.

Juraj Demetrović: Ja bih u ime svoje hteo da se ogradim protiv toga predloga, jer nije u skladu sa principima parlamentarne vladavine, koje smo usvojili. Prema principima parlamentarizma, sastoji se lično pravo Vladaoca u tome, da imenuje šefa kabineta, predsednika Ministarskog Saveta, a dalje Vlada upravlja kao izvršni organ Parlamenta u zemlji.

Prema tome, ako unesemo ovu ustanovu ovamo, znači, da krnjimo jedno pravo Vlade, jer Vlada u stvari raspusta parlamenat i ima pravo da apeluje na narod, naravno uz potpis Kralja. (Gjonović: Vi niste pročitali ranije odredbe koje kažu, da Kralj to radi). Ja sam pročitao, ali to je jedna forma. Sadržina parlamentarne vladavine jeste u tome, da vlada Parlamenat preko svoga izvršnog odbora. Ako ovakvu ustanovu unesemo u Ustav, znači da dajemo jednu prerogativu Kruni, koje ona u parlamentarnoj zemlji ne sme da ima.

Iz ovih razloga ja se ne slažem da ova ustanova udje u čl. 59. Ustava, jer smatram da je vrlo opasno ako izgleda kao lična stvar krune da raspusta Skupštinu. Prema tome, može se iz toga logično i deducirati, da će Vladalac biti predmetom političkih borbi. Unosi se Vladalac u političku borbu i znači da se jedna partija sakriva za Vladaoca, a druga da se grupiše protiv njega što nikako nije u skladu sa političkim parlamentarnim režimom.

Stoga dih bio da se u celini odbije ovaj amandman i ja ću glasati kako protiv redakcije g. Kostića i drugova, tako i protiv ove Vladine izmene.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Reč ima g. Lazić.

Voja Lazić: Kad već nije usvojen naš princip kako mi gledamo na te stvari u pogledu obrazovanja Vlade; kad je već ostavljeno da Kruna raspusta Skupštinu i vrši sve ono, što je do sada vršila; odnosno bar tako izgleda da Kruna vrši. Prema tome je ovaj rok od šest meseci ovde i suviše dug, s toga bi ga trebalo skratiti. Ostaviti neodgovornoj Vladi u osustvu Kralja rok od 6 meseci da vrši poslove, mislim da je dug. Mogao bi se primiti amandman o kojem se govori samo u tome slučaju, ako bi se ovaj rok smanjio. Moj je predlog da se rok od 6 meseci smanji na 4.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. M. Vujičić.

Milorad Vujičić: Ja smatram, gospodo, da ovaj amandman treba da primimo ovako kako ga je predložio g. Ministar za Konstituantu. Ovo smatram po tome, što je odlaganje Narodne Skupštine jedan vrlo važan čin za sam državni život. Ako ostavimo da to može činiti Vlada kao političko telo, ja mislim da će tu onda biti mnogo više zloupotreba, nego ako se to pravo zadrži za samoga vladaoca, kao jednu nepristrasnu ličnost, koja ima da vodi kontrolu nad celokupnim životom državnim. Jedna vlada može iz političkih razloga da iskoristi odsustvo vladaočevo i da raspusta i odlaže skupštinu iz čisto političkih motiva; dok vladalac, kao neutralno lice, neće to nikada učiniti, izuzev onda, kad to bude zahtevao sam interes zemlje i politička situacija. Stoga sam ja mišljenja, da ovaj amandman treba ovako da primimo.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Mi smo, gospodo, još u početku stali na gledište, da za svaki pojam treba naći jednu zgodnu reč i kazati ga onako kako jeste. Mi smo još u početku insistirali, da se kaže tačno i jasno, da kralj ne može da raspusta parlament, nego da to pravo pripada samome parlamentu i vladi, koja je ponikla iz parlamenta. Vi ste kazali da je to samo jedna obična forma, koje mora biti u parlamentarnim monarhijama, a sada je došao momenat, da vi sami kažete da to nije jedna obična forma, i da kralj zaista ima prava da raspusta parlamenat! Jer, vidite, gospodo, kad bi to bila samo jedna obična forma, ne bi g. Čeda Kostić dao ovakav amandman, kakav je dao. To je, dakle, jedno pravo, koje ste vi dali vladaocu. Mi smo protiv monarhije, ali kad ste vi primili monarhiju, mi smo protiv toga, da se kralju da pravo da raspusta parlament. Ali, kad nije jedna forma, da kralj ima prava da raspusta parlamenat, onda mi tražimo, da oni faktori, kojima ste dali pravo da raspuste parlament po ovome ustavu, da ne mogu to učiniti preko nekoga drugog, nego kad ga raspustaju, neka se vidi da ga oni u istini i raspustaju. S toga smo mi, ne odričući se svoga načelnog gledišta protiv monarhije i prerogativa monarha, kazali: kad ste monarhu dali to pravo, onda on ne treba da ga prenosi na drugoga, i kad ga već hoće da iskoristi, onda neka se vidi, da ga je on iskoristio. Za to sam ja onda kazao g. Ministru za Konstituantu, da iznese i naše mišljenje pred vladu, da mi stojimo na gledištu: da vlada ne može bez kralja raspustati parlamenat, nego kad ste ih zajedno vezali, neka zajedno i rade, i neka se vidi da oni u istini zajedno rade.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, treba da rešimo o amandmanu g. Čede Kostića i drugova. Ja ću moliti g. izvestioca, da taj amandman pročita.

Izvestilac D-r Laza Marković: Po predlogu g. Ministra za Ustavotvornu Skupštinu, čl. 59. dobio bi novi odeljak, koji bi glasio: „Za vreme odsustva Kralja ili Naslednika Prestola, Vlada nema prava raspustanja i odlaganja Narodne Skupštine, davanja činova u vojsci i pomilovanja političkih krivaca“.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja sam pristao na to, da se od predloga, koji je učinio g. Kostić i drugovi, primi onaj deo, koji glasi da Vlada nema pravo raspustanja Narodne Skupštine, ali druga prava to jest davanje činova u vojsci i pomilovanja političkih krivaca da ima.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti ovaj amandman na glasanje onako kako ga je Vlada prihvatila. Gospoda, koja su za to, da se taj amandman primi sa izmenom na koji je Vlada pristala, neka izvole sedeti, a gospoda, koja su protiv neka izvole ustati. (Ustaje manjina). Objavljujem da je ovaj amandman primljen.

Sada ćemo preći na odeljak VI. o namesništvu.

Molim g. izvestioca, da pročita amandmane koji su u tom odeljku podneseni.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 62. postoji predlog g. poslanika Čede Kostića i drugova, da se u članu 62. na kraju doda ova rečennica: „Do prvoga saziva Narodne Skupštine, koja će biti dužna izabrati trećega“.

Član 62. glasi ovako: „Ako je jedan od trojice namesnika privremeno odsutan ili sprečen, druga dva namesnika moći će i bez njega otpravljati državne poslove.“

Gospoda poslanici predlažu, da se doda, da će moći i bez njega otpravljati državne poslove do prvoga saziva narodne skupštine, koja će biti dužna izabrati trećega.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. izvestilac d-r Laza Marković.

Izvestilac D-r Laza Marković: Gospodo, ja mogu izjaviti, da smatram, da je ovaj dodatak potpuno nepotreban, jer se ovde govori samo o slučaju privremene odsutnosti ili privremene sprečenosti. Ako je jedan namesnik trajno odsutan ili trajno sprečen, onda Skupština pristupa izboru trećega namesnika. To se razume iz ove redakcije. Po predlogu g. Kostića izašlo bi, čim je jedan namesnik privremeno sprečen, da bi trebalo da se bira novi namesnik, ako bi slučajno u kratkom roku posle toga došao saziv skupštine. Skupština se sastaje recimo 20. oktobra kako smo odlučili, a 15. oktobra se namesnik razboli i ode na 15 dana radi operacije, onda bi Skupština morala po ovom dodatku birati trećega namesnika. Ja mislim da ovaj dodatak nije potreban.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Vujičić.

Milorad Vujičić: Čl. 62. glasi ovako: „Ako je jedan od trojice namesnika privremeno odsutan ili sprečen, druga dva namesnika moći će i bez njega otpravljati državne poslove.“

Ovde su dve stvari, odnosno dva slučaja mogu da budu, kad je jedan namesnik od trojice sprečen. Ovaj čl. 62. predviđa samo prvi slučaj kad je jedan od trojice namesnika odsutan ili sprečen, a drugi slučaj može da bude kad jedan od trojice namesnika umre. Po mome mišljenju kad je jedan od trojice namesnika sprečen bilo da ne dolazi na dužnost ili kad je na odsustvu, onda u tome slučaju apsolutno nema potrebe da se bira i treći namesnik. Znači, gospodo, da je onaj treći namesnik samo na privremenom odsustvu, i on će doći jednoga dana.

Meni se čini da je predlagач g. Čeda Kostić pobrkao stvar sa slučajem kad treći namesnik umre. U takvome slučaju ovaj predlog bi bio opravdan. Takav slučaj je bio kod nas po starom našem ustavu, i tu je bilo predviđeno kad jedan od trojice namesnika umre, ima da se bira treći. Prema tome bi bilo nezgodno kada bi se ovaj predlog usvojio. Za to sam mišljenja da se ovaj amandman odbije.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Da li se ko još javlja za reč? Pošto se niko više ne javlja za reč, ja ću ovaj amandman gospodina Čede Kostića staviti na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj amandman primi, neka izvoli sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman većinom glasova odbačen.

Izvolite čuti član 68.

Izvestilac D-r Laza Marković: Za član 68. postoji predlog g. Voje Lazića i drugova: „Mesto predloženoga drugoga stava u čl. 68. predlažemo ovu redakciju: kraljevski će namesnici za vreme vršenja svoje dužnosti za svo vreme maloletnosti Prestolonaslednikove primati iz kraljevske civilne liste onoliko, koliko im narodna skupština odobri pri biranju.“

Član 68. u drugome stavu prema odborskoj redakciji glasi: „Kraljevski će namesnici za vreme vršenja

svoje dužnosti primati iz državne blagajnice, onoliko koliko im odredi narodna skupština pri biranju.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Voja Lazić.

Voja Lazić: Gospodo, ja ću biti slobodan da vam objasnim i da vam obrazložim zašto smo tražili ovu izmenu. Polazeći stoga stanovišta da u zemlji treba zavoditi štednju i da na svakome pitanju i u svakoj prilici gde se štednja može zavesti, to treba učiniti. Jer do sada kod nas štednja se zavodila samo kod onih najsiitnijih, kod praktikanata. Kada se iscrpi državni budžet i kada državne finansije oslabe, onda se zavodi štednja time, što se otpusti nekoliko praktikanata i na tome se svrši. Mi nalazimo da kada treba uvoditi štednju, treba početi ozgo, a ovde je slučaj taj, da kad je prestolonaslednik maloletan i ne vrši kraljevsku vlast, onda dvor ima manjih izdataka nego li onda kad je Prestolonaslednik punoletan i kada vrši kraljevsku vlast. I zato nalazim, da je opravdano sa strane pravičnosti i da je opravdano sa strane štedljivosti, da namesnici platu primaju iz kraljevske civilne liste u tome slučaju.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

J. Djonović: Ja se potpuno slažem sa predlogom gospodina Lazića. Kad je već Kralj dete i ne može da vrši svoje funkcije, svakako mu ne treba ni celokupna njegova plata, nego je sasvim prirodno da oni, koji vrše na mesto njega njegovu dužnost, primaju nagradu iz njegove civilne liste. Kad već hoćete monarhiju, a kad monarh ne može da obavlja te funkcije, onda na mesto njega treba da dobiju iz njegove civilne liste, nagradu, koji vrše njegovu funkciju.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Min. Konst. Marko Trifković: Gospodo, ja mislim da ćemo se lako složiti, gospodin Lazić, gospodin Djonović i ja, kad budu gospoda videla od čega se polazi. Nije se ovde htelo neko naročito rasipanje novca kad se odredila naročita nagrada namesnicima kraljevskog dostojanstva, nego se htelo da se čuva ugled i dostojanstvo onih, koji vrše tu kraljevsku vlast, onih, koje bira Narodna Skupština. (Jovan Djonović: Dakle vi od njegove plate dajete njima nagradu to je interesantno). To se daje sa moralne i političke tačke gledišta. Ja bih molio gospodu, da ostane ovako kako je predloženo.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko više nije javio za reč staviću na glasanje. Gospoda koja su zato, da se Lazićev predlog primi, neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Ustaje većina). Ujavljujem da je predlog g. Lazića većinom glasova odbačen.

Gospodo, s ovim smo završili ceo šesti odeljak. Kod sedmog odeljka ima veliki broj amandmana. Te amandmane dobili smo danas i treba ih proučiti. Zbog toga ja ću današnju sednicu da zaključim — a to žele i izvesni članovi ustavnog odbora da bi mogli amandmane proučiti — a drugu sednicu sazvaću po sporazumu pismeno.

Svršetak sednice u 17 sati i 15 minuta.

LVII SEDNICA USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 2. juna 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao **Potpredsednik Juraj Demetrović.**
Zamenik Sekretara Fehim Kurbegović.

Početak rada u 11 i 1/2 časova.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Otvaram sednicu, gospodo. Mi smo se sastali povodom toga, što je Ustavotvorna Skupština vratila poslednji stav člana 43. u Ustavni Odbor, i prema tome imali bismo po tome da većamo i rešimo. Taj je predlog izneo g. Ministar za Konstituantu i ja mislim da bismo odmah mogli da saslušamo g. Ministra, iz kojih je razloga on stavio taj predlog Ustavotvornoj Skupštini i da nam protumači intencije koje su ga rukovodile za ovu izmenu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Kao što Vam je poznato, gospodo, oko ovoga poslednjeg stava člana 43. bile su velike diskusije i u užem Ustavnom Odboru i u Ustavnom Odboru, pa i ako je većinom glasova primljen, ipak je poslednji stav naišao na priličnu opoziciju u Narodnoj Skupštini. (Jedan glas: Niko nije govorio u Skupštini!) Niko nije govorio u Narodnoj Skupštini, ali su gospoda dolazila lično k meni i sa mnom se objašnjavala. Kako je Vlada raspoložena da svi članovi ulaze sporazumno u Ustav, to sam ja mislio da će najzgodnije biti da se poslednji stav vrati u Ustavni Odbor, jer su gospoda zahtevala da ovaj poslednji stav otpadne i da mesto toga dodje druga odredba koja ima mnogo više značaja, a to je da se metne da se maksimum zemljišnog poseda određuje ili utvrđuje zakonom a da se izostavi ovaj minimum zemljišnog poseda. Naravno je izazvao veliko nezadovoljstvo stav koji pripisuje da se utvrde slučajevi u kojima se zemlja ne može podeliti ni među naslednike. Za to je potrebno da ovu odredbu ponovo prodiskutujemo.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Stajić.

D-r Uroš Stajić: Mi bismo želeli samo da se izbaci ova rečenica: „U kojima se ona ne može podeliti među naslednike,“ ali mi smo želeli da ostane i minimum, dakle: „Maksimum i minimum utvrđuje se zakonom.“

(Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Zašto minimum?) Minimum imamo već, zakon štiti zemljoradniku izvestan deo poseda. (Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Mi smo se sporazumeli.) Došao je i drugi član koji se ne slaže s onim na šta smo se složili.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Vujičić.

Milorad Vujičić: Ja sam, gospodo, bio protivan u Ustavotvornoj Skupštini da se ovaj poslednji stav u ovom članu 43. unosi u Ustav, ali, kao što znate, on je ipak došao. Stoga sam ja sa svojim drugovima podneo naknadno amandman, kojim sam takodje tražio da se ovaj poslednji stav ovoga člana sasvim izbriše iz Ustava. Ja slučajno nisam bio na sednici Ustavnog Odbora i ovaj je amandman odbačen i ovaj je stav prošao onako kako je prvi put bio projektovan. Stoga ja se sada slažem potpuno sa g. Ministrom koji predlaže da se ovaj drugi stav izbaci. Ovo, po mom mišljenju, treba da se učini stoga, što je ovo baš na štetu samih zemljoradnika. Gospodo, kad pravite Ustav, treba da vodite računa

o običajima i naravi našega naroda, za koji ovaj Ustav pravite. Po ovom poslednjem stavu, kad bi ostao u Ustavu, izašlo bi da braća ne mogu da dele svoju očevinu, zato što Ustav sprovodi ovaj minimum koji ne može da se deli, a to je protivno običajima i naravi našeg naroda. Naši građani, naš narod hoće da podeli ono što mu je od oca ostalo, pa makar koliko to bilo.

S toga sam mišljenja da se ovaj odeljak ovoga člana izbaci. Ja sam protivan bio i za ove ekspropriacije velikih poseda i razdeoba njihova onima koji zemlju obrađuju, regulisaće se zakonom. (Glasovi: to nije na dnevnom redu). I ako to nije na dnevnom redu, to stoji u vezi sa predlaganjen maksimuma. Ja sam odsudno protivan da se Ustavom ustanovljava maksimum zemljišta koliko može jedan zemljodelac imati. To je ne samo protivno običajima naroda nego i štetno za ekonomski razvitak. Jedan seljak ili jedan zemljoradnik ima dva-tri, četiri sina, i ako se utvrdi 50 hektara maksimum, on prirodno da teži da ostavi svojoj deci više imanja, da mogu komotno da žive i ako se to Ustavom sprečava, onda neće biti konkurencije i zemljoradnik će se u svome bogaćenju i tečenju apsolutno ograničiti. Dok jedan varošanin može imati milione i milijarde, jedan zemljoradnik ne može da ima više od 50 hektara zemlje, i ako stvarna potreba nalaže da više ima.

Sem toga gospodo, mi znamo značaj naših zemljoradničkih zadruga, one su naš narod održale, a mi ćemo na ovaj način da raskopamo naše seoske zadruge. (Uroš Stajić: One i ne postoje). Dalje vi znate, gospodo, da u građanskom zakonu stoji: da se daje pravo otkupa zemlje, da bi se mogle održati seoske zadruge, a na ovaj način one se raskopavaju. Osim toga, gospodo, po duhu zakona našega vi znate da kod nas ženske nemaju prava da nasleduju očevinu u pogledu zemlje, nego im se isplaćuje samo za udomljenje, a to je zbog toga, da se ne bi imetak zemljoradnika raskopavao. Ja sam dakle protivan i odredbi drugoga odeljka člana 43. a protivan sam i da se ulazi u to, da se ograničava maksimum imanja zemljišta do koga jedan zemljoradnik može da dodje. Protivan sam i ekspropriaciji velikih poseda ali kad je to ostalo neka se zna ko je bio za a ko je bio protiv, pa će život pokazati ko je bio u pravu a ko nije.

Dakle za ove dve stvari ostajem pri tome, da se ne ustanovljava maksimum zemljištu nego da se sasvim izostavi.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodo, u interesu pravilnoga toka debate ja bih hteo da konstatujem, da mi imamo da raspravljamo poslednji stav čl. 43. koji je vraćen Ustavnom Odboru i molim da gospoda ne govore o ostalim članovima ovoga odeljka.

Ima reč g. D-r Laza Marković.

D-r Laza Marković: Ja sam samo hteo da kažem odnosno ovoga predloga gospodina Ministra za Konstituantu da se poslednji stav čl. 43. izostavi, da je apsolutno sve jedno izostavili mi taj stav ili neizostavili. Taj stav kaže zakon će odrediti slučajeve u kojima najmanja

količina zemlje neće biti ni deljena ni otudjena. Ako toga nema u Ustavu, zakon to opet može odrediti; a ako toga ima u Ustavu opet zakon to može odrediti. Dakle taj stav faktički ne znači ništa. Prema tome, ja se pridružujem predlogu g. Ministra za Konstituantu i zato sam da se on primi.

Što se tiče ovoga novog predloga da se propiše u Ustavu ovo: da zakon ima da utvrdi najveću količinu zemlje koju jedan posednik može imati, da se utvrdi maksimalna granica poseda za zemljište. Gospodo, opet ja posmatram ovo pitanje kao pravnik, a ne kao političar. Ako to ne unesemo u Ustav, može li zakonodavac to da uradi. Može da uradi ako jedno zakonodavno telo ima takvu skupštinsku većinu koja smatra da posed na zemljište valja ograničiti. Ako se pak želi da to ipak udje u Ustav, to znači da je jedna obveza koju zakonodavna vlast ima da izvrši i da ona izvodjenjem Ustava to ima da donese.

Ali dolazi pitanje granice toga maksimuma. Ako postavite veliki maksimum, onda cela odredba postaje bez predmetna. Ili ako dobijete jednu Skupštinu koja želi iz razloga, koje ja ovde neću da pominjem, da sačuva velike posede, ona može da postavi maksimum od 2000 hektara, i tek onda s time niste ništa učinili. Sva je stvar u granici, a mi u Ustavu tu granicu ne možemo da odredimo, jer nemamo merila za to. Evo ja sam protiv velikih poseda, ali gde ću da nadjem granicu. Stoga smatram da ovakovu formulu na ovome mestu ne postavljamo i da ovim načinom to pitanje ne rešavamo. To je samo blef i bacanje prašine u oči svetu, da misli da je rešeno pitanje velike svojine.

Ja bih razumeo da se kaže, maksimum je 100 hektara, pa onda da diskutujemo, no ne razumem ovakovu formulu. Ako bude većina za to, ja ću da je primim, no ona ne znači ništa.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Djonović.

Jovan Djonović: Ja se s ovim izlaganjem g. Markovića ne slažem i evo zašto: Čim se govori o ograničenju velike svojine, znači da ima jedan tok ideja, koji ide za tim, da se zaista ograniči stvaranje velikih poseda na selu u budućnosti. Stoga ne mogu da predpostavljam da će doći druga Skupština, koja ne će ući u duh naših ideja, kako reče g. Marković i odrediti, n. pr. 2000 hektara kao granicu za veliki posed! Kretanje ideje ide tamo, da se ograniči veliki posed i svi koji dodju iza nas moraju voditi računa o tome. Ja mislim stoga, da treba reći, da će se zakonom utvrditi maksimum zemljišnog poseda na selu. To neće biti i nije nikakav blef, kao što je kazao g. Marković, nego mi ovim kažemo zakonodavcu da se u budućnosti ima da rukovodi sa osećanjima, koja su i nas rukovodila, a to je da se stvaranje velikih poseda na selu ograniči.

Zato nalazim da jedna takva odredba ima mesta da dodje ovde.

Ja bih razumeo da je neko drugi branio stvaranje velikih poseda na selu, ali ne razumem g. Markovića i g. Vujičića. Ima ovde ljudi koji imaju svojih interesa da se veliki posedi ne ograničavaju. (Marković: Valjda ja nisam taj?) Ja sam kazao da vas g. Markoviću i g. Vujičića ne mogu da razumem, jer ih vi nemate, pa s toga nemate ni računa da ovo branite! Ja znam da ih ima, koji imaju računa zato, stoga, što su ti ljudi kupili, posle oslobodjenja, spahiluke u Makedoniji. A ima ih i u Srbiji, koji su kupili po pet do šest stotina hektara zemlje, dok u kući nemaju više od 5 do 6 duša. Prema tome to nisu zadruge.

Ja bih kažem razumeo te ljude da brane princip neograničenja velikih poseda, ali g. Markovića i Vujičića ne mogu da razumem kad stoje na tome gledištu.

Uopšte, nema smisla da se akumulirše zemlja na selu, to vi svi valja da osećate.

Jer gospodo, ako ne unesemo jednu takovu odredbu u Ustav, onda znači, da mi ostavljamo otvorena vrata ljudima, novčano jakima kapitalistima, da ih tako nazovemo da mogu kupovati zemlju na selu i tako stvarati nove latifundije. Ako ne ograničimo maksimalni posed mi nećemo na taj način, rešiti agrarni problem, ne taj problem ćemo zatvoriti, nego ćemo ga stalno držati otvorenim, jer će kapitalisti moći doći na selo i stvarati velike posede. Ova odredba znači, da kapitalisti ne mogu doći na selo i uzimati od seljaka zemlju.

Problem ne može biti rešen na taj način, da se utvrdi samo minimum, ako se istodobno ne utvrdi i maksimum poseda. Zašto to gospodo? Za to, što je u našoj zemlji, a naročito u Srbiji, najvećim delom srednji posed. Ako dozvolite, gospodo, da kapitalizam udje na selo, onda dotle, dok se srednji posedi ne naprave malima, mogu se stvarati latifundije. Vi morate, gospodo, kazati, da će se zakonom fiksirati maksimum, preko kojega neće porasti posed na selu.

Što kaže gospodin Vujičić, da ćemo na taj način sprečiti razvijanje zadruga, to ne stoji. Sto hektara ili dvesta hektara, to nije veliki posed. Nama je stalo do toga, da sprečimo da kapitalisti ne dodju na selo, i ne uzimaju od seljaka zemlju, da se ne bi selo pauperiziralo. Radi toga sam ja za to, gospodo, da se unese odredba, da će se zakonom utvrditi, a to je, da ostavimo zakonodavcu, da utvrdi maksimalni posed zemljišta prema broju članova familije, prema zadrugama u opšte, prema mesnim okolnostima. Ali isto tako smatram da je potrebno, da ostane da se obezbedi i jedan minimum zemlje, koji je potreban jednoj porodici, a to je, da se ne može otudjiti.

Vi znate, gospodo, da naš seljak često puta lakomisleno upravlja svojim imanjem i da dovode svoju familiju do toga, da se pauperizuje. Radi toga ja bih hteo da mi zaštitimo seljačke porodice od lošega rukovanja imanjem njihovih šefova, što znači da se seljačkoj porodici osigura jedan potreban minimum zemlje, koji se ne može prodati. Odredbu o cepanju i delanju možete ispustiti, ali minimum, koji ne treba da se otudji, treba da se zaštiti zakonom, a to je da ostane odredba o tome čl. 43. Ako to učinimo, gospodo, mislim, da će moći učiniti jedan dobar posao. Ako to rečemo Ustavom, to ne će biti nikakav blef, kao što kaže gospodin dr. Laza Marković, nego će to biti jedna korisna stvar, koju će kasnije zakonodavac imati da izvrši.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč gospodin Milojković.

Života Milojković: Gospodo, pre svega je važno konstatovati, da se niti ustavom niti zakonom može sprečiti razvitak, koji se vrši u poljoprivrednoj proizvodnji. Mi smo u Srbiji ranije imali zakon, koji je garantovao da se seljaku ne može otudjiti pet lanaca zemlje s plugom i volovima. Ali se u praksi pokazalo, da se taj zakon ne može da izvodi, jer su potrebe seljakove bile takve, da je on nalazio razne forme, po kojima je bio u stanju da otudji zemlju, koju mu je zakon štitio.

Kad je reč o ovome što se sada predlaže, potrebno je konstatovati princip koji treba da se provede u redakciji ovoga člana čija se izmena traži. Ovde se veli: „Zakonom će se utvrditi slučajevi u kojima će se odrediti najveća površina zemlje,“ dokle se traži da se ona prvobitna redakcija, gde se veli, „da se, najmanja površina zemlje izostavi“, zato je potrebno utvrditi jedan princip. Ali taj princip ovde nije pomenut. Ja sam pristalica toga gledišta, da treba odrediti maksimum veličine zemljišta koji jedan sopstvenik treba da ima. Ali po kome principu taj maksimum treba odrediti? Ja

držim, da treba da se uzme princip, da veličina zemlje koju jedan sopstvenik treba da ima ne može ni u kom slučaju ići preko mogućnosti da on tu zemlju sam sa svojom porodicom obrađuje. Potrebno je, da se naglasi, da jedan sopstvenik seljak može da ima maksimum zemlje u svojini koliko je u stanju da obradi sam sa svojom porodicom. Taj princip je proveden u bugarskom zakonodavstvu. Pre kratkog vremena donet je u Bugarskoj jedan zakon o javnim domenima, čija je jedna odredba u tome, da se u Bugarskoj maksimum zemljišta koje jedan sopstvenik može da ima, kreće do 300 dekar. Nijedan sopstvenik zemlje u Bugarskoj po tome zakonu ne može da ima više zemlje nego 300 dekar. Što se tiče šume; nijedan sopstvenik ne može da ima više šume od 300 dekar u ravnici i 500 dekar u planini. To je princip koji je proveden u Bugarskoj pod vladom Stambolijskog. Potrebno je, da se stane na gledište, da niko ne može imati više zemljišta nego onoliko koliko je u stanju sam sa svojom porodicom da obradi, i da mu se ta veličina zemljišta ogarantuje. Tako isto i kad je reč o tome koliko će biti minimum zemljišta koji jedan sopstvenik treba da ima, potrebno je takodjer stati na to gledište, da se nijednom sopstveniku ne može otudjivati ni na koji način i ni kojim putem onoliko zemlje koliko je on u stanju da radi sam sa svojom porodicom. Ja mislim prema tome, gospodo, da treba odrediti i maksimum zemljišta i minimum zemljišta na ovome principu: da se u prvom slučaju, kad je reč o maksimumu, niko ne može imati više zemljišta, nego onoliko koliko može da obradi sam sa svojom porodicom, i u drugom slučaju kad je reč o minimumu, da se ne može otudjiti onoliko zemlje koliko sam sa svojom porodicom radi.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Perić:

D-r Ninko Perić: Ja bih hteo da skrenem pažnju u ovoj diskusiji o maksimumu i minimumu zemljišta na jednu stvar. Kad je reč o minimumu poseda, koliko jedan zemljoradnik treba da ima, mi imamo dve vrste minimuma. Mi imamo u zakonu ograničenje minimuma u pogledu otudjivanja zemljišta. Ali postoji drugi minimum, ako dotični građanin ne odgovori svojoj državnoj dužnosti, naročito ako čini krivična dela onda mu se i taj minimum zemljišta prodaje ili za porezu ili za naplatu troškova ako je učinio kakvo krivično kažnjivo delo.

Dakle, mi imamo dve vrste minimuma. Ja sam g. Djonovića razumeo da govori o onom prvom minimumu, da treba seljaku ogarantovati jednu najmanju količinu zemlje koju ne sme otudjiti, a g. Životu Milojkovića sam razumeo da je govorio o ovom drugom minimumu po kome se ni u kom slučaju i ni na koji način ne može taj minimum otudjiti. To je dakle jedno suptilno i delikatno pitanje i kad o minimumu hoćemo da rešavamo, onda treba da budemo na čisto s tim, o kome je minimumu ovde reč. Ja bih bio i za onaj prvi, i za ovaj drugi minimum, ali smatram da smo mi zakonodavca na sve ovo ovlastili s ovim trećim odeljkom, kad je reč o svojini. Jer, tu je ušla i jedna ideja, koja se meni dopala, a po kojoj sva privatna prava imaju i svoje socijalne zadatke, pa dakle i svojina. Svojina, dakle, ne će eksistirati samo u korist sopstvenika nego će i svaki sopstvenik imati i izvesne dužnosti. U nizu tih ideja zakonodavac će imati da se kreće kad je reč i o prvom i o drugom minimumu, a isto tako i kad je reč o maksimumu. Ja sam u principu protiv dolaska kapitala na selo, ali se bojim da tom ustavnim odredbom o ograničenju maksimuma poseda ne pogodimo ne samo kapitale nego i zemljoradnika. Jer kapital ne će doći tamo kad čuje da je zakonom ograničen maksimum poseda, a doći će kad čuje da je posed prilično veliki.

Ja ću skrenuti pažnju još na jednu stvar. Ja sam u principu za osmočasovni rad u fabrikama, ali smo se ovde borili da to ne unosimo u Ustav, što to ne možemo taj princip da generališemo. Ja sam isto tako protiv i tome da kapital udje u selo zauzimajući zemlju seljaku ali se bojim od toga ako se to generališa da se onda zakonodavac neće moći da kreće u nizu onih ideja koje su ovde predviđene o svojini i po kojima je svojina ne samo pravo nego i jedna socijalna dužnost. Iz toga razloga ja sam i protiv toga da se ovde govori o maksimumu ili minimumu, ali kad je pitanje o nekom sporazumu onda ću glasati onako, kako se taj sporazum postigne, samo sam protiv da to ulazi u Ustav, već da se to pitanje reguliše docnije zakonom.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Kad je prvi put rešavano u Ustavnom Odboru o ovom poslednjem stavu, ja sam stao na to gledište da treba da se predvidi maksimum i minimum zemljišnog poseda, ali je g. d-r Lazar Marković objasnio da to nije potrebno unositi u Ustav zbog toga što je u čl. 37. predviđeno, gde se govori, o svojini, da će se obim, i ograničenje privatne svojine odrediti zakonom i da prema tome će se odrediti i ograničenje obima zemljišnog poseda. I tako se i ostalo na ovoj redakciji, kako je prvi put bila unesena. Međutim, kad se sad ponovo našlo za potrebno, da ceo ovaj poslednji stav otpadne onda je potrebno kao što je g. Ministar naglasio, da se ovaj stav zameni drugim u kome će se kazati pored maksimuma zemlje određuje se i minimum poseda zakonom koji se otudjiti može. Na taj način obuhvatitiće se i minimum i maksimum, i jedno i drugo. A da je to neophodno potrebno da se predvidi i minimum i da je mora ozakoniti, kako su objasnili gospoda Gjonović i Marković, ja ću navesti samo ovo. G. Milojković je naveo kako naš § 471. Grad. Sudskog Postupka garantuje seljaku pet pluga zemlje i kuću sa okućnicom od 1 pluga zemlje. Ali je docnije to jednom Uredbom protumačeno jer se nije primenjivalo onako, kako je u zakonu. To je učinjeno Uredbom raspisa od 1879. god.

Za one prilike to je bilo dobro. Izigravanja nije bilo toga člana zakonskoga, ali docnije, kako su se vreme i prilike menjale, onda se pokazalo to, da se na manjim zemljišnim posedima može postići ista proizvodnja ako se dotični zemljišni posed djubri i racionalnije radi, i da je potreban i manji minimum seljaku da na njemu može živiti. Zbog toga je on, da bi dobio ostala sredstva potrebna za obradu zemlje, pribegavao raznim drugim modusima, da izbegne uticaj zakonske odredbe i da se oslobodi tih šest pluga zemlje, da smanji svoj zemljišni posed. Što zakonodavac u ono vreme nije hteo da sam to sprovede, kao što je to neophodno potrebno bilo, i kao što se sećam da se diskutovalo u našoj Narodnoj Skupštini, to je druga stvar. Glavno je, da je onda uzakonjeno, da se zemljoradniku ne može prodajom za porez otudjiti 20 ari zemlje i kuća. Ta odredba, koja je uneta u zakon o neposrednoj porezi, imala je veoma blagotvorni uticaj na naš zemljoradnički stalež. Mnogo i mnogo seljaka, koji su se iz raznih uzroka bili zapustili te nisu bili platili državnu porezu, kad je izvršena prodaja poseda, kad je likvidirana njegova poreza i kad su rashodovani njegovi veliki dugovi, on je ostao sa svojom kućom i 20 ari zemlje i počeo je ponova da stiče. Inače da nije bio zagarantovan taj minimum ostao bi bez kuće i bez kućišta, morao bi otići u varoš i stvarati proletarijat sve više.

Ja mislim da je neophodno potrebno zbog toga, da mi ovde ostavimo minimum, te da zakonodavcu sta-

vimo u dužnost, da vodi računa da je potreban minimum, poseda koji se otudjiti ne može, a on će sam rešiti koliko će biti potrebno toga minimuma za otudjenje za državne potrebe, pa čak može biti da će se rešiti i za krivična dela, da se ne otudjuje da se na taj način seljak ne ostavlja bez kuće i bez kućišta.

Zato ja molim, da se ova redakcija poslednjeg stava zameni sa ovim: „maksimum i minimum zemljišnog poseda utvrđuje se zakonom.“ U ostalom ja pristajem onako kako reši većina.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Reč ima g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Gospodo, ja sam tražio da se ovaj stav vrati u Odbor zato, da bi ga izostavili, jer sam osetio da je to raspoloženje velikog broja poslanika. Medjutim, ja sada vidim da se ovde pledira da ostane minimum zemljišnog poseda. (*J. Djonović:* Izmenjeno je). Medjutim ja primam, da se unese maksimum zemljišnoga poseda a ne mogu da pristajem da se unese minimum iz dva razloga. Jedan je razlog taj što i kada ne bude u Ustavu određeno da mora da se obezbedi zemljoradniku jedan minimum, to se može učiniti zakonom, ako se vidi da je to potrebno i korisno. Ovaj srpski zakon, o kome je govorio gospodin Djonović, on je donet bez ikakvog oslonca na kakve ustavne propise. U Ustavu od 69. god. nema ni pomena o tome pa ni u Ustavu od 1901, 1888. i 1903. god. Taj je propis jednako postojao. Tako isto ako se u ovaj Ustav ne unese ovakav propis kako se traži, ako je koristan i potreban onda se on može, taj propis § 471., rasprostraniti na celu Kraljevinu, a možemo ga i povećati, mesto 5 da bude i 10 pa i 15 ari, koliko se složimo. Ali ima i dva druga razloga da se ne unese u Ustav. Ako se ne unese u Ustav, zavisi od Skupštine, da to unese ili ne, a ako se unese to u Ustav, onda Skupština mora to da unese i u Zakon.

Ja sam, pravo da Vam kažem, u načelu, protiv toga propisa. Jer, ja u tome minimumu vidim jedno, ograničenje kreditne sposobnosti zemljoradnikove. (*Jov. Djonović:* Ne stoji to, g. Ministre). Jeste, jeste; to stoji. Ja sam se tom stvari bavio. Ja sam tu stvar proučavao, verujte mi, i video sam, da to ne koristi seljaku, nego da mu šteti. Jer vidite, gospodo, dodju jedna ili dve gladne godine, i seljak je primoran da se zaduži. A vi znate, svakog dana čujemo da se neprestano ponavlja: da bankokrati, banke i zelenaši nemaju ni srca, ni osećanja, i on neće da mu dā za to da se ishrani, ali će da mu dā, ako seljak ima da mu dā hipoteku; a ako seljak ne može da otudji zemlju, on onda ne može ni da se zaduži. I onda, šta radi zemljoradnik? Onda je on primoran, da u bescenje obilaznim putem prodaje taj svoj posed, jer ne može da ga zaduži. Ja sam kao kao sudija imao prilike da sudim i utaje, i prevare, i upropašćene amanete i t. d., što je u stvari bila jedna čista pozajmica kod zelenaša. Zelenaši izmislili način da izigravaju zakon. I mesto da je onaj seljak na onih pet hektara dobio pet do šest stotina dinara u zajam i ishranio sebe i svoju porodicu, on je za pet do šest stotina dinara, koliko je primio od tog zelenaša, morao posle da mu ustupi celu svoju zemlju. Ja sam imao te slučajeve i sudio sam ih. Ja u tome ne vidim nikakve povlastice za seljaka, nego naprotiv, vidim jednu otežicu za njega. Dakle, ja mogu da primim samo ovo: da će se zakonom utvrditi maksimum zemljišnog poseda,

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ima reč g. Gjonović.

Jovan Gjonović: Vidite g. Mjnistre, pošto ste vi već utvrdili, da će stradati zemljoradnički kredit, ako se od prodaje zaštititi minimum zemlje, ja bih hteo da korigujem to vaše mišljenje.

Vi ste nam izlagali kakve su nekada prilike bile, i po starom shvatanju uloge države, može biti da je to tačno i da je to tako i bilo. Ali, vi ne treba da zabravite, da je država dužna da stvori zemljoradnički kredit i ustanove za zemljoradnički kredit, iz kojih će zemljoradnik moći lako dobijati potreban mu kredit. On će se morati iščupati iz ruku zelenaša. Na taj način seljaku će se pomoći, kad mu to bude bilo potrebno. Zato on neće stradati radi neimanja kredita. Država će od sad morati učiniti za seljaka i za organizaciju zemljoradničkog kredita, nešto više nego što je činila ranije. Ona će mu stvoriti zemljoradnički kredit, solidno organizovan i dovoljan.

(Ministar za Konstituantu *Marko Trifković:* Pa i taj kredit mora da ima neke podloge; ne može biti bez podloge).

To je stvar zakonodavca. Ja mislim da pravi zemljoradnički kredit ne može stradati, ako se ograniči da minimum zemljoradnikove zemlje, ne može biti rasprodat, a to će značiti, da se seljačke porodice obezbede u svima slučajevima, da se ne pauperiziraju, što je, čini mi se, u velikom interesu ove naše države. Ja bih molio stoga ponovo g. Ministra da ne daje jednu takvu kategoričku izjavu, nego da kaže: da se može primiti obezbedjenje minimuma zemljoradničke zemlje, da ne bude rasparčana odnosno prodana, kao što je primio da se ograniči veličina zemljoradničkog poseda.

Ministar za Konstituantu M. Trifković: G. Djonović kaže, da će se ustanoviti zemljoradnički kredit, koji će kredit obezbediti zemljoradniku tih pet ari zemlje, i da taj zemljoradnički kredit neće biti kao onaj koji se dobija kod zelenaša. Ali, i taj zemljoradnički kredit mora imati neku podlogu. (*Jov. Djonović:* Zakonodavac će to naći). Zakonodavac će naći, ali će ta podloga morati da bude jedna vrsta stalne hipoteke na tih pet ari.

Jovan Djonović: Vi ste govorili o izuzetnim slučajevima, o velikim nesrećama, kao što su na pr. gladne godine. Pa to su izuzeci. To dolazi u sto godina jedan ili dva puta, i država tu pritiče u pomoć. (*D-r Uroš Stajić:* Tako je! To je tačno!)

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Vi ste g. Stajiću, govorili protiv toga, a sad ste promenili mišljenje.

D-r Uroš Stajić: Ja sam govorio u toliko, u koliko zemljoradnik nema zemljoradničkog kredita. Današnji kredit nije zemljoradnički kredit, nego lihtarstvo. Neka zemljoradnički kredit bude na zadružnoj osnovi, pa ćete videti, kako će poljoprivreda drukče da krene.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Seljak ne prodaje imanje zato što voli da ide kod suda da prenosi tapije, nego zbog nužde.

Uroš Stajić: Ovo je demokratska mera.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: To je reakcionarana mera, jer je to ograničenje prava svojine. To je samo jedan šajn — povlastica, — maska za zemljoradnika, a to je opterećenje za njega. Sprečavate ga da slobodno raspolaže svojom imovinom i ubijate mu kredit.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodo, ova se sednica pretvorila u konferenciju i zato mislim da se sporazumemo glede ove redakcije. (Čuje se: Da glasamo).

D-r Laza Marković: Nećemo da glasamo kad se nismo sporazumeli.

Stjepan Barić: Mi smo došli u 9 sati, u dva i po sata ste konferisali, pa sad opet ponovo hoćete da nas gnjavite i da se sporazumevate zato, što nemate ljudi da glasaju za redakciju koju vi predlažete.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ovo nije pitanje za preglašavanje, nego za sporazumevanje, jer se želi

da se postigne sporazum i da se donese redakcija, koja će najviše da odgovara potrebama naših seljaka.

Jovan Djonović: Kad bi tako hteli i o svakoj stvari da razgovaramo, to bi bilo sjajno. Dosad ste drukče govorili, te vas molimo da uvek jednom merom merite.

Potpredsednik Juraj Demetrović: Gospodine Gjonoviću, ovde se radi o krupnom pitanju koje obuhvata interese našega sela, te mora isto da se reši sporazumom sviju grupa.

Jovan Gjonović: Vi ste čuli mišljenje opozicije, i onda treba da pristupimo glasanju.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Dobro, gospodo, kad vi nećete da popustite, da popu-

stim ja. Šta mogu drugo, da se nebi dalje prepirali onda bih predložio da ovaj stav glasi ovako: „Zakonom će se utvrditi maksimum zemljišnog poseda, kao i slučajevi u kojima se minimum zemljišta ne može otudjiti.“ (Vrlo dobro, to i mi hoćemo).

Potpredsednik Juraj Demetrović: Ja ću staviti ovaj predlog na glasanje. Ko je za ovaj predlog kako ga je g. Ministar pročitao neka sedi, a ko je protiv neka ustane. (Svi sede). Objavljujem da je ovaj predlog primljen.

Ovu sednicu zaključujem.

Sednica je zaključena u 12¹/₄ časova.

LVIII SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 4. juna 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao **Predsednik D-r M. Ninčić.**

Sekretar Milorad Vujičić.

Početak u 9 časova 15 minuta.

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim vas, gospodo, da počnemo sednicu.

Gospodo, imamo da rešavamo o dva člana ustavnoga predloga koji su vraćeni u odbor. Prvo je vraćen u odbor čl. 50. zbog poslednje rečenice, koja glasi: „Ovo ne вреди — t. j. pravo pomilovanja — ne вреди za dela kažnjiva samo po privatnoj tužbi.“ Gospodo, pitanje je o tome, da li će ta poslednja rečenica da ostane ili ne.

Ima reč g. D-r Gregor Žerjav.

D-r Gregor Žerjav: Ja predlažem da se ova poslednja rečenica čl. 50. izbaci, a mesto toga da se kaže: „Pravo pomilovanja po delima kažnjivim samo po privatnoj tužbi urediće se zakonom o postupku sudskom u krivičnim delima.“

Predsednik M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu M. Trifković: Gospodo, ja primam ovu izmenu ovako kako je predložio g. Žerjav, i molim Ustavni Odbor da je primi. (Prima se).

Predsednik M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, ja ću staviti na glasanje. Ko je za to, da se ova izmena primi, neka izvoli sedeti, a ko je protiv toga, neka izvoli ustati. (Svi sede). Objavljujem da je ovaj predlog jednoglasno primljen.

Dalje je vraćen čl. 56., gde je reč o nasledju.

Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu M. Trifković: Gospodo, ja sam, prema traženju narodnih poslanika u Ustavotvornoj Skupštini, pristao da se ovaj član vrati natrag u Ustavni Odbor i da ga ovde u Ustavnom Odboru ponova prodiskutujemo. Ja sam, gospodo, to uradio ne zato što sam ja mislio da taj član treba u istini menjati ili da ga treba dopuniti, nego sam pristao za to što je ovaj član u istini vrlo važan, a nisam želeo da narodni poslanici, koji pomažu vladu, čine izvesne predloge, a da se tim predlozima ne ukaže dovoljna pažnja. Ja sam

želeo da se to vrati ovde u odbor, da se to nanovo prodiskutuje i da se posle toga diskutovanja ipak dodje do zaključka, da je ova odredba vrlo dobro stilizovana, i da je ne treba menjati. Ja bih molio Ustavni Odbor da ostane pri svojoj ranijoj odluci, a gospoda, koja su tražila da se vrati natrag u odbor ovaj član, neka izvole izneti svoje razloge, ako misle da bi trebalo štogod dopuniti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Ja samo hoću da potvrdim ovo što je naveo g. Ministar za Konstituantu, da je de fakto i za vreme rešavanja samoga odeljka ustava bilo to, da gospodin Ministar i g. izvestilac nisu hteli da prime članove ustava koje sam ja predložio da se vrate u odbor, i koji su bili važni i za koje se izjasnila velika većina skupštinskih poslanika.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu M. Trifković: Ja mislim da nije tačno ono što kaže gospodin Andjelić. Gospodin Andjelić izgleda mi samo da od nekog vremena ima malo zle volje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovan Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja bih samo hteo da ponovim, da mi ostajemo pri onome našem predlogu u čl. 56. Mislim da bi na taj način ovaj član najbolje bio redigovan.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, ja ću staviti na glasanje ovaj član. Koja su gospoda za to, da ovaj član ostane onako kako je već predložen od strane Ustavnog Odbora neka izvole sedeti, a koja su protiv toga neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da Ustavni Odbor ostaje pri svojoj prvobitnoj redakciji.

Sada treba da predjemo na pretres amandmana kod VII. odeljka. Treba da se dogovorimo kad ćemo održati sednicu. Ja mislim da iduću sednicu održimo u ponedeljak. (Prima se). S toga ovu sednicu zaključujem, a drugu zakazujem za ponedeljak u 10 sati pre podne.

Sednica je zaključena u 9 i 30 časova.

LIX SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 6. juna 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao **Predsednik D-r M. Ninčić.**Izvestilac: D-r **Laza Marković.**

Početak u 10 časova.

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim vas, gospodo da počnemo sednicu. Mi sada treba da diskutujemo o amandmanima koji su podneti za odeljak VII. koji govori o Narodnoj Skupštini. Pre toga molim Vas da učinim jedno saopštenje. Dobio sam akt od g. Milutina Jakšića, narodnog poslaniku, koji izjavljuje, da pošto je istupio iz demokratskog kluba, a zastupnik je u Ustavnom Odboru, podnosi ostavku na članstvo u Ustavnom Odboru. Molim da Odbor ovo prima na znanje.

Ima reč g. Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Po čl. 17. zak. o poslovnom redu, u zapisniku svake sednice Ustavnog Odbora beleže se imena prisutnih članova. Štampane su stenografske beleške u načelnoj debati u Ustavnom Odboru i u prvim dvema sednicama je zapisano da su prisutni bili svi članovi Odbora, a u ostalim nije zapisano, ni ko je bio, ni ko nije bio prisutan. Ja bih molio da se ta pogreška ispravi na taj način, što će se naknadno drugom prilikom, kad se budu beleške definitivno u određenom broju štampale i povezivale, štampati imena prisutnih članova Odbora, te da se i u ostalim sednicama vidi ko nije bio prisutan, a ko je bio prisutan, tako da onaj koji ne dolazi na sednice primi odgovornost u javnosti za nerad, a ne da to podnose svi ovako kako nas javnost tretira.

Predsednik D-r M. Ninčić: Misao g. Andjelića doista je simpatična. Zaista ima izvesan broj poslanika koji rade i na koje je pao sav posao i oni nose svu odgovornost, dok međutim, i drugi poslanici koji ne dolaze na rad trebali da povuku odgovornost za svoj nerad i otežavanje poslova, samo mislim, gospodo da bi to bilo nezgodno, da u stenografskim beleškama svake sednice unose imena prisutnih članova, pošto se imena prisutnih članova već beleže u kratkim zapisnicima koje ne štampamo.

Izvestilac D-r Laza Marković: Da, to ima već u kratkom zapisniku. Ma da bi primedba g. Andjelića bila sasvim pravilna, ipak mislim da ne bi to trebalo unositi u stenografske beleške, pošto to već ima u zapisnicima.

J. Djonović: Ja sam hteo da konstatujem da je faktički ceo posao u Ustavnom Odboru kao god i poslovi Konstituante, pali na nekoliko ljudi. Ja mislim da se sa takvim držanjem, upravo držanjem onih koji se apstiniraju, i neće da učestvuju u radu ovde i u Konstituenti parlamentarizam seče po korenu. Zbog toga je nužno da se objave ta imena i da se znaju ljudi koji pomažu da se kompromituje parlamentarizam, koji pomažu da se ide u tiraniju.

Predsednik D-r M. Ninčić: Doista nerad pojedinih narodnih poslanika ubija u koren parlamentarizam i ne bi trebalo da se dogodi više ono što je bilo sa privremenim Narodnim Predstavništvom.

Gospodo, da predjemo na diskusiju o amandmanima za odeljak VII.

Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod odeljka VII. a. kod čl. 69. ima predlog Jugoslovenskog Kluba, koji glasi ovako: „Narodno Predstavništvo sastoji se iz dve koordinalne Skupštine: političke i socijalno-ekonomske, koje se biraju na četiri godine. Niko ne može da bude istodobno član obeju Skupština.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi smo, gospodo, ovaj predlog već imali. (J. Djonović: Molim za reč). Ima reč gospodin Djonović.

Jovan Djonović: Gospodo, nesumnjiv je fakat, da je parlamentarizam u jednoj krizi. Tu krizu povećavaju gospoda narodni poslanici, kao što sam malo čas rekao, svojim neradom s jedne strane, a s druge strane kriza parlamentarizma se povećava na taj način, što je na njega natovareno vrlo mnogo poslova i što on, i pored najbolje volje, i kad bi bio i mnogo vredniji nego što je, ne bi mogao toliki posao da otaljava.

Ali kako se sećam, mi smo tražili, kako su odbijena dva koordinirana doma, u Ustavnom Odboru i našli drugu soluciju, da se radna sposobnost parlamenta poveća. To je učinjeno na taj način, što će se ustanoviti Veliki Privredni Savet, kao jedno telo koje će se baviti naročitom vrstom poslova, telo koje će donositi i sredjivati socijalno-ekonomsko zakonodavstvo. U načelu ja sam takvu soluciju primio i duboko žalim, što prilikom diskusije o trećem odeljku, kada je bila reč o privrednom savetu, nije ništa rečeno detaljnije o sastavu i kompetenciji njegovoj.

Želeo bih, ako je ikako moguće, kad je već reč o Narodnoj Skupštini, kao o onome telu koje ima da donosi zakone. da se reši i o privrednome savetu, upravo da se detaljiše i njegov način sastava i njegova kompetencija, kako bi se znalo, koje bi poslove imao da radi i u kakvoj formi. Ako je ikako moguće, želeo bih da se o tome baš sad više porazgovaramo.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovo je predlog Jugoslovenskoga kluba, i ja ću ga staviti na glasanje. (P. Andjelić: Molim za reč). Reč ima gospodin Andjelić.

Pavle Andjelić: Ja se ne slažem sa mišljenjem gospodina Djonovića, da ustanova Privrednoga Saveta treba da bude kao nešto, što može da kroji zakone i tome slično, jer i ovo što je dosada predviđeno, po mome mišljenju je mnogo. Ako se hoće da stvaraju zakoni ekonomski kao i politički i socijalni, uvek je za to bolje uvesti stručne ljude od zanata, a ne poveriti to ljudima, koji bi došli političkom agitacijom i zauzimanjem njihovih političkih prijatelja, jer takvi ljudi u privrednom savetu ne bi bili stručni za rad. (Jovan Djonović: To može da se desi i za Narodnu Skupštinu).

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj predlog Jugoslovenskoga Kluba, kod člana 69. Gospoda koja su za ovaj amandman Jugoslovenskog Kluba neka izvole sedeti, a gospoda, koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). To je većina, objavljujem da je ovaj amandman Jugoslovenskoga Kluba kod čl. 69. nacrt Ustava odbijen većinom glasova.

Gospodo, kod onih amandmana koji su već bili u Ustavnom Odboru na diskusiju, imaju da govore samo predstavnici grupe čiji su amandmani.

Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 69. ima predlog socijal-demokratskog kluba da prvi odeljak toga člana glasi:

„Narodnu Skupštinu sastavljaju poslanici, koje narod slobodno bira, opštim, jednakim, tajnim, neposrednim glasanjem po proporcionalnom sistemu.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Gospodo, ovaj predlog socijal-demokratskog kluba razlikuje se od teksta prvoga stava čl. 69. ustavnog nacrtu u toliko, što umesto izraza „sa predstavništvom manjina“ socijal-demokratski klub traži, da se stavi: po proporcionalnom sistemu“. Mi smo o ovom predlogu, kao što znate, dugo diskutovali, i ovaj izraz „predstavništvo manjine“ malo je širi od izraza „po proporcionalnom sistemu“, jer on obuhvata i pojam manjina. Ostavljeno je, dakle, zakonodavnoj vlasti, da ona uradi kako je najbolje, te stoga mislim da ovaj predlog treba da odbijemo i da ostanemo pri staroj redakciji.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Gjonović.

Jovan Gjonović: Ja imam da izjavim, da ostajem pri ovom predlogu, pošto je taj predlog i naš predlog jer smo ga i mi potpisali, želeo bih svega da korigujem tvrdjenje g. Markovića da utvrdim „predstavništvo manjine“ ne znači „proporcionalni sistem“. Nije to isto, a mislim da vi to znate kao i ja. Ja mislim, da je bolje da tačno i jasno kažemo, da će Narodna Skupština biti sastavljena i birana po proporcionalnom sistemu, i ne znam zašto bi bežali od toga da to kažemo? Kad kažemo, da je ogarantovano „predstavništvo manjine“, mi nismo kazali, da će se Skupština sastavljati po proporcionalnom sistemu, baš zato, što to nije kazato, mi smo i podneli ovaj predlog i tražili da se to u Ustav unese, kako se od toga principa docnije ne može odustati. Jer, gospodo, kad se kaže samo da će i predstavništvo manjine doći u Skupštinu, onda se izbornim zakonom može to prekrojiti tako, da se proporcionalni sistem izbegne potpuno, a mi to ne želimo.

Predsednik D-r M. Ninčić: Koja su gospoda za ovaj predlog socijal-demokratskog kluba neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem, da je predlog odbačen.

Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 69. postoji predlog gospodina Milana Simonovića i drugova koji glasi: „Narodnu Skupštinu“ sastavljaju poslanici, koje narod slobodno bira opštim, jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem sa predstavništvom manjina.

Na svakih 35.000 stanovnika bira se po jedan poslanik. Ako višak stanovnika u jednoj izbornoj jedinici bude veći od 20.000 biraće se i za taj ostatak poslanik.

Narodna Skupština bira se na četiri godine. Bliže odredbe o izborima propisane se zakonom.

Ovaj predlog, gospodo, tiče se broja poslanika. Umesto 50 hiljada stanovnika da bira jednog poslanika, koliko je predviđeno ustavnim nacrtom, gospoda traže, da se ustanovi broj 35.000. A ako je ostatak veći od 20.000, da se bira još jedan poslanik.

Predsednik D-r M. Ninčić: Kako vidim, raspoloženje je i kod članova Ustavnog Odbora i kod g. izvestioca, da se ova izmena primi, ali ja mislim, da je teško po ovom pitanju doneti kakvo rešenje, pošto od strane Vlade nije niko prisutan. (Čuje se: Zovite Ministra za Konstitunatu). Vlada je obavještena da danas

ima sednica Ustavnog Odbora. Ima reč g. Ljuba Jovanović.

Ljuba Jovanović: Ja mislim, gospodo, da i ako g. Ministra nema ovde, mi ipak možemo ovu stvar rešiti i mislim da usvojimo jednu sredinu i da na mesto 50.000 stanovnika da biraju jednog poslanika, koliko je predviđeno nacrtom Ustava, i mesto onih 35.000, koliko se ovim predlogom ustanovljava, usvojimo 40.000.

I čini mi se, koliko sam obavješten, da se s tim slaže i g. Ministar Ustavotvorne Skupštine i Vlada. Ja ne mogu dati formalnu izjavu u tom pogledu, jer nisam ovlašćen, ali mi je poznato da su i Vlada i g. Ministar takvog mišljenja.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Mihajlo Avramović.

Mihajlo Avramović: O ovome pitanju ja sam govorio i u užem odboru Ustavnog Odbora i ja sam takodje stao na ovo gledište koje je posle ušlo u sam Ustav, da je potrebno popeti što više broj birača za izbor narodnih poslanika. Vi, gospodo, znate iz iskustva ovoga našeg Parlamenta, kako je teško raditi sa velikim brojem poslanika. Što je veći broj, teže je raditi a što je manji broj lakše je raditi i plodniji je rad. Ja bih bio zato da ostane kao što je uneseno u Ustav, da se na 50.000 gradjana bira jedan poslanik, kako bi imali opet jedan dovoljan broj poslanika i kako bi Skupština mogla da radi. Vi, gospodo, sa svoju strana čujete prigovor kako se parlamentarizam kompromituje, kako Parlament ne može da radi. To je istina neoboriva. Ako date tome Parlamentu veliki broj poslanika vi ćete još više otežati i inače tešku radnju Parlamenta u današnje vreme, kad imate toliko silnih problema da rešavate. Zato bih bio da se ostane pri broju od 50.000.

Predsednik D-r M. Ninčić: Daću nekoliko minuta odmora da se gospoda poslanici sporazumeju.

(Posle pauze)

Predsednik D-r M. Ninčić: Nastavlja se sednica. Ja ću staviti na glasanje predlog g. Ljube Jovanovića. Molim g. izvestioca da pročita taj predlog.

Izvestilac D-r Laza Marković (čita): „Na svakih 40.000 stanovnika bira se po jedan poslanik. Ako višak stanovnika u jednoj izbornoj jedinici bude veći od 25.000, biraće se i za taj ostatak jedan poslanik.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su za taj predlog neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. Objavljujem da je ovaj predlog primljen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 70. ima predlog g. poslanika Pavla Andjelića i drugova, da se poslednji stav čl. 70., koji glasi: „Zakon će rešiti i o ženskom pravu glasa“ zameni sa ovim: „Načelno se priznaje aktivno i pasivno pravo glasa ženama i to u opštini, odmah a za ostale ustanove zakon će rešiti.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Andjelić.

Pavle Andjelić: Kad sam podneo ovaj predlog, ja sam se rukovodio pored ovoga što sam učinio prvi predlog Ustavotvornoj Skupštini time, da izmenim taj predlog u toliko.

Što sam se sa pokojnim Vesnićem kao predsednikom ovoga Odbora sporazumeo bio, da se i po njegovom mišljenju može primiti samo tako, ako se ženama dozvoli pravo glasa za sada u opštini i da im se ostavi jedno izvesno vreme, te da se vidi kako će se ponašati i šta će se dobiti u političkoj situaciji posle izvesnog vremena, kad žene budu naučile da rukuju sa svojim političkim pravom, koje im se daje prviput sada.

Zbog toga, ja molim Ustavni Odbor da ovaj moj predlog primi, te da na taj način obeležimo vidno celu ovu našu radnju jednim velikim delom, davanjem političkog prava drugoj polovini ljudskog roda, kojoj je do sada na razne

načine i u raznim prilikama čovek otima to pravo i nije priznavao, da je izjednači u društvu sa sobom u svima pravima koje on ima. Da se to prizna, pored ostalih razloga, navešću i jedan politički razlog. U današnjoj situaciji kada su problemi raznih socijalnih pitanja, ne samo kod nas nego i u celom svetu, veoma zamršeni i potrebuju mnogo poslanika da se rešiti mogu, neosporno je da je čovek jači razumom. Kad bi se sve moglo rešavati što se u društvu dešava razumom, moglo bi se spokojno reći da žena ne treba da pomaže ljudima u ma čemu. Medjutim zna se i utvrđeno je da je žena jača osećanjima, i zbog toga što je jača osećanjima od čoveka potrebno je da se udruže osećanja žene i razum čoveka, te da zajedno, kao jedna celina, rešavaju probleme života koji nastupaju, da bi na taj način dali pravilniji put pravom napretku u kulturi. Kultura onakva kakva je zasnovana i koja se hiljadama godina održavala, negovala i razvijala može se reći do savršenstva u zapadnom delu Evrope mora da padne, mora se preinčiti, mora se uzeti neka druga osnovica. I zbog toga kad svi ostali narodi nalaze za potrebno da se prizna ženi pravo glasa i to sada samo u Evropi, i to: u Skandinavskim zemljama, Engleskoj, Nemačkoj, Austriji, Mađarskoj, Poljskoj, Čehoslovačkoj, Luksemburgu, Holandiji i Belgiji, sem ostalih delova sveta kad su svi priznali pravo ne treba da isostanemo iza onih naroda i mi i da ne priznamo to pravo njezino koje je neophodno potrebno. I kao znak oslobođenja od robovanja — robovanja u ovome smislu za ženu.

Politička praktična strana toga pitanja rešena je ovim mojim predlogom tako, da se žene ne puste odmah u sva politička prava, nego da se da vremena i mogućnosti da se one vaspitaju politički i pripreve za politički rad u državi, na taj način što će prvo imati pravo u opštini.

Danas svaka seljanka zna u selu, a kamo li u varoši, ko valja za kmeta, šta treba selu, a šta treba opštini. Za dokaz toga mi se možemo setiti svega onoga što se desilo za vreme okupacije kod nas u Srbiji, da su žene održale kuću, sačuvala imetak i podigle proizvodnju, i na taj način omogućile koliko toliko da se sačuva imovina i život zaostalih u domovini. One su pokazale odličnu saradnju još na bojnopolju kao milosrdne sestre. One su činile velike usluge našim hrabrim ratnicima, kojima blagodarimo svi za oslobođenje i ujedinjenje naše otadžbine. Nema ratnika kad se povede razgovor o tome po selima, kao što sam i ja vodio razgovore na zborovima, koji sa hvalom ne govore o milosrdnim sestrama, kako su negovale bolesne i ranjene ratnike.

Zbog toga što su žene u ovome ratu toliko usluga učinile ljudima i čovečanstvu u opšte, pravo je da im se to prizna, da se nagrade u tome, da im se prizna pravo glasa u opštini za sada i da se ostavi vremena, da se docnije mogu usavršiti da rešavaju u oblastima pa postupno i u državi.

Da je to zaista neophodno potrebno sadašnjici i sadašnjoj političkoj situaciji, ja ću navesti ovaj primer. Pitanje koje se neprekidno poteže i zahteva ozbiljnu brigu sviju političara, to je ovo pitanje komunističko.

Predsednik D-r M. Ninčić: Hoću da vam obratim pažnju, g. Andjelicu, da smo se mi o tome već sporazumeli, i da bi mogli zaokrugliti svoj govor.

Pavle Andjelić: Zato ja neću ulaziti u drugu argumentaciju. Dakle, gospodo, ovo pitanje, to je pitanje komunističko. Potrebno je da udje žena u politiku koja predstavlja polovinu od čovečanstva, da i ona kaže svoje mišljenje o tako vrlo velikim procesima, o velikom prevratu, koji se hoće po predlozima naše komunističke partije da izvedu. Stoga ja molim Ustavni Odbor da

moj predlog usvoji, da se na taj način prizna njihovo dobro učinjeno čovečanstvu.

Jovan Djonović: Ja sam hteo da učinim izjavu u ime grupe koju imam čast predstavljati u Ustavnom Odboru, da se mi slažemo s tim da ženama treba dati pravo glasa. Ali mi nismo zato da ženama to pravo treba ograničiti samo na opštinu, nego smo u opšte za to, da je potrebno dati ženama pravo glasa i u opštini i u oblasti i u državi. Znači, potpuno politički izjednačiti žene sa ljudima.

Mihajlo Avramović: Pitanje koje se tretira poznato je svoj gospodi, i zato neću ulaziti u dugačku argumentaciju. Mi bi išli dalje od ovoga predloga. Mi bi takodje tražili pravo glasa za žene i u Parlamentu, i aktivno i pasivno pravo. Ali s pogledom na kulturni nivo našega naroda, na dugogodišnje borbe koje je naša zemlja vodila sa neprijateljem za opstanak za svoje održavanje, s pogledom na to potrebna je postupnost u toj velikoj reformi. Mi se slažemo i primamo kao nuždu da se u tome ide postupno i da se za sada dâ pravo glasa ženama u opštini. Mi na tome gledištu stojimo još od prvoga dana našega pokreta. Mi smo osvedočeni da je žena za vreme rata pokazala ekonomsku zrelost za sve poslove koje je čovek do rata radio. Mi baziramo naš pokret na zadrugama i opazilo se u zadrugama da ženama treba priznati ista prava kao i muškima, da žene sude luju naporedo sa muškima sa istom voljom i ljubavlju na važnim zadrugarskim poslovima kao i ljudi.

I ovo što veli g. predlagatelj, one baš unose ono u čemu čovek najviše oskudeva, zato što se kod njih umna snaga manje mogla razviti, one unose onu stranu koja je kod žena najviše razvijena, unose osećajnost, ljubav prema bližnjima, dakle jednu osobinu, koja je današnjem ljudskom kapitalističkom društvu baš radi regeneracije u budućnosti potrebna. Zato usvajam predlog g. predlagatelja, da se kao postupna mera prizna ženama pravo glasa u opštini.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Izvestilac.

Izvestilac D-r L. Marković: Ovaj član govori o pravu biračkom za Narodnu Skupštinu. Prema tome u njemu ne može biti mesta o tome, da se ženama priznaje aktivno i pasivno pravo glasa u opštini. Ovaj predlog mogao bi se podneti kad se bude pretresao odeljak VIII i IX koji govori o upravnoj vlasti, ali ovde ne možemo da ga primimo. (*P. Andjelić:* Načelno bar). Ni načelno, ni nenačelno kad se govori ko ima biračko pravo u Skupštini.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovaj predlog može da se ponovi, kad se bude govorilo o tome. (*Pavle Andjelić:* Priznajte bar načelno). Onda taj predlog u pogledu opštinskog izbora ne bi se morao sad staviti na glasanje. (*L. Marković:* On se mora da stavi na glasanje).

Izvestilac D-r L. Marković: Predlog gospodina Andjelica i drugova glasi, da se poslednji stav čl. 70. Ustava primljenog u Ustavnom Odboru, koji glasi: „Zakon će rešiti i o ženskom pravu glasa,“ zameni sa ovim: „Načelno se priznaje aktivno i pasivno pravo glasa ženama i to u opštini, a za ostale ustanove zakon će rešiti“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje ovaj predlog gospodina Pavla Andjelica i drugova. Gospoda koja su zato neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustala). Objavljujem da je ovaj predlog većinom glasova odbačen. Reč ima izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 70. postoji predlog gospodina D-r Korošca i drugova da taj član ima da glasi ovako: „Politička Skupština sastoji se od 200 poslanika, koje bira narod opštim, jednakim, neposrednim,

srazmernim i tajnim glasanjem. Izorno pravo imade svaki državljanin bez razlike pola, ako je izvršio 21, godinu. Zakon će poimeće naznačiti izuzetke od toga. Oficiri aktivni i u nedeljstvu, kao i podoficiri i oficiri pod zastavom ne mogu vršiti izorno pravo, niti biti birani. Bliže odredbe o izborima u političku skupštinu propisat će se zakonom.

Ovaj predlog obuhvata zahtev za srazmernim Predstavništvom i za ženskim pravom glasa. Mi smo ta obadva zahteva odbili, ali moramo i o ovom predlogu da glasamo.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko nije javio za reč stavljam ovaj predlog D-r Korošca na glasanje. Gospoda koja su zato neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog većinom glasova odbačen.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 70. ima predlog socijal-demokratskog kluba koji glasi (čita): „U I. stavu da se posle reči „Prirodjenju“ umetnu reči: „bez razlike spola“. Poslednji stav od „Zakon“ do „Glasu“ da ispadne. I ovaj predlog se odnosi na žensko pravo glasa, a to smo već odbili.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda, koja su za to, da se ovaj predlog primi, neka izvole sedeti, koja su protiv neka izvole ustati. (Ustaje većina). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 71. postoji predlog gospodina D-r Korošca i drugova, da ovaj čl. 71. ima da glasi (čita):

„Socialno-Ekonomska Skupština sastoji se od 200 poslanika, od kojih polovinu bira narod po staležima, jednakim, neposrednim, tajnim i proporcionalnim glasanjem, a drugu polovinu sačinjavaju delegati pokrajinskih staleških zastupstva. Dok se ova zastupstva ne ustanove, i ova druga polovina bira se direktno kao i prva.

Bliže odredbe o izborima u Socijalno-ekonomsku Skupštinu propisat će se zakonom.“

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč gospodin Perić.

D-r Ninko Perić: Ja bi hteo kazati nekoliko reči o čl. 71. Ali ne o predlogu g. Korošeca nego bih hteo u istom članu da predložim jednu izmenu koja bi se moglo primiti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Sve ide svojim redom. Možete kasnije tražiti reč.

Gospodo, pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Ko je za to da se ovaj predlog primi neka izvoli sedeti, a ko je protiv neka izvoli ustati. (Ustaje većina). Objavljujem da je ovaj predlog većinom glasova odbačen. Ima reč gospodin Perić.

D-r Ninko Perić: Ja bih hteo učiniti jedan predlog, ako se odbor s njim slaže. Ja ne razumem zašto se oduzima biračko pravo ljudima, koji su pali pod stecište. Treba praviti razliku: ima ljudi, koji padnu pod stecište usled nepoštenja i nevaljalih dela kojima hoće da oštete svoje poverioce i njima bi trebalo da se oduzme pravo glasa. To ja razumem. To su lažni bankroti. Ali ne mogu razumeti, da se oduzima pravo glasa onima ljudima, koji pošteno rade i vode poštenu trgovinu, pa samo usled nesretnih prilika padnu pod stecište i ja mislim, da takovim ljudima ne bi trebalo da se oduzme pravo glasa. Ja bih pristao na to, da se kaže, koji budu osudjeni radi lažnog bankrotstva i podneo bih takav predlog. (Odobranje). Ja sam za to, da ispadne ovo za „stecište“, jer držim, da bi bilo nepravedno oduzimati pravo glasa čoveku, koji pošteno radi i koji nesretnim slučajem padne pod stecište.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Ja bih hteo da učinim jednu napomenu. Hteo bih, da se ima u vidu ovaj momenat: Vi kažete, da se pravo glasa oduzme onome, ko je osudjen za lažno bankrotstvo. A šta će biti onda, kad neko bude optužen, a još nije osudjen? Za to vreme može imati čak i aktivno i pasivno biračko pravo? Da li mislite tako?

D-r Ninko Perić: Možemo naći jedan izlaz i za ono vreme, dok mu se sudi, ako je uopšte optužen za lažno bankrotstvo. Ali moja je ideja, da se ne oduzima pravo glasa onom čoveku, koji je nesretnim slučajem pao pod stecište. Za šta nije ni malo kriv, a rasprava o stecištu može trajati godinama, a niko se i ne optužuje za lažno bankrotstvo. (Glas: Retki su takvi slučajevi).

Predsednik D-r M. Ninčić: I na reč gospodin Magovčević.

Jovan Magovčević: Gospodo, u praksi u izvesnim konkretnim slučajevima vrlo je teško znati, dali je neko lažno bankrotirao ili nije. Ja znam iz prakse, da je bilo slučajeva, gde se predstavljalo, da postoji lažno bankrotstvo, ali se to nije moglo utvrditi. To znam dobro iz sudske prakse. Vrlo je nezgodno da se ovo sada menja. Ima ljudi, za koje se kaže da su bankrotirali sticajem prilika, a posle su odlično živeli, a ima i takvih čije su žene nastavile trgovinu pod svojom firmom.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje ovaj predlog. Gospodin Perić predlaže, da se izbacila tačka 3. tj. da oni koji su pod stecištem ne gube pravo glasa. Gospoda, koja su za to, da se predlog gospodina Perića primi neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Ustaje većina). Objavljujem, da je ovaj predlog većinom glasova odbačen. (Glasovi: Priljubljen je).

Predsednik D-r M. Ninčić: Onda ćemo napraviti jednu probu obrnutu. Gospoda koja su zato da se ovaj predlog primi neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvolite čitati dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 72. postoji predlog g. dr-a Korošeca i drugova da čl. 72. glasi: U delokrug političke skupštine spada: A) Potpuno zakonodavstvo glede ovih posala: 1) Državljanstvo, domovno pravo, sloboda kretanja, policija, (putni propisi) nadzor nad tuđincima i t.d., anagrafa;

2) pravo udruživanja i zborovanja, štampa;
3) sve civilno, krivično zemljišno i strukovno pravo (obrotno industrijsko, trgovačko, menično, bankovno, burzovno, pomorsko, rudničko, vodno pravo) i t.d. izuzev staleško-pravne poslove;

4) vojska i mornarica;
5) svi poslovi, glede kojih su predviđeni posebni zakoni u članovima predloženim od većine Ustavnog Odbora, dotično ovoga našega predloga, a koji se tiču gore pobrojanih posala.

B. Okvirno zakonodavstvo glede ovih posala:
1. Odnosno između države i crkve; prava i dužnosti verskih udruženja;

2) prosveta;
3) organizacija uprave i sudstva.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su protiv ovoga predloga neka izvole ustati a koja su za predlog neka izvole sedeti. (Većina ustaje). To je većina, objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 72. postoji predlog socijal-demokratskog kluba da se izostave reči „prirodjeni državljani do uključivo dana prirodjenja“, i

drugo da se u mesto „da je navršio 30 godina“ da se stavi 25 godina“. Ovim se ide na to da se broj godina koji se traži za narodnog poslanika smanji od 30 na 25, i drugo da se ovaj zahtev o tome da je jedan državljani po prirodjenju, ako nije narodnosti naše da mora imati bar 10 godina nastanjenja u zemlji da se taj zahtev izostavi, pa da svi prirodjeni državljani odmah mogu biti birani za narodne poslanike.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč staviću ovaj predlog na glasanje. Ko je za ovaj predlog neka izvoli sedeti, a ko je protiv neka izvoli ustati. (Većina ustaje). To je većina, objavljujem, da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 73. ima predlog g. Vojislava Lazića i drugova koji predlaže da se odeljak III čl. 73. izmeni i da glasi: „Činovnici koji budu izabrani za narodne poslanike zadržavaju svoja činovnička prava, osim prava na platu i unapredjenje, za vreme trajanja mandata“.

Odeljak IV istoga čl. da se zameni i da glasi: „Ministri aktivni izabrani za narodne poslanike, zadržavaju svoju platu, a gube pravo na poslaničke dnevnice“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Ja se slažem sa predlogom g. Lazića i drugova i hteo bih samo nešto da dodam ovde, jer neznam gde bih to na drugom mestu mogao učiniti a to je ovo: da narodni poslanici, advokati po profesiji, ne mogu za vreme trajanja mandata nikoga lično zastupati pred vlašću i sudom kao advokati.

Predsednik D-r M. Ninčić: To je zasebna stvar. O tome je trebalo podneti zaseban predlog.

Stavljam na glasanje pročitani amandman. Koji su „za“ neka izvole sedeti, a koji su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Većina je ustala, objavljujem da je ovaj amandman kod člana 73. odbačen.

Kod ovog istog člana 73. postoji i amandman g. Korošca i drugova:

U delokrug socijalno-ekonomske skupštine spada:

a) Potpuno zakonodavstvo glede ovih posala:

1. Novac, monopoli, državni zajmovi i svi finansijski poslovi koji se tiču cele države;

2. saobraćajna sredstva koja su važna za celu državu (železnice, paroplovstvo, zrakoplovstvo, pošta, brzojav, telefon);

3. svi poslovi glede kojih su predviđeni posebni zakoni u članovima predloženim od većine Ustavnog Odbora, dotično ovoga našega predloga, a koji se tiču gore pobrojanih poslova;

b) Okvirno zakonodavstvo glede ovih poslova:

1. Svi staleško-pravni poslovi (zemljoradničko, obrtno, industrijsko, trgovačko, činovničko, radničko pravo; organizacija staleških zastupstva, te odvetnički, beležnički, inžinierski, lekarski red i t. d.;

2. razvlastba, socijalizacija prirodnog blaga i ekonomskih preduzeća, organizacija i nadzor produkcije, prodaja i konsum važnih potrepština;

3. strukovno-školsko;

4. zadrugarstvo, socijalna politika;

5. osiguranje.

Gospoda koja su za ovaj amandman neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje).

Većina je ustala, objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod ovog istog čl. 73. postoji predlog g. dra Momčila Ivanića i drugova da mesto redakcije kako je sadržana u tome članu dodje nova redakcija istoga člana koja glasi:

Činovnici i svi koji se nalaze u državnoj službi, učitelji osnovnih škola i predsednici opština, čim bi

bili kandidovani za narodne poslanike i kandidacije se prime, gube svoj položaj odmah. Ali zadržavaju svoje činovničke položaje zajedno sa poslaničkim mandatom: Ministri, državni savetnici, članovi Kasacionoga Suda, članovi Glavne Kontrole i profesori Univerziteta.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Vujičić.

Milorad Vujičić: Gospodo, kao što sam bio i ranije tako sam i ovde gledišta, da činovnicima, kao organima državnim, ne treba dati široka prava da mogu biti birani za narodne poslanike t. j. da ostanu i kao činovnici i da budu poslanici. Činovnik dok je u službi on je pod ugovorom sa državom. Prema tome, ako usvojimo da činovnik, kad bude izabran za poslanika, može i dalje imati sva prava koja imaju i aktivni činovnici sem sa jednim malim izuzetkom što će mu se odbijati 30% od njegove sistematske plate, onda time činimo jednu nepravdu prema poslanicima slobodnih profesija koji, kad se prime mandata, nemaju ništa drugo od države sem prinadležnosti koje su skupčane sa njihovim mandatom.

Drugo, u ovom drugom odeljku gde se spominju ostali činovnici koji vrše javne dužnosti, ne mogu se kandidovati u krugu nadležnosti svoje teritorije. Taj krug nadležnosti teritorije nije preciziran. Ima činovnika čija je nadležnost ograničena samo na jedan tačno određen deo teritorije naše Kraljevine, ali ima i takvih činovnika čija je nadležnost rasprostrta na celokupnu teritoriju Kraljevine, pa se prema tome ne bi videlo da li ovi činovnici imaju prava da budu kandidovani za poslanika ili ne. Ja, pravo da vam kažem, kad bi me neko pitao kako da mu ovaj član protumačim, ne bih znao kako to da učinim.

Sem toga imam da napomenem još i ovo. U ovome članu nije unešeno po mome mišljenju sve ono, što se odnosi na poslanike odnosno na činovnike, kada budu izabrani za narodne poslanike, i ja bih predložio Ustavnom Odboru, da se ovaj član 73. podeli u četiri člana, koji bi glasili ovako:

Član 73.

„Policijski, finansijski, šumarski činovnici, kao i činovnici Agrarne Reforme, ne mogu se kandidovati osim kad su to prestali biti godinu dana pre raspisanih izbora.“

Ostali činovnici, koji vrše javnu vlast, a čija se nadležnost ne rasprostire na celu teritoriju države, ne mogu se kandidovati u izbornom okrugu svoje teritorijalne nadležnosti.

Član 73 a.

„Ako bi činovnik i svaki onaj, koji se nalazi u državnoj službi, učitelji osnovne škole i predsednik opštine bio izabran za narodnog poslanika i toga se mandata primio, gubi svoj položaj. Ali zadržavaju svoje položaje zajedno sa poslaničkim mandatom: Ministri, Državni Savetnici, Kasacione Sudije i profesori Univerziteta.“

Član 73 b.

„Narodni poslanici, koji bi za vreme trajanja svoga mandata primili državne službe, samim tim prestaju biti narodni poslanici. Ova se odredba ne odnosi na poslanike koji postanu ministri.“

Član 73 c.

Narodni poslanici ne mogu biti istovremeno i državni liferanti i državni preduzimači, niti inače stajati sa državom u poslovnim vezama.

Iz ova, gospodo, četiri člana, Vi ćete videti i razloge, zašto bi ovo trebalo da udje u ovaj Ustav. Ovo je bilo i u našim starijim Ustavima, te mislim da bi trebalo da bude i ovo kao jedna načelna odluka unešena u ovaj Ustav. Zato molim g. Ministra da bude dobar ovo da primi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja žalim, što ne mogu da primim ovaj predlog.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Hteo sam da učinim nekoliko napomena.

G. Ivanić, Vujičić i drugovi podneli su jedan predlog Ustavnom Odboru, da činovnici onoga časa, kada se prime da budu kandidovani za poslanike, da onoga časa gube svoj položaj.

Ja mislim, gospodo, da bismo mi mogli primiti jednu ovakvu meru samo u tome slučaju, kad bismo imali dovoljno slobodne inteligencije. Na žalost, mi nje za sada nemamo. Zatvarati vrata onima, koji su u državnoj službi, da ne mogu da udju u Parlamenat, to znači, da Parlamentu i ono malo mozga i pameti koliko danas ima oduzmemo. Zato ne bih bio za tu meru i s njome se ne slažem.

Zatim ne slažem se s time, da državni savetnici i članovi kasacionog suda mogu zadržati svoje položaje.

Gospodo moja, ja nisam mišljenja, da državni savetnici mogu zadržati svoje položaje, radi toga što znam, da je krug njihovog aktiviteta cela zemlja i da će oni u budućnosti rešavati takve poslove, da oni mogu zloupotrebljavati svoju vlast gore nego ma koji drugi državni organi. Vi znate, gospodo, da će od sada biti spороva između kompetencija okružnih skupština i centralne vlasti i t. d. i Vi znate, koliko jedan nesavesan državni savetnik, da bi bio izabran za poslanika, može učiniti štete bilo državi bilo samoupravi.

Radi toga ja mislim, da bi bilo štetno i da bi bio jedan rdjav eksperimenat dozvoliti pravo državnim saveticima, da zadrže svoj položaj i da se kandiduje.

Ja bih bio čak zato, da državnim saveticima, pošto smo od državnog saveta napravili jedan veliki administrativni sud, oduzmemo u opšte pasivno pravo biranja. Ako hoćete, da bude sud, onda neka bude sud, a nemojte da ga uvlačimo u politiku, jer ćemo tek onda imati garantije, da će njegove odluke doista biti donošane po dobroj savesti i po pravdi.

Iz sličnih razloga ja bih bio protivu toga, da mogu članovi kasacionog suda ili glavne kontrole zadržavati svoje položaje kao činovnici pošto budu izabrani za narodne poslanike. Sa g. Vujičićem i njegovim razlozima, koje je o onome izneo u odbranu svoga predloga, ja ne mogu da se složim. Medjutim, ja se potpuno slažem sa ova dva poslednja stava, koja je g. Vujičić predložio. Narodni poslanici ne treba i ne smeju biti liferanti i u opšte ne mogu vršiti nikakve poslove materijalne prirode, koji su vezani sa državom, sve dok traje njihov mandat.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Stvar koju sad pokreće g. Vujičić svršena je, i ja ne mogu da je primim. (M. Vujičić: To je vaša stvar!) To je stvar vladina, a ne moja.

Predsednik M. Ninčić: Ja ću staviti prvo na glasanje predlog g. dr. Momčila Ivanića i drugova za izmenu čl. 73. Gospoda koja su za to da se primi predlog dr. Ivanića, neka izvole sedeti, a koja su protiv toga, neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je predlog g. dr. Ivanića odbačen. Sad molim g. Vujičića, da pročita svoj predlog, član po član.

Milorad Vujičić: Prvo dolazi čl. 73. Taj član je po mome predlogu ovakav isti, kakav je i prema odborskoj redakciji. Taj član glasi ovako: „Policiski, finansijski, šumarski činovnici kao i činovnici Agrarne Reforme ne mogu se kandidovati, osim ako su to prestali biti godinu dana pre raspisa izbora.

„Ostali činovnici, koji vrše javnu vlast, i čija se nadležnost ne rasprostire na celu teritoriju države, ne

mogu se kandidovati u izbornom okrugu svoje teritorijalne nadležnosti.“

Izvestilac D-r Laza Marković: Ovo je jedna dopuna koju možemo primiti, jer je ovo redakcijska dopuna.

M. Vujičić: Jedan sudija prvostepenog suda ima za svoju teritorijalnu nadležnost samo jedan okrug, a jedan sudija Kasacionog Suda ima za teritorijalnu nadležnost teritoriju cele zemlje.

Jovan Djonović: Po ovoj redakciji jedni mogu da se kandiduju, a drugi ne mogu.

Milorad Vujičić: U mome predlogu se kaže: „Ostali činovnici, koji vrši javnu vlast i čija se nadležnost ne rasprostire na celu teritoriju države, ne mogu se kandidovati u izbornom okrugu svoje teritorijalne nadležnosti.“ Šta je teritorijalna nadležnost jednog učitelja? Njegova teritorijalna nadležnost su često samo tri sela ili čak u jedno selo u dotičnom okrugu. Ta njegova tri sela su u njegovom izbornom okrugu. Može li se on sada kandidovati? (Glas: Ne može!) Je li tako? Neka kaže g. Ministar, pa neka se to zabeleži, i ja onda rado tržem ovaj predlog odmah natrag. Neka se kaže da je smisao taj, da se jedan učitelj ne može kandidovati u svome okrugu, jer on tamo vrši svoju službu. (Jovan Djonović: On ne vrši javnu vlast). Pa mi imamo, gospodo, okružnih školskih nadzornika i sreskih školskih nadzornika, okružnih fizikusa u drugih sličnih funkcionera, a ne samo učitelja i nadzornika. Sve su to vlasti. Svi oni vrše javnu vlast — prosvetnu vlast. Oni imaju pravo kažnjavanja i druga prava javne vlasti. Neka se kaže da se to ne odnosi na ove redove činovnika, i neka se to zna, pa ja onda nemam ništa protiv toga.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ovo se ne odnosi na učitelje. Oni se mogu kandidovati.

Svetislav Popović: Radi se o tome, da se jedan činovnik, koji vrši javnu vlast na jednom samo delu izbornog okruga, ne može kandidovati u tome izbornom okrugu.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ali nije reč o učiteljima. Oni ne vrše javnu vlast. Oni nisu obuhvaćeni ovim.

Predsednik D-r M. Ninčić: Molim da čujemo ceo član.

Milorad Vujičić: čita ponovo član 73., zatim čl. 73 a), čl. 73 b) i čl. 73 c) koji su citirani napred u ovom sastanku.

I o ovome ne treba ništa da govorimo, jer ako hoće narodni poslanik da trguje sa državom, onda opet nemamo narodnih poslanika.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ja vas molim, gospodo, da se držimo jednoga reda, da ne bi bilo zabuna. Mi imamo da rešavamo o amandmanima, koji su podneti u propisanom roku. Ali ipak, svaki član Ustavnog Odbora ima pravo da u toku pretresa podnese amandman u svoje ime. Ovaj predlog g. Vujičića ne postoji kao amandman koji je podnet u propisanom roku.

Milorad Vujičić: Član 73. i 73 a, to je amandman, i on je već podnesen, a niju podnesen ovaj predlog, da narodni poslanici za vreme trajanja mandata gube službu. Ova druga dva paragrafa nisu amandmani.

D-r Laza Marković: Stvar je u ovome, da ne postoji ovakav predlog g. Vujičića Ustavnom Odboru u propisanom roku kao amandman, nego ih je g. Vujičić kao član Ustavnog Odbora sad predložio i mi ćemo o tome rešavati onda, kad svršimo prvo sa svima podnetim amandmanima. Inače, mi stvaramo zabunu. O ovoj stvari ima predloga podnetih u odredjenom roku od pet dana i ja predlažem, da svršimo prvo sa amandmanima koji su uredno podneti, pa kad svršimo to, onda ćemo preći na nove predloge koje članovi Ustavnog Odbora podnose. Inače ako ovako radimo, stvaramo zabunu.

Milorad Vujičić: Ovo nije ništa novo, i nova je kao što rekoh maločas, odredba, koja kaže da poslanici, ako se prime državne službe i ako ostanu državni life-ranti.....

Predsednik D-r M. Ninčić: Da svršimo prvo čl. 73., pa ćemo onda rešavati i o ovome.

Jovan Djonović: Ima takav amandman.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ova dva prva predloga g. Vujičića su amandman, koji je sadržan u predlogu g. Ivanićevu.

Izvestilac D-r Laza Marković: Oni kažu da je sadržan u članu odborskom.

Predsednik D-r M. Ninčić: Onda ćemo preći na druge amandmane člana 73., pa ćemo zatim rešavati o predlogu g. Vujičića.

Pavle Anđelić: Ali molim Vas, ovaj predlog, oji su socijaliste podneli na kraju, treba dadodje ovde.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ja vas molim da idemo onako kako poslovnik govori i da tako rešavamo a posle ćemo metnuti predlog tamo gde treba ako ga primimo, inače mi naš posao ne možemo nikada da svršimo.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč je o predlogu g. Vujičića povodom čl. 73. i ja molim g. Vujičića da odeljak po odeljak čita.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ja, gospodo, ponavljam da mi imamo da svršimo odeljak o amandmanima, koji su uredno podneti, da damo Skupštini svoje mišljenje, i kad svršimo ceo odeljak, onda možemo diskutovati o novim predlozima. Predlog g. Vujičića je potpuno nov predlog.

Predsednik D-r M. Ninčić: Postoji u praksi Ustav-noga Odbora i jedno i drugo da se o tome rešava odmah posle člana a postoji praksa da se rešava i po svršenome odeljku.

Jovan Djonović: Gospodo, ima već jedan amand-man, koji će doći da se rešava, a koji je podnet u za-konskom roku, pod članom 73., od strane socijalističkog i republikanskog kluba i ja, vas, gospodo, molim, da o ovoj stvari rešavamo onda, a sada da idemo dalje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Kad ima novih predloga, onda ćemo tako i uraditi da sačekamo, pa da posle o tome rešavamo. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 74. postoji predlog jugoslovenskog kluba koji glasi:

„Pred plenum, koji se sastoji od obiju Skupština Narodnog Predstavništva spadaju ovi poslovi:

a) Odobrenje naveštaja rata i sklopljenje mira i svih političkih i carinsko-trgovačkih ugovora sa tuđim državama;

b) rešenje o državnom proračunu;

v) poslovi glede kojih su predviđeni zakoni u ovome predlogu, dotično u nacrtu većine Ustavnog Od-bora, a koji se tiču ovde nabrojanih posala.

Svi drugi poslovi spadaju u nadležnost pokrajina i samoupravnih jedinica, koje su u isti mah potčinjene.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje predlog. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole sedeti, a koja su protiv neka ustanu. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog od-bačen.

Jovan Djonović: Molim za reč.

Predsednik D-r M. Ninčić: Rešeno je već. Dobro, imate reč.

Jovan Djonović: Dozvolite mi, da učinim jednu napomenu. Kad je već reč o funkcijama N. Skupštine, onda može iz ovoga predloga da se primi jedna stvar, a to je da je dužnost Skupštine i da Vlada bez nje ne može da donese državni proračun, državni budžet. (Čuje se: Ima to već!) Ima molim vas u odeljku X, koji go-

vori o državnom gazdinstvu, a drugo je državno gaz-dinstvo, a drugo je kompetencija Narodne Skupštine. Ovde se govori o svim pravima i dužnostima Narodne Skupštine, a rešavanje državnog budžeta jedno je od osnovnih prava njenih. Stoga tražim da se ovde reče.

D-r Laza Marković: To imamo u čl. 75.

Predsednik D-r M. Ninčić: Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 74. postoji predlog Socijalističkoga Kluba, da se u mesto reči „za-kletvu“ u poslednjem stavu, stavi reč „obećanje“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, stavljam na glasanje ovaj predlog Socijalističkog Kluba. Gospoda, koja su za ovaj predlog neka izvole sedeti a koja su protiv neka ustanu. (Većina ustaje). Objavljujem, da je ovaj predlog odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 75. po-stoji predlog d-r Momčila Ivanića i drugova koji glasi: „Čast nam je predložiti da se iz čl. 75. izbaci stav četvrti, koji glasi: „Sednice Narodne Skupštine mogu se odgoditi ukazom najdalje za 2 meseca.“

U stavu petom istoga člana 75. čast nam je pred-ložiti ovu novu redakciju: „Za vreme rata ili jačih ne-mira koji traže upotrebu vojske, Narodna Skupština je stalno na okupu, osim ako sama drukčije ne odluči“.

Gospodo, ovo što ću sada da govorim, govorim u svoje lično ime, a ne kao izvestilac. Kad je radjen ovaj nacrt ustava, dok sam ja bio član Kabineta g. Vesniće-vog, ja sam imao mišljenje da se Skupština može od-ložiti sama svojom odlukom, dakle, da ne treba dati pravo upravnoj vlasti, da odlaže skupštinske sednice. Ja sam naveo za to naročiti razlog, koji je za mene najjači, a to je ovaj. Ili je jedna vlada i većina skup-štinska parlamentarna vlada, i onda Skupština može ako vlada to traži, da odloži sama svoje sednice, jer će ta parlamentarna većina, kad drži svoju vladu i ako se složi sa tim zahtevom, to primiti i odložiti sednice, ako je to državna potreba, ili ona to nije. Ako se desi slučaj da se dovede jedna vlada koja nema većinu u Skupštini, onda ne treba ostavljati mogućnost da ta Vlada odloži Skupštinu. Ta vlada treba da ide odmah na izbore ili da radi sa već postojećom skupštinom da se vidi da li ona ima skupštinsko poverenje ili nema. Moje je lično mišljenje da predlog poslanika g. Ivanića treba usvojiti i ja ću glasati za to da se taj predlog usvoji, a ponav-ljam, gospodo, da to govorim u svoje lično ime.

R. Filipović: Još u načelnoj diskusiji o ovome nacrtu Ustava naglašeno je kako je dovedeno u pitanje budžetsko pravo Skupštine time, što je ovim članom po nacrtu Ustava dozvoljeno odlaganje Skupštine i što je rečeno da će u tome slučaju odlaganja važiti dvanae-stine. Ja sam s toga, gospodo, za to da se usvoji predlog g. Ivanića, i da se izbaci predlog koji glasi da se sednice mogu odlagati ukazom, najdalje za dva meseca, i ja ću glasati da se izbaci ovo.

Milorad Vujičić: Ja se potpuno slažem sa d-rom Lazom Markovićem i ja ću glasati za to da se primi amandman g. Ivanića bez obzira na to hoće li mero-davni ovo uvažiti ili ne.

Jovan Djonović: Gospodo, ja hoću da izjavim da se potpuno slažem sa gospodom da ne treba dozvo-liti, da se Skupština, kad je u redovnom sazivu, može odlagati. Ako dozvolimo to makar i za pet dana, a ne za dva meseca onda smo otvorili vrata da mogu doći vlade koje nemaju oslonca u Parlamentu i da one mogu vladati i pored Parlamenta. Na jednom se mestu, go-spodo, kaže da je osnovno pravo Skupštine budžetsko pravo i da se nikakvi izdaci ne mogu vršiti, pre nego što ih odobri Narodna Skupština. Ako ostane, gospodo, onako onda se to skupštinsko osnovno pravo može ne-girati; može se Skupština odložiti za dva meseca pa

sazvati za pet dana, i onda opet odložiti za dva meseca i tako trošiti državni novac i bez njenog odobrenja. Ja sam, gospodo, u principu protiv toga da se Narodna Skupština kad je u sazivu može odlagati bez njene odluke. Time što se ostavlja to da se ona može odložiti, vi ste otvorili vrata da se može udarati po parlamentarizmu. To je, gospodo, jedan udarac, udarac koji može biti isto toliko jak, kao i ovaj koji dolazi od nerada poslaničkog.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: G. Trumbić u svome govoru, a i g. Djonović sada u svome govoru nalaze da se ova odredba, da se sednice skupštinske mogu odlagati ukazom na dva meseca, može i tako razumeti da se to odlaganje može ponoviti nekoliko puta. To nije tačno i ne može se ni putem izvođenja doći do takvog zaključka, niti se imala namera da se Skupština može ponovo odlagati, kad se ova odredba unosila u Ustav.

No, da bi ova uredba bila jasnija ja dajem ovakvu redakciju: „Sednice Narodne Skupštine mogu se odložiti najdalje za dva meseca i to samo jedanput u jednom sazivu.“ Predlog g. d-ra Markovića potpomognut od strane g. Vujičića i g. Raje Filipovića, ne mogu da primim.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto je to krupno pitanje biće potrebno da se o tome naročito sporazumemo. S toga predlažem da rešenje po ovom pitanju odložimo. (J. Djonović: Molim za reč).

Ima reč g. Jovan Djonović.

Jovan Djonović: Ja sam hteo da kažem dve tri reči o jednoj praksi koja se vodi od strane g. Ministra za Konstituantu i Vlade.

Gospodo, mi smo došli, kao bajagi, da izradjujemo Ustav, da ubedjujemo jedan drugoga, i kad se ubedimo onda na jedanput ispadne Vlada pa kaže: „mi to ne primamo, i kad mi to ne primamo, a Vi se ne slažete sa Vladom, onda izvolite pa tjažite drugu Vladu.“ Tako se, gospodo, ne razgovara, ako se hoće da se ubedjujemo i da stvar sporazumno rešavamo, jer inače mi nismo Odbor, mi smo ograničeni ako nam Vlada zbog jednoga predloga, koji ona neće da primi, pripreti ostavkom i tim dovode u pitanje rad i donošenje Ustava. Ja molim g. Ministra da tako više ne radi, nego kad je već obrazovan odbor da gradi Ustav, onda mu treba dozvoliti da može i da ga radi. To sam hteo samo da kažem kao napomenu.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: G. Djonović me je nezgodno apostrofirao. Ja mislim da g. Djonović ne može mome radu ovde ništa prebacivati (J. Djonović: Ja Vam ništa ne prebacujem, nego Vam samo skrećem pažnju). Ja, gospodo, ovde gledam, da u koliko je god više moguće izidjem u susret i da zadovoljim Ustavni Odbor, odnosno pojedine partijske grupe u Ustavnom Odboru. Ja moram ovde stvari voditi tako kako će one biti primljene i u Vladi, a kad ja znam da nešto neće biti primljeno u Vladi, ja onda to ne mogu da primam ni ovde. Vidite, gospodo, to treba razumeti. Ja sam pojedine stvari u Odboru primao i ako one predhodno nisu pretresane u Vladi i trudio se posle da za njih dobijem pristanak Vlade. Gospodo ovo nije dakle moja lična politika i stvar treba tako i razumeti. Medjutim Vlada vrši poslove a ne pojedine grupe i ona zna šta može primiti i poneti odgovornost, a šta ne može i otvoreno kazati: to ne mogu da primim.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: To se tako ima i razumeti. Molim vas da čujete dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Iz predloga g. D-r Ivanića odlaže se onaj prvi deo, koji govori da se izbac 4. stav. Odluku o tome odlažemo. Ali ima još jedan

predlog g. D-ra Ivanića i drugova: da se u 5. stavu čl. 75. stavi nova redakcija, koja da glasi: „Za vreme rata ili jačih nemira, koji traže upotrebu vojske Narodna Skupština je stalno na okupu, osim ako sama drukčije odluči.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. J. Djonović.

Jovan Djonović: U ime svoga kluba izjavljujem, da se potpuno slažem sa ovim što traži g. d-r Ivanić.

Gospodo, kad se već traži upotreba vojske za veće nemire onda je zaista potrebno da se Narodna Skupština sazove da ona kontroliše način upotrebe vojske.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj amandman g. d-r Ivanića i drugova u stavu 5. čl. 75.

Gospoda, koja su za to da se ovaj amandman primi neka izvole sedeti, a koje protiv neka izvoli ustati. (Većina ustaje). To je većina. Objavljujem da je ovaj amandman dr. Ivanića i drugova odbačen većinom glasova. (J. Djonović: Većina sedi). Gospodo, onda ćemo staviti glasanje obrnuto. Gospoda koja su 'zato da se ovaj amandman primi neka izvole ustati, a gospoda koja su protiv neka izvole sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina. Prema tome, objavljujem, da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 75. postoji i predlog socijalističkog kluba: da u 1. stavu ispadnu reči „Kraljevim ukazom“ a 3. stav da glasi: „Redovan saziv može se zaključiti samo po odluci $\frac{2}{3}$ poslanika prisutnih na sednici koja je sazvana sa takvim dnevnim redom, a u nikojem slučaju dok ne bude rešen državni budžet. 4. stav da izostane. Ova poslednja redakcija stoji u vezi sa predlogom g. d-r Ivanića, pa prema tome odluku o ovome poslednjem stavu kod ovoga amandmana odlažemo, pa ćemo da govorimo samo o prva dva predloga socijalističkog kluba.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč gospodin Djonović.

Jovan Djonović: Hteo sam da skrenem pažnju, i da branim ovaj naš predlog, koliko ja to mogu. Vi kažete, da se Narodna Skupština sastaje svake godine 20. oktobra i poziva kraljevim ukazom. Gospodo, kada ste već fiksirali dan kada se ima redovno sastajati Narodna Skupština, onda vam ovo „kraljevim ukazom“ nije potrebno i može potpuno da izostane, jer se Skupština, i bez ovoga poslednjega, sastaje automatski po već utvrdjenom datumu. (D-r L. Marković: Pročitajte što piše). Gospodo, ja uopšte nalazim da kralj ne može da saziva Narodnu Skupštinu, jer niti je on Narodnu Skupštinu izabrao, niti je može prema tome i sazivati. (D-r L. Marković: Za redovan saziv skupština se ne saziva kraljevim ukazom, nego se sastaje sama).

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Skupština se saziva kraljevim ukazom samo za vanredan saziv.

J. Djonović: Neka je saziva onaj, koji je naredio izbore, a to je vlada, a ne kralj, jer ako vi to unosite samo forme radi, to onda može potpuno da otpadne.

Predsednik D-r M. Ninčić: Sem republikanaca niko više u Ustavnom Odboru nije to izjavio, da je ovo doneto samo forme radi.

Jovan Djonović: Ja sam zato gospodo, a držim da i vi osećate ove razloge, da se redovni saziv ne može zaključiti pre nego što se donese državni budžet. (D-r L. Marković: To je ušlo). Da je ušlo, gospodo, onda mi ne bismo ovo predlagali. Redovan saziv treba da se, može zaključiti i samo po odluci dve trećine poslanika prisutnih na sednici, koja je sazvana sa takvim dnevnim redom, ali ni u kom slučaju, pre nego se donese državni budžet. Držim, dakle, da skupština treba sama da odluči, da li će se raspustiti ili ne. To je svakako u vezi sa predlogom gospodina d-ra Ivanića i ja bih molio, da ostane

da se skupština može raspustiti odlukom većine od dve trećine prisutnih poslanika.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam ovo na glasanje predlog socijalističkog kluba o 1. i 3. stavu čl. 75. Ona gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je predlog većinom glasova odbijen. Molim da čujete dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 75. postoji predlog gospodina Čede Kostića i drugova, ali kako ovaj predlog stoji u vezi sa onim predlogom, za koji smo malo čas rešili, da se odloži to predlažem, da se rešavanje i ovom predlogu Čede Kostića odloži.

Zatim postoji predlog g. d-ra Korošeca i drugova, da čl. 75. glasi ovako: „Obe se skupštine sastaju i počinju delovanje u isti dan. Obe se istodobno sazivaju na izvanredno zasjedanje.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj amandman Jugoslovenskog kluba. Gospoda koja su protivna ovom amandmanu neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman Jugoslovenskog kluba kod čl. 75. odbijen. Molim da čujete dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 76. postoji predlog Jugoslovenskog kluba koji glasi: „Narodno Predstavništvo sastaje se u prestolnici u redovan saziv svake godine 20. oktobra, ako pre toga nije sazvano u vanredan saziv. Ako je u slučaju rata prestolnica izmeštena, Narodno Predstavništvo sastaje se u mestu privremene prestolnice. Redovan saziv ne može se zaključiti dok ne bude rešen državni proračun.“

Sednice Narodnog Predstavništva mogu se ukazom odložiti najdalje za dva meseca.

Za vreme rata Narodno Predstavništvo stalno je na okupu.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj amandman Jugoslovenskog kluba kod čl. 76. Gospoda, koja su protiv ovoga amandmana neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je amandman Jugoslovenskog kluba kod čl. 76. odbijen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 77. postoji predlog Jugoslovenskog kluba, koji glasi: „Predlog koji jedna skupština usvoji, šalje se drugoj na odobrenje. Ako ga druga skupština usvoji bez primedbe, smatra se da je Narodno Predstavništvo predlog usvojilo.“

Ako je druga skupština učinila kakve izmene, tako izmenjen predlog šalje se prvoj skupštini na ponovnu ocenu. Ako ova primi izmene druge skupštine, smatra se da je zakonski predlog usvojen od Narodnog Predstavništva, ako ih pak ne primi, ona šalje svoj prvi predlog ili svoj izmenjeni predlog drugoj skupštini na ponovnu ocenu. Druga skupština u tom slučaju rešava samo o tome, da li prima ovaj predlog u celini ili ne. Ako ga primi, smatra se da je zakonski predlog primljen od Narodnog Predstavništva. Ako ga odbaci rešava se o njemu u plenumu Narodnog Predstavništva. Plenumu predsedavaju izmenice predsednici obiju skupština. Prvi se predsednik bira kockom.

Predlog odbijen u načelu u jednoj skupštini, ne može se u toku istoga saziva podneti u drugoj skupštini.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospoda koja su protivna ovome predlogu neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbijen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 78. postoji predlog Socijalističkog Kluba da u prvom odeljku ispadnu reči: „po ovlašćenju Kraljevom.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, stavljam na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je većinom glasova odbijen ovaj predlog. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod člana 79 postoji predlog Socijalističkog Kluba da se umesto reči „Kralj“ u prvom stavu stavi „Vlada“, a cela izreka „za potvrdu“ do „Narodne Skupštine“ da ispadne.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, stavljam na glasanje. Gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbijen (Jovan Magovčević: Ja bih imao da učinim jedan predlog povodom ovoga). Hoćete li nov predlog? (Jovan Magovčević: Podneo bih nov predlog). Onda sačekajte kad svršimo ovaj odeljak.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 80. postoji predlog Socijalističkog Kluba da se reč „Kralj“ zameni rečju „Vlada“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospoda koja su protiv neka izvoli ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman odbijen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 85. imamo predlog Vojislava Lazića i drugova da se stav prvi člana 85. izmeni da glasi: „Narodna Skupština može punovažno rešavati, ako je na sednici prisutna polovina više jedan svih poslanika“.

Jovan Djonović: Trebalo bi progovoriti dve tri reči o ovom predlogu.

Predsednik D-r M. Ninčić: To smo već diskutovali, to nije neko načelno pitanje.

Gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbijen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Gospodo, ima novih članova, koji se predlažu a ne izmene.

Postoji predlog socijalističkog kluba da se posle člana 89. metne nov član 90. koji bi imao da glasi:

„Narodna Skupština bira stalni odbor za spoljne poslove koji može raditi i van saziva Narodne Skupštine i posle svršenog izbornog perioda ili posle raspuštanja Skupštine dogod se ne sastane nova Skupština. Sednice tog odbora su tajne, ako odbor sa $\frac{2}{3}$ glasova ne reši, da je rasprava javna.“

Gospodo, ja samo hoću da kažem da je ovo pitanje poslovnika i da i grupe iz većine nisu protivne da se ovakva ustanova primi u poslovniku, koji ćemo sada da radimo za redovnu Skupštinu. (Jovan Djonović: Zašto ne unesete u Ustav?) To nije za Ustav.

Jovan Djonović: Hteo bih da vas pitam: koliko ste uneli odredaba u Ustav, koje nisu za Ustav, a one su od mnogo manje važnosti nego ova? (Min. za Konstituantu Marko Trifković: Pa ako smo mnogo što šta metnuli u Ustav ne treba i ovo da metnemo). Ovo je, da vidite, g. Ministre, potrebno za Ustav. Vi ste dali, g. Ministre, po ovome Ustavu Kralju pravo da zaključuje političke ugovore, a da ih ne saopštava Skupštini. Kad ste već dali to pravo nosiocu državne vlasti onda barem unesite jednu ovakvu odredbu, jer bi svet, čitajući je bio pod impresijom: ako Kralj radi bez znanja Skupštine da neće raditi bez znanja odbora, da će njemu saopštiti to: Upravo, kad vlada nije obavezna da aranžman sa opšti Skupštini, onda bi se unošenjem jedne ovakve odredbe htelo reći, da je dužna sa odborom da se sporazume, i da ga njemu saopšti. Zato ja nalazim, g. Ministre, ovo jeste za Ustav i da bi trebalo da udje u Ustav.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su protiv toga amandmana neka izvole ustati. (Ustaje većina). Objavljujem da je ovaj amandman odbijen.

Izvestilac D-r L. Marković: Socijalistički klub je podneo predlog za 91. član u tom odeljku sledeće (čita): „Narodna Skupština bira drugi stalni Odbor koji ima zadatak da čuva prava skupštine prema vladi za vreme kad skupština nije na okupu i posle izvršenog

izbornog perioda. Ovi odbori imaju pravo odbora za istraživanje“.

Predsednik D-r Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su protivna, neka izvole ustati. (Ustaje većina). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Socijalistički Klub predlaže kao novi čl. 92. ovo (čita): „Kad je narodna skupština raspuštena a nova još nije izabrana, saziva se skupština u vanredan saziv, ako nastaje potreba za hitno rešavanje pitanja koje spada u nadležnost zakonodavne vlasti. Tom prilikom sazvana skupština može rešavati samo o pitanju radi kojeg je sazvana“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje taj amandman. Gospoda koja su protivna neka izvole ustati. (Ustaje većina). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r L. Marković: Kao novi član 93. predlaže socijalistički klub (čita): „Članovi narodne skupštine ne mogu biti u isto vreme državni liferanti ili državni preduzimači, ni na koji drugi način biti sa državom u poslovnim vezama ni lično ni kao članovi uprave kakvog takvog preduzeća“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Andjelić.

Pavle Andjelić: Ja se slažem sa predlogom socijal-demokratskog Kluba u pogledu toga člana s time, da se doda, da narodni poslanici advokati ne mogu nikoga lično zastupati pred sudom za vreme trajanja njihovog poslaničkog mandata i poslaničke dužnosti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Magovčević.

Jovan Magošević: Ja to isto predlažem.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r L. Marković: Ja u svoje lično ime izjavljujem, da sam zato, da se primi ovaj prvi deo 93. čl., da članovi Narodne Skupštine ne mogu biti u isto vreme državni liferanti i državni preduzimači.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje taj deo člana. Gospoda, koja su zato, da se on primi, da narodni poslanici ne mogu biti liferanti i preduzimači, neka izvole sedeti. (Sede svi). Objavljujem da je ovaj predlog primljen jednoglasno. Sada je samo pitanje, gde ćemo ga staviti. Zato neka se g. izvestilac sporazume sa gospodom predlažačima.

Izvestilac D-r L. Marković: Posle 7. odeljka predlaže Socijalistički Klub novi odeljak o „referendumu“ i to kao čl. 94. da glasi (čita): „Ako 50.000 državljanina s aktivnim pravom glasa za Narodnu Skupštinu pismenim podneskom traži da se o kojem pitanju, koje inače spada u nadležnost zakonodavne vlasti, povede narodno glasanje, učestvuje u glasanju ceo narod. Pravo glasanja imaju svi državljani koji imaju aktivno izborno pravo za Narodnu Skupštinu.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovo je pitanje referenduma. Ima reč g. Andjelić.

Pavle Andjelić: Što se tiče ovog predloga o referendumu, ja sam mišljenja, da treba nešto da se usvoji; ako već ne sve — kako glasi amandman, — a onda barem jedan dodatak, koji bi lepo došao u čl. 80. gde se kaže, da zakone proglašuje kralj ukazom, ali da one zakone, koje Kralj ne potpiše za mesec dana kad mu vlada podnese na podpis, a koje je skupština rešila bila, da se za te zakone narod putem referenduma izjasni, dali ih prima ili odbacuje.

I ako narod izjavi da te zakone prima, onda će oni važiti bez potpisa kraljevog. Na taj način treba da se ispuni neophodna potreba, koju mi hoćemo, da u izvesnim slučajevima pitamo i ceo narod za stvari koje se rešavaju o narodu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja stavljam na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su protiv njega

neka izvole ustati. (Većina ustaje). To je većina. Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Molim gospodina izvestioca da izvoli pročitati član 95., predložen od socijal-demokratskog kluba.

Izvestilac D-r Laza Marković: Čita član 95. koji glasi: „U svima slučajevima narodnog glasanja mora se pitanje o kome je reč formulisati tako, da narod preda svoj glas — tajno i pismeno — samo sa „da“ ili „ne.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina ustaje). To je većina. Objavljujem da je ovaj član odbačen.

Molim g. izvestioca da izvoli pročitati čl. 96. takodje predložen od socijal-demokratskog kluba.

Izvestilac D-r L. Marković. Čita čl. 96. koji glasi: „Pojedinosti, kao i način zakonske inicijative putem referenduma, određuje naročiti zakon“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovaj čl. 96. otpada zato što je otpao čl. 95. koji je s njime u vezi.

Izvestilac D-r L. Marković: Imamo predlog d-ra Momčila Ivanića za poslednji član ovoga odeljka koji da glasi: „Narodna Skupština propisuje sebi poslovnik.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Svi ustaju). Objavljujem da je ovaj predlog jednoglasno primljen.

Sad imamo, gospodo, nove predloge.

Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Ja bih hteo da učinim jedan predlog a to je da se doda jedan član koji bi glasio: „državna teritorija ne može se razdeliti ni otudjiti, ni razmeniti bez odobrenja Narodne Skupštine“. To je iz starog srpskog Ustava i ja mislim da ne biste imali nikakvog razloga to da odbijete, U ostalom kad se bude o iome razgovaralo i diskutovalo progovoriću nekoliko reči više.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Magovčević.

Jovan Magovčević: Gospodo, u čl. 79. stoji ovako: „Za potvrdu čisto političkih sporazuma, ako nisu protivni Ustavu i državnim zakonima, nije potrebno prethodno odobrenje Narodne Skupštine. Ja pitam ko će taj da bude koji će da ceni da li su politički sporazum i protivni Ustavu i državnim zakonima. To je suviše zastagljiv pojam. Drugo, jedan čisto politički sporazum može biti važniji nego običan međunarodni ugovor. I zato mislim da treba odobrenje Skupštine. Uzmimo da se sa Bugarskom zaključi neki politički sporazum koji će naići na jednodušnu osudu našega naroda a Skupština da nema pravo da ne odobri jedan takav sporazum. Zato treba prvi odeljak čl. 79. da glasi: „Kralj zaključuje ugovore i političke sporazume sa tuđim državama ali je za potvrdu tih ugovora i sporazuma potrebno prethodno odobrenje Narodne Skupštine“.

Izvestilac D-r L. Marković: To je nemoguće, toga nema nigde u svetu!

Gospodo, ja mislim da ću pogoditi mišljenje velike većine govornika, ako se izjasnim protiv ovoga predloga. Ovaj bi predlog bio direktno na štetu naše države. Mi stvaramo političke ugovore da se zaštitimo. Mi predpostavljamo da Vlada sklapa ugovore koji će koristiti zemlji i onda zašto da mi te ugovore iznosimo i da ih saopštavamo Narodnoj Skupštini, da ih ona odobri. Molim vas, gospodo, ovde stoji ograničenje za političke sporazume da nisu protivni ustavu i državnim zakonima.

Jovan Djonović: Vistojite, dakle, na gledištu da je diplomacija jedna okultna, tajna rabota, sa kojom se može baviti samo diplomacija.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje: ko je za predlog g. Magovčevića neka izvoli sedeti, a ko je protiv neka izvoli ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je predlog g. Magovčevića odbačen.

Sad, gospodo, da se sporazumemo o predlogu koji je podneo g. Vujičić.

Izvestilac D-r Laza Marković: Dopustite mi, gospodo, da ja saopštim taj predlog. Kod čl. 73. g. Vujičić predlaže da ostane prvi stav isti, a kod drugog stava predlaže dopunu čisto redakcijsku ali o čijem značenju ima raznih tumačenja. Kako ja razumem tu stvar, reči „činovnici koji vrše javnu vlast“, to se odnosi na činovnike, čija je funkcija da vrše prema građanima ono što se zove imperium. Prema tome u te činovnike ne mogu dolaziti tehnički činovnici stručni činovnici: lekari, učitelji, inženjeri i profesori. Ja mislim da je to jasnije nego one reči „činovnici koji vrše izvesnu javnu vlast“.

Milorad Vujičić: Gospodo, kao što sam već nekoliko puta kazao da svaki građanin naše države, apsolutno svaki građanin naše države koji ispunjava opšte pogodbe ima prava da bude biran za narodnoga poslanika. To je prvo.

Drugo, država kao takva ima svoje činovnike, ima svoje organe koje plaća. Ti činovnici, to su ljudi, koji su zaključili izvesan ugovor sa državom, da njoj služe i da njoj rade. Taj ugovor to je zakon o činovnicima građanskoga reda. I kad su ti činovnici po ugovoru sa državom, onda kao pravna lica ne mogu ostati pri ugovoru a da imaju nešto više, što ostali građani nemaju. Ja sam dakle zato da se svima činovnicima dade pravo, da mogu biti birani za narodne poslanike, ali oni koji budu izabrani za narodne poslanike, moraju prestati da budu činovnici.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja mislim, gospodo, da je najbolje da idemo redom i prvo da govorimo o predlogu g. Vujičića, koji se odnosi na teritorijalnu nadležnost kandidata. Molim g. Vujičića da pročita svoj predlog.

Milorad Vujičić: Stari tekst glasi: „Ostali činovnici koji vrše javnu vlast ne mogu se kandidovati u

izbornom okrugu svoje teritorijalne nadležnosti“. Ja predlažem da taj drugi stav člana 73. glasi ovako: „Ostali činovnici koji vrše javnu vlast i čija se nadležnost ne prostire na celokupnu teritoriju države“. Ako se ostavi stara stilizacija, onda za kasacione sudije, za državne savetnike, za članove Glavne Kontrole, za profesore Univerziteta i činovnike drugih struka čija se nadležnost rasprostire na celu državu, nema izbornog okruga. Ja neznam da li se oni mogu kandidovati. (Odziv: Ne mogu). Ja nisam zato da ne mogu. Ja sam zato da mogu da se kandiduju, da svaki ima prava da se kandiduje, a ko se primi mandata, da prestane biti činovnik.

Predsednik D-r M. Ninčić: Niko se više ne javlja za reč, ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja hoću da skrenem pažnju vladinim grupama u Ustavnom Odboru, da su ove odredbe, koje su unete u Ustav, došle posle duge diskusije i da su one kompromis između Vladinih grupa.

Predsednik D-r M. Ninčić: Onda ćemo ovaj predlog g. Vujičića odložiti za iduću sednicu, dok o njemu održimo konferenciju. Reč ima gospodin Djonović.

Jovan Djonović: Ja sam podneo jedan predlog i kazao: „Državna teritorija ne može se razdeliti, otudjiti ili razmeniti bez odobrenja Narodne Skupštine“. To je moj predlog a imali ste ga i u starom Ustavu, pa s toga mislim da bi ga trebalo uneti i u ovaj Ustav. Nadam se, da će odbor naći da je ovo potrebno. Računam na svest odbora.

Izvestilac D-r Laza Marković: Dobro, da odložimo da se reši i o tome.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Andjelić.

Pavle Andjelić: Kad se ovo odlaže, molim da se odloži i moj predlog o vršenju advokatske dužnosti, pa da se i o njemu reši kada se bude rešavalo o predlogu gospodina Vujičića. (Prima se k znanju).

Predsednik D-r M. Ninčić: Današnju sednicu zaključujem, a iduću ću pismeno zakazati.

Svršetak sednice u 12 časova.

LX SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 8. juna 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao **Predsednik D-r M. Ninčić.**

Izvestilac D-r Laza Marković.

Početak u 9 i po časova pre podne.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, otvaram 60. sednicu Ustavnog Odbora. Ostala su nesvršena neka pitanja, ali pošto gospodina izvestioca nema, molim gospodina Ministra za Konstituantu da uzme reč.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Gospodo, rešenje o članu 75. prošli put je odloženo zbog stava koji govori o odlaganju sednica skupštinskih Ukazom. Ustavni Odbor želeo bi, da ovaj stav ispadne i da mesto njega ostane da se skupštinske sednice mogu odlagati samo skupštinskom odlukom.

Mi smo u vladi razgovarali o ovome stavu i ranije, a i sada. Vlada ne misli, da pravi pitanje od toga,

samo skrećem pažnju Ustavnome Odboru, da je ova odredba doneta i da bi trebala da ostane i dalje zbog prilika koje mogu nastupiti.

Treba imati na umu, gospodo, da ova naša država nije čisto nacionalna država, kao što je bila Srbija, i da u njoj ima i anacionalnih elemenata kao i elemenata nacionalnih koji nisu dovoljno svesni i da se zbog toga može stvoriti u izvesnom momentu nezgodna situacija, pa bi dobro bilo, da ova odredba ostane. Ali, kao što sam kazao, vlada od ovoga ne pravi pitanje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Diskusija o ovome predlogu gospodina D-ra Ivanića završena je. Predlog gospodina D-ra Ivanića je da se iz člana 75. izbaci stav 4. koji glasi: „Sednice Narodne Skupštine mogu se odgoditi Ukazom najdalje za dva meseca.“ Zatim ima predlog vlade, koja pristaje da se sednice Narodne

Skupštine mogu odgoditi Ukazom samo jedanput u jednome sazivu.

Vlada ima svoj predlog kao što vidite, ali ne pravi pitanje ni od prvog predloga gospodina d-ra Ivanića, da se skupštinske sednice uopšte ne mogu odložiti Ukazom.

Prema tome staviću na glasanje predlog na koji je vlada pristala. (Jovan Djonović: Ona je pristala na oba predloga).

Stavljam na glasanje predlog vlade, da se 4. stav člana 75. završi s tim, „da se skupštinske sednice mogu odložiti Kraljevim Ukazom samo jedanput u jednome sazivu.“

(Čuje se: da glasamo prvo o predlogu g. Ivanića).

Dakle, izjavljuju se želja da se stavi na glasanje predlog g. Ivanića. Gospodo, ja ću predlog g. Ivanića staviti na glasanje koji glasi: „Da se uopšte skupštinske sednice ne mogu ukazom odlagati“. Gospoda koja su za taj predlog neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Svi sede). Odbor je jednodušno protivan da se skupštinske sednice mogu odlagati ukazom.

G. izvestilac nije tu da nam referiše šta je ostalo. Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Predlog g. Vujičića o izmeni čl. 73., 73 a., 73 b., u pogledu kandidacije izbora za narodne poslanike činovnika, Vlada nije mogla da primi i molim Ustavni Odbor da ostane onako kako je to ranije Ustavni Odbor redigovao.

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi smo o tome diskutovali. G. Vujičić je predložio, u pogledu kandidacije činovnika, da se ove odredbe izmene i mesto ovih odredaba koje su predložene u Ustavnom Odboru, predložio je nove. Mi smo diskutovali već o njima. Ja ću staviti na glasanje taj predlog.

Gospoda koja su zato da se taj amandman g. Vujičića primi neka izvole sedeti, a koja su zato da ostane kako je Odbor predložio, neka izvoli ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je amandman g. Vujičića većinom glasova odbačen.

Sad bi bilo na redu da diskutujemo o VIII odeljku — Upravne Vlasti.

Ima reč g. Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Molim vas šta je bilo sa mojim predlogom, tj. da udje u čl. 73., da advokati ne mogu za vreme trajanja poslaničkog mandata vršiti advokatsku službu pred sudovima? (M. Vujičić: Zašto liferanti mogu biti, a ne mogu biti advokati?)

Predsednik D-r M. Ninčić: Da ne mogu biti liferanti, to je primljeno prošle sednice.

Ima reč g. Jovan Djonović.

J. Djonović: Šta je sa predlogom koji sam ja podneo, da se unese nov član da se državna teritorija ne može otudjiti, razmeniti i razdeliti bez odobrenja Skupštine? Taj predlog je trebao da se reši. Mislim, da je g. Ministar za Konstituantu kazao, da će se sporazumeti sa Vladom, da vidi, da li se on može primiti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Jeste li taj predlog formulisali pismeno?

Jovan Djonović: Bio je formulisani pismeno na ranijoj sednici isto onako kao što su i svi drugi predlozi bili formulisani.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ako Ustavni Odbor primi predlog g. Djonovića, Vlada nema ništa protiv toga.

Jovan Djonović: Taj predlog glasi: „Državna teritorija ne može se odeliti, otudjiti i razmeniti bez odobrenja Narodne Skupštine“.

Milorad Vujičić: Tome je bilo mesta u čl. 1. — Mi smo ga predlagali, ali to se nije htelo primiti.

Jovan Djonović: Ako ova dopuna nije bila primljena kod I odeljka u čl. 1. zašto je ne možete primiti kod ovog odeljka? Pitanje je da li je dobro i korisno da se unese ili nije. Nadajte joj mesto, ako nadajete da je treba primiti. Ja sam i ranije predlagao da se primi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Napišite pismeni predlog i formulišite ga.

G. Andjeliću imate li pismeni predlog?

Pavle Andjelić: Da napišem!

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, g. Djonović mi je podneo pismeno svoj predlog koji glasi: „Državna teritorija ne može se otudjiti, ni razmeniti bez odobrenja Narodne Skupštine. Ja ću staviti ovaj predlog na glasanje, pošto se niko nije javio za reč. Ona gospoda koja su protivni ovome predlogu neka izvole ustati. (Svi sede). Objavljujem da je ovaj predlog g. Djonovića jednoglasno primljen.

Imamo predlog g. Andjelića da se doda čl. 73. ovaj stav: „Advokati koji su izabrani za narodne poslanike ne mogu vršiti svoje pravozastupničke poslove pred vlašću i sudom dok im mandat poslanički traje“. Niko se ne javlja za reč i ja ću staviti na glasanje ovaj amandman g. Andjelića. Gospoda, koja su protivna ovome amandmanu neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman većinom glasova odbačen.

Gospodo, sad bi trebalo da predjemo na odeljak VIII o upravnim vlastima, ali pošto je taj odeljak inače vrlo važan i u vezi sa prelaznim naredjenjima, ja mislim da predjemo na IX, X i XI odeljak a da ovaj odeljak rešavamo zajedno sa prelaznim naredjenjima.

Prelazimo, gospodo, na IX. odeljak, kod koga imamo nekoliko amandmana o sudskoj vlasti.

Kod člana 109. imamo amandman Jugoslovenskog Kluba kojim se predlaže, da ovaj član ostane kao što glazi u nacrtu većine Ustavnog Odbora a sa dodatkom: „Porota se zadržava. Njezinu nadležnost određuje zakon“. Obrazloženje: da narod učestvuje u sudjenju traži se porota.

Niko se ne javlja za reč i ja stavljam na glasanje ovaj dodatak Jugoslovenskog Kluba. Gospoda koja su protivna ovome predlogu Jugoslovenskog Kluba neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen većinom glasova.

Gospodo, kod čl. 109. imamo dalje amandman g. Voje Lazića i drugova. Ima reč g. Izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: G. Voja Lazić i drugovi predlažu da se treći stav čl. 109., potpuno izbac i da se doda ovaj nov stav: „Tužilac, tuženi i optuženi moraju imati pravnoga branioca. Pravni branioци su državni organi. Sudjenje i zastupanje je besplatno.“

Gospodo, vrlo je nezgodno da pravni branilac bude državni organ, jer državni organ je sud. Gospodo, teži se u nauci krivičnog postupka da se odvoji onaj koji brani od onoga koji sudi. Ako bi se ovo usvojilo što predlaže g. Voja Lazić i drugovi, onda bi smo usvojili nešto novo, što je protivno načelima krivičnog postupka. Prema tome ovaj drugi stav: sudjenje i zastupanje je besplatno, imao bi naravno da otpadne. Ja sam protiv ovoga predloga.

Jovan Jovanović: Pa može biti da je ovako kako g. Laza Marković kaže, da je to protivno nauci krivičnog postupka. A mi baš ako smo uneli ovo, naročito smo polagali veliku važnost na tu odredbu: sudjenje i zastupanje je besplatno — iz prostoga razloga, jer znamo kako to upropašćuje seljaka, jednoga čoveka koji nema ništa. Država koja može da zastupa svoje interese i da plati državnoga tužioca, može u isto vreme

da učini i to, da plati jednoga advokata koji će besplatno braniti.

Izvestilac D-r Laza Marković: To ima za siromašne građane.

Jovan Jovanović: Zna se ko to radi tako i kako prodje.

Ljub. Trandafilović: Ja se slažem sa g. izvestiocem, da ne treba dozvoliti da bude zastupništvo besplatno iz ovoga razloga. G. Jovan Jovanović tvrdi da nema siromašan svet zastupnika. Ja znam da ima. Po krivičnom postupku ko nije u stanju da plati zastupnika, sud po zvaničnoj dužnosti određuje jednoga od najvaljanijih činovnika koji će zastupati siromašnog građanina besplatno. Zato bih želeo da se primi predlog g. izvestioca.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Min. za Konst. Marko Trifković: Ja bih molio Ustavni Odbor da, bez obzira na to da li je ovaj predlog koristan ili nije, ne primi ovaj predlog. Kao što je rekao g. Laza Marković, imamo već u krivičnom postupku predviđeno da siromašni imaju besplatne braniocce. S toga bih molio da se to ne unosi u Ustav, i da to ostavimo da raspravi zakonodavac, pošto stojimo pred reformom krivičnog zakona i postupnika, pa neka se onda te stvari tamo uredje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko nije javio za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su zato da se primi neka izvole ustati, a gospoda koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Kod čl. 109. ima jedan amandman socijal-demokratskog kluba.

Reč ima g. izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 109. predlaže socijal-demokratski klub da ispadne treća stavka od reči „u porodičnim“ do „šerijatske sudije“.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Pošto se niko nije javio za reč stavljam ovaj amandman na glasanje. Gospoda koja su za to da se primi neka izvole ustati, a gospoda koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Sada smo prešli sve amandmane kod čl. 109., a sada da čujete amandmane kod čl. 110.

Reč ima izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 110. ima predlog socijal-demokratskog kluba da se u prvoj stavci reč „Kraljevinu“ zameni sa reči „Državu“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko nije javio za reč stavljam ovaj amandman na glasanje. Gospoda koja su za to da se primi neka izvole ustati, a gospoda koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje amandmane. Reč ima g. izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Dalje ima predlog d-ra M. Radosavljevića, da se kod čl. 112. u poslednjem odeljku izbaci „a predsednici Kasacionog i Apelacionog Suda do navršetka 70. godine“, a prvi stav istoga odeljka da se izmeni i da glasi: „Sudije i predsednici svih sudova mogu biti u službi do navršetka 65. godine života“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se nije niko javio za reč stavljam ovaj amandman na glasanje. Gospoda koja su zato da se primi neka izvole ustati, a gospoda koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Sada da predjemo na rešavanje o predlozima za nove članove u ovome odeljku.

Izvestilac D-r Laza Marković: Postoji predlog gospodina D-ra Momčila Ivanića, da se dodadu odeljku 9. sledeći članovi (čita):

Čl. 112. a) „Sudske rasprave su javne, sem slučaja kad bi sud našao da u interesu reda i morala javnost treba isključiti“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, ja ću staviti ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su za ovaj član neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). Objavljujem, da je ovaj predlog odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Dalje postoji predlog gospodina D-r Ivanića za novi član 112 b), koji glasi (čita):

„Okrivljeni može imati branioca u svima krivičnim delima i svima menama istrage i sudjenja. U svima zločinima okrivljeni mora imati branioca. Okrivljeni ima pravo zahtevati da uvek bude prisutan njegov branilac pri njegovom istraživanju. Branioci imaju prava svagda prisustvovati ispitivanjima i saslušanjima svoga branjenika“.

Gospodo, ja imam dodati da je ta stvar predviđena u krivičnom postupku i da se sada prilikom izrade novoga krivičnog zakona i postupka obraća na to pažnja i to će pitanje biti tako rešeno, kako je najbolje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Magovčević.

Jovan Magovčević: Ja bih želeo, da se zadrži ono što je bilo u starom Ustavu, naime da okrivljeni može imati branioca u prethodnoj istrazi.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ja ću biti slobodan da učinim jednu izjavu, za koju mislim, da ćete se svi s njome složiti. Mi se moramo ograditi od tumačenja Ustava, da ono što slučajno ili namerno ne udje u Ustav, da se tumači kontra, t. j. da se tumači tako, ako jedna odredba nije ušla u Ustav, da izgleda, da je to dopušteno odnosno da je zabranjeno. Jedan je slučaj, kao što znate, u odeljku o štampi, gde smo mi izostavili reč, da je zabranjeno tražiti kauciju, jer smo mislili, da se nikakva preventivna mera ne može ustanoviti, pa da je dovoljan taj izraz. Ipak se pojavilo jedno tumačenje, pošto je to bilo u starom srpskom Ustavu, a sada toga nema u novom Ustavu, da to znači, da je dozvoljena kaucija. Ja mislim, ako nije ušlo iz Srpskog Ustava, da okrivljeni može imati branioca u prethodnoj istrazi, da to ne može značiti, da on ne može imati u prethodnoj istrazi branioca. Ako to unesemo, gospodo, onda bi mogli uneti sve ono što predlaže gospodin D-r Ivanić.

Jovan Magovčević: Ja mislim, gospodo, da bi to ipak trebalo uneti u Ustav. To je jedan princip. To je jedna od velikih garancija.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, ja ću staviti ovaj predlog na glasanje. Gospoda, koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). Objavljujem, da je ovaj predlog odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Dalje postoji član 112. V, koji predlaže D-r Momčilo Ivanić, a koji glasi (čita):

„Sudovi ne mogu suditi o tome da li je zakon, koji je proglašen i obnarodovan, po propisima Ustava, saobrazan Ustavu.“

Ali, ako je tekst zakona, uredaba ili ma kakvih propisa vojne ili civilne upravne vlasti raniji od ovoga Ustava u suprotnosti s kojom odredbom Ustava, ili ako zakonima, odnosno uredbama i propisima dosadašnjim nije što određeno ili naredjeno a Ustavom ovim jest, onda je za sudove merodavan tekst Ustava koji su sudovi dužni primenjivati.“

Samo jednu reč hoću da kažem da se ovo razume samo po sebi što predlaže gospodin D-r Ivanić. To će doći u prelazna naredjenja.

Predsjednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su zato da se ovaj predlog primi neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). Objavljujem, da je ovaj amandman odbačen.

Izvolite dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Onda postoji član 112 g., koji predlaže gospodin D-r Ivanić, koji glasi (čita): „Svaka odluka suda, najvišeg kao i najnižeg, mora biti obrazložena i u javnoj sednici objavljena.“

Predsjednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su za to, da se ovaj amandman primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Socijal-demokratski Klub predlaže da se posle čl. 112. doda ovaj novi član: „Notarijat i advokatura postaju državni.“

Predsjednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj član. Gospoda koja su za to da se primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r L. Marković: Socijal-demokratski Klub predlaže, da se posle čl. 112. stavi novi član koji bi glasio: „Traženje prava i pravna odbrana pred sudovima su besplatni.“

Predsjednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj amandman i ako je već bio na redu jedanput. Gospoda koja su zato da se on primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Socijal-demokratski Klub predlaže da se doda novi član koji bi glasio (čita): „Za krivični postupak važi akuzatorni princip.“

Predsjednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r L. Marković: Ovaj princip akuzatorni nasuprot inkvizitornom postupku sproveden je kroz sva moderna zakonodavstva i mi bismo izgledali — neću da kažem kako — kad bismo to unosili u Ustav.

Predsjednik D-r M. Ninčić: Gospodo, stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su zato da se on primi, neka izvole ustati. (Ustaje manjina). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Time smo svršili sve amandmane. Ima reč g. Žarko Miladinović.

D-r Žarko Miladinović: Gospodo sad je bila reč samo o amandmanima. Neka mi se dopusti da ja prigovorim prvom stavu člana 110 predloženog nacrtu ustava. U prvom stavu toga člana stoji, da za celu Kraljevinu postoji samo jedan Kasacioni Sud sa sedištem u Zagrebu.

Meni je žao što nisam bio u sednici Ustavnog Odbora kad se ova stvar pretresala, jer da sam bio, i ja bi ustao protiv ovoga stava. Vlast u državi deli se na troje na zakonodavnu, upravnu i sudsku vlast. Kao što znamo, po našem ustavu usredsređuje se u prestonici i zakonodavna i upravna vlast, samo treći deo državne vlasti hoćemo da uklonimo prema ovom ustavu iz prestonice i da ju metnemo u jednu sporednu varoš. Kad smo već ove dve vlasti usredsredili u prestonici, onda mora i onaj treći deo koji čini državnu vlast sa ostalim dvema da bude u prestonici. Tako je uopšte i u drugim državama uvedeno. Istina ima i izuzetaka ali ti izuzeci ne mogu da čine pravilo. Doista mi znamo da više puta potrebno je vladi mišljenje kasacionoga suda i razume se on treba da je pri ruci vladi da može svoje mišljenje da donese odmah. Mi u Hrvatskoj i Slavoniji, imali smo na jednom mestu i sabor i tzv. zemaljsku vladu i stol sedmorice, i niko nije ni pomišljao nato; da metne stol sedmorice recimo u Osek. Sada je došlo

do toga, da mi stavljam vladu i zakonodavstvo u Beograd, a kasacioni sud u Zagreb.

A kad se uzme još i inače da je Beograd na sredokraći naše države, da je upravo u centru, da je od Djevdjelije do Beograda toliko daleko koliko od Ljubljane i Maribora do Beograda i kad se uzme da će se ovde usredsrediti i nauka i sve, daće biti svakako prestonica Beograd i najjače središte po položaju i inače, onda ne vidim razloga zašto bi ovakav jedan važan deo vrhovne državne vlasti premestili u Zagreb kad imamo i sve druge vrhovne državne uprave u Beogradu. Moj je predlog, da mi ostanemo konzekventni i da i kasacioni sud metnemo u Beograd. Našto ovo činiti sada pitam, jer ako hoćemo da damo Zagrebu sada kasacioni sud, Ljubljana može tražiti glavnu kontrolu, Sarajevo isto tako, i time da pocepamo našu snagu, upravo našu državnu vlast. Ja ne vidim razloga zašto je to metnuto. Stoga sam slobodan predložiti jer znam da ima dosta gospode koja su toga mišljenja, da se ovaj stav izmeni i da se kaže: „Za celu kraljevinu postoji jedan kasacioni sud sa sedištem u Beogradu.“

Predsjednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč ja ću staviti na glasanje ovaj amandman, koji predlaže g. Žarko Miladinović. G. Žarko Miladinović predlaže, da se ovaj dodatak da je kasacioni sud sa sedištem u Zagrebu izmeni i da se kaže da je sedište u Beogradu. Ko je za to, da se ovaj amandman primi, neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je amandman odbačen.

Pošto smo svršili odeljak IX. sada da predjemo na odeljak X o „državnom gazdinstvu“. Izvolite čuti izvestioca.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 113. postoji predlog socijal-demokratskog kluba da se ovako rediguje: „Narodna Skupština rešava o predloženom budžetu i pojedinim njegovim delovima jednako kao i o svakom zakonu, te ima pravo izmenjivati tačke po svojoj uvidjavnosti.“ IV odeljak potpuno da otpadne.

Predsjednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Hteo sam da kažem nekoliko reči. Pošto Narodna Skupština, kao predstavnik naroda, ima pravo, i to suvereno pravo, da rešava o budžetu, onda nema smisla da se ograniči da ne može da izmeni izvesne partije budžeta, da ne može da ih poveća, a može da ih smanji. Ako ima pravo da ih smanji, onda treba da ima pravo i da ih poveća. To je njeno suvereno pravo i mi insistiramo na tome da to pravo ne bude ničim ograničeno. Zato vas molim da ovaj amandman naš i social-demokratskog kluba izvolite primiti.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ja mislim, i ako neznam praksu, da je ta mogućnost ostavljena budžetskom odboru, i da će Ministri sami, na zahtev budžetskog odbora, da povise gde treba.

Predsjednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja bih hteo da kažem i da vam skrenem pažnju na ovaj drugi stav. „Budžet se mora podneti Narodnoj Skupštini najdalje za mesec dana od dana njenoga sastanka“. Zar ne bi bilo bolje da se kaže „od dana njenoga konstituisanja.“ Jer mi se sastanemo, a prodje izvesno vreme dok se konstituišemo. Naročito, ako se desi da je vlada u ostavci. I ja bih bio za to, da se doda „odmah čim se konstituisala.“

Izvestilac D-r Laza Marković: To bi samo produživalo rok.

Predsjednik D-r M. Ninčić: Gospoda, koja su zato da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Manjina je ustala. Konstatujem da je ovaj predlog odbačen. Izvolite čuti predloge kod čl. 114.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod člana 114. ima predlog poslanika g. Rade Filipovića da u čl. 114. izostanu ove reči: „Kao i vreme za koje je odložena Narodna Skupština po čl. 75. Ustava“.

Mi smo, gospodo, rešili pitanje, koliko sam obavešten, da odlaganje Skupštine po čl. 75. Ustava, više ne može biti. Prema tome, ovaj amandman moramo da primimo. Ostalo bi dakle samo ovo: „Ako odobreni budžet ne obuhvata vreme od raspuštanja do saziva Narodne Skupštine, zato vreme vrediće odobreni budžet po dvanaestinama“. A otpada ovo: „Kao i vreme za koje je odložena Narodna Skupština po čl. 75. Ustava“. (*J. Djonović:* A ako Skupština bude i po drugi put raspuštena?)

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovde je reč samo o odlaganju Skupštine Ukazom, jer se i o onome što smo usvojili na osnovu čl. 75. Ustava, Skupština ne može ukazom odložiti. Evo kako će ovaj stav glasiti kad se primi predlog g. Filipovića: „Dok ne odobri podneseni joj budžet, Narodna Skupština može odobravati dvanaestine za jedan ili više meseci po predloženom budžetu. Ako odobreni budžet ne obuhvati vreme od saziva do raspuštanja Skupštine, zato vreme vrediće već odobreni budžet po dvanaestinama“.

D-r Voja Veljković: Treba predvideti i ovakav slučaj. Skupština je raspuštena. Ona je donela budžet i taj budžet važi za vreme za koje traju izbori do sastanka nove Skupštine. Ali može biti i slučaj: da se i ta nova Skupština čim se sastane, raspusti pre nego što donese budžet. U takvom slučaju, po ovome tekstu, mogao bi da se opet produži budžet koji postoji. A to je ono što po parlamentarnom pravu treba izbeći. Načelo treba da je to: da Skupština treba da odobrava budžet, ali da se budžet ne može produžiti bez odobrenja Narodne Skupštine, sem u sasvim izuzetnom slučaju, kao što je slučaj raspuštanja Skupštine. I to da može biti svega jedanput u godini. To se može dopustiti, ali kad se Skupština jedanput sastane, onda ona mora da donese budžet, i ne može se raspustiti pre nego što ga donese. Inače bi moglo biti zloupotreba: da se budžet neprestano produžava administrativnim merama, raspuštanjem Skupštine.

Izvestilac D-r Laza Marković: Mi smo ovo pitanje već raspravili kad je diskutovano o onom predlogu da se Skupština ne može raspustiti dva puta na istome pitanju. Ja sam onda bio slobodan da izjavim da se u aktu raspuštanja Skupštine nikad ne konstatuje na kome se pitanju Skupština raspušta. Raspuštanje Skupštine ima značaj apela na narod, i ta mogućnost treba da je uvek ostavljena. A ako se hoće da ide u krajnost, kao ovo što ističe g. Veljković, onda se Skupština može raspustiti i tri i četiri puta uzastopce. Protivu takvih nemogućih kombinacija... (*D-r Voja Veljković:* To nije nemoguće. A da nije nemoguće dokaz je taj, što je srpski Ustav predviđao takav slučaj).

Dopustite mi, da kažem još jednu stvar samo. Ja bih bio slobodan, da ponova govorim i skrenem pažnju da ne pre naglite u ovoj stvari. Treba stvar dobro razmotriti. Pretpostavite baš slučaj da bude zloupotreba i prve izbore vrši jedna vlada iz manjine, i ta vlada da ne dobije nikakvu većinu. U tome slučaju Vi hoćete da sprečite, da se narod ponova pita, nego želite, da ta Skupština, koja ne može da radi, da mora ostati. Ja smatram da je krupnije pravo naroda da bude pitan u takvoj situaciji, jer može da bude takva situacija, da je nemoguće stvoriti vladu iz te Skupštine.

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi ćemo o ovom predlogu diskutovati tek pošto svršimo amandmane, koji su ranije podneti.

Izvolite čuti amandman g. d-ra Momčila Ivanića i drugova, koji glasi: „Čast nam je predložiti, da se iz člana 114. predloga Ustavnog Odbora izbaci druga rečenica koja glasi: „Ako odobreni budžet ne obuhvati vreme od raspuštanja do saziva Narodne Skupštine, kao i za vreme za koje je odložena Narodna Skupština, po članu 75. Ustava, i za to vreme vrediće odobreni budžet po dvanaestinama“.

Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r L. Marković: Ovaj se amandman razlikuje od predjašnjeg amandmana u toliko, što g. Ivanić smatra da ne treba da važi budžet ne samo za vreme dok je Skupština odložena nego i za vreme i kad je raspuštena. A ako primimo ovaj amandman praktično bi bilo nemoguće raspustiti Skupštinu, dok se ne reši pitanje budžeta.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja ću staviti na glasanje sada ovaj amandman. Gospoda, koja su zato da se primi neka izvole ustati, a koja su zato da se odbaci neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). To je manjina, objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 114. ima predlog Socijal-demokratskog Kluba koji glasi: „Reči“ kao i vreme „do 75. Ustava“ da se zamene rečima: „Stalni skupštinski odbor može dozvoliti“.

Po ovome predlogu prenosi se težište na neki stalni skupštinski odbor, koji mi nismo predvideli, tako, da treba on, taj skupštinski odbor, odobravati budžet.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja ću staviti ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati, a koja su protiv ovoga predloga neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). To je manjina. Prema tome, objavljujem da je ovaj predlog odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod člana 117. postoji predlog socijalističko-demokratskog kluba, da se izostave zadnja dva stava člana 117. koji glase: „Ruda, lekovite vode i vrela i prirodne snage svojina su državna.“

O davanju rudarskih, industriskih ili ma kojih drugih povlastica doneće se naročiti zakon.“

Predsednik D-r M. Ninčić. Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Ovaj predlog moramo, da povučemo radi toga što naši predlozi o trećem odeljku nisu primljeni. Da su oni bili primljeni mi ne bismo morali povlačiti ovaj predlog, ali pošto oni nisu primljeni, zato ga povlačimo.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto je, gospodo, ovaj predlog povučen, onda izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod člana 117. postoji predlog g. d-ra Miloša Radosavljevića i drugova, koji glasi, da se na kraju člana 117. doda ovaj novi stav: „Nad svima ranije datim povlasticama (koncesijama) ima se izvršiti revizija zbog promenjene ekonomske osnove zaključenih ugovora usled rata.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću ovaj amandman staviti na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj amandman primi neka izvole ustati. (Većina ustaje).

Jovan Djonović: Ovo je jedna vrlo važna stvar. Mi apsolutno moramo izvršiti reviziju svih ranijih koncesija.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Kad budemo donosili Ustav posle deset godina, onda bi trebalo opet takvu jednu odredbu uneti u Ustav, pa kad se donosi drugi Ustav posle pet godina, onda opet takva jedna odredba, i onda je, g. Djonoviću, pravni red potpuno utvrdjen? (*Jovan Djonović:* Mi treba da izvršimo tu reviziju.) Zbog jedne ili dve zloupotrebe, vi ćete napraviti možda još deset zloupotreba. (*Jovan Djonović:* Pa tu ima iks zloupotreba, a ne jedna i dve). Podne-

site interpelaciju, pa oborite ministra, ako ste nezadovoljni.

Jovan Djonović: Interpelacijama u ovoj skupštini ništa se ne postiže. Ovo nije jedan tako prost slučaj. Mi ne donosimo svaki čas Ustav. Mi smo hiljadu godina jedni pored drugih, pa tek smo se sada ujedinili i donosimo Ustav, te možemo sebi dopustiti luksuz, da revidiramo ono što je bilo pre njega. Drugi Ustav ne ćemo tako skoro donositi, g. Ministre.

Ljuba Jovanović: Ja bih predložio da ovo ostavimo za prelazna naredjenja. Ovo što se predlaže nije nešto stalno, nego je to jedna privremena mera. Ja mislim da bi ovo trebalo odložiti za prelazna naredjenja.

D-r Voja Veljković: Neka se reši o amandmanu prilikom rešavanja o prelaznim naredjenjima.

Predsednik D-r M. Ninčić: Treba razmisliti o ovome. Tu su zaključeni ugovori. Pitanje je da li se može to učiniti, što se ovde predlaže. Ovako naprečac ne može se to rešavati.

J. Djonović: Mi smo već udarili po svojini; zašto onda da ne možemo raskinuti ugovore, koji nisu dobri i koji nisu pravilno zaključeni?

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Mi smo već udarili po svojini, i sad treba do kraja da udarimo po svojini. Nepravilno zaključeni ugovori ne vrede, ali se ovde ne radi o tome no se radi i o reviziji najpravičnije zaključenih ugovora. Mislim da tome nema mesta u Ustavu.

Jovan Djonović: Mi smo već napravili izuzetak, i zašto onda ne bismo mogli i ovo učiniti. Pravo svojine nije pravo koje se ne može kontestirati.

Jovan Magovčević: Ako se ne mogu te koncesije revidirati, onda možemo bar za u buduće stvoriti više garancije za to, kome će se davati koncesije i kako će se otudjivati državna dobra. Potrebno je doneti odredbe, da sâm ministar ne može to odobravati, nego da se to stavi u nadležnost Državnog Saveta, ili Narodne Skupštine. Potrebno je dakle, da nadjemo i stvorimo potpune garancije, da se u buduće ovako lako ne daju koncesije.

Predsednik D-r M. Ninčić: To se može urediti, kad dodje na red zakon o koncesijama. Ja sam sad čuo od gospode koja su glasala za, da stilizacija nije dobra. Ima predlog g. Ljube Jovanovića, da se ovo ostavi za prelazna naredjenja. Staviću taj predlog na glasanje.

Jovan Djonović: Mi smo se saglasili da se ovaj princip primi, a sad se nastojava najedanput, da se ostavi za prelazna naredjenja!

Izvestilac D-r Laza Marković: To je bilo zato, što je jedan drugoga vukao, pa su ustajali. (Jovan Djonović: Ja ne mislim tako o ljudima, koji su glasali). Ljudi nisu razumeli u čemu je stvar. Hoćemo da se sporazumemo, pa da ne bude o tome zabune. Hoćemo da znamo tačno ko je „za“, a ko je „protiv“, jer ljudi su glasali da ovo ostane za prelazna naredjenja.

Jovan Djonović: I ja nalazim da ovo treba da udje u prelazna naredjenja, ali sam zato, da se to u istini primi i unese u prelazna naredjenja. Ima koncesija, koje je dala bivša Austro-Ugarska vlada, a ima koncesija, koje je dala bivša Crnogorska vlada kao god i ranija Srpska vlada i to treba da se revidira.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ali to ne možemo sad da rešavamo.

Milorad Vujičić: Ja smatram, da je ovo načelno primljeno sad, i samo ima da se rediguje u prelaznim naredjenjima.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ja se ogradjujem od toga.

Predsednik D-r M. Ninčić: Imate nov predlog sada g. Ljube Jovanovića, da se rešavanje o ovome ostavi za prelazna naredjenja, jer ovo nije ustavna odredba.

Ja stavljam na glasanje predlog g. Ljube Jovanovića.

Pavle Andjelić: Predlog gospodina Jovanovića primljen je u Ustavnom Odboru u načelu i ostavljen za prelazna naredjenja, da se tamo stilizuje. (Izvestilac D-r Laza Marković: nije tako!) I kad je tako rešeno, neka ovo udje u prelazna naredjenja.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ne mogu smatrati da je ova stvar primljena zato, što ona gospoda, koja su glasala za ovaj predlog nisu razumeli u čemu je stvar.

Izvestilac D-r Laza Marković: Da glasamo ponovo, pa neće biti nikakve zabune.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja stavljam na glasanje ponova predlog g. Ljube Jovanovića, da se rešenje o ovom amandmanu ostavi za prelazna naredjenja. Gospoda koja su za ovaj predlog neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je predlog g. Jovanovića primljen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod člana 118. postoji predlog socijal-demokratskog kluba koji glasi: „Predsednika i članove glavne kontrole bira Narodna Skupština prema proporcionalnom načelu.“

Treći stav da glasi: „Predsednik i jedna trećina članova Glavne Kontrole moraju biti pravnici.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, stavljam na glasanje ovaj amandman. Ona gospoda koja su zato da se ovaj amandman primi neka izvole ustati, a koji su protiv neka sede. (Većina sedi). Manjina je ustala, objavljujem, da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod člana 118. ima predlog d-ra Momčila Ivanića i drugova koji glasi: „Članovi Glavne Kontrole biraju se kao članovi Državnog Saveta. Članovi Glavne Kontrole moraju biti pravnici. Prvenstvo imaju oni pravnici, koji imaju deset godina ukazne službe u finansijskoj struci.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Niko se ne javlja za reč. Stavljam ovaj amandman na glasanje. Ko je zato da se ovaj amandman primi neka izvoli ustati, a ko je protiv neka izvoli sedeti. (Većina sedi). Manjina je ustala, te je prema tome ovaj amandman odbačen. Sad, gospodo, prelazimo na diskusiju o novim predlozima. Ima reč g. Ninko Perić.

D-r Ninko Perić: U članu 114. nacрта Ustava kaže se u početku: „Dok ne odobri podneseni joj budžet, Narodna Skupština može odobravati dvanajstine za jedan ili više meseci od predloženog budžeta“. Meni izgleda, da bi dobro bilo, da ove reči: „od predloženog budžeta“ izbacimo, pa da ostavimo to za zakon o državnom računovodstvu. Ja mislim, da je ovo jedno od spornih pitanja, do odobrenja novog budžeta. Imamo budžet, koji vlada predlaže, imamo budžet, koji prodje kroz odbor finansijski i budžet stari, i stoga mislim da bi najbolje bilo, da Skupština odobrava dvanajstine budžeta finansiskog odbora. Kako je to jedno od delikatnih pitanja, ja smatram da nije potrebno da udje ova odredba u Ustav i bilo bi dobro, da se ove reči od „predloženog budžeta“ izostave.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovo je pitanje čisto stručno. Gospodin Perić je učinio ovaj predlog u sporazumu sa mnom. G. Ministar Finansija nije slučajno u Beogradu da čujemo njegovo mišljenje. Ja mislim, da on neće biti protivan. Nezgodno je da ostane ovo „od predloženog budžeta“. Skupština može da izmeni predloženi budžet. Ona može da popne rashode za milijone, da uvede nove poreze. Taj predlog budžeta, koji je izradjen bez ikakve parlamentarne kontrole nezgodno bi bilo da važi za nekoliko meseci ili da se produžava

globalno bez diskusije. Isto tako bilo bi nezgodno ostaviti sistem staroga budžeta, kao što je bilo po starom Ustavu, jer on može da ne odgovara potrebama vremena za koje treba da važi. Mora se naći sredina.

Najbolje je da se zakonom reguliše, koje će to dvanaestine biti, a da se tamo to detaljno reguliše.

D-r **Voja Veljković**: Umesno je sasvim. Ne treba uzeti predloženi budžet kao osnovu, pa da se od toga budžeta odredjuju dvanaestine. Pitanje je da li će Skupština u opšte taj budžet primiti u načelu; nego da se kaže samo: da Skupština može odobravati budžetne dvanaestine, a kakve će te dvanaestine biti, to će zavisiti od nje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja stavljam na glasanje predlog koji je stavio g. Perić. Gospoda koja su za taj predlog neka izvole sedeti, a ko je protiv neka izvoli ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj predlog primljen.

Sad imamo amandman o kom je maločas govorio g. Veljković, za čl. 114. koji glasi: „Ako je Narodna Skupština raspuštena pre nego što je rešen budžet, onda se budžet istekle računske godine može produžiti najdalje za 4 meseca“. Reč ima izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ja bih samo ovu redakciju izmenio po staroj redakciji. Za ovo „može se produžiti“ treba kazati kako. Jer kad se kaže „može se produžiti“, znači da treba odobrenje Skupštine. Treba da stoji „produžava se najdulje za 4 meseca“. Primam ovu redakciju, ali da nadjemo bolju stilizaciju.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, izvolite za dva-tri minuta odmora naći bolju redakciju. (Nastaje mala pauza).

(Posle pauze)

Predsednik D-r M. Ninčić: Dakle, gospodo, da rešimo onda i ovo pitanje. Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Nova redakcija drugog odeljka čl. 114. glasila bi ovako: „Ako je Na-

rodna Skupština raspuštena pre no što je budžet rešen, budžet istekle računske godine produžuju se ukazom najduže za četiri meseca.“ Prvi odeljak ostaje, a drugi odeljak otpada i dolazi ova nova redakcija. Ceo bi član onda glasio ovako: „Dok ne odobri podneseni joj budžet Narodna Skupština može odobravati dvanaestine za jedan ili više meseci. Ako je Narodna Skupština raspuštena pre nego što je budžet rešen, budžet istekle računske godine produžuje se ukazom najdalje za četiri meseca“.

D-r **Voja Veljković**: Gospodo, smisao te izmene treba da bude ovaj, da se kad je budžet ukazom produžen za 4 meseca, više ne može produžavati te godine. To treba da bude jasno da se ne bi tumačilo prilikom novih izbora da se Skupština može opet ukazom produžiti. Dakle, Skupština, koja je izabrana posle ovako produženoga budžeta, mora da izglasa budžet i raspuštanja onda ne može više biti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su za to da se on primi neka izvole sedeti, a koja su protiv neka ustanu. (Svi sede). Objavljujem da je ovaj amandman primljen.

Gospodo, s time smo završili amandmane kod odeljka X.

Molim vas, gospodo, diskusiju o odeljku XI ja mislim da odložimo za iduću sednicu, po sporazumu sa G. Ministrom za Konstituantu, zbog izvesnih stvari.

Današnju sednicu zaključujem, a drugu zakazujem, u sporazumu sa G. Ministrom, za sutra pre podne u 10¹/₂ časova.

Na dnevnom redu biće amandmani kod XI i XII. odeljka. (Čuje se: Pa sutra je Spasov-dan. Zašto sednica ne bi bila u petak pre podne? Jedan glas: Ne možemo onda držati sednicu.) Dakle molim vas gospodo, sednica će biti sutra u 10¹/₂ časova pre podne.

Sednica je trajala do 10 i po časa pre podne.

LXI SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 9. juna 1921. godine u Beogradu.

Početak u 11 časova.

Predsednik D-r M. Ninčić:

Izvestilac D-r L. Marković:

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Otvaram današnju sednicu. Na dnevnom redu su amandmani iz odeljka XI: „Vojska“. Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 119. postoji predlog Jugoslovenskog Kluba, da bi taj član glasio svako (čita): „Uvadj a se narodna vojska (milicija). Za prelazno doba smanjuje se stajaća vojska na potreban minimum“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda, koja su za to da se ovaj amandman primi, neka izvole ustati. (Ustaje manjina). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod člana 120. imam kao izvestilac da učinim jednu napomenu. Iz teksta čl. 120.

štamparskom greškom ispao je poslednji stav koji glasi: „Presude vojnih sudova rasmatra u poslednjem stepenu Kasacioni Sud.“ U izveštaju Ustavnog Odbora zabeleženo je na osnovu stenografskih beležaka, da smo i taj stav usvojili. Na str. 18. izveštaja Ustavnog Odbora stoji ovako (čita): „Poslednji stav čl. 120. po kome o presudama vojnih sudova odlučuje Kasacioni Sud u poslednjem stepenu, takodjer je ozbiljna garantija za urednost vojnog sudstva. „Mi smo taj poslednji stav usvojili ali je on štamparskom greškom izostavljen“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospoda koja su za to da se ovaj ispravak primi neka izvole sedeti. (Svi sede). Objavljujem da je ovaj ispravak primljen. Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 121. postoji predlog poslanika g. Vojislava Lazića i drugova. (Čita): Predlažemo da se taj član izmeni i glasi ovako: „Vojni sudovi su nadležni za krivice čisto vojne prirode; kazne,

krivice i postupak propisuje naročiti zakon. Sve ostale krivice vojnika, podoficira i oficira sude redovni sudovi“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Lazić.

Vojislav Lazić: Ja i moji drugovi podneli smo predlog za izmenu ovoga člana zato, što dosadašnjim radom i dosadašnjom praksom, kako je postojala, utvrđeno je, da vojni sudovi ovakovi kakovi su danas i kakovi će u budućnosti postojati, prema čl. 120. i 121., ne daju dovoljno garancije, da će krivice vojnika i oficira biti sudske onako, kao što bi to trebalo i kao što pravda zahteva. Često puta se dešava, da vojnici leže u pritvorima po godinu i dve, a njihove se krivice ne okončavaju zato, što su ti vojni sudovi po svome ustrojstvu nekako tako nezgodno ustrojeni, da oni rade vrlo sporo, vrlo otežčano i za takav rad koji se oteže u nedogled, nikom ne mogu da odgovaraju.

Drugo zbog čega je potrebno da samo čisto unutarnje vojničke stvari sude vojni sudovi onoliko koliko se odnose na disciplinu i unutarnji red u vojsci a sve druge krivice koje proističu iz materijalnog stanja da te krivice predju na građanske sudove i zato smo mi i kazali da samo vojničke čisto unutrašnje stvari sude vojni sudovi a sve ostale krivice, naročito krivice materijalne prirode, sude redovni građanski sudovi. Do sada je, a naročito u ovom ratnom vremenu bilo prilike da su pojedini oficiri ili vojni činovnici činili razne materijalne zloupotrebe prema državi i za te krivice neki nisu nikako došli pod sud a neki i ako su došli, to je opet svršeno na takav način, da niko nije bio osuđen, jer takvo je u opšte uređenje vojničko, da na kraju krajeva od te odgovornosti ne bude ništa. Jer sude oficiri koji te krivice možda i nepoznaju potpuno sa pravne strane i odgovornost onih koji treba da odgovaraju a često puta, razume se, čeni se i onako, sa čisto vojničke strane: veli se, on je bio dobar oficir, učinio je uslugu državi ovde ili onde svojom komandom, pa da mu se za ovo progleda kroz prste i da zato ne odgovara.

Mi stojimo na tome stanovištu da samo te čisto unutrašnje stvari, što se tiču discipline i reda u vojsci, sude vojni sudovi a sve ostale krivice prenesu na građanske sudove.

Molim da se naš predlog usvoji i da se član 120. zameni stilizacijom koju smo mi predložili.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su za ovaj predlog g. Voje Lazića i drugova, neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 121. postoji predlog g. dr-a Momčila Ivanića i drugova da se taj član zameni ovakvim tekstom: Vojnicima i oficirima pod zastavom za vojne i političke krivice sude vojni sudovi. Po presudama vojnih sudova rešava Kasacioni Sud u poslednjem stepenu.

Za obične krivice vojnicima i oficirima pod zastavom sude redovni sudovi.

Za vojne sudove važe odredbe čl. 112. a, b, v i g.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, ja ću staviti na glasanje ovaj predlog g. D-ra Ivanića. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod odeljka o vojsci postoji predlog socijal-demokratskog kluba, da se svi članovi toga odeljka zamene ovim članovima:

Član 1.

Svaki sposoban građanin dužan je služiti Narodnoj Odbrani prema odredbama zakona. Ustrojstvo i veličina Narodne Odbrane propisuje se zakonom prema

demokratskim načelima. Koliko će iznositi kadri Narodne Odbrane određuje se svake godine budžetom.

Član 2.

U Narodnoj Odbrani je svaka služba pristupna svakom sposobnom članu.

Član 3.

Potreban kadar postavlja se od lica, koja su za ovu službu izobražena i koja dobrovoljno služe.

Član 4.

Za članove Narodne Odbrane nadležni su redovni, građanski sudovi. Izuzeti su od toga samo čisto disciplinarne stvari za koje važe propisi prema posebnom zakonu.

Član 5.

Za održanje unutrašnjeg reda Narodna Odbrana može se pozvati jedino odlukom Narodne Skupštine.

Član 6.

Da se usvoji član 124. predloženog nacarta.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Kristan.

Edbin Kristan: Ja znam, gospodo, da ćete Vi sve to odbaciti i neću mnogo trošiti reči, samo ću da naglasim naše stanovište sa par reči. Pa jeste, to je ba- dava sve govoriti, jer su gospoda unapred znala kako će glasati. Mi stojimo na stanovištu Narodne Odbrane u mesto stajace vojske iz dva važna razloga. Prvo, što se vojska ovakva kakva jeste, može zloupotrebljavati i često se zloupotrebljava za gušenje narodnih prava.

Drugo u slučaju kad zbilja treba braniti narod i Domovinu, jedna Narodna Odbrana sastavljena po demokratskom principu u kojoj svaki pojedini član zna zašto vrši svoju dužnost, mnogo efikasnije će vršiti tu dužnost od jedne mašinerije kakva je danas stalna stajaca vojska. Utvrđeno je to gospodo, praksom i istorijom, i ako bi gospodi bilo zbilja stalo do toga, da imaju jednu organizaciju za odbranu domovine, oni treba da prihvate taj naš predlog. Ali mi vidimo da je gospodi iz većine mnogo više stalo do toga, da sa jednom organizacijom vojne prirode povećaju žandarmeriju koja može poslužiti Vladi nego li da povećaju odbranu same Domovine. Zato sam ja uveren da ćete vi sve naše predloge odbaciti. Ja vam velim da ćemo mi na tome ustrajati i da ćemo na tome raditi sve dotle, dokle ne ubedimo naš narod i većinu, da će zabaciti ovu zastarelu antikvarnu instituciju stajacu vojsku i prihvatiti moderan način vojske Narodne Odbrane.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam na glasanje. Gospoda, koja su zato da se ovaj amandman primi, neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem, da je ovaj amandman odbačen.

Pavle Ćandjelić: Ja sam kod čl. 120. spremio i napisao jedan predlog i molim Ustavni Odbor da ga usvoji. Predlažem da se u stavu drugom čl. 120 reči „vojni apelacioni sud“ izbriše, a „stalnost prvostepenih sudova regulisaće se zakonom“ izostavi. U trećem stavu da se u četvrtom redu ozgo od reči „sudija“ pa sve do kraja izostavi. A da se doda nov četvrti stav koji glasi: „Vojne apelacione sudije postavljaju se i popunjavaju kandidatima pravnicima iz vojske izabranim po zakonu od Vojnog generalštaba i Kasacionog Suda. Prvostepene vojne sudije postavljaju se i popunjavaju kandidatima iz vojske izabranim po mogućstvu pravnicima i po zakonu od Apelacionog Vojnog Suda i Kasacionog Suda. Presude vojnih sudova rasmatra u poslednjem stepenu Kasacioni Sud.“

Uostalom za vojne sudove i sudije važi građanski zakon o sudovima i sudijama u koliko drugi zakon nije drukčlje naredjivao. Ovim izmenama i dopunama hteo

sam da se naročito sastav vojnog suda promeni iz osnova, jer ovakav kakav je bio predviđen ovde, ostaje pod uticajem Ministra Vojnog, ostaje pod uticajem političkih ljudi i predpostavljenih komandanata. Iz iskustva znamo, bio sam i ja pred vojnim sudom i poznato mi je da se iz Komandi i Ministarstva naredjivalo sudijama kako treba da sude. Po ovoj stvari ja imam uzase tri generala svedoka, da se naredjivalo ovako da se sudi. Zbog toga što jedan sudija koji je meni sudio, što nije poslušao naredbu, depešom je iz suda isteran, jednog potpukovnika koji takodje nije poslušao naredbu, otpustio je Komandant depešom i premešten je u drugu varoš. Zbog ovih i sličnih slučajeva ja molim Ustavni Odbor da se ustanovi stalni vojni sud. Nemože se reći da će sudije ovako izabrane biti manje patriote nego sudije koje se po naredbi Ministarstva Vojnog postavljaju. Jer, ove sudije ovako izabrane koji budu stalni, oni će suditi po zakonu i oni će biti patriote pošto će biti vojni stručnjaci i od generalštaba birani, koji će zaista umeti zaštititi vojnički ugled i vojnu disciplinu u svakom pogledu.

Ako bude ostalo ovako, kako je ovde predviđeno, ostaviće se maha, da se i dalje Ministar Vojni odnosno starija predpostavljena komanda meša u radnje vojnih sudova, a to će biti štetno i po ugled sudova i po ugled vojske. Ako se usvoji ovaj moj predlog, onda će vojni sudovi doći na onu visinu, na kojoj su pre rata stajali naši građanski sudovi. Ako vojni sudovi i nadalje ostaju pod uticajem Ministra Vojnog i predpostavljenih komandi, ostaće kao što je i do sada bilo. Ja s toga molim Ustavni odbor, da ovaj moj predlog primi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč gospodin izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Gospodo, ja mogu da vas podsetim na ono što smo svi konstatovali u ustavnom odboru i što zna gospodin Andjelić, da je svij u nas jednodušna želja, da se izvrši reforma vojnog sudstva. U koliko može da se Ustavom to izvrši, član 120. je otišao sasvim dovoljno na susret ovoj našoj težnji i predviđena je stalnost sudova, predviđeno je, da presude vojnih sudova rasmatra u poslednjoj instanciji građanski Kasacioni Sud, a predviđeno je i to, da će se zakonom regulisati i pitanje stalnosti vojnih sudija. Pitanje, kako će se postavljati sudije i koje će kvalifikacije oni morati imati, to je ostavljeno redovnoj zakonodavnoj vlasti, jer to pitanje ne može Ustav rešiti. (Andjelić: Kako može za građanske sudove?) Ni tamo nije predviđeno, ko može biti sudija.

Prema tome predlog gospodina Andjelića u suštini mi svi odobravamo, samo taj predlog nije za Ustav. Ustav je predvideo sve potrebne garantije i ja ne mogu zamisliti jedan Ustav, koji će raspravljati pitanje, kako će se postavljati vojne sudije. Toga nigde nema.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su za to, da se ovaj predlog primi, neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen. Ima reč gospodin Ministar Vojni.

Ministar Vojni i Mornarice Djeneral Stevan Hadžić: Ja bih molio Ustavni Odbor, da u čl. 121. primi jedan dodatak tako, da bi taj član ovako glasilo sa dodatkom (čita):

„Krivice koje učini građanin u društvu s vojnikom sudiće građanski sudovi, a za vreme rata vojni sudovi“.

Ja taj predlog opravdavam time, što za vreme rata sve one krivice, koje se učine na onom prostoru, gde se vrše same operacije, treba da se brzo rešavaju. Inače ako bi se ovako ostavilo, da i za vreme rata građanski

sudovi rešavaju te krivice, onda bi se dogodilo, da bi izašle ispod uprave vojnih vlasti i bilo bi vrlo rdjavih posledica u izvesnim prilikama, gde treba da se brzo radi. S toga razloga molim, jer nalazim za potrebno, da krivice onih građanskih lica, koje u društvu sa vojnicima počine, ta lica na onom prostoru gde se vrše vojne operacije, za vreme rata sude vojni sudovi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam na glasanje ovaj predlog. Gospoda, koja su zato da se ovaj predlog primi neka izvole sedeti, a koja su protiv, neka izvole ustati. (Ustaje manjina). Objavljujem da je ovaj predlog primljen većinom glasova.

Sad ćemo preći na odeljak XII „izmene u Ustavu“. Ima reč gospodin izvestilac.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod ovoga odeljka postoji predlog socijal-demokratskog kluba, da se u čl. 125. izbace reči „sa Kraljem“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su zato da se ovaj predlog primi neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). Objavljujem, da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 126. postoji predlog socijal-demokratskog kluba koji glasi (čita):

„Predlog, da se u Ustavu to izmeni ili dopuni, može učiniti Vlada, Narodna Skupština ili narod u smislu uređaba o referendumu.“

U takvom predlogu moraju se izrekom imenovati sve tačke Ustava, koje bi se imale izmeniti ili dopuniti.

Ako je predlog učinila vlada ili ako je pravovaljano iznesen narodnom inicijativom on će se saopštiti Narodnoj Skupštini, pa će se onda Narodna Skupština odmah raspustiti i sazvati nova najdalje za tri meseca.

Ako je takav predlog potekao od Narodne Skupštine, o njemu se rešava na način predviđen za rešavanje zakonskih predloga većinom glasova u prisutnosti od $\frac{2}{3}$ svij u poslanika.

Kad predlog na taj način bude usvojen, Narodna Skupština će se raspustiti, a nova sazvaće se najdalje u roku od četiri meseca od dana kada je predlog usvojen.

I u jednom i u drugom slučaju Narodna Skupština može rešavati samo o onim izmenama i dopunama Ustava, koje sadrži predlog na osnovu kojeg je ona sazvana.

Narodna Skupština donosi odluke većinom od polovine više jedan od ukupnog broja svojih članova.

Ako traži 100.000 državljana sa aktivnim pravom glasa referendum o izmeni Ustava, pitanje mora da se iznese narodu na glasanje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Uz ovaj predlog gospoda predlažaći su stavili ovu rečenicu: „Predložena izmena tako je jasna, da je sama sobom obrazložena.“ Pošto nema obrazloženja, ovaj se amandman ima odbaciti, i prema tome mi rešavamo o samom materijalnom pitanju.

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi ga možemo odbaciti s formalnog razloga, ali ipak predlažem da rešavamo. Ja ću staviti na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su zato da se on primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 126. postoji predlog g. poslanika Gostinčara i drugova, da čl. 126. glasi: „Prvi stav člana 126. imade glasiti:

„Predlog da se u Ustavu što izmeni ili dopuni, može učiniti Narodno Predstavništvo“.

Četvrti stav istoga člana neka glasi: „O predlogu se rešava na način predviđen za rešavanje zakonskih predloga. Uzima se, da je predlog primljen, ako je za

ni' glasovala apsolutna većina od Ustavom određenoga broja poslanika."

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Barić.

Stjepan Barić: Ja bih hteo da kažem ovo: Ako Ustav primite sa tobož kvalifikovanom većinom, polovina više jedan, onda nije pravo da se kasnije traži veća kvalifikovana većina, nego što se traži za primanje celokupnog Ustava.

Mihajlo Avramović: Ovaj predlog sadrži dve razne stvari. Ja bih molio da se prvo posebno glasa o jednoj stvari, pa onda o drugoj posebno.

Predsednik D-r M. Ninčić: Onda stavljam prvo na glasanje prvi odeljak po predlogu g. Gostinčara i drugova. Gospoda koja su zato da se on primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem, da je prvi odeljak odbačen.

Stavljam na glasanje II odeljak po predlogu g. Gostinčara i drugova. Gospoda koja su zato da se primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem, da je drugi odeljak odbačen. Molim g. izvestioca da čita dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod člana 126. postoji predlog D-ra Momčila Ivanića i drugova koji predlažu, da se u čl. 126. stav četvrti izbace reči: „Većinom od $\frac{3}{5}$ ukupnog broja članova," te da taj stav glasi:

„Ako je takav predlog potekao od Narodne Skupštine, o njemu se rešava na način za rešavanje zakonskih predloga."

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su zato da se on primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem, da je ovaj amandman odbačen većinom glasova.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod čl. 126. postoji predlog Džafera Kulenovića i drugova da se stav četvrti po predlogu Ustavnog Odbora izmeni i da glasi ovako: „Ako je takav predlog potekao od Narodne Skupštine, o njemu se rešava na način predviđen za rešavanje zakonskih predloga većinom od polovine više jedan od ukupnog broja članova."

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovakav predlog Jugoslovenskog Kluba već smo odbacili. Stavljam na glasanje i ovaj predlog: ko je za to da se primi neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Manjina je ustala, prema tome je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod čl. 127. postoji predlog d-ra Momčila Ivanića i drugova, da se sadanji tekst toga člana izmeni i da ovako glasi: „Za vreme rata ili opšte ili posebne mobilizacije, kao i za vreme kakvih jačih nereda, može zakonodavna vlast donositi privremene zakone u kojima bi se odstupilo od pojedinih odredaba Ustava, no držeći se pri tome njegove osnove. Ovo se odstupanje dopušta u toliko, u koliko bi to neodoljivo iziskivalo ratno ili neredovno stanje."

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj član. Gospoda koja su zato da se ovaj član primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Manjina je ustala, prema tome ovaj je predlog odbačen.

Gospodo, ovim smo svršili sve predloge kod odeljka XII nacrtu Ustava. Sad nam ostaje još odeljak XIII i odeljak VIII. o upravnoj vlasti. O tim odeljcima rešavaćemo zajedno. Ja ću naknadno sazvati sednicu Ustavnog Odbora za rešavanje o tim odeljcima.

Ovu sednicu zaključujem. (Sednica je zaključena u 11 i 45 časova).

LXII SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 15. juna 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao D-r Momčilo Ninčić.

Potpredsednik Juraj Demetrović.

Početak u 5 i po časova.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, otvaram današnji sastanak. Na dnevnom redu je diskusija o odeljku VIII. Izvolite čuti amandmane kod čl. 90. Ima reč g. Demetrović, koji će zamenjivati g. izvestioca.

Juraj Demetrović čita predlog Jugoslovenskog Kluba, koji glasi: „Država Srba, Hrvata i Slovenaca deli se na pokrajine, okruge (županije) i opštine. Pokrajine su ove: (1) Srbija, (2) Hrvatska i Slavonija sa Međimurjem, (3) Bosna i Hercegovina sa Dalmacijom, (4) Crna Gora. (5) Vojvodina, (6) Slovenačka sa Prekomurjem."

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, ja ću staviti na glasanje ovaj amandman Jugoslovenskog Kluba Gospoda koja su za to da se primi ovaj amandman Jugoslovenskog Kluba neka izvole ustati. (Manjina ustaje). To je manjine, objavljujem da je ovaj amandman Jugoslovenskog Kluba kod čl. 90. odbačen. Izvolite čuti predlog Zemljoradničkog Kluba kod čl. 90.

Juraj Demetrović: Gospodo, kod istog člana imamo i predlog Zemljoradničkog Kluba, koji ima dve alineje i koji glasi: „Drugi stav ovoga člana da se izmeni da glasi: Ministar Predsednik može biti i bez portfelja.

Treći stav ovoga člana da se izostavi."

Zatim gospodo, imamo predlog i g. Milorada Vujičića, koji glasi takodje u tome smislu, da se izostavi ovaj stav, koji govori o državnim podsekretarima tako, da ceo član 90. izmenjen prema predlogu g. Vujičića imao bi da glasi: „Svi ministri čine Ministarski Savet, koji stoji neposredno pod Kraljem. Kralj imenuje predsednika i članove Ministarskog Saveta. Ministri se nalaze na čelu pojedinih grana državne uprave.

Ministar može biti i bez portfelja.

Ministri imenuju niže državne činovnike po odredbama zakona.

Ministri polažu pre stupanja na dužnost zakletvu na Ustav i vernost Kralju."

Kod istoga člana imamo i predlog socijalističkog kluba koji glasi: da ispadnu reči „koji stoji" do uključivo „Ministarski Savet."

Pr. dседnik D-r M. Ninčić: Kao što vidite, gospodo, ovde prvo ima predlog Zemljoradničkog kluba, koji iznosi dva amandmana, dve izmene: izmene u alineji drugoj i izmene u alineji trećoj, t. j. predlaže se, da treća alineja otpadne.

Zatim imamo predlog g. Milorada Vujičića u tome smislu, da ova treća alineja ispadne. Zbog toga, gospodo, mislim da bi bilo zgodno, da prvo diskutujemo o ovom predlogu zemljoradničkog kluba, i to o drugoj alineji, pa ćemo onda preći na diskusiju o trećoj alineji predloga Zemljoradničkog kluba zajedno sa predlogom g. Milorada Vujičića, koji je u istom smislu.

Predlog Zemljoradničkog Kluba u pogledu druge alineje to je: „drugi stav ovoga člana da se izmeni i da glasi: „Ministar Predsednik može biti i bez portfelja.“

Ima reč g. Vojislav Lazić.

Vojislav Lazić: Gospodo, kad smo tražili da se ovaj stav zameni ovom redakcijom, koju smo predložili, imali smo na umu to, da je postavljanje ministara bez portfelja štetno po državu i izlišno, i da je to samo suvišni izdatak, ili može biti da se zadovolji koji partijski kolega. I stali smo na to stanovište, da Ministar Predsednik može biti bez portfelja, jer se može desiti, da kad već Ministar Predsednik ima svoj resor, da bi bio i suviše opterećen poslom tako, da ne bi mogao otpravljati poslove u svome resoru, i zbog toga bi služba u njegovom resoru trpela uštrba. Zbog toga smo odobrili da Ministar bez portfelja može biti samo Ministar Predsednik, a da obični ministri ne mogu biti bez portfelja.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. d-r Vojislav Marinković.

D-r Vojislav Marinković: Ja se ne bih mogao složiti s ovim predlogom Zemljoradničkog Kluba, odnosno ukidanja položaja ministara bez portfelja. Ja vidim koji su razlozi Zemljoradničkog Kluba bili za ovakvu izmenu, ali ipak smatram za potrebno, da Odboru skrenem pažnju i na one razloge, koji govore protivno razlozima zemljoradničkog kluba.

Gospodo, ministri bez portfelja mogu biti imenovani i u izvesnim slučajevima, kad to zahteva politička potreba. Da bih vam to objasnio, ja ću vam citirati samo jedan slučaj. Kad je zbog kakve velike spoljne akcije potrebno, da se manifestuje narodno jedinstvo, onda se, gospodo, pribegava koalicijom kabineta. Medjutim ako nema ministara bez portfelja, onda se protežu vazdan druga pitanja, koja ne stoje u vezi sa ovom stvari, zbog koje se i pravi koalicioni kabinet. Mi smo takav jedan slučaj imali godine 1914. Onda je bilo potrebno, da u Ministarski Savet udju i ministri bez portfelja, jer su oni u kabinet ministarski ulazili samo radi toga, što je Ministarski Savet imao tada da rešava, a nisu n. pr. ulazili zbog nekakvog Ministarstva Poljoprivrede, i onda 1914. godine nisu ni bili. Iz tih razloga kad dodju veliki krupni zemaljski interesi u pitanje, kad je potrebno da se politički manifestuje jedinstvo u zemlji i jedinstvo osećaja prema izvesnoj stvari, onda je mnogo zgodnije da postoji ta mogućnost da u ministarski kabinet udju i ministri bez portfelja.

Medjutim, ja mislim da u normalno vreme toga ne treba da bude i da toga neće ni biti. Samo ipak ta oduška treba da postoji, jer mi ovaj Ustav ne pravimo za sasvim normalno vreme, nego ga želimo napraviti takvim, da on može poslužiti — i da ne mora da se gazi, — i za slučajeve veće potrebe. Ne mora, gospodo, tu odmah da bude rata, nego se može javiti jedna spoljašnja kriza i da za to treba manifestovati političku jednodušnost u celoj zemlji.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, ja ću staviti ovaj amandman na glasanje

u pogledu druge alineje. Gospoda koja su zato da se amandman zemljoradničkog kluba primi neka izvole ustati, a koji su protiv neka izvole sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina. Objavljujem da je amandman zemljoradničkog kluba odbačen.

Zemljoradnički klub i g. Milorad Vujičić predlažu da treća alineja otpadne. Ima reč g. Milorad Vujičić.

Milorad Vujičić: Ja smatram da se ovom odredbom alineje treće čl. 90. ide za tim, da se narodnim poslanicima oduzme sloboda i nezavisnost da mogu iskazivati svoje misli kako oni žele i misle. Neću da kažem svih poslanika, ali jednoga velikoga dela poslanika, jer je ovo jedan mamac da ne mogu slobodno i nezavisno iskazivati svoje misli, u skupštini.

Što je mene i moje drugove rukovalo da podnosimo predlog, da se ovaj odeljak izbriše, bili su dva razloga. Prvi je razlog bio, što apsolutno nikakve potrebe nema da se ustanove ministarski pomoćnici ili kako su ovde nazvani, državni pod-sekretari, jer mi takvih pomoćnika i pod-sekretara imamo sada po svima Ministarstvima, ne po jednoga nego imamo po 11, 12, 16 a u Ministarstvu Finansija 63. (Slavko Šećerov: Koji su to?) To su inspektori, načelnici i direktori. Nikakve razlike nema između jednoga načelnika i jednoga pomoćnika Ministrovog. Da je to tako uzmite samo za primer Ministarstvo Šuma i Ruda. Tamo imate tri činovnika od kojih su dvojica doktori šumarstva. Oni su činovnici toga Ministarstva po 25 godina i oni sad nisu mogli da postanu pomoćnici, nego je dovedeno lice sa strane koje je daleko manje sposobno za šumarske poslove nego što su ova tri činovnika koja služe tu po 25 godina. Isto takav je slučaj i u Ministarstvu Unutrašnjih Dela. U Ministarstvu Unutrašnjih Dela bio je samo jedan načelnik za Kraljevinu Srbiju do 1914. godinu. Sad imade 5 načelnika i 12 inspektora. Ovo je, gospodo jedno nagomilavanje činovnika, a kakav je kaos u činovničkoj hijerarhiji naše zemlje, o tome ne treba da govorim, jer vi svi to vrlo dobro znate. Danas, gospodo, jedna trećina žiteljstva naše zemlje stoji pod platom. Evo već tri godine kako smo se oslobodili, a mi stalno dajemo svima činovnicima neke dodatke na skupoću. Medjutim, gospodo, skupoća se time ne umanjuje, ne snižava, nego se još povećava. U koliko se povećavaju ti činovnički dodaci, odmah se i namirnice i svi drugi artikli u cenama povišuju. Zatim ja znam jednoga sveštenika koji je jedan od najbogatijih ljudi i on je primio do 50—60 dinara dnevno svakoga dana i ako pored svoje parohije ima još dve parohije u kojima služi.

Retko je da danas koji sveštenik ne uslužuje dve tri ili više parohije pa pored tih predjašnjih taksa koje su bile za pojedina činodejstva plaća se sada petoduplo i tome redu gradjanstva daju se dodatci na skupoću. Ja sam te dodatke mogao razumeti u početku, dokle nismo stali na nogu posle oslobodjenja, ali zašto stoje danas, i ja ne znam. Ja znam jednog učitelja, kome je žena učiteljica i oni primaju godišnje platu sa dodatcima 30.000 dinara. To nije usamljen značaj nego ima vazdan takvih slučajeva. Dakle ustanova ministarskih pomoćnika biće opšta šteta za državnu kasu i ništa neće pomoći u pogledu administracije, ali drugi važan razlog koji je nas rukovodio, da mi podnesemo ovaj amandman, jeste sloboda i nezavisnost poslanika Narodne Skupštine.

Gospodo poslanici, mi smo u čl. 73. dali potpuno pasivno pravo svima redovima činovnika. Prema tome, gospodo svaki činovnik ima prava da se kandiduje za narodnog poslanika. Kad bude izabran za narodnog poslanika, on se stavlja na raspoloženje. „Na raspoloženje“ to će reći da ima sve one prinadležnosti u pogledu avanzmana i u pogledu godina službe i u pogledu

dodataka, stana i svega što ima i aktivni činovnik, izuzimajući, što mu se odbija 30% od sistematske plate. Dakle, gospodo, to je potpuno, tako reći, činovnik kao što je i aktivni činovnik. Takav jedan poslanik, koji bude izabran, a činovnik je, staviće se na raspoloženje, ali on je, gospodo, još u zavisnosti od vlade. Vlada činovnika na raspoloženju može staviti u pensiju. Takav jedan činovnik, kad se stavi u pensiju, nema ono, što ima činovnik na raspoloženju. Takav red poslanika, kad dodju u Skupštinu biće zavisen od vlade.

Drugo, gospodo, po našem starom ustavu bilo je predviđeno da narodni poslanik, kad dobije državnu službu, onda samim tim prestaje biti narodni poslanik. U ovome Ustavu to nije predviđeno. Zašto se otišlo tu unazad od ustava, koji je kod nas, u Srbiji, važio, ja apsolutno to ne razumem, niti mogu to drukčije da razumem nego da se tu ostave otvorena vrata vladi, da može postaviti narodnog poslanika za državnog činovnika i ovoga, da stavi na raspoloženje prema čl. 73, i taj drugi deo poslanika bio bi zavisen od vlade. Sada dolazi treći red ministarski pomoćnici. Vlada će uzeti iz skupštinskih klupa i postaviti pet do deset poslanika za ministarske pomoćnike. I sada kad imate tri kategorije poslanika, koji su u stvari zavisni od Vlade, onda vas ja pitam: kako oni mogu, gospodo, da budu nezavisni prema vladi? Gospodo, u parlamentarnom životu vladi je dužnost da vlada zemljom, a Skupštini je dužnost da kontroliše vladu kako ona radi. Kako može sada da se kontroliše jedna vlada kad ona ima u Skupštini može biti 40 do 50 svojih poslanika, koji su u stvari u vladi. To apsolutno ne može da bude. I takva kontrola biće ništavna i nikakva. Da je to tako, najbolji je dokaz što smo se mi 20 godina borili protiv t. zv. vladinih poslanika, dokle su izbačeni iz Skupštine. Ovim, kako je predviđeno, imaćemo jednu Skupštinu od vladinih činovnika. Zato sam ja protiv ovoga člana.

Predsednik D-r. Ninčić: Ima reč g. Vojislav Lazić.

Vojislav Lazić: Gospodo, isti razlozi koje je g. Vujičić napomenuo, rukovodili su i nas, da podnesemo ovaj predlog i posle njegovog iscrpnog govora ja ne bih imao ništa da dodam, samo što mogu da dodam to je da se svakako mislilo opet na politički gest kad se ovakva uredba donosila.

Znači da vlada koja je ovo predložila misli samo o tome kako će politički biti obezbedjena, da vlada uvek ima političke ljude uza se i da ih može zadovoljavati a ne misli na to, dali će to biti štetno ili dobro za državu. Narodni poslanici koji su iz naroda izabrani postavljaju se za državne podsekretare odnosno za pomoćnike ministara. Nastaje pitanje, dali oni mogu u tom slučaju vršiti poslaničku dužnost kad budu na taj položaj određeni i tim položajem zauzeti; prvo: što neće savesno vršiti poslaničku dužnost, a drugo: nikako ju neće moći vršiti, jer razume se, ne mogu u isto vreme biti činovnici i ovde poslanici.

Prema tomu mi ćemo glasati protiv ovoga člana ako se ovaj naš predlog ne bi usvojio.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Marinković.

D-r Vojislav Marinković: Ova ustanova državnih podsekretara ušla je kao jedna parlamentarna mera: mi je nismo izmislili, nego smo je uzeli iz zemalja, gde parlamentarizam postoji odavna, i gde se pokazalo, da je ova ustanova korisna. (Glas: I gde politički moral više stoji). Jer, ne treba gospodo, praviti ovde zbrke. Ako bi oni ovde trebali da budu neki činovnici, to bi bila onda jedna rdjava ustanova, ali oni treba da budu ono isto, što i ministri. Kad narodni poslanici mogu da budu ministri, a da to ne smeta parlamentarnoj kontroli nad radom vladinim, onda oni mogu biti i državni podsekretari. Može biti da bi se i broj ministara mogao

mnogo lakše smanjiti, kad bi izvesna odeljenja državne uprave mogla imati podsekretare, koji imaju sposobnosti i koji su sposobni da imaju političku odgovornost, tj. koji su izašli iz Narodne Skupštine.

G. Vujičić je naročito na tome nastojavao, da se time smanjuje nezavisnost narodnih poslanika prema vladi. To je medjutim netačno. Ti poslanici ne zavise od vlade; oni su vladini državni podsekretari, čine sastavni deo vlade i naravno oni ne mogu voditi onu kontrolu, koju u opšte ni vladina većina nema da vodi. Kontrolu nad radom vladinim u parlamentarnim zemljama vodi opozicija, a ja verujem, da iz opozicije neće biti državnih podsekretara, jer čim je državni podsekretar, više nije u opoziciji. Oni koji se ne slažu sa politikom vlade, ti vode kontrolu nad vladinim radom. Inače je smisao parlamentarnog režima taj, da kad postoji jedna većina, da je onda vlada njen izraz i da ima da vodi politiku te većine i onda su svi poslanici koji toj većini pripadaju zavisni od vlade. Oni, ako zbilja predstavljaju jednu politiku i ako jedno hoće, oni će jednako glasati i kad sede na ministarskim stolicama i kad sede u poslaničkim klupama i kad su državni podsekretari. Ta misao da Narodnu Skupštinu treba odvojiti od vlade nije nova, a s njom se eksperimentisalo i utvrdilo se da to ne valja.

I zbog toga su sve države sa predstavničkim sistemom malo po malo prešle parlamentarizmu. Samo u onim zemljama gde se htelo smanjiti vlast i uticaj Narodne Skupštine, tamo je odbačeno to da se Vlada uzima iz redova narodnih poslanika. Pa vidite, gospodo, Socijal-demokratski Klub predlaže jednu meru koja je direktno protivna ovome što predlaže g. Vujičić. On traži obratno tako da u Ustav udje, da Ministri moraju biti narodni poslani. Znači da od toga nema nikakve opasnosti, da time Narodna Skupština dolazi u zavisnost od Vlade što iz njene sredine izlazi odgovorna Vlada. Vlada u parlamentarnim državama je samo prvi i najglavniji skupštinski odbor, koji se od ostalih odbora odlikuje samo jednom stvari a to je odgovornošću za državne poslove, neposrednom odgovornošću. (*Jovan Jovanović.* Ovo su sekretari pri ministarstvima!) Može biti g. Jovanoviću da Vi imate pravo da je stilizacija rdjava i da prema tome izgleda da se ustanovljavaju neki novi činovnici. Ako je to tako, onda to ne valja i ja bih bio protiv toga, jer takvi činovnici koji bi bili ni riba ni meso, ni narodni poslanici ni činovnici, oni bi samo uneli jednu zabunu. I moje je mišljenje kad smo glasali za ovaj član, mi smo mislili da državni potsekretari uopšte ne treba da budu nikakvi činovnici. Ti državni potsekretari treba da budu i kod nas ono što su državni sekretari i u drugim zemljama. To su ministri koji nemaju rang ministara, koji su dodeljeni izvesnim Ministrima, da se može da održi jedinstvo politike. Na primer u jednom momentu naše skore prošlosti bilo je potrebno da Ministar Finansija ima pregled o celoj finansijskoj politici. I onda on ne može da dobije taj pregled, ako Ministar Poljoprivrede radi u jednom, Ministar Trgovine u drugom, a on u trećem pravcu. Onda može biti sasvim potrebno da Ministar Finansija ne primi za kolegu Ministra koji će mu biti ravan, sa kojim će se nositi, nego to mora biti čovek sa kojim će se složiti i koji će voditi istu politiku kao i on. Reč je o takvim državnim potsekretarima koji bi bili deo Vlade kao što su svuda državni potsekretari. Takvi potsekretari su jedna parlamentarna potreba, jedna parlamentarna korist. Ja ne kažem da mi ne možemo produžiti parlamentarnu vladavinu bez državnih potsekretara.

Nije ih dosada bilo pa su se ipak na izvestan način otpravljaljali državni poslovi i tok parlamentarnog života teći će i ako se oni ukinu. Samo ja konstatujem da je

sa gledišta pravilnog funkcionisanja parlamentarnog režima jedna poboljšica što se stvaraju državni potsekretari i sa onoga gledišta sa koga polazi baš g. Lazić može biti da će ti državni potsekretari pomoći da se smanji broj Ministara, jer ima već danas Ministarstava koja ne mogu da ce spoje kao Ministarstvo za Agrarnu Reformu i Ministarstvo Poljoprivrede. Oni ne mogu da se spoje. Ali ako bi postavili državne potsekretare, onda bi Ministarstvo za Agrarnu Reformu moglo da bude državni potsekretarijat i da stoji pod kontrolom Ministarstva Poljoprivrede. Dakle ta bi ustanova državnih potsekretara mogla još pomoći onome što g. Lazić hoće a to je da se nema preterani veliki broj Ministara.

Milorad Vujičić: Molim za reč.

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi nismo do sada praktikovali da članovi u Odboru dva puta govore, a ovo je pitanje vrlo sporno i zato ja mislim da Ustavni Odbor neće imati ništa protiv toga da mogu dati reč g. Vujičiću.

Milorad Vujičić: Ja sam izneo svoje razloge da se ovaj odeljak izbaci, a sad samo da odgovorim na razlog g. Marinkovića koji i ja shvatam da je najvažniji a to je što je g. Marinković kazao da Vlada nikada neće uzimati za Ministre poslanike iz opozicionih grupa nego iz svojih grupa, i onda sledstveno kad su iz njenih grupa, oni će isto raditi što bi radili kao i narodni poslanici. Ta postavka g. Marinkovića je sasvim pogrešna. Neće Vlada da uzima za potsekretare poslanike iz svojih grupa nego baš iz opozicionih i to je mamac da privuče opozicione poslanike. Zar ne može Vlada ponuditi beneficije jednom opozicionom poslaniku da ga postavi za državnog potsekretara, pa onda da pocepa opozicione grupe. Dakle, ta postavka g. Marinkovića sasvim je pogrešna.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Jovanović.

Jovan Jovanović: Ja bih samo hteo da kažem da je ova stilizacija takva, da je ovde apsolutno reč o činovnicima pri ministarstvima. Pri ministarstvima mogu se prema ukazanoj potrebi ustanoviti državni potsekretari. Dakle, činovnici pri ministarstvima. Dobro bi bilo da g. Ministar za Konstituantu da izjavu da nam objasni da li je tu mislio na državne potsekretare, kako je g. Marinković objašnjavao, ako ne povuče ovaj predlog (*Voja Lazić*: Gospodin Ministar će svakako povući ovaj predlog).

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja ne znam zašto g. Jovanoviću treba moja izjava. Mi smo o ovoj stvari diskutovali i ranije i ja sam se o tome izjasnio. (*Jovan Jovanović*: Pa i sada diskutujemo).

Predsednik D-r M. Ninčić: Ne javlja se više niko za reč, ja ću staviti na glasanje. Gospoda koja su zato da se ovaj amandman od strane Zemljoradničkog Kluba i g. Vujičića i drugova primi da se treća alineja člana 90. izbaci, neka izvole ustati, a gospoda koja su protiv neka izvole sedeti. (Ustaje devet članova Ustavnog Odbora).

Ja ću učiniti kontra probu. Gospoda koja su zato da se pomenuti amandman odbaci neka izvole ustati, a gospoda koja su zato da se primi neka izvole sedeti. (Većina ustaje). Gospodo, većina je ustala. Objavljujem da je ovaj amandman Zemljoradničkog Kluba, g. Vujičića i drugova odbačen. Izvolite čuti amandman Socijalističkog Kluba.

Izvestilac Juraj Demetrović: Socijalistički Klub predlaže ovaj amandman:

„U prvom stavu da ispadnu reči od „koji stoje“ do zaključno „Ministarski Savet“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Možemo glasati prvo o ovom amandmanu Socijal-demokratskog Kluba. Dakle Socijal-demokratski Klub predlaže da se u prvoj alineji

čl. 90. izostave sve dalje reči počev od reči „koji stoje neposredno pod Kraljem i t. d., i ova prva alineja da glasi ovako: „Svi ministri čine ministarski savet“, a sve ostalo u prvoj alineji da se izbaci.

Ja ću staviti na glasanje ovaj amandman. Ona gospoda koja su zato da se ovaj amandman primi neka izvole ustati, a ona gospoda koja su protiv neka izvole sedeti. (Manjina ustaje). To je manjina, objavljujem da je amandman Socijal-demokratskog Kluba odbačen. Izvolite čuti drugi amandman Socijal-demokratskog Kluba kod čl. 90.

Izvestilac Juraj Demetrović: čita amandman socijal-demokratskog kluba koji glasi: „Drugi stav čl. 90. Ministar može biti i bez portfelja da se izostavi. U mesto toga da se umetne stav „ministri mogu biti samo od naroda izabrani poslanici“.

Jovan Djono vić: Ja sam hteo da vas zapitam da li ste se sporazumeli da to izmenite? Ako se niste sporazumeli, onda se sporazumite. Da dokazujemo potrebu toga amandmana, to je bespredmetno, jer vidimo da štogod mi predložimo, vi odbacite.

Predsednik D-r M. Ninčić: Teško je postići sporazum između monarhiske i republikanske struje.

Jovan Djono vić: Glavno jesu li se vaše stranke u većini sporazumele?

Etbil Kristan: Ja bih mogao reći isto: Tu se ne radi o nemogućnosti sporazuma između monarhiske i republikanske struje. Jer, gospodo, ako mi tražimo da moraju ministri biti postavljeni između izabranih narodnih poslanika, nemamo mi tu posla ni sa republikom ni sa monarhijom, nego imamo posla sa istinskom parlamentarnom demokratijom. Baš smo čuli jedan dug govor, koji je hteo da utvrdi potrebu parlamentarnog režima i mi hoćemo da se takav parlamentarni režim utvrdi u ovom Ustavu.

Ja ću biti posve iskren. Gospodo, radi se o tome da imamo ovde dve vrste Ministara. Prva je vrsta koja proizlazi iz Skupštine, a druga koja dolazi Bog zna od kuda, i koja je doduše, po rečima Ustava, odgovorna Skupštini, ali je ipak to jedna grupa ljudi, koja oseća u prvom redu, osobito u jednoj monarhističkoj državi odgovornost prema sasvim drugoj strani. To su vaši ratni Ministri, koji prema nekoj nerazumljivoj tradiciji moraju uvek da su nekakvi djenerali u uniformi. Koliko god su ti ljudi prema Ustavu odgovorni Skupštini, oni će se uvek osećati da su vojnici. Pa kad bi i došlo do sukoba između jedne instancije, koja nije Parlamenat i između samoga Parlamenta, onda se oni neće postavljati na stranu Parlamenta nego na drugu stranu, i onda je to jedna negacija parlamentarnog režima. Ako, gospodo, hoćete da Parlamenat bude suveren, onda mora Parlamenat biti i gazda nad vojskom. Radi toga je potrebno da i ratni Ministri dolaze iz Parlamenta jednako kao i svi ostali Ministri. Neka se ne kaže da može vojskom upravljati samo jedan vojnik po zanatu. Ima, gospodo, jedan niz demokratskih država koje imaju sasvim obične civilne ljude, jer mi smo običniji ljudi od onih koji nose uniformu, na položajima ratnih Ministara, koje su ipak preživele svetski rat mnogo bolje od raznih država koje su bile militarističke u pruskom smislu.

Ja držim da bi se taj amandman ne samo mogao da prihvati, nego da bi ga morali prihvatiti, ako bi bilo ista istine u tome demokratizmu koje ga vi uvek naglašavate, ja vam preporučujem da ga usvojite.

Predsenik D-r M. Ninčić: Pošto se niko nije javio za reč, stavljam ovaj amandman na glasanje. Gospoda koja su zato da se ovaj amandman primi, neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović: Socijalistički Klub predlaže da se u trećoj postati reči „ukazanoj potrebi“, zamene rečima „posebnom zakonu“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Taj je treći stav već raspravio Ustavni Odbor i rešio da ostane onako kakav je. Prema tome je ovaj amandman odbačen. Izvolte čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović: Socijalistički Klub predlaže da u petoj stavci ispadnu reči „i vernost Kralju“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su zato da se primi neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti amandman kod čl. 91.

Izvestilac J. Demetrović: Jugoslovenski Klub predlaže da ovaj čl. glasi ovako: „Pokrajine se dele na okruge i opštine koje su isto tako kao i pokrajine pravna lica po javnom i privatnom pravu. Okruzi (županije, srezovi, kotari) i opštine samoupravne su jedinice“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko nije javio za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su zato neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolte čuti dalje.

Izvestilac J. Demetrović: Zemljoradnički Klub predlaže da se na kraju drugoga stava čl. 91. doda: „a oni odgovaraju državi“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Lazić.

Voj. Lazić: Mi imamo naročito gledište o Ministarskoj odgovornosti i o tome ćemo govoriti kod čl. 92., a sad samo da rečem nekoliko reči o ovome članu.

Ja mislim, da tu ne treba ništa dokazivati, da je potrebno da se unese, da odgovara bar za štete, koje država bude naknadila povodom Ministarske odgovornosti, da Ministar tu štetu naknadi državi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja ću staviti na glasanje ovaj amandman. Gospoda, koja su za to, da se primi, neka izvole ustati, a koja su protiv, neka izvole sedeti (Ustaje manjina). Objavljujem, da je ovaj amandman odbačen.

Ja ću moliti gospodu članove odbora, da se ne razilaze. Mi treba da svršimo i ako se gospoda počnu razilaziti, ostaćemo bez kvoruma.

Izvolite čuti dalje.

Izvestilac J. Demetrović: Predlog socijalističkog Kluba u čl. 91. da u prvoj stavci ispadnu reči: „Kralju i“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja ću ovaj amandman staviti na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj amandman primi neka izvole ustati, a ona koja su protiv neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). Objavljujem, da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac J. Demetrović: Dalje ima predlog socijalističkog Kluba, da u drugoj stavci početak glasi: „Narodna Skupština može...“

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj amandman na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj amandman primi neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović: Socijalistički Klub predlaže, da se posle druge stavke čl. 91. doda sl. deč: „Inače važe za tužbe protiv ministara jednaki zakoni kao i za sve državljane“.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Stavljam ovaj amandman na glasanje. Gospoda, koja su zato da se ovaj amandman primi neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). Objavljujem, da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović: Kod čl. 92. predlaže Jugoslovenski Klub, da taj član glasi ovako (čita):

„Svaka pokrajina, okrug (županija) ima svoju Skupštinu, odnosno svoj odbor. Pokrajinska i okružna Skupština biraju sebi svoje predstavništvo“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja ću staviti na glasanje ovaj amandman, pošto se niko ne javlja za reč. Gospoda, koja su za to da se ovaj amandman primi neka izvole ustati, a gospoda koja su protiv, neka izvole sedeti. (Ustaje manjina). Objavljujem, da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović: Zemljoradnički Klub predlaže, da se drugi stav čl. 92. zameni sa ovom redakcijom (čita:): „Kad Ministra optuži Narodna Skupština, odluka o stavljanju Ministra pod sud ima se doneti većinom polovine i jedan više glasova prisutnih članova.“

Predlog Socijalističkog Kluba glasi, da se u drugom stavu reči „od $\frac{2}{3}$ glasova prisutnih članova“ zamene rečima „u prisustvu od $\frac{2}{3}$ svih poslanika“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Lazić.

Vojislav Lazić: Gospodo, povodom ministarske odgovornosti mi smo ranije govorili o tom u načelnoj debati. Izneli smo tada naše stanovište, ali većina vidimo da nije to usvojila i svakako da ne misli ni sada usvojiti. Ali, ja smatram za dužnost, kad smo već podneli svoj amandman, da ga barem obrazložimo.

Gospodo, ja ne znam, zašto mi Srbi, koji smo uvećali državu, izgubismo svoja prava, koja smo imali pre ovih ratova. Dok smo bili manja država, mi smo imali mnogo bolje ustanove u svakom pogledu. Sada u svakom pogledu idemo nazad, pa i ovde kod ministarske odgovornosti. Gospodin Ministar se ljuti, kad neko kaže, da je ovaj Ustav reakcionaran, i da je on prema ustavu od 903. godine toliko nazadan, da se može kazati s potpunim pravom, da je reakcionaran. Po ustavu od 1903. godine Ministarska odgovornost bila je mnogo veća nego je sada po ovom Ustavu, pa ipak i ona veća odgovornost, koja je bila, i ona je bila tako reći iluzorna i po tim odredbama nisu Ministri odgovarali, a kako će sada odgovarati po ovim odredbama, kako se unose. — Mi samo ovde trošimo reči i pišemo džabe, kad o odgovornosti ne može biti reči.

Po ranijem Ustavu bilo je izneseno više vrste dela, zbog kojih može Ministar odgovarati, a sada su ta dela izostavljena.

Ranije je stavljeno da ministar, pored ostalog, može odgovarati i za štete koje učini naspram države i tako isto za primanje mita, za povredu zakona u slučajevima koje bude odredio naročiti zakon o ministarskoj odgovornosti „za povredu Ustava i ustavnih prava građana. Medjutim ovde se svela njihova odgovornost na vrlo malu neznatnu stilizaciju koja kaže samo „za povredu Ustava i zemaljskih zakona učinjeni u službenoj dužnosti“, i onda za štete koje učini ministar odgovara država a on ne odgovara čak ni državi. Mi smo, gospodo, tražili da ministar odgovara pred redovnim sudovima, vi niste hteli to usvojiti. Onda zašto bar niste dozvolili da ministra može optužiti Narodna Skupština sa običnom svojom većinom sa kojom donosi zakon. Zar je ministarska odgovornost viša nego jedan zakon? Za jedan zakon potrebno je polovina više jedan od prisutnog broja poslanika a za optuživanje ministra treba dve trećine. Po ranijem našem Ustavu od 1903 god. ministar su mogli optužiti 20 poslanika, mogli su bar podneti predlog za njegovo optuženje, a sada ni to nema. Za njegovo optuženje sada ima prava Narodna Skupština ikralj i niko više. Dakle narodni poslanici ne mogu optužiti ministra, sem ako se može stvoriti dve trećine za njegovo optuženje, inače ni polovina ne može ga optužiti.

Ja bih vas molio da primite bar ovaj naš amandman, kad niste mogli primiti da ministar odgovara pred redovnim sudovima, onda bar primite ovo da se drugi

stav zameni sa ovom redakcijom: „Kad ministra optuži Narodna Skupština odluka o stavljanju Ministara pod sud ima se doneti većinom od polovine više jedan od prisutnih članova.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Pavle Angjelić.

Pavle Andjelić: Ja ću samo da kažem nekoliko reči odnosno ministarske odgovornosti, u toliko što se god više ministar zaštićuje ustavom i zakonom da ne odgovara za svoja dela, za svoje krivice, u toliko više ostaje ozlojedjenim da u napadu na ličnost ministrovu traže satisfakcije. U poslednje vreme počelo se to primenjivati. Imamo ubistvo Grafa Stürkgha u Beču zatim ubistvo Tise i t. d. i vazdan ruskih ministara poubijano. Da ne bi toga bilo, a to se razvija sve više i više prema današnjem razvitku socijalnog društva, potrebno je dati mogućnosti čoveku uvredjenom, oštećenom da može tužiti sudu ministra. Ovako kako je redigovano ne može se ministar tužiti. Jedan poslanik izabran na 40.000 stanovnika po ovom Ustavu ne može da optuži ministra. Razumem da sud bude sastavljen zasebno koji će umeti ceniti i politički značaj optuživanja pošto su ministri ljudi političari, i ministar ima dovoljno garancije u sastavu ovoga suda koji će mu suditi. Treba dati pravo da ga može optužiti onaj broj poslanika koji rešava obične zakone a to je polovina od kvoruma i jedan više. A kad može Skupština jedan zakon da donese koji važi za celu zemlju i za svakoga, može doneti valjda jedan zakon da optuži ministra i to ne date, pa ako ni to ne date onda ostavljate da uvredjeni traži satisfakciju sebi u napadu na ličnost ministrovu.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč stavljam ovaj amandman na glasanje. Ko je za to da se ovaj amandman primi neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović: Ovde imamo i predlog Socijalističkog Kluba:

Da se u drugom stavu reči: „Od $\frac{2}{3}$ glasova prisutnih članova,“ zamene rečima: „U prisustvu od $\frac{2}{3}$ svijui poslanika.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Niko se ne javlja za reč, zato ću staviti ovaj predlog na glasanje. Ko je zato da se on primi neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Kod čl. 93. imamo predlog Jugoslovenskog Kluba koji glasi:

„Pokrajina ima svoju vladu, koju Predsednik sastavlja. Pokrajinska vlada je najviši izvršni organ pokrajinske samouprave. Samouprava obuhvata:

- 1) Unutarnje poslove,
- 2) Trgovinu i obrt,
- 3) Gradjevinu,
- 4) Šume i rude,
- 5) Poljoprivredu,
- 6) Agrarnu reformu,
- 7) Ishranu,
- 8) Prosvetu i veru,
- 9) Zdravlje,
- 10) Socijalnu politiku,
- 11) Pravosudje,
- 12) Finansije.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam predlog na glasanje. Ko je za to da se ovaj predlog primi neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Imamo predlog Socijalističkog Kluba da se prvi stav čl. 93. izmeni ovako: „Ministrima sude nadležni redovni sudovi.“

U drugom stavu, posle reči „odgovornosti“ da se doda „koji će odrediti i nadležni sud.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Ko je za to da se ovaj predlog primi neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Kod ovoga člana g. D-r Momčilo Ivanić predlaže da se posle čl. 93. unese nov član 93a ili 94., koji će glasniti:

„Za dela kažnjiva kaznenim zakonom imaju povredjena privatna lica pravo neposredno tužiti Ministre redovnim sudovima u granicama čl. 18. ovog Ustava.

Ako bi pre izvršene presude redovnog suda Ministar bio za isto delo optužen Državnome Sudu, redovni sud obustavlja rad do presude Državnog Suda. Posle ove presude redovni sud može na zahtev privatnog tužioca rešavati samo o građanskoj odgovornosti.“

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Niko se ne javlja za reč. Stoga stavljam predlog na glasanje. Ko je zato da se predlog primi neka izvoli ustati. (Manjina je ustala). Objavljujem da je predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Kod čl. 94. imamo predlog Jugoslovenskog Kluba koji glasi: „Predsednika pokrajinske Vlade postavlja vladalac na predlog Ministarskog Saveta, koji se bira od tri kandidata koje je pokrajinska Skupština odredila iz svoje sredine. Vladalac ga tako isto razrešuje od njegove dužnosti.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ko je za to da se ovaj predlog primi neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Imamo i predlog Zemljoradničkog Kluba da se iz čl. 94. izostavi drugi stav, druga rečenica trećega stava i ceo četvrti stav i koji bi prema tome glasio:

„Upravna vlast može izdavati uredbe potrebne za primenu zakona. Uredbe ne smeju protivurečiti Ustavu ni zakonu, radi čije su primene izdate. Uredbe se imaju obnarodovati i u njima mora biti svaki put označen zakon na osnovu koga se izdaju.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Vojislav Lazić.

Vojislav Lazić: Ovde stoji da upravna vlast može izdavati uredbe sa zakonskom snagom i njima uređivati odnose samo na osnovu zakonskog ovlašćenja koje se daje posebno za svaki slučaj. Mi smatramo da treba sa režimom uredaba jedanput prestati i da treba donositi zakone a ne uredbe, jer smo mi već izišli iz toga perioda kad se moglo vladati uredbama. Sad je nastalo doba kad postoji Skupština i kad je ona uvek na okupu, pa kad je taj slučaj, onda zašto da ovlašćujemo vladu odnosno upravnu vlast da donosi uredbe sa zakonskom snagom? Stojeći na tome gledištu, da to ne treba da činimo, mi predlažemo da se ovaj stav izbaci kao nepotreban i molim da se ovo usvoji.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj predlog. Ko je zato da se on primi neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović čita predlog d-ra Momčila Ivanića za izmenu i dopunu čl. 94., koji glasi: Čast nam je predložiti, da se iz člana 94. izbace drugi i četvrti stav.

Predlažemo, da se članu 94. doda sledeće:

Zakonitost uredaba cene sudovi, redovni i administrativni, u pojedinim slučajevima koji pred njih dolaze bilo po službenoj dužnosti ili po žalbi interesovanih lica. Ako sud nadje da uredba nije zakonita neće je u pojedinom slučaju primeniti.

Svi akti izvršne vlasti i civilne i vojne bez vrednosti su, ako su protivni ma kojoj odredbi ovoga ustava,

makar da se osnivaju na kome zakonu izdanom pre njega.

D-r Voja Marinković: Mi smatramo da se podrazumeva samo po sebi da sudovi imaju da cene zakonitost uredaba. Oni moraju da cene zakonitost uredaba.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj predlog. Ona gospoda koja su zato da se primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) To je manjina. Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović čita predlog Jugoslovenskog kluba za izmenu člana 95., koji glasi: „Predsednik pokrajinske vlade i njeni članovi odgovorni su u svim avtonomnim stvarima u pokrajinskoj skupštini. Protiv njihovih rešenja u avtonomnim stvarima nije nikakva žalba dopuštena, nego jedino pokrajinskom sudu.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su zato da se primi, neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) To je manjina. Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović čita predlog Zemljoradničkog kluba za izmenu člana 95., koji glasi: U smislu čl. 56. poslovnika, imamo čast uputiti svoj predlog za izmenu čl. 95. predloga ustava Ustavnog Odbora sa molbom, da ga dostavi Ustavnom Odboru.

Predlažemo: da se izostavi druga rečenica drugoga stava i treća rečenica trećega stava pomenutog člana.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su zato da se primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac J. Demetrović čita predlog d-ra Momčila Ivanića i drugova da čl. 95. glasi ovako: „Uprava u Kraljevini vrši se po oblastima, okruzima (županijama), srezovima i opštinama.“

Podela na oblasti vrši se zakonom prema prirodi socijalnim i ekonomskim prilikama. Jedna oblast ne može biti veća od današnje tri županije ni manja od tri današnja srbijanska okruga.

Konačno odluku o spajanju oblasti donosi stanovništvo dotičnih županija odnosno okruga glasanja.

Na čelu oblasti stoji oblasni namesnik, koga postavlja Kralj i koji upravlja preko državnih organa poslovima državne uprave u oblasti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) To je manjina. Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac J. Demetrović čita predlog socijalističkog kluba za izmenu prvoga stava čl. 95. koji glasi: U prvom stavu da se reč „Kraljevini“ zameni rečju „Državi“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospoda, koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) To je manjina. Objavljujem, da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac J. Demetrović čita predlog socijalističkog kluba za izmenu drugoga stava čl. 95. koji glasi: U drugom stavu da poslednja rečenica glasi: „jedna oblast ne može imati manje od 500.000 stanovnika“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) To je manjina. Objavljujem, da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac J. Demetrović čita predlog socijalističkog kluba za izmenu trećega stava čl. 95. koji glasi: U trećem stavu da ispadnu reči: „No i takva oblast ne može imati više od 700.000 stanovnika“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog

primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) To je manjina. Objavljujem, da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Čita predlog socijalističkog kluba za izmenu četvrtoga stava čl. 95. koji glasi: „Na čelu oblasti nalazi se predsednik, kojega bira narod, oblast, opština, tajnim, izravnim neposrednim glasanjem.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) To je manjina. Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Čita predlog Jugoslovenskog kluba za izmenu čl. 96. koji glasi: „Nadležni članovi pokrajinske vlade vrše poslove državne uprave u pokrajini, koji se odnose na avtonomne resore. Predsednik pokrajinske vlade stoji na čelu cele civilne državne uprave u pokrajini. Članovi pokrajinske vlade odgovorni su u toj funkciji resornim Ministrima, Predsednik pak ministarskom savetu.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) To je manjina. Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Čita predlog Socijalističkog Kluba za izmenu prve stavke čl. 96. koji glasi: „U prvoj stavci da se zadnja reč „izborom zameni rečima“ opšteg, tajnog, izravnog, neposrednog i proporcionalnog izbornog prava za muške i ženske.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) To je manjina. Objavljujem, da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Čita predlog Jugoslovenskog Kluba da čl. 97. glasi ovako: „Pokrajinska vlada postavlja, premešta i otpušta činovnike sviju resora, kojima ona upravlja. Postavljanje, premeštaj ili otpuštanje činovnika od 6. činovničkog razreda na više, mora nadležni ministar odobriti. Premeštaj činovnika iz resora, kojim upravlja pokrajinska vlada, u područje druge pokrajinske vlade ili u ministarstvo i obratno, spada u delokrug nadležnih resornih ministara, koji su pak pri tome vezani na saglasnost dotičnih pokrajinskih vlada. Svi činovnici postavljeni od pokrajinske vlade, njoj su odgovorni.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam ovaj predlog na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Ustaje manjina.) To je manjina. Objavljujem, da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac J. Demetrović čita predlog Zemljoradničkog Kluba, da drugi stav čl. 97. glasi ovako: „Gazdovanje samoupravnih jedinica stoji pod nadzorom glavne kontrole i regulisaće se naročitim zakonom“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Voja Lazić.

Vojislav Lazić: Mi smo podneli predlog da se iz ove rečenice: „Gazdovanje samoupravnih jedinica stoji pod nadzorom Ministra Finansija“ izostave reči: „Ministra Finansija“ i da se zamene rečima: „Glavne Kontrole“ za to, što, ako bi tako ostalo kako je u nacrtu ustava, samouprava onda neće biti samouprava, jer bi ona onda bila u rukama Ministra Finansija. Svako njeno rešenje, svaku njenu odluku, ministar bi mogao da zadrži. Mi smo imali do sada samoupravu, i ta samouprava je bila krnja. Ona je stajala i zavisila često puta od volje okružnog načelnika, pa onda od volje Ministra Unutrašnjih Dela, pa i od volje Ministra Finansija. Prema tome, ta samouprava, kad već ima toliko pretpostavljenih državnih vlasti, koje su vlasne da njene odluke obustave ili da ih izmene, onda to nije samouprava. Za to je, gospodo, dovoljan nadzor Glavne Kontrole nad samoupravom. Dakle, mi nismo hteli, da sa-

mouprave isključimo od svake odgovornosti pred Kontrolom, nego smo hteli da Glavna Kontrola može vršiti pregled njenih izdataka i njenih računa, da bi mogla konstatovati da li su ti izdaci vršeni na osnovu zakona i da li su se kretali u granicama odobrenog budžeta. A odobriti još i Ministru Finansija, da i on kontroliše gazdovanje samoupravnih jedinica, značilo bi okrnjiti time samoupravu, i za to ja molim da se ovaj naš predlog primi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. d-r Marinković.

D-r Vojislav Marinković: Gospodo, ima nečega opravdanog u ovome što kaže g. Lazić. Sam nadzor Glavne Kontrole nad finansijama samoupravnim nije dovoljan. Nadzor Glavne Kontrole svodi se na nadzor nad ispravnosću rukovanja sa finansijama, ali Glavna Kontrola ne sme nadzirati finansijsku politiku samouprava. Ja priznajem, da ako Ministar Finansija bude radio i u budućnosti ovako kako je radio do sada, da od samouprave nema ni pomena. Ja znam vrlo dobro kako je Ministar Finansija primenjivao svoje pravo nadzora nad samoupravnim vlastima: i nad opštinama, i nad srezovima, i nad okruzima, i zbilja, ako bi se to tako imalo produžiti i u budućnosti, da se administrira u stvari iz jedne sobe u Ministarstvu Finansija, i da se ulazi u one stvari, za koje samo samoupravno telo, može pravilno da kaže da li su potrebne ili nisu potrebne, — onda bi sve ostale odredbe o samoupravi ostale mrtvo slovo na artiji, jer se samouprava bez finansija koliko toliko autonomnih ne da ni zamisliti. Ali, s druge strane, ne smemo ostaviti ni samoupravne finansije i finansijsku politiku samoupravnih jedinica, bez ikakvog državnog nadzora za to, što jedna samoupravna jedinica može svojim finansiranjem u tolikoj mери kompromitovati blagostanje i finansijsku snagu toga kraja, da može doći do toga, da država ne može više računati na tu oblast, ili na taj srez, ili na tu opštinu, i da onda raspikućstvo te jedne samoupravne jedinice snosimo mi ostali, koji se nalazimo u drugim samoupravnim jedinicama. Te su samoupravne jedinice povezane u državi kao sijamski blizanci, i ne mogu se jedne od drugih odvojiti, jer ono što jedna od njih rdjavo radi, to ima nesumnjive reperkusije na one druge. Stoga ovakva odredba treba da ostane; a kad se bude pravio zakon o samoupravnim finansijama, onda tamo treba tačno obeležiti: gde je pravo ministrovu da interveniše, a gde nije, i da ne može biti kao sada, da Ministar Finansija rešava da li treba zumba jednoj opštinskoj upravi ili ne treba, pa joj ostavi kredit za pola zumbe, i ako se zumba može ili nabaviti ili ne nabaviti, jer sa pola para nije ništa učinjeno.

Dakle, pri donošenju zakona o nadzoru nad samoupravnim finansijama mora se tačno precizirati dokle ide to pravo nadzora ministra finansija. To pravo kontrole potrebno je dati ministru finansija da bi mogao štititi zemaljske interese, a inače treba dati potpunu samoupravu opštinama. (Čuje se: Narod će sam tu kontrolu vršiti).

Narodu je nemoguće da tu kontrolu vrši, a i ta kontrola je nedovoljna, jer ja nemam nikakve garancije za požarevački okrug, kako će se raditi u Crnoj Gori, jer ako tamo bude deficita, taj deficit kao što znamo moramo nadoknaditi svi. Prema tome ovakva odredba o nadzoru treba da ostane, i tu kontrolu najprirodnije je da vrši Ministar Finansija, a kad dodje na osnovu ovoga Ustava izgradnja zakona o samoupravnim finansijama, onda je sasvim na svome mestu ono, što je izneo g. Lazić i o tome treba voditi računa, jer ćemo imati toliko samouprava, koliko one budu imale slobodne autonomne finansije.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč D-r V. Lazić.

Stenografske beleške

Vojislav Lazić: Ja se ne bih mogao složiti sa g. Marinkovićem, što on kaže, da su samouprave vezane jedna za drugu i da mogu opteretiti jedna drugu. Ja mislim da je to nemoguće. Mi Valjevci ne možemo opteretiti okrug Beogradski. Naša okružna skupština ne može se zadužiti i nešto uraditi, što bi obavezivalo beogradski okrug. Ako mi dovedemo u nezgodan položaj naše finansije, to obavezuje samo naš okrug, a ništa nema veze sa drugim okružnim finansijama, i ja mislim da toj prigovor ne treba primiti. Ja mislim da bi trebalo da ostavimo određene ruke samoupravi o tim pitanjima i da ne unosimo ovu odredbu iz Nacrta Ustava, u kojoj se kaže da je gazdovanje samoupravnih jedinica pod nadzorom Ministra Finansija, jer na taj način vezujemo ruke samoupravi. U ranijem Ustavu stajalo je, da će se zakonom odrediti u kojim će slučajevima biti potrebno odobrenje više državne vlasti. Mi smo ranije imali u zakonu prava da se okrug može, odnosno okružna skupština bez ičijeg odobrenja zadužiti do izvesne stope, kao i prirez okružna skupština imala je pravo da odredi. Medjutim, sad okružna Skupština ne će moći ništa da radi i biće joj potrebno u svakom pogledu za svaki budžetski izvor da traži odobrenje Ministra Finansija. Dakle, ja molim, da se ova rečenica ne unosi, a u zakonu tačno odrediti do koje stope može samoupravna skupština odobravati prirez. (Čuje se: Ovde je reč o nadzoru a ne o odobrenju prireze).

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje predlog g. Lazića i drugova kod čl. 97. Gospoda koja su zato da se ovaj predlog primi neka ustanu, a koja su protiv neka sede. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Predlog Jugoslovenskog kluba kod člana 98. glasi: „Činovnici onih grana državne uprave u pokrajinama, kojima ne upravlja pokrajinska vlada, odgovorni su nadležnom Ministru, koji ih u sopstvenom delokrugu postavlja, premešta i otpušta. Načelnike najviših upravnih jedinica ove vrste u pokrajini premešta i otpušta nadležni ministar u dogovoru sa predsednikom Pokrajinske Vlade. U svima važnim stvarima ovi načelnici opšte sa nadležnim Ministrom preko predsednika Pokrajinske Vlade“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Niko se ne javlja za reč. Stavljam na glasanje predlog Jugoslovenskog kluba. Gospoda koja su zato da se ovaj predlog primi neka ustanu, a koja su protiv neka sede. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Kod čl. 98. postoji predlog Jugoslovenskog kluba koji traži da drugi stav glasi: „Kako oblasna tako i sreska i opštinska skupština biraju sebi predsednika po načelu tajnog i neposrednog glasanja.“ Četvrti stav da se izmeni ovako: „Oblasni predsednik i vrhovni starešina opšte državne i samoupravne administracije u oblasti.“

U petom stavu da se stavi: „Zakon određuje koje državne poslove rešava oblasni predsednik sporazumno sa oblasnim odborom.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Niko se ne javlja za reč. Stavljam na glasanje predlog Jugoslovenskog Kluba. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka ustanu, a koja su protiv neka sede. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac J. Demetrović: Kod člana 99. postoji predlog Jugoslovenskog Kluba da ovaj član glasi: „U sporovima između raznih pokrajinskih vlada kao i u sporovima između pokrajinske i centralne vlade, sudi naročiti državni sud.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Niko se ne javlja za reč. Stavljam na glasanje predlog Jugoslovenskog Kluba. Gospoda koja su za to da se ovaj predlog primi neka

ustanu, a ko je protiv neka sedne. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac J. Demetrović čita predlog socijalističkog kluba za izmenu čl. 99. koji glasi: da se u prvom stavu umesto „veliki župan“ stavi „predsednik“, a da drugi stav glasi: „Ako oblasni predsednik nalazi da koja uredba oblasnog odbora nije osnovana na Ustavu ili na zakonu, može da uloži žalbu Državnom Savetu, koji je dužan da donese u roku od 2 meseca svoje rešenje“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su za ovaj amandman neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac J. Demetrović čita predlog jugoslovenskoga kluba za izmenu čl. 100. koji glasi: „Pored terno predloga za predsednika pokrajinske vlade poslovi pokrajinske skupštine sastoje se naročito još u sledećem:

1) zakonodavstvo u svima stvarima, koje nisu izričito zadržavate za državno zakonodavstvo;

2) brige za važna javna postrojenja, koja prestiču delokrug pojedinih okruga (županija);

3) pokrajinske finansije;

a) raspolaganje sa pokrajinskom imovinom i pokrajinskom javnom svojinom. Pokrajini pripada cela imovina bivše državne i autonomne uprave, u koliko je ona prema gornjim odredbama primi;

b) rešavanje o pokrajinskim porezima.

Pokrajinska samouprava zadržava naročito:

1) dohotke od autonomnih resora i preduzeća;

2) dodatke na podjednak državni progresivni porez na dohodke;

3) posebne poreze kao zemljarinu, kućarinu (razrednu i najamnu), porez na dobit (opšti i posebni), porez na povećanje vrednosti, porez na spekulacije i berzanske poslove, ostavinski porez, porez na imovinu i tako dalje;

4) trošarinu, koja ne sme postojati za najvažnije potrebe života;

v) pozajmice i konventiranje pokrajinskih dugova;

g) rešavanje o pokrajinskom godišnjem proračunu i računskom zaključku;

5) Administrativni nadzor nad okruzima, srezovima i opštinama u stvarima okružne, sreske i opštinske samouprave.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su za ovaj amandman neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović pročita predlog socijalističkog kluba za izmenu čl. 101., koji glasi: da se reči počev sa „velikog župana“ do „veliki župan“ zamene rečima „oblasni predsednik“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su za ovaj amandman neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac J. Demetrović čita predlog Jugoslovenskog kluba za izmenu čl. 101., koji glasi: „Pokrajinska Skupština mora se sazvati bar dva puta godišnje. U prvom zasedavanju rešava pokrajinski proračun za iduću godinu po predlogu Pokrajinske Vlade, u drugom pak zasedanju rešava o računskom zaključku. Pokrajinska Skupština mora se sazvati, ako to smatra za potrebno Pokrajinska Vlada, odnosno njen predsednik, ili ako to zahteva polovina njenih članova. Ako se u poslednjem slučaju Skupština ne sazove u roku od tri meseca, može se sama sastati na zasedanje.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su za ovaj amandman neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac J. Demetrović: Čita predlog Jugoslovenskog Kluba za izmenu čl. 102., koji glasi: „Zakone, koje reši pokrajinska skupština, predlaže predsednik Pokrajinske Vlade preko Ministarskog Saveta Vladaocu na odobrenje pre no što ih objavi. Ako se zakon ne odobri u roku od dva meseca a i ne vrati predsedniku Pokrajinske Vlade, da bi ga mogla skupština ponovo uzeti u pretres, onda može predsednik Pokrajinske Vlade, ako ga pokrajinska skupština izrično ovlasti, taj zakon objaviti.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su za ovaj amandman neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović: Čita predlog Jugoslovenskog Kluba da se posle čl. 102. uvrste novi članovi koji glase:

Čl. 102 a)

„Pokrajinska Vlada izdaje izvršne naredbe za sve pokrajinske kao i državne zakone.“

Čl. 102 b)

„Okružnog načelnika postavlja pokrajinska vlada, birajući ga od tri dovoljno kvalifikovana kandidata, koje predlaže okružna skupština. Postavljenje mora odobriti Ministar Unutrašnjih Dela.“

Čl. 102 v)

„Pored terno predloga za okružnog načelnika, poslovi okružne skupštine sastoje se naročito u sledećem:

1) Briga za javna postrojenja;

2) Raspolaganje sa okružnom imovinom i svojinom;

3) Briga za okružne finansije;

4) Rešavanje o okružnom proračunu i računskom zaključku.“

Čl. 102 g)

„Objavljenje državnog zakona odlaže se za 2 meseca ako to jedna trećina Narodnoga Predstavništva zahteva. Zakoni, koje označe oba doma kao vrlo hitne, mogu se usprkos ovome zahtevu objaviti.“

Čl. 102 d)

„Po zakonu kojega se obnarodovanje na predlog trećine Narodnog Predstavništva odložilo, odlučuje narod glasanjem ako to glasanje zahteva 20% državljana, koji imaju biračko pravo.“

O zakonu, kojega je primilo Narodno Predstavništvo odlučuje pre nego se obnaroduje, narod glasanjem ako to glasanje zahteva poglavar države u toku jednog meseca nakon zaključka Narodnog Predstavništva.“

Čl. 102 dj)

„Ako 10% državljana, koji imaju biračko pravo, traže da se donosi kakav zakon, mora se uvesti u nacrtu Ustava saglasanje naroda. Traženju se ima prioziti potpuno izradjen zakonski nacrt. Vlada nacrt podastre Narodnom Predstavništvu sa svojim mišljenjem. Glasanja naroda nema, ako Narodno Predstavništvo primi neizmenjeno predloženi zakonski nacrt.“

Postupak kod glasanja naroda urediće se naročitim zakonom.“

Čl. 102 e)

„Za glasanjem naroda stavlja se zaključak Narodnog Predstavništva van snage samo u tome slučaju ako je učestvovala trećina državljana koji imaju biračko pravo.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto su svi ovi članovi u vezi jedan s drugim a pošto se niko ne javlja za reč, ja ću ih sve staviti na glasanje. Gospoda koja su za ove predloge neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da su ovi amandmani odbačeni. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac J. Demetrović čita predlog d-r Momčila Ivanića i drugova za izmenu čl. 103., koji glasi:

U čl. 103. prvi stav o postavljanju državnih savetnika predlažemo da se izmeni na jedan od ova dva načina:

„Državni Savet je vrhovni upravni sud. Članove Državnog Saveta postavlja Kralj na predlog Ministarškog Saveta“. Ili „Državni Savet je vrhovni upravni sud. Članove Državnog Saveta bira Narodna Skupština na predlog Vlade“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su za ovaj amandman neka izvole ustati, a koja su protiv neka izvole sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović: Predlog socijalističkog kluba: prvi stav čl. 103. da glasi ovako: „Državni Savet je vrhovni upravni sud. Članove državnog Saveta biraju sudski kolegiji svih upravnih sudova između najmanje dvostrukog broja članova, koje predlaže Narodna Skupština prema proporcionalnom načelu.“

Drugi stav da izostane.

U trećoj postati, u mesto „najmanje $\frac{2}{3}$ “, da se kaže „najmanje $\frac{1}{3}$ “.

U predzadnjoj postati da se izostave tačke 2 i 3 koje počinju rečima „kao upravni organ“ i „on vrši“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, pošto se niko ne javlja za reč, stavljam ovaj amandman na glasanje. Gospoda koja su zato da se ovaj amandman primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). To je manjina. Objavljujem da je ovaj amandman zemljoradničkog kluba odbačen.

Izvestilac D-r Juraj Demetrović: Predlog zemljoradničkog kluba je da se kod čl. 103 drugoj rečenici doda nova rečenica: „Narodna Skupština ih bira listama po načelu srazmernoga predstavnništva“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč gospodin Vojislav Lazić.

Vojislav Lazić: Mi smo ovde tražili da se usvoji sistem proporcionalnoga biranja, kao što su birani i odbori skupštinski sad u Ustavotvornoj Skupštini. Ja mislim da je pravo da se i opozicija zadovolji u svima ustanovama, pa kažem, u ovoj ustanovi opozicija trebala bi da se zadovolji sa onolikom snagom sa kojom ona raspolaže i prema njenom brojnom stanju koliko bi došlo na nju državnih savetnika da i ona može izabrati. Ta pravičnost proporcionalnog sistema bila je razlog da smo podneli ovaj predlog jer i opozicija sačinjava državu, i molimo vas da se ovaj naš predlog primi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko ne javlja za reč, stavljam na glasanje ovaj amandman. Gospoda koja su za ovaj amandman neka izvole ustati. (Manjina ustaje.) To je manjina objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Izvestilac D-r Juraj Demetrović: Predlog zemljoradničkog kluba kod čl. 107. da se doda treći stav: „Svaki je državni službenik odgovoran za krivice učinjene u službenoj dužnosti bez obzira po čijim je naredbama radio. On odgovara i po zakonu o činovnicima i po opštem krivičnom zakonu. Svaka njihova zloupotreba državne vlasti, a naročito pronevere državnog novca i primanja mita, ima se smatrati kao krivica teške pri-

rode i prema tome, ima se i kazna za to delo zakonom odrediti.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč gospodin Vojislav Lazić.

Vojislav Lazić: Gospodo narodni poslanici, odgovornost činovnika, koliko je do sad ovim predlogom unešena i označena nije dovoljna. Po svemu ovome, što je dosad predloženo, kad se dovede jedno s drugim u vezu, činovničke odgovornosti neće biti. Zato smo mi učinili ovaj predlog, da bi se njihova odgovornost potpuno utvrdila, da bi se potpuno mogla zakonom posle izvesti, mi smo odredili tačno za koje slučajeve i kako oni odgovaraju. Naročito gospodo nemojte izgubiti iz vida da naše činovništvo gotovo u svima strukama a naročito posle rata, ne stoji na onoj visini na kojoj treba da bude. I da to moralno stanje treba popraviti, popraviti se može samo strogim zakonskim odredbama njihove odgovornosti.

Gospodo, državi trebaju činovnici. Mi ne možemo biti protivu činovnika, niti možemo kazati da nama nije potrebna policija, da nama nisu potrebni sudovi ili ova ili ona ustanova. Činovnici su u državi potrebni, ali činovnici treba da budu i ispravni. I za to, da bi činovnici bili ispravni, oni treba i da odgovaraju za svoj rad. Činovnika treba materijalno obezbediti, da može živeti sa svojom porodicom pristojno, kako da činovnik ne zavisi ekonomski ni od koga, ali za to treba da imaju i odgovornosti. Mi smo uneli ovaj predlog i pomenuli smo: da zloupotrebe prema državnoj imovini i uzimanje mita odrede se naročito teže kazne, jer u poslednje vreme dešava se vrlo često, to se čuje i govori se, kako činovnici uzimaju mito. A i gde god gospodo šuška tu nešto i živi, gde god se govori, tu nečega i mora biti. Sada se ne govori malo, nego se govori naprotiv vrlo mnogo. Svaki se žali, da mu je uzeto ovde ili onde, gotovo za svaki posao gde se bavi kod državne vlasti, da mu je uzeto mito. I za to smo učinili taj predlog i molim Vas da to primite, jer tome zlu jedanputa treba stati na put.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Kod ovoga člana i ovoga predloga zemljoradničkog kluba, ovaj prvi stav bilo bi veoma umesno primiti tako da bi predlog sa dodatkom glasio ovako: „Svaki državni i samoupravni službenik odgovoran je za krivice učinjene u službenoj dužnosti, bez obzira po čijim je naredjenjima radio“. To gospodo nigde nije predviđeno, a u Ustavu treba da se vidi taj princip. Ako bi bili voljni da ovaj dodatak vidite, onda time ne bi se tangirali ničiji politički interesi koji su usredsređeni ovde u ovome nacrtu ustava.

Predsednik D-r M. Ninčić: Niko se više nije javio za reč. Stavljam na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su zato da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac J. Demetrović čita predlog socijalističkog kluba kod čl. 108. koji glasi: „Zakon obezbeđuje činovnicima stalnost. Činovnik ne može biti protiv svoje volje otpušten bez presude krivičnog i disciplinarnog suda. U koliko je potrebna revizija sadanjega stanja činovnika mora se provesti u roku od 2 godine dana.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Niko se nije za reč prijavio. Stavljam na glasanje ovaj predlog socijalističkog kluba kod čl. 108. Gospoda koja su zato da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog socijalističkog kluba kod člana 108 odbačen. Izvolite čuti jedan dodatak kod istoga člana.

Izvestilac Juraj Demetrović čita dodatak člana 108 po predlogu Socijalističkoga Kluba, tako da bi ovaj dodatak postao nov član i glasio bi: „Jednako kako za državne činovnike zakon će utvrditi prava i dužnosti samoupravnim službenicima“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Niko se nije javio za reč. Stavljam na glasanje ovaj predlog Socijalističkog Kluba posle čl. 108. Gospoda koja su zato da se primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je

ovaj predlog Socijalističkog Kluba, da se posle čl. 108. doda jedan nov član, većinom glasova odbačen.

Prema tome, gospodo, svršili smo sve amandmane, upućene Ustavnom Odboru od strane Ustavotvorne Skupštine. Dakle, gospodo, mi smo gotovi sa 8. odeljkom. Imamo još da pregledamo amandmane o prelaznim naredjenjima, ali ću za njih zakazati naknadnu sednicu. Današnju sednicu zaključujem.

Sednica je zaključena u 18 i $\frac{3}{4}$ časova.

LXIII SEDNICA USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 23. juna 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao D-r M. Ninčić.

Potpredsednik Juraj Demetrović.

Početak u 12 časova.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Pošto su danas pre podne klubovi držali svoje sednice, nije bilo moguće ranije početi ovu sednicu Ustavnog Odbora. Sada je već dockan da nastavimo rad i zato bih vas molio, gospodo, da ovu sednicu zaključimo. (*Djonović:* Molim za reč). Posle izjave g. Djonovića kome ću dati reč, drugu sednicu ću zakazati po podne u 6 sati. G. predsednik Ustavotvorne Skupštine obećao je da će zaključiti sednicu u 6 sati i mi onda možemo nastaviti rad.

Jovan Djonović: U ime prave i stvarne opozicije, a i u ime zvanične opozicije vaših drugova koji su nezadovoljni ovakvim radom hoću da kažem nekoliko reči.

U opšte nije lepo da ovako postupate prema opoziciji. Vi ste zakazali sednicu u 10 sati pre podne, a mi smo čekali do 12 časova, da nam se kaže, da nije

okončana stvar, i da se sednica prekida i da ne može da se radi.

Ako je vama stalo do toga da i opozicija sarađuje na ovome poslu, onda nam kažite kad ste se sporazumeli da znamo kad ćemo doći.

Konstatujem da mi nismo oni koji usporavamo ovaj posao nego vi. (*Ljuba Davidović:* To imate pravo. D-r *Lazar Marković:* Vi ste ovde u Skupštini, to nije nikakva uvreda što čekete jedan sat u svome klubu).

Predsednik D-r M. Ninčić: Mi smo čuli izjavu g. Djonovića. Doista moramo priznati, da u izvesnoj meri gospoda iz opozicije imaju pravo da se žale. Ali ovo su pitanja tako važna i diskusija o njima tako velika, da nije bilo moguće da se tačno na vreme sporazumemo u klubovima. Zato molim, da gospoda imaju strpljenja a mi ćemo se starati u buduće da sednicu tačno otpočnemo.

Ovu sednicu zaključujem, a iduću zakazujem za 6 sati po podne, a konferenciju većine tačno u 4 sata.

Sednica je zaključena u 12 časova u podne.

LXIV SEDNICA USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 27. juna 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao **Predsednik D-r M. Ninčić:**

Izvestilac D-r L. Marković:

Početak u 9 $\frac{1}{2}$ časova.

Predsednik D-r M. Ninčić: Otvaram današnju sednicu. Molim Vas da izvolite zauzeti svoja mesta. Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Kao što sam već i u Ustavotvornoj Skupštini izjavio, pale su primedbe na ovaj odeljak, naročito na čl. 95 i 96. Nalazeći da su te primedbe i zamerke opravdane, ja

sam ih izneo pred Vladu i ona je usvojila da član 95. i 96. glase ovako. Čl. 95.: „Uprava u Kraljevini vrše se po oblastima, okruzima, srezovima i opštinama.“

Podela na oblasti vrši se zakonom prema prirodnim, socijalnim i ekonomskim prilikama. Jedna oblast može imati najviše 800.000 stanovnika.

Dve ili više manjih oblasti mogu se spojiti u jednu veću. Konačnu odluku o tome donose oblasne Skupštine dotičnih oblasti. No i takva oblast ne može imati više od 800.000 stanovnika.

Na čelu svake oblasti nalazi se veliki župan koga postavlja Kralj i koji upravlja preko državnih organa poslovima državne uprave u oblasti". Molim Ustavni Odbor da primi ovu stilizaciju čl. 95.

Predsednik D-r M. Ninčić: Tako bi imao da glasi 95. član.

Reč ima g. Djonović.

Jovan Djonović: Ja sam želeo jedno objašnjenje. Želim, da mi g. Ministar objasni: da li se uprava vrši preko oblasti, okruga, srezova i opština?

Takodje bih želeo da mi se objasni: da li su okruzi ostavljeni i kao samoupravne jedinice? Da li ćemo mi onda imati četiri samouprave, kao što imamo četiri "pravna faktora"? To bih želeo da mi objasni g. Ministar.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Nećemo imati četiri samouprave. Mi ćemo imati opštine kao čisto samoupravne jedinice. Okruzi, će biti kao inspekcije državne vlasti, i neće biti samoupravne jedinice. Srezovi i oblasti biće i upravne i samoupravne jedinice. Imaćemo jedne čisto samoupravne jedinice i jedne čisto državne jedinice. Srezovi i oblasti biće i samoupravne i upravne jedinice.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Posle ovih napomena, ja bih hteo da konstatujem ovo: da je, čini mi se, utvrđena još jedna nepotrebna instancija upravna, četvrta, a to je, gospodo, mnogo. Dosta je da imamo oblasti, srezove i opštine. Utvrđivanje okruga, kao upravnih jedinica, jedan je raskoš, jedan luksuz, koji naša zemlja ne može izdržati. Stvaranje jedne instancije upravne, to znači da se mora imati i upravno činovništvo, a pored ovoga činovništva što imam, stvarati još i nešto više, to je luksuz, koji naša zemlja teško može izdržati. Zato, izbacimo to, pa neka ostane po staroj redakciji, da imamo svega tri upravne jedinice, jer ćemo, na taj način, imati mnogo manje činovništva.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Mihajlo Avramović.

Mihajlo Avramović: Gospodo, ja sam i prošloga puta kazao, kad je bilo reči u Ustavnom Odboru o ovome članu, zašto u njemu ne treba da ostane i broj. Kad se stane na gledište principa geografskih, socijalnih i ekonomskih, onda je dovoljno to da posluži za kriterijum za određivanje kolika će koja oblast biti. Držim da je to posve dovoljno. Držim da ovaj nov element koji se unosi, brojevi, da kvare odnose koji daju ona tri principa. Upravo, ovo nije nikakav element, nego je ovo jedna stvar koja unosi zabunu i remeti principe. Šta će da se radi u tom slučaju ako se po ovima trima principima utvrdi, da oblast treba da bude tolika i tolika, ako ona onda predje za nekoliko hiljada stanovnika, nego što je ovde predviđeno, hoće li se onda pozivati Skupština da se menja Ustav? To bi bio jedan vrlo skup posao, jedna suvišna stvar i na kraju krajeva jedan posao koji bi nesumnjivo posle kad se Ustav donese dokazao, da ovaj element nije bio u saglasnosti sa onim principima. Ja sam izneo razloge zbog kojih se ne može to dvoje da pomiri. Jer ako se ide za geografskim medjama, onda na određivanje kolika će medja biti za jednu oblast, utiču i saobraćajna sredstva i podneblje, pa i kultura jednoga kraja, da li u njemu preovladjuje voćarstvo ili stočarstvo i t.d. Ako se ide za ekonomskim principima tu isto tako, pored svih ovih obzira koje sam spomenuo malo pre, još utiče i sama izloženost pojedinih provincija poplavama, rekama koje ih prosecaju, i gradu. Poznato je da grad ne bude podjednako sve pokrajine. I ako bi se desilo da idući za geografskim i ekonomskim principima — jedna provincija mora da bude veća od 800.000, zato

što je izložena gradu i poplavama više nego i jedna druga provincija, šta bi onda radili gospodo? Onda ne bi mogli tu oblast da omedjite, i onda bi morali da pozivate Skupštinu samo zbog toga pitanja. Osim ovoga ima jedno drugo pitanje čisto plemenske prirode, jer mi imamo krajeva koju su najviše uznemirenu zbog ovakvih stega i ovakvoga vezivanja pitanja o određivanju oblasti. Ja mislim, gospodo, da ta uznemiravanja treba da nestanu, da mi treba mesto uzmeniravanja da unesemo izvesnu dozu umirenja. I kad brojevi sami ništa ne određuju, jer su glavna ova tri principa, onda radi spokojstva i radi unutrašnjega plemenskoga mira, treba da izostavimo brojeve. Gospoda iz Vojvodine vrlo dobro znaju šta je sve na pomolu kod njih, kakve se ruke pružaju da poremete mir koji nam je potreban. Neće biti potrebno da naglašavam ove pojave. Mi imamo puno problema za rešavanje: imamo socijalne i ekonomske probleme i druge, da ih sve ne pominjem.

Ja mislim, da će ti problemi zadati toliko posla, oduzeti toliko vremena i stvoriti tolike potrebe, da je apsolutno nepotrebno da još i plemenske nemire raspaljujemo. Stoga apelujem da još jednom razmislite pre nego što donesete odluku da li će pored pomenutih principa ostati još i broj. Ja držim, da su ovi principi potpuno dovoljni. I ako se ide samo za ova tri principa imamo dovoljno garancije, da se neće desiti ono, od čega neka gospoda strahuju. Ako se ide po principima socijalnim i ekonomskim, nikada se neće doći do istorijskih granica, nego naprotiv do drugih granica, geografskih ili ekonomskih.

Gospodo, još jednom apelujem na vas, pre nego donesete svoj sud, da ne unosete klice za nova uznemirenja, jer podela zemlje na oblasti po brojevima ničemu ne doprinosi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč gospodin Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Gospodo, ja sam protiv ove nove redakcije člana 95. da se zemlja podeli na četiri upravne jedinice, a naročito podela, koja je sada dodata na okruge. Ja se sećam iz starog radikalnog programa, da je bilo predviđeno da se ukinu načelstva, a sada je došla prilika, da ukinemo okruge i da smanjimo činovništvo, što smo narodu obećavali. I sada, gospodo, ne treba poreći ono, što smo narodu obećali. Stoga bih molio da se iz Ustava izbaci ustanova ove četiri jedinice, nego da ostanu samo tri upravne i samoupravne jedinice.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč gospodin Vojislav Lazić.

V. Lazić: Gospodo, i mi se ne slažemo sa stvaranjem još ove četvrte instancije, i ne samo što se ne slažemo nego konstatujemo, da je nezgodnim putem ona ovde i unešena. Ovaj je član bio na pretresu pred Ustavotvornom Skupštinom i zna se zašto je vraćen, vraćen je samo za pojedine stvari a ne za stvaranje još nove instancije. Znači da bi smo mi sada trebali ponovo da otvorimo diskusiju povodom ovog odborskog izveštaja u Ustavotvornoj Skupštini i da ponovo opet diskutujemo ovaj odeljak, jer se ovde sada pojavilo nešto novo što ranije nije bilo, i predlaže se nešto što Ustavotvorna Skupština nije ni mislila da se to može ponovo pojaviti.

Po amandmanima koji su podnešeni, niko nije zahtevao ustanovu te četvrte instancije, i na jedanput se ona pojavljuje. Ko je predlaže? Predlaže je vlada, pred kojom je bio ovaj nacrt nekoliko puta. Ona ga je učinila u prvo svoje vreme, pa je onda sudelovala u odborskim radnjama, pa je sudelovala i prilikom i specijalne i načelne debate i nikad nije izjavila da ima želju da ubaci još ovu četvrtu instanciju. I na jedanput pri kraju, kad je debata po odeljku završena, ubacuje

se ova četvrta instancija. Ja nalazim da pored onoga, što su dva predgovornika izjavila, koji su protiv ustanovljavanja ove četvrte instance, sem što bi se narodu nametnuo jedan broj nepotrebnih činovnika, da bi se još više otežala i administracija. Mi i danas imamo vrlo tešku administraciju i po jednom predmetu ne možemo dobiti zadovoljenje za pola godine a često puta i za godinu dana. Dok ono predje sva postojeća nadležstva u zemlji i dok jedanput dodje do rešenja, sama stvar izgubi svoju vrednost. Na taj način naša administracija koja je inače teška, sada će se sasvim otežati i zato ću glasati protiv ustanovljenja ove četvrte instance, koja se sada ovde pojavljuje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Gospodo, ja mislim da postoji kod ovoga pitanja o broju instanca jedna zablude može biti baš našom krivicom, što stvar nismo dovoljno objasnili. Zablude postoji u tome što niti je namera Ustavotvornog Odbora da bude četiri instance, niti pak skupštinska većina smatra da bi to bilo dobro. Mi imamo u vidu potrebu, da se u istini uprava reformiše i da se sprovede kroz opštinu, kroz srez i kroz oblasti, ali gospodo, nama treba jedno prelazno stanje. Mi ne možemo okrug na jedanput da ukinemo naročito ne u Kraljevini Srbiji. Mi smo u prelaznim naredjenjima stavili jedan stav i kazali: da će okruzi na teritoriji Srbije smatrati se kao oblasti dotle, dokle se ne izvrši podela na oblasti. Ali kad se izvrši podela na oblasti, može biti da neće biti moguće odmah ukinuti okruge, kao upravne, čisto upravne jedinice. I zato je ova reč „okruzi“ uneta u čl. 95, a čl. 96 pak izručno konstatuje, da su samo opštine, srezovi i oblasti samoupravne jedinice. U prelaznim naredjenjima mi mislimo da predvidimo jedan stav koji će reći da se okruzi mogu zakonom ukidati i ukinuti, t.j. kad stvarno prestane potreba za okružnim upravama. (Pavle Andjelić: Je li to pravnički?) Svakojako nije seljački. (Pavle Andjelić: Da se nešto unosi u tekst ustava, a u prelaznim naredjenjima da se poništava!)

Gospodo, što se tiče napomena g. Avramovića, mi svi shvatamo zbilja potrebu jednu, da donesemo takvo rešenje o podeli na oblasti, koje bi zadovoljilo što šire slojeve našeg naroda. Ja žalim što mi do sada nismo mogli ni pored najbolje volje da se sporazumemo i sa tim najširim krugovima i da dobijemo jedno rešenje, koje bi sve zadovoljilo. Gospodin Avramović nažalost nije nam ni sam mogao ukazati put, kojim bi mogli doći do takvog rešenja. Kad g. Avramović kaže, da ono merilo po prirodnim, geografskim i ekonomskim uslovima, nikada neće dovesti do istorijskih i plemenskih oblasti: onda ne treba da dajemo nade onima, koji traže istorijske i plemenske pokrajine, da ćemo ih takvim jednim merilom može biti jednoga dana zadovoljiti. Mi mislimo da treba mnogo jasnije kazati, da mi takve istorijske i plemenske oblasti ne možemo da primimo, i nećemo ni da postavljamo jedan princip, za koji bi im odmah kazali: on treba da Vas zadovolji. Vi budite mirni i ako taj princip praktički ne može da dovede do onoga što Vi hoćete.

Predsednik D-r M. Ninčić: Pošto se niko više ne javlja za reč, stavljam na glasanje ove izmene na koje je vlada pristala. Gospoda koja su zato da se one prime neka izvole sedeti, a koja su protivna neka izvole ustati. (Ustaje manjina). Objavljujem da su ove izmene primljene.

Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: U čl. 96. unete su ove izmene: i to kod stava II. koji ovde glasi (čita): „O samoupravi gradova doneće se naročiti zakon“. Predlažem da taj stav glasi ovako: „O upravi i

samoupravi gradova doneće se naročiti zakon. Tačka 6. iz kruga rada samoupravnih oblasnih uprava“, koja govori o merama mesne bezbednosti da se briše, i onda bi ovaj čl. 96. imao tako da glasi (čita): „Za poslove mesnog opštinskog, sreskog i oblasnog značaja, ustanovljava se mesna: opštinska, sreska i oblasna samouprava uređjena na načelu izbornom“ drugi stav bi glasio: „O upravi i samoupravi gradova doneće se naročiti zakon.“ Treći stav bi glasio: „O samoupravnim poslovima staraju se posebni samoupravni organi prema odredbama zakona.“ Dalje bi glasil: U krug rada samoupravnih oblasnih uprava spadaju ovi poslovi, ostaje sve po ranijem sem tačke 6. o merama mesne bezbednosti, koja se briše. Nema opravdana razloga da se oblasnoj samoupravi daje u nadležnost i briga o sigurnosti. To treba da bude briga državna i opštinska.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ja imam čast predložiti za ovaj čl. 96. kao novu tačku 12. i to kao dodatak, pošto se briše tačka 6. Ova tačka 12., koju smo uzeli iz srpskog zakona o uređenju okruga i srezova glasila bi ovako:

„U krug rada samoupravnih poslova spada davanje mišljenja na zahtev Vlade o zakonskim predlozima koji se tiču oblasti kao i uopšte o svima drugim predmetima za koje Vlada bude tražila njihovo mišljenje.“

Pavle Andjelić: I drugi poslovi oblasnoga značaja mogu biti zakonom povereni, to je preskočeno.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ovo je ovde šire kazano.

Jovan Djonović: Molim da se pročita još jedared član 96.

Izve tilac D-r Laza Marković: Po predlogu Vladinom sa kojim se slaže izvestilac čl. 96. imao bi da glasi ovako: za poslove pomesnog: opštinskog, sreskog i oblasnog značaja ustanovljava se pomesna: opštinska, sreska i oblasna samouprava uređjena na načelu izbornom.

O upravi i samoupravi gradova doneće se naročiti zakon.

Treći i dalji stavovi ostaju kako su predloženi sve do tačke 6. a u tački 6 predlažemo da se izostavi, jer o mesnoj bezbednosti dovoljno je da se stara država i opštinska samoupravna vlast a ne oblasna. Mesto te tačke 6 dodaje se nova tačka koja će doći kao 12. i koja da glasi ovako: davanje mišljenja na zahtev Vlade o zakonskim predlozima koji se tiču oblasti kao uopšte o svima drugim predmetima za koja Vlada bude tražila njihovo mišljenje.

G. poslanik Andjelić predlaže da se u predposlednji stav koji glasi ovako: i drugi poslovi mogu biti zakonom povereni oblasnim upravama, da se doda i drugi poslovi oblasnog značaja. Mi smatramo da bi to bilo jedno ograničenje a mi hoćemo da ostavimo zakonodavnoj vlasti širu mogućnost za poveravanje poslova, a s druge strane ovaj član 96. u prvom stavu kaže: za poslove pomesnog: opštinskog, sreskog i oblasnog značaja ustanovljava se pomesna: opštinska, sreska i oblasna samouprava. Znači da je zakonodavcu data indikacija, upustvo kakve će poslove davati.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Andjelić.

Pavle Andjelić: Ako se to u prvom stavu odnosi za poslove isključivo svoje sopstvene: opštinske i t. d., onda ja predlažem da se kaže: i druge poslove koji nisu oblasni, ali su oblasnog značaja. Usled toga ja sam to predlagao da se dodadu ove dve reči i ako g. izvestilac pristaje, onda dobro, a ako ne pristaje, ništa ne čini.

Ja imam da kažem dve-tri reči kod člana 10. o saradnji na unapredjivanju prosvete u oblasti. Ja bih molio da g. Ministar za Konstituantu ili g. Ministar

Prosvete, jedan od njih, da daje objašnjenje da li će se u zakonu predvideti da država izdržava osnovne škole, onako kako je bilo rešeno u Ustavnom Odboru kod čl. 16. pa je odgođeno da se to docnije uvede u Ustav; a ako se neće zakonom to regulisati, onda da se ovoj tački 10. doda ovakav stav: izuzimajući izdržavanje osnovnih škola o čemu se stara država.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. izvestilac.

Izv. stilač D-r Laza Marković: Gospodo, ja neću odgovarati na pitanje g. Andjelića, pošto nije meni upravljeno. Ali radi objašnjenja o značaju ove tačke 10. hoću da kažem ovo: da će oblasti saradjevati na unapređenju prosvete u oblastima. Prema tome ova tačka 10. čl. 96. ne rešava pitanje niti može rešavati pitanje koje je sasvim druge vrste. Ko će izdržavati škole i školske ustanove, to pitanje ne dolazi ni u član 96, niti pak dolazi u Ustav. A na pitanje da li će zakon rešiti ovo pitanje ovako ili onako, to ostavljam g. ministrima neka oni reše ako mogu da dadu odgovor o tome, šta će zakon da donese. (Pavle Andjelić: Molim za reč).

Predsednik D-r M. Ninčić: Vi hoćete ponovo da govorite a vi znate da članovi Ustavnog Odbora govore po pravilu samo jedanput. Ako Ustavni Odbor dozvoljava ja ću vam dati ponovo reč? (Odobrava). Ima reč g. Andjelić.

Pavle Andjelić: Ja sam hteo samo da kažem, da je Ustavni Odbor ovo primio, i da su g. izvestilac D-r Laza Marković i g. Ministar za Konstituantu g. Trifković pokvarili to, te nije ušlo u čl. 16. ustava obećavajući da će docnije to ući i da je to protivno većini Skupštine i većini odbora, i zato neka nose odgovornost njih dvojica što neće ući u Ustav odredba da osnovne škole izdržava država.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Ja ne razumem g. Andjelića. (Pavle Andjelić: Žalim!) I ja žalim, zbilja za žaljenje je kad se dva narodna poslanika koji već pet meseci zajedno rade ne mogu da razumeju. Mogu da razumem da se ne mogu sporazumeti, i to je svaki dan slučaj, ali da ne mogu da se razumeju posle šest meseci, to je zbilja za žaljenje. Mi smo o ovome, o čemu govori g. Andjelić govorili kod čl. 16., ja mislim da je to pitanje vrlo lepo raspravljeno. Ovde se kaže: osnovna nastava je državna opšta i obavezna, a zakonodavac i narodni poslanici koje narod sa punim poverenjem pošlje u Narodnu Skupštinu, oni će tu stvar raspraviti onako kako to interesi naroda i osnovne škole zahtevaju. Ja mislim da nema smisla sad kad govorimo o upravnim vlastima, da govorimo i o nastavi. Ja mislim da će g. Andjelić s tim biti zadovoljan.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ovaj predmet uopšte ne spada ovde, o tome ne može biti rešavanja. Ima predlog da i opštinske delovodje izdržava država, ali i to ne spada ovde. (Pavle Andjelić: predložite samo Vi, usvojicemo mi demokraciju i to je vaša demagogija).

Ima reč g. Lazić.

Voja Lazić: Molim vas, gospodo, odeljak 2. člana 96. sad ovako dopunjen kaže: o upravi i samoupravi gradovi doneće se naročiti zakon. Ja se nebi mogao složiti s time, da se gradovima daje u jednoj oblasti naročita samouprava drugim zakonom nego zakonom o samoupravama i oblastima. Ovde se kaže o samoupravi gradova. Predpostavimo ovo: da će u jednoj oblasti biti 3, 4, 5 gradova i onda za te gradove biće zaseban zakon o samoupravi, i oni će imati zasebnu samoupravu. Kako će izgledati oblasti u samoupravi, kad u sebi budu sadržavali neke delove koji će imati svoju posebnu samoupravu. Ja mislim da ovakva odredba neće biti dobra i da ta samouprava tako sastavljena neće biti ure-

djena potpuno, da može bar imati jednu celinu u dotičnoj oblasti.

Ako se htelo ovime naročito da se izdvoje gradovi od sela i da se pokaže gradovima neka veća pažnja, ja to žalim. Znači davati privilegije nekim izvesnim delovima u zemlji ili nekim građanima na štetu drugih. Ja mislim, da smo mi svi jednaki i da treba jednako da se pažnja obraća svima kako varošima tako i selima. Ja to tako zamišljam, da se ima ta tendencija, da se gradovima pokaže više pažnje nego selima. (Glasovi: Ne). Ali ako nije baš ta tendencija, nego se hoće jednako da se sa svima i varošima i selima, onda dolazi to malo nelogično imati u jednoj oblasti neke druge sa posebnim zakonom činjenice. Znači imati državu u državi. Ja bih predložio i molio, da se ovo izostavi i da se donese jedan zakon, koji vredi za sve kako po selima tako i po varošima. To je jedno.

Drugo, gospodo, samouprava, koja se predviđa u članu 96., ugrožena je čl. 99. i ova samouprava koja se predviđa neće biti potpuna samouprava, nego će biti onako samo da se nazove samouprava. Imaće davati pojedina mišljenja ili da se svodi njezina funkcija na zamislima i ona će članom 99. biti uništena, jer će uvek državna vlast biti starija i uvek imati u samoupravnim čistim odnosima i rešenjima prvu reč. Zato se neće moći složiti sa članom 96.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč gospodin Ministar Prosvete.

Ministar Prosvete Svetozar Pribićević: Ja hoću samo sa nekoliko reči da odgovorim na pitanje, koje je pokrenuo gospodin poslanik Andjelić.

Gospoda znadu, da je u čl. 16., koji govori o školama, izraženo jedno vrhovno načelo, da je škola državna. Gospoda znadu, da se bore dva velika principa, i to princip državne škole i princip narodne škole. Mi smo pristalice načela, da škola bude državna, što smo izrazili u Ustavu i iz toga treba izvoditi sve konsekvencije. Ali ipak pitanje, koje pokreće gospodin Andjelić, nije se rešilo ustavom, te ovaj odeljak Ustava koji govori o upravi nije podesan za to, da se rešava ovo pitanje koje pokreće gospodin Andjelić. To pitanje treba da reši školski zakon vodeći se pritom osnovnim načelima, koja su u Ustavu izražena. Novi zakon je o tom pitanju izradjen i taj će zakon doneti rešenje, kako gospodin Andjelić želi. Taj će zakon doći u Skupštinu i Skupština će imati određene ruke. (Pavle Andjelić: Vrlo dobro).

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Gjonović.

Jovan Gjonović: Posle ove izjave gospodina Ministra Prosvete nemam potrebe da govorim. Hteo sam govoriti o tom pitanju, da osnovne škole treba da održava država, ali posle ove izjave nije potrebno.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima završnu reč Gospodin Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu Marko Trifković: Gospodin Lazić u ovom stavu o samoupravi gradova našao je da se hoće učiniti naročite povlastice gradovima. Medjutim ja mislim, da je to samo on našao. Druga gospoda iz grupe zemljoradničke neće moći to naći. Nesumnjivo je, da su poslovi samouprave u gradovima druge prirode nego u selima. Ovde nema nikakve povlastice niti se može to osetiti, kad se kaže doneće se naročiti zakon. Kad se donese taj zakon pred Skupštinu, onda će se videti, da li se ne donose tim zakonom bša seoskim opštinama povlastice.

I ako g. Lazić bude video da nema privilegija seoskim opštinama, nego da se privilegije odnose na one opštine po gradovima, onda on može ustati protivu ove odredbe, i onda može biti da će on naći puno pristalica i na drugoj strani, van svojega kluba. A ovako, kad

nema nikakve opasnosti, ovo se može primiti baš i od strane Zemljoradničkoga Kluba.

Predsjednik D-r M. Ninčić: Gospodo, stavljam na glasanje ove izmene kod čl. 96. Ko je zato da se te izmene prime neka izvoli sedeti, a ko je protivan neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Manjina je ustala, objavljujem da su ove izmene primljene.

LXV SEDNICA

USTAVNOG ODBORA

USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Držana 27. juna 1921. godine u Beogradu.

Predsedavao **Predsjednik D-r M. Ninčić.**

Izvestilac Juraj Demetrović.

Početak u 12 $\frac{1}{4}$ časa.

Predsjednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, otvaram sednicu Ustavnoga Odbora. Na dnevnom redu su predlozi iz Odeljka XIII prelaznih naredjenja. Ima reč g. izvestilac Demetrović.

Izvestilac Juraj Demetrović: Gospodo, kod člana 128. imamo predlog Socijal-demokratskog Kluba da se taj član izbaci.

Za ovim imamo predlog g. d-ra Momčila Ivanića kod člana 128. i 129. koji glasi:

„Kralj i članovi Narodne Skupštine položiće na prvom sastanku skupštinskom, posle proglašenja Ustava zakletvu ili dati svečanu izjavu (afirmaciju) na ovaj Ustav prema propisima člana ... Ustava.“

Mesto propisane crkvene zakletve predlažemo da se može održati običajna izjava (afirmacija) ove sarđine:

„Ja (ime) svečano izjavljujem i zaričem svim što mi je po zakonu najsvetije i na ovom svetu najmilije da ću se u svom poslaničkom radu pridržavati Ustava i da ću dobro Kralja i naroda i jedinstvo države po mojoj duši i mojem znanju uvek pred očima imati.“

Predsjednik D-r M. Ninčić: Gospodo, vi ste čuli ovaj predlog Socijal-demokrata da se član 128. izbaci. Ja ću ga staviti na glasanje.

Jovan Djonović: Gospodo, ja želim da skrenem pažnju samo na jednu stvar. Smatram, da je smešno govoriti o zakletvi u opšte, a naročito nije lepo forsirati ljude da se kunu da će pri svom radu imati „dobro Kralja“ u vidu. Ima ljudi, koji su uopšte protivnici monarhiji, i Vi, dakle, te ljude forsirate članom 129. da se moraju kleti, da će raditi za dobro kralja, a to je, da moraju davati zakletvu, u koju sami ne veruju a u koju ne veruju ni oni koji ih teraju da se kunu kao ni onaj kome se kunu. Ja protivu toga protestujem, jer smatram, da je dovoljno da poslanici dadu samo poštenu reč da će raditi za dobro naroda i da će svoj rad saobražavati Ustavu i zakonima. To je sasvim dovoljno!

Predsjednik D-r M. Ninčić: Gospodo, stavljam na glasanje ovaj predlog. Ko je zato da se on primi neka ustane. (Manjina ustaje). Objavljujem da je predlog odbačen većinom glasova.

Sad stavljam na glasanje predlog g. Momčila Ivanića, pošto se niko nije javio za reč.

Prema ovome, mi smo svršili ove amandmane zbog kojih su ovi članovi došli u Ustavni Odbor.

Ovu sednicu zaključujem, a drugu ću zakazati radi amandmana o prelaznim naredjenjima.

Molim gospodu članove skupštinske većine da izvole doći na konferenciju koje ćemo sad odmah održati.

Sednica je zaključena u 10 sati pre podne.

Gospoda, koja su zato da se ovaj predlog primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Kod člana 129. imamo ovaj predlog Socijal-demokrata: „Narodni poslanici položiće na skupštinskoj sednici pred Predsednikom Skupštine obećanje da će se u svom poslaničkom radu pridržavati Ustava i da će štititi pravo naroda i jedinstvo države po svom najboljem znanju i ubedjenju.“

Predsjednik D-r M. Ninčić: Gospoda, koja su zato da se ovaj predlog primi neka ustane. (Manjina ustaje). Manjina je ustala, prema tome objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Izvestilac Juraj Demetrović: Kod čl. 130. imamo predlog Socijal-demokrata koji glasi:

„Prvoj postati da se na kraju dodadu reči: „Do najdalje dve godine.“

Druga postata da glasi: „Vlada će u roku od 3 meseca od dana kad ovaj Ustav stupi u život, predložiti Ustavotvornoj Skupštini sve uredbe koje su bile donesene u vreme predviđeno u prvom stavu. Dalje će o njima rešavati Ustavotvorna Skupština.“

Predsjednik D-r M. Ninčić: Ko je zato da se ovaj predlog primi neka izvoli ustati. (Manjina ustaje). Manjina je ustala, objavljujem da je ovaj predlog odbačen.

Kod ovog istog člana 130. ima i predlog g. Vojislava Lazića i drugova.

Izvestilac Juraj Demetrović (čita): Predlog g. Lazića glasi: „Drugi stav čl. 130. da se zameni ovom redakcijom:

Vlada će Zakonodavnom Odboru u roku od 3 meseca od stupanja u život ovoga Ustava podneti sve uredbe donete u vremenu predviđenom u prvom stavu, koje će Zakonodavni Odbor usvojiti, izmeniti ili ukinuti, o tome će Zakonodavni Odbor doneti svoju odluku koja će se ukazom objaviti.“

Za ovim ima predlog g. Momčila Ivanića i drugova: „One uredbe i privremeni zakoni i sa vladaočevim potpisom, obnarodovani u „Službenim Novinama“ i izdani u vremenu od 1. decembra 1918. god. do stupanja u život ovoga Ustava, za koje Ustavni Odbor s Vladom nadje da ih treba ovakve ili izmenjene i dalje u važnosti ostaviti, ostaju i dalje u važnosti kao zakoni dok se ne ukinu ili ne zamene drugim zakonima.“

Drugi stav člana 130. otpada.

Za ovim dolazi i predlog g. Rad. Filipovića i drugova da se drugi odeljak čl. 130. zameni ovom redakcijom:

„Ustavni Odbor u roku od dva meseca od stupanja u život ovoga Ustava predložiće Vladi sve one uredbe donete u vremenu predviđenom u prvom stavu, koji će se ukinuti. Vlada je dužna u roku od mesec dana objaviti koje su uredbe prestale važiti, a koje ostaju u važnosti.

Predlog Petra Markovića i drugova za dopunu čl. 130. novim stavom posle 1. stava glasi:

„Svi rokovi po uredbi o likvidaciji pravnog stanja stvorenog ratovima i privremenom zakonu, o likvidaciji moratornog stanja, koji budu istekli pre dana kad ovaj Ustav stupi na snagu, produžuju se od toga dana još za 30 dana.

Odbor nije mogao primiti ni jedan od gornjih predloga, ali je usvojio čl. 130. u ovoj novoj redakciji:

„Privremeni zakoni, uredbe, pravilnici i rešenja Ministarskog Saveta i druga akta i odluke sa određenim rokom trajanja, zakonskog značaja izdani u vremenu od 1. decembra 1918. god. do dana proglašenja ovoga Ustava, važe i dalje kao zakon, dok se izmene ili ukinu. U roku od mesec dana od proglašenja Ustava, Vlada je dužna sprovesti sve privremene zakone, uredbe pravilnike i rešenja Ministarskog Saveta i druga akta i odluke sa određenim rokom trajanja zakonskog značaja Zakonodavnom Odboru na pregled. Odbor, podeljen u sekcije prema granama državne uprave, pošto izvrši njihov pregled, najdalje u roku za 5 meseci rešice u plenumu, koje ostaju u važnosti bez izmena, koje se menjaju a koje se ukidaju. Nepodneti privremeni zakoni itd. prestaju važiti. Odluke odborske proglašice se kao zakon. One, o kojima Odbor u ostavljenom roku ne donese nikakvu odluku, važe i dalje u celini dok se ne zamene redovnim zakonodavnim putem.

Svi privremeni zakoni, uredbe, pravilnici i rešenja Ministarskog Saveta zakonskog značaja koji se tiču: agrarnih odnosa u zemlji, Narodne Banke Srba Hrvata i Slovenaca, likvidacije moratornog stanja stvorenog ratom i naknade štete ratom pričinjene, uredba o zajmu i o ubrzanju rada kod sudova, mogu se menjati samo zakonodavnim putem.“

III. a) Kod čl. 131. po predlogu Vlade primljena je izmena reči: „će utvrditi s Ustavnim Odborom, čija nadležnost traje sve do svršenog posla“ sa rečima „budu izvršene na način predviđen u čl. 133.“ tako da sada član 131. glasi:

„Do donošenja zakona o uređenju ministarstava, o Državnom Savetu, o Glavnoj Kontrolu, o poslovnom redu u Državnom Savetu i o ministarskoj odgovornosti privremeno se proširuje važnost dotičnih zakona Kraljevine Srbije na celu državu, sa izmenama i dopunama koje budu izvršene na način predviđen u čl. 133.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Kao što vidite ovaj je predlog nov i niime se znatno bolje garantuje pravo parlamenta u pogledu ovih uredaba. Sve uredbe podvrgavaju se reviziji u roku od 5 meseci, a Zakonodavni Odbor imaće da reši koje će ostati u važnosti a koje će imati da se zamene ili ukinu. Ima reč g. Gjonović

Jovan Djonović: Ja sam hteo samo da kažem ovo: Ovaj je tekst dugačak, i ja ga nisam upamtio, a sumnjam da ga iko može upamtiti kad ga prvi put čuje. Mi raspravljamo o nečemu što u stvari i sami ne znamo, a čim ne znamo, treba nam dati objašnjenja. Tamo se na jednom mestu kaže: „One uredbe mogu biti suspendovane, za koje reši odbor u celini. Da li to znači da ceo odbor treba da glasa za jednu uredbu pa da prestane važiti ili nekako drukčije to treba razumeti? Drugo, ja vidim, da se tu neke uredbe izuzimaju, kao n. pr. uredba o narodnoj banci; uredba o agrarnoj reformi, i t. d. One se smatraju kao nešto zdravo važno da Ustavni Odbor ne može da donese odluku o njima, nego

treba zakonskim putem da se menjaju! Izgleda mi da je taj duplicitet, odnosno da je to deljenje uredaba da se prema jednima postupa na jedan, a prema drugima na drugi način nelogično. Kad ste kazali da sve uredbe treba da dodju pred odbor, onda su trebale i te uredbe, koje ste izuzeli, da dodju tu. Zatim, rekao bih, da uredbe koje se za dva meseca ne podnesu Odboru važe i dalje? (Dr. Laza Marković: Ne, nego prestaju važiti).

Ja Vam kažem, da je to jedan dugačak tekst, koji nisam mogao upamtiti i nemoguće je sve to upamtiti. Ali, izgleda mi savršeno nelogična njegova kompozicija. Stoga se uredbe dele jedna od drugih i, naravno, na taj način, Ustavnom Odboru, odnosno Zakonodavnom Odboru, oduzima pravo da on može da rešava o svima njima. To je sasvim neprirodno nelogično, te ne bi trebalo da bude. (D-r Voja Marinković: Skupština rešava). Skupština o svima uredbama ne rešava, nego samo o nekima, a o drugima rešava Ustavni Odbor! Skupština rešava samo o onim uredbama, za koje ste kazali, da mogu biti zamenjene zakonodavnim putem.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću Vas moliti, gospodo, da prekinemo sednicu. (Čuje se: Zašto prekidate sednicu?) Niko, gospodo, ne daje nikakva obaveštenja i ja moram da prekinem sednicu, da bi se gospoda iz zemljoradničkog i socijal-demokratskog kluba upoznala s ovim predlogom.

Molim gospodu članove Ustavnog Odbora, da se razilaze sada, jer mi imamo da radimo dok posao ne svršimo. Naš izveštaj mora da se odštampa za skupštinsku sednicu, koja će biti posle podne.

(Nastaje prekid sednice)

Posle prekida sednice.

Predsednik D-r M. Ninčić: Nastavljamo rad, gospodo. Ima reč g. Avramović,

Mihajlo Avramović: Pošto sam dobio u ruke ovaj tekst i pročitao ga, ja bih mogao da izjavim, da bismo se mogli pomiriti sa predloženim tekstom sve do trećega odeljka, i ako se mi time ne zadovoljavamo potpuno; ali ipak bismo se mogli pomiriti s tim odredbama do poslednjeg odeljka, gde se isitiče princip, da će se privremeni zakoni, uredbe, pravilnici i rešenja Ministarskog Saveta sa zakonskim značenjem, izdani od 1. decembra 1918. god. do dana proglašenja Ustava, uputiti Zakonodavnom Odboru da on o njima donese svoju odluku. S time bismo se mogli pomiriti, s pogledom na sve prilike u našoj zemlji. i naravno, pod pretpostavkom, da se od danas pa dodana proglašenja Ustava neće izdavati još i neke druge uredbe. Ali dok bismo se s time mogli pomiriti, ne možemo se pomiriti s onim izuzetkom od toga principa koji se ovde odmah posle toga ističe: da se od toga principa izuzimaju samo oni privremeni zakoni, uredbe, pravilnici i rešenja Ministarskog Saveta, koji se tiču agrarnih odnosa u zemlji, Narodne Banke, likvidacije moratornog stanja, naknade štete, i uredbe o zajmu i o ubrzanju rada kod sudova. Kad je gore istaknut već jedan princip, onda mislimo da se i ovi drugi pravilnici, privremeni zakoni, uredbe i rešenja mogu sasvim komotno uputiti Ustavnom Odboru, da on o njima donese svoj sud. Kako će o tim odlukama Ustavnog Odbora Skupština ipak imati prava da rešava, mislim da je tu data dovoljna garancija za celu Skupštinu, da i o tim specijalnim uredbama, privremenim zakonima itd. rešava Ustavni Odbor, a da nije potrebno da i njih ovde izuzimam. To naročito naglašavam zbog uredbе o regulisanju agrarnih odnosa u zemlji. Mi ne bismo mogli nikako pristati na taj izuzetni postupak samo u toj oblasti. Razumem teškoće pitanja oko pogodbe sa Narodnom Bankom. To je svršena stvar. Razumem i teškoće u pitanju o zajmu. Oni koji upisuju zajam, treba

da imaju neke garancije za novac koji daju. Ali, ja mislim, gospodo, da se ipak i tu može dobiti od opozicionih grupa koje su sada ovde jedna izjava, da se ništa bitno u tom pogledu, kod tih uredaba, neće menjati u Ustavnom Odboru, bez sporazuma sa vladinom većinom.

I ako bi oni takvu izjavu dali, a ja mislim da mogu da dadu, onda bi mogli komotno ceo ovaj pasus poslednji, gde se čine izuzeci, od onoga principa da otpadne. Na taj način, gospodo, ja mislim, da bi s tim mnogo olakšali u ovom teškom pitanju sporazum sa predstavnicima opozicionih grupa.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Jovan Djonović.

Jovan Djonović: Želim da kažem ovo: Ja se u principu ne mogu složiti da sve uredbe, koje su izdane i svi privremeni zakoni i rešenja Ministarskog Saveta postaju izglasanjem Ustava, automatski, zakonima, dok ne budu pregledani ili izmenjeni od strane Zakonodavnog Odbora ili zakonodavnim putem. U principu ne slažem se s tim. Pored toga tražio bih, da Vlada dadne izjavu, da ne misli praviti nikakvu uredbu od dana izglasavanja Ustava do njegovog obnarodovanja. Jer, vi ćete verovatno izglasati Ustav sutra, a on stupa na snagu kad se objavi u Službenim Novinama, a to može da bude i 10 pa i 15 dana po izglasavanju. (**L. Marković** prigovara). Po ovome pitanju pisao je i vaš učitelj i kolega, g. Slobodan Jovanović, i baš zato što to može da bude, ja tražim, da Vlada kaže da neće donositi nikakve privremene zakone od dana izglasavanja Ustava do dana stupanja njegovog na snagu. Ja verujem, na primedbu g. Andjelića, da Vlada neće biti nevidljiva i nemoralna da antidatira svoje odluke. Ali ipak, ja se slažem sa g. Avramovićem, da apsolutno ne treba izuzeti ni jednu uredbu koja je doneta i ni jedan privremeni zakon, a da se po ovoj odredbi, u toku od jednog meseca ne raspravlja o njima u Ustavnom Odboru. Ne vidim, zašto bi bila jedna uredba važnija nego druga? Vi znate, da je n. pr. g. Ministar za Socijalnu Politiku doneo uredbu o invalidima, koja je vrlo važna; i, onda, koliko sam po javnosti obavešten, sprema se i uredba o redu radu i poštovanju države, koja može biti isto tako vrlo važna i važnija nego što su mnoge druge — i onda te uredbe Ustavni Odbor može da poništi, a druge uredbe, koje može biti nisu ništa važnije, moraju da dodju pred plenum skupštinski, da se na zakonski način izmene! Ja se, dakle, u principu ne mogu da složim, da se prave takvi izuzeci, nego da sve uredbe treba da dodju pred Zakonodavni Odbor, te da on odabere one, koje će predložiti Skupštini na poništenje. Smatram, da je Odbor dužan izneti predlog plenumu skupštinskom i plenum ima to da njegovu odobri ili obori. To je moje mišljenje.

Predsednik D-r M. Ninčić: Niko se više ne javlja za reč. Stavljam na glasanje. Gospoda koja su za to da se ovaj amandman primi kako je pročitao u sporazumu sa Vladom kod čl. 130. neka sede, a ko je protiv neka ustane. (Većina sedi). Objavljujem, da je ovaj predlog primljen kako je pročitao. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod člana 131. nema specijalnih amandmana i meni je čast kao izvestiocu predložiti jednu izmenu. Po prvobitnom tekstu čl. 131. glasi: „Do donošenja zakona o uređenju Ministarstava o Državnom Savetu, o Glavnoj Kontrolji, o Poslovnom redu u Državnom Savetu i Ministarskoj odgovornosti privremeno se proširuje važnost dotičnih zakona Kraljevine Srbije na celu državu sa izmenama i dopunama, koje će utvrditi Vlada s Ustavnim Odborom, čija nadležnost traje sve do svršenog posla“. Ja predlažem, da se poslednja rečenica revidira i da glasi:

„Sa izmenama i dopunama koje se izvrše na način predviđen u čl. 133.“ (Čuje se: Prima se.)

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovu izmenu i predlog g. izvestioca. Gospoda koja su za to da se ona primi neka izvole sedeti. (Svi sede). Prema tome objavljujem da je ova izmena primljena. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović: Imamo sada amandman kod čl. 133. podnet od strane Voje Lazića i drugova da se u stavu 3. posle reči „Narodnoj Skupštini“ doda: „na pretres i rešavanje.“ Zatim imamo predlog d-ra Momčila Ivanića i drugova da se učini izmena u 3. stavu u drugoj rečenici, tako da ista prema tome ima da glasi: „O ovim zakonskim predlozima Skupština rešava poimeničnim glasanjem dvaputa u roku od 5 dana i u celini, prima li ih ili odbacuje.“

Zatim imamo predlog socijal-demokratskog kluba da se u 3. postati posle reči „Skupština rešava“, kaže: „jednako kako je propisano za postupanje sa zakonskim predlozima uopšte“. Dalje da 4. postata glasi: Ovakav kraći postupak za izjednačenje zakonodavstva i uprave u zemlji može se primeniti najviše za 5 godina od dana kada stupa ovaj Ustav u život.“ I najzad da 5. postata glasi: „Kad Ustavni Odbor svrši svoj posao, na njegovo se mesto bira Zakonodavni Odbor.“

Izvestilac D-r Laza Marković: Gospodo, ja u ime skupštinske većine imam da izjavim da ove predloge ne primam. Ali ja predlažem kod čl. 133. izvesnu izmenu u tome smislu da se ne vrši nikakav izbor ovoga Zakonodavnog Odbora od 60 poslanika, koji bi morao odmah da se bira, da ne bi taj izbor bio na štetu grupa koje nisu tu, nego da ostane sadašnji Ustavni Odbor da vrši tu funkciju do kraja i onda bi čl. 133. u 2. stavu glasilo: „Svi zakonski predlozi, koji imaju za predmet izjednačenje zakonodavstva i uprave, podneseni bilo od Vlade ili od pojedinih poslanika, upućuju se preko Predsedništva Skupštine naročito Zakonodavnom Odboru.“ Tu dolazi tačka. Poslednji stav ovoga člana imao bi da glasi: „Dok traje Ustavotvorna Skupština kao zakonodavna skupština, Ustavni Odbor vršiće dužnost ovoga Zakonodavnog Odbora.“ Molim Odbor da primi ove izmene.

Vojislav Lazić: Gospodo, ja i moji drugovi podneli smo predlog da se učine izvesne izmene kod ovoga člana, a ja ću vam obrazložiti zašto smo to tražili. Vi ste te naše predloge čuli i ja ću ih ovde samo kratko obrazložiti. Mi smo ovde tražili da se u stavu 3. u III odeljku posle reči „Narodnoj Skupštini“ dodadu reči: „Na pretres i rešavanje“. To smo učinili zato da bi se mogao voditi pretres o tim predlozima, jer kako je stilizovan ovaj član, Skupština neće imati pravo da pretresa zakone, nego će ih samo imati da izglasa angro, ne govoreći zašto se glasa za ili protiv. Zato ja mislim da mi ovde ovom stilizacijom oduzimamo prava narodnih poslanika. Ova Ustavotvorna Skupština može i ne preći u zakonodavnu, nego može biti birana druga Skupština za zakonodavni rad, i onda mi tim narodnim poslanicima, koje narod bude birao oduzimamo njihova prava, jer vidite da se ovde kaže da „pre glasanja“ može po jedan predstavnik svake parlamentarne grupe dati samo kratku izjavu“. Mi tražimo da se ovo izbaci da bi se videlo da, kada zakonodavni odbor podnese sve ove zakone pred Skupštinu, Skupština o njima rešava. Skupština će propisati sebi poslovnik i ona po svome poslovniku ima da rešava.

I ja bih molio da se ovaj naš predlog primi, jer izgleda da mi želimo da prosto sprečimo pravilno funkcionisanja jednog zakonodavnog tela. Sad se ide s ovim predlogom koje je podneo g. izvestilac još i dalje. Ranije smo ustanovili Zakonodavni Odbor od 60 poslanika

s tim, da se ovome Odboru Ustavnom doda još 18 narodnih poslanika. Medjutim, vidimo, da se ovim novim predlogom izbegava ovo povećavanje članova. Znači, da mi u Ustavnom Odboru hoćemo da prigrabimo sebi pravo i da ostali poslanici ne mogu da funkcionišu kao narodni poslanici već da imaju samo titulu poslanika bez ikakvog rada. Sem toga nastaje pitanje kako će se za vreme rada ovoga zakonodavnog odbora smatrati Skupština? Da li će se smatrati: da je u sazivu, da je raspuštena ili da je odložena? Isto tako nastaje pitanje: da li će se poslanici računati u dejstvu ili nedejstvu? Iz svih ovih razloga ja mislim da mi ne treba da oduzimamo pravo zakonodavnom telu nego neka to telo posle izglasanoga Ustava radi svoje poslove kao što je do sada radilo, — i zato bih molio da se ovaj naš predlog primi.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, stavljam na glasanje ovaj amandman Zemljoradničkog Kluba. Gospoda koja su zato da se ovaj amandman primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). To je manjina. Objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Stavljam na rešavanje ovaj predlog koji je g. izvestilac pročitao, a na koji je pristala i Vlada. To je: da se Ustavni Odbor pretvori u Zakonodavni Odbor i da se ne bira višak od 18 članova, — a koji je predlog motivisan time, što su mnoge grupe otišle iz Ustavotvorne Skupštine pa ne bi mogle učestvovali u izboru ovih novih članova.

Gospodo, stavljam na glasanje ovaj predlog. Gospoda koja su zato da se ovaj predlog primi neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj predlog primljen.

Gospodo čuli ste amandman g. d-r Ivanića i drugova kod čl. 133.

Stavljam na glasanje. Gospoda koja su zato da se ovaj amandman primi neka izvole ustati, a ko je protivan neka izvoli sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj amandman odbačen.

Gospodo, čuli ste amandman socijal-demokratskog Kluba kod čl. 133.

Gospoda koja su zato da se ovaj amandman primi neka izvole ustati, a ko je protivan neka izvoli sedeti. (Većina sedi). Objavljujem da je i ovaj amandman odbačen.

Prelazimo na amandmane kod čl. 134.

Izvestilac D-r Laza Marković: Čast mi je predložiti kao izvestilac izvesne izmene u stavovima prvom, drugom i trećem ovoga člana. Po tim izmenama čl. 134. glasio bi ovako, i to u prvom stavu:

„Po stupanju na snagu ovoga Ustava ostaju privremeno sadašnje pokrajinske uprave svaka na čelu sa pokrajinskim namesnikom, koga imenuje Kralj na predlog Ministra Unutrašnjih Dela. Pokrajinski namesnik vrši pokrajinsku upravu preko šefova odeljenja pod neposrednim nadzorom Ministra Unutrašnjih Dela, a kao organ nadležnog Ministra na osnovu dosadašnjeg zakona i uredaba (naredaba).“

D-r Laza Marković: Ttav drugi: „Zakoni doneseni posle stupanja na snagu ovoga Ustava ne mogu dodeliti pokrajinskim upravama nove dužnosti“. To je stara redakcija.

Nov dodatak bi glasio: „O postupnom prenašanju poslova pokrajinskih uprava na pojedina ministarstva i pojedine oblasti po odredbama donesenim na način predviđen u članu 135. odlučivaće Ministarski Savet po saslušanju dotičnog pokrajinskog namesnika“.

Treći stav je: „Dok budu trajale pokrajinske uprave, odeljenja pojedinih ministarstava u pokrajini dužna su, da za sve predloge opšteg karaktera, ili koji se odnose

na službu osoblja zatraže mišljenje pokrajinskog namesnika pre ministarskog rešenja“.

Četvrti stav ostaje po predlogu.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, da ostavimo 5 minuta odmora, da bi se gospoda upoznala sa ovim predlogom, ili da se on ponovo pročita. Ja mislim da bi to bilo dovoljno.

Izvestilac D-r Laza Marković: ponovo čita predložene izmene kod čl. 134.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Gospodo, ovo nije od velikog političkog značaja. Javlja li se ko za reč? (Niko). Stavljam na glasanje ovaj predlog na izmene. Gospoda koja su za taj predlog, odnosno za ove izmene, koje je pročitao g. izvestilac, neka sede, a koja su protiv neka izvole ustati. (Objavljujem da je ovaj predlog po sporazumu sa vladom primljen).

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod člana 135. čast mi je kao izvestilac predložiti sasvim novu redakciju. U prvom stavu taj član bi glasio ovako: „Predloženi zakoni o podeli na oblasti i o uređenju oblasti (član 95. i 96. Ustava) kao i o prenosu dosadanje pokrajinske nadležnosti ministarstva i oblasne uprave (čl. 134.) vlada je dužna u roku od četiri meseca podneti Narodnoj Skupštini rešenje. Ako Narodna Skupština ne bi ovaj zakon u roku od tri meseca rešila, imaju se isti doneti po propisima člana 133. o izjednačenju zakonodavstva i uprave u zemlji; a u kojiko ni po tom kraćem postupku ne bi ovi zakoni bili doneseni u daljem roku od dva meseca imade se narediti kraljevskom uredbom u roku od mesec dana podela zemlje zajedno sa razgraničenjem pokrajinske uprave u smislu čl. 95. i 96. Ustava. Ta se uredba može menjati samo zakonodavnim putem. Ako se podela zemlje ne bi vršila ni po prvom ni po drugom stavu ovoga člana, nego po trećem, onda se imadu osnovati u Hrvatskoj i Slavoniji četiri oblasti“.

Drugi odeljak ovoga člana bi bio: „Isto tako, ako se podela zemlje vrši uredbom, po ovome članu, Crna Gora iz 1913. sa kotarom Boko-Kotorskim a bez okruga pljevskog i bjelopoljskog važiće kao oblast i vršiće funkciju oblasti po ovome Ustavu.“

Stav treći glasi: Zakonom o razgraničenju oblasti, Bosna i Hercegovina će se razdeliti u oblasti u svojim sadanjim granicama. Dok se to zakonom ne uredi, okruzi u Bosni i Hercegovini važe kao oblasti.

Spajanje tih oblasti vrši se odlukom oblasnih skupština dotičnih oblasti donetom većinom od $\frac{2}{3}$ glasova u granicama odredjenim trećim stavom čl. 95. ustava.

Pojedine opštine ili srezovi mogu se iz svojih oblasti izlučiti i pripojiti drugoj oblasti u sadanjim granicama Bosne i Hercegovine ili izvan njih, ako na to pristanu njihova samoupravna predstavništva odlukom od $\frac{2}{3}$ glasova, i tu odluku odobri Narodna Skupština.“

Stav četvrti glasi ovako:

„Okruzi (županije, okružja) ostaju kao jedinice državne uprave dok se ne ukinu zakonom. Njihov krug rada regulisaće zakon.“

Likvidacija samouprave okruga provešće se u korist oblasti i srezova čim budu organizovane oblasti.“ To je gospodo, ceo član 135,

Vojislav Lazić: Zar to nisu istorijske granice?

D-r L. Marković: Nisu. (Vojislav Lazić: Vi težite tome) —

Predsednik M. Ninčić: Ima reč g. Jovan Djonović.

Jovan Djonović: Gospodo, posle ovoga što sam čuo, protestujem što se deobom na oblasti Bosna i Hercegovina meće u jedan izuzetan položaj, što se za nju stvara specijalna odredba, koja se ne stvara ni za jednu drugu pokrajinu (Glas: I za Crnu Goru i za Hr-

vatsku). To znači da ne može ni jedan okrug, ni jedno selo iz Bosne i Hercegovine, makar govorili socijalni, ekonomski i geografski razlozi, biti spojeno s jednom drugom oblašću. To nije lepo. Ja ću otvoreno da kažem: Sve oblasti treba da se ograniče onako, kako ste odredili čl. 95, a to znači, po principu socijalnom, ekonomskom i geografskom, bez obzira na to, da li će one ostati tu gde su sada po političkim granicama, prema granicama iz istorijske prošlosti, ili će preći gde drugo. To sam imao da kažem i da vas lepo zamolim da to izbacite u interesu reda, u interesu mira u zemlji i u interesu poverenja u ovaj posao koji pravite (F. Kurbegović — Predviđene su korekture).

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. V. Lazić.

Vojislav Lazić: Ja molim g. predsednika Ustavnog Odbora da nam sada sve nove članove razda po Poslovniku da se s njima upozna i Ustavni Odbor i da se upoznaju i članovi Ustavotvorne Skupštine, da se ne vrši ovako jedan prepad kao što se misli učiniti ovde i da se izvrši podela da se odvoji naša Bosna i Hercegovina kao autonomne opet po želji Muslimana i da mi u tome ne budemo tačno upoznati (Jedan glas: Ne odvajaju se). Ovde se vidi da se hoće da održe istorijske granice po volji Muslimana. Govori se i težnja je da te istorijske granice ne treba dozvoliti, a po želji Muslimana za Bosnu se to dozvoljava. Da to ne bi bio prepad, koji se želi izvršiti, zahtevamo da se taj izveštaj razdeli na upoznavanje prvo članovima iz Ustavnog Odbora, pa posle da se razdeli i poslanicima. Jer gospodo, mi ne možemo kao predstavnici svojih klubova o tome dati nikakvu reč pre nego što se budemo savetovali sa članovima naših klubova. Mi treba da upoznamo naše članove klubova o tome, da prodiskutujemo pa tek onda da možemo govoriti u njihovo ime i dati obaveznu reč. A pre nego što se to učini izjavljujem, da ne mogu u opšte o tome specijalno govoriti ni dati svoje mišljenje pre nego što bi se ja upoznao s tim a i članovi kluba.

Predsednik D-r M. Ninčić: G. Lazić hoteći da zameri meni i većini Ustavnog Odbora za povredu Poslovnika, upao je u grubu povredu Poslovnika upotrebljavajući jednu reč, kojom je uvredio i mene i većinu Ustavnog Odbora navodeći u dva maha, kako hoćemo da učinimo prepad na Ustavni Odbor. Gospodo, ovde nema nikakvog prepada, i ako ima prepada, to bi bio ovaj govor g. Lazića. Gospodo, po stalnoj dosadašnjoj praksi u Ustavnom Odboru sem amandmana, koji su prošli kroz Ustavotvornu Skupštinu, mi ovde rešavamo i o predlozima koje su pojedini članovi van tih amandmana podneli Ustavnom Odboru.

Takih je predloga bilo naročito sa strane opozicionih grupa. Nikada gospodo, ti predlozi nisu bili prethodno napisani, i redovno nikada se nije tražilo, da prethodno o njima klubovi rešavaju, nego se o tim predlozima rešavalo kolegijalnim sporazumom u Ustavnom odboru. A ovo je jedno vrlo teško pitanje; ali niko ne može reći, da je na ovom pitanju iznenadjen. Ima već nekoliko dana od kako se o tom pitanju diskutuje. Svi su klubovi u ovom pitanju već zauzeli svoja gledišta, i od mene se ne može tražiti, da sada postupam drugačije, nego što sam postupao i sa drugim predlozima, koji su na taj način doneseni pred Ustavni Odbor. Ako gospodi nije bilo dovoljno, što se to pročitalo, ja mogu dati odmor da se gospoda od strane opozicije upoznaju s time, ali tražiti da ta pitanja idu pred klubove, to nišmo do sada radili niti mogu na to pristati. Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Mene zbija iznenadjuje jedno tvrdjenje g. Djonovića koji je uvek objektivno tretirao pitanja, da se time podržava autonomija

Bosne i Hercegovine. Takvo tvrdjenje moglo bi se da kaže kad je čovek neupućen u stvar, ali kad se ovde kaže da se Bosna i Hercegovina deli u 6 oblasti neposredno podčinjenih ministru unutrašnjih dela, ne može da postoji autonomija; i to je jedno pitanje koje s ove strane ne treba uzeti ozbiljno. A što se tiče ovoga da će te oblasti biti u granicama sadašnje Bosne i Hercegovine, moram da kažem, da mi ne možemo na jedan mah da podelimo sve na oblasti, jer nemamo ni tačnih podataka zato. Ali evo u drugom stavu, koji govori o Bosni i Hercegovini kaže se (čita). „Pojedine opštine ili srezovi mogu se iz svojih oblasti izlučiti i pripojiti drugoj oblasti, u sadanjim granicama Bosne i Hercegovine ili izvan njih, ako na to pristane njihovo samoupravno predstavništvo sa $\frac{2}{3}$ glasova, i ako to odobri Narodna Skupština. (Djonović. A zašto taj naročiti izuzetak za Bosnu i Hercegovinu). Zato što je to politička potreba.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Da učinim jednu korekturu na mišljenje gospodina Laze Markovića. Ja ne velim, da ste vi na ovaj način dali autonomiju Bosni, ali niste hteli, na ovaj način, da izbrisete istorijske granice Bosne. Vi ste zadržali sve teritorije Bosne, a deobu dopuštate samo u njenim granicama. (Nastaje prigovaranje). Ja ne govorim ovde kao partizam, nego kao čovek, kojemu je stalo do mira i reda u ovoj zemlji. Kad ste to, gospodo, mogli učiniti za Bosnu, onda ste trebali to isto učiniti za sve oblasti. Naročito to niste trebali učiniti za Bosnu, što baš socijalne ekonomske i geografske prilike traže, da izvesni delovi treba da se dodele Srbiji, ili drugim pokrajinama, odnosno delovima drugih pokrajina.

Socijalno-ekonomski razlog gura da bude tako, a Vi ste to ovim sprečili, gospodo! (D-r Laza Marković. Nismo!) Nije to tako lako dobiti $\frac{2}{3}$ glasova u jednoj oblasti da bi se odvojila jedna opština ili srez, i povrh svega odobrenja Parlamenta. (D-r Laza Marković: Ne oblasti nego opštine). Zašto ne kažete običnom većinom, nego sa $\frac{2}{3}$. Kad Ustav tako izglasavamo, zašto ne dati opštini jednoj da se tako odvoji? Ustav treba da se izglasa jednom običnom većinom: jednim glasom više od polovine. (Ministar za Konstituantu Marko Trifović: Zar je to obična većina?) Ovo moje „obična većina“, znači jedan glas preko polovine. Vi nećete da se jedan srez ili opština na isti način izdvoji n. pr. iz Bosne? Ja verujem, da je dobro kazao g. Marković, da je to diktovala politička nužda, to je iskreno, i to je tačno, ali da li je opravdano? Sta znači ta politička nužda?

Ta politička nužda krije u sebi da se bosanska teritorijalna celina danas ne može da podeli na oblasti van njenih istorijskih granica, da bi sutra, ako autonomisti dobiju većinu, mogla biti lako stvorena autonomija. Vi ste to primili, i g. Marković nema razloga da se buni kad kažem, da je to malo autonomizma i ja protestujem protiv toga. Kad se radio izuzetak na jednoj strani trebao je i na drugoj; ili ni na jednoj ni na drugoj.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja ću staviti na glasanje ovaj predlog ovako izmenjen na koji je pristala Vlada. Gospoda koja su zato da se ovaj predlog ovako izmenjen primi neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ovaj predlog ovako izmenjen primljen većinom glasova. Izvolite čitati dalje.

Juraj Demetrović: Kod člana 136. podneo je predlog socijal-demokratski klub. Socijal-demokratski Klub predlaže da se na kraju dodadu reči: najdalje za godinu dana.

Izvestilac D-r Laza Marković: Kod člana 136. imam čast predložiti novu redakciju za koju mislim da

će zadovoljiti socijal-demokratski klub. Ta nova redakcija glasi: „Do novog zakona o činovnicima, predviđenog u članu 106. Ustava važe sadašnji zakoni o dužnostima i pravima činovnika. Taj zakon ima sadržavati prelazna naredjenja u cilju revizije i rasporeda upravnog činovništva i biti donet najdalje u roku od 2 godine od stupanja na snagu ovog Ustava, do kada će se izvršiti revizija činovništva.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Da li gospoda socijal-demokrate primaju *dve godine na mesto godinu dana?*

Etbín Kristan: Nije ono što smo hteli, ali ipak je bolje od onoga što je prvobitno bilo predloženo.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj amandman po sporazumu. Gospoda koja su za to neka izvole sedeti. (Svi sede). Objavljujem da je primljen jednoglasno. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac Juraj Demetrović: G. Ivanić predlaže da se kod čl. 137. u prvom stavu, u drugoj rečenici mesto reči: „za dve godine“ stavi: „pola godine“.

Jovan Vuletić i drugovi predlažu da se u drugom redu u prvom stavu, posle reči „stalnost“ doda: „i po zakonu o sudijama mogu da vrše sudijske dužnosti“ — tako da prva rečenica prvog odeljka člana 137. glasi: „predsednici sudova i sve sudije kojima je Ustavom ili zakonom ujemčena stalnost i po zakonu o sudijama mogu da vrše sudijske dužnosti, zadržavaju se i dalje na svojim položajima i dužnostima u sudu.“

Izvestilac D-r Laza Marković: Gospodo, u ime skupštinske većine primam ideju iz amandmana g. Ivanića da stalnost za pojedine sudije van granica Kraljevine Srbije može biti određena u roku godine dana mesto dve godine kako je prvobitno bilo. Dalje predlažem u ime skupštinske većine jedan dodatak članu 137. koji se tiče položaja privremenih sudija. Mi smo imali, a i sad imamo privremenih sudija koji u nedostatku sudija privremeno vrše sudijsku dužnost. Ovaj dodatak glasio bi ovako:

„Sudije koji su postavljeni ili bili postavljeni po zakonu o privremenom popunjavanju činovničkih mesta za vreme rata ili po drugom kom zakonu ili uredbi privremeno, dužni su u roku od jedne i po godine po stupanju na snagu ovoga Ustava položiti sudijski ispit. Koji od njih to ne učini u određenom roku, razrešiće se odmah od sudijske dužnosti.“

Ovo bi bio poslednji nov stav u člann 137.

Etbín Kristan: Što se tiče ukidanja stalnosti sudija van granica Srbije, u koliko sam ja informisan, to se u Sloveniju već desilo. Pošto se htelo to da poluči ovom odredbom, ja mislim da je u slovenačkim krajevima to polučeno, tamo je bila stalnost sudija ukinuta i sprovedo se razmeštanje sudija. Ja mislim dakle da tamo u Sloveniji nema ni najmanje razloga da se takmošnjim sudijama stalnost sudijska ukida. Ja mislim kako je izuzetak učinjen za Bosnu i Hercegovinu, da se to učini i za Slovenačku. Ja neznam kako je u drugim krajevima, čini mi se i u Hrvatskoj je nešto slično sprovedeno, a za Slovenačku znadem da je tako učinjeno.

Izvestilac D-r Laza Marković: Molim vas gospodo, omaškom ovaj dodatak treba malo drugčije da glasi i on glasi ovako: Sudije koje su postavljene ili budu postavljene po zakonu o privremenom popunjavanju činovničkih mesta za vreme rata ili posle rata po drugom kom zakonu ili uredbi privremene dužni su za jednu i po godinu dana posle stupanja na snagu ovoga Ustava položiti sudijski ispit, koji od njih to ne učine u određenom roku, razrešiće se odmah od sudijske dužnosti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ja stavljam na glasanje amandman g. dr. Laze Markovića ovako kako je predložen, na koji je pristala vlada. Gosroda koja su

za to da se primi ovaj amandman, neka izvole sedeti, a gospoda koja su protiv, neka izvole ustati? (Većina ustaje). Objavljujem da je ovaj amandman većinom glasaova primljen.

Potpredsednik J. Demetrović: Kod člana 138. socijal-demokrate predlažu da se ceo član 138. izbaci, isto tako predlaže g. Sahib Korkut i drugovi da se član 138. izbaci, a isto to predlažu g. Voja Lazić i drugovi. G. Radovan Filipović i drugovi predlažu da se poslednja rečenica čl. 138. ima da zameni i da glasi ovako: „Odredba poslednjega stava važiće dve godine“.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gotovo svi se amandmani slažu u tome da se ovaj član 138. treba da ukine. Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Ja sam hteo da kažem, da čl. 138. treba izbaciti ili imamo Ustav koji će biti apliciran po svima odredbama koje smo primili ili nemamo? Ako želimo imati apliciran član, koji govori o štampi, ovo treba da izbacimo. Tu nema sredine; ili jedno ili drugo? ili ćemo imati odredbu ustavnu o štampi, ili će one ostati u snazi ili možemo komotno da izbacimo onaj član, pa ovo neka ostane! Prema drugom odeljku, kako je predloženo, ovakav režim može da traje 4 godine, a vi ste, na drugom mestu kazali da se može produžiti ceo odeljak i posle pete godine! Prema tome, može se produžiti za deset godina! Dakle, ovaj član treba izbaciti i u interesu zemlje i u interesu ugleda zemlje. (D-r Voja Marinković: Vi ćete o tome rešavati, ako se ovakav režim produži). Ako vi ovako zaviličite štampu Uredbom o radu i redu, onda je to sigurno da se ovakav režim može produžiti za deset, pa i više godina.

Još jedanput ponavljam: ili imamo Ustav ili nemamo Ustav, ili imamo aplicirane osnovne ustavne odredbe o štampi ili nemamo, a i one su, ako je i za vajdu, dosta stroge.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Pavle Andjelić.

Pavle Andjelić: Ja sam hteo kod čl. 138. da potsetim Ustavni Odbor na raniju odluku prilikom rešavanja o drugom odeljku Ustava kod čl. 5. da je Ustavni Odbor doneo odluku da isledna vlast ne može držati jednoga pritvorenika u pritvoru više od 3 meseca bez ponovnog odobrenja suda, i da se ovaj stav doda ovome članu 138. To je rešeno da se unese kao princip.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. V. Lazić.

Voja Lazić: Mi smo podneli predlog da se ovaj član izostavi zato što nalazimo da su dovoljne odredbe čl. 13. o štampi.

Na ovaj način unošenje čl. 138. sva prava štampe data čl. 13. oduzimamo i time se još više pooštrava nezadovoljstvo u narodu i sprečavaju njegova prava. I molim vas da usvojite naš predlog. Mi smo svesni odgovornosti koju štampa treba da ima i stojimo na stanovištu da se štampa ne može zloupotrebljavati na štetu naroda i države. Zato su dovoljne odredbe čl. 13. s time kad je već to kazano da će se doneti zakon, i onda zakonom će se to pitanje detaljno regulisati i potpuno je izlišno unositi čl. 138.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Filipović.

Rad. Filipović: Ja sam podneo predlog da te odredbe traju dve godine, ali moliću Ustavni Odbor da ovaj predlog primi sa dopunom, da će rešenje o zabrani rasmatrati Prvostepeni Sud u smislu druge rečenice stava trećeg čl. 13. ovoga Ustava. Tada i ako ostane ovaj čl. 138. bio bi određen rok trajanja i Prvostepeni Sud rešiće šta će sa tom zabranom biti.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. izvestilac.

Izvestilac D-r L. Marković: Ja sam u dva maha izjavio u Skupštini da se propisi čl. 13. primenjuju i na čl. 138. To je tumačenje obavezno. (Glas kod zem-

ljoradnika: Zašto ne bi uneli to nekoliko reči?) Nemam ništa protiv toga da se unese. (*Svet. Pritičević*: Mi smo mislili da je to jasno.) Propis čl. 13. stava trećeg primenjuje se i važi i onde.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Djonović.

Jovan Djonović: Ja sam hteo samo da pitam ovo: Bile su ranije dve stvari rešene principijelno u Ustavnom Odboru, sada ne vidim da li su usvojene? Jedan je predlog g. Andjelića, a drugo je predlog o reviziji koncesija). Izvestilac D-r Marković: To će doći docnije).

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Kristan

Etbin Kristan: Ja sam hteo isto to što je i g. Andjelić predlagao. To je bilo rešeno i to mora da udje u Ustav.

Predsednik D-r M. Ninčić: Reč ima g. Izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ovaj član ima da glasi ovako: Može se zabraniti izlaženje, odnosno rasturanje novina i štampanih spisa, koji izazivaju: mržnju protivu države kao celine, verski ili plemenski razdor: a tako isto i kad posredno pozivaju građane da silom menjaju Ustav ili zemaljske zakone, samo ako se iz napisa očevidno vidi, da se njime ide na tako pozivanje građana. Propis čl. 13. stava trećeg o izvršenju zabrane važi i ovde. Kada prestane naročita potreba, ovi se propisi mogu ukinuti zakonom. (Glas kod zemljoradnika: A rok od dve godine?) To ne možemo da diktiramo Skupštini.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovu izmenu kako je predložio g. izvestilac. Ona gospoda koja su za to neka izvole sedeti, a koja su protiv neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je ova izmena primljena. Izvolte čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Imamo predlog g. Vojislava Marinkovića i drugova koji ja kao izvestilac primam, predlog o jednom novom članu 139. Taj novi član glasi ovako:

„Dok se ne donese zakon o povlasticama u smislu čl. 117. Ustava sve povlastice izdate do dana proglašenja Ustava imaju se revidirati na način predviđen u čl. 133. Ustava. Kod povlastica za seču državnih šuma revizijom utvrdjene cene (takse) imaće povratnu važnost od 1. decembra 1918. god.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja stavljam na glasanje ovaj član. Prima li Ustavni Odbor? (Prima). Objavljujem da je ovaj član primljen. Izvolite čuti dalje.

Izvestilac D-r Laza Marković: Postoji predlog gospodina Vojislava Marinkovića i drugova (koji ja kao izvestilac primam) još i od dva nova člana i to jedan kao 140., koji bi glasio (čita): „Kad ovaj Ustav stupi na snagu Ustavotvorna Skupština izabrana 28. novembra 1920. godine pretvara se u običnu zakonodavnu Skupštinu, sa rokom trajanja predviđenim izbornim zakonom za Ustavotvornu Skupštinu.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Hteo sam reći, da ne primam ovaj član. Čini mi se, čim Ustavotvorna Skupština završi svoj posao, treba da ide kući. (Prigovori). Ja vam kažem svoje mišljenje, gospodo, a vi ga možete primiti ili ne primiti. To je jedno. Ja mislim da treba da se ide što skorije na izbore. Drugo, rok od dve godine je velik. Čak i kad bi se primilo da Ustavotvorna Skupština produži svoj rad kao zakonodavna Skupština, to je mnogo. Ja sam stoga protivu pretvaranja Ustavotvorne u Zakonodavnu Skupštinu. No, ako većina odbora reši to, ja sam onda protiv toga, da njezin mandat traje dve godine.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Lazić.

Vojislav Lazić: Ja se slažem sa gospodinom Djonovićem, da Ustavotvorna Skupština čim svrši svoj rad treba da ide kući i da se raspišu izbori. Ali kad

već niste usvojili to, onda bih molio, da se drugi poslanici pošalju kući sem onih koji rade u Odboru, jer ne treba da bude takovih poslanika, koji samo nose zvanje, a ne rade ništa.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ovo ne znači da skupština mora ostati. Da li će Skupština ostati ili neće to zavisi od ocene jednog drugog faktora.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, ja stavljam na glasanje ovaj dodatak kao novi član 140. Gospoda koja su protivna neka izvole ustati. (Ustaje manjina). Objavljujem da je ovaj član primljen. Ima reč gospodin izvestilac.

Izvestilac D-r Laza Marković: Imam čast pročitati i drugi predlog za čl. 141. gospodina Vojislava Marinkovića i drugova, koji ja kao izvestilac primam, koji glasi (čita):

„Dok se na osnovu ovoga Ustava ne donese nov zakon o izborima narodnih poslanika važiće zakon na osnovu koga su izvršeni izbori na dan 28. novembra 1920. godine s izmenama kojima će se dovesti u saglasnost s ovim Ustavom. Te će se ismene izvršiti na način predviđen po čl. 133. ovoga Ustava i važiće kad dobiju Kraljevu sankciju.“

Odbor može učiniti i potrebne izmene u rokovima, koje taj zakon predviđa, a sem toga je ovlašćen i propisati način, na koji će se izvršiti podela mandata na pojedine kandidatske liste prema broju glasova“.

Pavle Andjelić: Prilikom rešavanja o drugom odeljku Ustava Odbor je doneo odluku da moj predlog usvaja ostavljajući samo da mu prilikom rešavanja o prelaznim naredjenjima nadje mesto.

Izvestilac D-r L. Marković: O predlogu g. Andjelića doneto je rešenje u tome smislu da se o njemu govori prilikom pretresa prelaznih naredjenja. To je svega Ustavni Odbor rešio, i mi sada možemo u smislu toga rešenja Ustavnog Odbora i diskutovati o predlogu g. Andjelića. Gospodin Andjelić je tu, i neka on svoj predlog objasni.

Pavle Andjelić: Ja znam da je g. Laza Marković i onda sam na svoju ruku a protivno volji celog Ustavnog Odbora uspeo da se ovaj moj predlog ne unese u Ustav, u drugi odeljak, čime se sužavaju ustavna prava građana. Ali ja tvrdim da je Ustavni Odbor tada usvojio ovu stvar u principu i da je samo ostalo da se ona u prelazna naredjenja a ne da se unosi u tekst čl. 5. drugog odeljka Ustava. Pa kad je Ustavni Odbor to rešio, onda to treba da udje u Ustav, u ova prelazna naredjenja, i sada samo treba narediti kod koga člana tih prelaznih naredjenja treba ovo uneti. (Glasovi: Pročitajte svoj predlog). Moj predlog glasi: Isledna vlast ne može pritvorenika držati duže od 3 meseca u pritvoru pod isledjenjem bez ponovnog odobrenja suda.

Milorad Vujičić: Ja smatram da smo mi rešavajući član po član i ne primivši ni kod jednoga od članova ovo što gospodin Andjelić sada predlaže, tim samim prešli preko njegovoga predloga.

Jovan Djonović: Ja sam hteo ovo da kažem: ako g. Vujičić spori tačnost onoga što je g. Andjelić kazao, odnosno prijema njegovog predloga, onda treba naći stenograme pa će se u tačnost Andjelićevog tvrdjenja uveriti i on i odbor. Tačno je ovo što je g. Andjelić naveo. Stoga treba sada samo naći mesta njegovom predlogu, o njemu nemamo ponovo da rešavamo.

Izvestilac D-r Laza Marković: Ja moram ponovo da izjavim da ova stvar nije rešena. Ja sam vodio diskusiju po ovoj stvari, i onda je većina stala na to gledište, da se o tome govori prilikom prelaznih naredjenja. Gospodin Andjelić je insistirao na tome da se konstatuje da je to rešeno, ali taj njegov zahtev nije usvojen,

a vrlo je lako moguće da je on ostao u uverenju da je to tako rešeno.

Predsednik D-r M. Ninčić: Gospodo, neka bi čak i tako bilo kao što g. Angjelić predstavlja, t. j. da je njegov predlog u načelu primljen, mi opet imamo prava da o njemu rešavamo. Zar se mi do sada u svome redu nismo toliko puta vraćali na po neke stvari koje smo već bili rešili pa opet pretresali i o njima rešavali.

Predsednik D-r M. Ninčić: Ima reč g. Djonović.

Jovan Djonović: Od ovoga predloga g. Marinkovićevog mogao bih da primim samo prvu rečenicu i ništa više „dok se na osnovu ovoga Ustava ne donese nov zakon o izborima narodnih poslanika važiće zakon na osnovu koga je izvršen izbor od 28. novembra prošle godine“. To je, gospodo, dosta. Sve ovo što ste kazali dalje izlišno je, sem ako nećete da date pravo vladi i Zakonodavnom Odboru da oni sami izmene izborni zakon kako hoće. Ako bi vi kazali da ovu izmenu hoćete, s obzirom na novu administrativnu podelu zemlje, — to se ne može primiti, jer ste okruge zadržali. To ima smisla da tražite, ako želite da menjate one izrične principe, po kojima je stavljen ovaj parlament tada mogu da vas razumem! Znači, hteli ste dopustiti vladi da može izbaciti proporcionalni sistem na osnovu koga smo mi došli ovde.

Predsednik D-r Momčilo Ninčić: Ima reč g. Vojislav Marinković.

D-r Vojislav Marinković: Gospodo, mi se ne bi mogli razići a da ne stvorimo mogućnost da se narod konsultira. Parlamentarna vladavina nije vladavina parlamenta nego vladavina naroda preko parlamenta i prema tome mora postojati mogućnost da se na narod apelira. Medjutim, ako bi se ostalo strogo po zakonu po kome su izvršeni izbori od 28. novembra ove god., kako to želi g. Djonović i kako bih i ja najviše volio kad bi to bilo moguće, onda bi mi to vršili prema jednom zakonu koji je u mnogim svojim odredbama protivan ovom Ustavu koji smo primili. A da imamo sve ovo u izbornom zakonu što smo uneli u Ustav, onda mi taj izborni zakon ne bi ni menjali. A sem toga zakon po kome su izvršeni izbori je vrlo teško upotrebljiv jer su tamo rokovi predviđeni tako, da se ne mogu upotrebiti ma za koje izbore nego je uneto da se mogu izvršiti do toga i toga dana, s obzirom na izbore koji su imali biti 28. novembra. Sve to zahteva reviziju a kad to zahteva reviziju onda ima samo dva načina: da se sve revidira i dovede u sklad sa ovim Ustavom ili da se rešava kao običan zakonski predlog, i onda postoji rizik da se ponovi ono što je bilo i u Narodnom Predstavništvu: da gospoda narodni poslanici neće da idu pred narod, ili da se to vrši po kratkom postupku, i tu je ne može učiniti ništa, jer Narodna Skupština neće. Jer kad zakonodavni odbor svrši svoj posao onda izlazi pred plenum skupštinski da on to primi ili odbaci. I onda ako je zakonodavni odbor zakoračio u neke principe onda to plenum neće primiti, a kad ne primi onda treba da idemo na izbore.

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovaj novi član 141. što ga je pročitao izvestilac. Gospoda koja su za neka izvole sedeti, koja su protiv n-ka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem, da je ovaj član primljen.

Izvolite čuti sad zaključne odredbe.

Izvestilac D-r L. Marković: Kod člana 141. koji

sad postaje član 142. ima predlog socijaldemokrata koji glasi ovako: „Ovaj Ustav sa prelaznim naredjenjima mora se obnarodovati u Službenim Novinama 8 dana od dana kad je pravovaljano prihvaćen u Ustavotvornoj Skupštini. Dan posle obnarodovanja stupa u život i dobija obaveznu snagu.“

Ja ne primam ovaj amandman, jer je on već predviđen u članu 142. prvi stav. Ja mislim da će Ustav biti objavljen i pre toga roka, to je državna potreba. Medjutim ja sam slobodan predložiti kao dopunu prvom stavu člana 142. ovu novu rečenicu: „Od toga dana prestaje važiti svi pravni propisi koji bi bili njemu protivni.“

Predsednik D-r M. Ninčić: Stavljam na glasanje ovu izmenu koju je predložio g. izvestilac. Gospoda koja su zato da se ova izmena primi neka izvole sedeti koja su protiv neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je primljen.

Sad nam ostaje još da glasamo o amandmanu g. Andjelića.

Gospoda koja su zato da se amandman Andjelića primi neka izvole ustati. (Manjina ustaje). Objavljujem da je amandman odbačen većinom glasova.

Ovim je Gospodo, diskusija zaključena. Ja, gospodo, sa zadovoljstvom hoću da konstatujem, da smo ovim velikim naporima, koje su predstavnici svih grupa, ovde prisutnih sada u Ustavnom Odboru učinili, svršili zadatak koji nam je Ustavotvorna Skupština poverila.

Gospodo, ima nas dosta koji se sa pojedinim odredbama ustavnim ne slažemo, ima ih koji su protivni čitavim odeljcima Ustava. Ali mi smo svesni svi toga da smo svršili jednu veliku dužnost i da smo završili jedan vrlo krupan istorijski posao. Ja hoću da zahvalim na pomoći koju ste mi ukazali da ovaj posao završimo. Medju nama je bilo spornih pitanja, ali je diskusija bila uvek vodjena u prijateljskom i mogu reći u patriotskom duhu.

Pred nama je, gospodo, sada i jedan drugi zadatak, veliki zadatak. Mi imamo ovaj posao da završimo. Zemlja očekuje Ustav kao jednu nasušnu potrebu svoju. Pitanje ustavno se postavlja kao pitanje biti ili ne biti za državu. I ja ne sumnjam, gospodo, da će svaki o tome dobro razmisliti pre nego što dovede u opasnost rešenje ustavnog pitanja, koje ceo naš narod i cela naša otadžbina sa takvim nestrpljenjem očekuju.

Ja vam zahvaljujem, gospodo, još jednom na poverenju i na potpori. (Složni uzvici: Živeo Predsednik!“)

Ima reč g. Ministar za Konstituantu Marko Trifković:

Min. za Konstituantu Marko Trifković: Kao ovo Predsednik Ustavnog Odbora, tako i ja vas molim, da i od moje strane, u ime vlade, primite zahvalnost na predanoj saradnji na ovom velikom delu.

Doista u ovaj Ustav nisu ušli pogledi i mišljenja jedne jedine stranke. U ovaj Ustav su ušli pogledi i mišljenja bez malo sviju stranaka koje su zastupljene ovde u ovoj našoj Ustavotvornoj Skupštini, nekih više a nekih manje. Ja se nadam da, i ako je bilo spora ovde izmedju nas, kada se ovaj Ustav na delu bude primenjivao, da će i oni koji su mu pravili opoziciju biti uvereni da je ovaj Ustav korisno delo i da će dati povoljne rezultate. Hvala, Gospodo, na trudu i radu. (Buran aplaus i složni uzvici: „Živeo!“)

Predsednik D-r M. Ninčić: Današnju Sednicu zaključujem.

Sednica je zaključena u 14 časova.

Univerzitetna knjižnica Maribor

S

II 2297/4

000604777

COBISS ®